

ספר

ילקוט יוסף

הלכות שמיטת כספים ופרוזבול

תדפיס מתוך הספר "ילקוט יוסף" שביצית והלכותיה

מאת: יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ואב"ד בבית הדין העליון

כל הזכויות שמורות למחבר הוצאת "זיכוי הרבים"

054-9271015

בכל ענייני הספר ניתן לפנות:

a0772249906@gmail.com

טל: 077-2249906

הנה כל היכא שהמחבר כותב בריש ספרו, כל הזכויות שמורות, הוי כמוכר הספר על תנאי שאחרים לא ידפיסוהו. ובודאי דכל תנאי שבממון תנאו קיים. וראה בש"ע (חור"מ סי' צט ס"ח). וכ"כ הגאון שואל ומשיב. דזה ודאי שספר חדש שמדפיס מחבר וזכה שדבריו מתקבלים על פני תבל, פשיטא שיש לו זכות בזה לעולם, ואין אחר רשאי לעשותו בלא רשותו, ומעשים בכל יום שמדפיס חיבור יש לו זכות, וכן לבא כוחו. וע"ש שכתב שכך סוברים הצ"ח וההפלאה. וראה להגאון ההפלאה לספר כתובה. וכן מבואר מדברי מהר"י אייבשיץ בהקדמה לספרו כרתי ופלתי. וכן סובר הבית יצחק (סי' פ) בשם אבד"ק בראדין. וכ"כ בספר ברכת שלמה (סי' כד). ובספר שערי ציון (סי' ו), והרב עמודי אש, ומחנה חיים (סי' מט), ומשיב דבר (סי' כד), והשד"ח בתחלתו, ובהקדמת בניו של רבי שניאור זלמן מלאדי, לספרו של אביהם על הלכות פסח, שנת תקע"ד. ובמנחת יצחק ח"ט (סי' קנג) והביא שם הרבה פוסקים ומחברים שכתבו, שפשוט הוא שהמחבר עצמו יכול לאסור על אחרים להדפיס את ספרו. וסיים, ונתקבל דעתם למעשה. ע"כ. וכן הוכיח המנחת יצחק בצוואת החפץ חיים. וראה בשו"ת יבי"א ח"ז (חור"מ סי' ט), שדעתו כהרב שואל ומשיב.

וד"ל מרן הזחיד"א בברית עולם (סי' רכד): וכן אם כותב ספר וגנב תורת אחרים, אם נהנה בכבוד התורה, נוטל חייו, קל וחומר שהוא נהנה במה שגנב תורת אחרים. על כן בחצי ימיו יעזבנו, ואחריתו יבוא בגלגול אחר, ויהיה נבל ויהיה מזולזל, כי נבל הוא ונבלה עמו. ר"ל. עכ"ל.

הקדמה

ב"ה סיון תשפ"ב לפ"ק

חסדי ה' אזכיר על שגבר עלי חסדו וזיכני להפיץ תורה והלכה, הן בעל פה והן בכתב באמצעות סידרת הספרים "ילקוט יוסף" מ' כרכים, ותוחלתי לבורא עולמים שינחני במעגלי צדק, ויזכני להמשיך בזיכוי הרבים, ונזכה ללמוד וללמד, לשמור ולעשות, ולחבר עוד חיבורים מועילים, ונזכה לסייעתא דשמיא לכיין לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

והנה הלכות שביעית כתבנו בס"ד עוד בשנת תשמ"ז, ובהלכות אלו כמו רבים [הלכות ברכות, שבת, איסור והיתור ג"כ, עולה, שעטנו וחדש, כבוד אב ואם, שובע שמחות], לא זכינו לפסקי הלכה מסודרים של מרן אאמו"ר, אלא למדנו את הסוגיות, ודברי הפוסקים ראשונים ואחרונים, וחכמי הזמן, ומשם כתבנו על פי הדרך הישרה אשר התווה לנו מרן אאמו"ר ושכבה"ג זיע"א, בפסק ההלכה. ולאחר שנים גם מרן אאמו"ר כתב כמה הלכות בעניני שמיטה, אך לא הקיף את כל הדברים, והשתדלנו בעניותינו ובס"ד להקיף את הדברים יותר.

ומרן החיד"א כתב בנחל קדומים (פרשת בהה), כי על ידי קיום שמיטת כספים באה מחילת עוונות לישראל, והדבר בא במדה כנגד מדה. אם אין ישראל גובים שטרותיהם בשמיטה, אף הקב"ה לא יגבה עבירות שלהם, כי סגולת השמיטה שלא יגבה הקב"ה העבירות.

דבר חשוב הוא לקבוע לימוד בהלכות שביעית גם בהלכות שמיטת כספים, לדעת את פרטי ההלכות בענינים אלה. וכמו שכתב

המבי"ט ז"ל בכמה מתשובותיו, כי בכל שנת השמיטה היה לומד דיני שביעית, ומה שנתחדש לו בכל שמיטה היה כותב. ובספר כפי אהרן ח"ב (סימן יא) כתב, דאין ספק כי בכלל תקנת משה רבינו ע"ה שתיקן לישראל שיהיו קורין הלכות חג בחג, הוא ללמוד בשנה השביעית כל הדינים השייכים בה, כדי לדעת האסור והמותר. ובשו"ת בדי אהרן ח"ב (חיו"ד הלכות שביעית סימן יא) כתב, יש ללמוד הלכות שביעית בשנת השמיטה. ע"ש.

והנה כאשר בא האדם להכריע בהלכה, עומדת לפניו חרדת הדין, יראת הוראה, להורות דבר אמת, וכבר כתב החזון איש (קובץ אגרות ח"ב סי' קלג) "שידיעת חכמי הדור, לבם ומדתם, הן הן גופי תורה". ע"כ.

ונראה, שכל ההולך בדרך הישר, יודה על האמת, שמי לנו גדול ממרן אאמו"ר רשכבה"ג זה"ה, אשר כל רז לא אניס ליה, וכמה דורות לא קם כיוסף הזה, סיני ועוקר הרים זקן ויושב בישיבה, בקי בכל התורה, אשר רבבות ספרים של רבותינו היו מונחים אצלו, ומתוך דברי כולם הכריע את ההלכה הברורה למעשה. ומי לנו גדול בחכמה ובמנין תלמידים, ובמנין פוסקים כמותו. ועל כל זאת, שרוב הציבור בארץ ובתפוצות כולם צמאים ומייחלים למוצא פיו בהלכה. וכעין שמצינו שמרן הב"י בתשובותיו כתב (שו"ת בית יוסף. דין מים שאין להם ס"ס א): ומ"ש עלוב מחביריו, אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, כי הוא בא לרדותינו בתוך בתינו ולכבוש עמנו את המלכה בבית ולפרוץ גדרותינו וכו', ובעבור שאין מניחים אותו קורא עצמו עלוב מחביריו. ע"כ. והיינו שמרן כתב להשיב על דברי אותו גדול מגדולי הדור שנחלק שם על מרן, שג"כ היה מתגורר בצפת, שהכל ציפו וייחלו למוצא פיו של מרן הב"י, ולכן לענין הוראה אין להורות נגד דבריו.

וגם אחר סילוקו של צדיק, רבים הולכים לאור פסקיו, שהם הכרעה ברורה סולת נקיה מכל דברי הפוסקים שקדמוהו, כמו הרמב"ם ומרן הבית יוסף. ורוב החכמים והציבור קיבלו את דבריו. ואין בזה נפ"מ

בין בחייו בין לאחר פטירתו, והארכנו בכיו"ב בעין יצחק ח"ג ובעוד מקומות (ילקוט יוסף שבת א כרך ג' עמוד תכג ועוד שם בארוכה. וכן בילקו"י סוכה ס' תרכט בדין מעמיד דמעמיד), שגדולי הדורות כתבו שהרמב"ם עודנו מרא דאתרא עד היום, וכמ"ש בשו"ת בית יוסף (דיני גוי מסיח לפי תומו סימן יא ד"ה ועוד נוסף. וד"ה ועוד שהישמעאל. ובדיני יבום וחליצה סימן ב ד"ה ראיתי מה. וד"ה ועוד דאפילו). ובשו"ת אבקת רוכל (סימן לב. סימן נה. סימן פח. סימן צג. סימן קכ). ובשו"ת מהר"ם אלשקר (סימן סז. סימן צב. סימן צו). ובשיירי כנה"ג (או"ח סימן תצה הגב"י סק"ה). ובשו"ת כנסת הגדולה (סימן מג). ובשו"ת בעי חיי (חומ"מ ח"א סימן קל). ומהר"ש הלוי (או"ח סימן ט). ובשלחן גבוה (כללי השו"ע כלל יב). והמבי"ט (ח"ג סימן נו). ומהריט"ץ (הישנות סימן יג. ובס"ס רכט). ובשו"ת אבקת רוכל (סימן רא. ובסימן סא, נב, קד). ובשו"ת תורת חיים למהר"ש (ח"ג סימן עד, ובחלק ד סימן יז). ובשו"ת מהר"ם גלאנטי (סימן נ). ובשו"ת מהרי"ף (סימן כב. וכן בסימן כג, ובסימן נט, ובסימן סא). ובשו"ת התשב"ץ ח"ד חוט המשולש (טור ב סימן ג). ועוד.

ופאה"ד הגאון החזו"א (יור"ד ס' קנ) תמה, היאך מרן הבית יוסף חלק על הרמב"ם בקצת מקומות, אחר שלרמב"ם היה דין מרא דאתרא, כמבואר באבקת רוכל סימן י' וסימן לב. ע"ש. ויש לומר, שעשה כן אחר שראה קיבוץ גלויות שכל קהלה עשתה דין לעצמה, ובלא"ה הפסיקו לנהוג בהרבה הלכות כדעת הרמב"ם. ובפרט שמרן היה ראוי לכך, שהיה גדול הדורות, ומופלג בדורותיו, ורוב בני הדור בכל מקומות תפוצותיהם היו כפופין אליו, וראו כולם שהשכינה מדברת מתוך גרונו, והוא שישב על כסאו של הרמב"ם. [ע' מ"ש בשו"ת מטה יוסף הלוי יו"ד סימן ב דף כא ע"ד. ובדף כב ע"א]. וכיון שהלך בדרכי ההוראה של הרמב"ם להכריע את ההלכה על פי רוב בנין ורוב מנין של הפוס', כמ"ש הרדב"ז (סימן ב' אלפים רפה) שקבלה בדינו שהרי"ף והרמב"ם ראו את כל דברי קודמיהם, וכל תשובות הגאונים ועוד, וכן כתב החיד"א (בשיורי ברכה יורה דעה סימן טז אות ג') שהרמב"ם ראה את כל דברי קודמיו ועשה מתורתם סולת נקיה. [ולא הכריע על פי קושיות וראיות וסברות בלבד לדחות את שאר דברי כל הגדולים. ודו"ק].

וגם לגבי מרן הב"י זיע"א, הדבר מפורש בדברי כל גדולי הדורות, שקיבלנו דבריו כמו מרא דאתרא, ולא נשתנה דבר זה בשום דור. וכמ"ש מהר"י פראג"י (סימן נט, סא). וכ"כ החקרי לב (ח"א מיו"ד סימן קנז). וכ"כ בשו"ת מטה יוסף הלוי אב"ד מצרים (סימן ה הוב"ד בשו"ת כפי אהרן דף פב עמודה ג). ובשו"ת פרח שושן למהר"י שבבו (אה"ע כלל ב סימן א). והגאון ר' משה גלאנטי בתשובתו בשו"ת דרכי נועם (ח"מ סימן כז). וכ"כ הרהמ"ח ר' מרדכי הלוי שם (חאה"ע סימן טו, ויח). ובשו"ת מהריט"ץ (ישנות סי' ג). ובשו"ת שער יהושע לאחיו של בעל הכנה"ג (סי' נח). ובשו"ת עין משפט (סי' י). ובגנת ורדים (חח"מ כלל ה סי' טז, יז). ובשו"ת נחפה בכסף (ח"א דקנ"ד ע"ג). ובשו"ת חיים שאל להחיד"א (ח"א סי' עד. ובח"ב סי' טו). ובשם הגדולים (מע' ספרים, מע' ט אות יב). ובשו"ת מהר"י אלגאזי (סי' ח). ומהר"ש לניאדו בשו"ת כסא שלמה (סי' ז). והגאון ר' בנימין נבון בס' בני בנימין (סי' ד' דף י ע"ד). ובספר אורים גדולים (לימוד קנו וקנו). ובשו"ת כפי אהרן (ח"א חאה"ע סימן יג). ומהר"ח מודעי בשו"ת חיים לעולם (סימן ד). ובשו"ת חיים ביד (סימן מה). ובשו"ת ויקרא אברהם (חאו"ח סי' ב). וע"ע בשו"ת מהר"ם גלאנטי (סימן קכד). ובשו"ת גינת ורדים (יו"ד כלל ג סי' יג. בתשובת ר' גרשון דוד). ועוד.

גם בבני ברק יש לנו להורות כדעת מרן הש"ע

וראיתי בספר משמרת השביעית להרב קארפ בהקדמתו, שכתב, שההכרעה הסופית בהלכה היא על פי דברי מרן החזו"א זצ"ל, שהיה מרא דארעא דישראל, בפרט בעניני זרעים, שפסקיו התקבלו אצל הכלל.

וכיוצא בזה כתב הרה"ג ר"ח קנייבסקי בהקדמה לס' דרך אמונה: שתמתי בדרך כלל כדברי רבותינו ז"ל, ובמקומות שמרן החזו"א הכריע ופסק להלכה, כתבתי שם כמעט בכל המקומות כדעתו ז"ל, כי הוא בתראה ומרא דארעא דישראל ועמוד ההוראה, ובפרט בדינים אלו. ע"כ.

ובקונט' וזרח השמש (עמ' קעט) הביא מכתב מהגרא"מ שך, שרק החזו"א הוא המרא דאתרא עכשיו, ולכן יש למחות באלו שרוצים לעשות מקוה נגד דעת החזו"א. ע"כ.

אולם מצינו לגדולי הדור שלא נמנעו לחלוק על הגאון החזו"א מסברא או מכח דברי הפוסקים הקדמונים. והורו שלא כדברי החזו"א. וכן עשו הגרצ"פ פראנק, הגר"ע עטייה, והגרש"ז אויערבאך, מרן זצוק"ל, הרב אלישיב, ועוד רבים. ומרן הבית יוסף הוא לבדו המרא דאתרא בכל ארץ ישראל וגם בבני ברק. לאור שמע גדלו ורוב תוקפו של מרן הב"י, ולאור דברי הפוס' דור אחר דור, שהיו צווחין כולי יומא, שמרן הב"י הוא מרא דאתרא של ארץ ישראל וכל הגלילות. וכאשר יש מרא דאתרא גדול כזה, שהוא גדול הדורות, ודבריו באו מתוך הכרעה ברורה של כל הפוסקים שבאו אחריו, כדוגמת הרמב"ם ומרן הב"י, אין תוקף של גדול אחר נגד המרא דאתרא הקדום והגדול. הא למה זה דומה, לרב עיר שירצה להורות נגד מרן. שאף שבעירו צריך לכבד את דבריו, בודאי שבעניני הלכה אין לו סמכות נגד גדול הדור השופט שבימין. ומה שמרן הב"י חלק על הרמב"ם בכמה מקומות, זהו משום שמרן הב"י היה ראוי לכך, שהיה ג"כ גדול בדורותיו, ועשה סולת נקיה עפ"ד כל גדולי הדורות, כפי שעשה הרמב"ם.

יראת הוראה - חומר הדבר לשקר בהוראה

והשל"ה (מס' שבועות) הביא מה שכתב המהרש"ל בספר ים של שלמה (ב"ק פ"ד סימן ט) שאסור לשנות דברי תורה, אפילו מפני הסכנה, וחייב למסור עצמו עליה. ואף אם ראוי לחוש ח"ו לכמה שמדות וחורבות דליפוק מינה ממלכות הרשעה. לפי שמחוייבים אנו למסור את נפשינו על קידוש השם, ואם ח"ו ישנה הדין הוה ככופר בתורת משה.

ולומר על הפטור חייב או להיפך, הוא ככופר בתורת משה, מה לי דיבור אחד מה לי כל התורה, כדאיתא ביומא (לח:): ע"ש שמבואר שדבר אחד מתורה הוא נקרא תורת ה' כולה. ע"כ. ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' נא) כתב שכ"ה דעת התוס', שלומר דין שקר, מחוייבין למסור ליהרג ולא לשנות הדין, דשינוי הדין ח"ו הוא ככופר בתורת משה מפי ה'. ושם (אה"ע ח"ג סי' יח) כתב, ששכחת דין אחד בתורה, אף שלא יבא לשום קלקול מזה, הוא איסור לאו, דבמנחות (צט:): אי', שהמשכח דבר אחד מתלמודו עובר בלאו. והיש"ש כתב, שלשנות הדין אף בפק"נ אסור משום שהוא ככופר בתורת משה. וע"ע בשו"ת גבורות יצחק (בענין גיטין) שהב"ד הרש"ל והשל"ה הנ"ל. וכן בשו"ת דעת כהן (ענייני יו"ד סי' קפט). ובמשנה הלכות (ח"ט סי' שפא).

ובשו"ת יד אליהו (סי' מח) כתב, שכל זה דוקא במקום חשש סכנה, אך במקום ודאי סכנה אינו בדין יהרג ואל יעבור, שהרי אי"ז ע"ז, ומנין להחמיר בזה יותר מלעבור על כל המצות זולת כו' ע"ז וג"ע וש"ד. ובס' העקוב למישור (עמ' לג) כתב בשם הגר"מ פיינשטיין, שאין הלכה כדברי היש"ש. ועכ"פ יש ללמוד מזה, כמה חמור הדבר שלא לשנות שום דין בתורה הקדושה מחמת כל מיני שיקולים, אלא יש להורות את ההלכה לאמתה ובטהרתה, מבלי כל מיני שיקולים של חומרות, וכדו', רק את צורת דין התורה לאמתתו. בין להקל ובין להחמיר.

ואמרו רז"ל (ספרא קדושים פ"ב פ"ד) מלמד שהדיין המקלקל את הדין קרוי: עול, שנוי, משוקץ, חרם, ותועבה. וגורם לה' דברים: מטמא את הארץ, ומחלל את השם, ומסלק את השכינה, ומפיל את ישראל בחרב, ומגלה אותו מארצו. וכ"ה במדרש (רות רבה פרשה א) בשם ר' חייא, ומסיים, שהקב"ה קורא עליו חמשה: רע, מנאץ, מפר ברית, מכעיס, וממרה.

כשמחמיר בטעות ואינו יודע את ההלכה זהו חשש כפירה בתורה

ובשו"ת הרמב"ם (סימן ש"ט) כתב, לבאר מה שהתיר מנהג איסור קדמון שנהגו בהרבה מושבות, והשיב הרמב"ם: "שאם הוא סובר איסור במאכל או במשתה שתגע בו הנדה ונתרחק ממנו מפני האיסור, יצא זה מכלל הרבנים וכפר בתורה שבע"פ, זהו מה שנתפרסם מהוראותינו ותעשנו בזה הענין, וזה כולו אמת מבואר לא יחלוק על דבר ממנו, אלא או סכל או מי שאינו מדקדק בתורה ומגנה האמתיות אצל ההמון". ומשמע שאם מחמיר בדבר שמותר על פי הדין ואין ברור לו שהוא מותר על פי הדין הוי כמו כפירה בתורה.

ושם (סימן ש"ח, ש"י) כתב הרמב"ם לבטל מנהג שנהגו בו בני בבל מאות שנים שלא לילך בספינות בשבת. וביאר שם, שהם חושבים בדבר המותר שהוא אסור, והם מתמידים על מחשבת האסור בו, וכ"ש אם נתחבר בו היקש מיוחד שדמה להם איסורו, ואז אין ראוי להניחם בזאת המחשבה בשום פנים, אבל צריך למחות בידם ומודיעים להם שזאת שחשבו בו שהוא אסור הוא מותר ונפל להם באיסורם טעות לפי שאין ראוי לקבוע הטעות בשום פנים, ואין הפרש בזה בין לאסור המותר והתרת האסור.

ואין ראוי להניח בני אדם על אסור שחשבו בו האיסור וכו'. וחייבנו לסתור המנהג שיש בו טעות, לפי שאין הפרש בין התרת האסור ובין איסור המותר, הלא תראה כי זקן שהמרה (עי' ה' ממרים פ"ד ה"א) אין הפרש בין התירו האסור ובין אסרו המותר כפי התנאים הידועים שיהרג. ע"כ. וכ"כ מהר"ם אלאשקר (סי' מב), מיהו אם נהגו בארצכם איסור והיו טועין בדין שהיו חושבין שהדבר המותר אסור והיו נוהגין בו איסור

מתירין להם, ומודיעין אותן שהיו טועין והדבר שחשבו בו שהוא אסור אינו אלא מותר, כמו שפשוט בירושלמי, וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בתשובה, וכן כתבו כל המחברים ז"ל, וכן כתב הר"ר אסמעאל ז"ל. נמצא עכשיו שכל דבר שטעו באיסור והוא מותר מעיקרו שאסור לו לאדם להניחם בטעותם, לפי שנמצא מוסיפין על התורה ופירושה, ומצוה לכופן ולהוציא מלבם שאין זה הדבר אסור מעיקרו. אבל אם ידעו בו שהוא מותר ורצו להחמיר על עצמן כדי לעשות גדר לדבר שחוששין לאיסורו כמו שביארנו אין אדם רשאי להתירם בפניהם". וכן כתב בשו"ת דברי יוסף אירגאס (סימן מה), שכל דבר שטעו באיסור והוא מותר מעיקרו אסור לו לאדם להניחן בטעותם, לפי שנמצא מוסיפים על התורה ופירושה, ומצוה לכופן ולהוציא מלבן שאין דבר זה אסור מעיקרו. ע"כ. וזו יראת הוראה אמיתית.

ואציב בזה מצבת זכרון לאדוני אבי עט"ר, רבן של ישראל, ראש עדת אריאל, שר התורה והתעודה, גדול הדורות האחרונים, אדוני אבי עט"ר מרן רבנו **עובדיה יוסף** צוק"ל, שנלב"ע ביום המר והנמהר, ג' מרחשון תשע"ד. לעד מלך, לאורו נלך, בתורתו נתבונן, נחסה ונתלונן. נהגה חוקיו, ולא נסור מפסקיו, נלמד רובי תורותיו, ונהגה כהוראותיו, נשתה ייניו ומשמניו, עד בקרוב נחזה פניו, לימין משיח צדקיננו, ויהי עטרת לראשינו. ת.נ.צ.ב.ה.

ואזכיר בזאת גם את נשמת אמי מורת, הרבנית הצדקת מרת מרגלית בת זכייה ע"ה, וסייעה ביד כולנו להתעלות במעלות התורה, זכות הרבים תלויה בידה, ועלית על כולנה בעידודה הנמרץ בהוצאת הספרים ילקוט יוסף, אשר מידה היתה זאת לי, להגיע עד הלום, ועמדה כנגד אחרים שרצו לקעקע את הוצאת הספרים ילקוט יוסף. ודי בזה. וחמין ושמן

שסכתני אמי בימי ילדותי הן שעמדו לי [חולין כד.] ויה"ר שזכות הרבים יגן עליה וילווה אליה השלום, ועל משכבה יבא שלום, תהי נפשה צרורה בצרור החיים עם נשים צדקניות וחסודות, ותעמוד לגורלה לקץ הימין, אמן.

ונות בית תחלק שלל, עזרתי בחיים ונות ביתי מרת רות [לבית עטייה] שתחי', יהי רצון שנזכה יחד שלא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו ומפי זרע זרענו עד עולם, וכל בניך לימודי ה'. אמן.

ועיני לשמיא נטלית, שיהי רצון ושוכן במרומים יערה עלינו רוח ממרום, ויזכנו לישב באהלה של תורה לאורך ימים, עד זיקנה ושיבה, מתוך בריאות הגוף, ויקויים בנו מקרא שכתוב, אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו. ונזכה לסייעתא דשמיא לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ולכוין לאמתה של תורה, לעשות נחת רוח ליוצרנו.

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לארץ ישראל
ואב בית הדין בבית הדין הרבני הגדול

ילקוט יוסף

מהלכות שמיטת כספים

[בתוספת על מה שנכתב בספר חזון עובדיה על הלכות פרוזבול]

א. מצות עשה להשמיט את המלוה בשביעית, שנאמר (דברים טו):
 מִקֵּץ שְׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה. וְזֶה דִּבְרַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוּט כָּל בַּעַל
 מִשֶּׁה יָדוּ אֲשֶׁר יִשֶּׂה בְּרֵעֵהוּ לֹא יִגַּשׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אָחִיו כִּי קָרָא
 שְׁמִטָּה לֵה'. לפיכך התובע חוב שעברה עליו שנת השביעית
 [כשהמלוה לא עשה פרוזבול] עובר בלא תעשה, שנאמר: לא יגוש
 את רעהו ואת אחיו. [ובזמן הזה ראה להלן]. ואם המלוה גבה את
 חובו, נוסף על מה שביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה, חייב
 להחזיר את המעות, שהם גזל בידו. (א)

שביעית משמטת ממילא בלא לומר משמט אני

(א) הרמב"ם (פרק ט' מהלכות שמיטה ויובל הלכה א'). וכתב
 במנחת חינוך (מצוה תעז) שלדעת רוב הפוסקים החוב הופקע לגמרי בלא לומר משמט אני, ואם המלוה גבה את חובו, נוסף על מה שביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה, חייב להחזיר את המעות, שהם גזל בידו, וגובים מנכסיו. שהוא אפקעתא דמלכא, ובליל מוצאי שביעית אבד החוב. ועל ידי נגישה אסור מתחלת שנת השמיטה. ואף אם אחר כך מת,

גובים מהיורשים כדין כל גזל. ומשתשקע החמה בליל ראש השנה אבד החוב. ולדעת הרמב"ם והרבה ראשונים יכול לתבוע החוב בליל מוצאי שביעית, היינו בליל ראש השנה אז משמט ועוברים בלאו ובעשה אם נוגש החוב. אבל דעת הרא"ש (פרק ד' דיגטין סימן כ) שתיכף בכניסת שמיטה אסור ליגוש את החוב ועובר בלאו, רק אם נתן מעצמו אין צריך לומר משמט אני, כי עדיין אפקעתא דמלכא. ע"ש.

ושביעית פקע חיובו, דאפקעתא דמלכא הוא. והביא כמה ראיות לזה. וכן כתב בעל התרומות (שער מה את ה), שמכיון ששמיטת כספים נוהגת בזמן הזה, ושטר חוב שביד המלוה נמחל שעבודו, מוציאים השטר מיד המלוה ונותנים ללוה. וכן הסכים עמי הרמב"ן ז"ל, וכן השיב לי. ע"כ. וכן כתב בספר סביב ליראיו (דף קעג). וכ"ד האור זרוע (ע"ד סימן קח), ופסקי מהר"מ ריקאנטי (סימן שמח). ועיין עוד בשו"ת הרשב"א ח"ג (סימן יד) ובח"ד (סימן קכז).

ונפקא מינה ביתומים קטנים, שמבואר בגיטין (לז). ובטור ושלחן ערוך (חושן משפט סימן סז סעיף כח), שר"ג ובית דינו אביהן של יתומים, ולכאורה בלא"ה הרי לאו בני מיעבד מצוה גינהו, כמו שהק' התומים (סימן סז סכ"ח). ות"י הכתב סופר (גיטין לז), משום דשביעית אפקעתא דמלכא היא, שהחוב עצמו מופקע בסוף שנת השמטה וכו', ולכן אף שאם בא הלוה לפרוע להם חובו, אינם צריכים לומר "משמט אני", ולא שייך בהו איסור דלא יגוש, מכל מקום אין חיוב על הלוה לפרוע להם חובו.

ואמנם דעת רבינו אליעזר ממיץ בספר היראים (עמוד ד' איסורי ממון. סימן רעח) שהמלוה צריך לומר בפיו משמט אני, שאין הלוה רשאי לעכבו אלא על פי מלוה, שכל זמן שלא השמיטו מלוה חייב לפרוע, אלא לזה יזמין מלוה לדין שישמיט לו חובו כאשר צוה היוצר, ובית דין יחייבו למלוה לומר משמט אני כאשר צוהו חכמים, כדתנן בסוף שביעית, ומייתנין לה בהשולח (לז): המחזיר חוב לחבירו בשביעית צריך שיאמר משמט אני וכו'. ולכן אם אינו רוצה לומר משמט אני יכפוהו בית דין, כדתניא בכתובות (פו). על פריעת בעל חוב מצוה, שהיא אי לא בעי למיעבד מצוה מאי א"ל תניא במה דברים אמורים במצות לא תעשה, אבל במצות עשה כגון שאמרו לו עשה סוכה ולולב ואינו עושה, מכין אותו עד שתצא נפשו. ע"כ.

ומכל מקום לדינא נקטינן דאף בלא אמר משמט אני, השביעית משמטת החוב. שכן הוא דעת שאר הראשונים, וכמבואר במרדכי (גיטין סימן שפ) בשם רבינו אביגדור כ"ץ, שאפילו עדיין לא אמר לו המלוה משמט אני, אין עליו חובת תשלום כלל, שכל חוב שעברה עליו

טעם לשמיטת כספים

נמצא גדר חזק ומחיצה של ברזל להתרחק מאד מן הגזל ומן החמדה בכל אשר לרעינו, כי נשא קל וחומר בנפשינו לאמר: אפילו הלוייתו ממוני והגיע שנת השמיטה אמרה תורה, להשמיט ביד המלוה. שלא לגזול ולא לחמוס משלו לא כל שכן שראוי לי להתרחק עד הקצה האחרון. ע"כ.

ה. ועוד טעם מצינו בדברי בעל העקדה, שכתב, דשמיטת כספים באה לחנך את האדם שלא העושר והעולם הזה היא המטרה והתכלית של האדם, אשר ימינו כצל נטוי, ולה' הארץ ומלוואה, ומטרת האדם לקיום התורה והמצוות, וקרא שמיטה לה', שזה מזכיר לו מטרת בואו לעולם, וצריך להיות זריז להרויח עוד מצות.

ה. ועוד טעם, כמו שכתב הרמב"ם במורה נבוכים, דמצות שמיטת כספים נתקנה לתקנת העניים ותועלתם, ולכן זה נסמך עם "מצות הלואה", וכמו שנאמר, השמר לך פן יהיה דבר בליעל עם לבבך, ורעה עינך באחיך האביון לאמר קרבה שנת השבע וגו'.

ובטעם מצות שמיטת כספים מצינו ה' טעמים:

א. כתב בספר החינוך (מצוה תעז), נצטוינו לעזוב החובות בשנת השמיטה, ועל זה נאמר: ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידיך. ונכפלה האזהרה בזאת המצוה, שנאמר: וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו. ואמרו בתלמוד (גיטין לו.): בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים. וכבר נכתב במצות שמיטת קרקעות את שורש מצות השמיטה, ושמיטת כספים גם כן אחר אותו הטעם נמשך, ללמד נפשינו במדות מעולות, מדת הנדיבות ועין טובה. ע"כ. והיינו, כדי להרגיל האדם למדת הוותרנות. ב. ועוד טעם כתב שם, שהוא כדי

לקבוע בלבבנו הבטחון הגדול בהשי"ת, ואז תכשר נפשנו לקבל טוב מאת אדון הכל כלול בברכה והרחמים. ע"כ. והיינו שבזה שנוותר על כספנו אנו קונים מדת הבטחון בו יתברך, שהוא מוריש ומעשיר וכו', והכל מאתו יתברך. ג. וכתב עוד טעם, דמצוה זו אנו

מצות השמר לך מלהלוות לעני מחשש שיושט חובו

וזה מצוה שניה שיש בזה, שנאמר (דברים טו, ט): "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא. נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ידך".

ואיתא בתנחומא (פ' משפטים סימן טו): לא נאמר בעבור או

למען או בשביל או תחת הדבר הזה, אלא בגלל, אני עשיתי אותך עשיר ואותו עני אם אין אתה נותן לו אני הופך את הגלגל, ואעשה אותך עני ואותו עשיר, למה, כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים (תהלים עה). א"ר שילא בא וראה מה כתיב, לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ירך מאחיך האביון (דברים טו), מה הוא מאחיך לא כתיב מעני אלא מאחיך ששניכם שוים, ואל תגרום לעצמך שתעשה כמותו. ע"כ.

מה שנאמר בגלל הדבר הזה יברכך ה' וגו' אם שייך בזמן בזה

ויש לעיין האם ברכה זו של כי בגלל הדבר הזה וגו', שייכת גם בזמן הזה שהשביעית מדרבנן. והחכמת אדם בספר שערי צדק (שער מצות הארץ חכמת אדם פרק כא אות יג) כתב, מי שנמנע מלהלוות לחבירו קודם השמיטה, שמא יתאחר החוב שלו וישמיט, עובר בשני לאוין, שנאמר השמר לך פן. והתורה הקפידה על מחשבה רעה זו, וקראתו בליעל, והרי הוסיף הכתוב

להזהיר ולצוות שלא ימנע אלא יתן, והבטיח הקב"ה בשכר מצוה זו בעולם הזה שנאמר: כי בגלל הדבר הזה יברכך. ע"כ. ומשמע דסבירא ליה שהברכה שייכת גם בזמן הזה. ולגבי הלאו של השמר לך וגו', בשו"ת מנחת שלמה (ה"א סימן מז) הביא בשם הבכור שור, שאף בשביעית בזמן הזה שהוא רק מדרבנן, הנמנע מלהלוות עובר בלאו מן התורה. ושכספר השמיטה

ולכמה פירושים שם משמע שהנמנע מלהלוות סתם הלואה תוך ל' יום של סוף שביעית אף על גב שלא יוכל כלל לתובעו ושביעית ודאי תשמט אפילו הכי עובר בלאו. וצ"ע. עכ"ד. ומה שהסתמך על דברי הב"ח, ראה להלן שבראשונים מבואר שלא כדברי הב"ח בזה.

ובמכות (ג): איתא, המלוה את חברו סתם אין יכול לתובעו פחות מל' יום, דכתיב קרבה שנת השבע שנת השמיטה, מה ת"ל שנת השמיטה, לומר לך יש שמיטה אחרת שהיא כזו, זו המלוה את חברו סתם, שאינו רשאי לתובעו פחות מל' יום. ע"כ. ופי' רבנו יונתן שם, שהזהירה התורה שלא ימנע מלהלוות לו משום שלא יוכל לתובעו ל' יום. וכן פי' בעיון יעקב שם.

ובררך אמונה (שמיטה פ"ט אות פד) עמ"ש הרמב"ם שם ועוברין על הכתוב בתורה כו', כתב, דמשמע כאן, שגם בשביעית בזמן הזה שהוא דרבנן, עובר על לאו דאו' אם נמנע מלהלוות, דהא תקנת הלל ה' בזמן הזה. וצ"ע שם לדברי המנחת שלמה הנ"ל.

להרי"מ טוקצ'ינסקי הביא מהגאון רי"י דיסקין שתמה על זה. והגרשז"א שם כתב לבאר, דהטעם שנקרא בליעל, הוא רק מפני שאסור להמנע מעשות חסד בגלל פחד שוא ומדומה, ולכן כך לי אם פחדו הוא משמטה דאורייתא או רק מדרבנן. גם מלשון הכתוב נראה שמסברא הוא דחשיב בליעל, ולא שחידוש התורה הוא לקרותו משום כך בשם בליעל.

וע' במנחת שלמה שם שהעיר, דלכאורה למאן דאמר שהמלוה לעשר שנים שביעית משמטת, מסתבר שאינו עובר כלל בלאו זה אם נמנע מלהלוות, כיון דחשיב כאילו הלוח מבקש מהמלוה מתנה ולא הלואה, הואיל והשביעית ודאי תשמט ואיך אפשר לקרותו משום כך בליעל. וסיים בקושיא, דלענין סתם הלואה ל' יום, כתב הב"ח שאף על פי שאינו רשאי לתובעו תוך ל', מכל מקום אין זה כמלוה לעשר שנים, ושביעית משמטתו, ואפילו הכי אי' בירושלמי (שביעית רפ"י) "שלא תאמר כל ל' יום איני רשאי לתובעו לאחר ל' יום משתמט, לפום כן צריך מימר קרבה שנת השבע שנת השמיטה",

ועיין עוד בחי' החת"ס (גיטין לו.) שהעיר, דלכאורה בזמן הזה אין כאן העברה על דברי תורה במה שנמנעים להלוות, דמהיכי תיתי שיעשה מעותיו אנפרות להלות לזה, ולבסוף ישמיטנה שביעית דרבנן, ובשלמא בזמן שהיה חייב מן התורה, הרי

הבטיח הקב"ה למען יברכך, והמסופק בזה הרי הוא בליעל, אבל בתקנת חז"ל איננו מובטח בלמען יברכך, וכעין שכתב הסמ"ע (סימן טו) שרק על שמיטה דאו' כתיב ועשת התבואה לשלש השנים, ולא אדרבנן, וה"נ דכוותי'. ע"כ.

כמה חקירות בדיני השמיטת כספים

ובשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן מז) כתב לחקור, במלוה שנסע מאר"י לחו"ל, באופן שבשעה שאצל הלוה שהוא באר"י כבר שקעה חמה, עדיין אצל המלוה חצות היום של ערב שביעית, האם יכול אז המלוה לכתוב פרוזבול או לא. והיינו האם אזלינן בתר המלוה או בתר הלוה. וכמו כן יש להסתפק להיפך, אם המלוה בחו"ל והלוה באר"י. ולכאורה הכל הולך אחר המלוה, שעליו חל הלאו דלא תגוש, אולם אין זה פשוט, כי יש גם מקום לומר שאסור לנגוש לזה שבאר"י, ושביעית משמטת אף אם המלוה הוא בחו"ל.

או בחו"ל. ואף על גב שגוי שהלוה לישראל ואחר כך נתגייר, או קטן והגדיל, אין שביעית משמטת, משום דכל דליתא בכלל שמיטה בתחלתו תו לא משמט גם בסופו, אפשר דשאני הכא כיון ששניהם ישראלים וחייבים במצוות, אמרינן שגם בתחלת ההלוואה נקבע הדין ששביעית תשמט אם יהיו בסוף שביעית באר"י. ועוד חקר שם כאשר נזכה לגאולה השלימה בקרוב, האם שביעית תשמט מן התורה גם בהלוואות שקדמו לכך, וגם אפשר דבמקום שנוהג שביעית מן התורה תו לא תיקנו כלל חכמים ולא תשמט אפילו מדרבנן.

ועוד נסתפק שם, האם הולכים אחר שעת ההלוואה, או שהכל תלוי רק בסוף שנה שביעית אם הם בארץ

ולגבי חקירה הא' הנ"ל, עמד בזה גם כן בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן רצא) אם המלוה שנמצא בחו"ל

ב. אף על פי שאדם המשמט את חובו מקיים מצוה, [ובזמן הזה מדברי סופרים], עם כל זה אין מברכים בעת שאומר המלוה משמט אני, מכמה טעמים. (ב)

החובות, אף שעדיין לא שקעה שם החמה, וצ"ע. עכת"ד.

וזו סברא מחודשת, שנלך בחו"ל בתר השקיעה של אר"י, ומנ"ל לחדש שלזה נתכוונה התורה, שבכל הארצות יבדקו אחר זמן השקיעה של אר"י, ולא שמענו כן בפוס'. ומחמת הדרשות אין לנו להוציא דינים, וראה בהקדמת הרמב"ם לפי המשניות. ודו"ק.

ולענין הלכה כתבנו בזה להלן, שיותר נראה דאזלינן בתר המלוה, ועוד שכיון שמצות שמיטת כספים בזמן הזה אינה אלא רק מדרבנן, בדיעבד אמרינן ספקא דרבנן לקולא, אמנם לכתחלה יזהר המלוה לכתוב הפרוזבול בשעות הבוקר, בשעה שעדיין יום הוא בארץ ישראל.

יכול לכתוב פרוזבול לאחר שכבר שקעה החמה בא"י, אף על פי שהלוה באר"י, דלכאורה הלאו דנגישה חל אקרקפתא דלווה שאסור לנגשו, וכבר הגיע אצלו קץ השמיטה, אך מאידך לגבי דין הפקעת החוב לכאורה אזלינן בתר המלוה. אכן יש סברא נוספת, ששמיטת כספים דחו"ל, תלוי בשמיטת קרקע דאר"י, וגם בזמן שהוא מן התורה, מרבינן שמיטת כספים בחו"ל מקרא כי קרא שמיטה לה', ועיקר קדושת השמיטה הלא הוא באר"י, לכאורה גם השמטת כספים בחו"ל לענין זמן חלות שלה תלוי אם יש עדיין שמיטה באר"י, וכיון שבאר"י אחרי צאה"כ של שביעית, חלפה ועברה קדושת השמיטה, אם כן אין כאן כי קרא שמיטה לה', וגם בחו"ל כבר נפקעו

הטעם שאין מברכים על מצות השמטת כספים

(ב) הנה מה שאין אנו מברכים על מצות השמטת כספים בעת שמשמט את החוב, הגם שמקיים

בזה מצוה מן התורה, יש בזה כמה טעמים, כדלהלן:

א. טעמו של הרשב"א בתשובה

ולפי זה פירש כוונת הבית יוסף בסימן תלב, דאמאי אין מברכים על ביטול, ותירץ הבית יוסף, דביטול הוא במחשבה, ואין מברכים על דברים שבלב. ועל כרחק שכוונתו משום דלא הוי מעשה, ואף שמוציא בשפתיו אינו מברך, דלא הוי עקימת שפתיו מעשה אחר שמועיל הביטול במחשבה, והוי דיבור שלא לצורך.

ב. ועוד יש לומר, דכל מצוה שתלויה בדעת אחרים אין מברכים עליה, שאין הדבר בידו לגמרי לעשות המצוה. וגם כאן בהשמטת כספים, לדעת ספר היראים אין הדבר רק בידו, אלא צריך המלוה לומר משמט אני, ובית דין כופין אותו לומר משמט אני, הא לאו הכי עדיין אין ההלוואה משמטת, ומשום הכי אין מברכים על מצוה זו. וכיו"ב כתב הרשב"א הנ"ל גבי מצות צדקה שאין מברכין עליה מפני שהדבר תלוי בדעת אחרים, שמא העני לא ירצה לקבל ממנו הכסף. והיינו דכיון דעשה זה יכול להתבטל הוי עשה קל ואין מברכים עליו. וראה במה שכתבנו בשארית יוסף חלק א (עמ' קיח). ע"ש. וכן תירץ בתמים דעים, הובא

(חלק א סימן יח) שהוא מפני שאין מברכים על מצוה שאין בה מעשה, וכאן המצוה היא במה שאין מחזירין את החוב, והיא בשב ואל תעשה, לפיכך אין לברך על מצוה זו. ע"ש. ובפרט לפי מה שכתב הרמב"ם (פרק ט מהלכות שמיטה ויובל הלכה ד) וז"ל: המלוה את חבירו בשביעית עצמה גובה את חובו כל השנה וכשתשקע החמה בלילי ראש השנה של מוצאי שביעית, אבד החוב. ע"כ. ואמנם לכאורה להסוברים שאין החוב משמט עד שיאמר משמט אני, ואינו משמט ממילא, אם כן הויה מצוה שיש בה מעשה, דעקימת שפתיו הויה מעשה. ובספר ליקוטי שושנים (עמוד שנב) הביא בשם שו"ת קול אריה (או"ח סימן ו) שכתב לבאר על פי האור זרוע, דלא שייך לומר עקימת שפתיו הויה מעשה אלא אם לא משכחת ענין זה רק על ידי דיבור, אבל אם משכחת הדבר בלא עקימת שפתיו ממילא לא הוי עקימת שפתיו מעשה. כמו דאמרינן בסנהדרין (סוה.) שאני מגדף דישנו בלב. והיינו, כיון דמהני בלב, אם כן משכחת לה בלא עקימת שפתיו, ואז לא הוי עקימת שפתיו מעשה.

ג. אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג, שאז הקרקעות שבים לבעליהם ללא תשלום, שנאמר: וזה דבר השמטה שמוט, בזמן שאתה משמט קרקעות [ביובל], אתה משמט כספים בשביעית, בזמן שאין אתה משמט קרקעות אין אתה משמט כספים. ובזמן הזה אין היובל נוהג, שהרי נאמר וקראתם דרור בארץ לכל יושביה, שכל יושביה עליה, והואיל ובזמן הזה אין כל ישראל נמצאים בארץ ישראל, אין היובל נוהג, ומכיון שאין היובל נוהג אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה. ומכל מקום שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה מדברי סופרים. ושמיטת כספים נוהגת גם בחוץ לארץ. א.

בכנסת הגדולה (חושן משפט סימן סז הגה"ט סק"א).
 ג. ועוד יש לומר שאין מברכים על מצוה שיש בה צער, וכיון שכאן המלוה מצטער שאין מחזירין לו את חובו, לפיכך לא תיקנו על זה ברכה. וכיוצא בזה כתב הרשב"א הנ"ל גבי ברכת על מיתות בית דין ועל מלקות וכו'. והיינו מפני שאין מברכים על מצוה שיש בה קלקול לאחרים, שנראה שמודה על הקלקלה. וראה בשארית יוסף הנ"ל שהזכרנו דברי התומים (חושן משפט סימן צז) שכתב, שאין מברכים על

הצדקה מפני שבתורה כתוב ואתה לא תלוה ואפס כי לא יהיה בך אביון, ועוונותינו היטו אלה כי לא חדל אביון מקרב הארץ, שמוכרחים לעשות עמו צדקה.
 גם בתשובת הרמב"ן (סימן קפט) כתב, דכל מצוה שאין בה מעשה, כגון שמיטת כספים, וכן דברים התלויים בדעת אחרים כגון צדקה וכדומה, אין מברכים עליהם. ע"ש. והו"ד בשיירי כנסת הגדולה (סימן רמ אות ב). וכן כתב קרוב לזה בשו"ת תרומת הדשן (סימן קעט).

שמיטת כספים בזמן הזה

ג. בגמרא גיטין (לו.) ובמועד קטן רבי הסובר דשמיטת כספים בזמן הזה הביאו את דברי (ב:) רבי אינה אלא מדרבנן, שהרי

ביאר, דהוא מפני שאין כיום בית דין גדול של סמוכים המונים שנות יובל. וראה עוד בפירושו רש"י ותוספות שם. וע"ש בסוגיא ששאלו, דמאחר ומן התורה אין שביעית משמטת, איך יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה, והרי אם אין הלווה מחזיר את חובו למלוה הרי הוא גוזלו בכך. ותירץ אביי, שב ואל תעשה שאני. דכיון שתקנת חכמים היתה בשב ואל תעשה ולא בקום ועשה, יש להם כח לעקור דבר מן התורה במקום גדר וסייג, מדין הפקר בית דין הפקר.

נאמר בתורה, וזה דבר השמיטה, שמוט, בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים, ובזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים. ותיקנו חכמים דתשמט זכר לשביעית. ומה שאין שמיטת קרקע נוהגת בזמן הזה הוא משום שהיא תלויה ביובל, ובזמן הזה אין היובל נוהג, מפני שכתוב, וקראתם דרור בארץ לכל יושביה, בזמן שכל יושביה עליה. וכן ביאר הרמב"ם (פרק ט' מהלכות שמיטה ויובל הלכה ב). והראב"ד בפרק ד' דגיטין

הסוברים שאין שמיטת כספים נוהגת כלל בזמן הזה

בשביעית. ואמרינן (גיטין לו:): אף על פי שלא כתב כמי שכתב דמי. ע"כ. והראב"ד בהשגותיו להרי"ף (פרק השולח דף לו:). כתב, ראיתי שהרב ז"ל כתב דיני פרוזבול וכל הסוגיא, ולא ידעתי אם הוא סובר שנוהג השמיטת כספים בזמן הזה, או שמא כתב כן למי שנוהג מדת חסידות ומשמט, כגון רבה ורבנן דבי רב אשי. ונראה לי דהני כולהו ממדת חסידות עבדי, דהא קיימא לן כרבי דדריש דבר השמטה שמוט, והשתא

והנה בדין שמיטת כספים בזמן הזה מצינו ג' דיעות, דיש אומרים שאין שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה כלל, וכמבואר בתשובת רב נטרונאי גאון בשו"ת תמים דעים (סימן קלג): שאין השמיטת כספים נוהגת בזמן הזה לא בארץ ולא בחוץ לארץ, שאפילו בפני הבית כשהיתה שביעית נוהגת עשה הלל הזקן תקנה לעניים כדי שלא תנעול דלת בפני לוויין, והתקין פרוזבול שלא ישמיט הלווה את מעותיו

אלא מיהו לא נהגו בכל מקומותינו להשמיט כספים. וצ"ע. ע"כ.

גם המאירי במגן אבות (סימן טו) האריך להוכיח מהגמרא גיטין (לז.) שאין שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה אפילו מדרבנן, אלא ממדת חסידות, ושכן נראה דעת הרי"ף (מכות ג:) שהשמיט מה שאמרו שם המלוה את חברו לעשר שנים אם שביעית משמטתו, מפני שהוא סובר שאין להשמיטת כספים מקום בזמן הזה, ומה שכתב הרי"ף בפרק השולח דיני פרוזבול, אין זה אלא למי שרוצה להתנהג בחסידות, ודוקא במקומות הסמוכים לארץ ישראל וכו'. ושכן העלה הרב הגדול רבי יהודה בר יוחנן בתשובה. [אפשר שצריך לומר רבינו יהודה בר יקר שמנאו הרשב"ש בתשובה סימן רנח, עם הפוסקים הסוברים שאין שמיטה נוהגת בזמן הזה כלל, ורבי יהודה בר יקר זה הוא רבו של הרמב"ן, כמבואר במגן אבות (בענין הראשון עמוד יח), ובהגהת המור"ל שם. ונזכר גם כן לתהלה בתשובת הרשב"א (סימן תקכג). ע"ש. ודו"ק]. ובתוך דבריו כתב: ויודע אני שהרבה מפרשים נוטים לומר שיש שמיטת כספים בזמן הזה, אלא שאף

ודאי אין יובל נוהג אפילו מדרבנן וכו'. וכן כתב עוד בדיבור שאחר זה, וז"ל: וכל זה הני מילי בזמן ששמיטה נוהגת, אבל בימי רבה ורב אשי דמדת חסידות הוא דעבדי, לא צריך. ע"כ.

ובתשובת הרו"ה שהביא בעל התרומות (שער מה) כתב גם כן שאין שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה כלל, דדוקא בימי חכמי המשנה והגמרא שהיו בתי דין קבועים בארץ ישראל והיו מקדשים יובלות ולכן נהגו בשמיטת כספים, מה שאין כן עכשיו שבטלו היובלות ובטלו אף השמטות עמהם, לכן לא נהגו לשמט כספים בזמן הזה כלל. ובספר האשכול (אלביק, חלק ב עמוד כו) כתב וז"ל: השמיטת כספים בשביעית בזמן הזה אינו נוהג בארץ ולא בחוץ לארץ, ואפילו בפני הבית שהיתה שביעית נוהגת עשה הלל פרוזבול שלא ישמיט המלוה את מעותיו בשביעית. ואמרינן אף על פי שלא כתב כמי שכתב דמי. [והוא בתשובת רב נטרונאי גאון הנ"ל]. וכן הלכה. וסיים על זה הר"א אב"ד, ואנן לע"ד חזי לן דהשמיטת כספים נוהגת בזמן הזה, מההיא שמעתתא דאיתמר אהא דהלל התקין פרוזבול.

שמעם מפי סופרים ומפי ספרים, שאינם משמטים כספים. ואף פרוזבול לא נהגו לכתוב, וידענו מקדושים אשר בארץ החיים המה, דור דור ופרנסיו, כל חכמי הדורות היו מורים ובאים לגבות חובותיהם אחר שביעית, בין מלוה בשטר, בין מלוה בעל פה, ואם היה שום חכם רוצה להפקיע החוב שעבר עליו שביעית, רבני הדור היו משתקים אותו בנוזיפה.

אנו רבים אשר אתנו מהגאונים והרבנים הסוברים שאין שמיטת כספים בזמן הזה כלל. ולכן המנהג שנהגו במקומותינו לגבות חוב שעברה עליו שביעית בלי פרוזבול, הוא נכון על פי הדין. ע"ש.

ובשו"ת מהרימ"ט (ח"ב חושן משפט סימן קיג) כתב, דאף על פי שמשורת ההלכה נקטינן שהשמיטת כספים נוהגת מדבריהם בכל מקום, מכל מקום עינינו הרואות בכל המקומות הרחוקים אשר שמענו

הסוברים דשמיטת כספים נוהגת בזמן הזה מדאורייתא

בעל העיטור. ועיין בקובץ נועם חלק א' (עמוד קפ). ודו"ק.
גם הרמב"ן בספר הזכות (גיטין לז). האריך להשיב ע"ד הראב"ד הנ"ל, ובתוך דבריו כתב, ולא עוד אלא שהדברים מראים ששמיטת כספים בזמן הזה מן התורה, מדאמר רבי יוחנן וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, ואילו בשל דבריהם מדמין ועושין מעשה. וכן בדין דרבי יחידאה הוא ולית הלכתא כוותיה. ולענין קדושת הארץ נמי קיימא לן קדושה ראשונה ושניה יש להן, שלישית אין להן. הילכך אפילו בזמן החורבן דבר תורה הוא.

ואמנם לעומת הפוסקים הנ"ל מצינו לבעל העיטור (הוצאת רבי מאיר יונה בחלק א' ערך פרוזבול דף עה ע"ד) שכתב להוכיח דאנן קיימא לן כרבנן דשביעית בזמן הזה דאורייתא, מדאמרין בגיטין (נג:): גבי שביעית, הא דאורייתא היא, הילכך שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה מן התורה. ולרבי נמי שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה מדרבנן. ע"כ. וכן הוא בספר כפתור ופרח (סימן מט). אך בשו"ת הרשב"ש (סימן רנה) כתב שבעל העיטור סובר שאין דין שמיטה בזמן הזה כלל. וכן הוא בחוקות הדיינים (סימן צד דף נב) בשם

כוונתו לומר כן לקושטא דמילתא. ועיין עוד בפירוש הרמב"ן על התורה (ריש פרשת בהר, כה, ז' סוף ד"ה ולבהמתך). ודו"ק. ועיין ברמב"ן (גיטין לז.), ובתשובת הרמב"ן שבסוף ספר ספרן של ראשונים (סימן פח), שכתב, שאף הרי"ף סבירא ליה דשמיטת כספים נוהגת בזמן הזה. ע"ש. וזה שלא כדברי המאירי הנ"ל בדעת הרי"ף. והראב"ד מסתפק בזה בדעת הרי"ף. ועיין בשו"ת מהר"ם דפוס קרימונה (סימן קמו).

ובתשובת הגאונים חמדה גנוזה (סימן פז) מבואר ששמיטת כספים נוהגת בזמן הזה. וכן הובאה בספר העיטור (דף עז.). וכן דעת רבינו תם בספר הישר והובא בהרא"ש (פרק ד' דגיטין סימן יג). ובראבי"ה חלק ג' (סימן תתצב). והרמב"ן בספר הזכות כתב, שאף הראב"ד חזר בו בפי' פרק קמא דעבודה זרה (ט), והסכים ששמיטת כספים נוהגת בזמן הזה. ושכן דעת רש"י (עבודה זרה ט). ע"כ. וכן כתב בעל התרומות (שער מה). וכן כתב הרשב"א בגיטין (לז.). וכן פסק הרשב"א בתשובותיו בכמה דוכתי, ומהם בחלק א' (סימן אלף ועה), וחלק ב' (סימן רמג, רמד), וחלק ג' (סימן לב),

עכת"ד. אלא שהרמב"ן סותר את עצמו בחידושו למכות (ג): בדין המלוה את חבירו לעשר שנים דאיכא תרי לישני אם שביעית משמטתו, שכתב, ואין ספק שהלכה כלישנא בתרא שאין שביעית משמטתו, חדא לישנא בתרא הוא, ועוד דאמרינן בשביעית בזמן הזה דהיא דרבנן. והלך אחר המיקל. וכן פסק הרמב"ם. ע"כ. וכן בהרא"ש שם כתב, דהלכה כלישנא בתרא וכו'. ועוד דשביעית בזמן הזה מדרבנן. וכן כתבו הרמב"ם והרמב"ן. ע"כ. ובשו"ת נחפה בכסף (חלק יורה דעה סימן ד) עמד בסתירת דברי הרמב"ן שבספר הזכות, למה שכתב בשמו הרא"ש הנ"ל. ותירץ, דלא קאי מ"ש בשם הרמב"ן על הטעם השני דשביעית בזמן הזה מדרבנן, אלא על עיקר הדין ומטעם הא' דמתני' מסייע ליה ללישנא בתרא. ע"כ. ואשתמטתיה דברי הרמב"ן בחידושו שכתב בעצמו כטעם האמור. ולכן נראה לומר דהרמב"ן בספר הזכות עיקר כוונתו לדחות דברי הראב"ד דסבירא ליה שאין דין שמיטת כספים בזמן הזה כלל, ונראה דכלפי לייא מסתברא לומר דהוי מן התורה. אבל אין

הפקר. וכן כתבו הריטב"א והר"ן והנימוקי יוסף (בגיטין לד.). ע"ש. [ועיין עוד בתשובת הריטב"א סימן קצ"ו]. וכן כתב בספר היראים השלם (סימן קסד) ששמיטת כספים נוהגת בזמן הזה מדברי סופרים. וכן פסקו הרמב"ם (בפרק ט' מהלכות שמיטה ויובל הלכה ב'). והסמ"ג (מצות לא תעשה עד), והסמ"ק (סימן רמ), והארחות חיים חלק ב' (עמוד תע"א), ועוד.

וחלק ד' (סימן כג וקכו). וכתב שם [בח"ג], שכן פסקו הגאונים, הרי"ף ורש"י, ודבריהם נשענים על סוגיות הבבלי והירושלמי. ואף הראב"ד שפסק ששמיטת כספים לא נוהגת בזמן הזה אלא ממדת חסידות בעלמא, חזר בו מדבריו בחידושיו לעבודה זרה. וע"ש בחלק ד' הנ"ל שכתב, דשמיטת כספים בזמן הזה מדרבנן, והוא מדין הפקר בית דין

שמיטת כספים בחוץ לארץ

שמיטת כספים בזמנם. ואמנם נהגו בארצו לגבות גם שטרות ישנים ולא להשמיטם. אך הרא"ש התנגד לכך ונמנע מלדון כן.

גם התשב"ץ בחלק ב' (סימן צ"ט) כתב, דשמיטת כספים נוהגת בכל מקום ובכל זמן. וכן הסכמת הכל. וכן כתב עוד בחלק ג' (סימן סד), דשמיטת כספים היא חובת הגוף. והביא שם שיש מקומות שלא נהגו להשמיט כספים בזמן הזה ואינם מכירים דין זה, ואף הריב"ש גבה חוב לעצמו במקום כזה. מכל מקום דייין הרוצה לדון דין שמיטה אין מי שיעכבנו. ובספרד נהגו שלא להשמיט חובות כיון שכתבו בשטר שאפשר לגבות את החוב בין בדיני

והרא"ש בתשובה (כלל סד סימן ד) כתב, דבספרד נהגו שלא לשמט חובות בשביעית, ותמה על גדולי עירי בזה, והשיבוהו שכן נהגו בארץ זו ואי אפשר לבטל מנהג זה מפני שישנן הרבה הלואות ישנות. אך דעת הרא"ש אינה כן, ועם כל זה כתב ללמד זכות על המנהג, וכתב, דאחר שפשט המנהג לא להשמיט, וכולם יודעים על כך, הרי זה כאילו התנה המלוה עם מנת שלא תשמטנו שביעית. ע"ש. וכן כתב בתשובה אחרת (כלל ע"ו סימן ב' וסימן ד) דשמיטת כספים נוהגת בזמן הזה אף בחוץ לארץ, וכן עולה מסוגיית הגמרא בגיטין (לו). שגדולי האמוראים שהיו בכבל נהגו דין

ישראל ובין בדיני האומות, ונחשב הדבר כאילו התנה על מנת שלא תשמטנו שביעית. וכן אם השטר כתוב באותיות לטיניות אינו משמט ונחשב כאילו התנו בפירוש שלא תשמט. ויש אומרים שבמקומות שאינם יודעים דין זה הרי הוא כאילו התנו בפירוש, אך הרשב"א לא הורה כן. ע"ש. גם בחלק ד' (טור א' חוט המשולש סימן כב) כתב, דשמיטת כספים נוהגת בזמן הזה מדרבנן, אולם באלג'יר לא נהגו כך. וכן נהגו המהרי"ק והריב"ש להגבות שטרי חוב שעברה עליהם השביעית. אולם במשך הזמן נקבעה ההלכה על פי דעת מיעוט הראשונים שאין שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה, ואולי אף מתחלה נהגו כהריב"ש שלא לנהוג בשמיטת כספים, מפני שהיה הקברניט הגדול להנהגת הארץ הזאת להוראותיה. ע"כ.

גם בשו"ת מהרי"ל החדשות (סימן קצז) כתב, דיש מקומות בהם נהגו לגבות חובות שעברה עליהם השמיטה, וכבר תמה על כך הרא"ש. ויתכן שבאותם מקומות סברו ששמיטת כספים בזמן הזה היא מדרבנן, והיא חלה רק בארצות הסמוכות לארץ ישראל, כשם

שנוהגים תרומות ומעשרות במקומות הסמוכים לארץ ישראל בלבד, ואילו בארצות הרחוקות מארץ ישראל אין שמיטת כספים נוהגת כלל. ע"כ. וכן כתב בשו"ת תרומת הדשן (סימן דש), דשמיטת כספים בזמן הזה היא מדרבנן, כדי שלא תשתכח תורת שמיטה, וניתן לומר שתיקנו לעשות זכר לשביעית רק בארץ ישראל ובמקומות הסמוכים לה, כגון בבל ומצרים, כשם שתיקנו תרומות ומעשרות בארצות הסמוכות לארץ ישראל בלבד. וכנראה הראשונים שנהגו בשמיטת כספים אף במקומות הרחוקים מארץ ישראל, לא קיבלו את החלוקה הזאת. ע"ש. וכן כתב המהרי"ק (סימן צב) דישנם מקומות שבהם נהגו לגבות חובות שעבר עליהם השמיטה, ומכאן שלדעתם אין שביעית משמטת בזמן הזה. וע"ש שתמה על המנהג, וכבר במקומו של הרא"ש נהגו כן, ולמרות שלא הסכים לזה, לא מחה בידם, ומן הסתם יש להחזיק כל המקומות שנוהגים בהם טענת שביעית ולהעמידם על דין תורה, ולא להחזיקם בסתם שנוהגים מנהג שאין בו דין תורה, אלא אם כן

כספים נוהגת בזמן הזה בכל מקום. וכן מבואר עוד מדבריו בחלק חושן משפט (סימן ל' וסימן קפ"ו). ע"ש.

אולם מרן בשו"ת אבקת רוכל (סימן קמב) כתב, דשמיטת כספים

נוהגת בזמן הזה מדרבנן, ואין להתחשב במנהג המקומות שלא נוהם להשמיט כספים. וכן פסק גם

בשלחן ערוך (חושן משפט סימן סז סעיף

א'), ששמיטת כספים נוהגת בזמן הזה אף בחוץ לארץ. ואמנם הרמ"א

בהגה נטה קו ללמד זכות על מנהגם שמקילים בזה מפני שסומכים על

דברי האומרים שבזמן הזה אין שמיטת כספים נוהגת כלל, ואפילו

אם תמצא לומר שנוהגת, היינו דוקא במקומות הסמוכים לארץ

ישראל וכו'. וכמו שכתב בשו"ת מהריק"ו (סימן צב), והתרומת הדשן

הנ"ל, ומהרי"ל. גם בשו"ת המבי"ט חלק ב' (סימן מב) הביא דברי מרן

בתשובה דשביעית משמטת בזמן הזה, וכתב לחלוק עליו והביא בשם

הרא"ש שכיון שנוהגים לגבות את החובות על אף השביעית, הרי זה

כאילו התנה בפירוש על מנת שלא תשמיטנו שביעית. וראה עוד במה

שכתב בסימן סד, ובסימן פא.

יתברר שהוא מן המקומות שנהגו לגבות שטרות שעברה עליהם שביעית. ובפסקי מהרי"ק (סימן עג) כתב, לגבי שמיטת כספים, דהלכה זו רופפת הרבה וראוי להלך בה אחר המנהג. ע"כ.

גם בשו"ת מהרלב"ח (סימן קמב) כתב, דשמיטת כספים בזמן

הזה מדרבנן. אך נהגו במקומות מושבותינו לגבות שטרי חוב

שעברה עליהם שביעית, שהוא מנהג כדין וכראוי. ע"ש. והמהר"י

בן לב בחלק א' (סימן סז) הביא דברי הרא"ש שבמקום שנהגו שלא

להשמיט חובות, נחשב הדבר כאילו התנה המלוה על מנת שלא ישמיטנו

שביעית. גם המהרשד"ם (חאה"ע סימן רכז) כתב, שהיה ראוי לנהוג

בשמיטת כספים בזמן הזה, אולם להלכה יש לצרף סיבות שונות

להתיר שלא להשמיט כספים בזמן הזה. ואנו רואים שהתפשט המנהג

עוד מימי הרא"ש שלא להשמיט כספים, וכן כתב רבו הרלב"ח, ולכן

בהצטרף הסיבות הנז' יש להתיר שלא להשמיט כספים בזמן הזה.

ע"ש. ואמנם לא היקל בזה אלא בצירוף עוד טעמים, אבל הא לאו הכי משמע דסבירא ליה דשמיטת

ובסוף כלל סד) ליישב מנהג ארץ ספרד בזה, די"ל שכיון שפשט המנהג כן והכל יודעים דבר זה, הוה ליה כאילו התנה ע"מ שלא תשמטני בשביעית. וכתב ע"ז הרמ"א, ולי נראה דסמכינן האידנא על דברי המקילים דסבירא להו שאין שמטה נוהגת בזמן הזה, כמו שהביא דבריהם הר"ן (גיטין לו. דף כ. מדפי הרי"ף). [שיש מן החכמים שמקילים ואומרים שעכשיו אין שמטת כספים נוהגת כלל, ואין צורך בפרוזבול, שאין השמטה נוהגת בזמן שאין היובל נוהג]. וע' בשו"ת מהר"י קולון (סימן צב). וכן כתב הרמ"א בהגה וכו"ל. וכן כתב בשו"ת שאילת יעקב (סימן קה), שאף על פי שכמה גאונים פסקו דשמטת כספים נוהגת בזמן הזה, לא ראיתי לרבנן קשישאי בדורותינו שהורו כן. וכן כשהייתי בשנת השמטה תרכ"ח אצל מר חמי הגאון מהר"ם שיק, לא ראיתי שנהג כן. וכן בק"ק מונקאטש וסיגיט לא שמעתי שנהגו בתורת שמטה. ע"ש. ודו"ק. [כנ"ל].

ובלבוש (שם סעיף ט) כתב, ומנהגינו שאין אנו חוששין כלל לשביעית, קולא גדולה היא לעבור על דברי חכמים שיש בה מיתה בידי

ואף שהרמ"א בהגה נטה קו ללמד זכות על מנהגם שמקילים בזה מפני שסומכים על דברי האומרים שבזמן הזה אין שמיטת כספים נוהגת כלל, ואפילו אם תמצא לומר שנוהגת, היינו דוקא במקומות הסמוכים לארץ ישראל וכו'. וכמ"ש בשו"ת תה"ד (סימן דש), והשוה ר"י בתוספות (קידושין לו:): בשם הירושלמי (חלה פ"ד ה"ד), לענין תרומות ומעשרות, שאינן נוהגים במקומות המרוחקים מן הארץ. ע"ש. אולם הב"ח (ר"ס סז) כתב, שאין לזה עיקר כלל, כי בגמרא ובפוסקים כולם דנו דין שמטה בכל המקומות ובכל הזמנים, שהרי הרמב"ם והסמ"ג גם הם כתבו כן לגבי תרומות ומעשרות, ואף על פי כן לענין שמטת כספים כתבו שנוהגים בזמן הזה בכל מקום ובודאי שגם ר"י סבירא ליה הכי, שאין לבדות מלבנו סברא להקל ולתלות הדבר בד' ר"י. וכן כתב הר"ן לדחות דברי המקילים בזה. והעלה שהשמטה נוהגת בכל מקום ובכל זמן. עכת"ד. [קטע זה מחזון עובדיה פרוזבול].

ובדרכי משה (סימן סז אות א) הביא מ"ש הרא"ש (כלל עז סימן ב.

שמים וישכנו נחש. ואף שגדולי חכמים האחרונים, המהרי"ק ותה"ד חתרו דרכים לקיים המנהג, אבל הם דחוקים מאד וליתנייהו אליבא דהלכתא, וע' בדבריהם ותמצא שאין לנו על מה לסמוך. עכ"ל. והובא בפתחי תשובה שם. ושגם בתומים (סק"א) האריך בזה בדברי תוכחת מוסר שיש להחמיר. ובפרט שיש אומרים שהוא מן התורה גם בזמן הזה. והירא וחרד לדבר ד' ודאי יחוש לזה. ונציין שבמשכנות יעקב (סימן לו) כתב עוד טעם, ללמד זכות על מנהג זה.]

וכבר כתבנו שהאחרונים הסכימו לדינא דשמיטת כספים נוהגת בכל מקום. והשתא הכא אכשור דרי וכולי עלמא נהגו לכתוב פרוזבול. ומכל שכן לדידן דאזלינן בתר הוראות מרן שקבלנו הוראותיו. וכן עיקר. וכן כתב בשו"ת יביע אומר ח"ג (חושן משפט סימן ו ד"ה ובהיותי). וכתב שם, שאין לומר שהרמ"א היקל בדיני פרוזבול מפני שסמך על האומרים שאין שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה כלל ובפרט בחוץ לארץ. אבל בארץ ישראל יש להחמיר לדעתו, שכן ראשונים רבים סוברים שגם בארץ ישראל אין לנהוג שמיטת כספים

כלל, וכפי שהרמ"א מזכיר בתחלת דבריו (בחושן משפט סימן סז). וראה עוד בשו"ת אגרות משה (ח"ב חושן משפט סימן טו ד"ה ובעצם). ע"ש.

עוד כתב בחזון עובדיה על הל' פרוזבול, והנה מ"ש מהרי"ק (שם) להליץ על המנהג, דס"ל כדעת בית שמאי (סוטה כה:), ששטר העומד לגבות כגבוי דמי. ע"ש. הוא תמוה, שהרי מפורש להדיא בסוגיין שלדעת רבי יוחנן אנן ס"ל כבית הלל ששטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי. דקיימא לן ב"ש במקום בית הלל אינה משנה (ברכות לו:). וכמו שתמהו מרן הבית יוסף בבדק הבית (ר"ס סז), ובשלטי הגבורים (ב"מ דף סז. מדפי הרי"ף), והב"ח, והגר"א (סק"ו). הן אמת שיש להעיר כן גם על המרדכי (יבמות, פרק הבא על יבמתו סימן נב) שכתב גם כן, דקיימא לן שטר העומד לגבות כגבוי דמי. וכן כתבו הראב"ה (סימן תקצד), והאור זרוע (ב"מ, סימן ריז). כל קבל דנא פסקו הרבה ראשונים כמ"ד שטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי, ומהם, הרמב"ם (פ"ב מהל' סוטה ה"ז), וכתב הכסף משנה שם, שידוע שהלכה כבית הלל, דשטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי. וכן כתב המאירי (ב"ב קיא: עמ' תעט) וז"ל:

ראבי"ה הנ"ל, דמיירי נמי בכתובה. ועיינן בערך השלחן (סימן יב סק"ט). ועל כל פנים רוב האחרונים הסכימו לדינא כדעת מרן. והשתא הכא אכשור דרי ובארץ ישראל כולי עלמא נהגו לכתוב פרוזבול. וכמו שכתבו מרן הבית יוסף (סוף אות לב), והחקרי לב (בתרא. חושן משפט סימן ח). ומכל שכן לדידן דאזלינן בתר הוראות מרן שקבלנו הוראותיו. וכן עיקר.

ובערורן השלחן (סימן סז סק"י) כתב, נראה לי טעם נכון על מה שלא נהגו לשמט כספים במשך מאות שנים, ואף לא חשו לכתוב פרוזבול, כי בזמן חכמי הגמרא היה עדיין ראש הגולה עם סמכויות מן השלטונות, והיה ממנה דיינים שהיה להם כח ועוז מן המלכות, לגבות חובות, ולהעניש את המסרב לסור למשמעתם, אבל עתה בעוה"ר, זה מאות בשנים שאין לנו שום תוקף ועוז לכוף להוציא לפועל את פסקי הדין שלנו, וממילא אין תועלת במסירת החוב לדיינים, מפני שאין להם כח לגבותם, ובהכרח שהמלוה בעצמו יגבה חובו, ויעבור על איסור לא יגוש, ואין שום תועלת בכתבת פרוזבול. ועוד כיון שאין כותבים

שאינן הלכה כבית שמאי שאמרו שטר העומד לגבות כגבוי דמי. ע"ש. וכן כתב הריטב"א (כתובות עו:). וכן כתב בתשובות מיימוני (משפטים אות ה). וכן כתב בעל העיטור (פרוזבול דף עו ע"ב), ובשו"ת הריב"ש (סימן תד ד"ה ואף על גב). ע"ש. וצ"ע. וגם מה יענה על "מלוה שבעל פה". וכבר השיג על זה הב"ח שם. וכן השיג עליו לנכון בשו"ת מקור ברוך (סימן נח). ע"ש.

ועיינן עוד בשפתי כהן (חושן משפט סימן יב ס"ק יז) שכתב, דמ"ש רבינו ישעיה שהלכה כבית שמאי ששטר העומד לגבות כגבוי דמי, דבריו תמוהים, דהא לא קיימא לן כבית שמאי, כדמוכח בשבועות (מח.). וכן פסקו כל הפוסקים. ע"ש. ועיינן עוד בש"ך (חושן משפט סימן קח ס"ק יט) שתמה על דברי המרדכי והמהריק"ו, דהא אנן קיימא לן כבית הלל דשטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי. ע"ש. ובשלטי הגבורים הנ"ל כתב ליישב דברי המרדכי, דבכתובה מיירי, שהיא כמעשה בית דין, ולהכי אמרינן בה כגבוי דמי. וכן כתב הרב בעל נאמן שמואל בספר שעשוע התלמידים (דף עה.), שאף בית הלל מודים בזה לבית שמאי. וכן מיושב בזה גם דברי

פרוזבול אלא על הקרקע (גיטין לז.), וזה היה שייך בזמן חכמי הגמרא שהיו ישראל בבבל ואגפיה והיה להם קרקעות, אבל אחר כך שנתפזרנו בכל ארצות התבל והלכנו מדחי אל דחי, ואין לנו קרקעות, ממילא אין על מה לכתוב פרוזבול, ופשיטא דבכי האי לא תיקנו חכמים, ומכל מקום ירא שמים יעשה פרוזבול כמו שנוהגים בכל מדינת ליטא. עכת"ד.

ומרן אאמו"ר זיע"א העיר, שיש להתפלא על דבריו, שהטעם הראשון שכתב שאין לנו תוקף לגבות חובות של המלוים, הרי רוב העולם אנשים כשרים ומרצונם הטוב באים לשלם חובותיהם, מבלי לבוא לבית הדין, ועמך כולם צדיקים, פרט לקצת יוצאי דופן. ואם כן על ידי עשיית הפרוזבול שנכתב בו שכל שטרותיהם וחובותיהם נמסרו לבית דין, יוכל להשתמש בו לגבות חובו כדת. ואם כן למה לא יעשו פרוזבול. ועוד הא אמרינן (גיטין לז.) רבנן דבי רב אשי מסרו מלייהו להדדי, ופירש רש"י, שלא היו כותבים פרוזבול אלא היו אומרים לחבריהם הרי אתם בית דין וחובי מסור לכם לגבותו כל זמן שארצה. וכתב הרא"ש (סימן יג), אהא

דאמר רב נחמן אקיימיניה, והא מקיים וקאי, אלא רצונו לומר דאף על גב שלא כתב כמי שכתב דמי, כלומר אף על פי שלא כתב פרוזבול, אלא לשון הכתוב בפרוזבול אמרו על פה לפני דיינים, מועיל כאילו הוא כתוב, ואהא סמכו רבנן דרב אשי, דמסרי מלייהו אהדדי, וכן ר' נתן דמסר מילי לר' חייא בר אבא, ובודאי שהיה עמו אחר, ששני עדים בעינן. וכל הני אמוראי בתראי לית להו הא דאמר שמואל דבעינן בית דין דסורא או דנהרדעא. ע"ש. וכן כתב הרמב"ן (גיטין לז.), ושכן דעת הרי"ף. ע"ש. וכן כתב בשו"ת הרשב"א (ח"ג סימן לג), דלא בעינן בי דינא דאליים, דהא רבנן דרב אשי מסרי מלייהו אהדדי, ואי אפשר לומר דכולהו הוו אלימי כב"ד דר' אמי ור' אסי, אלא דאנן ס"ל כרב נחמן דאמר אקיימיניה. ע"ש. וכן בעל התרומות (שער מה סימן טז) כ', דמסתברא דכל שלשה שבקיאים בדיני פרוזבול ויודעים מצות שמטה, והמחוס רבים עליהם בעיר שדרים בה חשיבי כב"ד דר' אמי ור' אסי. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת הריב"ש (סימן תצא), ובחידושי הריטב"א והר"ן שם. וכן כתב ר"ת בספר הישר בחידושים

לו ארבע אמות קרקע, כי מסתמא אין לך אדם שאין לו קרקע בשכירות. ע"ש.

והגאון רבי יוסף אישקאפא בספר ראש יוסף (חושן משפט סימן סז סק"ח), כתב, שמדברי רש"י (גיטין לז): משמע דסבירא ליה שאין השמטה נוהגת בזמן הזה, וכדברי הרז"ה בעל המאור. [אבל בשו"ת תרומת הדשן (ר"ס דש) כתב, דרש"י פ"ק דע"ז ס"ל דשביעית נוהגת בזמן הזה. וכן כתב הרשב"א בתשובה (ח"ג סימן לב) בשם רש"י פ"ק דע"ז. ומיהו בלא"ה יש כמה פוסקים שסוברים כדברי הרז"ה. וכמ"ש לעיל בשם רב נטרונאי גאון, והמאירי. ועוד]. ולפי זה נראה שאם לא עשה המלוה פרוזבול ותפס מן הלווה חוב שעברה עליו שביעית, אין מוציאים מידו. ע"כ. ולכאורה כל שכן בהגלות נגלות דברי התמים דעים בשם רב נטרונאי גאון ודעמיה, שאין שמטה נוהגת בזמן הזה, יש לחזק דברי הרב ראש יוסף הנ"ל.

ברם בקושטא אחר שנפסקה הלכה כדברי מרן השלחן ערוך ששביעית נוהגת בזמן הזה מדרבנן, כדעת הרמב"ם וסיעתו, וראה עוד למרן בשו"ת אבקת רוכל (ס"ס קנד) שכתב, ואף על פי שבאותן ארצות לא נהגו להשמיט כספים, כיון

(סימן קלח), שאפילו שמואל לא אתי לאפוקי אלא שלשה הדיוטות, אבל שלשה תלמידי חכמים שפיר דמי. וכן כתב בשמו ראבי"ה (ח"ג סימן תתצג). ע"ש. וכן פסק רבינו ירוחם (מישרים, דף כו ע"ג), שכותבים פרוזבול בכל בית דין, ושכן דעת הרי"ף. וכן עיקר. וכמוהו כתב הרמ"א בהגה (סעיף יח), שכותבים פרוזבול בכל בית דין, ולא בעינן בית דין חשוב. ע"ש. וכי כל הני רבנן היה להם כח מן המלכות, לכוף ולגבות החובות, אלא ודאי דלא בעינן.

גם מה שכתב ליישב שאין לנו קרקעות, הוא תמוה, שהרי מפורש בגמרא (גיטין לז), שאפילו אם השאיל או השכיר לו קרקע כל שהוא כגון מקום לתנור וכיריים, כותבים עליו פרוזבול. והרי אין לך אדם שאין לו דירה בשכירות, ללון ולדור שם. ובשו"ת מהרימ"ט (ח"א סימן סד) כתב, שרבותינו הקילו בפרוזבול, שאפילו לא זכה בקרקע באחד מן הקנינים, ולא השאילו אלא לתשמיש עראי שאין בו חזקה, אף על פי כן לענין פרוזבול הקילו. ע"ש. [אלא שבעל העיטור ובעל התרומות כתבו שצריך קנין]. ובחכמת אדם (שערי צדק (פרק כא סימן ח) כתב בנוסח הפרוזבול, לא כתבנו והקנתי

ד. אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה, שנאמר מקץ שבע שנים תעשה שמיטה, ושם הוא אומר מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות, מה שם אחר שבע, אף שמיטת כספים אחר שבע. לפיכך המלוה את חברו אפילו בשביעית עצמה גובה והולך חובו במשך כל השנה. ומיד כששקעה החמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית [סוף שנת תשפ"ב] אבד החוב, אם לא כתב פרוזבול לפני ראש השנה. ד)

דקיימא לן מדינא שהשביעית משמטת, מה לנו ולמנהגם. ע"ש. שלפי זה א"א לטעון קים לי נגד מרן, כמו שכתב הרב המני"ח בספר הלק"ט (סימן קפב) וז"ל: קיבלתי ממר זקני הגאון הראשון לציון המג"ן (הרב משה גלנטי ז"ל), שבכל ארץ ישראל ובכל ערי המזרח וערביסתאן אין המוחזק יכול לטעון קים לי נגד הכרעת מרן מהר"י קארו, שכן קיבלו עליהם ועל זרעם. ושמעתי מפה קדשו שבזמנו חזרו גאוני צפת וחידשו תוקף הסכמה זו לקבלת דברי מרן. ע"ש. וכן כתב מהר"א יצחקי, גאב"ד חברון, בתשובה שהובאה בגנת ורדים (חושן משפט כלל ה סימן טז), והסכים לזה

הגאון המחבר גנת ורדים (שם סימן יז). וכן כתב בשו"ת מהרי"ף (סימן כב). וכן כתב הגאון רבי יונה נבון בשו"ת נחפה בכסף (חושן משפט סימן יח). וכן כתבו מרן החיד"א בברכ"י (חושן משפט סימן כה ס"ק כז), ובשו"ת רב פעלים (ח"ב חושן משפט סימן ב), ושאר אחרונים. וכן כתב הגאון התומים (סימן כה קיצור תקפו כהן אות קכד דף מח סע"ד), שחלילה לומר קים לי לזכות המוחזק, נגד הכרעת השלחן ערוך, וכן קבלה בידי, וכן אני דן ובא מבלי לטעון קים לי כדעת החולקים על השלחן ערוך. וכן ראיתי לדיינים מומחים. וכן פסק בתשובת חות יאיר. לכן אף אם תפס המלוה מוציאים מידו.

אין שביעית משמטת אלא לסוף השנה השביעית

ד) עיין ברמב"ם (פרק ט הלכה ד). והוא מספרי (פרשת ראה). ובערכין (כח:), איתא, השביעית אינה משמטת אלא בסופה, שנאמר מקץ שבע

ה. שביעית משמטת את המלוה, בין מלוה שבעל פה ובין מלוה שבשטר, ואפילו מלוה בשטר שיש בו אחריות נכסים משמטת. ואם עברה שביעית אינו יכול לתבוע את חובו משום לא יגוש את (רעהו. ה)

השנה יב: ד"ה שנת השמטה). וראה בשו"ת יביע אומר חלק ג' (חושן משפט ס"ט¹), ובשו"ת יחזקאל דעת חלק ד' (סימן סב). ע"ש. ואף שהרא"ש סובר שבכל שנת השביעית שייך האיסור דלא יגוש, העיקר כדעת הרמב"ם ומרן השלחן ערוך. וראה בזה עוד להלן.

שנים תעשה שמיטה. והנה רבינו אברהם בן עזרא (דברים טו א) כתב, ששמיטת כספים היא בתחלת שנת השביעית, והעד הקהל את העם. וכן פירש בריש פרשת וילך. אך הרמב"ן על התורה (סוף פרשת ראה) האריך להשיב עליו, והסביר דברי חז"ל כיעו"ש. ועיין בטורי אבן (ראש

שביעית משמטת מלוה בעל פה ומלוה בשטר

בשטר היינו מלוה בעל פה. וע"ש בגמרא דמבואר שרבי יוחנן חזר בו מדעתו, וכשבא מעשה לפניו הודה דמשמט, דמפני שאנו מדמין לא נעשה מעשה. ובגמ' (סוטה כה). נחלקו בית שמאי ובית הלל בשטר העומד להגבות [שנכסי הלוה משועבדים לפרעון ההלוואה] שלדעת בית שמאי שטר זה נחשב כגבוי, ולדעת בית הלל אינו כגבוי. ופסק הרמב"ם (פרק ט הלכה ו¹), כרב ושמואל, שאפילו שטר שיש בו אחריות נכסים משמט. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך (חושן משפט סימן

ה) מתני' פרק י' דשביעית משנה א'. ובגמרא (גיטין לו). נחלקו האמוראים בפירוש משנה זו, שלדעת רב ושמואל בשטר היינו שטר שיש בו אחריות נכסים, כלומר שכתוב בו שנכסי הלווה משועבדים לפרעון ההלוואה, ושלא בשטר היינו שטר שאין בו אחריות נכסים, וכל שכן מלוה בעל פה שהשביעית משמטת. ולעומתם רבי יוחנן וריש לקיש פירשו המשנה, דשטר שיש בו אחריות נכסים אינו משמט, דהוי כגבוי, ושטר שאמרו במשנה היינו שטר שאין בו אחריות נכסים, ושלא

אמרינן זיל טבול לרבי מאיר וכו'.
 ע"ש. ועיינן עוד בכסף משנה (פ"ו
 מהל' ברכות הלכה טו). [ודעת התוספות
 והכסף משנה היו בהעלם עין מהישועות
 יעקב (יורה דעה סימן קכ סק"ג). ע"ש].
 וראה עוד בסביב ליראיו (דף קעב
 ע"ג). והפר"ח (סימן תצו ס"ב) כתב,
 שלא אמרו להחמיר בספק דבר שיש
 לו מתירין אלא בספק דמציאות
 כההיא דביצה (ד). עכת"ד.

וכן כתב השאג"א (סימן צ), דבספקא
 דדינא לא חיישינן בספק דבר
 שיש לו מתירין, אלא אמרינן ספקא
 דרבנן לקולא. ומה שהחמירו בספק
 דבר שיש לו מתירין, היינו בספק
 דמציאות. ע"ש. וכן כתב בשו"ת
 רבי עקיבא איגר (סימן סה ד"ה וף).
 ושכן מוכח בהר"ן (נדרים מז.). וכן
 כתבו בשו"ת אבני מילואים (סימן יא
 ד"ה ויש). מצפה איתן (נדרים מז.),
 ובשו"ת באר יצחק (חאו"ח סימן יח ענף
 ב). והכא נמי כיון דהוי פלוגתא אם
 שביעית משמטתו, אפילו היכא
 דהוי דבר שיש לו מתירין, ספיקו
 לקולא, אם לא שר' יוחנן עצמו חזר
 בו. ועיינן עוד בשו"ת מהרש"ם (ה"ב
 סימן קנו), ובספר מאור ישראל טבעת
 המלך (חלק ג' עמ' רטז). [קטע זה מחזון
 עובדיה על הל' פרוזבול].

סז סעיף ב). והיינו טעמא דמכל מקום
 הוא מחוסר גוביינא.
 והנה במבוא לספר שבת הארץ
 (עמוד לב) כתב, שהשאלה
 באה לפני רבי יוחנן לפני צאת
 השנה השביעית, והיה אפשר עדיין
 לכתוב פרוזבול, וכיון שאפשר
 לתקן בהיתר אין לסמוך על מה
 שאנו מדמין. דהוי כדבר שיש לו
 מתירין, ודמי למה שאמרו בעבודה
 זרה (לז): הא מיא בנהרא זילו
 וטבילו. ע"כ. אולם מרן אאמו"ר
 זיע"א כתב על דבריו, דבמחכ"ת זה
 אינו, שמבואר להדיא ברמב"ם
 ובטור ובשלחן ערוך הנ"ל
 שהשביעית משמטת מלוה בשטר
 אפילו יש בו אחריות נכסים. ואם
 עברה שנת השמטה אבד חובו.
 ולדבריו אפילו בשביעית עצמה כיון
 דהויא מדרבנן לא אמרינן שיצטרך
 לכתוב פרוזבול, דלא דמי לההיא
 דעבודה זרה (לז): דמיירי בספק
 טומאה ברשות הרבים דהוה ליה על
 כל פנים ספיקא דאורייתא, וכמו
 שכתבו התוספות (עירובין לו. ד"ה
 במקוה), וא"ת דלענין דאמרינן ליה
 זיל טבול אפילו רבי מאיר מודה,
 וכמו שאמרו בעבודה זרה (לז): לגבי
 ספק טומאה ברשות הרבים, וי"ל
 דמכל מקום בספיקא דרבנן לא

אם שביעית בזמן הזה מנהג שנהגו מאליהם או מתקנת חכמים

ולכאורה זהו נגד מ"ש הרא"ש פ"ק דמכות (ג:), בדין המלוה לחבירו לעשר שנים, שאינו משמט, דספיקא דרבנן לקולא. אלא הדבר כמו שכתבתי דשאני בימי ר' יוחנן שהיו מקדשים החודש ע"פ הראיה, על ידי בית דין. אבל בימי רבנן בתראי שבימיהם בטל קידוש החודש ע"פ הראיה על ידי בית דין, הוה ליה כדין ספק ערלה דקיל טובא, וכדאמרין בקידושין (לט:), ספק לי ואנא איכול. וה"נ יש להקל בזמן הזה בספקא דרבנן דבאיסור שביעית. עכת"ד.

ונראה סמך לדבריו ע"פ מ"ש המאירי (ר"ה ח:), שכתב, שבתי הדין היו מקדשים את שנת השמיטה, ואומרים שנה זו מקודשת לשמיטה. וכן כתב בעל המאור, הביאו בעל התרומות (שער מה אות ד), שבזמן חכמי המשנה והתלמוד היו בתי דינים גדולים קבועים בארץ, והיו מקדשים את שנת השמיטה, זכר ליובל, מה שאין כן עכשיו שאין שם בית דין, הואיל ובטלו היובלות בטלו אף השמטות עמהם, וכמו

והגאון מקוטנא בספר ישועות ישראל (סימן סז סק"ב) כתב, שברור הדבר דמה שהקילו רבנן דבי רב אשי דסגי במסירת מילי, אף דהלל תיקן פרוזבול על ידי כתיבה, לפי שבזמנם לא נהגה השביעית אלא רק מנהג בעלמא, כהא דאמרין (חולין צא:). שמנו של גיד מותר, וישראל קדושים נהגו בו איסור, וה"נ בזה לא היתה תקנה קבועה, כי מעת שנתבטלה הסמיכה בארץ ישראל הקילו חכמי התלמוד הרבה בדין פרוזבול, כיון שנתבטל קידוש החודש ע"פ הראיה, רק נהגו הכל ע"פ החשבון, ומאליהם קבלו עליהם תורת השביעית לעשות זכר למצוה זו. ואף לדעת רוב הפוסקים דשמיטה נוהגת בזמן הזה אין זה מתקנת אנשי כנסת הגדולה וחכמי התלמוד, אלא מאליהם נהגו כן, והוי כעין אל תטוש תורת אמך. מה שאין כן בדורו של ר' יוחנן שהיו מקדשים על פי הראיה, ולכן החמיר ואמר מפני שאנו מדמין לא נעשה מעשה, ומשמע שאף שהיה מסופק בדבר, הורה שהשביעית משמטת.

ו. אפילו אם הלואה נתן למלוה לפרעון חובו צ"ק על החשבון שיש לו בבנק, הרי זה משמט [אם לא עשה פרוזבול], שכל שמחוסר גובינא (שעדיין לא נפרע למלוה על ידי הבנק), הרי זה משמט. ונראה שאפילו צ"ק בנקאי כיון שמחוסר גובינא הרי זה משמט. (ו)

ואינו רשאי לעכבו, והלואה יזמין את המלוה לדין כדי שישמט חובו, ובית דין יחייבו למלוה לומר משמט אני וכו'. ע"ש. ומלבד שאין נראה כן מדברי הראשונים, הנה באור זרוע (ע"ז סימן קח) הביא דברי היראים, וכתב עליו, ולא נהירא אלא אפילו תבעו המלוה בבית דין לפרעו לא יחוש הלואה לדבריו מפני שהתורה השמיטתו לחובו. ע"ש. ובפסקי מהר"ם ריקאנטי (סימן שמח) כתב גם כן לדחות דברי היראים דנראה דמחילה גמורה היא, וכדמוכח בפרק קמא דמכות (ג): וסיים: ובמקצת נוסחאות כתוב בספר היראים כי לבסוף חזר בו, שהשמיטה מחילה גמורה היא. ע"ש. ועיין בשו"ת דבר אברהם (ה"א סימן לב). ע"ש.

שדרש רבי, מהכתוב וזה דבר השמטה שמוט, שהשמיטין והיובלות הן כחבילה שלא מתפרדת, וכקשר של קיימא שאין לו היתר, ששתיהן מצות שתלויות זו בזו וכו'. ע"ש. וצ"ע. ועיין עוד במה שכתב בני יקירי הרה"ג ר' יצחק נר"ו בספר ילקוט יוסף (הל' פרוזבול מהדורת תשס"א עמוד תקמב). ודו"ק. [ממרן אאמו"ר זיע"א. ועיין עוד במ"ש מרן אאמו"ר בכרם ציון ח"ב עמוד קפג קפד].

ומה שכתבנו שאבד חובו, זהו כמבואר לעיל שזהו לדעת כל הראשונים, זולת הר"א ממיץ בספר היראים (סימן רעח) כתב, שכל זמן שלא אמר לו המלוה משמט אני חייב הלואה לפרוע לו את החוב

אם הלואה נתן למלוה לפרעון חובו צ"ק על החשבון, הרי זה משמט

(ו) ראה בשובע שמחות חלק ב' הלכות פדיון הבן (עמוד רפ). ובספר אוצר פדיון הבן (פרק יד ס"ו) כתב, שאין צ"ק עשוי אלא

בתשובה שהובאה בסוף ספר לקוטי
פנחס (דף קה ע"ג). ע"ש.

ואמנם הרה"ג משה רוזנטל בכרם
ציון הלכות שביעית (עמוד
פח) פסק דנתינת שיק למלוה חשיב
כגבוי ואינו משמט. ובתוך דבריו
הביא מ"ש השואל ומשיב (חמישיאה
סימן עא) בנידון שטרי מרינייש שהם
שיק למוכ"ז מבלי לפרש שם
המלווה, שכ' דחשיב כגבוי ואינו
משמט וכל זה שייך גם לגבי שיק
שהגיע זמנו קודם סוף השנה
השביעית, דהוי כגבוי, ואינו נשמט.
ע"כ. ובאמת שנידון השואל ומשיב
עצמו שנוי במחלוקת, כי הגאון נחל
יצחק אלחנן (סימן יב ענף ד), הביא
דברי הב"ש (סימן נג ס"ק יג) בשם
הט"ז, שאם נתן שיק שאין שם
המלווה מופיע בו, אלא שהוא חייב
לשלם לכל מי שמוציאו, דחשיב
כגבוי, וכ' ע"ז ולפי זה לגבי שמיטה
בהנך צעטיל לכל המוכ"ז אינו
משמט דהוי כגבוי. וסיים, אמנם
מסתימת כל הפוסקים מבואר שאין
לחלק בין שטר זה לשאר שטרות
דלא חשיב כגבוי. וחזר על זה (שם
ענף ה), שגם בשטר כזה הדין פשוט
דלאו כגבוי דמי. ע"ש. וכן כתבו

להוראת תשלום בעלמא, ולא שוה
כלום, ודינו כדין שטרות שאין
פודין בהם. ע"ש. וע"ש.

וכן כתב בחזון עובדיה על הלכות
פרוזבול, וז"ל: ולהלכה נראה,
שאפילו אם נתן הלוח שיק על
הסכום שלוח, כיון דמחוסר
גוביינא, משמט, דשטר העומד
לגבות לאו כגבוי דמי. ואף על פי
שבשורת שבט הלוי חלק ט (ס"ס
רצא) כתב שאינו משמט, דחשיב
כשוה כסף בידו, שיכול למוכרו או
ליתנו לאחר כשוה כסף. ע"ש.
להלכה נראה דהוי כשטר חוב שיש
בו אחריות, שאף על פי שיכול
למוכרו כיון שמחוסר גוביינא
משמט, דשטר העומד לגבות לא
כגבוי דמי. וכמו שפסק מרן בשלחן
ערוך (סימן סז ס"ב), ה"נ שיק שביד
המלווה, מחוסר גוביינא. נוע' בשורת
אגרות משה (חושן משפט ח"ב סימן טו).
ודו"ק. וכן כתב בספר שמיטת
כספים בהלכה, בקונטרס שביבי אש
(סימן יב עמוד קצט אות ג) בשם הגרי"ש
אלישיב, דלא עדיף שיק משטר
שביד המלווה שמאפשר לו גביית
חובו מהלווה. וכן כתב בתשובות
והנהגות (ח"ג סימן תמז). וראה עוד
במ"ש הגאון בעל פרי השדה,

ז. המלוה את חבירו על המשכון אינו משמט בשביעית, מה שכנגד המשכון. ויש אומרים שאף היתר על המשכון אינו משמט. ואף שהמלוה יכול לטעון קים לי כסברא שניה, שאף היתר על המשכון אינו משמט, מכל מקום כיון שדעת מרן השלחן ערוך בסתם שרק כנגד המשכון אינו משמט, לפיכך ראוי להטיל ביניהם פשרה הקרובה לדין. ושלא לפסוק בפשיטות נגד דעתו של מרן, ולומר שהמוחזק מצי טעין קים לי כדברי היש אומרים נגד הסתם שבשלחן ערוך. ואם הצדדים מתעקשים שלא לעשות פשרה, יעשו כפסק השלחן ערוך. ז).

בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סימן קמה). שלמה (פרק השולח סימן מה), ובשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן לח אות יג), ובשו"ת יביע אומר חלק ח' (חושן משפט סימן ח).
 בודאי דלא עדיף משטר חוב שמשמט. גם בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סימן רס) כתב, שאם יש ביד המלוה שיק, הוא כגבוי. ע"ש. ואין דבריו מוכרחים, הילכך אין להוציא מן המוחזק בטענה שאינו משמט. שיכול לומר קים לי כמ"ד דלאו כגבוי דמי. ועיין בספר ים של

ובספר אשרי האיש (יורה דעה ח"ב הל' פרוזבול) כתב בשם הגרי"ש אלישיב, שלוה שנתן למלוה שיק על החשבון, הוא ספק אם נחשב כגבוי, דשמא איננו רק כמו שטר חוב בעלמא, ולכן צריך לכתוב פרוזבול. ע"כ.

המלוה את חבירו על המשכון אינו משמט

ז) במשנה (פרק י דשביעית משנה ב) לך את אחיך תשמט ירך, פרט לזה שיש לאחיך בידך, כדאי' בספרי (פרשת ראה פיקא קיג). וכן הוא ברבינו עובדיה מברטנורא, ובפירוש ר"ש סיריליו שם. ובתוס' (שם ד"ה שאני. ובפסחים לא:) הקשו, היאך אמרו בגמרא דמשכון אינו משמט מכח דברי ר' יצחק דמשכון קנוי למלוה,

והמוסר שטרתיו לבית דין אינן משמטין. ע"כ. ובגמרא (גיטין לו.) מבואר שהטעם לכך הוא, על פי מה שאמר רבי יצחק שהמשכון שביד המלוה נחשב כקנוי לו. ע"ש. והיינו משום דכתיב (דברים טו, ג) ואשר יהיה

קנין לחצאין, אולם לענין שמיטה בודאי גם לדעתו נחשב המשכון כקנין, כי אם נחשב רק כמשועבד, ולכן השמיטה משמטת אותו. ע"ש. וראה עוד במה שכתב בחלק ג' סימן קעו.

וכבר הבאנו לעיל מ"ש בתשובת הרא"ש (כלל עז סימן ה) שביאר טעמא דמילתא דמשכון אינו משמט, דהיינו משום שכאשר המשכון ביד המלוה אין זה נקרא נוגש את אחיו, מפני שרכושו של אחיו תפוס כבר בידו. ודין זה נלמד בספרי, ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ירך ולא של אחיך בידך, וטעמא משום דהוי של אחיך בידך, ואינו צריך ליגוש. וטעם זה נזכר בהרבה ראשונים.

והרי דברי ר' יצחק איירו רק כשנותן את המשכון שלא בשעת הלואתו, אבל בשעת הלואתו אין המשכון נקנה. וכתב בתוס' יום טוב, דשאני משעבוד קרקעות דקיימא לן מלוה קונה משכון, משום ולך תהיה צדקה (גיטין לו.). והיינו שלא בשעת הלואה, דקרא שלא בשעת הלואה כתיב, ומכל מקום הואיל ושלא בשעת הלואה קונה אלים נמי שיעבודה דבשעת הלואה דלא משמט, דהא הכא דתנן מלוה על המשכון משמע שההלואה על המשכון היתה. [תוס']. ובש"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"א סימן קסג) ביאר, שלשיטת התוס' משכון שלא בשעת הלואה אינו קנוי אלא הוא מבחינת שיעבוד בלבד, מפני שאין

אם אף שלא כנגד המשכון אינו נשמט בשביעית

דברי רשב"ג כדברי שמואל (שם מג.): שאמר, האי מאן דאוזפיה אלפא זוזי לחבריה ומשכון ליה קתא דמגלא [בית יד של מגל], אבד קתא דמגלא אבד אלפא זוזי. והיינו שמשכון שהוא פחות מסכום החוב, בכל זאת נחשב כשוה נגד החוב כולו. ודחתה הגמרא, דיש לומר שלרשב"ג החוב אינו משמט רק בערכו והיתר נשמט,

ובגמרא (שבועות מד:) אמרו, המלוה את חבירו על המשכון ונכנסה שמיטה, אף על פי שאינו שוה אלא פלגא [חצי סכום החוב] אינו משמט, דברי רשב"ג. רבי יהודה הנשיא אומר, אם היה משכוננו כנגד חובו אינו משמט, ואם לאו משמט. וכן הוא בגמרא בבא מציעא (מח: מט.). והגמרא בשבועות העמידה

ולדעת רבי יהודה הנשיא כשהמשכון אינו בשוויו של החוב כולו, אינו משמט אף את היותר על ערכו. ופסק הרמב"ם כדעת רשב"ג, שהמשכון אינו משמט רק בערכו, ולשיטתו זו מסקנת הסוגיא. וכן כתב עוד בתשובה (סימן קצ"ז) דחלק ההלוואה שיש עליו משכון לא נשמט, והשאר נשמט. והמשכון יוחזר רק אם יפרע את החוב. ואם לאו ישאר המשכון בידי המלוה או יורשו. ע"ש. ועיין עוד במה שכתב בסימן תי"ב, דמלוה שיש עליה משכון החוב נגוש ועומד הוא. וכן ביאר עוד בסימן תי"ז, שניתן לגבות חוב שעברה עליו שביעית נכשלא עשה פרוזבול¹ מקרקעות הלוה אשר היו כמשכון ביד המלוה. ע"ש. והר"ן והמאירי (גיטין לו.) פסקו כדברי הרמב"ם.

אולם הרא"ש (פרק ד גיטין סימן יז) כתב, שאף אם המשכון שווה פחות מסכום החוב, כל החוב אינו נשמט. והביא מירושלמי (שביעית פרק י משנה א) דהלוה על המשכון אינו משמט. ושמואל אמר אפילו על המחט. והיינו כרשב"ג שאמר שאפילו המשכון אינו שוה אלא חצי מהחוב, אינו משמט.

ע"ש. וכן כתב הטור (חושן משפט סימן סז) שאחר שהבי"ד הרמב"ם סיים בשם הרא"ש שאינו משמט כלל. וכן כתב הר"ש (פ"י דשביעית מ"ב) וז"ל: דבירושלמי איתא, אמר שמואל אפילו על מחט. והיינו כרשב"ג (מד.); דאמר אף על פי שאין המשכון שוה אלא פלג אינו משמט. ע"כ. וכן פסק הריא"ז (גיטין לו.).

והיינו דהרא"ש תופס לגמרי כדעת שמואל, שמשכון על חלק מהסכום הינו כמשכון על כל הסכום, ואם כן נפקא מינה מכך לא רק לשמיטה אלא גם לדין מי שהלוה לחבירו אלף זוז ומשכן לו קתא דמגלא, אבד קתא אבד אלפא זוזי (שבויעת מג:); אולם מאחר שרוב הפוסקים לא פסקו כדברי שמואל, אפשר דהרא"ש פסק כן מטעם אחר, מפני ששמיטת כספים בזמן הזה מדרבנן ובכל דהוא אפשר להפקיעה. וכשם שהפרוזבול יכול להפקיע ולהוציא פרעון החוב מיד הלוה, כך גם משכון כל שהוא יכול להפקיע שלא לשמט את החוב וממילא אין צריך לומר שהרא"ש פוסק גם כשמואל בענין קתא דמגלא. וכמו שביאר כל זה בשו"ת

יש בידו משכון שוה ככל ההלואה]. ע"כ. נמצא שמרן פסק בסתם דרק מה שכנגד המשכון אינו משמט, אבל כל מה שיתר על המשכון משמט ככל חוב. ואין המלוה יכול לתבוע את הלוח לפרוע לו הפרש חוב זה. ועיין להרא"ה בספר החינוך (מצוה שמא).

דרכי נועם (חושן משפט סימן כו) ע"ש. וז"ל מרן בשלחן ערוך (סימן סז סעיף יב): המלוה על המשכון אינו משמט מה שכנגד המשכון. [דכיון שיש בידו לא שייך ביה לא יגוש]. ויש מי שאומר שאף היתר על המשכון אינו משמט. נכיון דמתחלה נטל המשכון בעד כל ההלואה, הוה ליה כאילו

אם המלוה יכול לטעון קים לי כדעת היש שהביא מרן

לענין ממון המוחזק מצי למימר קים לי כדעת היש אומרים. ושכ"כ הכנסת הגדולה בשו"ת בעי חיי (ה"ב מחושן משפט סימן קי) שאם המוחזק טוען קים לי כדעת היש אומרים אין מוציאים מידו. וכן כתב מהר"ם בן חביב בשו"ת גנת ורדים (חושן משפט כלל א סימן א). וכן העלה הגאון מהר"ם לבטון בנוכח השלחן (אה"ע סימן יג).

והגם שהגנת ורדים (סימן ב) חולק על זה, ולדעתו כל סתם ויש, הסתם היא הלכה קבועה, ואין המוחזק יכול לומר קים לי כדעת היש אומרים. מכל מקום המוחזק יכול לומר קיימא לן כהכנסת הגדולה והמהר"ם בן חביב. "וכן העיד רב אחאי מהר"ן קוראל שכן הוראה יוצאה מבית מדרשו של מר

ולענין הלכה כתב מרן אאמו"ר זיע"א בספרו חזון עובדיה על הלכות פרוזבול: הנה קיימא לן בשלחן ערוך, סתם ויש, הלכה כסתם. ומכל מקום נראה שמכיון שמרן הביא בשלחן ערוך סברת הרא"ש וסיעתו בשם "יש מי שאומר" (אחר שכתב סברת הרמב"ם בסתם), אם תפס המלוה יכול לטעון קים לי שאף מה שאינו כנגד המשכון אינו משמט, ואין להוציא מן המוחזק. וכמו שכתב בשו"ת הון יוסף זמירו (חאה"ע סימן יח) וז"ל: דהיכא דסתם מרן כדעת האומר להוציא מיד המוחזק, ושוב הביא בשלחן ערוך שיש אומרים לזכותו, אף על גב דבעלמא קיימא לן הלכה כסתם, מפני שהסברא שהביאה מרן בסתם היא העיקרית, מכל מקום

אביו גדול אדונינו מורינו הרב הגדול הראש"ל מהר"ר יעקב קוראל ז"ל. וכן הורו בבית הדין פעה"ק ירושלים ת"ו זה ימים לא כביר, ופטרו את המוחזק, ואין פוצה פה בדבר. והדברים ק"ו לאזן ששמעה מפיי משה רבן של ישראל איש ירושלים המהר"ם בן חביב ז"ל, דמפשט פשיטא ליה האי מילתא, ומי יבא אחרי ארי לאפוקי ממונא מיד המוחזק". עכת"ד.

וכן הובא לדינא בשו"ת רב פעלים (ח"ב חושן משפט סימן ג), והוסיף, ונ"ל לומר דסברי האחרונים הנ"ל, דאפילו נימא דסברת מרן לפסוק הדין כהסתם במקום יש אומרים, מ"מ מה שקבלו הוראות מרן שלא לטעון קים לי כנגדו, לא קיבלו זאת אלא כשהביא דעת המחייב בסתם בלא שום חולק, אבל אם הביא סברת יש אומרים בצד הסתם לא נהגו להוציא מן המוחזק נגד סברת יש אומרים. ויש לזה טעם נכון, כי מה שמוציאין מן המוחזק ע"פ דעת מרן בשלחן ערוך אף על פי שיש חולקים עליו, הוא דבר חידוש, ואין לך בו אלא חידושו, שנאמר לא קיבלו דבר זה אלא במקום שלא הובאה בשלחן ערוך דעת החולקים

כלל, אבל כשהובאה סברתם בשלחן ערוך, אף על פי שסברא אחת נאמרה בסתם והשניה בשם יש אומרים, אין מוציאין מן המוחזק נגד סברת יש אומרים. ע"כ. וכ"ז דלא כהרב צדק ומשפט שחולק ע"ז. גם בשו"ת שערי רחמים (ח"א חושן משפט סימן כז) הסתמך ע"ד הכנסת הגדולה הנ"ל. וכן כתבו בשו"ת שערי עזרה (חאו"ח סימן יב), ובספר שערי משה (קוני' קול משה דף ט:). והובא ביביע אומר ח"ו (חושן משפט סימן ב).

וע' ביביע אומר (ח"י חלק יורה דעה סימן נח. בהערות לרב פעלים יורה דעה ח"ב סימן ז. ובלוח המפתחות שם) שכתב, שאנו נוהגים בדיני ממונות בסתם ויש, שאף על פי שדעת מרן עצמו שהלכה כסתם, נוהגים לומר קים לי כדעת היש, שלא להוציא ממון מן המוחזק, ולכן גם בדיני איסור והיתור בהפסד מרובה, המורה להקל כדעת רוב האחרונים אין מזניחין אותו.

גם ביביע אומר חלק י' (חושן משפט סימן ה אות ב) הביא מח' האחרונים הנ"ל, ושכן העלה הגאון ר' עזרא טראב אב"ד דמשק, בשו"ת מילי דעזרא (חלק אה"ע בהשמטות סימן

וכן הובא לדינא בשו"ת רב פעלים (ח"ב חושן משפט סימן ג), והוסיף, ונ"ל לומר דסברי האחרונים הנ"ל, דאפילו נימא דסברת מרן לפסוק הדין כהסתם במקום יש אומרים, מ"מ מה שקבלו הוראות מרן שלא לטעון קים לי כנגדו, לא קיבלו זאת אלא כשהביא דעת המחייב בסתם בלא שום חולק, אבל אם הביא סברת יש אומרים בצד הסתם לא נהגו להוציא מן המוחזק נגד סברת יש אומרים. ויש לזה טעם נכון, כי מה שמוציאין מן המוחזק ע"פ דעת מרן בשלחן ערוך אף על פי שיש חולקים עליו, הוא דבר חידוש, ואין לך בו אלא חידושו, שנאמר לא קיבלו דבר זה אלא במקום שלא הובאה בשלחן ערוך דעת החולקים

ח. גם אם משכנו שלא בשעת הלואתו, דינו כדין המלוה על המשכון שאינו משמט. (ח)

ב, והרב פרי צדיק (דף ה.), ובשו"ת ישיב משה שתרוג (סימן שלג, ושלז). וסמך על דבריהם להלכה. וכן כתב בשו"ת יביע אומר ח"ג חושן משפט (סימן ד אות ה). **אלא** שבשו"ת יביע אומר ח"ט (חושן משפט סימן א) כתב, דמ"מ מאחר שלא יצא דבר זה ממח', וידוע מ"ש מרן החיד"א (ברכ"י ושיו"ב א"ח סימן סא סק"ג) בשם גדולי האחר' שמרן עצמו אמר

שדעתו לפסוק הלכה כסתם נגד יש אומרים. והכי נקטינן בכל מילי דאיסור והיתר, והרי מרן הוא מרא דאתרין, ומפיו אנו חיים בכל מכל כל, וקיבלנו הוראותיו ככל אשר יאמר כי הוא זה, לפיכך ראוי להטיל ביניהם פשרה הקרובה לדין. ושלא לפסוק בפשיטות נגד דעתו של מרן, ולומר שהמוחזק מצי טעין קים לי כדברי היש אומרים נגד הסתם שבשלחן ערוך.

המלוה את חברו על משכון קרקע משמט

ואמנם מה שמשכון אינו משמט היינו דוקא במשכון שהוא מטלטלין, אבל אם המשכון קרקע, הוא משמט. ואפילו אם המלוה דר בתוך מקרקעי, המשכון משמט, אלא אם כן מדובר במקום שנהגו שאי אפשר לסלק את המלוה מן המשכונה בתוך תקופת ההלואה, שאז אינו משמט. וכמו שכתב כן

בשו"ת הרשב"א במיוחדות להרמב"ן (סימן כב). ע"ש. וכן כתב בשו"ת מהרי"ל החדשות (סימן קע) דרק משכון של מטלטלין אינו משמט, אולם אם המשכון הוא מקרקעי כן משמט. כי משכון של מטלטלין נחשב כגבוי, ולכן אינו משמט. מה שאין כן משכון של קרקע. ועיין בתוס' (ב"מ טז:).

משכנו שלא בשעת הלואתו אם משמט

(ח) הנה אם משכנו שלא בשעת הלואתו, פסק מרן (חושן משפט סימן סז סעיף יג) שדינו כמלוה על המשכון. וראה מה שכתב בזה

המאירי (שבועות מד.) בשם גאוני ספרד, שהוכיחו מההיא דגיטין (לז.), דר' יצחק מיירי אפילו בשעת הלואתו. ע"ש.

גם בשטמ"ק (ב"מ פב.) כתב בשם הרמב"ן והרשב"א, דמחזורתא דשמעתתא וקושטא דמילתא דר' יצחק אפילו בשעת הלואתו קאמר. ע"ש. וכן כתב הרשב"א (גיטין לז.), וז"ל: והנכון דההיא דאמרינן בשבועות (מד.), אימר דאמר ר' יצחק במשכנו שלא בשעת הלואתו, ליתא, אלא ר' יצחק בכל משכון קאמר, ואפילו במשכנו בשעת הלואתו, כדמוכח בשמעתין. וכן כתב הרמב"ן, וחיזק ראייה זו בראיות נכונות וכו'. ע"ש. וכן בחי' הר"ן (שבועות מד.) כתב, הא דפריך הכא, דבעת הלואתו מי אמר? הך סוגיא דהכא, לאו דסמכא היא, ודרך דחייה איתמר, משום דלא שמעינן הכי לר' יצחק שיאמר כן. אבל בודאי קושטא דמילתא דרבי יצחק קאמר הכי אפילו במשכנו בשעת הלואתו, וכדמוכח בגיטין (לז.), שהמלוה על המשכון אינו משמט, דקני ליה כדרבי יצחק, והתם בשעת הלואתו קאמר. ע"ש. וכן כתב הר"ן בהלכות (גיטין לז.). וכן כתב

הסמ"ע שם. וד"ז תלוי במחלוקת הראשונים, שהרמב"ן במלחמות (ס"פ שבועת הדיינים) כתב, דמאי דאמרינן בגמרא הכא, משכנו בשעת הלואתו מי אמר? לא על דרך הבירור נאמר, אלא על דרך הספק, שלא שמענו כן בפירושו, שאפשר שלא אמרו אלא שלא בשעת הלואתו, וכדכתיב קרא. אבל אפשר גם כן לומר שאפילו משכנו בשעת הלואתו נמי כך דינו, דאף על גב דקרא מיירי שלא בשעת הלואתו, מ"מ גמרינן מניה. ולכן כשהגיעו בגיטין (לז.) על דברי הברייתא שהמלוה על המשכון אינו משמט. והתם במשכנו בשעת הלואתו מיירי, כדקתני המלוה את חבירו על המשכון, אמרו בגמרא דה"ט כדר' יצחק, אלמא דר' יצחק אפילו במשכנו בשעת הלואתו קאמר. וכן כתב ברמב"ן (ב"מ פב.). ע"ש. וכן כתב הר"י בן מיגאש (שבועות מד.), דמוכח בגיטין (לז.), מדקאמר שאני משכון דקני ליה, כדרבי יצחק, אלמא דר' יצחק קאמר בין במשכנו בשעת הלואתו, בין שלא בשעת הלואתו, ובתרווייהו קאמר דקני משכון וכו'. ע"ש. וכן כתב בעל התרומות (שער מה סימן י'). וכן כתב

מיהו הראב"ן בתשובה (ס"ס קיא) כתב, דהא דמשני בגיטין (לז.) משום דקני משכון וכדר' יצחק, התם אוקמוה במשכנו שלא בשעת הלואתו, אבל משכנו בשעת הלואתו, אף על גב דתפיס, כיון דלא קני משכון, שביעית משמטתו. ע"ש. גם רבינו ישעיה מטראני (גיטין לז.) כתב, הא דבעל חוב קונה משכון, היינו במשכנו שלא בשעת הלואתו דקאי לגוביינא, שרשאי למוכרו ולהפרע מעותיו, דלהכי משכנוהו בית דין כדי שיפרע חובו ממנו. אבל משכנו בשעת הלואתו אינו רשאי למוכרו דלא חשיב דידיה וכו'. ורבינו יצחק בעל התוס' כתב דלא שנא משכנו בשעת הלואתו ולא שנא משכנו שלא בשעת הלואתו, אינו משמט. ואינו נראה לי, דר' יצחק לא איירי אלא במשכנו לאחר מתן מעות שהוא חייב להחזירו לו, דקרינן ביה ולך תהיה צדקה, אבל משכנו בשעת הלואתו לא קני ליה וכו'. ע"ש. וכן נראה דעת הרא"ש קידושין (פ"א סימן י.) ועיין עוד בטור (אה"ע סימן כח סעיף יב). ע"ש. וכן כתב בשו"ת הגאונים שערי צדק (ח"ד שער ב סימן ח, עמוד פ) בשם רב צמח גאון. ועיין עוד

הריטב"א (ב"מ פב.) דסוגיין דעלמא דאפילו במשכנו בשעת הלואתו אמרה רבי יצחק. וכן דעת הגאונים. וכן כתב רבינו הרמב"ן. ע"כ.

גם הר"ש (שביעית פ"י משנה ב) כתב, לכאורה היה נראה לומר דהא דתנן המלוה על המשכון אינו משמט, מיירי דוקא שמשכנו שלא בשעת הלואתו, כדאמרין (ב"מ פב.), דבהכי מיירי ר' יצחק, אבל אי אפשר לומר כן, דבע"כ מתני' מיירי גם בשעת הלואתו, דהא המלוה על המשכון קתני, דהאי לישנא משמע דמיירי בשעת הלואתו וכו'. והאור זרוע (מס' ע"ז סימן קטז) העתיק כל דברי הר"ש הנ"ל. ע"ש. ואף הרז"ה בעל המאור (גיטין לז.) כתב, שאף על פי שר' יצחק מיירי במשכנו שלא בשעת הלואתו, מכל מקום מגו דמשכחת לה צד דקני למשכון כדר' יצחק, היכא דמשכנו שלא בשעת הלואתו מהניא ליה נמי תפיסתו אפילו במשכנו בשעת הלואתו, שהוא נגוש ועומד, ולא קרינן ביה לא יגוש, הואיל ואיכא שם משכון בעולם דקני ליה. ע"ש. (ועיין עוד בתוספות הרשב"א משאנץ פסחים לא.) וכן כתב הנימוקי יוסף (גיטין לז.). ועיין בשו"ת שדה הארץ (ח"ג דף קכג ע"ג).

ט. תפס המלוה מעצמו מטלטלין של הלוה, אף על פי שלא באו לידו מיד הלוה עצמו בתורת משכון, מכל מקום כיון שלא היה הלוה יכול לתובעם ולהוציאם ממנו אם לא יפרע לו חובו, יש לו תורת משכון ואין שביעית משמטתו. (ט)

שאינו משמט. ע"כ. ואפילו את"ל שלא יצא הדבר מידי ספק, כיון דשביעית בזמן הזה מדרבנן, הדרין לכללא דספקא דרבנן לקולא. וכן כתבו הרמב"ן והרא"ש והריטב"א (מכות ג:). ועיין עוד בספר בית אברהם (דף קמ ע"ב).

וכתב בספר מעשה רוקח (ח"ג דף סד), דמה שהשמיט הרמב"ם דין משכנו שלא בשעת הלואתו, שאינו משמט, משום דאתי בקל וחומר ממשכנו בשעת הלואתו. ע"ש.

בשו"ת גאוני מזרח ומערב (סימן רלד).

ומכל מקום אנן נקטינן לדינא כדברי התוס' והר"ש, ומהר"י בן מיגאש, ובעל התרומות, והרמב"ן, והרשב"א, והריטב"א, והר"ן, והמאירי, שאף במשכנו בשעת הלואתו אינו משמט. וכן נראה דעת הרמב"ם. וז"ל מרן השלחן ערוך (סעיף יב ויג), המלוה על המשכון אינו משמט, ואף אם משכנו שלא בשעת הלואתו על ידי בית דין, דינו כמלוה על המשכון

תפס המלוה מעצמו מטלטלין אם משמט

אם לא יפרע לו חובו, יש לו תורת משכון ואין שביעית משמטתו. ע"כ. **וכן** כתב המחנה אפרים (הלכות מלוה ולוה סימן יא) וז"ל: העולה לנו מכל האמור דבעל חוב "קונה משכון" בין בשעת הלואתו, בין היכא שבא לידו, שננתנו לו הלוה מדעתו, ובין היכא דתפיס ליה מלוה אזוי שלא מדעת הלוה. ואפילו

(ט) **כן** כתב הרב גידולי תרומה (שער מה סעיף י), שאם תפס המלוה משל הלוה מטלטלין, ואחר כך עברה עליהם השמטה, והמטלטלים עודם בעין ביד המלוה, נראה פשוט שאין השביעית משמטתו, שאף על פי שלא באו לידו מיד הלוה עצמו בתורת משכון, מ"מ כיון שלא היה הלוה יכול לתובעם ולהוציאם ממנו

תליא מילתא בדתפיס, אלא בדקני ליה, ובמשכנו שלא ברשות בית דין לא קני ליה. וכן כתבו הטור ושלחן ערוך, שאם משכנו שלא בשעת הלואתו "על ידי בית דין", אין שביעית משמטתו, מוכח שאם תפס שלא ברשות בית דין, לא מהני. והשיב עליו מרן החיד"א מההיא דתמורה (ו) הנ"ל. והוסיף להביא ממ"ש הרמב"ם (פרק ג' מהל' מלוה ולוה הלכה ה), וז"ל: אחד הממשכן את חברו בבית דין, ואחד הממשכנו בזרוע שלא ברשות בית דין, או שמשכנו מדעת הלוה, מצוה להחזיר לו את הכר בלילה וכו'. אם כן הוא שמחזיר המשכון בעת שהלוה צריך לו, מה יועיל המשכון, מועיל שלא ישמט את החוב "בשביעית". וכן פסק מרן בשלחן ערוך (חושן משפט סימן צו סעיף טז). ע"ש. וזה מבואר כדברי הרב גידולי תרומה.

ומה שכתבו הטור ומרן השלחן ערוך, דמשכנו שלא בשעת הלואתו "על ידי בית דין", אורחא דמילתא נקטי, שאם משכנו בעצמו עובר בלאו. והרב פתח עינים שם הביא מ"ש התומים על דברי הרב גידולי תרומה, והשיג עליו מהגמרא (תמורה דף ו), ומדברי הרמב"ם

היכא שנכנס המלוה לביתו של הלוה ותפס מידי, שלא ברשות בית דין, אף על פי שכתב הרמב"ם (סוף פ"ג מהל' גזלה), שהרי זה גולן, אף על פי שהלוה חייב לו וכו'. מ"מ קנאו המלוה למשכון. ע"ש. וכן מוכח מהגמרא תמורה (ו), דפריך לרבא דאמר כל היכא דאמר רחמנא לא תעביד, אי עביד לא מהני, והרי משכון, דרחמנא אמר לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו, ותנן מחזיר את הכר בלילה ואת המחרשה ביום, (ופירש רש"י, אלמא דאי עביד מהני וקונה את המשכון וכו'), וכתבו התוספות דמתני' מיירי במשכנו שלא ברשות, כדמוכח במתני' (ב"מ קיג.). ומשני, שאני התם דכתיב השב תשיב, הא קמן שגם בתפס המלוה שלא ברשות קנאו המלוה. [וזה שלא כמו שכתב בשו"ת פרח מטה אהרן (ח"א סימן עא), שאם לא התפיסוהו בבית דין, אלא הוא מעצמו תפסו לא קני ליה. ע"ש. ועיין עוד מה שתמה עליו בשו"ת שמחת יהודה אליעזר (סימן מד דף נו ע"ג). ודו"ק].

ומרן החיד"א בספר פתח עינים (גיטין לו.) הביא דברי הגידולי תרומה הנ"ל, וכתב שבשו"ת בית דוד (חושן משפט סימן יז) הקשה עליו, דהא מוכח להדיא (בגיטין לו.), דלא

והשלחן ערוך הנ"ל, דמוכח כדברי הגידולי תרומה. ע"ש.

וכן הקצות החושן (סק"ה) הביא מה שתמה התומים על הרב גידולי תרומה, דהא (בגיטין לה) פריך אהא דתנן המלוה על המשכון אינו משמט, דאי משום דתפיס ליה (ואינו נוגשו ותובעו כלום. רש"י), אלא מעתה הלוה ודר בחצרו, דתפיס ליה הכי נמי? ומשני, שאני משכון דקני ליה מדרבי יצחק. אלמא דהיכא דלא מסרו לידו בתורת משכון אף על גב דתפס כיון דלא שייך ביה הא דר' יצחק לא קנה. ואם כן אין מקום לדבריו כלל. וכתב ע"ז הקצות החושן, והמעין בגמרא יראה, דהש"ס לא נאיד מסברא דתפיס, אלא דפרושי קא מפרש, דשאני הכא דהא דתפיס מהני משום דר' יצחק, ולא דמי להלוהו ודר בחצרו, דבקרקע לא שייך הא דר' יצחק. [דייקא נמי דלא קאמר "אלא" כדר' יצחק. וכן כתב רש"י (שבועות מד:) שאין כאן משום לא יגוש, שהרי אינו נוגשו. וכן כתב עוד רש"י (ב"מ מח:). וכן כתב הסמ"ע (ס"ק כד). ע"ש]. ולפי זה הוא הדין היכא דתפס המלוה אפילו שלא מדעת הלוה שייך נמי הך דרבי יצחק. וכמ"ש הרמב"ם (פ"ג מהל'

מלוה ה"ה), שאף הממשכן את חבריו בזרוע צריך להחזיר הכר בלילה וכו'. וסיים, שהמשכון מועיל שלא ישמט החוב בשביעית. עכת"ד. וכן פסק בשלחן ערוך (סימן צז). ולפי זה דברי הגידולי תרומה נכונים וברורים. ע"כ.

גם בשו"ת דבר אברהם ח"ב (סימן יז דף מח ע"ב), אחר שהביא דברי התומים שכתב לתמוה על דברי הרב גידולי תרומה הנ"ל, כתב, והמעין יראה שאין הכרח כלל שהגמרא חזרה בה מהסברא דתפיס, אדרבה משמע מדלא קאמר בלשון "אלא" כדר' יצחק, מוכח דהסברא דתפיס ליה נשארת גם במסקנא, ולהכי אפילו היכא דלא קני ליה אלא דתפיס ליה, אינו משמט. ושוב ראיתי שכן כתב בקצות החושן. ע"ש.

גם בספר מטה אפרים ארדיט (פ"ד מהל' אישות דף י ע"א) הביא דברי הגידולי תרומה, ומ"ש עליו הרב בית דוד (ח"מ סימן יז), ודחה דברי הבית דוד, והעלה כדברי הגידולי תרומה. ע"ש.

והנאון ערך השלחן (חושן משפט סימן סז ס"ק יח), אחר שהביא דברי הבית דוד, תלה דבר זה במחלוקת

י. הקפת החנות אינה משמטת, ואם זקף את החוב עליו במלוה [פי' שקבע זמן לפירעון] משמטת. (י)

דין, לבין משכנו בזרוע שלא ברשות בית דין וכו'. ומ"ש הטור ושלחן ערוך שמשכנו על ידי בית דין אורחא דמילתא נקטי. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת קול אליהו ישראל (ה"א חלק יורה דעה סימן כה דף לט ע"ג), ובספר מטה שמעון (סימן סו הגה"ט אות ז), ובספר פנים במשפט (ס"ק טז).

ולענין הלכה, הואיל ושביעית בזמן הזה מדרבנן, ספקא דרבנן לקולא, ואין שביעית משמטתו. וכדברי הרמב"ם ומרן השלחן ערוך.

ראשונים, ושם דייק מתשו' מהר"ם הקצרות (סימן פט), דמוכח שבתפס מטלטלין בחובו אין שביעית משמטתו. ע"ש. ולא העיר מדברי הרמב"ם ומרן השלחן ערוך, דמוכח דס"ל שאין שביעית משמטתו. גם בספר בית אברהם (דף קמ סע"ג), השיג על הבית דוד הנ"ל, דאשתמטתיה דברי הרמב"ם (פ"ג מהל' מלוה), ומרן השלחן ערוך חושן משפט (סימן צו סט"ז), שכתבו להדיא שאין חילוק בין משכנו על ידי בית

הקפת החנות אינה משמטת

החנויות, שיוציא עליו כל מה שצריך, וכשיקבץ סך ממון עליו יפרעהו, וזה הנקבץ לא יהיה נשמט בשנה השביעית, מפני שאינו על דרך חוב, ולא מכר לו בעל החנות על מנת שיהיה חוב, אבל מכר לו מעט מעט עד שנתקבץ לו הכל ויתן לו ממנו. ע"כ.

וכתב בכסף משנה שם, ונראה לי שטעם הדבר, שמאחר שדרך להקיף זמן אחר זמן ואינו נפרע ממנו עד שיזדמנו לו מעות, ואין

(י) במשנה שביעית (פרק י' משנה א) שנינו: הקפת חנות אינה משמטת. ואם עשאה מלוה הרי זה משמט וכו'. ופסקו הפוסקים כתנא קמא דרבי יהודה. וכן פסק הרמב"ם (פרק ט הלכה יא). ובטור ובשלחן ערוך (סימן סו סעיף יד). ונחלקו המפרשים בטעם הדבר דהקפת חנות אינה משמטת, כי ז"ל הרמב"ם בפירוש המשניות שם: הקפת חנות היא האמנה במקח וממכר שבין בני אדם ובעלי

תהא שביעית משמטת החוב, ונתעבר אלול ונמצא שאותו היום סוף שביעית הוא. שהדין הוא שהשביעית משמטת אותו חוב ואבדו הדמים. ומוכח מכאן שכל שחייב לחבירו בין דרך הלואה בין דרך מכר, הרי הוא משמט בשביעית. והקפת חנות שאני, דכיון שדרך להקיף שנה ושנתיים ובסוף נוטל חובו, ואין צריך לנגשו, הוה ליה כהלואה עד אחר שביעית דלרוב הפוסקים אין שביעית משמטת. ע"ש.

דרך לנגשו, הוי כאילו הלואה עד אחר שביעית שאין שביעית משמטתו. ע"כ. וכן כתב בבית יוסף (סימן טז). שלכאורה נראה מדברי הרמב"ם שאין שום חוב נשמט בשביעית אלא המלוה את חבירו בלבד, והכי אמרינן בירושלמי, שאין שביעית משמטת אלא מלוה בלבד.

ומיהו הרמב"ם שם בהלכה ה' פסק את המשנה, שהשוחט פרה וחלקה לאחרים על דעת שהיום ראש השנה של מוצאי שביעית ולא

אם השביעית משמטת מה שאינו מלוה אלא דרך מכר

לרווחא דמילתא, לפי מה שפסק להלכה הרמב"ם (פרק ט הלכה ט), ורוב הפוסקים לגבי המלוה את חבירו לעשר שנים. אולם עיקר הטעם כמו שכתב מרן מתחלה, ע"פ הירושלמי, שאין שביעית משמטת אלא מלוה. וכמ"ש להדיא בחידושי הרמב"ן והרשב"א והריטב"א (כתובות דף נה.), דהיינו טעמא דתנן הקפת החנות אינה משמטת, מפני שאין שביעית משמטת אלא מלוה. וכן כתב הר"ן (גיטין יח.). וכן כתב המאירי (גיטין לו.), ששכירות הבתים אינה נשמטת, ואף על פי שלא הוזכר זה להדיא

ולכאורה מבואר מדברי מרן, דלהלכה אף כשאינו מלוה, שביעית משמטתו. והסמ"ע (ס"ק נו) הביא את דברי הבית יוסף להלכה. ואמנם יש שכתבו שאינו משמט אלא מלוה בלבד, והקפת חנות אינה דרך מלוה ואינה משמטת. וכן כתבו בכנסת הגדולה (חושן משפט סימן טז, ובתומים שם, ובפאת השלחן סימן כט סק"ל).

ומרן אאמור"ר כתב, שנראה, דמה שסיים מרן הבית יוסף דהוה ליה כמלוה לאחר שביעית, שאין שביעית משמטתו, אין זה אלא

במשנה, מ"מ דומה הוא להקפת החנות ולשכר שכיר שאינן משמטין, מפני שאין זו מלוה. ע"כ. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סעיף יא) וז"ל: מי שהיה שותף עם חברו, והיו מתעסקים בסחורות ובשטרות, ונשאר מהם בידי אחד מהשותפים, אין שביעית משמטתו, משום "שאינן השביעית משמטת אלא מלוה".

עכ"ל.

והרב פאת השלחן (בית ישראל סק"ל) כתב ע"ז, נ"ל שמרן השלחן ערוך חזר בו כאן, ממ"ש בבית יוסף בד"ה הקפת החנות וכו', שהעלה שכל דבר מכר משמט, ואילו כאן כתב להדיא שאינו משמט אלא מלוה, ובודאי שחזר בו מפני שראה להר"ן שכתב, שכל חוב שאדם מתחייב לחבירו שלא ע"ד מלוה, אין שביעית משמטתו, כדתנן הקפת החנות אינה משמטת, לרבנן דקיימא לן כוותייהו וכו'. ע"ש. וכן הוא דעת הרמב"ם שכתב, "שאינו על דרך חוב". ועיין עוד בתשובת הרא"ש (כלל עז סימן ג). כי בודאי לא נעלם מעיני מרן, דפלוגתא היא במכות (ג), אליבא דרב יהודה אמר שמואל, ואילו היה הטעם העיקרי של משנתינו, דתנן הקפת החנות

והנה החת"ס (גיטין לז.) כתב לחדש, דהא דהקפת החנות אינה משמטת, היינו שאם בא הלוי ופרע מעצמו, אינו צריך לומר לו משמט אני, דהכי משמע מקרא, וזה "דבר" השמטה, דילפינן מניה שצריך לומר משמט אני, זהו דוקא בבעל משה ידו, לאפוקי הקפת החנות, אבל עובר הוא על לאו דלא יגוש אף בהקפת החנות. (ועיין עוד בחי' החת"ס שבת קמה: ד"ה והנה). ע"ש. ולפע"ד נראה שמכיון שאמרו חז"ל "אינו משמט", מותר לו אף לנגוש את רעהו בבית דין, ולכופו לפרוע לו חובו. ואף החת"ס סיים שם, אבל לא מצאתי לשום פוסק שמחלק בדין הקפת החנות בין משמט אני לבין לא יגוש. ע"ש. הילכך סתמו כפירושו שרשאי לתובעו בבית דין ולכופו לשלם לו את חובו. ודין

יא. אין השביעית משמטת שכר פועל שאצל בעל הבית וכן שכירות בתים. ולכן פקיד שעובד אצל בעל הבית, ומקבל משכורת לפרנסתו מידי חודש בחדשו, ויקר מקרהו שלא שילם לו משכורתו שהגיעה קודם סיום השנה השביעית, אין שביעית משמטתו, מפני שאינו מלוה. (יא)

"שכר שכיר", כן הוא במשנה (ריש פ"י דשביעית). וכן פסק הרמב"ם (פרק ט הל' יא). וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן סז סעיף טו). וע' במאירי (גיטין לו. עמ' קסב) שכתב, שכירות הבתים אינה משמטת, שהיא דומה להקפת החנות ולשכר שכיר, שאין משמיטין וכו'. ע"ש. וכן כתב בהגהות מהריק"ש, שהוא הדין לשכירות קרקע או כלים. ע"ש. גם בשו"ת יד הלוי (ח"ב חושן משפט סימן סח) כתב, שהשכירות אינה נשמטת, שאין השביעית משמטת אלא מלוה. וכמו שכתב התומים (סק"ל).

אם השביעית משמטת שכר פועל אצל בעל הבית וכן שכירות בתים

יא) הנה הנפקא מינה ממה שמבואר בהערה הנ"ל, לפקיד שעובד אצל בעל הבית, ומקבל משכורת לפרנסתו מידי חודש בחדשו, ויקר מקרהו שלא שילם לו משכורתו שהגיעה ימים מספר לפני סיום השנה השביעית, שאף על פי שלא שייך כאן כלל הטעם שהוא מפני שאין שכרו משתלם אלא לאחר שנה או יותר, כמו שכתבו הרמב"ם ומרן הבית יוסף, אלא

מידי חודש בחדשו, אעפ"כ אין שביעית משמטתו, מפני שאינו מלוה.

ובספר פאת השלחן (סימן כט ס"ק ל דף קכו סע"ב) כתב, שאף מרן חזר בו ממה שכתב בבית יוסף, מפני שראה להר"ן (ר"פ אף על פי נה). שכתב, שכל חוב שאדם חב לחבירו שלא על דרך מלוה, אין שביעית משמטתו, כדתנן שהקפת החנות אינה משמטת לרבנן, וקיימא לן

יב. המשאיל לחבירו מיני פירות או בקבוקי יין ושמן וכיוצא בזה, כיון שאין השאלה חוזרת בעינה, נחשב כהלואת כסף והשביעית משמטתו. לפיכך אשה שהשאלה לשכנתה ככרות לחם או בקבוקי שמן או מספר ביצים וכדומה, ועברה עליהם שביעית, אינה יכולה לתבוע ממנה דבר, שהשביעית משמטת. (יב)

חכמים (ב"מ קיג.), חזקה שאין השכיר משהה שכרו, ואין בעה"ב עובר בבל תלין. אלא הטעם הוא מפני שאין השביעית משמטת אלא מלוה, ולא שכר שכיר וכיוצא בו. וכן כתב בשו"ת דבר אליהו לרמן (ס"ס פז). ע"ש.

ובספר מנחת חינוך (סימן תעז) כתב, הכסף משנה והסמ"ע כתבו טעמים על הקפת החנות ושכר שכיר שאינם נשמטים. אולם נראה שעיקר הטעם הוא משום שגזרת הכתוב היא, שאין השביעית משמטת אלא מלוה ולא דרך אחרת. ע"כ. ועיין עוד בשו"ת משנת ר' אהרן קוטלר (סימן עה), ובשו"ת אגרות משה (חושן משפט ח"ב סימן יד). ודו"ק.

כוותייהו. והכי נמי שכר שכיר אינו משמט, אלמא דהכל תלוי במלוה. ע"ש.

גם הגאון ר' צדוק הכהן מלובלין בספר לבוש צדקה (סימן טז) הביא מ"ש הסמ"ע בשם הבית יוסף כנ"ל, וכתב ע"ז, אבל רבינו עובדיה פירש (בפרק י דשביעית), הקפת החנות שאינה דרך הלואה אינה משמטת. וכן משמע מלשון הרמב"ם שכתב, שאינה דרך חוב. ודלא כמו שפירש הבית יוסף בדברי הרמב"ם. ע"כ.

גם התומים (אורים ס"ק ל) הביא מ"ש הסמ"ע, דה"ט ששכר שכיר אינו משמט, מפני שדרכו להניח דמי שכירותו לאחר שנה או שתיים ואינו תובעו. ותמה עליו, שהרי אמרו

המשאיל לחבירו בקבוקי שמן ויין אם שביעית משמטתו

(יב) בן כתב במלאכת שלמה עדני שאר אוכלים, כל מידי דלא הדר (פרק י דשביעית משנה ב). וז"ל:

וכדעת רש"י (שבת קמח.). ודלא כרבינו תם בתוס' שם. וכן פסק הרמב"ם (פרק א' מהלכות שאלה ופקדון ה"ה) והטור והשלחן ערוך (חושן משפט ריש סימן עג). אלא שהרב המגיד הסביר דהיינו טעמא משום דשאלה הדרא בעינה, מה שאין כן הלואה שלהוצאה ניתנה, לפי זה המשאילה ככרות לחם דלא הדרא בעינה אינה יכולה לתובעה תוך ל' יום. ועיין בספר תוספת שבת (סימן שז ס"ק כו) שמחלק אם אומרת בשעת שאלה הלויני או השאיליני. שכל שאומרת לשון שאלה קיבלה על עצמה שתוכל חברתה לתבעה מיד. ע"ש. וצ"ע. [קטע זה ממרן אאמו"ר זיע"א בירחון קול סיני, והובא בספר הליכות עולם ח"ב עמוד ריז].

והנה אף שמרן אאמו"ר זיע"א לא הכריע הדבר באופן מוחלט, ונשאר בצ"ע. מכל מקום נראה שהעיקר הוא דהכא חשיב הלואה ולא שאלה. וכבר אמרו בגמרא ריש פרק השואל (שבת קמח). שאין העולם מקפידים על זה, ומכנים הלואת מצרכי מזון בשם שאלה, בעוד שבאמת אינה אלא הלואה. ע"ש. כי דבר ידוע הוא, דהלואה אינה חוזרת

בעיניה, הרי הוא דומה להלואת כסף שהשביעית משמטתו, לא מבעיא אם זקפו במלוה כגון שאמר לו אתה חייב לי כך וכך מדות של שמן או יין, או כו"כ ביצים או אגוזים, דהוי ממש זקפו במלוה ושביעית משמטתו, אלא אפילו אמר לו הלוייתי לך ככר אחד או ליטרא שמן או יין, אף על פי כן השביעית משמטתו. משום דמעיקרא בתורת מלוה באו לידו כיון דלא הדרו בעיניה. ומה שאמרו חז"ל שמיטת "כספים" לאו דוקא. ע"ש. וכן כתב בשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן לח אות יג). ובספר נחמד למראה (פ"י דשביעית דף קמא ע"ד), ובבן איש חי (סוף פרשת כי תבא). ועוד.

וכתב בספר בן איש חי שם, שדרש ברבים, שטוב שתלוה אשה לחברתה בערב ראש השנה ככר אחד או שנים, ואחר ראש השנה כשתבא לפרוע לה הככר תאמר לה משמטת אני, והרי זו מקיימת מצות שמטה. ע"כ. והטעם לזה כי אף על פי שסתם הלואה ל' יום, והלואה שבימי אלול אין שביעית משמטתה, וכנ"ל, מכל מקום השאלה סתם זמנה לאלתר ויכול לתובעו מיד.

כספים יהיה צריך לקבוע זמן פרעון קודם כניסת ראש השנה של מוצאי שביעית, וכמו שנתבאר לענין סתם הלואה שעושים המתחסדים בהלואת כסף.

אלא שיש מקום לומר, דכיון שבזמנינו המנהג פשוט להחזיר את המצרכי מזון לאלתר, אין זה בכלל הלואה רגילה שאמרו בה סתם הלואה ל' יום. ועיין במה שכתב בביאורי הגר"א (סימן עג ס"א) שהביא תוספתא (ריש פ"י דבבא מציעא) המלוה את חבירו סתם אין פחות מל' יום. ובמדינה שהיא נוהגת פחות מכן או יתר על כן, אין משנין ממנהג המדינה. ע"כ. וז"ל מרן בשלחן ערוך (חושן משפט סימן עג ס"א): המלוה את חבירו סתם ולא קבע לו זמן במקום שאין להם מנהג יש לו זמן עד שלשים יום. ע"כ. הרי להדיא שהוא דוקא במקום שאין מנהג. וכן כתבו הסמ"ג והש"ך שם, שהכל תלוי במנהג. וכן תפס המגן אברהם (או"ח סימן שז ס"ק יד) בפשיטות, שאמנם דין סתם הלואה ל' יום נוהג גם בהלואת מצרכי מזון, וכדינא דגמרא (שבת קמח.) מכל מקום אם יש מנהג

בעין, דאין הלווה מחזיר את אותן המעות שקיבל, אלא מחזיר מעות אחרים. ואילו שאלה השואל הרי הוא מחזיר אותו החפץ ששאל. וכדאיתא בקידושין (זמ:). ולפי זה אדם שלוה מחבירו מוצרי מזון הרי זו הלואה ולא שאלה, שהרי אינו מחזיר לו את אותן מצרכי מזון שלקח, אלא מחזיר לו אחרים כיוצא בהן תחתיהן. והראוני שכן כתב הריטב"א בסוכה (לה.) וז"ל: ולא משכחת לה נמי במצה שאולה, דשאלה כהאי גוויי במידי דלא הדר בעינא, הלואה היא, וממונו של לוה גמור הוא, ולכם קרינן ביה. ע"כ. והובא גם בשו"ת מנחת יצחק חלק ח' (סימן מה אות ב'). ולפי זה שפיר שביעית משמטתה, דהלואה היא ולא שאלה. ואמנם העולם נוהגים לכנות זאת בלשון שאלה, מכל מקום על פי המבואר הרי זו הלואה ולא שאלה.

ולפי זה לכאורה כשם שלגבי הלואה אמרינן סתם הלואה שלשים יום, כך לגבי הלואת מצרכי מזון. וממילא הלואת מצרכי מזון בסוף חודש אלול של שנת השמיטה, אין השביעית משמטתו. ואם רוצים לקיים מצות שמיטת

רי"ד והריטב"א והר"ן בחידושיהו, ובהר"ן על הרי"ף. וכן כתב המרדכי בב"מ (פרק י' סימן תיד). וכן כתב בשלחן ערוך הגאון רבי זלמן (סימן שז סעיף יח). והגאון רבי עקיבא איגר בתוספותיו למשנה שם (ריש פרק כג דשבת). וכן כתב בספר שער משפט על חושן משפט (סימן עג סוף סק"ב) בשם הרשב"א והר"ן הנ"ל. אלא שדין זה לכאורה נאמר רק על שבת ולא ימות החול, ועיין בשבת שם. ודו"ק.

לתבוע את ההלואה לפני ל' יום אזלינן בתר המנהג. וכן פסקו עוד אחרונים. ומעתה מאחר שבימינו מנהג העולם לתבוע הלואה מצרכי מזון לפני שעברו ל' יום, אשר על כן במצרכי מזון לא נוהג בזמנינו דין סתם הלואה ל' יום.

ומה שציינ מרן אאמור"ר הנ"ל מספר תוספת שבת, שמחלק אם אומרת בלשון הלויני או השאילני, הראוני שכן מבואר בדברי הרשב"א (שבת קמח). ובתוס'

אם סתם שאלה ל' יום

הוא רק בהלואה ממש, ולא במוכר בשר באמנה דבודאי לא אמרינן הכי. ע"ש.

גם הגאון מפלאצק בספר מקצוע בתורה (סימן סז סעיף יא) תמה על ראית הב"ח, שהרי קושייתו מההיא דהשוחט את הפרה, היא קושיית הר"ש, ומוכח דליתא לחילוק הב"ח, ונחזי אנן, שהרי מעולם לא שמענו שהלוקח בשר מן הטבח יצטרך להמתין לו שלשים יום, ומעשים בכל יום שהלוקח בשר אפילו אינו נותן לו דמים מיד, מ"מ הוא תובעו אחר כך כשלקח בסתם.

וז"ל הר"ן (שבת קמח): "השוחט את הפרה וכו', ומדקאמר ואם היה חודש מעובר, יש ראייה לפרש"י, שהשאלה אין לה זמן, אלא כל זמן שירצה יוכל לתובעו, שאם איתא שיש לה זמן אמאי משמט, הא לא קרינן ביה השתא לא יגוש, כדין המלוה את חבירו ל' שנים. עכ"ל. וראה במנחת חינוך (מצוה תעז) מ"ש לדחות ראיית הב"ח מדין השוחט את הפרה בר"ה. וכן בספר תורת זרעים (עמוד עז ד"ה אמנם) כתב שאין להביא ראייה מדין השוחט את הפרה, דהא דסתם הלואה ל' יום

כ(ו) כתב, שהנהיג בבגדאד, שאחר זמן שיעשו הפרוזבול, ישתדלו להלוות סך מעות כמו עשרה גרוש לחבריהם, באופן שלא יחול הפרוזבול על הלואה זו, ואז אחר ר"ה של שמינית כשיביא לו חבריו המעות לפורעו, יאמר לו משמט אני, ולא יקבלם ממנו, ויאכל הלואה ויחדי, והמלוה יזכה במצות שמיטת כספים שקיים אותה בפועל. ע"כ. ונראה דס"ל כהב"ח וסיעתו, שאילו לרוב האחרונים ועל צבאם האור זרוע, וכן נמצא בחידושי הר"ן, שכיון שסתם הלואה שלשים יום, ולא ניתן לתובעו, והשתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש, הוי כדין המלוה לעשר שנים שאין שביעית משמטתו, ואם כן אין כאן שום מצוה על המלוה לומר משמט אני, דהא קיימא לן שאינו משמט. [אלא אם כן יקבע לו זמן בפירוש, שעליו להחזיר לו ההלואה בערב ר"ה קודם חצות. וכבר כתב הרמב"ם בפרק יג מהל' מלוה ה"ה שאם התנה עמו שיוכל לתובעו בכל זמן שירצה תנאו קיים]. וקורא אני על הרב, אוהב מצות לא ישבע מצות. [וכמ"ש הנודע ביהודה (תנינא חלק יורה דעה סימן כג) על השל"ה].

ואין לזה זמן קבוע וכו'. וכפי המנהג שהדרך לתבוע מיד שפיר משמט. ועכ"פ מי יכול להכריע נגד סברת הר"ש שפשוט לו שאין לחלק בין הקובע זמן בפירוש לסתם הלואה בתוך שלשים, שבשניהם אינו משמט. ע"כ. וזה שלא כדברי הרב פאת השלחן (סימן כט אות מו) שכתב ע"ד הב"ח שהוא ירושלמי מפורש. ע"ש.

וגם בספר תפארת יעקב (סימן סז סק"ט) ה"ד הב"ח, וכתב, ואין דבריו נכונים, שמדין פרה שחילקה אין ראייה כלל, שהרי כתב הכסף משנה לדעת הרמב"ם, דהתם ה"ט דלא הויה כהקפת החנות שאינו משמט, משום שלא היה בדעתו לתת בהקפה כלל, ורק שלא היה יכול להפרע ממנו ביום טוב נתן לו בהקפה, אבל כל שיגיע עת שיכול לפרועו חייב לפרוע לו, אם כן לא דמי לסתם הלואה, ואדרבה יש להוכיח היפך דברי הב"ח ממ"ש הרמב"ם וכו'. ע"ש.

והובא כ"ז בשו"ת יביע אומר ח"ט (חושן משפט סימן ג). וסיים שבספר בן איש חי (פר' כי תבא אות

יג. דיני שמיטת כספים חלים רק כאשר המלוה והלוה הם יהודים, אבל בנכרי אין דין שמיטת כספים, שנאמר: לא יגוש את רעהו ואת אחיו, רעהו פרט לאחרים, אחיו פרט לגר תושב. ולכן גוי או גר תושב שחייבים לישראל ממון, אף על פי שעברה שנת השמיטה, רשאי המלוה לתובעם לשלם, גם אם הישראל לא עשה פרוזבול. (יג)

יד. מי שיש לו עיסקא משל חבירו, שביעית משמטת פלגא שהיא מלוה. והיינו, שנתן סחורה לחבירו למחצית שכר, ונותן לו שכר עמלו, דקיימא לן דחצי הוי פקדון וחצי הוי הלואה, מחצית ההלואה משמטת. (יד)

שמיטת כספים בנכרי

(יג) ספרי (דברים טו, ב). וכן הוא בתשובת הרשב"א חלק א' (סימן תשסט), בשמעון שקנה שטר חוב מגוי, האם החוב נשמט או לא, והשיב, שאין החוב נשמט על פי דברי הספרי, שדוקא חוב בין יהודי לרעהו נשמט, וכל עוד לא נוצר חיוב ישיר בין הלווה ראובן, לקונה שמעון, הרי הגוי הוא המלוה, ואינו משמט. ועוד, מדין תורה אין לשמעון קנין בשטר, שקנין שטרות מדרבנן, ואם כן אי אפשר לשמט את ההלואה מן התורה.

והנה דעת הרמב"ם (הל' מלוה ולוה פ"א ה"ב) שמצוה לנגוש את הגוי שנאמר את הנכרי תגוש. [ויתכן שהכוונה אפילו בחוב שלא עברה עליו שמיטה, שמצוה עשה לנגוש את הגוי, וע' בלחם משנה שם. אך ברמב"ן בשה"מ (שרש ו) משמע בדעת הרמב"ם שרק בחוב שעברה עליו שמיטה יש מצוה לנגוש את הגוי]. אבל לדעת הרבה ראשונים אין זו מצוה, אלא לאו הבא מכלל עשה, שאם תובע לישראל עובר גם בעשה זו, ע' ברמב"ן שם ובמאירי (ב"מ ע:). [דרך אמונה].

אם השביעית משמטת עיסקא דפלגא מלוה ופלגא פקדון

(יד) שלחן ערוך סימן סז סעיף ג'. (בספר משפטים סימן יב), והמרדכי (בבא מציעא סימן שצ), בשם מהר"ם. וכ"ה

בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (מקיצי נרדמים ח"א סימן דש. ובד' פראג סימן תתקעג). וראה ביוורה דעה סימן קעז. וראה מ"ש בזה בקצות החושן שם. וכתב בחזון עובדיה על הלכות פרוזבול: והן אמת שבשו"ת הרדב"ז ח"ד (סימן ריד) נשאל על זה, והשיב, דמסתברא שאין השביעית משמטת העיסקא כלל, משום דקושטא דמילתא לאו מלוה היא, אלא דרבנן עשאוה פלגא מלוה פלגא פקדון, מילתא דטבא לתרוייהו, אבל לא לענין שתשמט השביעית פלגא מלוה. ודין פקדון יש לעיסקא, הילכך אין שביעית משמטת בה כלל, דלא גרעא מהקפת החנות וכו'. ע"ש. ונראה שלא שלטו עיני קדשו בתשובת מהר"ם. גם המחנה אפרים (בסוף הספר בהערות על תשובות הרדב"ז), תמה על הרדב"ז שכתב כן בפשיטות, ולא ראה דברי המרדכי בשם מהר"ם, שכתב להיפך. וע"ש.

המרדכי, וכתב עליו, ואנכי לא אדע מנין לו זה. ובאמת שמצאנו להרדב"ז שחולק על זה וכו'. ע"ש. וצ"ע שאדרבה היה לו להעיר על הרדב"ז שלא זכר שר כלל מתשובת מהר"ם. (וכן כתב באמת הערך השלחן סימן סז סק"ו).

גם בספר בית אברהם (דף קלח ע"ד) כתב להעיר על הרדב"ז שפסק היפך מדברי מהר"ם, ומדלא זכר שר ד' מהר"ם נראה שלא ראה דבריו, שאילו היה רואה דבריו היה מזכירם.

ולענין הלכה פשיטא דנקטינן כדברי מהר"ם, ומה גם שמרן השלחן ערוך פסק כד' מהר"ם. ואף הרמ"א לא חלק עליו. (והעיר ע"ד התומים). ע"ש.

ובשו"ת נחפה בכסף (ח"א חושן משפט סימן ז דף פא ע"ד) הביא דברי הרב כרם שלמה, שכתב להעיר בזה על מרן, וכתב ע"ז, ובאמת מי שעיניו בראשו יקרב אליו תורת מרנא ורבנא הבית יוסף שאותיותיו מחכימות וכו'. ע"ש. ובשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן לט) כתב, מי שהלוה מעות לחבירו לעיסקא בחצי ריוח, אין שביעית משמטתו וכו'. ע"ש. וזה כד' הרדב"ז. וצ"ע.

וכן כתב התומים (סק"ו) שכמדומה שדברי מהר"ם היו בהעלם עין מהרדב"ז וכללא הוא שכל שלא ראה האחרון דברי הפוסק הראשון, הלכה כהראשון. והגאון שאלת דוד (חלק יורה דעה סימן ז דף כד:) הביא דברי

טו. מי שהיה שותף עם חבריו והיו מתעסקים בסחורות ובשטרות, ונשאר ביד אחד מהשותפים, אין שביעית משמטתו, שאין שביעית משמטת אלא מלוה. (טו)

ובספר מטה שמעון (ח"ג בקוני' מירא דכיא, סימן א דף ג:), כתב לדרון אם המוחזק יכול לטעון קים לי כדברי הרדב"ז, אלא שאפשר שכיון שהרדב"ז יחידאה, ליכא למימר קים לי. ע"ש.

ונראה שאף שמצינו לו חבר הוא המהר"ח אור זרוע הנ"ל, מכל מקום לדידן דנקטינן שאין לטעון קים לי נגד מרן השלחן ערוך. העיקר הוא כפסק מרן, דפלא מלוה נשמט בשביעית, זולת אם עשה פרוזבול. וכן פסק הב"ח והגאון רבינו זלמן בשלחן ערוך שלו (הלי' הלואה סעיף לז). והרב בית אברהם הנ"ל, ובספר ערוך השלחן (סעיף ד). ודו"ק.

טו) שלחן ערוך (סימן סז סעיף ד). והיינו ששניהם היו מתעסקים בסחורה, ומה שיש ביד כל אחד משל חבריו אין שם הלואה עליו, אלא שחלק חבריו מופקד בידו.

והנה בספר פאת השלחן (ס"ק כח) הביא מ"ש התומים בסוף דבריו, "שמכל מקום כדי להליץ על מנהג ישראל שרוב הלואתם בעיסקא, נראים דברי הרדב"ז וכו'". ותמה על השלחן ערוך שנגרר אחר דברי מהר"ם. שנראה כסותר את עצמו וכו'. וצ"ע. אולם הרב פאת השלחן כתב, שבמחכ"ת אגב חריפותו הגדולה נחפז לכתוב כן, ולא עיין אלא רק במרדכי, ולא ראה כל דברי מהר"ם שהובאו בתשובת מיימוני וכו'. ע"ש.

וכן בספר תפארת יעקב (חושן משפט סימן סז סק"ה) דחה דברי התומים, וסיים, שהעיקר כדברי מרן המחבר. ע"ש.

ובספר בית רידב"ז (סק"י) האריך לקיים דברי התומים. אך סיים, שלענין הלכה לא שייך כלל ההיתר הזה, לענין שמטה, ומחוייב לכתוב פרוזבול. גם במקצוע בתורה (דף קמה). כתב ליישב קושית התומים. ע"ש.

טז. ראובן שתבע את שמעון בבית הדין, והנתבע כפר, ונשבע על כך, והגיעה סוף שנת השמיטה והוא בכפירתו, ואחר שעברה השמיטה, הודה הנתבע שהוא חייב, או שהתובע הביא עדים שהעידו כדבריו, ובית הדין כתבו פסק דין לחייב את שמעון, ואחר כך עברה שנה שביעית, אינו משמט שכל מעשה בית דין כגבוי דמי. אבל אם כפר הנתבע ונשבע ובאו עדים, או שהודה קודם סוף שביעית, ולא ניתן פסק דין ביד התובע, הרי זו משמטת חובו. (טז)

כפר ונשבע ואחרי השמיטה הודה או באו עדים

מוכח בבית יוסף שכתב ע"ד הטור, שכן כתב הרמב"ם. וכן כתב הכנסת הגדולה (הגב"י אות כב), שכן הוא דעת הרמב"ם, שכל עוד שהרמב"ם לא כתב בפירוש שאפילו בלא נשבע אינו משמט, מצינן לפרש דבריו כמאי דפרשינן בירושלמי שממנו מקור הדין. וכן העלה הרב ראש יוסף אישקאפה, שגם הרמב"ם מיירי שנשבע כמו שהבין מרן הבית יוסף, ובזה נסתלקה השגת הראב"ד. ע"ש. והרב גידולי תרומה (עמ' תתכט) תמה על מרן הבית יוסף שהשווה דעת הטור לדעת הרמב"ם, דמיירי בכפר ונשבע, והרי הדבר פשוט שהטור חולק על הרמב"ם, ומסכים לדעת הראב"ד, ולכן כתב כפר ונשבע וכו'. וכן תמה הרב בעל נאמן שמואל בספר שעשוע התלמידים

(טז) כן כתב מרן בשלחן ערוך (סעיף ח), והוא כלשון הטור. אבל הרמב"ם (פ"ט ה"ח) כתב, הלוהו ותבעו וכפר בו והגיעה השמיטה והוא בכפירתו, ואחר שעברה השביעית הודה או שבאו עליו עדים אחר השביעית, אין השביעית משמטתו. ולא כתב "ונשבע". וכן פירש הב"ח בכוונת הרמב"ם, דמיירי אף בלא שבועה. וכן כתבו התומים (סק"ט), והגהות פרישה ודרישה (סק"ב), והרב פאת השלחן (סימן כט ס"ק לח). אבל הרמ"א בדרכי משה (אות ד) כתב, שגם לדעת הרמב"ם היינו דוקא כשנשבע תחלה, שאז נעשית כפירה, ואין השביעית משמטת כפירתו, אבל כל זמן שלא נשבע, עדיין מקרי הלואה, דשמא לא ישבע, והשביעית משמטת השבועה. וכן

יז. המלוה את חבירו והתנה עמו שלא תשמיטנו שביעית, הרי זה כמתנה על מה שכתוב בתורה, וחובו נשמט. אבל אם התנה עמו שלא ישמט הוא חוב זה אף בשביעית, כיון שהוא דבר שבממון תנאו קיים, שנמצא שחייב עצמו בממון שלא חייבתו תורה, שהוא חייב. (יז)

(דף עו ע"א) על מרן שפסק כד' מסכים עמו וכו'. ע"ש. מ"מ לענין הראב"ד, ולא פסק כדעת הרמב"ם, דינא אנן בדידן נקטינן כדעת מרן שהרא"ש בתשובה (סוף כלל פו) השלחן ערוך.

התנה עמו על מנת שלא תשמיטני שביעית

(יז) מכות (ג:). והכי איתא בירושלמי שביעית (פ"י ה"א), אמר ר' יוסי בר בון משמיה דרב, המלוה את חבירו על מנת שלא תשמיטני שביעית, "שביעית משמטתו". והאור זרוע (ח"ג ע"ז סימן קכב) גרס בירושלמי אין שביעית משמטתו. ומכל מקום סיים, ונראה בעיני שהלכה כשמואל, דאמר (מכות ג:), ע"מ שלא תשמיטני שביעית, שביעית משמטתו, אבל על מנת שלא תשמיטני בשביעית, אין שביעית משמטתו. ע"ש. וכן פסקו הרמב"ם (פ"ט הלכה י), והטור ושלחן ערוך (סעיף ט). ועיין עוד בשו"ת הרשב"ץ (ח"א סימן צד). וכתב בשו"ת בית דוד (חושן משפט סימן יז), שאפילו התנה כן אחר שעת הלואתו שפיר

מהני. אולם בספר בירך משה גלאנטי בקונט' זכרון לראשונים בהגהות מהר"ח מודעי (חושן משפט סימן טז) כתב בשם הגאון מהר"ח א על זה, בזה"ל: ובחידושי כתבתי שאין נראה כן מדברי האחרונים, ואין התנאי מועיל אלא דוקא בשעת ההלואה. כן נ"ל ברור. עכ"ל. וכן יש לדייק מלשון רבינו ירוחם (מישרים דף כו ע"ג) שכתב, שנאמן המלוה לומר תנאי היה בינינו "מתחלה בשעת ההלואה" שלא ישמטנו בשביעית. ע"כ. וכן כתב הרמב"ן (גיטין לו). וז"ל: ואני תמה למה ליה להלל לתקן פרוזבול, לתקן תנאי דלא תשמיטני בשביעית, וי"ל "שבשעת ההלואה" זמנין דלא דכירי אינשי, וכיון

זה ולא לסתום דבריהם. ע"כ. ולא ראה דברי מהרח"א. גם הגאון הרי"מ מגור בחידושו (לחושן משפט סימן סז עמוד רז) צידד, דלא מהני תנאה אלא בשעת הלואתו. אבל שלא בשעת הלואתו אפשר שאפילו התנה בקנין לא מהני. ע"ש. וע' בשו"ת קנין תורה (ח"ה סימן קמג). ודו"ק.

דמפסדי איכא נעילת דלת. ע"כ. וכן כתב הריטב"א (מכות ג.). ע"ש. ובשו"ת זכרון משה (הוסיאטין תרס"ו) בקונטרס בני משה (בהגהותיו לחושן משפט סימן סז) כתב, לכאורה היה נראה לומר שהתנאי מועיל דוקא בשעת ההלואה, אבל אחר ההלואה בעי קנין, אבל מדברי הפוסקים לא משמע כן, שאם כן היה להם לבאר

אם גם בזמן הזה ע"מ שלא תשמיטני שביעית נחשב מתנה עמ"ש בתורה

שהשביעית מדבריהם לא חשיבא עיקרה מן התורה, וכדמוכח בגיטין (דף סה.), דמעשר שני בזמן הזה דהוי מדרבנן לא חשיב עיקרו מן התורה. וכן מבואר בבית יוסף (יורה דעה סימן קכא) בשם הרשב"א, דתרומה בזמן הזה אין לה עיקר מן התורה. ע"ש. ואם כן ה"נ שביעית בזמן הזה לא חשיב עיקרה מן התורה. וכן כתב השער המלך (הל' מקואות כללי ס"ס אות א), דמוכח מסוגיא דגיטין (סה.), דתרומות ומעשרות בזמן הזה הוו כאין לו עיקר מן התורה, והשיג על מ"ש הפרי חדש דתרו"מ בזמן הזה יש להם עיקר מן התורה. גם בספר דברי אמת בקונטרסים (דף קיג:) כתב

והנה הב"ח (סימן סז אות ג) כתב, ואף האידנא דהשביעית מדבריהם, האומר על מנת שלא תשמיטני שביעית תנאו בטל, דהוה ליה מתנה על מה שכתוב בתורה, ואפילו למאי דאמרינן בכתובות (נו:), דלרבי מאיר דאמר המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל, הני מילי בדאורייתא, אבל בדרבנן תנאו קיים, י"ל דהיינו דוקא בדרבנן שאין לו עיקר מן התורה, אבל שביעית עיקרה מן התורה. ע"כ. וכן כתב הרב בני חיי (חושן משפט סימן סז). גם הגאון בעל ישועות מלכו, בספרו ישועות ישראל (סימן סז סק"ב) כתב, ששביעית בזמן הזה הוי עיקרה מן התורה. ע"ש. וקשה, כי נראה שבזמן הזה

להשיג על מ"ש מהר"י אלגאזי בהקדמת ספר ארעא דרבנן, דתרו"מ בזמן הזה חשיבי כיש להם עיקר מן התורה, דהא מוכח בגיטין (סה.), דחשיבי אין להם עיקר מן התורה. ועיין עוד להגאון מהר"ם ישראל בשו"ת עוגת אליהו (סימן טז דף כה.). אולם בשו"ת כהונת עולם (בסוף הספר דכו"ע"ד) כתב, ושאלתי את פי רבינו המשנה למלך בהך דגיטין (סה.), דמוכח שתרו"מ בזמן הזה אין להם עיקר מן התורה, והשיב לי מורנו הרב, דההיא דגיטין הוה מצי למפרך אההיא שינויאי, אלא דעדיפא מניה פריך וכו'. ע"ש. וכן כתב השער המלך (פ"א מהל' מעשר שני הל' יב), דמע"ש בזמן הזה חשיב עיקרו מן התורה. וההיא דגיטין

עדיפא מניה פריך. ועיין עוד בספר שרשי הים (ח"א בדיני ברייה דף צב ע"ג). ע"ש. ולכאורה י"ל דס"ל להב"ח דשמיטת קרקע בשביעית נוהגת מן התורה, כסברת מי שאומר כן, ולהכי ס"ל דשמיטת כספים חשיבא עיקרה מן התורה. ומכל מקום דעת מרן הבית יוסף (ע' בשו"ת יביע אומר ח"י חלק יורה דעה סימן לו עמ' רנט ורט), ורוב האחרונים שאף שמיטת קרקע בזמן הזה הויה מדרבנן, ושכ"כ הרמב"ם בכתב ידו, כמ"ש מהר"י קורקוס, ומהרי"ט. והובא לעיל בפרק א'. ויותר י"ל בנ"ד לפמ"ש התוס' (כתובות נו:), דהיכא דאיסורא הוא, אף בדרבנן עשו חזיון לדבריהם כשל תורה. והכי נמי בשביעית.

אין איסור בתנאי דעל מנת שלא תשמוטני בשביעית

ו**כתב** מרן הבית יוסף, שמדברי הרמב"ם משמע שמותר להתנות כן. ודלא כדמשמע מדברי רש"י (מכות ג:), אלא שגם בדברי רש"י י"ל שמודה לזה. ע"ש. וע' במטה שמעון הגב"י (סק"ד), שהסביר דברי מרן הבית יוסף אליבא דהרמב"ם. דמרן דייק כן ממה שהאריך הרמב"ם בטעמו של

דבר, וכתב, שנמצא זה חייב עצמו. אולם בספר העיטור (ערך פרוזבול דף עו ע"ב) כתב, הא דתקין הלל פרוזבול, ולא תקין על מנת, דתקנתא דהיתרא תקין, תקנתא להתנות על דבר אסור לא תקין. ע"כ. ולכאורה משמע שיש איסור להתנות על מנת שלא תשמיטני בשביעית, אולם גם אם נאמר שכן

על מנת שלא תשמיטני בשביעית, עביד איסורא על כל פנים, שעובר על מ"ש בתורה, השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל, שאם לא כן לא היה הלל צריך לתקן לעשות פרוזבול, מפני שראה שהיו נמנעים להלוות, דהא אפשר להו להתנות כן בשעת ההלוואה, אלא על כרחך דהתנאי עצמו הוה ליה בכלל דבר בליעל. עכ"ל. ומרן אאמו"ר זיע"א העיר על דבריו, שנראה שנעלם מעיני קדשו דברות כל הראשונים הנ"ל, הרמב"ן והריטב"א והמאירי והר"ן והחינוך. וגם לא ראה מ"ש מרן הבית יוסף, שהוכיח מדברי הרמב"ם שמותר להלוות על ידי תנאי. ושאף רש"י (מכות ג:) יודה לזה, ולישנא דעבר לאו דוקא. ומרן הבית יוסף בבדק הבית הביא דברי הריטב"א הנ"ל. וכל זה נעלם מעיני קדשו של החת"ס. וכן כתב המאירי (גיטין לו.), שמכיון שעשיית פרוזבול צריכה להיות על ידי בית דין חשוב, והואיל ואין בתי דינים חשובים וקבועים כל כך, אין אנו מכניסים עצמנו בדין פרוזבול, והרוצה שלא תהיה שביעית משמטתו, ילוה על מנת שלא ישמיטנו בשביעית. עכ"ל. ומוכח שהמלוה בתנאי הנ"ל אין בו

דעת בעל העיטור, מ"מ משאר פוסקים מוכח דס"ל שלהתנות ע"מ שלא תשמיטני בשביעית מותר. שהרי הרמב"ן (גיטין לו.), כתב, ותימה למה ליה להלל לתקן פרוזבול, היה לו לתקן שיתנו "על מנת שלא תשמיטני בשביעית", ויש לומר דאי עבדי הכי משתכח תורת שביעית. א"נ זמנין דלאו דכירי, ומפסדי, ואיכא נעילת דלת. עכת"ד.

וכן כתב בחי' הר"ן (גיטין לו.). וכן כתב המאירי (גיטין לו.), יש שואלים למה הוצרך הלל לתקן פרוזבול, לדרוש להוא, שילוו על ידי תנאי שלא ישמטנו בשביעית, ותירצו שאם כן כולם יעשו כן ותשתכח תורת שביעית מהם. מה שאין כן על ידי פרוזבול דאושא מילתא וכו'. וכן מתבאר בספר החינוך (סוף סימן תפ.). וכן כתב הריטב"א (מכות ג:). [ומה שהוסיף הריטב"א, ועוד שנראה כאילו עינו רעה במצות שמיטת השביעית, מ"מ אין בזה איסור, אלא שאין ראוי לעשות כן].

ומכל הני רבוותא מבואר שאין איסור בתנאי דעל מנת שלא תשמיטני בשביעית. ומכאן יש להעיר עמ"ש בשו"ת חתם סופר (חושן משפט סימן קיג), שאפילו המתנה

טוקצינסקי (עמוד פא), הביא בשם הגר"י דיסקין, שתמה על הבכור שור, שהואיל וקיימא לן שמטת כספים בזמן הזה מדרבנן, מדוע יעבור בלא תעשה אם אינו חפץ להלוות בלא תנאי, והרי אינו אלא מדין הפקר בית דין הפקר, ואם כן מנ"ל דאיכא ל"ת גם בזמן הזה. ע"כ. אך מה לו לתמוה על הבכור שור, והרי הוא לשון הגמרא (גיטין לו), כיון שראה הלל את העם שנמנעו מלהלוות זה לזה, ועברו על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל, עמד והתקין פרוזבול. וכן הוא במשנה (פרק י דשביעית משנה ג).

ואמרינן התם דאתיא כרבי דאמר ששביעית בזמן הזה מדבריהם. וכן הוא לשון הרמב"ם (פרק ט הלכה טז), אף שכתב (ברייתא פרק ט), דשמטת כספים בזמן הזה אינה אלא מדרבנן. ע"ש. וי"ל שהכוונה שעובר בזמן הזה על איסור דרבנן, דהשמר לך וכו', דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. ועמש"כ בספר מאור ישראל (מועד קטן ב). ע"ד המנחת חינוך שכתב שהמכשיל את חבירו באיסור דרבנן, עובר על הלאו דלפני עור לא תתן מכשול, מן התורה. ע"ש. ולכן הוצרך הלל לתקן פרוזבול שיכול המלוה לעשותו אף בלי הסכמת הלוה.

והנה הרב שדה יהושע על הירושלמי (מכות פרק א דף סא

שום איסור. ולכן העיקר כמ"ש מרן על פי דברי הראשונים הנ"ל, שמותר לכתחלה להלוות על ידי תנאי על מנת שלא תשמטני בשביעית. ואף שהב"ח ס"ל דלרש"י לשון "שעבר" הוא בדוקא, מ"מ הרי כל הראשונים הנ"ל חולקים עליו, ובפרט לפי מ"ש המאירי, דרש"י מפרש הוא ולא נחית לפסוק הלכה למעשה. וכן כתב מרן הבית יוסף (א"ח סימן י). ע"ש. וכן משמע מתשובת הרא"ש (כלל עז סימן ב).

ומיהו אם בא המלוה להתנות על מנת שלא תשמטני בשביעית, ולא הסכים הלוה לתנאי זה, ונמנע המלוה להלוות לו, עבר עמ"ש בתורה, השמר לך פן יהיה עם לבבך בליעל וכו', שאסור להמנע מלהלוות לרעהו, בשביל השמטה. וכן כתב הרב בכור שור (מכות ג), שאם בא הלוה ללוות והמלוה לא רצה להלוות לו אלא בתנאי דע"מ שלא תשמטני בשביעית. והלוה לא רצה להסכים לתנאי זה, ומתוך כך נמנע המלוה להלוותו, מיד הוא עובר על השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל. ע"כ. [ובספר השמטה להרה"ג רי"מ

ע"ד) כתב, שאם התנה בלשון הפעיל על מנת שלא תשמיטני שביעית, אין שביעית משמטתו, שכל שאומר בלשון הפעיל תשמיטני אגברא קאי, ואף על גב דלא קאמר "בשביעית" באות ב, אינו משמט. וכן כתב הרא"ש בתשובה (כלל עז סימן ב) וז"ל: שכיון שפשט המנהג שלא להשמיט והכל יודעים דבר זה, הוה ליה כאילו התנה המלוה על מנת שלא תשמיטני שביעית. עכ"ל. ומרן אאמו"ר זיע"א העיר על דבריו, שבמחכ"ת אין דבריו מחזוריים, שאף אם אמר על מנת שלא תשמיטני שביעית, כיון שלא אמר בשביעית, תנאו בטל, שכיון שסיים שלא תשמיטני שביעית, קאי על השביעית עצמה, ולא כל מיניה להתנות על השביעית עצמה, ושביעית משמטתו. ורק כשאומר שלא תשמיטני בשביעית, באות ב', קאי אגברא. ומה שהביא ראייה מלשון הרא"ש בתשובה, הרי הבית יוסף (סימן סז עמוד שלד) העתיק תשובת הרא"ש בלשון ע"מ שלא תשמיטני "בשביעית" באות ב', וכן העתיק תשו' הרא"ש בלשון זה בכסף משנה (פרק ט הל' י).

דט"ס הוא בהרא"ש או שהוא לא דוקא. גם בספר פרי האדמה (ח"ג דף

זו ע"ג), כתב, דמ"ש בתשו' הרא"ש ע"מ שלא תשמיטני שביעית, בודאי

שצריך לומר בשביעית. ע"ש. וכן

העתיק מתשובת הרא"ש בספר ערך

השלחן (סימן סז סעיף ב). גם בשו"ת

הרשב"ש (סימן שפח) כתב בשם

הרא"ש כמו שנתבאר לעיל.

ולכן נראה שכל שלא אמר

"בשביעית", אלא שלא

תשמיטני שביעית, שביעית

משמטתו. וכן פסק רבינו ישעיה

מטראני (בפסקי רי"ד מכות דף ג:) וז"ל:

"המלוה את חברו על מנת שלא

תשמיטנו שביעית, שביעית

משמטתו, על מנת שלא אשמיטנו

בשביעית, אין שביעית משמטתו,

שעל גופו יכול להתנות, אבל על

השביעית עצמה אינו יכול

להתנות". ע"ש. וכן כתב הרדב"ז

בפירושו להרמב"ם (פ"ט ה"י). (ובסיום

דבריו נראה שיש ט"ס). וכן כתב בקיצור

שלחן ערוך (סימן קפ ס"ז) וז"ל:

המלוה את חברו והתנה עמו שלא

תשמיטנו שביעית, שביעית

משמטתו. ובספר פנים במשפט (סימן

סז ס"ק יג), הביא דברי הרב שדה

יהושע בשתיקה, אבל סיים, ראה זה וקרוב אני לומר שאף הרב ז"ל לא חדש שלא הביאו כן הפוסקים, אמרה אלא דרך שקלא וטריא, ולא לחלק בין תשמטני לתשמטני, להלכה ולמעשה. ע"ש.

במדינה שלא נהגו לשמט וכתב ע"מ שלא תשמטני שביעית

ובשו"ת הרא"ש (כלל עז אות ב) כתב, בשטר, וכיון שכתוב על מנת שלא תשמטני שביעית, הוה ליה מתנה על מה שכתוב בתורה, ושביעית משמטתו. ובתר דבעיא הדר פשטה, וכתב, נ"ל יותר לתלות שהוא טעות, וכיון שהמנהג לגבות החובות אחר השמטה, וזה צוה לכתוב תנאי זה בשטר, ודאי שהיתה דעתו להיתר ולא לאיסור, ואין שביעית משמטתו. עד כאן. [וע' בשו"ת הרשב"ץ (ח"ב סימן צט). ודו"ק]. ואף את"ל שלא יצאנו מידי ספק, כיון דהשמטת כספים בזמן הזה אינה אלא מדרבנן, ספקא דרבנן לקולא.

ובשו"ת הרא"ש (כלל עז אות ב) כתב, שבמדינה שנהגו שלא לשמט בשביעית, יש ללמד עליהם זכות, שמכיון שפשוט המנהג שם שלא להשמט, והכל יודעים דבר זה, הוה ליה כאילו התנו על מנת שלא תשמטני בשביעית. ע"כ. ונסתפק הרב ראש יוסף אישקאפה (דף קלב ע"ב), אם במדינה זו נכתב בשטר חוב אחד, על מנת שלא תשמטני "שביעית", אם יש ללכת גם בזה אחר המנהג, ותלינן שהוא טעות סופר בשטר, ואינו משמט, או דילמא דאזלינן בתר לישנא שכתוב

התנה ע"מ שלא תשמטני בשביעית, האם בבוא שמיטה התנאי בתוקפו

ובשו"ת חקי חיים גאגין (דף קמז ע"ד אות נא) נסתפק במלוא שהתנה ע"מ שלא תשמטני בשביעית, ועברה השמיטה, שתנאו קיים, ושוב באה שמיטה אחרת האם נאמר שעדיין התנאי בתוקפו, או דילמא שכל שלא חזר והתנה חזר בו מתנאו, ואף על פי

שפרוזבול מועיל לכמה שמיטות, כמ"ש הרדב"ז בחדשות (סימן קעו), שמא תנאי אינו מועיל אלא רק לשמיטה הראשונה. ע"כ. ומרן אאמו"ר כתב, שמסתבר שגם בשמיטה שניה על דעת הראשונה סמך, וכמ"ש כיו"ב במנחות (טז.). וראיה לדבר מ"ש המאירי (מכות ג:), שהמלוה לעשר שנים דקיימא לן שאין שביעית משמטתו, אף על שביעית אחרת הדין כן, הואיל ועברה עליו שביעית שלא השמיטתו. עד כאן. והרי המלוה לעשר שנים, כתב הקצות החושן (סק"ג), ע"פ הירושלמי, דה"ט שאין שביעית משמטתו, משום דהוי כתנאי שלא ישמיטנו בשביעית, אם כן גם כתנאי מפורש שלא ישמטנו בשביעית, בודאי שאין שביעית אחרת משמטתו.

ועיין עוד במאירי (ב"ב קמה:) בדין חוב השושבינות, דקיימא לן אין השביעית משמטתה, כיון שאינה בר נגישה עד נישואיו, וכתב המאירי על זה וז"ל: ופירשו גדולי המפרשים (הראב"ד), שאפילו נשא אשה ועבר זמנו אין שביעית משמטתו, הואיל ועברה שמיטה ראשונה ולא נשמט. ע"ש. איברא דבפסקי ריקאנטי (סימן שנה) כתב, המלוה לעשר שנים אינו משמט, וצ"ע אם משמט לאחר עשר שנים או לא, ונראה לי שמשמט. ע"כ. ועיין עוד בשו"ת הרשב"א (חלק ב' סימן רכה) בנוסח השאלה. הילכך אפילו אם תמצא לומר שלא יצאנו מידי ספק, השמטת כספים בזמן הזה אינה אלא מדרבנן, וספקא דרבנן לקולא. ואין השביעית השנית משמטתו.

אם התנה עמו המלוה שלא יתבע את חובו - שביעית משמטת

וז"ל הרמב"ם (שמיטה פ"ט ה"ט) התנה עמו שלא יתבענו, שביעית משמטת. ע"כ. ובבעה"ת (שער מה סימן ח) כתב ע"ד הרמב"ם, ולא בריר לן. ע"כ. וצ"ע שהרי מקור דברי

הרמב"ם הם מירושלמי (שביעית פ"י) המלוה את חברו ע"מ שלא לתובעו שביעית משמטתו. וביארו בזה, שכוונתו שהרי אפילו הלוה לו לי שנים אינו משמט כיון דלא קרינו

והשביעית משמטת את השבועה, שנא' לא יגוש מ"מ, לא לשלם ולא להשבע. וצ"ע בשבועות (ט.ט). ילפינן ליה מקרא דוזה דבר השמיטה. אלא דמקרא דזה דבר השמיטה ילפינן דמשמטת השבועה, ועליה קאי סיפא דקרא לא יגוש את רעהו, לא לשלם ולא להשבע, שהשביעית משמטת שאין לו זכות תביעה על השבועה, ששבועה נמי היא תביעת חוב, ונכלל בקרא דלא יגוש. ומבואר דלרמב"ם יסוד הדין דלא יגוש, הוא שיש דין שמיטה על זכות התביעה. גם בספר המצוות במ"ע דשמיטת החוב כתב הרמב"ם: שצונו להשמיט כספים כלומר החובות כולם בשנת השמיטה, והוא אמרו ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידיך. ובלאו דלא יגוש כתב: שלא לתבוע משאות בשנת השמיטה, אבל ישמטו כולם יחדיו, שנאמר וכל בעל משה ידו ולא יגוש. ע"כ. גם הרשב"א בשבועות שם כתב, דאף דממון שכפר בו אינו נשמט, והו"א דאין השבועה נשמטת, קמ"ל קרא שאף השבועה בכלל לא יגוש, דהא אמר ליה קום אישתבע לי. ע"כ. מוכח דס"ל דחל דין שמיטה

ביה לא יגוש, וכ"ש אם התנה שלא לתבועו כלל. ומהירושלמי אין ראייה, די"ל דס"ל שגם המלוה ל"י שנים משמט. ויש ליישב, שהמלוה ל"י שנים, אין על הנתבע כלל חיוב פרעון בכל הזמן הזה, לא כן בהתנה שלא לתבועו, שיש חיוב פרעון על הלוה. וצ"ל שבעה"ת הק' דסו"ס מצד המלוה לא קרינן ביה לא יגוש. ובגיטין (ל. א'), המלוה מעות את הכהן וכו', אין שביעית משמטתו, דלא קרינא ביה לא יגוש, ופרש"י שאינו יכול לתבועו כלום. ולרמב"ם צ"ל טעם אחר כמ"ש המאירי שם, דהוה כנגוש, כיון שהוא כבר בידו ע"ש.

והעיר בזה בהגהות אבן ישראל על הרמב"ם (שם). ושם ביאר דברי הרמב"ם, שיש לחקור, האם השביעית מפקיעה את עצם החיוב, וממילא נפקעת זכות תביעת המלוה, שאין מה לתבוע. או שיש גם כן דין שמיטה על עצם המלוה כן יש דין שמיטה על זכות תביעת החוב, וכפשט הכתוב לא יגוש וגו'. ובפאת השלחן (שביעית פ"י סעיף יב) כתב בדעת הרמב"ם, שיש דין שמיטה על עצם זכות התביעה, וביאר בזה מ"ש הרמב"ם שם (בה"ו)

יח. ראובן שהלוה לשמעון, ולוי היה ערב, וכשהגיע זמן פרעונו תבע את הערב ושילם לו, ולא הספיק הערב לגבות מן הלוה מה שפרע עד שעברה עליו שביעית, השביעית משמטתו, ואיהו דאפסיד אנפשיה, כי היה לו לכתוב פרוזבול. (יח)

על לא יגוש. וע"ש עוד מה שפלפל
לא מחל את גוף המלוה, והשיב
החזון איש, שמלבד עצם החוב הרי
זה גם ענין זכות נוסף של תביעה
בבית דין, ועל עניין זה שייך
מחילה. (מעשה איש ז, רג).

ויש שהביאו ששאלו להגאון החזון
איש, ע"ד הירושלמי הנ"ל,
שהמלוה את חברו ע"מ שלא
לתובעו, השביעית משמטתו, וצ"ע,

ערב שפרע את החוב עבור הלווה, ולא תבעו קודם השביעית

(יח) ע' בגמרא בבא בתרא (קעד).
ההיא ערבא וכו', וע"ש
ברשב"ם (ד"ה פריעת וכו'). כ"ה ברבינו
ירוחם (בספר מישרים דף כו ע"ד) בשם
הגאונים, והרשב"א בתשובה (ח"ג
סימן נט). וכן דעת הרדב"ז בתשובה
(ח"ד סימן קע). וכן הוא בשלחן ערוך
(סימן סז סעיף ה).

תשובת הר"ר אביגדור ב"ר יעקב,
שכתב, ובערכות אף בלא פרוזבול
אין הלוה נשמת מן הערב, דדמי
להקפת חנות ושכר שכיר, ואין
השביעית משמטתו, שנאמר שמוט
כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו,
וכאן הרי הערב לא הלוהו וכו'.
ע"ש. אולם אשתמטיתיה דברי
הגאונים שהביאם רבינו ירוחם.
(ובסוף התשובה כתב גם כן דברים תמוהים.
ע"ש). והעיקר כדברי הפוסקים הנ"ל,
שהחוב שביד הערב נשמת, אלא אם
כן כתב פרוזבול.

וכן כתב המהרש"ל בספר ים של
שלמה (פרק השולח סימן מח). ועיין
עוד בשו"ת מהר"ש (ח"ב סימן לז).
ואמנם בשו"ת מהר"ח אור זרוע
(סימן קפ), שהובאה שם

יט. מי שחייב ממון לחבירו ונשבע לשלם לו, כל דבר שהשביעית משמטת פטור גם כן מלשלם מכח השבועה, שלא נשבע לשלם רק כל זמן שחייב ממון. (יט)

החייב ממון לחבירו ונשבע לשלם לו אם משמט

יט מהרי"ק (שורש פא). וכן הוא בתשובת הרמב"ן (סימן רנו), שאם הגיע הזמן שנשבע עליו לפרוע קודם שביעית, אם לא פרעו בזמן שנשבע, כבר עבר על שבועתו. אבל השמיטה משמטת דלא נשבע לשלם לו רק כל זמן שהוא חייב לו, ואלו מחל לו זה החוב, אין חיוב שבועה חל עליו, דזה יאמר הרי הוא כאילו התקבלתי ומתיר את שבועתו שלא על פי חכם. וזה כמחילתה דאפקעתא דמלכא הוא. אבל אם לא הגיע זמן השבועה עד אחר השמיטה אין השמיטה משמטת, דהוה ליה כמלוה לעשר שנים דאינו משמט. ע"כ. וכן הוא ברמ"א בהג"ה (סימן סז ס"ו). וראה בסמ"ע שם (ס"ק טו)

שכתב, דכוונתו כגון שקבע לו זמן פרעון קודם השמיטה, ואחר כך הלוח נשבע לו שלא יעכב את הפרעון ויפרע באותו זמן שקבע, ואותו זמן הוא אחר השמיטה, השמיטה משמטת, כיון שקבע לו זמן הפרעון קודם שמיטה, ובידו לנגשו מאז מכח הזמן ולומר לא היה דעתי מעולם להמתין לך עד זמן שנשבעת עליו. אבל אם זמן השבועה היא לאחר השמיטה, והשתא אתי שפיר דלא הזכיר הרמ"א שיתיר את שבועתו משום דבכהאי גוונא אין צריך התרה, דלא נשבע אלא לשלם כל זמן שהוא חייב, מה שאין כן בנידון של הרמב"ן שכבר עבר שבועתו קודם שביעית צריך התרה.

כ. השביעית משמטת את השבועה, שנאמר לא יגוש, לא לשלם ולא להשבע. כמה דברים אמורים בשבועת הדיינים, וכיצא בה. אבל שבועת השומרים והשותפים, מן השבועות שאם היה מודה בהם היה חייב לשלם, שלא באו דרך מלוה, הרי זה ישבע אחר השביעית. (כ)

השביעית משמטת את השבועה

(כ) שנינו במשנה (שבועות מה.) השביעית משמטת את השבועה. ובגמרא, מנא הני מילי, אמר רבא, וזה "דבר" השמטה, אפילו דיבור משמטת. וכן מבואר בתוספתא (שביעית פ"ח ה"ח) בזה"ל: כשם שהשביעית משמטת מלוה כך משמטת שבועה, שנאמר וזה דבר השמטה, דבר שהשביעית משמטתו משמטת שבועתו וכו'. וכן הובאה בהרא"ש (פרק השולח סימן יח). והכנסת הגדולה (בהגב"י אות יח) הביא מה שתמה מהרי"ט רבו על הרא"ש, דשביק מתניתין ומייתי ברייתא. ותירץ הכנסת הגדולה דהיינו משום שהתוספתא מפרשת הטעם שנאמר וזה דבר השמטה, וגם מסיימת, שכל דבר שהשביעית משמטתו משמטת שבועתו וכו'. ע"ש. וזו לשון הרמב"ם (פ"ט הלכה ו), השביעית משמטת את השבועה

שנאמר לא יגוש מכל מקום, לא לשלם ולא להשבע. עכ"ל. וכתב הרדב"ז בתשובה (ח"ד סימן ריד), שהוקשה להרמב"ם, דהא מקרא דכתיב וזה "דבר" השמטה, ילפינן שצ"ל "משמט אני" (גיטין לז:), ומתוך קושיא זו מפרש רבינו דרישא דקרא נקיט, אבל אסיפיה דקרא סמיך, דכתיב לא יגוש, מכל מקום. ולא ממלת "דבר" ילפינן לה, דהא אצטריך לדרשא אחריתי. ע"כ.

והגר"ד פארדו בספר שושנים לדוד (סוף פרק ז דשבועות) כתב להקשות, דהכא ילפינן מדכתיב וזה "דבר" השמטה, והא מבעי ליה למ"ש (בגיטין לז:), שצריך המלוה לומר "משמט אני", וסיים, ולא ידעתי למה לא העירו המפרשים בזה. ע"ש. ולא זכר שר שכבר עמד על זה הרדב"ז כנ"ל. ובאמת שאף

הריטב"א (סוף שבועות) עמד בקושיא זו. ותירץ דתרווייהו איתנהו, דמדכתיב דבר השמטה ילפינן דבור של שבועה ומדכתיב דבר השמטה שמוט ילפינן שיאמר המלוה משמט אני. ע"ש. וכן תירץ מדנפשיה הרב בעל נאמן שמואל בספר שעשוע התלמידים (דף עה ע"ג). ע"ש. וראה להגרי"פ פירלא בספר המצות לרס"ג (דף רסג), ובספר פאת השלחן (סימן כט אות לג). וכתב הר"ן (דף לב: מדפי הרי"ף), ואיכא למידק, אם היא שבועת מודה במקצת, פשיטא, דכיון דממון אין כאן שבועה אין כאן. ונ"ל דהכא מיירי בשתבעו קודם שביעית והודה במקצת, ואותו מקצת שכפר בו אין שביעית משמטתו, שכל ממון שכפר בו קודם שביעית אינו נשמט אפילו עברה עליו שביעית.

והכי איתא להדיא בירושלמי (שביעית פ"י), מלוה ונעשית כפרנית אינה משמטת. וכן כתב הרמב"ם (פרק ט הלכה ז). ונמצא שאותו ממון שכפר בו לא נשמט בשביעית, וסלקא דעתך אמינא כיון שתבעו קודם שביעית והודה במקצת וכפר במקצת, ותביעת אותו מקצת במקומה עומדת שלא

נשמטה בשביעית, אם כן ישבע עליה לאחר שביעית, קמ"ל שהשביעית משמטת שבועה זו, שכיון שהשמטה אותו מקצת שהודה בו, נמצא שאינו אלא כופר בכל, וגם השבועה שבאה על אותו מקצת של הודאה נשמט אף הדיבור של שבועה שבה מכחו נשמט. עכ"ל.

ובספר אורים ותומים (סק"ט) הקשה, שאף אם הוא כופר בכל, אם יש שם עד אחד, הרי מחייבו שבועה. ובאמת שבתשובת הרשב"א (ח"ד סימן רח) כתב, אם נתחייב לו שבועה מפני שהיה מודה במקצת או שהיה חייב שבועה על פי עד אחד, ואין כאן חיוב ממון שהרי כפר לו, ולא נתחייב אלא חובת השבועה, אף על פי כן השביעית משמטתה, דקרינן ביה לא יגוש, דקא נקיט ליה ואמר קום אשתבע לי. ע"כ.

ולפי זה צ"ל שגזרת הכתוב היא לפטור הלוה משבועה. עוד הקשה התומים שם, שלפי טעמו של הר"ן מ"מ האידנא איכא בכופר בכל שבועת היסת. ע"ש. [וראה עוד בת' הרשב"א (ח"ב סימן שעג). ודו"ק].

(יב), ובגידולי תרומה שם. ובשו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן ריט), שהאר"ך הרחיב בסברות הראשונים בזה כיד ה' הטובה עליו, והעיר על דברי התומים הנ"ל. עש"ה.

והמרדכי (דף ח.) כתב, הקשה הרא"ם, דלמה לי קרא הא מכיון דאילו היה מודה היתה שביעית משמטתו, השתא דכפר ביה ודאי שלא יתחייב שבועה. ומוקי לה בהקפת החנות שאינה משמטת. ע"ש. (וראה בשו"ת שביתת יום טוב דף פו.). ועיין עוד במאירי (גיטין לז.). וע' מנחת חינוך (מצוה תעז אות יג), ובחידושי הגר"ח מבריסק (הל' שמיטה פ"ט ה"ו). ודו"ק.

ובאמת שכן העיר הרדב"ז (ח"ד סימן ריד), וכתב על דברי הר"ן, אבל אני חוכך בטעם זה, שאם כן אחר שנתקנה שבועת היסת לכופר בכל, נימא דלא תשמט השביעית שבועת הכופר בכל, לפיכך נראה לי שגזרת הכתוב היא, שכל שבועה תשמט אותה השביעית. ותו לא מידי. ע"כ. ומיהו בחידושי מהר"י בן מיגאש (שבועות מח.) כתב וז"ל: אי נמי לגבי שבועה שהיא מן התורה כתיב וזה דבר השמטה, אפילו דיבור משמטת. ומכל מקום שבועה שהיא מדרבנן לא משמטת, דבהא לא קרינן ביה לא יגוש. ע"כ. וע' להרב בעל התרומות (פרק מה אות

פרוזבול אם מועיל שלא להשמיט השבועה

כן מסתברא דהכי נמי אין לכתוב פרוזבול אם כפר, דמשום שבועה בלבד לא תקינו פרוזבול. ע"כ. ובספרו גרש ירחים (גיטין דף סו ע"ג) הניח דבר זה בצ"ע.

והגאון מהר"ש איגר בחוברת קול התורה (תשרי תשס"ח, עמוד צו) כתב, לכאורה נראה דלא מהני פרוזבול לענין שבועה. מיהו לפי מ"ש הר"ן דמשום הכי משמטת שבועה שכיון שנשמט החמשים וזו

ולענין פרוזבול אם מועיל שלא להשמיט השבועה, בשו"ת אגרות משה (חושן משפט סימן כ) כתב לדון בזה, והעלה דמסתברא שיועיל פרוזבול גם לענין שבועה. ע"ש. אבל הגאון מפלאצק בספר מקצוע בתורה (דף קמה ע"ג) כתב, ומסתברא דלא שייך פרוזבול על זה, שאין כאן ממון, כדקיימא לן (ב"ק ע.), דלא כתבינן אדרכתא אמטלטלין דכפריה, כיון שאינם ברשותו. ואם

כא. ראובן שתבע את שמעון שנתן לו הלואה וחייב לו סך מסויים, ושמעון כפר שלא היו דברים מעולם, והביא ראובן התובע עדים שהעידו כדבריו, וחייבו בבית דין את שמעון וכתבו לו פסק דין, הוי כגבוי ואינו משמט. שכל מעשה בית דין כגבוי דמי. ואם עדיין לא כתבו פסק דין רק פסקו את הדין, משמט החוב. כא)

עדים וחייבוהו בית דין וכתבו לו פסק דין, הוי כגבוי ואינו משמט. ע"ש.

והנה הכנסת הגדולה (הגה"ט אות כ) כתב בשם מהרימ"ט (חושן משפט סימן קיד), שיש מחלוקת בזה, שלדברי הר"ש היינו דוקא כשכפר הנתבע ונתחייב בב"ד, ולהרמב"ם והרא"ש בכל ענין אינו משמט. ומכל מקום כתב מהרימ"ט שם, שאף להר"ש, כל שרצה להפטר בשום טענה מקרי כפירה. ע"כ.

ובספר פנים במשפט (סק"ח) תמה עליו, שהרי אף מהרימ"ט

כתב במסקנתו, שאין כאן מחלוקת כלל, ומה שתפסו שהנתבע כפר, לאו דוקא הוא, והכפירה לא מעלה ולא מורידה, אלא אורחא דמילתא נקט, שאין דרך לכתוב גזרת הדיינים אלא כשכפר, ולדינא לא שנא כפר או לא כפר, כל שכתבו בית דין לתובע פסק דין אינו משמט. והוכיח כן ממה שכתב בתשובת הרא"ש (סוף כלל פו). ע"ש.

של ההודאה במקצת נשאר כופר הכל, אם כן י"ל שכיון שהועיל הפרובול על החלק שהודה, נשאר מודה במקצת. וצ"ע. ע"ש. וראה עוד באורח משפט דובר (דף קכ:); שכתב גם כן דמסתברא דלא תקנו תקנת פרובול בזה. וצ"ע. וע' בשער משפט (סק"ב) מ"ש בזה. ודו"ק.

כא) שלחן ערוך (סימן סז סעיף ח). ומה שכתבנו שאם עדיין לא כתבו פסק דין וכו', כן כתב הסמ"ע שם.

והנה במשנה (פ"י דשביעית מ"ב), כל מעשה בית דין אין נשמטים. וכן כתב הרמב"ם (פ"ט הט"ו), בית דין שפסקו וחתכו את הדין וכתבו איש פלוני חייב אתה ליתן לזה, סך כך וכך, אינו משמט, שחוב זה כגבוי הוא, וכאילו בא לידו, ואינו כמלוה. עד כאן. וכן כתב בשו"ת הרא"ש (סוף כלל פו), שהתובע את חבירו ממון וכפר לו, והתובע הביא

כב. מעשה בית דין שנכתב על ידי יחיד מומחה, ולא היו שם שלשה דיינים, אינו משמט. כב)

כג. המוסר כל שטרותיו לבית הדין, אינם משמטים. כג)

דין. ע"כ. ובספר פנים במשפט (ס"ק ט) העיר על דברי הרב בית אברהם, שלא זכר שר שמר אביו בשו"ת משאת משה (חושן משפט סימן יח דף נד ע"ג) הקשה כאמור על דברי הרמב"ם מדבריו שבפירוש המשנה, למה שכתב בחיבורו. ונראה שהרב בית אברהם פשיטא ליה שדבריו שבחיבורו עיקר, שכן כלל גדול בידינו. ע"ש.

כב) מעשה בית דין שנכתב על ידי יחיד מומחה, ולא היו שם שלשה דיינים, כתב הרב חשק שלמה (הגה"ט אות טו), שהמהרש"ש נסתפק בזה. אולם מד' מהרש"ך שהביא הכנסת הגדולה (ס"ק כא) משמע שמעשה בית דין של יחיד מומחה נמי אינו משמט. וכן מוכח מלשון רבינו ירוחם (דף כו ע"ג). וכן העלה הרב פנים במשפט (ס"ק י). ע"ש.

ומשמע שכל זה מיירי שכתבו בית דין פסק דינם ונמסר לתובע, אבל אם לא כתבו פסק דין, אלא פסקו באמירה בעלמא, הרי אין כאן מעשה בית דין. ומשמט. וכן כתבו הסמ"ע (ס"ק יז וס"ק לא), ובספר התומים (אורים, ס"ק טז). ע"ש.

ובספר בית אברהם (דף קלט:) העיר ממה שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה, וכל מעשה בית דין אינם משמיטין. היינו שיאמר הדיין איש פלוני אתה חייב ליתן לזה כך וכך. ואותו הממון אינו נשמט, כי משחייבו בית הדין לשלמו הרי הוא כאילו קבלוהו בעליו, ואינו חוב. ע"ש. ומשמע שאפילו אם לא כתבו פסק דין אינו משמט.

אולם מדברי הרמב"ם בחיבורו (פ"ט), נראה שסובר כדברי הר"ש והרא"ש, דבעינן כתיבת פסק

המוסר כל שטרותיו לבית הדין אינם משמטים

כג) משנה (שביעית פ"י מ"ב), המוסר שטרותיו לב"ד אינם משמטים. וכן אמרו בספרי (פר' ראה), ואשר יהיה לך את אחיך תשמט

מסירת שטרותיו מהני מדאורייתא, אמאי הוצרך הלל לתקן פרוזבול, ואפשר שאין כל העם רוצים למסור שטרותיהם לאחרים. ולי נראה דההיא דספרי דדריש, אשר יהיה לך את אחיך, ולא המוסר שטרותיו לבית דין, אסמכתא בעלמא היא, וכשאמרו שהמוסר שטרותיו לב"ד אין משמטין מתקנתו של הלל היא. וכן משמע בירושלמי (שביעית פ"י ה"ב), תשמט ידיך, ולא המוסר שטרותיו לבית דין, ומכאן סמכו לפרוזבול מן התורה. ע"ש.

וכן נראה מפירוש רש"י שהובא בתוס' (גיטין לו. סוד"ה מי איכא), ואזיל לשטתיה (במכות ג:) שפירש דמוסר שטרותיו היינו פרוזבול. (ועיין עוד בפירוש רש"י כתובות פט.). ע"ש. וכן מוכח בפירוש רשב"ם (ב"ב ריש דף טו.).

אבל הפני יהושע (מכות ג:) פירש כוונת רש"י, דס"ל דחדא מילתא היא, דאי לאו דמוסר שטרותיו לב"ד מדאורייתא אינו משמט, לא היה הלל מתקין פרוזבול, אף על גב דשביעית בזמן הזה מדרבנן, מ"מ כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. ע"ש. וכבר כתב כיו"ב הריטב"א (מכות ג:)

ידיך, ולא המוסר שטרותיו לבית דין. הלל התקין פרוזבול וכו'. וכתבו התוספות (מכות ג:): פירש הקונטרס דהיינו פרוזבול. ולא נהירא, דתרי מילי נינהו, כדאיתא במתני' (שביעית פ"י מ"ב), לכך נראה שהמוסר שטרותיו לבית דין מדאורייתא אינו משמט. ע"כ.

וכן כתב הר"ן (גיטין לו.), דהיכא דמסר שטרותיו ממש לבית דין מדאורייתא הוא דאינו משמט. ואתא הלל ותיקן פרוזבול, שאף על פי שלא מסר שטרותיו בפועל ואפילו אינם בידו, כל שאמר לב"ד מוסרני לכם הדיינים כמאן דמסר שטרותיו דמי. וכן אמרו בירושלמי, אפילו הם נתונים ברומי. ומה שאמרו בירושלמי (שביעית פ"י ה"ב) את אחיך תשמט ידיך, פרט למוסר שטרותיו לב"ד, מכאן סמכו לפרוזבול מן התורה. כלומר כיון דמסירת שטרותיו הוה מדאורייתא, תיקנו אף הם פרוזבול. והכי מוכח בסוף מסכת שביעית, דמסירת שטרותיו מהני מדאורייתא, והפרוזבול הוי מדרבנן. ע"כ. וכן כתב עוד הר"ן בתשובה (סימן עז).

והרמב"ן בחידושו לגיטין (לו.) כתב וז"ל: ותמיהני דאי

הוא. ושכן משמע בירושלמי (פ"י דשביעית ה"א), מכאן שמכו לפרוזבול מן התורה. ואיני רואה לזה שום הכרח, כי כוונת הירושלמי, שמכיון שמסירת שטרותיו הוי מדאורייתא, לפיכך שמכו חכמים לתקן פרוזבול. וזה נראה ברור. וכן הסכימו רוב המפרשים. ע"כ.

והרה"ג רבי דוד פארדו בספרי דבי רב (דף רכז ע"ב), כתב, דמוסר שטרותיו לבית דין לאו היינו פרוזבול, כי המוסר שטרותיו לבית דין מדאורייתא אינו משמט לכולי עלמא, לפי שמוסר שטרותיו ממש לבית דין, ומקנה להם השטרות בכתובה ומסירה. ע"כ.

ומרן אאמו"ר העיר, דמ"ש שהוא לכולי עלמא, במחכ"ת לא דק, שהרי הרמב"ן כתב, דהוי אסמכתא ואינו אלא מדרבנן. וכן נראה דעת רש"י ורשב"ם, ועיין עוד בשו"ת כתב סופר (חושן משפט סימן ה). גם מ"ש שמסירת שטרותיו לבית דין הוי בכתובה ומסירה, הוא תמוה, שהרי אינו מקנה להם שטרותיו, רק מוסר להם שטרותיו, שהם יגבו החובות. ותו לא מידי. וכמו שהסביר לנכון בשו"ת קנין תורה (ח"ב סימן יג אות ב). אך מה

ואפשר כי גם רש"י רוצה לומר דאהא אסמכה הלל בתקנת פרוזבול. ע"ש. וראה עוד בספר ערוך לנר מכות שם.

והרמב"ם (פ"ט מהל' שמטה הל' טו והל' טז) כתב וז"ל: המוסר שטרותיו לבית דין ואמר להם אתם גבו לי חובי זה, אינו נשמט, שנאמר את אשר יהיה לך את אחיך, וזה בית דין תובעים אותו. וכשראה הלל שנמנעו מלהלוות זה לזה, ועוברים על הכתוב השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר וכו', התקין פרוזבול כדי שלא ישמט החוב. מוכח דס"ל כדברי הר"ן, דמסירת שטרותיו לב"ד מהני מדאורייתא. וכן כתב מהר"י קורקוס שם, שמלשון רבינו מוכח שהוא סובר שמסירת שטרותיו לבית דין הוי מדאורייתא, ודרשא גמורה היא, משום שהוא מוסר שטרותיו לב"ד בפועל, והלל תיקן פרוזבול שאף שלא מסר כאילו מסר דמי, ואפילו אינם ברשותו. וכן מוכח בפרק י דשביעית, דמסירת שטרות הוי מן התורה, ופרוזבול הוי מתקנת הלל, ומיהו יש אומרים שאף מוסר שטרותיו לב"ד הוי רק מדרבנן, וההוא דספרי אסמכתא בעלמא

כתב במלאכת שלמה עדני (שביעית פרק י').

וע' להרב בעל התרומות (שער מה סימן יא) שכתב גם כן כדברי התוספות דהני תרי מילי נינהו, ומוסר שטרותיו בפועל הוא מועיל יותר מפרוזבול, שיכול להיות אף בשלשה הדיוטות, מה שאין כן פרוזבול בעיני בית דין חשוב. ע"ש.

אולם המאירי (גיטין לו. בד"ה זה שביארנו במשנתינו), כתב, דמדאורייתא בעינן שיהא מוסר שטרותיו ממש לב"ד, אבל פרוזבול שאינו מוסר להם שטרותיו, אלא שכותב חובותיו ומביא לב"ד ואומר להם מוסרני לכם, אינו מן התורה. ומפני שראה הלל שהיו נמנעים מלהלוות, ועוברים וכו', מפני שלא היו רוצים להוציא שטרותיהם מתחת ידיהם התקין להם פרוזבול. וכן אמרו במשנה (שביעית פרק י), ומשמע דמסירת שטרות לחוד ופרוזבול לחוד. ומכל מקום יש אומרים שאף לתקנת הלל מסירת שטרות היה שם, והדרשא של ספרי אסמכתא בעלמא היא, ועל תקנת הלל אמרוה. ומדרבנן כיון דתיקנו למסור שטרותיו בבית דין הרי זה כמעשה בית דין שאינו משמט, אבל

שסיים בספרי דבי רב, שנראה דעת הרמב"ם, שהמוסר שטרותיו לבית הדין מדאורייתא אינו משמט, הוא נכון, וכמ"ש כן מהר"י קורקוס הנ"ל. וכן כתב הריטב"א (מכות ג:), שהמוסר שטרותיו ממש לבית דין, מדאורייתא אינו משמט, דנגוש ועומד הוא, והלל תקן פרוזבול שלא יהיה צורך למסור שטרותיו, ואפשר שגם רש"י סובר כך, שתקנת פרוזבול אסמכה לדין מסירת שטרות. ע"כ.

וראה עוד מ"ש הריטב"א (גיטין לו.), שמסירת שטרותיו לבית דין הוי מדאורייתא, והלל תיקן פרוזבול, דאף על גב דלא מסר, כמסר דמי. ומה שאמרו בירושלמי (שביעית פ"י סוף ה"א), מכאן סמכו לפרוזבול מן התורה, כלומר כיון שראו שמסירת שטרותיו לבית דין מהני מדאורייתא אף הם תקנו פרוזבול. ע"ש. נויש אומרים שכל זה הוא מרבינו קרשקש. וכן כתב בשו"ת המבי"ט (ח"א סימן א), דמסירת שטרותיו לבית דין מדאורייתא אינו משמט, ותקנת פרוזבול מדרבנן. ע"ש. וכן כתב מהרש"ל בספר ים של שלמה (פרק השולח סימן מב). וכן

המלוה על המשכון מדאורייתא אינו משמט, מפני שבעל חוב קונה משכון. ושיטה זו נראית לי עיקר. ע"כ.

וכן כתב הרי"א (גיטין פרק השולח הלכה ג אות ג) וז"ל: המוסר שטרותיו לבית דין אינו משמט, ותקנת חכמים היא, שכאשר ראה הלל וכו', התקין להם שיהיו מוסרים שטרותיהם לבית דין, שעשאו חכמים כגבויים ועומדים, ותקנה זו נקראת פרוזבול. ע"ש. וע' בשו"ת דברי מלכיאל (ח"א ר"ס צד).

והגאון תפארת יעקב (גיטין לו.) כתב וז"ל: נ"ל לומר דלא מהני מוסר שטרותיו לב"ד כדי להפקיע ממנו דין שמטה, אלא רק אם לפי תומו מסר שטרותיו לב"ד, מפני שהיה אף לדרכו, וכדומה, והגיע אחר כך זמן שמטה, ועדיין לא גבו בית דין את חובותיו, אז מהני שלא יהיו נשמטים, אבל למסור לב"ד בשביל דבר זה בלבד, כדי להפקיע ממנו דין שמטה לא מהני, אבל הלל תיקן פרוזבול אף להפקיע דין שמטה באמת. עד כאן.

ומדברי הרמב"ם שכתב בזה"ל: המוסר שטרותיו לב"ד

ואמר להם אתם גבו חובי זה, אינו נשמט, מוכח להדיא שאף אם מוסר שטרותיו בכוונה להפקיע דין שמיטה אינו נשמט. וכבר נתבאר שהרמב"ם ס"ל דמוסר שטרותיו לב"ד מן התורה אינו משמט כלל. וכלשון הרמב"ם איתא בסמ"ג (לאוין סוף סימן עד), ובספר החינוך (סימן תעז).

וכן משמע מדברי הרמב"ן והר"ן, שהוצרכו לומר דפרוזבול הותקן שלא יצטרכו להביא שטרותיהן ממש לבית דין. אלמא דמשפט אחד להם. איברא שהמהר"ם שיף גיטין (לו. בתד"ה מי איכא), כתב, ולי נראה דתרי מילי נינהו, כדמשמע להדיא במשנה (פרק י דשביעית משנה ב), והמוסר שטרותיו לב"ד היינו שמסלק עצמו מהן, ונותנם לב"ד שיעשו בהן מה שירצו. ויש כח בידם לנגוש הלוה אחר שביעית, ולשלם להם או למלוה, וכשראה הלל דלא ניחא להו למוסרם לב"ד על הספק, לזה תיקן פרוזבול, ומתנה עמהם על מנת שאגבנו כל זמן שארצה, ודבר זה לא מהני מדאורייתא. ע"כ. והעיקר הוא כלשון הרמב"ם והפוסקים הנ"ל.

כד. המגרש את אשתו קודם השמיטה, ועדיין לא הספיק לשלם לה את סך כתובתה, אין כתובתה נשמטת. ואם פגמתה או זקפתה עליו במלוה משמטת. (כד)

אם שביעית משמטת חוב כתובה

וכן דעת הרשב"א בתשובה (ח"א סימן תשסט), דאין שביעית משמטת כתובה, ורק כשפגמה וזקפה משמטת, הא פגמה ולא זקפה, זקפה ולא פגמה אינה משמטת. ע"ש. ולדידן העיקר כמו שכתב מרן בשלחן ערוך הנז'. וכן פסק המהרי"ל (סימן קצו) שאם זקפה את הכתובה עליו כמלוה, שביעית משמטת. וכן כתב המהרא"י בשו"ת תרומת הדשן (ח"א סימן שכא) שהכתובה משמטת אם זקפה עליו כמלוה, ודי בזקיפה לבד, וכדעת שמואל. דשמיטה מתקיימת רק בחיובים הבאים מכח הלואה, וממילא כשזקפה את הכתובה כמלוה יוצא עליה שם הלואה ונחשבת כהלואה הנשמטת בשביעית.

והנה כשזקפה עליו את הכתובה כמלוה הטעם שהשביעית משמטת, ביאר בשו"ת התשב"ץ חלק ג' (סימן שא) שהרי כתובה אינה

(כד) ע' בגיטין (יח.) וברמב"ם (פרק ט מהלכות שמיטה ויובל הלכה יג), ובטור ושלחן ערוך (סימן סז סעיף יז). ע"ש. והיינו, דאחר שזקפה במלוה הוה ליה כמלוה, ואין על זה שם כתובה, ולכן שביעית משמטת. אמנם אם לא זקף הכתובה במלוה, אין כתובה משמטת, דהכתובה נחשבת כמעשה בית דין, ואין מעשה בית דין משמט. ועיין בגיטין (יח.) מחלוקת רב ושמואל בשאלה מאימתי כתובה מפסיקה להיחשב כמעשה בית דין ונשמטת. לדעת רב, כשפוגמת וזוקפת. דהיינו כשגובה קצת מכתובתה ומגלה בכך שרוצה לגבות עוד, וזוקפת את שארית הכתובה כחוב וכהלואה. ולדעת שמואל משתפגום או משתזקוף. ופסק הרמב"ם כשמואל. וכן פסק מרן בשלחן ערוך הנז'.

ואמנם דעת הרא"ש בתשובה (כלל עז סימן ג) דשביעית משמטת כתובה רק כשפגמה וזקפה. ע"ש.

כשמואל בדינים, אלא מנה שניהם רק לדוגמא לצורך הבהרת ענין אחר. ומדבריו עולה שהסיבה לפסוק כשמואל היא מפני שיש להחשיב חוב זה כממון, ושמיטת חובות היא דין שבממון. ודברים אלו סותרים במקצת את דברי הבית יוסף בחושן משפט (סימן טו) שמהם עולה שכאשר ישנו ספק אם שביעית משמטת או לא, הסיבה לפסוק להקל שאינה משמטת היא משום ששביעית נחשבת לאיסורא ובזמן הזה היא מדרבנן. וע"ש ביביע אומר.

משמטת מפני שהיא כמעשה בית דין, אך אם האשה גבתה מקצת, היתרה נהפכת למלוה, מאותה שעה שהוצאה מתורת כתובה והפכה למלוה, משמטת. וזו היא הגדרת זקיפה, היינו הפיכתה למלוה. וכיו"ב כתב בשו"ת עין יצחק (ח"א אה"ע סימן עח), דזקיפת כתובה במלוה הוא כפרעון גמור. ע"ש. ובשו"ת יביע אומר (ח"ג אה"ע סימן טו) הביא מה שכתב הבית יוסף (אה"ע סימן קא) על דברי הרי"ף, שאם פגמה וזקפה משמטת הכל. שהרי"ף לא כתב זאת מפני שפסק כרב, שהרי הלכה

אם שביעית משמטת תוספת כתובה

חייבים אחרים שאינם הלואה, ואזי רק מכח הדין שתוספת כתובה ככתובה, אינו משמט. ע"ש. ובתשובות הגאונים (שערי צדק ח"ד סימן כ) כתבו, שתוספת כתובה נשמטת ככתובה משפוגמת וזוקפת, אבל אינה נשמטת ככתובה, כשפגמה או שזקפה ולא פגמה. ע"ש. וכן כתב המהרי"ט (ח"ב חושן משפט סימן קיד) דכתובה נקראת מעשה בית דין מפני שהיא כתנאי בית דין, אבל תוספת כתובה, שהוא מוסיף משלו מרצונו, לא. ואף על

ובענין תוספת כתובה אם משמטת בשביעית, בגמרא (כתובות נד:): מבואר, שתוספת כתובה ככתובה דמיא, ובין הדינים השווים ביניהן מנו את השביעית. וכתבו התוס' שם (נה. ד"ה ולשביעית) שלדעת חכמים במשנה שביעית (פרק י משנה א), שרק מלוה נשמטת בשביעית, אם כן אפילו אם אין תוספת כתובה ככתובה, אינו משמט. ואם כן מה החידוש שתנאי כתובה ככתובה דמי לענין שביעית. ואמנם לר' יוסי נוחא, שהשביעית משמטת גם

קודם הגירושין, או רק לאחריהם, כתב בשו"ת רבי בצלאל אשכנזי (סימן לג ד"ה גס) דלפי גירסתו של המשיב בדברי רש"י (גיטין יח.) עולה שאפילו אם לא גירשה עדיין, בכל זאת הזקיפה במלוה מועילה לעקור שם כתובה ממנה, והיא נחשבת כשטר חוב ונשמטת בשביעית. לעומת זאת מדברי הרמב"ם יוצא שדוקא לאחר שגרשה מועילה הפגימה או הזקיפה, אבל לא קודם לזה. לדעת הרא"ש שביעית אינה משמטת מלוה לזמן, וכל שכן כתובה קודם שגירשה לא תשמט, משום שיתכן שלא יגבה אותה לעולם. לאחר הגירושין אין שום ספק שפגימה או זקיפה מועילות.

פי כן אין לומר ששביעית משמטת [אלא אם כן פוגמת] שהרי לאו הלוואה היא.

ואם העמדה בדין נחשבת כזקיפת הכתובה, כתב בתשובת מהרי"ט הנ"ל, דמקמי הכי היתה צריכה להוציא הגט, ועכשיו שעמד בדין לא חשיב כזקיפה במלוה. ע"ש. ועיין בשו"ת נודע ביהודה (תנינא אה"ע סימן קג) שכתב, שאם גירשה לפני השנה השביעית ושילם לה מקצת הכתובה, שאר החוב נשמט כשמגיעה השנה השביעית, ואף על פי כן ברור שהאשה לא תוכל לעכב הגירושין. ע"ש.

ואם פגימה וזקיפת כתובה הופכות את הכתובה לחוב גם אם נעשו

אם שביעית משמטת חיוב נדוניה

כמוסר שטרותיו לבית דין שאין שביעית משמטת. ע"ש. ובשו"ת מהרשד"ם (חאה"ע סימן רכז) כתב, דכתובה ותוספת כתובה נשמטות כשפגמה או כשזקפה את הכתובה במלוה, וכן הנדוניה. אף על פי שלדעת הרמב"ם משמע שהיא כחוב, יודה הרמב"ם שאינה נשמטת בשביעית, אלא אם כן זקפה עליו במלוה. ואף על פי שהנדוניה היא

ולגבי נדוניה אם משמטת, הנה הרמב"ם בתשובה (סימן רא) כתב, מי שגירש את אשתו ונשאר חייב לה סכום מסויים מן הנדוניה, אין השביעית משמטת אלא אם כן התחייב להחזיר לה את שארית הנדוניה כמלוה, וכן לגבי עיקר כתובה. ע"ש. וכן כתב מהר"ם מרוטנבורג (ח"ד סימן תקעג) דנדוניה נחשבת כמעשה בית דין ונחשב

כחוב, מכל מקום אינה בגדר הלואה אלא כפקדון, כיון שאין הבעל יכול למכור ולעשות בנדוניה כדרך שהיה עושה בהלואה. ע"ש.

אף תנאי כתובה אין השביעית משמטת

ו**כתב** מרן אאמו"ר זיע"א: ומבואר בגמרא (כתובות נה.), שתנאי כתובה ככתובה לענין שביעית, ופירש רש"י, שכשם שאין השביעית משמטת הכתובה אלא אם כן פגמה או זקפה, כך אינה משמטת תוספת הכתובה. וכתב שם הרמב"ן בחידושו בשם התוס', שכתובה ותוספת אינם משמטים מן הדין, ולא משום תנאי בית דין, משום דלא משמט אלא מלוה, כמו ששנינו פ"י דשביעית שהקפת החנות ושכר שכיר אינם משמטיין. וכן כתב בחידושי הרשב"א. וכן פסק הרי"א ז. ואם פגמה או זקפה שביעית משמטתה. כן פסק הרמב"ם (פרק ט הל' ג), כשמואל דאמר הכי בגיטין (יח.), ודלא כרב דאמר עד שתפגום ותזקוף. וכתב מרן הכסף משנה, דה"ט משום דהלכה כשמואל בדיני. (וכן כתב הרדב"ז שם). [וכן כתב רבינו ישעיה מטראני בפסקיו גיטין יח.]. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סעיף יז).

והק' מרן אאמו"ר, שהרי בדין המלוה את חברו לעשר שנים, שפסקו הפוסקים כמ"ד שאין שביעית משמטתו, כתב מרן, דהוי מילתא דאיסורא, ופסקינן שכיין דשביעית בזמן הזה מדרבנן אזלינן לקולא. ולכאורה זה סותר למ"ש כאן דהלכתא כשמואל בדיני. אלמא דאזלינן בשביעית בתר ממונא, ולא בתר איסורא.

הן אמת שהגאון מהרי"ט אלגאזי בהלכות יו"ט (רפ"ב דבכורות אות יז, ובדפוס הראשון דף לא ע"ג), בענין בכור בהמה שנמכר לגוי בכסף, בלא משיכה, כתב, דאף על גב דאיכא ספק ספיקא, וכל ס"ס מהני לענין איסורא, מ"מ כיון דלענין ממונא לא מהני ס"ס להוציא מן המוחזק, ואין הגוי יכול להוציא מיד ישראל מן הדין, משום דלא אזלינן בס"ס להוציא מן המוחזק, ואיסור זה תלוי בממון, איסורא בתר ממונא גריר. ע"ש. ולכאורה זה כסותר דברי מרן הבית יוסף בדין

גם בשו"ת שם אריה (חלק יורה דעה סימן מז), הביא דברי המהרי"ט אלגאזי, וכתב שבאמת אין דבריו מוכרחים כלל וכו'. ע"ש.

וכיו"ב כתב הגאון מליסא במקור חיים (סימן תמח סק"ה), ובתשובתו שבשו"ת חמדת שלמה (חאו"ח סימן ב), בספק מכירת חמץ לגוי, ועבר עליו הפסח, שמותר בהנאה, ולא מוקמינן ליה בחזקת ישראל וכו'. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"א (סימן מא ד"ה נחזור), ובשו"ת תפארת יוסף (חלק יורה דעה סימן לד, בהערה). ע"ש. וע' בשדי חמד (מע' א כלל רסח), שכבר נתעורר בזה על דברי המהרי"ט אלגאזי הנ"ל. ע"ש.

המלוה לחבירו לעשר שנים, שכתב, דאזלינן בתר איסורא. וע' בשו"ת אמרי יושר (ח"א סימן מא), שחולק על המהרי"ט אלגאזי הנ"ל, וכתב, שכל שיש ספק ספיקא בקנין של בכור בהמה, אף על פי שלענין ממון אזלינן בתר המוחזק, ומוקמינן הבכור בחזקת המוכר, משום שאין מוציאים ממון מן המוחזק מספק ספיקא, מ"מ אין האיסור תלוי כלל בממון. ע"ש.

וכן כתב בשו"ת הרמ"ץ (חלק יורה דעה סימן עח אות ז) דאף על גב דס"ס לא מהני לאפוקי ממונא, מ"מ לענין איסורא דבכור בהמה מהני, ואין זה תלוי בזה. ושם (אות ח) כתב שהראו לו שהמהרי"ט אלגאזי לא כתב כן, וחזר לקיים סברתו הנ"ל.

ספק בדיני שמיטה בזמן הזה לקולא - גם בשמיטת כספים

לענין ממון וכו'. ע"ש. אולם מכיון שכן כתבו הראשונים, הרמב"ן, והרא"ש, והריטב"א, וסיעתם (ריש מכות), אין לנו אלא דברי מרן הבית יוסף.

ובשו"ת מהרש"ך (ח"ד סימן מח) עמד ע"ד מרן הבית יוסף, דהא אף על פי שלענין איסורא נקטינן דספקא דרבנן לקולא, סוף סוף הא

ובשו"ת מהרימ"ט (ח"ב סימן מ) תמה ע"ד הרא"ש שכתב, דהוי ספקא דרבנן ולקולא, דמאי חזית דאזלת בתר איסורא, להקל, ניזיל בתר ממונא שלא להוציא מן המוחזק, וטעמו של הרב בית יוסף לא נתברר לי, שכתב דמעיקרא דיניא לא אתינא למבעי אלא לענין איסורא, ומה בכך, הא נפקא מינה

ומפקע חיוב דאורייתא. ע"ש.
 ובשור"ת בני אברהם (תאה"ע סימן א דף
 י ע"ג) הביא דברי המהרי"ט הנ"ל.
 וסיים, מיהו לא נמלט דין זה
 ממחלוקת אם הלוח יכול לטעון קים
 לי, כי המהרי"ט חנדאלי בשור"ת
 פליטת בית יהודה ס"ל דלא מצי
 הלוח לטעון קים לי. וכן נראה
 מדברי הפני משה (ח"ג סימן ז). וכן
 העלה המהרי"ט שם, דלא מצי
 לטעון קים לי מהטעם הנ"ל.

והמהרש"ך (ח"א סימן ט), והמהר"ש
 עטייאש, הובאו

בשור"ת מהרשד"ם (חושן משפט סימן
 סא), ס"ל בכיו"ב שהלוח המוחזק
 מצי לטעון קים לי וכו'. וכן כתב
 בשור"ת מקור ברוך (סימן נח דף פ סוף
 ע"ד), שמכיון שהרבה פוסקים
 סבירא להו בדין המלוח לחבירו
 לעשר שנים דשביעית משמטתו,
 יכול הלוח לומר קים לי כוותייהו,
 דמי יכול להוציא ממון מן הלוח
 המוחזק. ע"ש.

אולם במחכ"ת אנן בדידן נקטינן
 כמו שפסק מרן בשלחן ערוך
 (סימן סז סעיף ט), כדעת רוב הפוסקים,
 שאין שביעית משמטתו. ואין הלוח
 יכול לטעון קים לי נגד פסק מרן
 השלחן ערוך. כמו שכתב הרב

איכא הכא אפוקי ממונא. והיאך
 אמרו שאינו משמט ומפקינן ממונא
 מיד המוחזק. וחשבתי מתחלה לומר
 דמיירי הכא שהלוח מחזיר החוב
 בעצמו, דאף על גב דבעלמא צריך
 המלוח לומר משמט אני, כאן אינו
 צריך לומר כן, דספקא דרבנן הוא
 ואזלינן לקולא. אבל האמת שהעיקר
 לקושטא דמילתא שמכיון דשביעית
 בזמן הזה מדרבנן, ובספקא אזלינן
 לקולא, וממילא אין כאן איסור
 שביעית כלל, שפיר מפקינן ממונא
 מיד הלוח הנתבע ומזכים להמלוח,
 שכיון שאין כאן איסור שמיטה,
 והלוח היה חייב למלוח באופן
 ברור, אלא דהוה אריה רביע עליה
 לגבות חובו משום איסור שביעית,
 ומכיון דבספיקא דרבנן פקע איסור
 שביעית מהחוב, מה טעם יש שלא
 להוציא ממון מן הלוח להגבותו
 למלוח. וזה נ"ל דבר פשוט ונכון
 ואפשר שכן היתה כוונת הרב הגדול
 הבית יוסף. ע"כ.

וכיו"ב כתב בשור"ת מהרי"ט שם,
 שמכיון שחיובו של הלוח
 היה מן התורה, אלא שאיסור
 שביעית בא להפקיע חיוב של תורה,
 מיהו זהו באיסור ודאי, אבל בזמן
 שהוא ספק לא אתי ספק דרבנן

כה. נשים שייכות במצות שמיטת כספים, ואם משמטת את הלואתה מקיימת בזה מצוה מן התורה. ובזמן הזה מדרבנן [כדלעיל סעיף ג]. ולכן אשה שחייבת ממון לחבירתה, שביעית משמטת החוב. ולפיכך אף הנשים שיש להן הלואות צריכות לעשות פרוזבול קודם סוף שנת השמיטה. (כה)

חברון, בתשובה שהובאה בגנת ורדים (חושן משפט כלל ה סימן טז), והסכים לזה הגאון המחבר גנת ורדים (שם סימן יז). וכן כתב בשו"ת מהרי"ף (סימן כב). וכן כתב הגאון יונה נבון בשו"ת נחפה בכסף (חושן משפט סימן יח). וכמ"ש מרן החיד"א בברכ"י (חושן משפט סימן כה ס"ק כז), ושאר אחרונים. וזה ברור. וע' בשו"ת בית הלוי (ח"ג סימן א אות ו, ב-ד). ודו"ק.

המני"ח בספר הלכות קטנות (סימן קפב) וז"ל: קיבלתי ממר זקני הגאון הראשון לציון המג"ן (הרב משה גלנטי ז"ל), שבכל ארץ ישראל ובכל ערי המזרח וערבסתאן אין המוחזק יכול לטעון קים לי נגד הכרעת מרן מהר"י קארו, שכן קבלו עליהם ועל זרעם. ושמעתי מפה קדשו שבזמנו חזרו גאוני צפת וחיידשו תוקף הסכמה זו לקבלת דברי מרן. ע"ש. וכן כתב מהר"א יצחקי, גאב"ד

נשים חייבות במצות שמיטת כספים

כה) כן כתב בהגהות מהריק"ש (סעיף יז). וכן כתב בשו"ת קרני ראם (סימן עד). ומיהו אשה נשואה שהלוותה מנכסי בעלה, ובעלה כתב פרוזבול, אינה צריכה גם היא לכתוב פרוזבול, ועי' מ"ש המהריק"ש שם, ובספר נחמד למראה (שביעית פ"י דף קמד ע"ג). ודו"ק.

וּפְשׁוּט הוּא, שכל מצות עשה שהיא בשב ואל תעשה כגון נידון דידן נשים חייבות. וכן מבואר מדברי הרב בן איש חי (פרשת כי תבא הלכה כו), דאשה ישנה במצות שמטה, לקיים וזה דבר השמטה. אף על גב דיש לומר דהוה ליה מצות עשה שהזמן גרמא. [ובזה לא שייך לא יגוש, כיון שחבירתה פורעת לה הככר

מעצמה. וכל מטריץ דהבן איש חי לזכותה במצות וזה דבר השמטה].

ובשנות ראשית בכורים (דף נו ע"ג) כתב שיש להסתפק קצת

בזה, שאף שבודאי חייבות במצות לא תעשה דלא יגוש, כשאין הלוה רוצה להחזיר מעצמו, שמא על כל פנים אינן חייבות בעשה דשמוט כשהלוה מחזיר לו מדעתו. ואולי דרשינן היקשא דכל שישנו בלא יגוש ישנו בשמוט. ועיין בפסחים

(מג: תוד"ה סד"א), ובקידושין (כט. תד"ה אותו), שכיון שמיום השמיני והלאה חייב לא חשיב מצות עשה שהזמן גרמא. ע"ש. ועיין עוד בספר משנת רבי בנימין (בפ"ק דבכורים אות ו'). ולפי מה שכתבו הרד"א (הובא בעקדה פרשת בראשית), והכל בו, דמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, מפני שרשות אחרים עליהן, והן טרודות בעסקי הבית. ולכן פטרה אותן התורה ממצוות הקשורות לזמן מוגבל, דאולי בזמן החיוב תצטרך לעשות מלאכת בעלה. וגם אשה שאין לה בעל פטורה, דהיום אין לה בעל ולמחר תנשא ולא תוכל לקיים המצות עשה, ולכן לעולם פטורה. וכן כתב הרשב"ץ במגן

אבות (פרק ב מ"ו). וכן כתב הגר"ח אחי מהר"ל מפראג בספר החיים (פ"ד). ולפי זה כל מצות עשה שהיא בשב ואל תעשה כגון נידון דידן נשים חייבות.

ועיין בזה בשו"ת הגאון רבי עקיבא איגר (ח"ג סימן פ), שהביא מ"ש אליו הגאון הבית מאיר, ע"ד התוס' (קידושין לד.), שי"ל דדוקא במצות עשה של קום ועשה, כגון הנחת תפלין וכיו"ב, נשים פטורות משום דהוי מ"ע שהז"ג, אבל במצוה דשב ואל תעשה, כגון עשה דשבתון, חייבות, אף על גב דהוי מ"ע שהז"ג. וכתב ע"ז, שהדבר יקר ומסתבר, רק שעומד לנגדי היא דסוכה (כת:), סד"א לפטור הנשים מדין תוספת יוהכ"פ משום דמיעט רחמנא מעונש ואזהרה, ור"ל דהוי כשאר מ"ע שהז"ג וכו'. ע"ש. ועיין עוד בשואל ומשיב קמא (ח"א סימן סא) ותליתאה (ח"א סימן תסד). ואכמ"ל.

וביומא (פג:), ב' נשים לוקות האחת על שאכלה פגי שביעית, ועברה על לאכלה ולא להפסד. והתם לאו הבא מכלל עשה עשה.

דברי אמת (קונטרס ו דף נח ע"ג), וכתב שגם הרמב"ם ס"ל כדברי החינוך, דעשה ול"ת דיו"ט, אף על פי שהוא עשה שהזמן גרמא נשים חייבות, כדמוכח בספר המצות (בסוף מצות עשה). וכן כתב בשער המלך (הל' ע"ז פרק יב הל' ג), שאף שדעת התוס' (קידושין לד.), דמ"ע שהזמן גרמא אף דאיכא לאו בהדיה נשים פטורות. אבל בספר החינוך (פר' אמור סימן שיח ושכא) מבואר שכל עשה שיש עמו לאו נשים חייבות אף על פי שהוא מצות עשה שהזמן גרמא. ע"ש.

והצל"ח (ביצה ל.) הביא מ"ש הפנ"י שם, שהטעם שנשים חייבות במצות תוספת יוהכ"פ אף על גב דהוי מ"ע שהזמן גרמא, מ"מ בדבר שהוא שב ואל תעשה נשים חייבות. והצל"ח תמה עליו שנעלם ממנו דברי התוס' (קידושין לד.) הנ"ל, דמוכח דאף דעשה דיו"ט שהוא משום שנאמר שבתון, הוי שב ואל תעשה, אף על פי כן אינו נוהג בנשים. ותוספת יוהכ"פ ילפינן מקרא דהאזרח, כמבואר בסוכה (כח.). עכת"ד. גם בערך השלחן טייב (סימן תמג סוף סק"א) כתב לתמוה על הפני יהושע, דהא בסוכה (כח.)

והיא מצות עשה שהזמן גרמא, ואפילו הכי נשים חייבות. וי"ל. ובגיטין (יה.) גבי כתובת אשה, פגמה וזקפה, וכן בכתובות (נה.) ולשביעית. ועיין בראשונים שם. י"ל דהתם מיירי בלא תעשה דלא יגוש שאין הבעל רוצה לשלם. ומכל מקום העיקר דנשים חייבות בזה. וכן כתב בספר החינוך (מצוה תעזו). ע"ש. [ע"כ מדברי מרן אאמור"ר זיע"א בירחון קול סיני, תשכ"ג, והובא גם בהליכות עולם ח"ב עמ' ריטן].

גם בשו"ת מהרש"ם (ח"א סימן יד ד"ה אבל) כתב לגבי מצות חליצה דנשים חייבות במצוה זו, על פי המבואר. וכן נשים חייבות בלאו הבא מחמת עשה. וראה בזה באורך בשדי חמד (מערכת מ' כלל קלז).

ובספר חזון עובדיה על הלכות פרוובול, כתב בזה בזה"ל: הנה התוס' (קידושין לד.) כתבו שהנשים פטורות ממצות עשה של שביית יום טוב, משום דהוי מ"ע שהזמן גרמא. אך החינוך (מצוה רצו) חולק על התוס' בזה, שבמצות שביית יו"ט של פסח כתב שמצוה זו נוהגת באנשים ובנשים. וכן כתב בשמו הגאון מהר"י בכר דוד בספר

קמ"ל. ולמה הוצרכה הגמרא לכך, ולא אמרה בפשיטות דסד"א כיון דהוי מ"ע שהז"ג נשים פטורות. קמ"ל. אלמא דס"ל להגמרא כחילוק הפני יהושע. ואה"נ שעפ"ד הפני יהושע מיושבת קושית התוס' קידושין (לד.). ע"כ. וכן הגאון בעל שואל ומשיב בהסכמתו להצל"ח כתב, שנראה לו שדברי הפני יהושע נכונים, דבשב ואל תעשה לא שייך הטעם שפטורות ממ"ע שהזמן גרמא, ע"פ מ"ש הראשונים הנ"ל. ומיהו לענין שבות דיו"ט אף שהוא שב ואל תעשה י"ל שנשים פטורות, כיון שהן משועבדות לבעליהן לעשות מלאכה להם וכו'. ע"ש.

והחת"ם (שבת כד:), שהביא דברי התוספות (קידושין לד.), שהנשים פטורות מעשה דשבתון דיו"ט, וכתב שדבריהם צ"ע. שבאמת אין הנשים פטורות אלא מלקיים מצות עשה שהזמן גרמא, כגון תפלין ושופר וסוכה ולולב וכיוצא בזה. אבל לעבור על איסור עשה, כגון לעבור על שבתון דיו"ט, או לעשות סחורה בפירות שביעית, זו לא שמענו, שהרי לא דמי למצות תפלין ומצה וכיו"ב. ע"ש. גם בספר

ילפינן מקרא דהאזרח לרבות הנשים האזרחיות שחייבות בעינוי בתוספת יוהכ"פ, ומוכח דאי לאו ריבוייא דהאזרח, אף על גב דהוי בשב ואל תעשה נשים פטורות. ע"כ.

גם הגאון ר' חי טייב בספרו חלב חטים (ביצה דף ל.) השיג על הפני" כמ"ש הצל"ח, שנעלם ממנו ד' התוס' (קידושין לד.), דמוכח שמ"ע שהזמן גרמא אפילו בשב ואל תעשה נשים פטורות. וכן אשתמטייה דברי הגמ' (סוכה כח.), דילפינן דין תוספת יוהכ"פ מדכתיב האזרח. ע"ש. וכן כתב בספר לימודי ה' (סוף לימוד טו), להשיג על הפני יהושע. ע"ש. וכן כתב הערוך לנר (סוכה כח.), להשיג על הפני יהושע מהתוס' קידושין (לד.). ולפי מש"כ שדעת הרמב"ם והחינוך דלא כהתוס' (קידושין לד.), לא קשיא מידי. גם בספר שער שמעון (ביצה ל.) כתב להצדיק את עיקר חילוק הפני יהושע בדין מ"ע שהז"ג בין אם הוא בקום ועשה לבין שב ואל תעשה. דהא בסוכה (כח:) אמרינן, דהוה סלקא דעתין שכיון דמיעט רחמנא לתוספת עינוי מעונש ואזהרה לא לחייבו נשים כלל,

דאיכא איסור עשה לנשים בשב ואל תעשה, דהאזרח אתי לגלויי מילתא. ואף שהתוס' קידושין (לה.) לא ס"ל הכי, שהרי כתבו שאיסור עשה של השבתון ביו"ט נשים פטורות, ידוע שאין להקשות מתוספות של מסכת זו לתוספות של מסכת אחרת.

[וכמ"ש המהרש"א (גיטין עד.) ובשם הגדולים (מע' ספרים אות ת), ובשו"ת צפחת בדבש (סימן נו), ובשו"ת בנין ציון החדשות (סימן קמב). ועוד]. ומיהו זהו דוקא לענין תוספת שבת ויו"ט, אבל בשאר איסור עשה דזמן גרמא נשים מותרות מן התורה. ע"ש. וע' בשו"ת התעוררות תשובה (חאו"ח סימן שצו) שכתב גם כן שדוקא לקיים מ"ע שהז"ג נשים פטורות, מה שאין כן היכא דהוי בקום ועשה. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת שם אריה (חאו"ח

סימן ב) שכתב גם כן דמה שפטרה התורה הנשים ממ"ע שהז"ג היינו דוקא בדבר שצריך מעשה כגון תפלין, אבל במ"ע שהיא בשו"ת מנין לנו לפוטרין. שמא בזה לא פטרה אותן התורה. ומיהו אף דהוי מילי דסברא, חייבים אנו לבטל דעתינו לגבי דברי התוס' (קידושין לה.) שאינם מחלקים בזה. ע"כ. ובתפארת ירושלים (שבת פרק ה אות

קרן אורה (מנחות פב: בתוס' ד"ה וכן השולח), כתב וז"ל: ונלע"ד דמ"ע שהז"ג שהוא בשב ואל תעשה אינו בכלל מ"ע שהז"ג שהנשים פטורות, שלא נאמר זה אלא לענין קיום מ"ע בקום ועשה, אבל להתיר לנשים לעשות איסור אף במ"ע שהז"ג לא הותר. דהוי בכלל כל אזהרות התורה, דהשוה הכתוב אשה לאיש וכו'. ע"ש. והפמ"ג בספר תיבת גומא (פרשת בשלח אות ב) כתב להסתפק בהא דקיימא לן מ"ע שהז"ג נשים פטורות, דשמא אין זה אלא לענין קיום מ"ע, כגון תפלין ושופר וכיו"ב. מה שאין כן לעבור על איסור עשה, דליכא למילף ממצות תפלין, ואם כן י"ל שגם הנשים חייבות. ע"כ.

ובשו"ת כתב סופר (חאו"ח סימן נו) הביא דברי התוספות (כתובות מז.), שנשים חייבות בתוספת יו"ט, ולכאורה מנא להו שהנשים חייבות בתוספת יו"ט, והא הוי מ"ע שהז"ג, ונראה דס"ל להתוס' דלולא קרא דהאזרח, הוה אמינא שהתורה פטרה נשים במ"ע שהז"ג אפילו בשב ואל תעשה. לכן הוצרך "האזרח". וילפינן מהתם בכל מקום

כו. אדם הנמנע להשמיט את הלואותיו, עובר על עשה ולא תעשה, ולכן אין ראוי להעלותו לספר תורה לפרשה זו בחומש דברים (פרק טו פסוק ב. כו)

לא ס"ל כדעת הראשונים שמ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות מטעם שהן משועבדות לבעליהן. ועיין עוד בספר הזכרון בסוף ערך השלחן חושן משפט ח"ג (דף יט סוף ע"ג, ערך מ"ע שהזמן גרמא), ובשו"ת זכר יהוסף (חלק אר"ח סימן ט). ע"ש. וע' להגר"ש קלוגר בשו"ת קנאת סופרים (סימן לח, דף יד ע"ד), שהביא מה שכתבו התוס' (קידושין לד.), שהנשים פטורות ממ"ע דשבתון ביו"ט, משום דהוי מ"ע שהז"ג, וכתב להעיר על זה שבאמת י"ל שהנשים מצוות גם על העשה דשבתון של יו"ט. דבעלמא מ"ע שהיא בקום ועשה כגון לקיים מצות תפלין נשים פטורות, מה שאין כן עשה שהוא בשוא"ת, לכן נראה ברור, שאשה חייבת בעשה דשבתון. ע"ש.

אחר שגם הוא כתב לחלק מסברא במ"ע שהז"ג, בין כשהוא בקום ועשה, למ"ע שהיא בשב ואל תעשה, שב ודחה דבר זה ע"פ דברי התוס' קידושין (לד.). ע"ש. ולפי מש"כ שהרמב"ם והחינוך חולקים על התוס' בזה, יש להעמיד סברא זו לקושטא דמילתא.

וע' בשו"ת קרן לדוד (ר"ס עה) שאחר שכתב לחלק במ"ע שהז"ג בין קום ועשה, כהנחת תפלין, לבין עשה שהוא בשב ואל תעשה, והוא ע"פ סברת הראשונים שהטעם שהתורה פוטרת הנשים ממ"ע שהז"ג, מפני שרשות אחרים עליהן, ומשועבדות לבעליהן. וזה לא שייך במ"ע שהיא בשב ואל תעשה. כתב להעיר על זה מהתוספות קידושין (לד.), ודחה ש"ל דהתוס' קידושין

להעלות לתורה בפרשת לא יגוש - למי שמבטל מצות

שמיטת כספים

והשיב שאין ראוי להעלותו לספר תורה לקריאת פרשה זו. ולמד כן

(כו) בשו"ת חתם סופר (ח"ג אר"ח סימן טו) נשאל בנידון דידן,

ממנהג רבו הגאון רבי נתן אדלר זצ"ל, שנהג כן בלוי שאוכל חדש, שלא היה מעלה אותו לספר תורה ביום טוב ראשון של סוכות, שהלוי קורא ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו, וכיוצא בזה השתא בשנת השמיטה, אין ראוי לקרוא לעליית ספר תורה בפרשת ראה לא יגוש את רעהו, למי שלא עשה פרוזבול בערב ראש השנה שעבר וכו'. וסיים החתם סופר, וראוי ליזהר בזה. ע"ש. וקצת יש לסייע את דבריו ממה שכתב בספר החסידים (סימן תשסח) וז"ל: יזהר החזן שלא יקרא למי שסומא בעינו אחת בפרשת עורת או שבור, או מי שבראשו נתק לקרוא בפרשת נתקים. ע"ש.

ואמנם בכנסת הגדולה (או"ח סימן רפב הגה"ט) כתב, שדוקא בחשוד ואין הדבר ברור, בזה אין מעלים לספר תורה, אבל אם הדבר ברור אדרבה ראוי לקרותו כדי שיתבייש ויפרוש מהם. וכן שידע ענשם ויפרוש מהם. ואם עשה תשובה אין ראוי לקרותו. ע"כ. וכן כתבו הפרי מגדים (שם א"א סק"ז),

והאליה רבה (סוף סימן קלח), ומרן החיד"א בספר לדוד אמת (סימן ה אות נ), והכף החיים (סימן רפב אות ט'). ומיהו בשערי אפרים (בפתחי שערים סימן א' סעיף לד) כתב, שצריך עיון אם יש לעשות כן, אפילו אם כוונתם לעוררו בתשובה, אם ידוע שיש בזה הלבנת פנים גדול, וספק אם על ידי כך יחזור בתשובה. ע"ש. ומהר"ח פלאג"י בספר חיים (סימן יא סעיף כו) העלה דשב ואל תעשה עדיף. ע"ש. ובשו"ת רב פעלים (ח"ב חאו"ח סימן י"א) כתב, שכיון שדברי החתם סופר לא נמצאו בדברי הראשונים, אף שיש לחוש לדבריו היכא דאפשר, מכל מקום היכא דנפיק מיניה קנאה ושנאה ומחלוקת, ובפרט שגם עשירים ונכבדים נכשלים בזה בזמנינו, לכן טוב להעלים עין. ע"ש. [וקצת קשה שלא זכר שר מספר החסידים הנ"ל. וי"ל]. וכמבואר כל זה בשו"ת יביע אומר ח"ג (חושן משפט ס"ו, דף שד"מ סוף עמוד ב), ובשו"ת יחיה דעת חלק ב' (סימן טז). ועייין עוד בספר קרית חנה דוד חלק א' (סימן כח). ובהערות מרן אאמו"ר זיע"א בראש הספר. ע"ש.

כז. מאחר שכבר נתבאר לעיל שכל דיני שמיטת כספים חלים רק כאשר המלוה והלווה שניהם יהודים, אבל בגוי אין דיני שמיטת כספים. לפיכך שמעון שקנה מגוי שטר חוב שכתוב בו שהגוי הלוה כסף לפלוני, אין החוב נשמט. (כז)

כח. מי שהביא פועלים לביתו וסיכם עמם על מחיר עבור העבודה שעושים עבורו, והתעכב ולא שילם להם עד שעברה השנה השביעית, אין שביעית משמטתו, דשכר שכיר אינו משמט, וכבר ביארנו לעיל, סעיף יא, שהוא הדין לפקיד שעובד אצל בעל הבית, ומקבל משכורת מדי חודש בחדשו, ונודמן שלא קיבל משכורתו לפני סוף השביעית, ועברה שנת השביעית, אין השביעית משמטתו. ואם זקפו עליו במלוה, משמט. (כח)

אין שמיטת כספים בנכרי

לקונה שמעון, הרי הגוי הוא המלוה, ואינו משמט. ועוד, מדין תורה, אין לשמעון קנין בשטר, שקנין שטרות מדרבנן ואם כן אי אפשר לשמט את ההלוואה מן התורה. והובא בבית יוסף (סעיף יז).
וכן פסק הרמ"א (סעיף יז).

כח. שלחן ערוך (סימן סז סעיף טו). וכתב בבית יוסף, שדרך השכיר להניח שכרו שנה או שנתיים ואינו נוגשו לתתם לו, אלא הם בידו בפקדון או בהלוואה עד אחר שביעית. ע"ש. וכיום אין המנהג לעכב שכר שכיר שנה או שנתיים.

(כז) בן כתב הרשב"א בתשובה (חלק א' סימן תשסט, וח"ב סימן רפב) בשמעון שקנה מגוי שטר חוב בו כתוב שהגוי הלוה לראובן כסף, האם החוב נשמט או לא, והשיב, דהחוב אינו נשמט, שהרי נאמר בספרי (דברים טו, פיסקא קיב) על הפסוק שם, שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו, לא יגוש את רעהו ואת אחיו. רעהו פרט לאחרים, ואת אחיו פרט לגר תושב. מכאן שדיני שמיטת כספים חלים רק כאשר המלוה והלווה שניהם יהודים. ובנידון דידן כל עוד לא נוצר חיוב ישיר בין הלוה וראובן

כט. המלוה את חבירו וקבע לו זמן לעשר שנים, אין שביעית משמטתו, שאף על פי שלבסוף כשיגיע זמן פרעון החוב הוא בא לידי נגישה, הרי עתה אינו יכול לנגוש, כיון שטרם הגיע זמן פרעונו, ולא קרינן ביה לא יגוש. לפיכך כל חוב שלא הגיע זמן פרעונו לפני ראש השנה של מוצאי שביעית, אלא רק לאחר מכן יגיע זמנו, אינו נשמט. והוא הדין להמלוה את חבירו באמצע חודש אלול בשנה השביעית, הואיל וסתם הלואה אינה פחות משלשים יום [מכות ג:], נמצא שאינו יכול לנגשו בשמיטה. והשתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש, הילכך אפילו עברה עליו שביעית, אין שביעית משמטתו. אף על פי שלא כתב פרוזבול. (כט)

המלוה את חבירו לעשר שנים אם שביעית משמטתו

כט) מכות (יג): וכלישנא בתרא. התומים, ושכן נראה מהירושלמי. ותוספות שם בשם רבינו תם, ושלא כדברי ר' אליהו הזקן באזהרות. וכן הוא באור זרוע על עבודה זרה (סימן קכא), ושכן הוא דעת הרשב"ם, ושכן הוא הלכה למעשה. וכן פסק הרמב"ם (פרק ט הלכה ט). וכן כתבו הרמב"ן והריטב"א והרא"ש מכות (ג): ובתשובת הרשב"א המיוחסות (סימן רנו). וכן פסקו הטור והשלחן ערוך (חושן משפט סימן סז סעיף י').

ותומים, ושכן נראה מהירושלמי. ותוספות שם בשם רבינו תם, ושלא כדברי ר' אליהו הזקן באזהרות. וכן הוא באור זרוע על עבודה זרה (סימן קכא), ושכן הוא דעת הרשב"ם, ושכן הוא הלכה למעשה. וכן פסק הרמב"ם (פרק ט הלכה ט). וכן כתבו הרמב"ן והריטב"א והרא"ש מכות (ג): ובתשובת הרשב"א המיוחסות (סימן רנו). וכן פסקו הטור והשלחן ערוך (חושן משפט סימן סז סעיף י').

ואמנם הב"ח (סימן סז אות יג) כתב, דדוקא במלוה לזמן קבוע לא קרינן ביה לא יגוש, מה שאין כן בסתם הלואה. וכן העלה הגאון

וראה ביביע אומר ח"ט (חושן משפט סימן ג) ובהוספות ומילואים שם, מה שדן בזה, והעלה, שהמלוה

תעז. ועיקר.

את חבירו בסוף שנה שביעית, קרינן ביה לא יגוש, אין שביעית באמצע חודש אלול, מבלי לקבוע שנה שביעית חובו, ויכול לתבוע חובו אחר זמן לפרעון חובו, הואיל וסתם מלוה שלשים יום, והשתא מיהא לא פרוזבול. וראה בזה עוד להלן.

המלוה את חבירו לעשר שנים, ונסתיימו עשרת השנים

מיהו צ"ע אם משמט אחר עשר שנים ואילך, או לא, ונראה לי דמשמט. עכ"ל. ונראה שנודע לו דברי האומרים שאין שביעית משמטו לעולם, ולכן כתב מתחלה שהוא צ"ע. ובתר דבעיא הדר פשטה, ששביעית משמטו.

ונראה שכן עיקר, שכן הוא לשון מרן השלחן ערוך (סעיף י'): "אין שביעית הבאה בתוך הזמן" משמטו, דהשתא לא קרינא ביה לא יגוש". וכן משמע בפסקי ריא"ז (מכות ג:) שכתב, המלוה את חבירו לעשר שנים, אין שנת השמטה "שבתוכן" משמיטתו, לפי שעדיין לא הגיע זמנו ליגבות, ואין אני קורא בו לא יגוש. ע"כ. וכן כתב רבינו בחיי (דברים טו, א) וז"ל: המלוה את חבירו לעשר שנים, אין השביעית הראשונה משמטתו, הואיל ולא הגיע זמן פרעונו, אלא רק השביעית השניה. ע"ש. לכן אחר שהגיע זמן פרעונו, חייב הוא

והנה המלוה את חבירו לעשר שנים, ונסתיימו עשרת השנים, לכאורה נראה פשוט שחייב לעשות פרוזבול לפני השמיטה הבאה, דהא קרינן ביה עתה לא יגוש. אולם המאירי (מכות ג:) כתב וז"ל: ולתלמידיהם של גדולי המפרשים ראיתי בסוגיית שושבינות, שאף שביעית אחרת אינה משמטתו, הואיל ועברה עליו שביעית שלא השמיטתו. עכ"ל. וכן כתב עוד המאירי בכ"ב (דף קמה.) בשם גדולי המפרשים, שאפילו נשא ועבר זמנו, ויכול לנוגשו, אין שביעית משמטתו, הואיל ועברה השמטה הראשונה ולא השמיטתו, דומיא דהמלוה את חבירו לעשר שנים, שאינו משמט לעולם, וכמו שביארנוה במסכת מכות (ג:) ע"כ. ובפסקי ריקאנטי (סימן שנא) כתב וז"ל: המלוה את חבירו לעשר שנים, פסק ר"ת, שאין שביעית משמטתו, דלא קרי ביה לא יגוש,

אחרון, ונראה לומר דהלכה כלישנא בתרא דפשטא דמתני' מסייע ליה בתיובתא דלישנא קמא, אלא דרבה דחי ליה. ועוד בשביעית בזמן הזה דרבנן ואזלינן לקולא". וכן כתב הרמב"ם והרמב"ן. ע"כ. וכן כתב הריטב"א שם, שהאיל ושביעית בזמן הזה דרבנן הולכים בו תמיד לקולא לתובע. ע"ש.

ולכאורה קשה מהגמרא (גיטין לז.) גבי מלוה בשטר שיש בו אחריות נכסים, דלרב ושמואל משמט ולרבי יוחנן ולריש לקיש אינו משמט, ותניא כוותיה דרבי יוחנן ור"ל. ואייתי עובדיה לקמיה דרב אסי ופשט דאינו משמט, שבקיה ואתי לקמיה דרבי יוחנן, וא"ל משמט, אתא רבי אסי לקמיה דרבי יוחנן, ופריך ליה, והאמר הוא דאמר אינו משמט, א"ל וכי מפני שאנו מדמים נעשה מעשה? א"ל והתניא כוותיה דמר, א"ל דילמא ההיא בית שמאי היא דאמרי שטר העומד לגבות כגבוי דמי. ונפירש רש"י, וכי מפני שאנו מדמים נעשה מעשה, להוציא ממון בידים]. אלמא דכי מספקנא לן גבי שביעית בזמן הזה אפילו הכי לא מפקינן ממונא בידים מן הנתבע, ולא אמרי' דבכהאי

לכתוב פרוזבול לפני השמטה האחרת, כדי שיוכל לגבות את חובו. (וע' מעשה בצלאל על הריקאנטי שם).

ומרן אאמו"ר זיע"א כתב בזה בתשו' בכת"י בזה"ל: [וכ"ה בספר חזון עובדיה על הלכות פרוזבול]:

(א) הנה בגמרא (מכות ג:) אמרו, אמר רב יהודה אמר שמואל, המלוה את חבירו לעשר שנים שביעית משמטתו, ואף על גב דהשתא לא קרינן ביה "לא יגוש", סוף אתי לידי "לא יגוש". מתיב ר"כ אומדין כמה אדם רוצה ליתן ויהיו אלף זוז בידו, בין ליתן מכאן ועד ל' יום ובין ליתן מכאן ועד עשר שנים, ואי אמרת שביעית משמטתו כולהו נמי בעי שלומי ליה, אמר רבה הכא במאי עסקינן במלוה על המשכון ובמוסר שטרותיו לבית דין שאין משמטין. איכא דאמרי אמר רבי יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו לעשר שנים אין שביעית משמטתו, דהשתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש. וכתב הרא"ש שם, ריב"א פוסק בכל מקום כלישנא קמא, וכן כתב רבינו אליהו הזקן באזהרות: זמן עשר כי ילוונו בחצי ימיו יעזבנו. ור"ת פוסק כלשון

שביעית בזמן הזה דרבנן. ונראה דמ"ש הרמב"ן שהדברים מראים שהוא דבר תורה וכו', לאו לקושטא דמילתא הוא לפסוק כרבי יוחנן דשביעית בזמן הזה מן התורה, דהא הרמב"ן גופיה פסק כאן בדין המלוה לעשר שנים שאינו משמט משום דשביעית בזמן הזה דרבנן ואזלינן לקולא. וכמבואר בחידושי ברמב"ן (מכות ג:), וכן כתבו בשמו הרא"ש והריטב"א הנ"ל. אלא דאף שהדברים מראים כן בדעת ר' יוחנן, אגן מיהא נקטינן כמ"ד דשביעית בזמן הזה דרבנן. וכל עיקר מטרין של הרמב"ן להוכיח ששמיטה בזמן הזה מדינא, ולא ממדת חסידות. ובגידולי תרומה (דף רד ע"ג) לא נחית להכי, וכתב, דלהרמב"ן שמטה בזמן הזה דאורייתא. ולא זכר שר מד' הרמב"ן דקמן. גם מ"ש בגידולי תרומה שם ע"ד, לדחות ראיית הרמב"ן מדרייו"ח, דתחלת מימרא דריו"ח דקאמר שטר שיש בו אחריות נכסים אינו משמט, בסתם נאמרה על עיקר מצות השמטה אפילו בזמן שהיובל נוהג. ואהא קאמר וכי בשביל שאנו מדמין נעשה מעשה, שתשאר ההלכה קבועה לדורות, ואפילו כשתנהוג מן התורה לא יאמרו שלא נעשה המעשה אלא מפני שהיתה מדבריהם. ע"כ. נראה דלא ניח"ל להרמב"ן בסברא זו, דאם כן כל אותם קולות שהקילו

גוונא אזלינן לקולא לתובע. ומרן הבית יוסף (בחושן משפט סימן סז) עמד על דברי הרא"ש הנ"ל, דהא קיי"ל דבספיקא דממונא אזלי' לקולא דנתבע, והכא הוי איפכא קולא לתובע, ותירץ דהכא היינו טעמא דשמיטה איסורא היא ומקילין שלא תנהוג כיון דבזמן הזה אינה אלא מדרבנן וכו'. ע"ש. אך עדיין קשה מהגמ' בגיטין דאזלינן בתר איפכא.

ב) והרמב"ן בספר הזכות (גיטין לז:): שהביא דברי הראב"ד

שסובר דשמיטת כספים בזמן הזה אינה אלא ממדת חסידות, והקשה עליו הרמב"ן, מההיא דרבי יוחנן שאמר וכי מפני שאנו מדמים נעשה מעשה? אלמא דשביעית נוהגת מן הדין. וסיים הרמב"ן, ולא עוד אלא שהדברים מראים שהוא דבר תורה דאגן בשל דבריהם מדמין ועושין מעשה, וכן בדין, דרבי דס"ל דשמיטת כספים בזמן הזה דרבנן יחידאה הוא ולית הלכתא כותיה. עכ"ד. וכן הובא בספר התרומות (שער מה ח"א). ע"ש. ולפי זה ניחא, דר' יוחנן שחשש לעשות מעשה להוציא ממון ס"ל דשביעית בזמן הזה דאורייתא, ואילו דברי הרא"ש והבית יוסף הנ"ל לדידן דקיי"ל

בשביעית ובתרומות ומעשרות בזמן הזה מפני שהם מדרבנן, נחוש לשמא ינהגו להקל גם בזמן שינהגו מן התורה. ודו"ק.

ג) והגרא"י קוק ז"ל במבוא לספרו שבת הארץ (עמוד לב), הביא דברי הרמב"ן הנ"ל, וכתב לדחות דיש לומר שהשאלה באה לפני ר' יוחנן קודם צאת השנה השביעית, והיה אפשר עדיין לכתוב פרוזבול, שאין השביעית משמטת כספים אלא בסופה, וכיון שאפשר לתקן הדבר בהיתר אין לסמוך על שום דמיון להקל בלי פרוזבול, דדמי לדבר שיש לו מתירין, וכההיא דעבודה זרה (לז'): הא מיא בנהרא זילו טבילו, שכן ראוי להחמיר בכהאי גוונא אפילו במידי דרבנן. עכת"ד. והנה מה שהביא ראיה מההיא (דע"ז לז'), דמיירי בספק טומאה ברשות הרבים, שתי תשובות בדבר, חדא דשאני התם דהוי ספק במקרה, ושמא למחר יתברר הדבר שנטמא, לכן מצריכים טבילה היכא דאפשר, וכמו שהסביר כן הר"ש (בריש פ"ה דטהרות). אבל בספק בדין כי הכא, דמספקא לן אם משמט או לא, אין לנו להחמיר גם במקום שיש תקנה. וכמ"ש כיו"ב הפר"ח (או"ח סימן תצז ס"ב בד"ה

והשתא), דאין לנו להחמיר בדבר שיש לו מתירין אלא בספק דמציאות, אבל לא בספק פלוגתא. וכן כתב השאגת אריה (סימן צ) דאף על גב דספק בדבר שיש לו מתירין אסור, בספק דדינא מקילין טפי ואפילו יש לו מתירין מותר. ע"ש. ועיין בט"ז (סימן תצז סק"ט) ובחידושי רעק"א שם. ע"ש.

ועוד, שהרי כתבו התוס' (עירובין לו. בד"ה במקוה שלא נמדד), וא"ת הא ר' יוסי מטמא אפילו טהרות שנגע בהן, דלענין דאמרינן ליה זיל טבול אפילו רבי מאיר מודה, כדאמרינן (ע"ז לז'): גבי ספק טומאה ברשות הרבים, הא מיא בנהרא זילו טבילו. וי"ל דבספיקא דרבנן כי הכא לא אמרינן זיל טבול לרבי מאיר, ופליגי אגברא אי בעי טבילה וכו'. ע"ש. וכן כתב המשנה למלך (כפ"י מהלכות מקואות ה"ו), דדוקא בספק טומאה ברשות הרבים דהוי מדאורייתא אלא שגזרת הכתוב היא שספקו טהור, אמרינן הא מיא בנהרא זילו טבילו, אבל בדרבנן ספיקא לקולא ולא אמרינן הכי. ע"ש.

והנה ז"ל הרמב"ם (בפרק ו' מהל' ברכות ה"ט), מים שנסתפק לו

הזה חשיבא יש לה עיקר מן התורה, וכדמוכח בפסחים (קטז:). ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ב' (חלק יורה דעה טו"ס כב), מכל מקום יש לומר דשאני הכא גבי פרוזבול, שכתב הרמב"ן בחידושו לחולין (ד:): דבעשיית פרוזבול איכא טירחא רבתי ומיטרח כולי הא לא טרח, דדילמא לא מזדקקי ליה בית דין. ע"ש. ואם כן לא דמי לטבילה דאמרינן הא מיא בנהרא זילו טבילו.

ובאמת שמדברי הרמב"ם (פ"ט מהלכות שמיטה ויובל ה"ו), מוכח דשטר חוב שיש בו אחריות נכסים אפילו בדיעבד משמט. וכן הוא דעת הטור והשלחן ערוך (חושן משפט סימן סז סעיף ב). אף על פי שהם סוברים דשביעית בזמן הזה דרבנן. אלמא דמפרשי למילתא דר' יוחנן כפשטה שאפילו עברה שביעית סבירא ליה דמשמט, דאם איתא דכוונת ר' יוחנן רק לענין להצריך לעשות פרוזבול לכתחילה, לא הוה ליה לריו"ח לדחות עצמו להעמיד הברייתא דתניא כוותיה כבית שמאי דסבירא להו דשטר חוב העומד לגבות כגבוי דמי, אלא יפרש הברייתא גם לבית הלל באופן

אם נעשה בהן מלאכה או לא, אם יש בהן כשיעור או לא, אם הן טהורים או טמאים, ספק נטל ידיו ספק לא נטל ידיו, ספקו טהור, שכל ספק שבטהרת ידים טהור. וכתב הראב"ד בהשגות, עם כל זה אם יש לו מים לרחוץ אומרים לו קום רחוץ והוציא עצמך מן הספק. וכתב על זה מרן בכסף משנה, דסבירא ליה להרמב"ם דאם כן לא הוה שתקי רבנן מלומר כן בהדיא, ואף על גב דאמרינן (עבודה זרה לו.) הא מיא זילו טבילו, שאני ידים שאין להן עיקר מן התורה. ע"כ. ולפי זה יש לומר דאין הכי נמי שלדעת הראב"ד שאפילו לגבי ידים שאין להם עיקר מן התורה סבירא ליה דאמרינן הא מיא בנהרא זילו טבילו, ממילא גם כאן צריך לתקן הדבר על ידי פרוזבול, אבל לדידן דקיימא לן כהרמב"ם והשלחן ערוך (סימן קס ט"א) כיון דשביעית בזמן הזה אין לה עיקר מן התורה, וכדמוכח בגיטין (סה.) דמשני הכא במאי עסקינן במעשר שני בזמן הזה דרבנן, וחשיב כאין לו עיקר מן התורה. ע"ש. לפי זה הדרינן לסברת הרמב"ן גבי נטילת ידים דאזלינן לקולא. ואפילו נימא דשביעית בזמן

בזמן הזה מדרבנן, כדמתרץ בגמרא (פסחים מד.) אליבא דריו"ח, הנח לקופות דתרומה בזמן הזה מדרבנן, ומ"ש ריו"ח ביבמות (פב.) דתרומה בזמן הזה מדאורייתא, היינו אליבא דר' יוסי וליה לא ס"ל. וכמו שכתבו התוס' (יבמות פב.). ואם כן בודאי דס"ל לרבי יוחנן דשביעית בזמן הזה מדרבנן. ע"כ. והובא בספר כלכלת שביעית (עמוד פז.). אך לכאורה אין זה מוכרח, שהרי התוס' (שם) לאחר שתירצו דריו"ח אליבא דר' יוסי קאמר וליה לא ס"ל, הוסיפו: ועוד אומר ר"י שאין נראה ששום חכם יאמר שקדושת הארץ בזמן בית שני למעשר ולכל מצות התלויות בארץ היתה מדרבנן, והא דאמרין במדרש רות א"ר יוחנן מעשרות כיון שגלו נפטרו והם חייבו עצמן מאליהן, י"ל דהתם במעשר פירות, וה"ק, כיון שגלו נפטרו ממעשר דאורייתא, וכשחזרו חייבו עצמן יותר ממה שהיו חייבים מתחלה שהוסיפו מעשר פרות. ועוד אומר ר"י מתוך הירוש' דשביעית פ"י דהכי פירושו, כיון שגלו נפטרו שקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד, ולא היה חובה עליהם לקדש כל א"י, כדאמרין (חולין ז.) הרבה

שכבר עברה שביעית שאז אינו משמט. וי"ל. ואילו היה ריו"ח נשאר חולק על רב ושמואל, שאם יצאה שביעית אינו משמט, לא היו הרמב"ם והטור והשלחן ערוך פוסקים נגד ריו"ח, דהלכתא כוותיה כשחולק על רב ושמואל, כמ"ש הר"ח בתוס' שבת (קמה.). ואף לר' הרי"ף והרא"ש שם שאין דבריו של אחד במקום שנים, הכא דאף ר"ל ור' אסי ס"ל כוותיה, לכולי עלמא הלכה כוותיהו נגד רב ושמואל. וכמ"ש הקרבן נתנאל (שבת קמה.). ועיין בספר יד מלאכי (כלל קנב). [וכן כתב הרא"ש כאן דהלכה כרב ושמואל משום דריו"ח דפליג עלייהו הדר ביה. וכו'. ומוכח גם כן דס"ל דרבי יוחנן הדר ביה לגמרי שאף בדיעבד משמט. ודו"ק].

ד) ונתנה הגאון מהר"ד מקרלין בשו"ת שאלת דוד, הביא מה שכתב הרמב"ן בספר הזכות, דהיינו טעמא דרבי יוחנן שהחמיר בזה משום דסבירא ליה דשביעית בזמן הזה מן התורה. וכתב ששיטת הרמב"ן בזה דחוויה היא, דהא אי נימא דקדושת הארץ בטלה ותרומה בזמן הזה מדרבנן, אז גם שביעית היא מדרבנן, אם כן רבי יוחנן דסבירא ליה דתרומה

(לו.) והכי איתא בירושלמי (פ"י דשביעית ה"ב), אפילו למאן דאמר מעשרות דבר תורה מודה בשמיטה שהיא מדבריהם, דתני "וזה דבר השמטה שמוט" ר' אומר וכו'. ע"ש. ומכאן תשובה למה שכתב הגאון מצפה איתן (בגיטין סב.) להוכיח דרב סבירא ליה שביעית בזמן הזה מן התורה, מדס"ל בברכות (לו.) דתרומה וערלה מן התורה. ועל פי זה דחה דברי המהרש"א ומהר"ם שיף שם. ע"ש. ולפ"ד הירושלמי אין מזה שום ראיה. וכן מ"ש עוד המצפה איתן (בגיטין מד:) דר' יוסי בר' חנינא סבירא ליה שביעית בזמן הזה מן התורה כדאיתא בירושלמי לגבי מעשרות, יש לדחות דשאני שביעית דאיכא קרא וזה דבר השמטה שמוט. ובכלכלת שביעית עמוד קמז כתב בשם התשב"ץ ח"ג סימן רב דלר' יוסי בר חנינא שביעית בזמן הזה מדרבנן. ע"ש. ואם כן על כרחך לחלק כמש"כ. [אלא שכעת ל"מ כן בתשב"ץ שם, ולא קאמר אלא דנוהגת ולא כ' דהוי מדרבנן]. על כל פנים דברי הרמב"ן בספר הזכות לכאורה נסתרים מדברי הירושלמי דקאמר אליבא דריו"ח קל הקילו בשביעית שהיא מדרבנן,

כרכים וכו', וכמו שהניחו במקצת היו רשאיין להניח יותר, או שמא הכל אם היו רוצים, ואעפ"כ חייבו עצמן מאליהן וקדשו, וכיון שקדשו קדשה מן התורה. עכ"ל. ומעתה לא קשיא מידי על הרמב"ן הנ"ל. וההיא דפסחים מד. דגבי קופות דקאמר דהוי מדרבנן, הרי ע"ז אמרו ביבמות פב. כשהקשה מזה על ריו"ח, הא מני רבנן היא ואנא דאמרי כר' יוסי דהוי מן התורה.

(ה) איברא שיש להעיר ע"ד רבינו הרמב"ן מהירושלמי (פ"ח דשביעית ה"ד), מתני' פליגא על ר' יוחנן, דתני לא יאמר אדם וכו', מה עבד לה ר' יוחנן, קל הקילו בשביעית שהיא מדרבנן. ע"ש. אלמא דלר' יוחנן שביעית בזמן הזה מדרבנן. והנה אפילו נימא דר' יוחנן סבירא ליה דתרומה בזמן הזה מדאורייתא כרבנן דר' יוסי, כפשט הגמרא ביבמות, וכאידך שינויי בתוס' יבמות הנ"ל, אין שום הכרח לשוויי פלוגתא בין הבבלי להירושלמי, שי"ל דמכל מקום שביעית מדרבנן, משום דילפינן מקרא "וזה דבר השמטה שמוט" בזמן שאי אתה משמט קרקע אין אתה משמט כספים, וכרבי (בגיטין

]ומ"ש המראה פנים לפרש דר"ל ועיקר דינא דהתם הוי מדרבנן, לא משמע כן מלשון הירושלמי כאשר יראה הרואה]. ולפי זה הדרא קושיא לדוכתא דאמאי חייש ר' יוחנן לעשות מעשה כיון דשביעית בזמן הזה מדרבנן, וכד' הרמב"ן והרא"ש כאן בדין המלוה את חבירו לעשר שנים נקטינן דאינו משמט משום ה"ט גופא דשביעית בזמן הזה מדרבנן. ומצאתי בשו"ת מקור ברוך (סימן נה) שהקשה ע"ד הרא"ש (מכות ג:) דקמן, מההיא דגיטין (לו.) וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה? וסיים עלה, ואין לומר דריו"ח סבירא ליה דשמטה בזמן הזה דאורייתא כרבנן דרבי, ומשום הכי אזיל לחומרא, שאם כן היה לנו לפסוק כריו"ח, ואפשר לומר דס"ל לר"ת והרא"ש שאפילו אם ס"ל לריו"ח דשמטה בזמן הזה מן התורה, לית הלכתא כוותיה, מדחזינן לכמה אמוראי בתראי דאזלי לקולא בדיני פרוזבול, ואי מן התורה היה ראוי להם להחמיר. וכמ"ש הראב"ד הובא בחי' הרשב"א גיטין (לו.) עכת"ד. נמצא שלפי מסקנתא אה"נ דריו"ח ס"ל שביעית בזמן הזה מן התורה. ואף על פי שהרמב"ן הוי תנא

דמסייע ליה, מ"מ ד"ז נסתר מהירושלמי, וכאמור. (וע' במשנה ראשונה פ"י דשביעית שגם כן עמד ע"ד הרא"ש מההיא דגיטין לו.) והניח בצ"ע.

(ו) ולכאורה י"ל דה"ט דריו"ח בגיטין (לו.) שחשש לעשות מעשה, משום דאעיקרא דמילת' קשה דאי נימא דשטר חוב שיש בו אחריות נכסים אינו משמט, למה ליה להלל לתקן פרוזבול, הרי במקום שטר זה יוכל לכתוב שטר שיש בו אחריות נכסים, והניחא למאן דאמר דגבי פרוזבול אין צריך שטר אלא סגי באמירה לכל העולם, אלא להרמב"ם פ"ט מהלכות שמטה ויובל הכ"ז, דדוקא לת"ח סגי באמירה, אבל לכולי עלמא בעינן כתיבה, וכ"פ מרן השלחן ערוך (בסימן סז ס"ב), אם כן במקום כתיבת פרוזבול תסגי ליה לתקן שיכתוב בשטר חוב שיש בו אחריות, וירויח שאין צריך לטרוח בב"ד, אלא ודאי דשטר חוב אינו מציל מלשמט. אכן יש לדחות ע"פ מ"ש הריטב"א בחי' למכות (ג:) שהקשה דל"ל להלל לתקן פרוזבול, כיון שיכול להתנות על מנת שלא תשמטני בשביעית. ותירץ מפני שעל ידי זה תשכח תורת שביעית,

עושיין מעשה, ופי' הפ"מ דאף דאוקי מתני' כר"מ אין לסמוך ע"ז למעשה. ע"ש. איברא דלפמ"ש התוס' גיטין (לז. ד"ה שטר), נראה דהכא א"ש אפילו לרבנן, משום דאלימ טפי כשמפורש השיעבוד בשטר, ואם כן י"ל דאפילו נימא דאחריות ט"ס הוא, מכל מקום כשאין מפורש בו אחריות בהדיא גרע טפי, מכל מקום מהירושלמי מוכח להיפך. ומשום הכי לא ניחא ליה לריו"ח למעבד עובדא התם. ובספר כלכלת שביעית (עמוד פח), שכתב, דהיינו טעמא דרבי יוחנן שחשש לעשות מעשה, משום קשה אבקה של שביעית, וכמו שכתבו התוס' (גיטין מד:) דראוי להחמיר בה יותר וכו'. ע"ש. ותמוה שלא זכר מד' הרמב"ן והריטב"א והרא"ש דקמן שפסקו לקולא בדין המלוה לעשר שנים, ומשום דשביעית בזמן הזה מדרבנן וע"כ דמ"ש קשה אבקת של שביעית אין זה אלא במה ששייך לקדושת הארץ, שנושא ונותן בפירות שביעית, וכמ"ש התוס' (קידושין כ.). וכן מ"ש התוס' (מו"ק יג.) שראוי להחמיר בה יותר מהאי טעמא, מיירי בעבודת קרקע, מה שאין כן בשמיטת כספים שלא

אבל בפרוזבול יהא זכר לשביעית דאושא מילתא כשבאים כולם לעשות פרוזבול. ע"כ. וה"נ י"ל לענין שטר חוב שיש בו אחריות נכסים, שגם על ידי זה לא יהיה זכר לשביעית מה שאין כן על ידי פרוזבול. ועיין בשו"ת חלקת יואב בקבא דקשייתא (סימן מו). ודו"ק.

ז) אולם יש לומר דהיינו טעמא דרבי יוחנן משום דאם איתא דמאי דתנן השביעית משמטת המלוה "בשטר", היינו דוקא בשטר שאין בו אחריות נכסים, הא ע"כ מתני' מני ר"מ היא דפליג אדרבנן דאמרי אחריות ט"ס הוא (ב"מ יד.), והא אנן קיימא לן כרבנן דאמרי אחריות ט"ס הוא, וכדפסק רבא בב"מ (טו סע"ב). ועיין בתוס' גיטין (יג.) בד"ה והא, דאף על גב דקיימא לן כר"מ דמצוה לקיים דברי המת, לא בעי לאוקומי מתני' כר"מ, כיון דרבנן פליגי עליה. ע"ש. וכ"ש הכא דקיימא לן כרבנן שאין ראוי להעמיד המשנה כיחידאה, ומש"ה קאמר ריו"ח וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה. וכן מתבאר להדיא בירושלמי (רפ"י דשביעית) דריו"ח הוה מוקי למתני' כר"מ, ושוב אמר, וכי מפני שאנו למדין מן ההלכה אנו

לכית הלל דלאו כגבוי דמי, אבל התם היתומים מודים לבעל חוב בקרקע עצמו שהוא משועבד לו, ואינם מעכבים לפניו הקרקע, הילכך אפילו בית הלל מודו דבכהאי גוונא כגבוי דמי וכו'. ע"ש. ובשלטי הגבורים (ב"מ קי:) תירץ דההיא דב"מ מיירי באופן שעשאו אפותיקי מפורש שלא יהיה לו פרעון אלא משדה זו, משום הכי קיימא ארעא בחזקת הב"ח. וכדמוקי לה בגמרא ב"מ במסקנא דמילתא הכא במאי עסקינן כגון דשויא ניהליה אפותיקי דא"ל לא יהא לך פרעון אלא מזו. ע"ש. ובאמת שזוהי מחלוקת הראשונים, אם אנו צריכים להעמידה באפותיקי כדי שיהיה על היתומים להביא ראיה, או לא. והרב המגיד (בפרק כ"א מהלכות מלוה הלכה ז') כתב שדעת הרמב"ם והרשב"א ז"ל שלא אמרו על היתומים להביא ראיה אלא באפותיקי מפורש הא לאו הכי על הבעל חוב להביא ראיה. וכתב הלחם משנה שם שאין כן דעת הרמב"ן שם. ע"ש. ובהרא"ש (פ"ט דב"מ סימן כד) סבירא ליה כהרמב"ן והרשב"א. ע"ש. ומעתה י"ל להרמב"ן ולהרא"ש הנ"ל, דבגיטין לז. הוה סבירא ליה

מצינו בזה חומרא כ"כ. אלא עיקר טעמו של ריו"ח י"ל כמ"ש לעיל. [וע' במ"ש הגאון מצפה איתן בסנהדרין כ. וי"ל ע"ד. ואכמ"ל]. וי"ל עוד לפ"מ שאמר ר' יוחנן לר' אסי גופיה (בב"ב קל:). שאף שיאמר הלכה לא תעביד עובדא עד דאמינא הלכה למעשה, והכא כיון דלריו"ח מספקא ליה מילתא, ולרב ושמואל פשיטא להו איפכא, לא שבקינן פשיטותא דידהו משום ספקא דידיה. מה שאין כן בעלמא. ודו"ק.

ח) ועוד לאלוה מלין על פי מה שכתבו התוס' (סוטה כה:). בית הלל סברי שטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי, ואי קשיא מהא דאמר בב"מ (קי:). יתומים אומרים אנו השבחנו ובעל חוב אומר אביכם השביח, סבר רב הונא למימר ארעא בחזקת יתמי קיימא ועל בעלי חוב להביא ראיה. א"ל ההוא סבא הכי א"ר יוחנן על היתומים להביא ראיה, מאי טעמא ארעא כיון דלגוביינא קיימא כמאן דגביא דמי ויתמי לייתי ראיה ונשקול וכי ר' יוחנן שבק ב"ה ועביד כב"ש. וי"ל הכא דהשעבוד עצמו של כתובה עומד בספק לא קיימא ארעא לגוביינא משום הכי סבירא ליה

בספר פאת השולחן בהלכות שביעית (סימן כט אות ד) דרך בזה כדי להסביר טעמו של ריו"ח שלא רצה לעשות מעשה. משום דאנן קיימא לן כרבנן דר"מ דס"ל אחריות טעות סופר הוא וכו'. ע"ש. נזולת מ"ש שם על דברי בעל התרומות בשם הרמב"ן דריו"ח ס"ל דשביעית בזמן הזה דאורייתא, ואני אומר דבחידיושי הרמב"ן ליתא, וקשה לי אם אמרה הרמב"ן וכו'. ואשתמטיתה שכן מפורש בספר הזכות להרמב"ן].

ט) וניהדר אנפין לדברי מרן הבית יוסף הנצב בראש דברינו, שבדין המלוה לעשר שנים נקטינן שאינו משמט, ומוציא מן הלוה המוחזק, משום שהואיל ושמטה איסורא היא, מקילין שלא תנהוג בזה, לפ"מ דקיימא לן דשביעית בזמן הזה דרבנן. ע"כ. ומוכח דבממונא בלבד בכהאי גוונא אין להוציא מן המוחזק, ולא אמרינן דהוה ליה כהלוייתי ואיני יודע אם פרעתיך, שהרי הוא ברי בחיובא, שלוח מחבירו בודאי, ומחלוקת היא אם השביעית משמטתו או לא, והוה ליה ספק בפרעון, וקיימא לן (בב"ק קיח.) שבספק בחזרה חייב. ובאמת

לריו"ח מעיקרא דשטר חוב שיש בו אחריות אינו משמט, דכגבוי דמי, אפילו לא שויה אפותיקי. ומחלק אליבא דב"ה כחילוק התוס' סוטה כה: הנ"ל, בין כתובה שעיקר השעבוד עומד בספק, ובין חוב גמור. אך לבסוף מסיק ריו"ח כמסקנת הגמ' דבאפותיקי דוקא הוה ליה כגבוי מה שאין כן בלא שוייא אפותיקי. והרמב"ן והרא"ש הנ"ל לשיטתם. ומיהו כ"ז לא יגהה מזור אליבא דהרמב"ם, שפסק דשטר חוב אפילו יש בו אחריות משמט, אלמא דלאו כגבוי דמי, דפסק התם שאפילו בלא שויה אפותיקי ארעא קיימא בחזקת הבע"ח, דכגבוי דמי. וכן מרן השלחן ערוך (חושן משפט סימן קטו ס"ה) פסק כהרמב"ם דאפילו לא שויה אפותיקי בחזקת בעל חוב קיימא. ובסימן סז פסק שמשמט. אם לא שנאמר דשאני התם שעכ"פ הוא גובה הקרקע וכל הויכוח שביניהם רק על שבח, וכפי שסיימו התוס' סוטה כה: בלשונם. והסברא נוטה יותר לומר דשאני הכא דאיכא נמי איסורא. וע' בתומים (סימן סז), ובנחל יצחק (סימן יב) מש"כ בזה. ומחורתא כדשינן מעיקרא. וכן

שמהר"א די בוטון בשו"ת לחם רב (סימן קעו), כתב, אם החוב ברור ובא הלוה לפטור עצמו בשביל חיוב שנתחייב לו המלוה בדבר שאינו קצוב, שיש בזה מחלוקת אם קנה, ורצה הלוה לפטור עצמו בטענת "קים לי", למהריב"ל דס"ל "קים לי" הוה ליה טענת ספק, הוה ליה כאיני יודע אם פרעתיך דחייב. ע"ש. ולסברתו לא היה צריך מרן הבית יוסף לומר דשאני הכא דהוי מילתא דאיסורא דרבנן וכו', דהכא נמי כיון שהוא בריא בחיובא, ומחלוקת היא אם השביעית משמטתו, הוה ליה כאיני יודע אם פרעתיך דחייב, ואם כן בלא"ה שפיר פסקו הרמב"ן והרא"ש שאינו משמט. אם לא שנאמר דמרן פליג נמי על מהריב"ל וסבירא ליה דטענת קים לי חשיב כודאי. אולם לפע"ד יותר נכון לומר בד' מרן הבית יוסף דס"ל כמ"ש המשנה למלך (פ"ד מה' שאלה ופקדון ה"א), דהא דקיי"ל הלוינני ואיני יודע אם פרעתיך חייב, משום דבריא בחיובא וספק בחזרה, היינו דוקא היכא דהשמא גרוע, כי התם דהוה ליה למידע אם פרע או לא פרע, ומדלא ידע בירור אמרינן ודאי שלא פרע.

אבל היכא שאין השמא גרוע דלא הוה ליה פטור. (וע' תוס' כתובות יב: ויש"ג.) עכת"ד. לפי זה בספק פלוגתא דלא הוי שמא גרוע, שפיר יש לפטור המוחזק אף על גב דלא ידע אם הוחזר החוב או לא. ומש"ה הוצרך מרן לטעמא דשאני הכא דהשביעית דרבנן והויא מילתא דאיסורא דרבנן ולקולא. [והמל"מ בפ"א מה' מכירה הט"ז העיר על הלחם רב כאמור. והוסיף עוד, משום דגבי פלוגתא אף המלוה עצמו אינו יודע אם לא פרעו, ודוקא כשטוען המלוה ברי שלא פרעו חיייה הלוה לפרעו. ע"ש. ודון מינה ואוקי באתרין. וסייעתא לדבריו מד' מרן הבית יוסף דקמן.] ולפי זה ניחא נמי הא דקאמר ר' יוחנן (בגיטין לז.) גבי המלוה בשטר חוב שיש בו אחריות, וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, ופרש"י להוציא ממון מהמוחזק. והא התם נמי הוה ליה בריא בחיובא שלוה ממנו בשטר, וספק בחזרה, אם השביעית משמטתו אם לאו, ולמה חשש לעשות מעשה כסברתו הקודמת, והא הוה ליה כאיני יודע אם פרעתיך דחייב. א"ו דהתם נמי כיון דלא הוי שמא גרוע, ואף המלוה אינו יכול לטעון ברי שהוא חייב לו ולא פרעו, משום הכי

או לא, הוה ליה כהלויתני ואיני יודע אם פרעתין דקיימא לן דחייב, התינח להמל"מ וסיעתו דאף באיני יודע אם פרעתין היכא דלא הוה ליה למידע פטור, אתי שפיר, דה"נ לא הוה ליה למידע, אלא להתומים שאומר דחייב מאי איכא למימר. והרי המלוה טוען ברי שעשה פרוזבול ועדיין לא נפרע חובו. ומכ"ש לפמ"ש הרמב"ן והרא"ש (במכות ג:) הנ"ל, גבי המלוה לעשר שנים, דנקטינן שאינו משמט כיון דשביעית בזמן הזה דרבנן אזלינן לקולא, לפי זה ה"נ היל"ל שהמלוה נאמן בלי שום חזקה. הואיל ואין הלוחה בא בטענת פרעון דאורייתא אלא בטענת שמטה דרבנן, ובכהאי גוונא אזלינן לקולת התובע. ומיהו אי משום הא לא איריא, דאיכא למימר דרב לשיטתיה דסבירא ליה שביעית בזמן הזה דאורייתא, וכמ"ש הגאון מצפה איתן (בגיטין סב.) ליישב ד' רש"י שם בזה. וכדבריו כתב הנצי"ב בשו"ת משיב דבר בקונט' השמטה (חלק יורה דעה ס"ט ג.). וכן כתב גם הגרא"י קוק בספר שבת הארץ, והובא בכלכלת שביעית (עמוד ק"ו). ומעתה י"ל דהכא ל"ד למאי דקיימא לן בעלמא

הוה מסתפי ריו"ח לאפוקי ממונא. ואפילו למ"ש בפתחי תשובה (סימן עד סק"י) בשם התומים, דאף היכא דלא הוה ליה למידע כיון שבריא בחיובא וספק בפרעון חייב, י"ל דהיינו דוקא כשהמלוה טוען ברי, מה שאין כן בכהאי גוונא לכולי עלמא אין להוציא ממון מן המוחזק.

(י) אלא אי קשיא הא קשיא, אהא דאמרין בגיטין (לז:) אמר רב יהודה אמר רב נחמן נובהרא"ש איתא "אמר רב" וכן הוא בחי' הרשב"א, ובספר הזכות להרמב"ן, ובהמאירי, ובהר"ן לו. בד"ה גרסינן נאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד ממני, מ"ט כיון דתקינן רבנן פרוזבול לא שביק היתירא ואכיל איסורא. כי אתו לקמיה דרב, א"ל מידי פרוזבול היה לך ואבד, כגון זה פתח פ"ך לאלם הוא. תנן וכן בעל חוב שמוציא שטר חוב ואין עמו פרוזבול הרי אלו לא יפרעו, תנאי היא, דתניא המוציא שטר חוב צריך שיהא עמו פרוזבול, וחכ"א אין צריך. ע"כ. וקשה דלמה לי טעמא דלא שביק היתירא ואכיל איסורא, תיפוק ליה שכיון שמסתמא אין הלוחה יודע אם כתב המלוה פרוזבול

א"ל בעל חובו זרוק לי חובי וזרוק לו (ואבד. רש"י.) קרוב למלוה זכה המלוה, קרוב ללוה הלוח חייב, מחצה על מחצה שניהם יחלוקו. ומוקי רבה ורב יוסף למתני דהתם בשני כתי עדים. וכ' הרשב"א וז"ל, הקשה ה"ר אלחנן דאם כן הא דתני לענין החוב מחצה על מחצה יחלוקו, היינו נמי בשני כתי עדים. ואמאי יחלוקו נימא אוקי תרי בהדי תרי ואוקי ממונא בחזקת מאריה, ותני בתוס' דהכא לתרוייהו אית להו חזקה, למלוה י"ל אוקי אחזקת שהיה חייב לו הלוח קודם שנפל ספק זה, וללוה יש חזקה דאיכא למימר אוקי ממונא אחזקת מאריה הילכך יחלוקו. וא"ת אם כן הוה ליה כאומר מנה הלוייתי ואיני יודע אם פרעתיך דחייב, וי"ל דשאני התם דליכא רגלים לדבר שפרעו, אבל הכא הרי נולד ספק זה לפניך, הילכך יחלוקו. עכ"ל. הרי דכל דאיכא ריעותא במה שנולד ספק לפנינו שמא פרעו מתחשבים עם החזקת ממון שביד הלוח, וה"נ כיון שעברה עליו שנת שמיטה, הוה ליה ריעותא. כיון שאין אנו יודעים אם עשה פרוזבול הואיל ולא הובא פרוזבול בפנינו, משום הכי אצטריך

איני יודע אם פרעתיך חייב, דהתם ברי בחיובא בלי שום ריעותא, שהרי עליו לפרוע חובו מן התורה אפילו למאן דאמר שעבודא לאו דאורייתא, ע' כתובות (פו.) ובפרש"י והמאירי שם. ובפני יהושע שם בשם הראשונים. וכן כתב בשו"ת הרדב"ז ח"ב (סימן תר"י). ע"ש. מה שאין כן הכא דמדאורייתא הרי פקעה הלואתו ממילא, כיון דבשביעית דאורייתא, אלא שיש טענה למלוה שכתב פרוזבול, ומחוסר מעשה הוא, ומאן לימא לן דטרח, ומי יימר דאזדקיקו ליה בי דינא (שבת מו:), מש"ה אי לאו טעמי דחזקה לא שביק היתרא ואכיל איסורא לא הוה מהימן. וע' בשו"ת הרשב"א (ח"ב סימן סח), ודר"ק.

יא) ונראה להוסיף עוד שאפילו למאי דקיימא לן שביעית בזמן הזה מדרבנן, כיון דתיקנו רבנן דשביעית משמטת, איכא ריעותא במאי דלא מייתי פרוזבול קמן, ואי לאו חזקה דלא שביק היתרא ואכיל איסורא לא הוה מפקינן מינה, דנימא ליה זיל קיים שטרך וחות לדינא. וכדאשכחן כהאי גוונא בחי' הרשב"א (גיטין עח.) אהא דתנן וכן לענין לענין החוב,

פרעתין כיון דאיכא למימר מי יימר דאזדריקו ליה בית דין. נוראה בשער המשפט (סימן טו) שעמד בזה. כיעור"ש. ועיין עוד בספר שער שמעון (גיטין לז:). ע"ש].

(ב) והנה הר"ן (ס"פ כל הנשבעים) אמתני' דשביעית

משמטת השבועה, כ' וז"ל, ואיכא למידק דשבועת מודה במקצת מלוה פשיטא, דכיון דממון אין כאן שבועה אין כאן. ונ"ל דהכא בשתבעו קודם שביעית והודה במקצת וכפר במקצת, ואותו מקצת שכפר בו אין שביעית משמטתו, שכל ממון שכפר בו קודם שביעית אף על פי שעברה עליו שביעית אינו משמט, והכי איתא בפ"י בירושלמי מלוה ונעשית כפרנית אינה משמטת, וכן כתב הרמב"ם בפ"י מה' שמטה. ונמצא שאותו ממון שכפר בו לא נשמט בשביעית, וסד"א שכיון שתבעו קודם שביעית והודה במקצת וכפר במקצת, ותביעת אותו מקצת במקומה עומדת, שלא נשמטה בשביעית, ישבע עליה אחר שביעית קמ"ל דשביעית משמטת שבועה זו, וכיון שהשמיטה אותו מקצת שהודה בו נמצא שאינו אלא כופר בכל ואף

לטעמא דחזקה לא שביק היתרא ואכיל איסורא. ויותר ע"כ י"ל דהכא איכא ריעותא טפי, כיון דקיימא לן (ב"ב כט). דמזדהר איניש בשטריה, היכא דטעין פרוזבול היה לי ואבד לא מהמנינן ליה, דאמר' ההיא ודאי דלא עביד פרוזבול, ובהכי א"ש דברי ת"ק דבריייתא וסת"מ דס"ל דאינו נאמן, דהיינו משום שאין עמו פרוזבול ריעא טענתיה טובא. וס"ל דאפילו אחזקה דלא שביק היתרא ואכיל איסורא לא מהני להאמינו בכהאי גוונא דלא אזדהר בשטריה.

וזה"ל הרמב"ן בחי' לחולין (ד:): ויש מקשים דהכא אמר רבא חזקה לא שביק היתרא ואכיל איסורא ולא אשכחן מאן דפליג עליה הכא. ובגיטין (לז:): אמרינן וכו' תנאי היא, וי"ל דטעמא דמ"ד התם דאינו נאמן משום דמי יימר דמזקקי ליה בית דין וכו'. ע"כ. ולפי האמור ניחא טפי, דאפילו למאן דאמר שאין צריך שיבוא לפני בית דין לעשות פרוזבול, ודי שימסור בפני עדים, הכא כיון דריעא טענתיה מדלא אזדהר בשטריה, לא מהימן. ואף טעמו של הרמב"ן חזי לאצטרופי הכא דלא דמי לאיני יודע אם

השבועה שבאה מחמת אותו מקצת של הודאה נשמטה, שכיון שהממון נשמט אף דיבור שבועה שבאה מכחו נשמט. עכ"ל. והקשה מוה"ר הגאון המפור' כמוהר"ר עזרא עטייה זצ"ל, שהרי אם הודה במקצת ולא אמר הילך ואחר כך יצא ופרע לו מה שהודה, בודאי שלא נפטר משבועה, ואם כן למה יחשב כאן ככופר בכל על ידי מה שהשביעית משמטת מה שהודה, לא יהא אלא שפרעו ממש, שעדיין חייב בשבועה. ולכן יצא לדון בדבר חדש דס"ל להר"ן דשביעית עוקרת החוב מעיקרו, והוי החוב מעיקרו כמאן דליתיה, דאפקעתא דמלכא הוא. ומש"ה הואיל והודאה אין כאן שבועה נמי אין כאן, ומעתה ניחא שפיר הקושיא הנ"ל דהכא לא הוי כמנה הלוייתי ואיני יודע אם פרעתך אלא כאיני יודע אם התחייבתי לך. ע"כ. והוא חידוש גדול בדין שביעית. ולחומר הנושא היה נ"ל דמיירי שכשתבעו בב"ד והודה במקצת וכפר במקצת, לא ניתן עדיין פס"ד לא על חיוב הממון שהודה, ולא על השבועה מצד הכפירה, שאילו היה פס"ד בכתב שוב לא היה משמט, דקיי"ל מעשה

בית דין אינו משמט דכגבוי דמי. כמ"ש הרא"ש בתשובה, והובא בבית יוסף (סימן טז) ובשלחן ערוך (שם סעיף ח'). וכן כתב בחידושי הרש"ש שבועות מה. ע"ד הר"ן, שאם כתבו בית דין פס"ד ששוב אינו משמט גם השבועה אינה נשמטת. ע"ש. ולפי זה י"ל עוד דהכא מיירי שלא היו אלא הרצאת טענות הבע"ד בלבד, ולא ניתן פס"ד כלל, וסד"א שאינו משמט מצד שהיא כפרנית קמ"ל דפטור, כיון שנשמט המקצת שהודה בו, והואיל ולא פסקו בית דין שחייב שבועה כל שפרעו אין כאן מודה במקצת, ומש"ה פטור. ועדיין צ"ע. ובמנחת חינוך (סימן תע"ז) באמת הקשה ע"ד הר"ן הנ"ל כאמור והניח בצ"ע.

ג) והנה הרי"ף השמיט דין דפרוזבול היה לי ואבד, ובכתובות (פט). הביא מתני' דהתם: "וכן בע"ח שהוציא שטר חוב ואין עמו פרוזבול הרי אלו לא יפרעו". וכ' הרא"ש: משמע דכיון דסת"מ כר"מ דברייתא [דתניא המוציא שטר חוב צריך שיהא עמו פרוזבול דברי ר"מ וחכ"א אין צריך]. הלכתא כוותיה. מיהו נהוג עלמא

וכמ"ש בגיטין (יג:) להקשות לר"מ, מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא מאי שנא שבת ומאי שנא שביעית, ע"ש. הרי דפשיטא ליה להש"ס אליבא דר"מ דשביעית בזמן הזה מן התורה, ולהכי אינו נאמן כאן, דחזקה לית ליה, וכאיני יודע אם פרעתין נמי לא דמי, משום דשביעית משמטתו מן התורה ופקע שעבודו, ואמרי' מי יימר דטרח לעשות פרוזבול ואזדקי' ליה בית דין. אבל לדין דקיימא לן שביעית בזמן הזה מדרבנן, ומן התורה משועבד לו, שוב הוי כאיני יודע אם פרעתין, ואם כן אפילו בלא טעם חזקה נאמן. [ואפשר דמהאי ברייתא גופא פשיטא ליה להש"ס דר"מ ס"ל דשביעית בזמן הזה מן התורה, ומש"ה פריך בפשיטות, ולא קאמר בשביעית בזמן הזה דרבנן. ועיין סוכה כג. ור"מ מדאורייתא מחזא חזי וכו'. וע' מצפה איתן בגיטין שם]. והואיל וע"כ מתני' דכתובות דלא כהלכתא, דחינן לה לגמרי, ואמרי' נמי חזקה לא שביק היתרא, דנ"מ לכמה דברים. וכן הרמב"ם שם (הכ"ו) הביא להאי חזקה. ודו"ק.

(ד) ויש להוסיף עוד, שהרי במתני' דכתובות מסיים: "רשב"ג

כרב, וכן מסתברא, כיון דאמוראי עבדי עובדא כחכמים דברייתא יש לסמוך ע"ז. עכת"ד. וכ"פ הרמב"ם (פ"ט משמיטה הכ"ד) וז"ל המוציא שטר חוב אחר שביעית ואין עמו פרוזבול, אבד חובו. ואם אמר היה לי ואבד נאמן, שמזמן הסכנה ואילך בע"ח גובה שלא בפרוזבול. ולא עוד אלא וכו' אומרים לתובע היה לך פרוזבול ואבד, אם אמר הן, נאמן. ע"כ. והמאירי כ' לפקפק ע"ז דהא קיימא לן סת"מ ומחלוקת בברייתא הלכה כסת"מ, וכיון דתנן וכן בע"ח וכו' אם כן הלכה כסת"מ. וכן ג"ל. ע"כ. ונראה ליישב מלבד מ"ש הרא"ש דסמכינן על רב ורב נחמן דדחו לסת"מ. וכן כתב הר"ן. (ותמה על הר"ף בזה.) י"ל עוד ע"פ התירוץ הראשון שנתבאר לעיל (אות י), דלא הוצרכנו לטעם דחזקה לא שביק היתרא, אלא למאן דאמר דשביעית בזמן הזה מן התורה, ואין כאן שעבוד מן התורה דשביעית משמטתו. הא למאן דאמר דשביעית בזמן הזה מדרבנן, ודאי דנאמן בלי הטעם דחזקה לא שביק היתרא, דהוי כאיני יודע אם פרעתין. ולפי זה ע"כ סת"מ כר"מ דסבירא ליה שביעית בזמן הזה מן התורה,

בגיטין, הא קיימא לן כ"מ ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו. וק"ק מזה להגירסא "אמר רב". דאם כן מאי פריך ממתני' דכתובות. הא איהו דקאמר דכולה רשב"ג היא. ואין לומר דהכי פריך דהיאך קאמר דכולה רשב"ג היא. ואין לומר דהכי פריך דהיאך קאמר חזקה לא שביק היתרא, הא רשב"ג נמי לא המניה אלא משעת הסכנה ואילך, ואם איתא, קודם הסכנה נמי נימא לא שביק היתרא, א"ו דליתא להאי חזקה. הא ליתא, דקודם הסכנה הואיל ומזדהר אינש בשטרי ריעא טענתיה, ולא סמכינן אהאי חזקה, מה שאין כן אחר הסכנה שהורגלו לקרוע לפרוזבול מחמת הסכנה, להכי תיקנו שיהא נאמן לעולם מטעם חזקה זו.

טו) ולבן נראה, דמשום דאיכא למימר דרשב"ג נמי דוקא בשעת הסכנה קאמר דנאמן, ולא אחר כך, מש"ה מייתי לברייתא דחכמים אומרים אין צריך שיהא עמו פרוזבול, ומשמע לעולם, ואחר הגילוי מן הברייתא י"ל שוב המניה לעולם, וכן כתב בגרש ירחים על גיטין. וכן כתב הרשב"א כתובות שם. ומצאתי שכן דרך בשיטה זו

אומר מן הסכנה ואילך בע"ח גובה שלא בפרוזבול". והובא בכ"מ שם וכ', דנראה מד' רבנו כאן ובפי' המשנה, שמפרש, דהיינו שגזרו על המצות והיו יראים לשמור פרוזבוליהם, והתקינו שיהא המלוה נאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד ואף על פי שעברה הגזרה נאמן, שלא לחלק בין זמן לזמן. ורשב"ג מפרש הוא והלכה כמותו, ואת"ל שהוא חולק הא קיי"ל כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו. עכ"ד הכ"מ. ולכאורה היאך אפשר לומר דרשב"ג מפרש הוא בזה, דאם כן מאי פריך הכא לרב נחמן ממתני' דכתובות, אטו לא סיימוה קמיה דמן הסכנה ואילך נאמן, וע"כ דרשב"ג פליג ופריך ליה מדרבנן. דהאיך שבק רבנן ועביד כרשב"ג. ורב נחמן לית ליה האי כללא דכ"מ ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו, ע' כתובות (טז.) וב"מ (לח:). ומש"ה משני דקאמר כרבנן דברייתא, וק' על הכ"מ שכ' דרשב"ג מפרש הוא. ונראה דמר"ן כיוון לסוגיית דכתובות (פס:) דקאמר אליבא דרב דכולא רשב"ג היא ע"ש. וסיים וא"ת שהוא חולק וכדמשמע

בצ"ע, ולפי האמור נתיישב שפיר. אך קצת קשה על הכ"מ שכתב דאף את"ל דרשב"ג חולק, הלכה כמותו, דכ"מ ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו, דהא הרמב"ם לא ס"ל להאי כללא וכמו שהירבה להוכיח בתיו"ט (פ"ח דעירובין מ"ז). וכן כתב המהרש"ל הובא בדרישה וב"ח (או"ח סימן תלג). ע"ש. ועיין באורך ביד מלאכי (כלל שז).

זו) והגאון בעל תפארת יעקב על גיטין כתב להקשות, דאם איתא דאמרי' לא שביק היתרא וכו', אם כן פרוזבול המאוחר למה יפסל לגמרי, הא ליכא למיחש כלל לגביה שלא כדין, שעל חוב שילוה אחר הפרוזבול המאוחר בודאי יעשה פרוזבול חדש דלא שביק היתרא וכו'. וכתב, ולכן ברור דרב סבירא ליה כרשב"ג דס"ל בתוספתא דכל פרוזבול הוא קודם החוב דוקא, הלכך שפיר שייך לא שביק היתרא וכו', דלמה ילוה לו בלי פרוזבול, והלוה יטריח לבקש פרוזבול, אבל אנן דקיימא לן כת"ק דמתניתין דמאוחר פסול ופרוזבול דוקא אחר החוב, מימלא לא אמרינן לא שביק היתרא וכו', דמי יימר דמזדקקי ליה בית דין, כדאמרינן

מהר"י קורקוס. ואפשר להוסיף דהא דמשמע ליה להרמב"ם בפירוש המשנה דלרשב"ג נמי אמרי' חזקה לא שביק היתרא ונאמן לעולם, משום דאיתא בתוספתא (פ"ח דשביעית) רשב"ג אומר כל מלוה שלאחר הפרוזבול אינו משמט. ופירש הר"ש (פ"י מ"ה) דלאו כשנעשית המלוה אחר הפרוזבול מיירי, אלא כדאמרי' בגיטין דנאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד, ואשמועינן רשב"ג גדולה מזו דלא מבעיא היכא דליכא לפרוזבול כלל דנאמן לומר היה לי ואבד, אלא אפילו הוציא שטר חוב ופרוזבול, וזמן המלוה אחר זמן הפרוזבול אפילו הכי אינו משמט דיכול לומר פרוזבול היה לי ואבד ולא אמרינן מדהאי לא אבד אחר נמי לא אבד. עכ"ד הר"ש. וכן כתב בפירוש מהר"י בן מלכי צדק (שם). הרי להדיא דרשב"ג נמי ס"ל כהאי חזקה דלא שביק היתרא. אלא דבפירוש הרמב"ם (שביעית שם) כתב אחרת בד' רשב"ג. ע"ש. ומכל מקום לפי דברי הר"ש ומהר"י, רשב"ג נמי סבירא ליה להאי חזקה. וכד' הפוסקים כרב. ועיין בספר כלכלת שביעית (צד צב) מה שהניח

להלותו וקעבר על השמר לך וכו' שאסור למנוע הלואה משום שמיטה, אבל בפרוזבול הרי מלוה לו בלי תנאי, ולא בלוה תליא מילתא. [נבזה יישב מה שנקרא פרוזבול דהיינו תיקון עשירים, שלעניינים אין צריך בתיקון זה, שיוכלו ללוות על ידי תנאי שלא ישמטינו בשביעית, אלא העיקר שהעשירים לא יעברו על האיסור. ע"ש. ועיין בשו"ת מקור ברוך סימן נח, ובשנות אליהו פרק י' דשביעית והובא בכלכלת שביעית צד פב]. עכת"ד. ואם כן במכ"ש אם תהיה הטירחא של כתיבת הפרוזבול על הלוח, ושמא לא יזדקקו לו בית דין, ונמצא עובר על השמר לך וכו'.

ולפי דרכו של התפארת יעקב בפירושו התוספתא דלרשב"ג בעינן פרוזבול קודם החוב דוקא, היה נראה לומר בהיפך, דלרשב"ג לא שייך לומר לא שביק היתרא וכו', שיש כאן טירחא יתירה, לכתוב פרוזבול על כל חוב, ולא מהני לכתוב על ההלואות שיהיו דהוי מילתא שלא בא לעולם, ולא שייך בהו מסירת חובו לדיינים, ורק על אותה הלואה שעומד להלוות בה שעתא יועיל הפרוזבול. ולפי זה על כרחך מה שכתב רשב"ג במשנה

גבי גר הצריך שלשה סתם, דמי יימר דמזדקקי ליה בית דין, כ"ש כאן שצריך על כל פנים בית דין חשוב שבדור, ולפיכך השמיט הרי"ף דין זה והביא סתם משנה דכתובות דלא יפרעו, משום דקיימא לן פרוזבול המאוחר פסול. עכת"ד. הנה מ"ש דאם הפרוזבול קודם החוב שייך שפיר לא שביק היתרא, דלמה ילוה לו בלי פרוזבול וכו'. לפענ"ד קשה, שהרי כיון דחייש מר דלמא לא יזדקקו לו בית דין, ה"נ ניחוש כן לגבי הלוח שמא לא ירצו בית דין להזדקק לו, וימנע המלוה משום כך להלוותו, ומיד קעבר משום "השמר לך פן יהיה" וכו', שהרי נמנע להלוות מחשש שהשביעית תשמט חובו, שעל מדוכה זו ישב הלל ותיקן פרוזבול ואם כן מה הואיל בתקנתו, לרשב"ג. וכהאי גוונא מצאתי להגאון בכור שור בחי' למכות (ג:) שהקשה אמאי תיקן הלל פרוזבול מפני שהיו נמנעים וכו', הרי יכולים להלוותו על מנת שלא תשמטני בשביעית, ותירץ שאם היה הלווה מרוצה בתנאי אין הכי נמי, רק דלפעמים לא ירצה הלוח להסכים לתנאי, ומתוך כך ימנע המלווה

דכתובות דמשעת הסכנה גובה חובו בלי פרוזבול, היינו דוקא בשעת הסכנה. וכמ"ש הרש"ש אליבא דהס"ד. והשתא אתי שפיר בפשיטות דלא מייתי מרשב"ג, דאדרכא לרשב"ג ודאי לא מהימן, והקושיא לרב לשיטתיה דמוקי כולה מתניתין כרשב"ג תבא ביתר שאת וביתר עז. ומשני תנאי היא וכו'. ואתי שפיר פסקי הרמב"ם ודעימיה שפירשו כרב, כיון דלא קיי"ל כרשב"ג דמתניתין סבירא ליה דבעינן פרוזבול לכל מלוה, והויא מילתא דטריחא, מה שאין כן לדידן די בפרוזבול א' ולא שביק היתרא וכו'. אלא שאין זה מוכרח כל כך, שיש לומר דלרשב"ג נמי יועיל פרוזבול אחד לכל החובות שאחריו. ועכ"פ אין זה דרך הראשונים בפירוש התוספתא וכנ"ל.

(י) ובאמת שלכל הפוסקים שפסקו כרב, אף על גב דפסקו דפרוזבול המאוחר פסול, ותמיד הפרוזבול צריך להיות אחר כל ההלוואות לא חיישינן דלמא לא אזדקיקו ליה בית דין, אלא אמרינן דמטרח נמי טרח ואזדקיקו ליה, ומש"ה נאמן לומר פרוזבול היה לי

ואבד. והראיה שהביא מגר דבעי שלשה ואמרינן דלמא לא מזדקיק ליה בית דין, יש לדחות בכמה פנים: א. ע"פ דברי הרשב"א בחידושו (יבמות פח). שהקשה במ"ש שם משום דבידו לאתשולי עליה. וק' דמי יימר דמזדקיק ליה בית דין כדאמרינן בקידושין (סב). גבי גר. וי"ל דכל שאתה בא לומר במה שלא נעשה שהוא כאילו נעשה משום שבידו לתקנו [כההיא דקידושין שנימא שיועילו הקידושין שקידש בגיתו בתנאי שיחולו לאחר שיתגייר, משום שבידו להתגייר], איכא למיחש דלמא לא מזדקיק ליה, דפעמים שאין נזקקים. אבל במה שאינו יודע אם נזקקו לו כבר אם לא, כיון שרובם של בני אדם נזקקים לכך ברוב הפעמים וזה מעיד שנזקקו לו נאמן. עכ"ד. וה"נ הכא אנו דנים על שעבר ואמרינן שנזקקו לו, כיון שתיקן הלל פרוזבול מחשש פן יעבור על השמר לך וכו', נטפלים הם לדבר מצוה. ב. ע"פ דברי הפתחי תשובה בסדר הגט (סימן קנד סק"ח) בשם הראשונים שהובאו בחתם סופר (חאה"ע סימן קטז), דדוקא גבי גר אמרינן הכי נמי יימר דמזדקיק ליה בית דין משום שקשים גרים

ואבד וכו', ואם איתא דבעינא בית דין רבה מי יימר דאשכחינהו ואזדקינן ליה. והר"ן דחה ד"ז דבודאי בית דין גדול שבדור נזקק הוא לכך וכו' ע"ש. והשתא אי להרמב"ן מבואר דבכהאי גוונא לא בעינא בית דין חשוב, ואי להר"ן דבעינן בית דין חשוב הרי כ' דבודאי נזקק לכך ואם כן לא קשיא מידי.

(ט) **איברא** דבעיקר דברי הרמב"ן והר"ן הוה קשיא לי

מהירושלמי (פ"י דשביעית ה"ב) אמתניתין דזהו גופו של פרוזבול, מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים וכו', "אפילו הן נתונים ברומי". ופירש הפני משה (בגמרא, ריש ה"ד) שאין צריך שיהיה לפני בית דין אלא אפילו הם במקום רחוק. ע"כ. ואם כן מה יש לחוש לדילמא לא אשכחינהו או לא איזדקינן, הרי כותב הפרוזבול אפילו שלא בפניהם. וכן כתב מרן הבית יוסף, שכתב בספר התרומות בשם הר"י אברצלוני, שהולך המלוה אצל ג' עדים, ויש אומרים אפילו לשנים, ואומר הוו עלי סהדי וחזו דאנא מסרנא פרוזבול קמי ג' דיינים דאינון פ' ופ' ופ' שבמקום פלוני,

לישראל כספחת. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת חלקת יעקב (סוף סימן יג) (וכן כתב בספר בית אהרן דף קח ע"ב להגר"ש פולנסקי זצ"ל בשם מר אביו) ול"ז מהנ"ל. ג. לפי מ"ש המקנה קידושין (סב:) שאותם תלמידי חכמים שקיבל המצוות בפניהם הם עצמם צריכים להיות בשעת הטבילה, ומש"ה קאמר מי יימר דמזדקקי ליה "הני" בי תלתא. ע"ש. ומוכח דבעלמא שיכול ליקח איזה שלשה שירצו שיזדקק לו, חשיב בידו. וכן כתב בשו"ת תפארת יעקב (חאה"ע סימן כג). וה"נ א"ש לדעת הרמ"א (בסימן סז סי"ח) דיכול לכתבו בכל בית דין שירצה. וכ"ה ד' הרא"ש והטור. ועיין בהרא"ש שכ"ה ד' הרי"ף גם כן. ע"ש.

(יח) ועוד י"ל דהנה הר"ן (לו:) הביא ד' הרמב"ן שכתב דלא קיימא לן כשמואל דסבר דלא כתבינן פרוזבול אלא בב"ד דסורא או דנהרדעא, דשמואל לטעמיה דס"ל אי איישר חילי אבטליניה, ואנן קיימא לן כמ"ד דקיימיניה, וכו', ועוד דקיימא לן כרב נחמן דס"ל (גיטין לג.) דפרוזבול בשנים סגי ליה, ועוד מדרב יהודה אמר רב דנאמן אדם לומר פרוזבול היה לי

אזדקיקו ליה בית דין, ועיקר קושית הרב תפא"ע מפרוזבול המאוחר דאמאי פסול לגמרי, לא קשיא מידי, דהתם מדמהדר לזיופי ואיחר הזמן איתרע חזקתיה ולא שייך תו למימר עליה לא שביק היתרא, שהרי ניכרת מחשבתו מתוך מעשיו שאינו רוצה לטרוח לעשות פרוזבול אחר, ועל כן איחר זמנו דבאיסורא ניחא ליה, ומים גנובים ימתקו אליו, להכי קנסינן ליה לפסלו לגמרי. וזה פשוט, ותכל תלונותיו מעל הפוסקים.

כ) והנה הר"ן בשם הרמב"ן כתב דכיון דנאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד, אם אמר על מנת שלא תשמטני בשביעית הלוותי, נאמן גם כן במיגו, והקשה על זה הרב תפארת יעקב דל"ל להרמב"ן לומר הטעם משום מיגו, תיפוק ליה דאיכא האי חזקה גופא דאם כן לא שביק היתרא ואכיל איסורא והיה עושה פרוזבול אחר כך, אם לא שהשתנה, ונפקא מינה למלוה על פה, דלרמב"ן לא מהימן, דהוי מיגו להוציא. מה שאין כן לדידיה מהימן משום חזקה. ע"כ. והנה בעיקר הנפקא מינה יש להעיר קצת דלרמב"ן גופיה מהימן לטעון

ודי לו אם יחתמו אותם עדים וכו'. והוסיף בבדק הבית: כתב המרדכי בפרק השולח שמדברי ר' יחיאל משמע שאינו מועיל פרוזבול אלא אם כן יאמר לדיינים עמצם מוסרני לכם, וחלק עליו מדגרסינן בירושלמי אפילו נתונים ברומי פירוש הדיינים. עכ"ד. וק"ק שלא זכר מרן מדברי רמב"ן ור"ן שנראה שחולקים ע"ז וסוברים כר' יחיאל שצריך שיאמר כן לדיינים עצמם. [וכן מתבאר מדברי הרשב"א בחידושי (לו: ד"ה ולענין כתיבת פרוזבול). ע"ש]. ונראה דה"ט שמפרשי ד' הירושלמי אפילו נתונים ברומי היינו השטרות, שאין צריך להביא השט"ח לפני הדיינים ולמסרם להם, וכן כתב להדיא הרמב"ן בחידושי (לו: ד"ה מי איכא מידי), דמוסרני לכם היינו שבכל מקום שהם יהיו, כמסורות לידכם, ואמרו בירושלמי אפילו נתונות ברומי. ע"כ. וכן כתב הר"ן (שם ד"ה פיסקא). ע"ש. ועפ"ז נתיישבו דברי הרמב"ן והר"ן. ועיין פתחי תשובה (סימן סז סק"ג) בשם החתם סופר דבעינן אמירה לפני בית דין בדוקא. ותליא באשלי רברבי, כנ"ל.

על כל פנים נתברר לנו מכל האמור דאין מקום לחוש דלמא לא

כשטוען ברי שלא היה תנאי, דאין להוציא על פי חזקה זו כיון שטוען ברי, להכי אצטרך מיגו דאי בעי אמר פרוזבול היה לי ואבד, שאז אין מכחישו בכרי והיה נאמן משום חזקה וכו'. ע"ש. אכתי לא איפרק מחולשא לד' המרדכי בשם ר' יחיאל שכתב דהכא מיירי נמי במכחישו, דסתמא קאמר השס דנאמן. ע"ש. ומסתמא כ"ה ד' הפוסקים שסתמו דבריהם דנאמן, אפילו מכחישו שאומר לא זזה ידי מתוך ידו מעת ההלואה עד מוצאי שביעית, ואפילו הכי מהניא חזקה להוציא. אם כן ה"נ יהא נאמן בחזקה. ועיין תוספות כתובות (פח:).
 [ועיין היטב בתשובות מהר"ם הקצרות סימן קסו דל"מ כן, והובא בערך השלחן חושן משפט סימן סז סוף ס"ק כט. ודו"ק].

כא) ונראה ליישב עפ"ד החתם סופר (סימן קיג) והובא בפ"ת (סק"ב), שאפילו אם הלואה מרוצה בתנאי זה שלא תשמיטנו שביעית, והמלוה הלואה לו ע"פ תנאי זה, איסורא קעביד על מה שהתנה כן, ועובר על מ"ש בתורה השמר לך וכו'. ע"ש. ולפי זה ניחא שפיר, דנאמן הכא דוקא משום מיגו, דאי

כן אף במלוה על פה, דהרמב"ן (ב"ב לב:). האריך לומר דמהני מיגו להוציא. וכן דעת הרשב"א. וכן כתב הש"ך (סימן פג ס"ק ד' וט) דלרמב"ן ורשב"א מהני מיגו להוציא. אך הנפקא מינה היא לדין דקיימא לן מיגו להוציא לא אמרינן, ואי אמרינן כדעת הרמב"ן דהכא אינו נאמן אלא משום מיגו, במלוה על פה אינו נאמן. וקושיא זו תחול ביותר על דברי מרן בשלחן ערוך (סימן סז סל"ד), שאם אמר המלוה תנאי היה בינינו שלא תשמיטנו שביעית או הקפת חנות היה כו', נאמן במיגו דאי בעי אמר פרוזבול היה לי ואבד. ע"כ. ומרן בעצמו פסק בכמה דוכתי, ומהם בסימן פב (סעיף יב) דמיגו להוציא לא אמרינן, וראיתי בסמ"ע (סימן נה) שהרגיש על מרן בזה דל"ל מיגו הרי אף בלא זה יהא נאמן משום חזקה, ותירוצו לא יגהה מזור, כיון דאיכא גם כן החזקה דלא שביק היתרא, דאם כן היה עושה פרוזבול אחר כך. וכן הקשה בשער שמעון. ועיין עוד בתומים (ס"ק כט). ומה שתירץ התומים דלא אמרו האי חזקה אלא גבי ברי ושמא דאין הלואה יודע אם יעשה פרוזבול, מה שאין כן

מה' תרומות) דתרו"מ בזמן הזה דאורייתא. ע"ש. וע' בשד"ח כללים (מע' א' אות לג) שהאריך בד' הרוא"ח בזה. ושם בד"ה והגיע הביא כעין ראייה זו בשם ה' בית שלמה. ע"ש. גם אין לחלק ולומר דשאני היכא דלא שמיעא להו לאינשי דלהוי מילתא דאיסורא, כנדון זה שחשב שמותר להתנות, אז בכהאי גוונא נאמן, דלהדיא כתב שם בשד"ח (סוף ד"ה אין) בשם הריב"ש, דאינו נאמן אף על גב דבכהאי גוונא לא מיפסל לעדות ולשבועה. ע"ש. ועוד יל"ד לענין התירוץ דמש"ה אצטריך למיגו דלא מהימן משום חזקה דלא שביק היתרא, כיון דעביד איסורא, דאטו כלהו אינשי דינא גמירי, הא י"ל דחשב שהיתר הוא להתנות ואילולא שהתנה היה עושה פרוזבול אחר כך, ולא אתרע חזקתיה בהכי.

כג) ובאמת שיש לדחות הוכחת החת"ס לזה. שהוכיח דאם לא כן ל"ל להלל לתקן פרוזבול היה לו לתקן שכל אחד יתנה ע"מ שלא תשמטני בשביעית. ע"כ. וכבר עמדו הראשונים בזה, ולעיל הבאתי תירוץ הריטב"א מכות (ג:) ע"ש תשכח תורת שביעית, מה

בעי אמר פרוזבול היה לי ואבד. אבל להאינו מכח חזקה דלא שביק היתרא אי אפשר, כיון דעביד איסורא והלוהו על תנאי, ושביק היתרא דפרוזבול, לפי דבריו בעצמו, ומכל מקום משום מיגו יש להאינו.

כג) ברם איכא למידק ע"ד החת"ס בזה, שאם כן כי קאמר תנאי היה על מנת שלא תשמטני בשביעית, לא יהא נאמן, משום דאין אדם משים עצמו רשע, דאפילו במקום מיגו, דהפה שאסר הוא הפה שהתיר אינו נאמן להשים עצמו רשע כדאיתא בכתובות (יח:), ואפילו נימא דהחת"ס איסור מדרבנן קאמר, עיין לה' שטה מקובצת (שם) בשם הרמב"ן והרשב"א והרא"ה והריטב"א דאין אדם משים עצמו רשע אפילו באיסור דרבנן. וכן היה נ"ל להביא ראייה ממ"ש הר"ן כתובות (עב.) בשם הראב"ד גבי מאכילתו שאינו מעושר, דלא אוקמה הש"ס במודה, משום שאין אדם משים עצמו רשע. ע"ש. והא מעשר בזמן הזה דרבנן. אלא ודאי דאף בדרבנן אין אדם משים עצמו רשע. ויש לדחות, דהראב"ד לשיטתיה שכתב (בספ"א

בטענת ברי וברי, והרי מבואר ברמב"ן ורשב"א דנאמן בהך טענתא גופא, אפילו בלא מיגו, ולא עוד אלא דקעביד הרשב"א ק"ו ממה שנאמן בטענת פרוזבול היה לי ואבד. ומוכח דס"ל כהמרדכי דגם בטענת ברי וברי הימננה, להכי שפיר קעביד ק"ו, וכיון דמקור דברי השלחן ערוך מהרמב"ן, בודאי דלאו דוקא נקט דנאמן משום מיגו, דבלא"ה נמי נאמן משום טענה זו גופא. וכן מש"ש בטור ושלחן ערוך (ס"ס טז) שטוענים ללוקח שמא פרוזבול היה לו למוכר ואבד, והקשה הכנסת הגדולה דאמאי לא קאמר שטוענים שמא הלווהו על תנאי שלא ישמט. לא קשיא מידי. עיין בחידושי הרשב"א גבי ר"ג וב"ד אביהן של יתומים, שהקשה, דהלא בלא"ה טוענים ליתומים ואם כן נטעון שמא ע"מ הלווהו. ותירץ דמהני היכא דאיכא סהדי שהלווהו סתם ולא אתני. ע"ש. והכא נמי י"ל כן. ועיין קצוה"ח בסוף הסימן, ועיין למהר"א ענתבי בספר פני הבית סק"ו שכתב דלא מהני לומר ע"מ היה, אלא משום מיגו. ע"ש. וליתא, שכבר מבואר בדברי רמב"ן ורשב"א הנ"ל להיפך.

שאינן כן על ידי פרוזבול מינכרא מילתא. והובא בבדק הבית. וכבר העיר כן הפ"ת כן מזה על החת"ס. ובאמת שתירוץ זה הוא גם בחידושי הרמב"ן גיטין (לו. בד"ה ומי איכא מידי). ובהמאירי (שם בד"ה ולעיקר התקנה). ועוד תירצו הרמב"ן והריטב"א דזמנין דלא דכירי להתנות בשעת הלוואה וכיון דהפסידו איכא נעילת דלת וכו'. וכן כתב הר"ן (גיטין שם ד"ה פיסקא). הרי מוכח מהפוסקים הללו דמותר לכתחילה להתנות, ולהכי שפיר קא מקשו, ועבידי רבנן דמשנו, אבל אם היה איזה איסור בזה לא הוו מקשי מידי. גם בחי' הרשב"א הביא בשם הרמב"ן דהטוען על מנת שלא ישמטני בשביעית נאמן, שבטענה עצמה כדאי להאמינו דכיון דאיכא תקנתא לא שביק היתרא ואכיל איסורא, השתא בפרוזבול נאמן, אף על גב דאיכא למימר דלא איזודקיקו ליה בית דין, בהך טענה מי לא מהימן. עכת"ד. וכן הובא בשם בבית יוסף (סימן טז, אצל מחודש יח). וכן פסק בתשובות התשב"ץ ח"ב סימן צט. ומכאן תשובה למ"ש התומים דלא מהניא הך חזקה אלא לגבי טענת ברי ושמא, מה שאין כן

להדיא שאין צריך לברר כלל, ומיד כשתובעו בב"ד אומרים לו לשלם, ואם כן גם כשהנתבע דורש להראות לו פרוזבול אין צורך בכירור, שילו כן לא היינו פותחים לו שמא פרוזבול היה לך ואבד, שמא יטעון שאיננו מצוי בידו כעת, ונברר כל מה שאפשר. אלא ודאי שאין צורך לחקור ולברר כלל, והיינו טעמא דהאי חזקה דלא שביק היתרא ואכיל איסורא עדיפא אפילו מרובא דעלמא, דהא קיימא לן שאין הולכין בממון אחר הרוב, ואילו הכא אזלינן בתר האי חזקה לאפוקי ממונא, ודמיא לחזקה דאין אדם פורע בתוך זמנו, דאזלינן בתרה לאפוקי ממונא משום דהויה חזקה מכח סברא דאלימא מרובא. וכמ"ש בשו"ת מהרי"ט (חאה"ע סימן כז). וכן ראייתי לקצת מפרשים שכתבו דמ"ש רבינו תם דהכא נאמן בלי שבועה, היינו לגבות מיתומים, דאילו מנתבע פשיטא שאין צריך שבועה, שאין נשבעין על טענת שמא. והכא עפ"י הרוב אין הנתבע יודע אם עשה פרוזבול או לא, (ועיי' תפארת יעקב, ובמרדכי), אלא ודאי דאפילו מיתומים אין צריך שבועה. ומשום דאף בתוך זמנו גובה בלי שבועה

(כד) והנה בספר אורח משפט (סוף סימן טז) כתב, שאם בא לגבות בבית דין ואמר שעשה פרוזבול אלא שאינו נמצא אצלו כעת, אינו נאמן, וצריך לברר להביאו בב"ד, ואף על גב דאיכא חזקה דלא שביק היתרא ואכיל איסורא. הא אמרינן בפסחים (ד). איבעיא להו המשכיר בית לחבירו בי"ד חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק, למאי נפ"מ לישיליה, דליתיה להאי דלשייליה, לאטרוחי להאי מאי. אלמא דהיכא דאיכא לברורי בקל לא מהניא חזקה, ואף ברובא דעדיף מחזקה קיימא לן דהיכא דאיכא לברורי לא אזלינן בתר רובא כמבואר ביוורה דעה (סימן א) גבי רוב מצויין אצל שחיטה מומחים הם, שאם הוא לפנינו צריך לברר. עכת"ד. ולפענ"ד יש לתמוה על זה, שמבואר להיפך בהרמב"ם (פ"ט מה' שמיטה הכ"ד) וז"ל: ולא עוד אלא כשיביא בע"ח את שטרו, או כשיבוא לתבוע במלוה ע"פ, אומרים לנתבע שלם לו, ואם טען הנתבע איה פרוזבול שלו, אומרים לתובע היה לך פרוזבול ואבד, אם אמר הן נאמן. ואם הודה שלא כתב פרוזבול אבד חובו. עכ"ל. הרי

ע"ש. (וכן כ' מהרש"א חולין יא. דמיעוט טרפות לא שכיח). הרי שאפילו ברוב גמור אין צריך לברר, אלא סמכינן דבודאי יש לו פרוזבול וחייב לשלם מיד.

כו) אמנם אין דברי הר"ן והפר"ח מוסכמים בזה, כי מציינו להתוס' בכורות (כ:) שכתבו להיפך, דהיינו טעמא דלא אמרינן גבי רוב מצויין אצל שחיטה מומחים הם, דסמוך מיעוטא דאין מומחי' לחזקה דבהמה בחזקת איסור עומדת עד שלא נשחטה, משום דההוא רובא מצוי הוא ושכיח טובא. ע"ש. הרי שאפילו ברוב גמור צריך לברר. מיהו אינו מוכרח שהתוס' יסברו כדברי הגאונים, ואפשר שיסברו שאין צריך לברר. ובאמת שכ"כ להדיא רבנו ירוחם הובא בבית יוסף (יורה דעה סימן א), דר"י פליג ע"ד הגאונים וכן כתב בתפארת יעקב על חולין (ג:) שכן הוא ד' התוס' שם והביא הוכחה לזה. ע"ש וע"פ האמור יש להסביר טעמו של ר"י כמ"ש התוס' בכורות הנ"ל, דרוב מצויין אצל שחיטה מומחים הם הוא רוב מצוי ושכיח טובא ולא דמי לטריפות דריאה שצריך לברר ולבדוק. אולם עדיין יש לדקדק,

מן היתומים, כמו שכתבו התוספות ב"ב (ה:), ואם כן אף אנו נאמר שאין צריך לברר, מה"ט, משום דהויא חזקה מכח סברא דעדיפא מרובא וחזקה דעלמא.

כה) וראיה לזה מדברי הר"ן חולין (יא:) אחר סוגיית רובא, שכתב, דמיעוט שאין מצויין שכיח טובא, והווי ליה כטריפות דריאה, דכל היכא דאיתא קמן מלקינן לה, להכי גם בשחיטה כתבו הגאונים דבדקינן ליה, ודכוותא בפ"ק דפסחים (ד.) למאי נפ"מ לישייליה וכו'. ע"ש. הרי מבואר דדוקא היכא שהמיעוט מצוי הרבה כטריפות הריאה, צריך לברר, וכן גבי מיעוט שאין מצויין אצל שחיטה, הא שאר טריפות דמיעוט דידהו לא שכיח אין צריך לברר. וכן כתב הפר"ח (א"ח סימן תלז) על מה שהקשה הבית יוסף שם, דאמאי לא מבררין בשאר טריפות וסמכי' ארובא, ומאי שנא מההיא דפסחים דצריך לברר, ותירץ הפר"ח שיש הפרש בין חזקה, לרובא דעדיף מחזקה. דברוב אין צריך לברר, ודוקא ברוב מצויין אצל שחיטה כתבו הגאונים שצריך לברר, דההוא רובא שאני דלא אלים כולי האי כרובא דבהמות כשרות

כדברי התוס' בכורות, דרוב זה הוא רוב גמור דשכיח טובא. ע"ש. הרי דסבירא ליה דאפילו ברוב גמור צריך לברר, דלא כד' הר"ן והפר"ח. ופלא על הפר"ח שלא העיר מכל זה.

בו) ואגב, יש להעיר על מ"ש הפר"ח שם, ליישב עוד קו' הבית יוסף על מה שאין בודקים שאר טרפיות, ומאי שנא ממ"ש בפסחים ד' למאי נ"מ לישיליה, ותי' הפר"ח, "א"נ י"ל דהך חזקה דהכא קילא, וכמ"ש התוס' דשאני הכא גבי בדיקה שאפילו לא יהיה בדוק לא יהיה כ"כ מכשול, לכך צריך לישאול אם הוא בעיר". ע"כ. דהתינח ליישב סוגיא דפסחים, אבל אכתי לא איפרק מחולשא מ"ש הגאונים דצריך לבדוק השוחט כי איתיה קמן, ואילו שאר טרפיות אין בודקים. וביותר יש להפליא עמ"ש בחדושי הגהות מהר"ח ליישב דהתם איכא רובא וחזקה דבהמה בחזקת כשירה נולדה וגם איכא רובא דרוב בהמות כשרות הן, מש"ה אין צריך לבדוק הטרפיות, אבל גבי חמץ וכו'. ע"ש. והרי מבואר בתוס' חולין (יא), דגבי בהמה ליכא חזקה אפילו שהתה י"ב

דמלבד דמרן הבית יוסף שם דחה דברי רבנו ירוחם, וכ', דאף ר"י מודה לגאונים בזה, עוד יש להעיר מד' הרשב"א בתורת הבית (דף ו.) שהביא ד' הגאונים להלכה, דמלבד דמרן הבית יוסף שם דחה דברי ר' ירוחם, וכ', דאף ר"י מודה לגאונים בזה, עוד יש להעיר מד' הרשב"א בתורת הבית (דף ו.) שהביא דברי הגאונים להלכה, וכ' שאין לזוז מדבריהם, שקבלתן תורה היא. ובמשמרת הבית (דף ו.) גם כן הביא הקושיא דאמאי לא סמכינן מיעוטא דין מומחים לחזקת איסור דבהמה, ותירץ משום דאף מן המיעוט יש שלא קלקלו בשחיטתן, והמקלקלים הוה ליה מיעוטא דמיעוטא, דאפילו ר"מ דחייש למיעוטא מודה הבא דלא חיישינן. ע"ש. הרי דס"ל דאף ברוב גמור ושכיח טובא, והמיעוט אינו אלא מיעוטא דמיעוטא, בכל זאת צריך לברר. וידוע שספר משמרת הבית הוא להרשב"א כמ"ש בעצמו בתשובה (סימן רס"א). והובא ביד מלאכי (כללי הרמב"ן והרשב"א. אות ד) ובשד"ח כללי הפוסקים (סימן י' אות ה) גם הרא"ש (פ"ק דחולין סימן ה') הביא דברי הגאונים להלכה ע"ש. ובכל זאת כ' שם (בסימן טו, וסימן טז)

לברר, ומכל מקום לפמש"כ דחזקה דהכא עדיפא מרובא, א"ש, דהא ברוב גמור הוא פלוגתא דהר"ן, עם התוס' ורשב"א ורא"ש, אבל בחזקה מכח סברא דעדיפא י"ל דכולי עלמא מודו שאין צריך לברר, דלמעוטי בפלוגתא עדיף. [נועין בחידושים מהריטב"א פסחים ד. שגם כן כתב שיש לחלק בזה, ואין כל החזקות שוות. ע"ש].

כה) ובר מן דין מקום יש בראש לומר, דדוקא באיסורא דאורייתא הצריכו לברר כההיא דשחיטה, הא באיסורא דרבנן כל דאיכא חזקה או רובא אין צריך לברר, והכא הא איסור שביעית בזמן הזה מדרבנן. והא ענין שמיטת כספים חשיבא מילתא דאיסורא, ומש"ה אזלינן בספיקא להקל לתובע, וכמ"ש הבית יוסף חושן משפט סימן סז והובא לעיל אות א. ולהכי גם לענין בירור סמכינן אחזקה דלא שביק היתרא, ואין צריך לברר.

ואחרי שקיימתי דבר זה מסברא דנפשאי, כאשר דימתי כן מצאתי להפרי מגדים או"ח (סימן ת, א"א ס"ק יא), שכתב: והוי יודע, דהא דצריך לברר כשאפשר היינו

חודש דהויא חזקה שלא נתבררה. ע"ש. וכ"ש בתוך י"ב חודש שאין כאן חזקה כל עיקר, דילמא עם יציאת רובה נטרפה, כבחולים (קג.). ומ"ש הב"ח ליישב דשאני בהמה שחזקת כשרותה ממילא היא, מה שאין כן בבית בדוק דבעי מעשה שיבדקנו בעה"ב ואפשר שעל ידי סיבה לא בדק. ע"כ. כוונתו על חזקה רובא דרוב בהמות כשרות, אבל לא חזקה ממש. וכמ"ש. ובזה סרה קושית הפר"ח על הב"ח. ע"ש. אבל ד' מהר"ח אי אפשר ליישבם כן. וצ"ע. ובעיקר הקושיא כבר תי' בבית יוסף, וביאר דבריו במג"א שם (סק"ד), דדוקא גבי שאר טרפיות אין צריך לברר משום דנשחטה בחזקת היתר עומדת, מה שאין כן ברוב מצויין אצל שחיטה שלעומתו יש חזקת איסור לבהמה, מש"ה צריך לברר, וכמו כן הבית שבכל השנה היה בחזקת שאינו בדוק והשתא באה חזקת כשרות [מחמת רובא דרוב העולם בודקים ליל י"ד, וכמ"ש מהר"ח] להוציאו מאותה חזקת איסור, מש"ה צריך לברר. ע"ש. וכן מתבאר במעדני יו"ט (פ"ק החולין סימן טז אות ח) ולפי זה הכא דאיכא חזקת ממון לנתבע, י"ל עדיין דצריך

לומר דבכ"ז שמא שחט יפה, וכמ"ש במשמרת הבית הנ"ל (וכן כתב הריטב"א בחי'), משום הכי הבירור אינו אלא מדרבנן. וראה בדרוש וחיידוש להגרע"א, וכן בתוספותיו (פ"ק דיבמות אות ו) שעמד ע"ד התוס' הנז"ל, דהא מן התורה אינה זקוקה עתה דאזלינן בתר רובא דמחצה נקבות ומיעוט מפילות. ע"ש. ונראה דס"ל דלא חשיב כהאי גוונא אפשר לברר, כיון שאין הדבר מתברר מיד בלי המתנה, או דפשיטא ליה כהפרי מגדים הנ"ל דאין צריך לברר רק מדרבנן.

(כט) אולם היה מקום לפקפק מבדיקת חמץ שצריך לברר לשואלו, אף על פי שיכול לבטל, (שהרי הראשון מתיאש מן החמץ שבבית ומפקירו לשוכר, וכ"ה להלכה דבאינו בעיר מבטלו בלבו ודין). ובדיקת חמץ מדרבנן, הרי דאפילו בדרבנן צריך לברר, ודלא כהפמ"ג. אך י"ל כמ"ש התוס' (ד:) דהתם הויא חזקה קילא שאפילו לא יהא בדוק לא יהיה כ"כ מכשול וכמש"כ לעיל מהפר"ח. או דבבדיקת חמץ החמירו אפילו דהוי מדרבנן, כיון שנתעורר הספק קודם הביטול. וכמ"ש הטור (סימן תלח) גבי

מדרבנן, דמן התורה אין צריך. ולפי זה בטלית משי שאין בו עשה דגדילים מן התורה, י"ל דאין צריך לבדוק הציצית, דבדרבנן לא החמירו. ע"ש. והנה ביסוד דבריו יש מקום לפקפק קצת לומר דהבירור הוי מן התורה, וכדמוכח מהתוס' יבמות (ד:): שהקשו דל"ל קרא לאשת אחיו שלא היה בעולמו, ותיפוק ליה דדרכיה דרכי נועם. ותירצו דאיצטריך היכא דחמותה של יבמה מעוברת, דהוי שפיר דרכי נועם, ותמתין שמא תלד זכר ותהיה זקוקה לו. ע"כ. וקשה דהא אכתי מחצה נקבות ומיעוט מפילות הוי רובא להיתרא, וניזיל בתר רובא, ול"ל קרא. אלא ודאי דכיון דאפשר לברר בזמן מה, ואין כאן עיגון, וכמ"ש התוס' דחשיב דרכי נועם, מש"ה צריך להמתין לבירור מן התורה. אך ז"א, דשאני התם דסוף סוף עומד הדבר להתברר, או זכר או נקבה, מה שאין כן בירור שאין סופו להתברר למפרע, דבציצית אם נתגלה שהיה פסול אמרינן השתא הוא דנפסל, (וכן בטריפות אם אין בודקים, אינו מצוי שיתגלה שהיתה טריפה, להכי סמכינן אחזקה), ולגבי שחיטה יש

והעלה להקל בס"ס דאורייתא או בספק דרבנן היכא דסמי בידן לברורי, דהסכמת כל הפוסקים דאזלי לקולא, זולת הרשב"א בחידושי (חולין נג:), ואף הוא עצמו חזר בו בת"ה ובפסקיו. וכן ראוי להורות. ע"כ. וע"כ ה"נ בנ"ד דהוי מילתא דרבנן דשביעית בזמן הזה, וכיון שיש לו חזקה שעשה פרוזבול, סמכינן לקולא. ועוד דאפילו למאן דאמר שביעית בזמן הזה מן התורה [וכן ד' כמה ראשונים: עיין באו"ז הגדול (סימן שלב) בשם הריצב"א. ובהשגות הראב"ד (פ"א משמיטה הי"א, ופ"ד שם הט"ו). וק"ק עמ"ש מהרלב"ח בתשובה (הובא בארץ חיים סימן שלא סי"ט ד"ה כתב גאון וכו'), דאין פוסק גדול וקטן שיסבור דהוי דאורייתא. ע"כ ע"ש]. ועיין בשו"ת משיב דבר (חלק יורה דעה סימן ג), דכיון דהכא איכא חזקה רבה שמוציאין ממון על ידה, עדיף מס"ס דאורייתא, דמהני בלי בירור כמ"ש בשם שעה"מ. דהא בס"ס אין מוציאין ממון, וכמ"ש הפני יהושע (כתובות ט:), דאף להתוס' שם דמהני, היינו דוקא כברי ושמא. וכן כתבו הרבה אחרונים. (ועיין שב שמעתא ש"א פ"כ וכו"א). ואם כן כיון דבס"ס מהני

ספיקות דעכבר שאם לא ביטל צריך לחזור ולבדוק, וכתב הבית יוסף משום דהוי סד"א, והקשה על זה ויבטל ותו ליכא ספיקא דאורייתא. ותירץ דחל הספק קודם הביטול הוי סד"א, ואף על פי שיבטל אחר כך לא מהני דלעולם הוי בחזקת שאינו בדוק, וצריך לקיים בו מצות חכמים כמו בכל בית שאינו בדוק. ע"כ. ועיין עוד במ"ש הבית יוסף (ר"ס תלט) בשם הרב המגיד, שכיון שבדיקת חמץ תחילתה על הספק החמירו בספיקו יותר משאר ספיקות של דבריהם. ע"ש. ולהכי החמירו נמי לברורי כל היכא דאפשר. והר"ן פ"ק דחולין דמייתי מהכא ראייה לבדיקת השוחט, משום דהתם הוי מן התורה, הא בעלמא באיסור דרבנן מאין צריך לברר וכד' הפמ"ג.

ל) ובאמת שהיה נראה לחלק עוד דשאני בירור על ידי שאלה שאין בו טורח כל עיקר ואין צריך לשום מעשה, מה שאין כן לבדוק הציצית הוי על ידי מעשה, וכן ראיתי להרב שער המלך (ה' מקואות כלל ג). ושם האריך הרחיב בכלל זה כיד ה' הטובה עליו,

כל בהמה מהטרפיות חשיבא טירחא וכאילו
 א"א לברר, ויישב בזה קושית הבית יוסף
 הנ"ל). וה"נ אם כתב פרוזבול, ואינו
 מצוי אצלו תחת ידו, ויצטרך לבדוק
 חיפוש מחיפוש, הויה מילתא
 דטריחא. ולא עוד אלא דאפילו
 אומר שידוע לו מקומו, נראה מד'
 הרמב"ם הנ"ל שאין צריך שום
 בירור, ובפרט שיכול לחזור ולומר
 שלא מצאו כעת, דרגילות הוא שלא
 להקפיד על מקומו, וכמ"ש
 הרמב"ם, משעת הסכנה והלאה,
 ועיין ביורה דעה (סימן קפד ס"א) אם
 שהתה שיעור שתוכל לספור
 ולטבול אין צריך לשאול ויכול לבא
 עליה. ע"ש. וכתב בתורת השלמים
 (ר"ס קפה) דה"ט משום דאיכא ס"ס
 שמא לא ראתה ושמא טבלה, ועם
 זה יש חזקת טהרה, להכי שריא
 אפילו בלא שאלה. ע"ש. (ועיין בשו"ת
 שיבת ציון ציון סימן ל מ"ש ע"ד). וה"ה
 דאיכא חזקה רבא דמיא להתם.

לב) ועוד יש לחלק דהתם גבי מומר
 לא אלימא חזקה דלא
 שביק היתרא, כולי האי, דאיכא
 למימר כיון דדש ביה כהיתרא דמי,
 וכדאיתא בחולין (ד): ונראה שמשום
 הכי פליג אביי שם (ג):, וס"ל דלא

בלי בירור, כ"ש בחזקה רבתי כזו.
 ועיין מתנה אפרים (ח"ג מאהע"ז סימן
 עא) ובספר זבחי צדק (יורה דעה סימן
 קי ס"ק קלח). ובספר שם משמעון (דף
 נז). ואין להאריך.

לא) ולפי האמור יש לדחות גם
 הראיה השניה שהביא
 ה' אורח משפט, מיורה דעה (סימן
 ב), גבי מומר לתיאבון ששחט בינו
 לבין עצמו ויש עמו סכין יפה וסכין
 שאינו יפה, ואמר שביפה שחט
 דנאמן. וכתב הש"ך בשם הפרישה,
 דאה"נ אפילו אינו אומר כלום שרי,
 אלא דכל היכא דאיכא לברורי טפי
 מבררין. אלמא דאף היכא דאיכא
 חזקה דלא שביק היתרא בעינן
 לברורי, וה"נ צריך להביא
 הפרוזבול לברר. ע"כ. ולפי מש"כ
 יש לדחות שאין ראייה מבירור שעל
 ידי שאלה לבירור שיש בו טירחא
 ללכת ולחפש בביתו ולהביאו
 אלינו. וכמו שכ"כ השעה"מ לחלק
 בזה גבי ס"ס בשם הפוסקים. וכן
 כתב בזבחי צדק (סימן קי ס"ק קלט).
 והרי בפסחים (ד) אם אינו בעיר לא
 אמרו שיצטרך לבדוק, דחשיב
 כאיכא לברורי אם יש חמץ, דהא
 פשיטא דאית בה טירחא לא חשיב
 דאפשר לברר. (וכן כתב הפרי"ח דלבדוק

דבעיקר הדין אין הלכה כרב דאמר נאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד. ע"ש. אבל לפי מאי דקיימא לן כרב, העיקר בזה כד' רמב"ם, שלא ראינו חולק עליו בד"ז. שוב בא לידי עתה ספר שער משפט וראיתי אליו (בסימן טו) שגם הוא סובר דצריך לברר, והביא דברי הרמב"ם, ופקפק עליו מההיא דפסחים (ד). דאף כשיש חזקה צריך לברר כשאפשר. ע"ש. ולפענ"ד ד' הרמב"ם נכונים, ואין שום דמיון בין חזקה דהכא לחזקת בדוק דפסחים. והרי הוא כמבואר.

ד) **איברא** שהיה מקום להעיר משמעתא דהבא לידון בשטר וחזקה דמסקינן (כ"ב קע). דקמפלגי לברר, ולגירסת הגאונים שם פסקינן הלכתא כרבי דצריך לברר, וכמ"ש בחדושי הרמב"ם, ובהרא"ש שם. ודלא כגירסא שלפנינו דהלכה כרשב"ג דאין צריך לברר, וכ"ה ברשב"ם. וע"ש בהרא"ש בשם הר"ח שאפילו אומר אחר כך אבד שטרו אינו נאמן, ודוקא בחסרון הביורר כגון שמתו העדים או הלכו למדינת הים נאמן. ואם כן ה"נ נימא שיצטרך

אמרינן התם האי חזקה, אף על גב דהכא לא פליג, דגבי פרוזבול אמרינן חזקה לא שביק היתרא, דשאני הכא דמיירי באדם שיש לו חזקת כשרות, אבל התם במומר שזה דרכו כסל, כהיתרא דמי. ומ"ש בחי' רמב"ן (חולין ד:): דליכא התם מאן דפליג עליה דרבא, אף על גב דבאמת אביי פליג, י"ל כוונתו דלא מייתנין פלוגתא דתנאי כי הכא גבי פרוזבול.

ואעיקרא הראיה מדברי הפרישה דסבירא ליה דמדינא גם בלא שיאמר בסכין יפה שחט שרי, ורק משום שצריך לברר הוא, אין הדבר מוסכם. שהרי מבואר במקורם של דברים בתורת הבית ובמשמרת הבית דבעינן שיאמר בדוקא דשמא לא היה יודע שיש שם סכין יפה. וכן כתב הט"ז. ועיין שו"ת משיב דבר (דפ"ו ע"א). ואם כן לעולם כשיש חזקה ברורה אין צריך בירור וכד' רמב"ם.

לג) **והנה** המאירי (גיטין שם), כתב שאם אין לו פרוזבול עמו גוערים בו על שתבע חובו והולך לו, נראה דסבירא ליה דלא כרמב"ם. היינו לפי מה שסיים שם

ל. המלוה את חבירו והגיע זמן פרעונו, ועמד המלוה ואמר בפני עדים, שהוא מרחיב לו זמן הפרעון עד חג הסוכות שאחר שנת השמיטה, אין השביעית משמטתו, וכמו באדם המלוה את חבירו לעשר שנים שאין השביעית משמטת חוב זה. [נראה במקורות אם צריך שייעשה כן בהסכמת הלוה].^ל

לברר, ואפילו יאמר אחר כך שאבד פרוזבולו אינו נאמן. אבל מד' הרמב"ם (פ"ו מטוען ונטען ה"ה) שכתב, לא באו העדים נאמן בשבועת היסט, נראה דפליג על הר"ח. ובאמת שי"ל עפמ"ש רמב"ם שם שאין אנו מצריכים אותו להביאם לברר דבריו ולהפטר אף משבועה. ועיין עוד בה"ה שם. ובחושן משפט (סימן ע"ב) ובסמ"ע שם. אם כן דוקא התם בעי לברורי להפטר משבועת היסט, מה שאין כן הכא. ויש להאריך עוד, ודי בזה לעת הלוה.

הרחיב לו את זמן הפרעון אם השביעית משמטת

ל) כן נראה פשוט. ואם נעשה כן שלא בהסכמת הלוה, כתב בשו"ת משפטים ישרים (בירדוגו. ח"א סימן קכז), שנראה דלא מהני, כיון שהלוה אינו מרוצה בזמן החדש שקבע לו המלוה, שאם לא כן לא הוצרך הלל לתקן פרוזבול. ע"כ. וכן כתב הגר"י ענגיל בגליוני הש"ס (גיטין דף לו. ד"ה שראה). ע"ש. אולם בשו"ת בית דוד (חלק חושן משפט סימן טוב) נשאל, אודות ראובן המלוה שהגיע זמן פרעון חובו, ונתירא פן תעבור עליו שנת השמטה, כי לא היה סיפק בידו לעשות פרוזבול,

והלך ועמד בפני שני עדים ואמר שהוא מרויח זמן פרעון חובו לחג הסוכות, וקנו מידו. והרב בית דוד (שם דף כד ע"ג) השיב דמהני, ואין שביעית משמטתו. ע"ש.

גם בחידושי הרי"מ (גיטין לו.) כתב, דהוי סגי בהרחבת זמן עד לאחר שביעית, ודי בדיבור בלבד, שאין חילוק בין המלוה לחבירו לעשר שנים, לביין מי שהרחיב הזמן לאחר כך. ואם נאמר שבשטר חוב שכתוב בו זמן לא מהני הרוחת זמן ניחא שהוצרך לפרובול, אך במלוה על פה אין צריך, דסגי בהרוחת זמן

צריך קנין, ואפילו לאחר ההלואה. ע"ש.
וכן כתב בקצות החושן (סימן עג סק"א).
וכן משמע באוצר הפוסקים (אה"ע סימן
כח סעיף י'). ועיין עוד בספר פנים במשפט
(סימן עג סק"ו). ע"ש].

וכן כתב בספר שבות יצחק (פרק ג
עמוד לב), בשם הגר"ש אלישיב,
דמי שאינו יכול לעשות פרוזבול,
והגיע זמן פרעון חובו, יאמר בפני
עדים, אני מותר על זמן פרעון
החובות שחייבים לי, שהגיע זמן
פרעונם, ואני קובע זמן פרעון
החובות לשלישי בתשרי שאחר
השביעית, דדמי להמלוה את חבירו
לעשר שנים, שאין שביעית
משמטתו. ע"ש. [חזון עובדיה על
הלכות פרוזבול].

ובספר אשרי האיש (יורה דעה ח"ב
עמוד רנא) כתב בשם הגר"ש
אלישיב, שהמלוה מעות לחבירו,
וקובע את זמן הפרעון לאחר זמן
ר"ה של שמינית, מותר לו לומר
ללוה שאם יצטרך את המעות קודם
לכך, יבקש ממנו, ואין זה מצריך
פרוזבול, כיון שע"פ הדין אין
הלווה מחוייב לפרוע בשביעית.
ע"כ.

וכו'. ע"ש. (ומוכח שם שזה מועיל אפילו
בלא הסכמת הלוה). וכן כתב בשו"ת
דברי חיים טוביה (סימן מב), שהדבר
פשוט דלפי מאי דקיימא לן
שהמלוה לעשר שנים אין שביעית
משמטתו, אף בהגיע זמן פרעון
חובו, והרויח לו זמן עד לאחר
השמטה, שאין שביעית משמטתו.
ע"ש. וכן כתב בירחון תבונה (דף
מט.), במאמר מהגאון ר' אלעזר
משה הורוויץ. וע' בשו"ת חלקת
יואב (קבא דקשייאת אות מו), ובספר
גרש ירחים (גיטין לו.). ושם (לו.).
ועיין עוד בספר איגרא רמה בחי'
לגיטין (לו. ד"ה והשתא). ע"ש.

וכן כתב בספר זכרון ישעיהו (דף ו
ע"ד), שהמלוה יכול להרחיב
זמן פרעון חובו עד לאחר שנת
השמטה, דהוי כמי שהלוהו לעשר
שנים, שאין שביעית משמטתו, ואין
צריך לזה שום קנין דהוי כדין
מחילה. ע"ש. (וראה עוד בזכרון ישעיהו
דף כד ע"א, ובדף נו ע"ג). [וזה כמ"ש הש"ך
(סימן עג סק"ה), שאחר שהביא דברי
הסמ"ע שם, אם מהני הרוחת זמן לאחר
ההלואה בלי קנין, כתב ע"ז הש"ך ולדידי
הדבר פשוט דהוה ליה כמחילה שאין

תקנת פרוזבול

לא. כשראה הלל הזקן שהעשירים נמנעים מלהלוות לעניים בשנת השמיטה, מיראתם פן תשמוט השביעית את חובם, ועוברים על מה שנאמר בתורה: "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל, לאמר, קרבה שנת השבע שנת השמטה, ורעה עיניך באחיך האביון". לפיכך התקין פרוזבול כדי שלא ישמט החוב כדי שילוו זה את זה. ואין הפרוזבול מועיל אלא בשמיטה בזמן הזה שהיא מדברי סופרים אבל שמיטה של תורה אין פרוזבול מועיל בה. ופירוש מלת "פרוזבול", פרוז, ר"ל תקנה, בול, כלומר לעשירים, [וכמו שנאמר: ושברתי את גאון עוזכם, ותני רב יוסף אלו בולאות שביהודה]. לא

תקנת פרוזבול - אם פרוזבול מועיל בשמיטה של תורה

לא שביעית פרק י' משנה ג'. וז"ל הני מילי היכא דאיפליגו בדנפשייהו, אבל היכא דפליגי בתירוץא דמתני' אפשר דהלכה כאביי". ואינו מחוור, שיש מקום לחלק בין היכא דפליגי אליבא דאחריני להיכא אליבא דנפשייהו. וכמו שכתב גם כן המהרש"א (בקידושין נב.). מכל מקום הכא דרמיא עלייהו למשכוני נפשייהו, אמתני', הוה ליה כפלוגתא דידהו. ועיין עוד ביד מלאכי (כלל קנג וקנד). אלא הדבר ברור דהרמב"ם מפרש כהתוספות (גיטין לו. ד"ה מי), דרבא לא קאי אלא על טעם שתיקנו חכמים שמיטת כספים בזמן הזה, ומשום הכי קאמר

לא שביעית פרק י' משנה ג'. וז"ל הרמב"ם (פרק ט' הלכה טז): ואין הפרוזבול מועיל אלא בשמטת כספים בזמן הזה שהיא מדברי סופרים, אבל שמטה של תורה, אין הפרוזבול מועיל בה. ע"כ. וע"ש בהשגות הראב"ד שהשיג על הרמב"ם, דאף על גב דאביי משני הכא במאי עסקינן בשביעית בזמן הזה דרבנן, הא פליגי רבא ואמר דהיינו טעמא משום דהפקר בית דין הפקר. וקיימא לן כרבא לגבי אביי, הילכך נוהג בכל זמן. ע"כ. והרדב"ז כתב לתרץ דהא דקיימא לן כרבא לגבי אביי,

הפקר בית דין הפקר, אבל לתקן פרוזבול כדי להוציא מהלוה לתת למלוה כולי האי לא סמכינן אטעמא דהפקר בית דין הפקר. ניש לפרש הטעם כמו שכתב מהרצה"ח גיטין יד. ועיין דברי אמת דף צג.]. וכן כתב המאירי במגן אבות (סימן טו). ומטעם שאין לומר הפקר בית דין הפקר להפקיע המצוה. ע"ש. וכן הכסף משנה (הלכה טז) תירץ כן דברי הרמב"ם, שאילו היתה שמיטת כספים דאורייתא, לא הוו רבנן מתקני להוציא מידו על ידי הפקר בית דין. ע"כ. וכן כתב הגר"א (ר"ס טז), שהרמב"ם ס"ל כהתוס' (גיטין לו.).

ונראה דס"ל כמו שכתב המחנה אפרים (הלי' מכירה סימן ב) דהא דהפקר בית דין הפקר לא סגי אלא להפקיע ממונא מרשות הבעלים, אבל לעשות מי שאינו זוכה כזוכה כאילו הגיע לידו, לא אמרינן. ע"כ. וכן כתב הגט פשוט (סימן קנ סק"ה), דאף על גב דהפקר בית דין הפקר, מ"מ לא מציינו בשום דוכתא שיש כח לב"ד לזכות לאדם דבר שאינו שלו. ע"ש. גם הגאון מהר"ר יצחק בכר דוד בספר דברי אמת (קונטרס ט סימן ו דף צג רע"ג) הביא

דברי המחנה אפרים, וכתב, שכיוצא בזה כתב בשו"ת המבי"ט. הילכך לתקן פרוזבול להוציא מן הלוה לשלם למלוה, לא אמרינן. ע"ש. ומיהו רש"י פירש דרבא דקאמר טעמא דהפקר בית דין הפקר, אקושיא קמייתא נמי קאי, [דמי איכא מידי דמדאורייתא משמט והתקין הלל דלא משמטא]. וכבר העיר בזה בספר דברי אמת הנ"ל (סימן ו דף צג ע"ג). ובשדי חמד כללים (מע' ה כלל נט דף לא סע"ב), כתב, שנראה לו שגם הרמב"ם ס"ל כרש"י, שהרי כתב (בהלי' סנהדרין פרק כד ה"ו), "ויש לדיין תמיד להפקיר ממון שיש לו בעלים ומאבד ונותן כמו מה שירצה, שהפקר בית דין הפקר". וממ"ש מאבד "ונותן" משמע שגם להקנות לאחר יש כח בידי בית דין משום הפקר בית דין הפקר. ע"כ. ובאמת שלשון הרמב"ם לפנינו "ומאבד זכותן", ולא כתוב "ונותן", (ואולי תיבת "זכותן" נדמית לו כתיבת "ונותן", שהרי השד"ח שם לא הביא תיבת "זכותן". רצ"ע). וכדעת רש"י כתב בשו"ת הרשב"ץ (ח"ב סימן ה), שהלל הזקן תיקן פרוזבול משום שהפקר בית דין הפקר, ואף על פי שהממון לא יצא מתחת ידי הבעלים, והוא עודנו

ברשותם, יכולים בית הדין להפקירו ולומר שאינו שלו, "ולזכותו לאחר". וכן כתבו המפרשים ז"ל. עכ"ל. (ועיין דברי אמת דף צג). וכן כתב המאירי במגן אבות (סימן טו). ומטעם שאין לומר הפקר בית דין הפקר להפקיע ממצוה. ע"ש.

ועיין עוד בראשונים גיטין שם. ובשו"ת הרשב"א במיוחסות (סימן רנז) כתב כפירוש רש"י, דרבא קאי נמי על תיקון הפרוזבול. ע"ש. וכן הוא בחי' הרשב"א גיטין שם. וכן כתב בתשובת הריב"ש (סימן שצט). ועיין בשו"ת הרשב"ש (סימן רנח). ובברכי יוסף בשו"ת ברכה (חושן משפט סימן ב). ובשו"ת באר יצחק (חאה"ע סימן י). ואכמ"ל.

ובמה שהשיג הראב"ד ע"ד הרמב"ם ששמטה של תורה אין פרוזבול מועיל בה, ותמה הראב"ד שהרי לדעת רבא אין הדין כן. הקשה התומים (סק"ב), דלכאורה דברי הראב"ד לא מובנים, שמאחר שהשמטה בזמן הזה מדרבנן, מה יבקש הלל לעשות פרוזבול בימות המשיח, שיהיו כל יושביה עליה. הילכתא למשיחא? ואולי ס"ל להראב"ד כדעת הרמב"ן דשמטה בזמן הזה מן התורה. ע"ש. ואולם

הנה אדרבה, הרי דעת הראב"ד שאין השמטה נוהגת בזמן הזה אלא ממדת חסידות, וכמו שכתב הראב"ד בהגהותיו להרי"ף (גיטין לז). וז"ל: ראיתי להרב [הרי"ף] שכתב ענין פרוזבול וכל הסוגיא כולה, ולא ידעתי אם הוא סובר ששמטת כספים נוהגת בזמן הזה, או שכתב כן למי שנוהג בחסידות. ונראה לי דכל הני אמוראי רבנן דבי רב אשי ורבה ממדת חסידות הוא דעבדי, דהא קיימא לן כרבי דדריש וזה דבר השמטה שמוט, ועתה אין היובל נוהג אפילו מדרבנן, משום שאין כל יושביה עליה, ואין שם לא בית דין תוקעים ולא עבדים משתלחים. וכל הנך מעכבי כדאיתא בראש השנה (ח:). ומוכח דמדינא "אין צריך". וכן הובא כל זה בשו"ת תמים דעים (סימן רלד דף לט ע"ד). ע"ש. והביאו בקצרה בעל התרומות (שער מה אות ד). והרמב"ן בספר הזכות כל מגמתו להשיג על הראב"ד בזה, שאדרבה י"ל דריו"ח ס"ל דשביעית בזמן הזה דאורייתא. ע"ש. גם בספר פארת יעקב חושן משפט (סימן סז ס"ק יא) תפס בזה על התומים. וע"ש.

ומה שנקרא פרוזבול, ולא פרוזבוט שהוא תקנה לעניים, לפי

ליתקין שיתנה על מנת שלא תשמיטני בשביעית, וי"ל דאי כולי עלמא עבדי הכי תשתכח תורת שביעית, לפיכך לא רצה לומר להם כן, אבל בפרוזבול מנכרא מילתא, ואמרי בי דינא הוא דקא עביד. אי נמי זימנין דלא דכירי בשעת הלואה וכו'. ע"כ. והובא בבית יוסף בבדק הבית סימן סז.

אם פרוזבול מהני מן התורה או רק מדרבנן. והנה באמת הדבר פשוט דתקנת פרוזבול "מדרבנן", וכדתנן (גיטין לד:) הלל התקין פרוזבול מפני תיקון העולם. ולא דמי למוסר שטרותיו בבית דין. [ועיין תוס' גיטין ל: ומכות ג:]. ועיין באוצרות יוסף על שביעית (דף לא.), שדחה דברי האומר דמהני פרוזבול מן התורה, על פי דברי הספרי: מכאן שמכו לפרוזבול מן התורה. ע"ש. ויש להוסיף כי גם בעירווי תבשילין אמרו בביצה (טו:) מכאן שמכו לעירווי תבשילין מן התורה. ועיין תוספות (טוטה כז. בד"ה איש), ואין להאריך.

לווה שכותב פרוזבול עבור המלוה, שהוא גברא אלמא, כדי להצילו מהחטא

ובשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן מז) חקר, במקרה שהמלוה

שאלו רצה העני ללוות על כל פנים, סמי בידיה שייסכים לתנאי המלוה על מנת שלא תשמט בשביעית, שתנאי ממון הוא ותנאו קיים, (מכות ג: ורמב"ם פרק ט' הלכה י', טור ושלחן ערוך סימן סז סעיף ט'), או שיקבע זמן שיפרענו אחר שביעית. וכיו"ב. אבל התקנה של פרוזבול הוצרכה כשהעני מסרב לקבל הלואה על פי תנאים, ונמצא העשיר נמנע מלהלוותו פן יפסיד חובו. לפיכך נקרא פרוזבול (תבואות שור מכות ג:). ובשו"ת מקור ברוך (סוף סימן נח) כתב, ונראה שעיקר הטעם משום איסורא, שלא יעברו משום לא יהיה דבר עם לבבך בליעל. ולכן תפס הלל תקנת העשירים שהיא העיקר. וזה שמעתי בשם רבינו יוסף קארו ז"ל. וראה עוד בשו"ת חתם סופר (חושן משפט סימן קיג). ע"ש.

והריטב"א כתב דהיינו טעמא שהוצרך הלל לתקן פרוזבול ותיפוק ליה דסגי על ידי תנאי כנ"ל, מפני שאין כל אדם זכור להתנות כן, ועוד שתשתכח תורת שביעית על ידי זה, אבל בתקנת פרוזבול אושא מילתא כשבאים כולם לעשות פרוזבול, וכ"ה ברמב"ן (גיטין לו:). ואני תמה למה לו להלל הזקן להתקין פרוזבול,

לב. אין כותבים פרוזבול אלא בבית דין חשוב, שהם שלשה הבקיאים בדין ויודעים ענין שמיטה ופרוזבול והמחוס רבים עליהם באותה העיר. (לב)

פרוזבול, אולם לענ"ד נראה דדוקא אם המלוה מוסר חובותיו לבית דין ודורש מהם לגבותם עבורו הוא דחשיבי כגבוי, מה שאין כן אם רק הלוח מוסר חובותיו לא חשיבי בכך כגבוי, וגם מסתבר שהלוח יכול ודאי לחזור מזה, וכיון שכן מהי"ת נימא דחשיב כגבוי.

עברייך וחשוד על השביעית, ואף על פי שאינו עושה פרוזבול הוא נוגש ומכריח את הלוח לפרוע, שלכאורה יכול הלוח להציל אותו ואת עצמו מעבירה, עי"ז שהלוח יכתוב פרוזבול וימסור חובותיו לבית דין לגבות ממנו עבור המלוים, ועיין במשנ"ר (פ"י מ"ה) שסובר דגם הלוח יכול לכתוב

כתיבת פרוזבול בבית דין חשוב

לכתוב פרוזבול בזמן הזה, שאין אנו מומחים כר' אמי ור' אסי, ושוב חזר בו ר"ת, וכתב הוא בעצמו פרוזבול, כי אמר, דלא בעינן אלא בית דין חשוב שבדור, דהא אשכחן לרבנן דרב אשי דהוו מסרי מלייהו להדדי. וכן כתב בשו"ת הרשב"א ח"א (סימן אלף וצ"ז), דלא קיימא לן כמ"ד דבעינן בית דין דר' אמי ור' אסי דאלימי לאפקועי ממונא. אלא כדאמרינן רבנן דבי רב אשי מסרי מלתייהו אהדדי, אלמא דכתיבת פרוזבול דבר קל הוא. ע"ש. וכן כתב עוד הרשב"א (בחלק ג סימן לג). ע"ש.

(לב) הרא"ש (גיטין לז.) כתב, שאף רבינו תם חזר בו ועשה מעשה לכתוב פרוזבול, דלא בעי בדוקא בית דין חשוב כרבי אמי ורבי אסי. ועיין עוד בראבי"ה (סימן תתצב-תתצג). וכן פסק מרן בשלחן ערוך (חושן משפט סימן סז סעיף יח). ומה שכתב הרמ"א להקל בזמן הזה לכתוב פרוזבול בכל בית דין, אנו אין לנו אלא דברי מרן שקבלנו הוראותיו. וכן פסקו כל האחרונים. וז"ל מרן אאמו"ר זיע"א בספרו חזון עובדיה על הלכות פרוזבול: וראה בספר הישר לרבינו תם (סימן קלה) שהיה סבור ר"ת שאין

לכתוב פרוזבול, ולא אתא שמואל
לאפוקי אלא הדיוטות. ע"כ.

ובחידושי הרמב"ן והרשב"א (גיטין
לז.) כתבו, ומכל מקום

ממאי דכתבינן משמע ודאי שפיר
דכל בי דינא כותב פרוזבול ושפיר
דמי. ושכן נראה דעת הרי"ף שכתב
דין פרוזבול סתם. וכן כתב בחידושי
הריטב"א והר"ן שם.

ומרן בחושן משפט (סימן סז סעיף יח)
פסק בזה"ל: פרוזבול אינו
משמט ואינו נכתב אלא בבית דין
חשוב, דהיינו שלשה הבקיאים
בדין, ובענין פרוזבול, ובענין
שמיטה, והמחוס רבים עליהם. ע"כ.
אבל הרמ"א בהגה כתב להקל
לכתוב פרוזבול בכל בית דין. ואנו
אינן לנו אלא דעת מרן שקבלנו
הוראותיו. וכן פסקו האחרונים.

וכבר כתב הריב"ש (סימן תצא), דאף
על גב דלא בעינן בי דינא
דאליים כבי דינא דסורא או
דנהרדעא, מ"מ בעינן בי דינא רבה
באתריה, ויפתח בדורו כשמואל
בדורו. ע"ש.

וכן כתב בשו"ת הרשב"ץ ח"ב (סימן
ה), שהסכימו האחרונים שלענין
פרוזבול שתיקן הלל מטעם הפקר
בית דין הפקר, לא בעינן בית דין
כבי דינא דסורא ונהרדעא, דאלימי
לאפקועי ממונא, אלא כל בי דינא

וכתב הרא"ש (גיטין פרק השולח סימן
ג) על זה, משמע מתוך דברי

ר"ת דחשיב לכולהו רבנן דבי רב
אשי בית דין מומחים, דרב אשי
גדול הדור היה, ולא מסתבר הכי,
אלא נראה דהנך אמוראי בתראי לית
להו הא דשמואל דאמר לא כתבינן
פרוזבול אלא בב"ד דסורא או בב"ד
דנהרדעא. ואף הרי"ף שלא הביא
דברי שמואל משמע דהכי ס"ל,
וניחא הא דרבנן דמסרי מלייהו
להדדי. וכן פסק הטור (סימן סז) וז"ל:
וכותבים פרוזבול בזמן הזה בכל
בית דין, דלית הלכתא כשמואל
דאמר שאין כותבים אותו אלא כבי
דינא דסורא וכי דינא דנהרדעא,
והיינו דוקא בית דין הקבוע
ומומחה שבדורו. אלא כותבין אותו
בכל בית דין ובית דין. ע"כ.

ועיין עוד בראבי"ה (סימן תתצב,
תתצג), שכתב גם כן,

שכותבין פרוזבול בכל בית דין
חשוב שהם גדולי דורם, כרב
ושמואל בדורם, דיפתח בדורו
כשמואל בדורו. דהא אמרינן
בכתובות (כב.) ודילמא רבנן דבי רב
אשי כדשמואל ס"ל, כלומר שלא
היו בקיאים, וטעו. ומשני, דכתיב
ביה ואמר לנא רבנא אשי, כלומר
שכיון שעשאוהו על פיו לא טעו.
ואפילו אינם גדולי הדור יכולים

באתריה כותב פרוזבול ומפקיר ממון, שיפתח בדורו כשמואל בדורו. ע"כ. ועיין עוד לבעל התרומות (שער מה אות טז), ובשו"ת הריב"ש (סימן שצט ד"ה ואם תאמר). ע"ש.

ומיהו בשו"ת הרדב"ז (ח"ד סימן קע) כתב, שאפילו לדעת הפוסקים דס"ל שבכל בית דין כותבים פרוזבול, הני מילי בית דין של חכמים, אף על פי שאינם כר' אמי ור' אסי, אבל בב"ד של הדיוטות לא אמרה אדם מעולם, ואפילו פרנסים שקבלום עליהם לעסוק בצרכי צבור, או לפשר בין אדם לחבירו, אין להם כח להפקיע ממון של בני אדם. ועכ"פ צריכים להיות חכמים, אף על גב דאיכא עדיפי מנייהו. ע"ש.

ומיהו בתשובת הרא"ש (כלל קח סימן ט). וכן המרדכי (בפרק השולח סימן שעט) כתבו, שאם קבל הלוח עליו בית דין, אפילו שלשה רועי בקר, הרשות בידו, ומהני, שכיון שקבלם להפקיר ממונו, מהני. וכן כתב מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סימן תקצ) הובא בהערה שם. וכן כתב בשו"ת מהריט"ץ החדשות (סימן רלד עמוד רנד). ע"ש.

וכתב בתשובת המבי"ט (ח"ב סימן פא), שלדעת הרמב"ן והרשב"א דלא בעינן דיינים מומחים ומופלגים, מ"מ מומחים קצת בעינן, ונראה לי שאפילו לדעתם היינו כשאין גדולים מהם בעירם. אבל אם יש גדולים מהם בעירם, שהם בית דין קבוע ומומחה באותה העיר, כ"ש אם הם מופלגים בדורם, אין בית דין אחר שבעיר רשאים לכתוב פרוזבול, וקרוב אני לומר שאם כתבו אין החוב מופקע ושביעית משמטתו, ובכל מקום שאין שם בית דין לפחות שנים בקיאים בדיני פרוזבול ושביעית, יש להם תקנה לשלוח למקום בית דין חשוב על ידי עדים, וכדאמרינן בירושלמי אפילו נתונים ברומי. ובשנת השמיטה שעברה, שנת ש"ך ליצירה, בטלנו כמה פרוזבולין שלא נעשו בבית דין החשוב שבעיר, וכתבנו אחרים תחתיהם בב"ד החשוב. ע"ש.

וכתב עוד בשו"ת המבי"ט שם (סימן

לג. גופו של פרוזבול [כלומר עיקרו ושרשו] כך הוא, כשבא המלוה לפני בית דין, אומר בפניהם: מוסרני לכם פלוני ופלוני ופלוני הדיינים, שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה. וחותרים למטה הדיינים או העדים. ואין צריך לפרט את שמות הלווים מעבר לדף. ולתחלה יש לכתוב זמן (תאריך) בפרוזבול, ומיהו בדיעבד אם לא נכתב זמן, הפרוזבול כשר. (לג)

פרוזבול שנעשה על ידי בית דין רגיל

פא וסימן רכה) כתב, שאם יש בית דין גדול בעירם אין בית דין אחר שבעיר רשאים לכתוב פרוזבול, ואפילו בדיעבד אם כתבו קרוב אני לומר שאין החוב מופקע ושביעית משמטתו. מ"מ למעשה נראה שמכיון ששביעית בזמן הזה מדרבנן, אזלינן לקולא כדעת הפוסקים המקילים. [ובספר אשרי האישי (יורה דעה ח"ב עמוד רנא) כתב בשם הגרי"ש אלישיב, שספרדי שעשה פרוזבול לפני ג' אנשים פשוטים, שלא כדעת המצריכים מומחים, יש לסמוך על המקילים. ע"כ].

ופרוזבול שנעשה על ידי בית דין רגיל, ולא נעשה על ידי בית דין חשוב שבעיר, כיון שרבו הפוסקים להכשיר שיכולים לכתבו בכל בית דין, אין הלוה יכול לפסול הפרוזבול בטענת קים לי כמאן דאמר דבעינן בית דין חשוב שבעיר, שכיון ששביעית בזמן הזה מדרבנן, אמרינן ספקא דרבנן לקולא, כמו שכתבו הפוסקים בדין המלוה לחבירו לעשר שנים, וכפי שהסביר מרן הבית יוסף, דחשיב כאיסורא ולא כממונא. וכנ"ל. ואף על פי שבשו"ת המבי"ט ח"ב (סימן

גופו של פרוזבול

בשו"ת מהרש"ך ח"ד (סימן מח דף עז סע"א), ודחה דברי הטוען על הפרוזבול שלא נכתב בו כל שמות הלווים. ע"ש. ובספר השמטה

(לג) פרק י דשביעית משנה ד. טור ושלחן ערוך (סימן סז סעיף ט). ונראה שאין צריך לפרט את שמות הלווים. וכן כתב להדיא

להרי"מ טוקצינסקי (עמוד סב) כתב, שהגאון רבי שמואל סלנט היה "מהדר" לכתוב שמות החייבים לו מעבר לדף. ע"ש. והיא חומרא בעלמא.

ובשו"ת נשמת חיים (ח"ד בסוף הספר, קונט' ענף יצחק דף עד ע"ד) בהערה מאת נכד המחבר, כתב, שאף החובות שהיו למלוה, שכתב עליהם פרוזבול, אינם נגבים על ידי תביעת המלוה, אלא דוקא על ידי בית הדין, כי המלוה אין לו רשות לתובעם בעצמו, אלא בית הדין מגבים לו חובותיו. עד כאן. ומרן אאמו"ר העיר, שדבריו תמוהים, שהרי כתוב בפרוזבול "כל חוב שיש לי "שאגבנו" כל זמן שארצה", ואם כן על ידי הפרוזבול בודאי שיכול לתבוע חובו, שהרי הוא כגבוי לפני זמן השמטת החובות. ואטרוחי בי דינא בכדי לא מטרחינן. וכן מפורש בנוסח הפרוזבול שכתב בעל התרומות (שער מה אות יז), וז"ל: ומעתה תהיו לי דיינים ותגבו לי החובות שלי ותקבלום לי, ואם לא תגבום אתם, מאחר שכתבתי פרוזבול זה הרי אני גובה כל חובות שיש לי כל זמן שארצה. ע"כ.

ועוד, דהא אנן קיימא לן כמ"ש המרדכי ומרן הבית יוסף, שיכולים לכתוב פרוזבול אפילו אם הדיינים במקום רחוק, וכמו שאמרו בירושלמי, אפילו הם נתונים ברומי, כלומר הדיינים, ואפילו בלי ידיעתם. ואם כן כיון שאין הדיינים כאן, היאך יוכל לגבות חובו על ידי בית דין. פליאה דעת ממני. וע' בשו"ת דברי מלכיאל (ח"א סימן צד אות ח), שתקנת הפרוזבול היא שבית הדין הפקירו נכסי הלואה למלוה כדי חובו בשעת כתיבת הפרוזבול. ועשאו כדין חוב הגבוי למלוה. ובפרט לפי מ"ש הראב"ד בהשגות (פ"ט הט"ז), שהטעם שפרוזבול אינו משמט, משום דהפקר בית דין הפקר. ואף הרמב"ם (בהלכה יז) כתב, שצריך לכתוב הפרוזבול על ידי חכמים גדולים דאלימי להפקיע ממון של בני אדם. ואם כן על ידי הפרוזבול הפקירו חכמים את נכסי הלואה למלוה כדי חובו, ונמצא שהוא גובה מן ההפקר, ואין כאן איסור דלא יגוש כלל. ולית דין צריך בשש.

ויש לכתחלה לכתוב זמן בפרוזבול, וכדאיתא בספר הישר בחלק החידושים (סימן קלח). וכן כתב

לד. המלוה שעושה פרוזבול כתקנת חכמים, אינו צריך להופיע בעצמו בפני בית הדין, אלא די שיכתוב את הפרוזבול בפני שני עדים בנוסח זה, "אני מוסר כל שטרותי וכל חוב שיש לי, לבית הדין פלוני ופלוני ופלוני, שאהיה רשאי לגבותם כל זמן שארצה". ויכול לרשום שמות דיינים חשובים אפילו של מדינה אחרת, ואף על פי שאינם יודעים מזה כלל. וכן המנהג פשוט בעיה"ק ירושלים ת"ו לסדר פרוזבול בפני שני עדים, שלא בפני בית דין. לד)

בכפתור ופרח (פרק ג), ובמשנה וע' בגידולי תרומה (שער מה אות כב בדיעבד אם לא נכתב זמן, הפרוזבול ראשונה (שביעית פ"י מ"ד). ומיהו כשר. וכן מתבאר בספר הישר שם. וע' בגידולי תרומה (שער מה אות כב בדיעבד אם לא נכתב זמן, הפרוזבול ד"ה וכן אם תבעו).

לומר בפני עדים מסירת החוב לדיינים

לד) במסכת שביעית (פרק י' משנה ג') שנינו: זהו גופו של פרוזבול, מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, והדיינים חותמים למטה או העדים. ואמרו על זה בירושלמי (פרק י' שביעית הלכה ב'), "תנא, ואפילו הן ברומי". ומפרש הפני משה: כלומר, שאין צריך שהפרוזבול ייכתב במעמד בית דין, אלא אפילו הדיינים נמצאים ברומי, או בכל מקום אחר, דיו במסירת הדברים בפני עדים. ע"כ.

ואמנם בחידושי הרמב"ן (חולין ד:) כתב, שצריך המלוה לבוא לבית הדין ולמסור דבריו בפניהם. ומתבאר עוד בחידושי הרמב"ן בגיטין (לו:): שהוא מפרש מה שאמרו בירושלמי "ואפילו הם נתונים ברומי", היינו שטרות החוב

ובן פירש המרדכי פרק השולח (סימן שעט) שאף על פי שרבינו יחיאל סובר שצריך לגשת לפני בית דין

של המלוה, שאף על פי שאינם מצויים ברשותו והם רחוקים ממנו, אינו צריך לטרוח להביאם לבית הדין, אלא די לו בהודעה סתמית שכל חוב שיש לו יגבנו כל זמן שירצה, אבל לעולם צריך לבוא בעצמו לבית הדין לכתובת פרוזבול, ולמסור דבריו בפניהם. ע"כ.

וכן כתבו הרשב"א (ח"ב סימן שיג). והריב"ש בתשובה (סימן תצא).

וכן פירש הר"ן (גיטין לז:): דברי הירושלמי, אפילו הם נתונים ברומי, כלומר השטרות. וכן כתב בשו"ת זרע אנשים (סימן כח דף כב). וכן כתב בשו"ת עין משפט (חושן משפט סימן יח). ע"ש. וכן כתב הרה"ג ר' מרדכי גלאנטי בכת"י הובא בשו"ת שערי עזרא (חלק יורה דעה סימן כב). ע"ש.

אולם מרן הבית יוסף (חושן משפט סימן סז, מחודש ט') הביא להלכה מה שכתב בעל התרומות בשם הנשיא רבינו יהודה אלברצלוני, שאין המלוה צריך למסור דבריו בפני בית דין, אלא דיו שיאמר בפני עדים שמוסר חובותיו לפלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני על מנת שיוכל לגבותם בכל זמן שירצה, ויחתמו העדים בשטר הפרוזבול. וכן פסק

מרן בשלחן ערוך (חושן משפט סימן סז סעיף כא).

וכתב הגר"א בביאורו שם, שהמקור לזה בירושלמי, ואפילו הם נתונים ברומי, כלומר הדיינים. וכן פסק בשו"ת המבי"ט (ח"ב סימן פא). והוכיח כן מהירושלמי, ומדברי הנשיא אלברצלוני הנ"ל, ושכן פשט המנהג.

ומהר"י קורקוס (בפרק ט' מהלכות שמיטה ויובל הלכה יז) כתב, שאף הר"ן שפירש אפילו הם נתונים ברומי היינו השטרות, יש לומר שמודה בעיקר הדין שאין המלוה חייב להופיע בבית דין ולמסור דבריו בפניהם. ודיו לומר כן בפני שני עדים. וכן כתב התפארת ישראל על המשנה שביעית שם. וכן דעת הב"ח. וכן כתב הגאון מהר"ר רבי דוד פארדו בשושנים לדוד. והכי עביד עובדא הגאון רבי נתן אדלר. כמו שכתב בשמו החתם סופר (חושן משפט סימן ג). וכן בשערי עזרא שם (חלק יורה דעה סימן כב) להקל כדברי המרדכי. וכן בדין, שהרי שביעית בזמן הזה דרבנן ונקטינן לקולא. וכל שכן אם נצרך דברי הסוברים שאין שביעית משמטת בזמן הזה כלל, וכנ"ל.

ובפרט שכן הוא דעת מרן בשלחן ערוך. ועוד שהקבלה והמעשה הם עמודי ההוראה, כמו שכתב בכיוצא בזה הרמב"ם (בפרק י' מהלכות שמיטה ויובל הלכה ו'). וכן נהגו משנים קדמוניות בעה"ק ירושת"ו. כמ"ש במזבח אדמה (יורה דעה סוף סימן שלא). וכן נהגו בפני החקרי לב והנדיב לב, ועוד. וכמבואר רוב הדברים בשו"ת יחווה דעת חלק ד' (סימן סג). ע"ש.

וז"ל מרן אמו"ר זיע"א בספרו חזון עובדיה על הלכות פרוזבול: נוהגים פעה"ק ירושת"ו לסדר הפרוזבול בפני שני עדים ואפילו שלא בפני בית דין, וכמבואר בספר ארץ חיים חושן משפט (סימן טז) שנוסח הפרוזבול שנכתב בירושלים בזמן הגאון מהר"י חזן בעל חקרי לב, היה בזה"ל, בפנינו עדים הח"מ בא פלוני ואמר לנו וכו' הווי עלי סהדי שאני מוסר כל חוב שיש לי לבית-דין הצדק אשר פעה"ק ירושת"ו, הרה"ג ר' רפאל יוסף חזן, והרבנים מהר"ר יום-טוב דאנון ומהר"ר שלמה חאטים, שאגבנו כל זמן שארצה. וחתומים עליו שני עדים. ע"ש.

וכן בקונטרס תוספת שביעית הועתק שטר פרוזבול שנעשה בדור הגאון ח"ד בדרא, שאני מוסר כל חוב שיש לי להרה"ג עט"ר הראש"ל מהר"ר דוד חזן, והרב המופלא מהר"ר אברהם אשכנזי, והרב המובהק מהר"ר משה פארדו, וחתימי עליו שני עדים. וכן העיד בגדלו גאון ירושלים בספר מזבח אדמה (יורה דעה ס"ס שלא), שנוהגים לכתוב הפרוזבול בלשון עדים ולכתוב בו בפירוש שמות הדיינים היותר גדולים פה עה"ק. ע"ש. וכן כתב הרה"ג אליהו חזן (מתלמידי הגאון בעל זבחי צדק), בספר ידי אליהו (ח"ב דף פה ע"ב).

ונראה פשוט, שדבר זה נעשה להקל על בעלי חוב. שלא יצטרכו לבוא בהמונם לבית דין, ולומר את דבריהם אלו בפני הדיינים, ובפרט שרוב העולם מתעכבים מלעשות הפרוזבול עד יום ערב ראש השנה של השנה השמינית, כדי שיהיו נכללים בפרוזבול כל החובות שנעשו עד שעת כתיבת הפרוזבול, וקשה הדבר מאד על הצבור לבוא בהמוניהם בערב ראש השנה לבית דין. דמהאי טעמא קיימא לן בחושן משפט (סימן

ה"ס"ב) שאין דנין בערב שבת ובערב יום טוב, מפני שטרודים בהכנת צרכי שבת וי"ט. ע"ש. ולכן התירו לעשות כן על ידי חתימת שני עדים. וכמו שפסק הרמ"א בהגה (סעיף כ). וכן כתב גם הלבוש (סעיף כ). וכדעת המרדכי (פרק השולח סימן שעט). וכן דעת מרן הבית יוסף. וכן כתב בספר אור לציון (ורע"מ דף פט ע"א). גם בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יב סימן פה) כתב, שזהו הטעם של גאוני ירושלים שנהגו לכתוב הפרוזבול על ידי חתימת העדים, שבהיות שקשה הדבר מאד שיבואו כולם לפני בית הדין לסדר הפרוזבול, על כן גם אנו סידרנו פרוזבול על פי נוסח הגאון חקרי לב, ושמות הדיינים נזכרו בפירושו.

ועל פי זה כתב מרן אאמו"ר נוסח פרוזבול שהפיצוהו אז בירושלים, בזה"ל: בפנינו עדים החתומים מטה בא ר' פלוני ואמר היו עלי עדים שאני מוסר כל חוב שיש לי להדיינים הרה"ג אליעזר יהודה וולדינברג, והרה"ג עובדיה יוסף, והרה"ג יוסף קאפח, שאגבנו כל זמן שארצה. וחתמנו היום ... אלול תשי"ט. וכן סודר גם בשנות השמיטה שלאחר מכן. וגם בכתי

דין בשאר ערי הארץ סידרו כיוצא בזה.

עוד מצאנו בכת"י של מרן אאמו"ר זיע"א נוסח פרוזבול באלול תשל"ג, וזה נוסחו: שטר פרוזבול. בפנינו עדים החתומים מטה בא פלוני..... ואמר לנו: הווי עלי עדים שהנני מוסר כל חוב שיש לי, בין חוב שבשטר, בין חוב שבעל פה, לרבנים הגאונים, הרה"ג עובדיה יוסף, נשיא בית הדין הגדול בירושלים, והרה"ג אליעזר גולדשמיט, והרה"ג שאול ישראלי, חברי בית הדין הגדול בירושלים, שאגבנו כל זמן שארצה. וקיבלתי עלי בקנין גמור ושלם במנא דכשר למקניא ביה. היום אלול תשל"ג. נאם..... עד

ולכאורה קשה על מנהג זה, ממ"ש הרמב"ן (חולין ד:): יש מקשים דהכא אמר רבא לא שביק איניש היתרא ואכיל איסורא, ולא אשכחן מאן דפליג עליה בהא, ובגיטין פרק השולח (לז:): אמר רב נאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד, מ"ט כיון דתקיננו רבנן פרוזבול לא שביק היתרא ואכיל איסורא. ופריך מדתנן וכן בע"ח שהוציא שט"ח ואין עמו פרוזבול

(גיטין לז:), ככל דברי הרמב"ן הנ"ל. ע"ש. והר"ן (גיטין לז:) הביא דברי הרמב"ן הללו, וכתב לדחות שבודאי בית דין גדול שבדור נזקק הוא לכך. ע"ש. ומוכח דלכולי עלמא בעינן שצריך שיבואו לכתוב הפרוזבול בפני בית דין לאחר שיודקקו הדיינים לכך, ולא סגי במסירת חובותיו בפני עדים ושלא בפני בית דין.

אולם יש להעיר ע"ז מהירושלמי (פ"י דשביעית ה"ב) אמתני' דזהו גופו של פרוזבול, מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים וכו', ואפילו הן נתונים ברומי. ופירש המרדכי (פרק השולח סימן שעט) וז"ל, ומה שהקשה רבינו יחיאל, שאם בית דין גדולי הדור רחוקים ממנו שאז בודאי שקר הוא אומר, למה יהא נאמן לומר פרוזבול הי"ל ואבד. ג"ל דלאו בריחוקא וקורבא תליא מילתא, דהא גרסינן בירושלמי ר' חזקיה בשם ר' ירמיה אפילו נתונים ברומי, פירוש הדיינים, כלומר, יכול לומר מוסרני לפלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני, אפילו הם רחוקים ממנו הרבה, ואף על פי שאינם בפניו שפיר דמי. עכ"ל. וכן פירש הפני משה (שם ריש ה"ד), דר"ל שאין

הרי אלו לא יפרעו. ומשני תנאי היא דתניא המוציא שט"ח צריך שיהא עמו פרוזבול, וחכ"א אין צריך. [ועיין עוד בריטב"א (מכות ג:) דרב כהנא נמי ס"ל שאין אדם נאמן לומר פרוזבול הי"ל ואבד. ע"ש]. וי"ל דטעמא דמ"ד אינו נאמן משום דמי יימר דמזדקקי ליה בי תלתא, וטירחא רבתי היא, ומיטרח כולי האי לא טרח. וטעמא דמ"ד נאמן משום דישאל מיטרח נמי טרח. עכ"ל. אלמא דלא מהני לכתוב נוסח הפרוזבול שלא בידיעת והסכמת הדיינים שמוסר להם חובותיו. גם בחידושי הרמב"ן גיטין (לז:) כתב וז"ל, ונ"ל דהא דאמר שמואל לא כתבינן פרוזבולא אלא או בבית דין דסורא או בב"ד דנהרדעא, לא קיימא לן כוותיה, דשמואל לטעמיה דמהדר לבטוליה, ואנן קיימא לן כרב נחמן דאמר אקיימיניה וכו', ועוד מדר"י אמר רב דאמר נאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד, דלא שביק היתרא ואכיל איסורא, ואי ס"ד בעינא בי דינא רבה מי יימר דאשכחינהו ואזדקיקו ליה, ועוד דאמאי נמי לא מוקמינן הא דתנן דהרי אלו לא יפרעו באתרא דליכא בי דינא רבה וקמ"ל כשמואל. אלא ודאי דליתא לדשמואל. עכ"ל. וכן כתב הרשב"א

משמע מדבריו שהבין בדברי הבעה"ת בשם הר"י אלברצלוני, דמ"ש בסו"ד שראו כי בפניהם מסרו בפני הדיינים, לאו דוקא שיהיה בפני בית דין ממש, אלא הכוונה לומר שבפני העדים אמר שהוא מוסרו להדיינים, וכדמוכח נמי ממ"ש לפני זה, דאינון פ' ופ' דיינים "שבמקום פלוני", אלמא דלאו גבייהו קאי הבע"ח. ומש"ה כתב מרן בבדק הבית דברי המרדכי דישרן סמיכינ עלוהי. (שאלו היה דעת האלברצלוני שצריך שיהיה בפני בית דין, הי"ל למרן לכתוב בלשון והמרדכי כתב שאין צריך בפני בית דין וכו'. וק"ל).

וגם בשו"ת המבי"ט (ח"ב סימן פא) כתב, ובכל מקום שאין בו בית דין שיודעים ובקיאים בדינים ובדיני פרוזבול ושביעית, אין כותבין פרוזבול, ויש להם תקנה לשלוח למקום בית דין חשוב על ידי שנים, (כלומר למסור חובם לב"ד חשוב הנמצאים במקום אחר.) וכדאיתא בירוש' רבי חזקיה בשם ר' ירמיה אפילו נתונים ברומי, פי' הדיינים. שיכול לומר מוסרני לפלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני ואפילו הם רחוקים ממנו הרבה. וכמ"ש המרדכי פרק השולח. ומשמע דמהני אפילו לא

צריך שיהיה לפני בית דין אלא אפילו הן במקום רחוק. וכן כתב מהר"א פולדא בפירושו הירושלמי. ע"ש. ומבואר מפשטות דברי הירושלמי דלא כסברת הראשונים הנ"ל, דלא בעינן שיהיה בפני בית דין, וכ"ש שאין צריך שיודקו לכך במפורש. וז"ל מרן הבית יוסף בחושן משפט (סימן סז מחודש ט), כתב בספר התרומות בשם הר"י אלברצלוני, ענין שטר הפרוזבול כך הוא, הולך המלוה אצל ג' עדים, ויש אומרים אפילו לפני שנים, ואומר, הוו עלי סהדי וחזו דאנא מסרנא פרוזבול קמי שלשה דיינים, דאינון פלוני ופלוני דיינים שבמקום פלוני, ודי לו אם יחתמו אותם עדים באותו פרוזבול שהם ראו כי בפניהם מסרו בפני הדיינים, ואף על פי שאין הדיינין חותמין בו. והוסיף מרן בבדק הבית, וז"ל: וכתב המרדכי בפ' השולח, שמדברי ר' יחיאל משמע שאינו מועיל פרוזבול אלא אם כן יאמר לדיינים עצמם, והמרדכי חלק עליו, מדגרסינן בירוש' אפילו נתונין ברומי, פי' הדיינים. עכ"ל. ומוכח מדברי מרן דסבר וקביל סברת המרדכי שאין צריך שיהיה בפני בית דין. וגם

ידעו הבית דין. וכן נראה ממה שהביא בעל התרומות בשם הרב אלברצלוני שהובא בבית יוסף ח"מ סימן סז. עכ"ל. הא קמן שגם המבי"ט הסכים כן להלכה ע"פ הירוש', ומוכח לה גם מדברי בעה"ת בשם הר"י אלברצלוני. וכאמור. ועיין עוד בשו"ת המבי"ט (ח"ב סימן רכה) שכ', שאם כותב בפרוזבול מוסר אני לכם הדיינים וכו', הדיינים חותמים בו, והרי הם מפורשים, אף על פי שלא פירשם בתוך הפרוזבול, אבל כשכותב הפרוזבול בלשון עדים, אז צריך לכתוב בפירוש שם הדיינים. וכן אנחנו נוהגים. ע"ש. וכן כתב עוד בשו"ת המבי"ט (ח"א סימן שא), שנוסח הפרוזבול שנכתב מכמה בתי דינין בדורו, בפנינו עדים החת"מ וכו'. ע"ש. וכן כתב בשו"ת מהר"ם גביזון (עמוד שלג). ע"ש.

שטרותי לב"ד פלוני שבעיר פלוני. ע"כ. ואף על פי שנראה שהרמב"ן והרשב"א והר"ן הנ"ל מפרשים דברי הירוש' אפילו נתונים ברומי היינו השטרי חוב שלו. וכמו שפירש כן מהר"ש סיריליאו בירוש' שם. וכן מתבאר ממ"ש בחי' הרמב"ן (גיטין לו.), מוסרני לכם הדיינים שבכל מקום שהם יהיו כמסורות לידכם, ואמרו בירוש' ואפילו נתונות ברומי. ע"כ. וכן כתב הר"ן (שם ד"ה פיסקא). וכן פי' מהרש"ל בים של שלמה (פ"ד דגיטין ר"ס מב). ע"ש. וכן מתבאר עוד בכפתור ופרח (פרק מט דף קח דע"ב). ע"ש. ונראה שזוהי גם כן דעת רבינו יחיאל שבמרדכי דס"ל שצריך שיעשה הדבר בפני בית דין. ועיין עוד בתשו' הרשב"א (ח"ב סימן שיג) שהולך לשטתו דבעינן שיעשה הפרוזבול בהסכמת בית הדין ובפניהם. ע"ש. וגם הריב"ש (סימן תצא) כתב כן בשם הרמב"ן. ולא העיר כלום על דבריו בזה. כיעוש"ש. וק"ק על מרן הבית יוסף והמבי"ט שלא הזכירו דעת הרמב"ן והרשב"א והר"ן והריב"ש שחולקים בזה על פירוש המרדכי. וקצת יש לומר דבהא מילתא גופא פליגי

הב"ד החשוב שבדור רחוק ממנו הרבה יצטרך ללכת לשם, ואם כן איך יהיה כל אדם נאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד משום חזקה דלא שביק היתרא ואכיל איסורא. ואם בית הדין שהם חכמים גדולים ביותר רחוק ממנו, אין כאן חזקה. ומה תיקן הר"ן במ"ש דב"ד גדול שבדור נזקק הוא לכך. אם לא שנאמר דלאו דוקא בית דין חשוב שבדור, אלא כל שהוא גדול וחשוב בעירו סגי. ואעפ"כ איני רואה כל טעם להצריך שיהיה דוקא בפני בית דין, ולמה לא יועיל כשמוסר חובו לבית דין פלוני שבמקום פלוני בפני עדים. אלא אם כן נאמר דמ"מ צריך שהב"ד יתמצו בכך. ולפי זה כל שהודיע לב"ד ונתמצו סגי, ואין צריך למסור להם פא"פ. ואפשר שזוהי כוונת הר"ן במ"ש דב"ד גדול שבדור נזקק הוא לכך, פי' ובודאי שירצו. ואפשר עוד שכיון שהוא נזקק לכך אפילו הודעה אין צריך. וכדעת המרדכי שכתבתי. עכ"ל.

נמצא שלפי מסקנת דבריו, אפשר שגם הר"ן יודה להמרדכי דלא בעינן שיהיה בפני בית דין. ועיין עוד להב"ח (סימן סו ס"ק כב)

תנאי, דלמ"ד נאמן אדם לומר פרוזבול הי"ל ואבד, ס"ל שאין צריך לעשות הפרוזבול בפני בית דין והסכמתם, ומש"ה שייך לומר בזה, חזקה לא שביק היתרא ואכיל איסורא, כיון שבנקל יכול לכתוב פרוזבול. אבל למאן דאמר שאינו נאמן, ס"ל דבעינן שיהיה בפני בית דין ושיסכימו להזדקק לכך, ומכיון דטריחא מילתא ליכא חזקה כולי האי. ולדינא אנן בדידן נקטינן שנאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד, וכמו שפסק הרמב"ם (פרק ט הל' כד). וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן סו סעיף לג). ודו"ק.]

וע' במהר"י קורקוס (כפ"ט מה' שמיטה ויובל הי"ז) על מ"ש הרמב"ם שם, "שאינן כותבים פרוזבול אלא בית דין חכמים גדולים ביותר, כבית הדין הגדול של רבי אמי ורבי אסי, שראויים להפקיע ממון של בני אדם". שהביא דברי המרדכי (פרק השולח) בשם ר"י, שאין צריך לכתוב הפרוזבול בפני בית הדין, אלא יכול למסור בפני עדים כל חוב שיש לו, וזהו מה שאמרו בירושלמי (פ"י ה"ב), אפילו הם נתונים ברומי, פירוש הדיינים. וכתב על זה, אבל שאר המפרשים פירשו דאשטרות קאי. ומכל מקום לעיקר הדין הדבר קשה לומר שצריך בפני בית דין, ואם

לחבירו לעשר שנים. והובא בבית יוסף (סימן טז). וע"ש.

איברא דהמאירי (גיטין לו. עמוד קג) כתב, ולעיקר התקנה יש שואלים דלמה לי פרוזבול, לדרוש להם שילוו על מנת שלא ישמטנו בשביעית שמועיל. ותירצו שאם כן אף כולם יעשו כן ותשתכח תורת שביעית, אבל פרוזבול שצריכים לבא עליו לפני בית דין אוושא מילתא, ונמצא רישומה של שביעית ניכר וכו'. ע"כ. ומוכח דבעינן שיהיה בפני בית דין. נאלא שהמאירי עצמו ס"ל שאין שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה. ומכל מקום לעצם הקושיא י"ל שאין זה מוכרח, שהרי גם בחי' הריטב"א (מכות ג: ד"ה א"ר ענן), הקשה כן, וכתב, וי"ל שאין כל אדם זכור להתנות כן בשעת הלואה, וגם אינו רוצה שיראה כאילו מתייאש מלגבות חובו בזמנו. ועוד שנראה שמראה עין רעה על שמיטת השביעית. ועוד שתשתכח תורת שביעית, אבל פרוזבול הוא זכור לשביעית דאוושא מילתא כשבאים כולם לעשות פרוזבול. ע"כ. וכן הוא בבדק הבית חושן משפט (סימן טז). ע"ש. וכן כתב הרמב"ן (גיטין לו.). ע"ש. ומשמע שכיון שכולם

אהא דאמרינן (גיטין לו.), רבי נתן מסר מילי לר' חייא בר אבא, וכתב הרא"ש, דרחב"א היה עוד אחד עמו, דשנים בעינן. וכדתנן זהו גופו של פרוזבול וכו'. וכתב הרב ב"ח דכוונת הרא"ש היא דרחב"א והאחר שעמו היו עדים על הפרוזבול שמסר בעל פה בפניהם לדיינים שהיו במקום אחר, שאף על פי שאינם בפניו שפיר דמי, וכמ"ש המרדכי בשם הירושלמי, שאפילו אם הם נתונים ברומי, דהיינו הדיינים וכו'. ע"כ. נמצא שמצאנו חבר להמרדכי הנ"ל הוא הרא"ש. ואפשר שגם מרן הבית יוסף והמב"ט והרמ"א שפסקו כהמרדכי שאין צריך בפני בית דין, ס"ל כדברי מהרי"ק, שאף בדעת הרמב"ם י"ל כן, ושאין ראייה להיפך מדברי הר"ן. ולפי האמור גם דעת הרא"ש כד' המרדכי. ומכיון שכדעתם ז"ל כן הוא גם כן דעת בעל התרומות בשם הר"י אלברצלוני, אף על פי שהרמב"ן והרשב"א ור' יחיאל והריב"ש לא ס"ל הכי, הוה ליה ספקא דרבנן ולקולא. דשביעית בזמן הזה דרבנן. וכמ"ש כיו"ב הרמב"ן והריטב"א והרא"ש מכות (ג:.) בדין המלוה

טורחים לסדר פרוזבול בער"ה של שנה שמינית או בסמוך לה אוושא מילתא ויש זכר לשביעית. וע' בספר העיטור (ערך פרוזבול). ובכפתור ופרח (ס"פ מט). ובספר בכור שור בחי' למכות (ג). ובמשנה ראשונה (פ"י דשביעית מ"ג). ובשו"ת מנחת יחיאל (סימן פד). ע"ש.

והגאון רבי עזרא טראב מסלתון אב"ד דמשק, בשו"ת שערי עזרה (חלק יורה דעה סימן כב) הביא מ"ש הגאון ר' מרדכי גלאנטי (מח"ס דברי מרדכי) בכתב יד, הנה נהגו פה דמשק לכתוב פרוזבול בלשון עדים, שבפניהם אמר שכל חוב שיש לו, מוסר אותו לבית דין שבצפת ת"ו, והדיינים אינם כאן. והנה המרדכי הביא שרבינו יחיאל סובר שצריך שיהיו הדיינים בפניו, והמרדכי חלק עליו, והביא ראיה מהירושלמי דקאמר אפילו הם נתונים ברומי, פירוש הדיינים, ולי נראה שרבינו יחיאל מפרש דקאי על השטרי חוב. ושכן משמע מדברי בעל התרומות, דבעינן שיהיה בפני הדיינים. ע"כ. אולם ממה שכתב בעל התרומות שהובא בבית יוסף, שהולך המלוה אצל עדים, ואומר, חזו דמסרנא פרוזבול קמי דיינים דאינון פלוני

ופלוני ופלוני "שבמקום פלוני", נראה שאינו עומד בפני הדיינים. וכבר כתב הרב הגאון רבי דוד פארדו בספר שושנים לדוד (שביעית פ"י מ"ד) שכתב, הא דתנן "שבמקום פלוני", לשון זה מדוייק כמ"ש המרדכי, והרמ"א (סוף סימן סז), שאף על פי שאין הדיינים בעירו של המלוה, יכול הוא לומר בפני עדים הריני מוסר שטרותי לב"ד פלוני שבעיר פלונית. ע"כ. וכן כתב הגר"א (שנות אליהו פ"י דשביעית מ"ב), וז"ל: הדיינים "שבמקום פלוני", היינו כד' הירושלמי אפילו נתונים ברומי. וכן כתב עוד בחושן משפט (סימן סז אות לה ולט). וכן כתב הגאון מהר"ש קיידינובר בתפארת שמואל על הטור, דהכא מיירי שאין הדיינים כאן, אלא שאמר בפני שני עדים שמוסר שטרותיו לבית דין שבמקום פלוני. ע"ש. וכן כתב הרב משנה ראשונה (שביעית פרק י"מ"ד), דהא דתני הכא "שבמקום פלוני" אתי לאשמועינן שאף על פי שהדיינים אינם כאן במקום המלוה, מכל מקום יוכל לכתוב פרוזבול, ויאמר כל חוב שיש לי אני מוסר אותו לדיינים שבמקום פלוני, וכדאמר בירושלמי אפילו הם נתונים ברומי.

כח אות ז), ויובאו דבריו לקמן בסמוך.

אמנם התפארת יעקב בחידושו לגיטין (לז: כ') להסביר דעת הרי"ף שהשמיטת הא דאר"י אמר רב דנאמן אדם לומר פרוזבול הי"ל ואבד, משום דאמרינן מי יימר דמזדקקי ליה בית דין, וכדאמרינן גבי גר שצריך שלשה מי יימר דמזדקקי ליה בית דין, וכ"ש כאן שצריך בית דין חשוב שבדור וכו'. ע"ש. ומוכח דס"ל בדעת הרי"ף שצריך שיבואו בפני בית דין. והנה גם בעל העיטור (ערך פרוזבול) כתב דלא קיימא לן כמ"ד נאמן אדם לומר פרוזבול הי"ל ואבד. וכן פסק המאירי (גיטין שם). אכן גם זה אינו מוכרח, ועיקר הטעם שכתב איכא למשדי ביה נרגא, חדא לפמ"ש בחידושי הרשב"א (יבמות דף פח.) אהא דאמרינן התם, משום דבידו לאתשולי אקונומות, וקשה דנימא מי יימר דמזדקקי ליה בית דין כדאמרינן בקידושין (סב:) גבי גר. ויש לומר דכל שאתה בא לומר במה שלא נעשה עדיין שהוא כאילו נעשה משום שבידו לעשות, נכהיא דקידושין (סב.) דנימא שיועילו הקידושין שקידש בהיותו נכרי על מנת שיחולו

ע"כ. גם הרב "הון עשיר" (שביעית פרק י) כתב, שבמקום פלוני, דהיינו כמ"ש הירושלמי, שאפילו נתונים ברומי, כלומר, שאפילו אם היו הדיינים עומדים במקום שגלוי לכל מי הם הדיינים שבו, מ"מ צריך שיזכיר בפרוזבול שם המקום, ולא די בזכרון שמם של הדיינים. וה"ט משום דבעינן בית דין חשוב, ולכן צ"ל שם מקומם כדי לברר ונדע מי הם אם הוא בית דין חשוב, או לא. ע"ש. ומה שכתוב חזו דאנן מסרנא פרוזבול קמי שלשה דיינים, הכוונה שמסר בדבריו חובו להם, ולעולם אין צריך להיות בפני הדיינים. וכן העלה הרב שערי עזרה שם והשיג על המהר"ם גלאנטי, שאין כן כוונת בעל התרומות, ושכן מוכח מלשון מרן במש"כ ע"ז בבדק הבית, כתב המרדכי וכו', ונסתייע גם כן מדברי המבי"ט (ח"ב סימן פא) הנ"ל. וכן כתב מרן החיד"א בברכי יוסף (א"ח סימן תלד סק"ח) וז"ל: שאף שיכול לכתוב פרוזבול שלא בפני הדיינים, מ"מ צריך עדים, ולפעמים יש טירחא בזה, לכן שפיר נאה למשוי שליח. ע"ש. וכן כתב הגאון רבי יצחק אלחנן בשו"ת עין יצחק (חאו"ח סימן

הקידושין לאחר שיתגייר, משום שבידו להתגייר. איכא למיחש דילמא לא מזדקקי ליה, דפעמים שאין נזקקים. אבל במה שאינו ידוע אם נזקקו לו כבר אם לא, כיון שרוב בנ"א נזקקים לכך ברוב פעמים וזה מעיד שנזקקו לו נאמן. ע"כ. וה"נ הכא כיון שאנו דנין על העבר אמרינן שנטפלו לו, שכיון שתיקן הלל פרוזבול מחשש פן יעבור על השמר לך וכו', נזקקין הן לדבר מצוה. ותו לפמ"ש המקנה קידושין (סב:), דשאני התם שאותם ת"ח שקיבל המצות בפניהם, הם עצמם צריכים להיות בשעת הטבילה, ומש"ה שפיר קאמר מי יימר דמזדקקי ליה הני בי תלתא. ע"ש. וכן כתב בשו"ת תפארת יוסף (חאה"ע סימן כג). ע"ש.

ולפי זה בעלמא שאפשר ליקח איזה שלשה שירצה שיסכימו להזדקק לו חשיב שפיר בידו. ומידי הוא טעמא לסברת הרי"ף, ואיהו ז"ל הרי השמיט להא דאמר שמואל לא כתבינן פרוזבול אלא או בבית דין דסורא או בב"ד דנהרדעא, ומשום דשמואל לטעמיה דמהדר לבטוליה, וכדאמר (בגיטין לו:) אי איישר חילי אבטליניה, ואנן קיימא לן כרב נחמן דאמר אקיימיניה.

וכמ"ש כל זה הרמב"ן (גיטין לו:). וכן הוא במאירי (עמוד קנד). ע"ש. וק"ל. ועו"ל, לפמ"ש הפתחי תשובה (אה"ע בסדר הגט סימן קנד סק"ח) בשם הראשונים שהובאו בשו"ת חתם סופר (חאה"ע סימן קטז), דדוקא גבי גר אמרינן מי יימר דמזדקקי ליה בית דין, משום שקשים גרים לישראל כספחת. מה שאין כן בעלמא. ע"ש. וכן כתב הגאון מחנה חיים (חאו"ח ח"ג ס"ס מח) בדעת בעל המאור. ע"ש. וכן כתב הגאון ר' יצחק אלחנן בשו"ת באר יצחק (חאו"ח סימן ב ענף ב). ע"ש. וע"כ דה"ט דהרי"ף שכל שאין פרוזבול יוצא מתחת ידו ריעא טענתיה, ומש"ה לא מהימן. והגאון ר' יצחק אלחנן בשו"ת עין יצחק (חאו"ח סימן כח אות ז) כתב להסביר דברי השלחן ערוך שפסק נאמן אדם לומר פרוזבול הי"ל ואבד, משום דלא שייך לומר מי יימר דמזדקקי ליה תלתא, שהרי מבואר בפוסקים (סימן סו ס"כ) דמהני למסור שטרותיו שלא בפני בית דין, וכדאיתא בירושלמי שאפילו הם נתונים ברומי. מש"ה לא שייך לומר בכהאי גוונא מי יימר דמזדקקי ליה תלתא. ע"ש. (אלא שלא זכר שר מדברי הרמב"ן ודעימיה הנ"ל). וע'

במש"כ בשו"ת יביע אומר ח"ב
(חאה"ע סימן יג). ע"ש.

והרב מהר"א לבית הלוי בשו"ת עין
משפט (חושן משפט סימן יח דף
לב ע"ב), הביא דברי המרדכי שהתיר
לעשות פרוזבול אפילו שלא בפני
בית דין, ופירש דברי הירוש' אפילו
נתונים ברומי היינו הדיינים. וכ'
עליו, דלית דחש להא דהמרדכי,
שכוונת הירוש' אפילו נתונים ברומי
היינו השטרות וכמ"ש הר"ן. ע"ש.
נדבריו אלו הובאו בקיצור בספר חושן
האפוד (סימן סז סק"ה), בשם מהר"א לבית
הלוי בתשו' כת"ן. וגם הרב ר' יצחק
בדאהב בקונט' כי ביצחק (קובץ ב
עמוד ט), העתיק מתוך כת"י למי
מקדושים בזה"ל, כי מה שנהגו פה
עה"ק ירושלים ת"ו, לכתוב פרוזבול
בלי ידיעת הדיינים ובלא כתב
אליהם, לא נמצא לזה סמך, אלא
שורת הדין היא שימסור לדיינים
עצמם המומחים שבאותה עיר.
וכמ"ש הפרישה שם. ועיין עוד
במהר"ש סיריליאו שפירש
הירושלמי אפילו נתונים ברומי
היינו השטרות. ודלא כפירוש
המרדכי. ולפי זה יכולים אנו לומר
פירוש זה לדעת הפוסקים. עכ"ל.

(ועיין עוד בשו"ת בית דוד חלק חושן משפט
ר"ס יז). אולם באמת אחר שמצאנו
חברים לשיטת המרדכי אין לדחות
סברא זו בשתי ידים כאשר עשו
הרבנים הנ"ל. וכבר הבאנו לעיל
דברי מרן הבית יוסף דס"ל שגם
בעל התרומות בשם מהר"י
אלברצלוני עומד בשיטה זו. וכן
כתב להדיא הרב המבי"ט ז"ל. וכן
המהר"י קורקוס מסיק שאפילו
להר"ן יש לומר כן. וכבר מצאנו
להב"ח (סימן סז ס"ק כב), שהביא מ"ש
הרא"ש אהא דאמרי' (גיטין לז). רבי
נתן מסר מילי לרבי חייא בר אבא,
דרבי חייא ב"א היה עמו אחר,
דשנים בעינן, וכדתנן זהו גופו של
פרוזבול וכו'. וכ' דכוונת הרא"ש
היא דרחב"א והאחר שעמו היו
עדים על הפרוזבול שמסר בע"פ
בפניהם לדיינים שהם במקום אחר,
שאף על פי שאינם בפניו שפיר דמי.
וכמ"ש המרדכי מהירוש' דאפילו
הם נתונים ברומי, פירוש הדיינים.
דאלת"ה תקשי להרא"ש דהא בעינן
שלשה. וכמ"ש הבעה"ת. וכ"מ קצת
מסוף דברי הרא"ש דעדים הוו.
ע"ש. נמצא שגם הרא"ש ס"ל
כהמרדכי. (וגם הב"ח תפס כן להלכה
בפשיטות.) וכן פסקו הרמ"א

זה יש סיוע למ"ש הרמ"א (סימן 102 ס"כ) שאין צריך שיהיו הדיינים באותה העיר, ע"ש. וכן כתב הגר"א בשנות אליהו שם, דהא דתנן "הדיינים שבמקום פלוני", איתא בירושלמי ר' חזקיה בשם ר"י אפילו נתונים ברומי. עכ"ל. ומוכח שמפרש דברי הירושלמי על הדיינים. וכ"ה בביאוריו (סימן 102 ס"ק לה). וכן פסק התפארת ישראל (שם אות יח). וכן כתב בשו"ת יד הלוי ח"ב (סימן 108). ועייין עוד למהר"ח פלאגי בשו"ת סמיכה לחיים (חאה"ע סימן ט דנ"ט סע"ד). ע"ש. ואם כן מאן חשיב ומאן ספין לערער על מנהג זה אשר יסודתו בהררי קודש.

ו**כתב** מרן אאמו"ר, שפשוט הדבר בעיניו, שאפילו אם טען הלוח לאחר מכן קים לי כדעת הרמב"ן והרשב"א והמאירי ורבי יחיאל והריב"ש דבעינן שיהיה בפני בית דין, דבריו מהבל ימעטו, מאחר שמרן ז"ל שקבלנו פסקיו והוראותיו, פסק בשלחן ערוך (סימן 102 ס"א) שאפילו הדיינים בעיר אחרת רשאי לעשות פרוזבול. ואם כן הרי במקומותינו פשטה ההוראה דלא מצי למימר קים לי נגד פסק מרן בשלחן ערוך. וכמ"ש מרן

והמבי"ט. וכתב המבי"ט שכן נוהגים.

ו**גם** בשו"ת מהריט"ץ החדשות (סימן רלד עמוד רנג), סמך סמיכה ככל כחו על דברי המרדכי הנ"ל בפירושו הירושלמי, שאפילו נתונים ברומי, היינו הדיינים. ע"ש. וכן כתב המזבח אדמה. (והרב יצחק בדאהב עצמו מביא מהרב המערער שכן נוהגים פעה"ק ירושת"ו להקל). וכן נעשה מעשה רב בדור הגאון החקרי לב ובית דינו. ובדור בנו הגאון הראש"ל ח"ד בדרא ובית דינו. ויש לזה פנים מסבירות בהלכה, שכן פשט המשנה (פרק י דשביעית מ"ד) גופו של פרוזבול מוסרני לכם הדיינים "שבמקום פלוני" שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה. וכתב המשנה ראשונה שם, דאף על גב דבודאי אינו צריך לכתוב בפרוזבול מקום שעומד בו, מ"מ נקט הכא "שבמקום פלוני" לאשמועינן שאפילו הדיינים אינם כאן יוכל למסור את חובו ולומר שהוא מוסר חובו אל הדיינים שבמקום פלוני. וכדאמרין בירושלמי אפילו נתונים ברומי. ע"כ. וכיון לדברי הגאון מהר"ד פארדו בספר שושנים לדוד (שביעית שם) שגם כן כתב שמלשון

לומר קים לי בכהאי גוונא. וזה ברור.

וראה להרה"ג רבי נתן צבי פרידמן נר"ו (מח"ס נצר מטעי), בירחון קול תורה (חדש אלול תשי"ט), שהאריך לדון אם מותר לסדר פרוזבול בלילה, ומסיק עפ"ד הרמ"א (סימן טז ס"ב) שגם אם המלוה אינו בעיר הדיינים יכול לומר שלא בפניהם שמוסר שטרותיו לב"ד. ומכיון שאין צריך להיות בפני בית דין, אפשר שאין להקפיד גם כן שיהיה ביום, שאין צורך לדיינים לראות הבע"ד. ושוב פקפק מדברי הר"ן שפי' דברי הירושלמי (מקור דברי הרמ"א) שאפילו הם נתונים ברומי, היינו השטרות. ושלא כפי' המרדכי דהיינו הב"ד. וכן דייק התומים מלשון נתונים שמתאים יותר על שטרות מאשר על בנ"א וכו'. והרמ"א לשיטתו שסמך להקל על האומרים שאין שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה כלל, ובפרט שהמדובר היה בחו"ל וכו', אבל בארץ ישראל אין להקל כלל, וכמ"ש התומים, ממילא בעי בפני בית דין של שלשה. ולכן אין לעשות הפרוזבול בלילה. וצ"ע. עכת"ד. נמצא דמסיק להחמיר

החיד"א ז"ל בברכי יוסף ח"מ (סימן כה ס"ק כז-כח) ובספר ועד לחכמים (ד"כ ע"א). וכן כתבו הרבה אחרונים. וכמ"ש כ במקום אחר. ואפילו את"ל שאין הכרע כ"כ מדברי מרן בשלחן ערוך בזה, מה שאינו אמת לפע"ד, ורבו האומרים דמצינן למימר קים לי נגד מ"ש מרן בבית יוסף ובדק הבית. בכהאי גוונא שמנהג א"י נתפשט ונקבע כמה דורות בזה אחר זה, ונעשה מעשה בפני גדולים חקרי לב, הא ודאי דלא מצי לטעון קיימא לן נגד המנהג. וכמ"ש מהריק"ש בשו"ת אהלי יעקב (סימן צג). וכן כתב בשו"ת דרכי נועם (חושן משפט ס"ס טו). ע"ש. והגאון מהר"ח פלאג"י בשו"ת חקות החיים (סימן טוב ד"כ ע"א) כתב, בשם הפני משה (ח"א סימן יב) והכרם שלמה (חאה"ע סימן לד), שכל שנהגו הרבנים לפסוק כן ג' דורות דור אחר דור, מוציאים מן המוחזק, ולא מצי למימר קים לי כהחולקים. ועיין עוד בספרו גנזי חיים (כללי הקיימא לן דקל"א סע"ב). ובשו"ת כפי אהרן ח"א (חושן משפט סימן יא). ובשו"ת ישא איש (חאה"ע סימן יד דנ"ה ע"ב). ובשו"ת שער אשר קובו (חושן משפט ס"ס ט). ועוד. ואכמ"ל. ואם כן מי שם פה

עיני קדשו בדברי מהריק"ש גופיה, שאחר מ"ש מהריק"ש כנ"ל, סיים בעצמו, ומינה שאפילו קרובים לדיינים כשרים, כדין קניית שטר זה מזה. עכ"ל. וע' בתשובה מאהבה (סימן עב) שהביא דברי התומים, וצידד להקל בדין דיינים קרובים שכשרים לפרוזבול. ע"ש. והגאון מהר"א ישראל בספר בית אברהם (סימן סז דקמ"ג ע"ב) הביא דברי התומים, וכ' עליו, ולא ידעתי במה נסתפק, דהא הרא"ש והר"ן כתבו דמקולי פרוזבול הוא שמזכין לו אפילו שהוא לחובתו. והוא הדין שיש להקל בדיינים קרובים. ותו דקרא כתיב ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך, ולא של אחיך בידך, ודרשינן בספרי, מכאן אמרו המוסר שטרותיו לב"ד אינו משמט. ומה לי מוסר שטרותיו לב"ד קרובים או רחוקים כיון שהב"ד הם הנוגשים. ע"כ. וראיתו הראשונה יש לדחות, דמשום שמצינו שהקילו בפרוזבול לזכותו קרקע אף על פי שחוב הוא לו, אין לנו להוסיף להקל מדעתינו על מה שאמרו חכמים בפירוש. אך ראיתו השנית נראית נכונה. שאף על פי שכ' התוס' (מכות ג:) דפרוזבול ומוסר שטרותיו לב"ד תרי מילי

להצריך לגשת לבית דין. אמנם לא זכר שר דברי מהר"י קורקוס הנ"ל שאף להר"ן אין צורך לעשות הפרוזבול בפני בית דין. וכבר הבאנו לעיל שכן דעת גאוני ירושלים, והחילוק שכ' בין חוץ לארץ לא"י, ליתא. גם מה שכתב שאין לעשות פרוזבול בלילה, נעלם ממנו מ"ש הרב מהריק"ש בהגהותיו לחושן משפט (סימן סז סל"א) וז"ל, פרוזבול נכתב בלילה ואינו כמו דין, וכן כתבו ז"ל דמדדין קניית שטר נגעו בו, וכן מצינו בדברים בלבד נדחית שמיטת כספים. וע' בדין כ. עכ"ל. ובחנם האריך הרה"ג הנ"ל בדין זה, בדבר המפורש בדברי גדול האחרונים, כנ"ל.

וע' בספר פנים במשפט (סימן סז ס"ק כד) כ', נסתפק הגאון רבי יהונתן ז"ל בתומים (אות כג), אם כשרים דיינים הקרובים ללוה לכתוב פרוזבול. ולפע"ד יש להוכיח דכשרים, ממ"ש המהריק"ש דפרוזבול נכתב אפילו בלילה, מפני שאינו דין. והביא דבריו החשק שלמה (סימן סז הגה"ט אות כה). ומאחר שאינו דין מסתברא דכשר אפילו בקרובים. ע"כ. וכנראה שלא שלטו

לינהו, ומוסר שטרותיו לב"ד מדאורי'
אינו משמט, מה שאין כן פרוזבול.
וכן כתב הר"ן בגיטין (לו:). מ"מ
פרוזבול נמי נתקן על סמך מה
שהתירה התורה למסור שטרותיו
לב"ד, ובאו חכמים והוסיפו שאף
על פי שלא נמסרו השטרות ממש
אינו משמט. וכמו שמתבאר
בחידושי הריטב"א (מכות ג:). ובהר"ן
גיטין שם. וכן מוכח בספרי
ובירושלמי (פ"י דשביעית ריש ה"ב).
ע"ש. וכשם שבמוסר את שטרותיו
עצמם אין סברא לפסול דיינים
קרובים שהם הנוגשים, הוא הדין
נמי בפרוזבול. ומכ"ש לפמ"ש
התוס' גיטין (לו:). אליבא דרש"י,
דרשא דספרי עיקרה באה למעט
המלוה על המשכון, ומוסר
שטרותיו לב"ד אסמכתא בעלמא
הוא, וטעמא משום דהפקר בית דין

לינהו, ומוסר שטרותיו לב"ד מדאורי'
אינו משמט, מה שאין כן פרוזבול.
וכן כתב הר"ן בגיטין (לו:). מ"מ
פרוזבול נמי נתקן על סמך מה
שהתירה התורה למסור שטרותיו
לב"ד, ובאו חכמים והוסיפו שאף
על פי שלא נמסרו השטרות ממש
אינו משמט. וכמו שמתבאר
בחידושי הריטב"א (מכות ג:). ובהר"ן
גיטין שם. וכן מוכח בספרי
ובירושלמי (פ"י דשביעית ריש ה"ב).
ע"ש. וכשם שבמוסר את שטרותיו
עצמם אין סברא לפסול דיינים
קרובים שהם הנוגשים, הוא הדין
נמי בפרוזבול. ומכ"ש לפמ"ש
התוס' גיטין (לו:). אליבא דרש"י,
דרשא דספרי עיקרה באה למעט
המלוה על המשכון, ומוסר
שטרותיו לב"ד אסמכתא בעלמא
הוא, וטעמא משום דהפקר בית דין
הפקר. וכן כתב הרמב"ן בח"י שם.
וע' בכפתור ופרח (פרק מט). ובמשנה
ראשונה (רפ"י דשביעית מ"ב). ע"ש.
דלפי זה פרוזבול ומסירת שטרותיו
לב"ד תקנה אחת היא. וכ"ה שיטת
רש"י (מכות ג:). דהסברא לפי זה
מרווחת טפי להכשיר דיינים
קרובים בשניהם, דחד טעמא הוא.
על כל פנים לפי כל האחרו' שכ'

ניהדרר אנפין לנ"ד, כי הנה בספר
חשק שלמה (סימן סז הגב"י
אות כט), הביא בשם מהרז"ש (ח"ב
סימן לב), שכתב, שכל הפוסקים
חולקים על המרדכי, וסוברים
שצריך שימסור בפני בית דין. ע"כ.
אולם בשו"ת שערי עזרה (חלק יורה
דעה סימן כב) הביא דברי המהרז"ש
(ח"ב סימן לג) שכ' דמדיוק דברי הפו'

ובשו"ת חת"ס (חושן משפט סימן קיג).
ובספר ראשית בכורים (דנ"ו ע"א).
ובשו"ת שערי עזרה (חלק יורה דעה
סימן כב). ועוד. וכן כתב הרה"ג ריי"מ
טוקצינסקי בספר השמטה (עמוד סב).

ומרן אאמו"ר העלה בזה, דבודאי
דהמחמיר על עצמו לכתחלה

לכתוב הפרוזבול בפני בית דין
תע"ב, אבל הרוצים להקל בזה
בשביעית בזמן הזה דרבנן, ולעשות
כן בפני עדים ושלא בפני בית דין,
וכמנהגינו פעה"ק ירושלים ת"ו
מדורי דורות, בודאי שיש להם על
מה שיסמוכו, וכדעת המרדכי,
והרא"ש, והאלברצלוני, ובעה"ת,
ומרן, והרמ"א, והמב"ט, ומהר"י
קורקוס, והב"ח, והגר"א, והתפארת
ישראל, והמשנה ראשונה,
והשושנים לדוד, וסיעתם. והכי
עביד עובדא מרא דעובדא הגר"נ
אדלר. וכמ"ש בשו"ת החת"ס (חושן
משפט סימן ג). ע"ש. ומכ"ש במקום
שאינן שם בית דין שבודאי כדאים
הרמ"א וסיעתו לסמוך עליהם, ומה
גם בשביעית בזמן הזה דרבנן.
וכמ"ש להלכה החכ"א בשערי צדק
(פכ"א סימן ו) והקיצור שלחן ערוך
(ס"ס קפ). ע"ש. (ובשעה"ד אפילו עשאו
שלא בפני בית דין ושלא בפני עדים, רשאי

מוכח דס"ל דבעינן בפני הדיינים,
ושכן דעת בעה"ת בשם הרב
אלברצלוני. ושפי' הירוש' אפילו
נתונים ברומי היינו השטרות. ומסיק
לדינא דבעינן בפני הדיינים.
ושכיו"ב כ' הרה"ג מהר"ר מרדכי
גלאנטי בכת"י. אכן בהיות
והמב"ט הסכים לפירוש המרדכי
שאפילו הדיינים ברומי. וכן פירש
בעה"ת בשם הר"י אלברצלוני, ולפי
זה גם מרן בשלחן ערוך ס"ל הכי,
וכן פסק הרמ"א, יש לסמוך על
הפוסקים דס"ל דלא בעינן שיהיה
בפני בית דין, יען דשמיטת כספים
בזמן הזה מדרבנן וספקא דרבנן
לקולא. עכת"ד. ובספר מטה שמעון
(סימן סז הגב"י אות כח) הסתמך ע"ד מר
אביו החשק שלמה בשם מהר"ח ש
הנ"ל. וכבר השיבו לנכון בשו"ת
סמיכה לחיים (חאה"ע סימן ט דנ"ט
ע"ד). ע"ש. והנה חדשים מקרוב באו
ובייחוד מאחינו האשכנזים שהחלו
לעשות חדשה בארץ ולהנהיג
פעה"ק ירושת"ו שכל המבקש
לעשות פרוזבול צריך לבא לב"ד,
והדפיסו הפרוזבול בנוסח במותב
תלתא כחדא הוינא אנן בית דין
וכו', וכעין הנוסח שהוזכר בבית
יוסף (סימן סז). ובסמ"ע (ס"ק לח).

לה. על רבני ומנהיגי הדור להזכיר ולהזהיר את כל קהל ישראל בזה, לעשות הפרוזבול בפני שני עדים. (לה)

לגבות חובו.) ובהיות שבעוה"ר מצוה זו רופפת בידינו, עבדינו עובדא לכתחלה, להדפיס הנוסח של הפרוזבול, בפנינו עדים החת"מ וכו', כדי שלא להטריח את כל הבעלי חוב לבא לבית דין, וביום ערב ראש השנה, דילמא ממנעי ולא עבדי.

על רבני ישראל להזכיר לכל קהל ישראל לעשות הפרוזבול

(לה) וכמ"ש להזהיר ע"ז בספר בן איש חי (ס"פ כי תבא). ע"ש. וכ"ה בחזון עובדיה על הלכות פרוזבול. וז"ל הבן איש חי שם: מדברי סופרים שמיטת כספים נוגהת בזמן הזה בכל מקום אפילו בחו"ל, וכמו שפסקו מרן ורוב הפוסקים, אך הרז"ה ז"ל ודעמיה כתבו שאינה נוגהת בזמן הזה בחו"ל, וכתב מור"ם ז"ל בהגה"ה דעליהם סמכו במדינות שלהם שאין נוגהין דין שמיטה בזמן הזה בחו"ל, וכתב הגאון אורים ותומים אפילו אם היה האמת שהדין כהרז"ה וסיעתו, היה מהראוי לנו להחמיר בזה ולנהוג דין שמיטת כספים, כי מה מאד מזהיר אותנו הנביא בגולה הציבי לך ציונים לעשות זכר למצות ה' שהיו חובה עלינו בהיותינו בא"י וכו', וזהו אם הדין כהרז"ה, אבל באמת רבו עליו חכמי הדור וממש רובם ככולם קיימו וקבלו כפשט הגמרא דנוהגת בזמן הזה מד"ס, ולדעת הרמב"ן ז"ל נוגהת בזמן הזה בחו"ל מן התורה, על כן חייב כל אדם לעשות על כל פנים זכר למצוה זו בפרוזבול.

ופרוזבול זה הלל הזקן ע"ה תקנו בשביל העשירים שלא ימנעו מלהלוות, ויעברו על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה וכו'. ואכתוב בזה מעשה גאון אחד היה יושב בליל פסח על השלחן, ובנו היה עשיר וסוחר גדול, והיה הבן יושב ואוכל הכורך של מצה ומרור

לו. אנשים הרחוקים מהתורה והמצות, ואינם יודעים כלל ענין פרוזבול, יכול קרוב או ידיד שלהם לעשות להם פרוזבול, אפילו שלא בידיעתם, כדי שיגבו חובותיהם בהיתר, שזכין לאדם שלא בפניו. (לו)

ונמצא הוא מקיים מצות שמיטת כספים, והנה הפרוזבול הוא שאומר שמוסר שטרותיו וחובותיו לב"ד, וענין המסירה הזאת שהם יהיו גובים לו חובותיו, ואז לא קרינן ביה לא יגוש אלא הב"ד הם הם הנוגשין, וכיון שביד בית דין לנגשם ולא הוא, אז הוא יכול לקבל חובו מן הלוח אחר השמיטה. עכ"ד הבן איש חי.

והיה אומר קודם אכילה בהרמת קול כהלל הזקן שהיה כורכן ואוכלין וכו' ככתוב בסדר הלילה, וא"ל אביו בני תזכור את הלל הזקן גם בערב ר"ה הזאת הבאה לחטו"ל, א"ל, אבי, וכי אוכלין כורך בער"ה, א"ל, בני, שנה זו שמיטה היא ואני מזהירך שתעשה פרוזבול כתקנת הלל הזקן עליו השלום זיע"א, על כן כל אדם לא יתשל בדבר זה

זכין לאדם שלא בפניו בעשיית פרוזבול

שתתקלקל, מותר למשרתת להפריש חלה בלי רשות בעלת הבית, מפני שזכות היא לה. וזכין לאדם שלא בפניו. וזכיה מטעם שליחות. ע"ש. וכן פסק הרמ"א יורה דעה (סימן שכח ס"ג) ובט"ז (שם סק"ב). והכא נמי כיון שיש הפסד לאיש שהלוח מעותיו, בלי שיעשה פרוזבול, מותר לקרובו לעשות פרוזבול עבורו שזכין לאדם שלא בפניו. ובגיטין (לז.) איתא שאין כותבים פרוזבול אלא על הקרקע (שיש קרקע ל"לוח") ואם אין לו

(לו) כן השיב מרן אאמו"ר זיע"א. דהנה הרשב"א (בחי' לגיטין כ.) כתב, וא"ת כי מקנה להו הזקן מאי מהני הא אינהו לא ידעי כלל. וי"ל כיון דאיכא דעת אחרת מקנה מהני. ע"ש. וכיו"ב קיימא לן ביורה דעה (סימן שכח ס"ב) שאין מפרישים חלה בלי רשות בעה"ב. ובכל זאת כתב בשו"ת תרומת הדשן (סימן קפח) היכא שבעלת הבית לשה ועשתה עיסה, והלכה לה. ואם תשהה עוד העיסה בלי אפיה, יש חשש

שעושה הלואה פרוזבול למלוה. ע"ש. ועיין עוד במשנה ראשונה (שביעית פרק י' משנה ה). גם בשו"ת שבט הלוי (חלק ז סימן ריח) נשאל בנ"ד, והשיב להקל, והוכיח כן מהתוספתא והאור"ז הנ"ל. ע"ש.

ובספר נחלת אליהו דושינצר (סימן סה) כתב, ששאל את החזון איש האם יכול לעשות פרוזבול ביד המלוה שלא מדעתו כמו שיכול לעשות בלא ידיעת הדיינים, משום שיש אומדנא שבוודאי ניחא להו כך יש אומדנא שהמלוה ניחא ליה לעשות פרוזבול, וכתב שהשיב לו החזון איש, שיש חילוק בזה, שאם המלוה באמת רוצה לעשות פרוזבול ורק ששכח, יכול לעשות בעדו פרוזבול שלא מדעתו, אבל אם המלוה רשע הוא, שאינו רוצה לעשות פרוזבול, ואפילו אם היה יודע, לא הוה ניחא ליה בזה, אין אומרים זכין לאדם שלא בפניו, ואין אומרים דכיון שאם היה יודע את האמת שיש איסור ויש שכר ועונש והיה מאמין בזה כפי שהוא האמת, היה ניחא ליה בזה, דלא אזלינן רק לפי המציאות של עכשיו אם באמת היה יודע הוה ניחא ליה עכשיו, דרק אז מהני, והביא ראיה לזה. עכ"ד.

מזכהו בתוך שדהו כל שהוא. וכתב הר"ן (שם ד"ה ומסתברא) ומכאן נ"ל דמאי דקיימא לן זכין לאדם שלא בפניו כל שהדבר בעצמו זכות אף על פי שנמשך ממנו חוב שהוא יתר על הזכות, זכה וקנה ועכ"פ מקולי פרוזבול הוא. ע"ש. וכן כתבו הרא"ש בפסקיו (סימן טו). והאור זרוע (מסכת ע"ז סימן קכ) כתב, תניא בתוספתא (סוף ב"ב) "גזרי דיינים ופרוזבולין שלא מדעת שניהם. רבי אומר, אומר אני שאין כותבים פרוזבול אלא מדעת המלוה". [וכן הובאה בחידושי הרשב"א (ב"ב קסז:)]. וסיים האור"ז, דעת הלואה כולי עלמא לא פליגי דלא בעינן כי פליגי מדעת המלוה, דדלמא דעתו שתהא שביעית משמטתו כדי לקיים מצות עשה, דכתיב שמוט כל בעל משה ידו וכו'. עד כאן.

ומוכח שבאדם שאינו שומר תורה ומצות ומוחזק לגבות חובו אחר השמיטה אף בלי פרוזבול, כתיבת הפרוזבול זכות היא לו וזכין לאדם שלא בפניו. וראה עוד מ"ש בזה הגאון רבי יצחק אלהנן בשו"ת באר יצחק (תאור"ח סימן א). ועי' עוד לבעל העטור (דף עו ריש ע"ד) שכתב דהא דאמר רשב"ג בתוספתא עיקר,

שכל כוונתו באכילתו אינה אלא כדי לעבור על מה שאסרה תורה. ע"ש. וכן כתב הגר"ח פלאגי בשו"ת חיים ביד (סימן צט דף קיד:). שאפילו המומרים אשר בימינו, אינם אלא לתיאבון ולא להכעיס, וכמו שכתבו בשו"ת מהרד"ך (בית יא חדר א), ובשו"ת מהר"ש הלוי (חלק יורה דעה סי' ט). וכן כתב הבית חדש (יורה דעה סי' שמ). ע"ש. וכן כתב עוד בספרו גנזי חיים (מערכת מ סימן לא). ועיין עוד בשדי חמד (מע' מ כלל קנה). וכל שכן בסתם אנשים שלא נתחנכו על ברכי התורה והמצות שלכל הדעות אין לדונם כמומרים שעושים להכעיס. ויש לזכותם לעשות להם פרוזבול. וכן כתב בשו"ת ארץ צבי ראם (וילנא תרל"ה, סימן ג, דף ו ע"ב).

ובמק"א כתבנו בזה לגבי מכירת חמץ, וכן נוהגים ברבנות, שלרווחא דמילתא מוכרים את החמץ של כולם, וזה מועיל על כל פנים לצירוף נוסף.

אולם נראה שלא אמר כן החזון איש אלא באופן שידוע שהמלוה רשע להכעיס, ואינו רוצה בפרוזבול כלל אף על פי שאין לו שום הפסד בכך, אבל הרחוקים מן המצות מפני שלא למדו, הוו כתינוק שנשבה בין הגוים, וכמ"ש החזון איש עצמו ביורה דעה (סוף סימן ב), שדינם של אלו כדין תינוק שנשבה בין הגויים, כי אצלינו הם קודם תוכחה, שאין אנו יודעים להוכיח, ודינם כאנוסים. ע"ש. ואנן סהדי דניחא להו להנצל מאיסורים, כשאין להם שום הפסד בדבר, ולא שבקי היתרא ואכלי איסור, כמו שאנו רואים ברבים מאלו שלא חונכו על ברכי התורה והמצות, לכן שפיר יש לזכותם, לעשות פרוזבול, עבורם. וכבר כתב הרשב"א במשמרת הבית (דף ט), שלא נקרא מומר להכעיס אלא כשיש לפניו היתר ואיסור, ומניח ממש את ההיתר שלפניו, ופושט ידו ולוקח ואוכל את האיסור, ומראה בעצמו

לז. המלוה שהוא תושב ארצות הברית, שהלווה לכמה מתושבי ארץ ישראל, ובסוף השנה השביעית בארץ ישראל, ליל ראש השנה חל בשעות הצהרים של ארצות הברית, ונמצא שבארץ ישראל חל אז האיסור דלא יגוש, לכתחלה יש למלוה להקדים עשיית הפרוזבול בשעת הבוקר של ארצות הברית, בעוד שבארץ ישראל עודנו יום, ובדיעבד שלא עשה כן, רשאי לכתוב הפרוזבול בערב ראש השנה אחר חצות היום, ורשאי לגבות את חובו. (לז)

זמן ההשמטה במלוה תושב ארה"ב והלווה תושב אר"י

שאיסור הנאה מן החמץ הוא איסור גברא, כיון שמן התורה מותר אחר הפסח, ולכן באיסור חמץ בתר בעל החמץ אזלינן. ולא בתר חמצו. ע"ש. וכן כתב בשערים המצויינים בהלכה (בהל' פסח עמוד פ) בשם הגאון בעל ערוגת הבושם. ושכן כתב עוד בשו"ת אבני זכרון (ח"ב סימן א). ע"ש. ועיין עוד למרן הגאון רבי יוסף חיים בבן איש חיל חלק ב דרוש ג' לשבת הגדול מה שכתב בזה. ע"ש. וכן האריך בזה בשו"ת ארץ צבי פרומר (סימן פג), ופלפל בזה באורך כיד ה' הטובה עליו. ע"ש.

והגאון רבי יצחק אייזיק ליעבעס (בעל שו"ת בית אבי), במאמרו שבקובץ "נועם" (חלק יב עמ' רמט) והלאה, כתב, נשאלתי במי שעלה

(לז) הטעם לזה מפני שאיסור לא יגוש שחל על המלוה הוא רק בסוף השביעית של ארצות הברית, ולכן אם עשה הפרוזבול בשעה שעדיין הוא יום במקומו, יצא ידי חובתו, וכיוצא בזה איתא בשו"ת חסד לאברהם תאומים (קמא חאו"ח סימן לה) שנשאל גם כן בזה, וכתב, לדידי פשיטא לי דאנן אזלינן בתר עמידת בעל החמץ, משום דאיסורא רמיא אקרקפתא דגברי, שהתורה אמרה לא יראה לך חמץ, ואם במקומו לא הגיע זמן איסורו לא עבר בכל יראה, אפילו החמץ מונח במקום שחל האיסור וכו'. ע"ש. והגאון המנוח רבי יעקב בצלאל זולטי זצ"ל בשו"ת משנת יעבץ (חאו"ח סימן יג) פלפל גם כן בענין זה, וכתב לבאר דעת הרמב"ם

שעדיין הוא יום אצלו יכול לכתוב פרוזבול, דבתי בעל החוב אזלינן. ואמנם בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן רצא אות ב) נטה קו להחמיר בזה, והניח בצ"ע. ע"ש. גם הגרש"ז אורבך בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן מז אות ב) נסתפק בזה, וכתב שאין הדבר פשוט לומר דאזלינן בתי המלוה, כיון שיש איסור דלא יגוש, דהיינו שאסור לנגוש את הלוה, והוא נמצא בארץ ישראל, והשביעית משמטתו וכו'. ע"ש. אולם בספר משנה כסף (ח"ב עמ' קסה) שאחר שהביא דברי הגרש"ז אורבך, העלה שהדברים נראים והדעת נוטה שהכל תלוי במלוה, דעליה מצוה רמיא, שנאמר שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו, וכמ"ש הרמב"ם וכו'. ע"ש. ונראה שמכיון שמצות שמיטת כספים בזמן הזה אינה אלא רק מדרבנן, בדיעבד אמרינן ספקא דרבנן לקולא, אבל לכתחלה יזהר המלוה לכתוב הפרוזבול בשעות הבוקר, בשעה שעדיין יום הוא בארץ ישראל.

לבקר בארץ ישראל בתקופה של חג הפסח, והשאר חמץ ברשותו בארה"ב, ומינה את הרב המקומי בארה"ב למכור חמצו לנכרי, וידוע שבזמן שהגיע זמן איסור החמץ בארץ ישראל, עדיין הוא שעות הבוקר בארצות הברית, ובשעה שהרב המקומי באמריקה מכר את החמץ לגוי בערב פסח קודם חצות, כבר נאסר החמץ בהנאה על בעליו בארץ ישראל, והספק הוא אי אזלינן בתי מקום החמץ, או בתי מקום הבעלים. והעלה במסקנתו, שבנ"ד שאיסור חמץ שעבר עליו הפסח הוא רק מדרבנן, יש להקל. ע"ש. וראה עוד בספר נפש חיה מרגליות (סימן תמג). ובספר משנת משה בלוי (עמוד יט). ובמה שכתב בספר טהרת הבית (חלק ב עמוד רפ).

ולפי זה כיון שמצות שמיטת כספים חל על המלוה, וכמ"ש הרמב"ם (בפרק ט מהל' שטה ויובל הלכה א), מצות עשה להשמיט המלוה בשביעית, שנאמר שמוט כל בעל משה ידו. וכן כתב הרמב"ם בספר המצות (במנין המ"ע סימן קמא), כל זמן

לח. נוסח שטר הפרוזבול שנהגו בו פעיה"ק ירושלים ת"ו מלפני מאות שנים, כך הוא: בפנינו עדים החתומים מטה, בא פלוני ואמר לנו: היו עלי עדים שהנני מוסר כל חוב שיש לי לבית דין הצדק אשר פה עיה"ק ירושלים ת"ו, הלא הם: הרב פלוני, והרב פלוני, והרב פלוני, שאגבנו כל זמן שארצה. וחותמים עליו שני העדים. ונכון לעשות כן אף על פי שאין הדיינים הללו יודעים כלל ממסירת החוב הזה, כמבואר לעיל. [והמערער על זה לא חש לקמחיה, ודבריו מהבל ימעטו. ופוק חזי מאי עמא דברן.] לח)

נוסח שטר הפרוזבול

עוד מה שכתב המהר"ח פלאגי בשו"ת סמיכה לחיים (חאה"ע סימן ט). ולכן, אף שכמה אחרונים הצריכו שהמלוה יבוא לפני בית הדין וימסור דבריו בפניהם, וסדרו נוסח פרוזבול בסגנון במותב תלתא כחדא הוינא וכו'. וכן כתב הגאון רבי יחיאל מיכל טוקצ'ינסקי בספר השמיטה. ע"ש.

ועל פי זה יש שנהגו למסור דבריהם לפני שלשה תלמידי חכמים, שמוסרים להם חובותיהם על מנת שיגבום כל זמן שירצו. ועושים כן מפני שאינם יכולים לבוא לפני בית הדין הקבוע שבעיר. אבל לפי מה שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן 10 סעיף יח) שאין הפרוזבול נכתב אלא בבית דין חשוב, דהיינו שלשה הבקיאים

לח) כבר הבאנו לעיל, שכן הוא הנוסח שכתב בירושלים לפני כמאה וששים שנה, בזמנו של הגאון הראשון לציון רבי יוסף חזן, בעל החקרי לב, והובא בספר ארץ חיים סתהון (חושן משפט סימן 10). ובקונטרס תוספת שביעית הועתק נוסח פרוזבול שהיה בזמנו של הראשון לציון רבי דוד חזן, בעל הנדיב לב, שגם כן נכתב בסגנון זה, ושמוסר החוב להראשון לציון הרב הגדול רבי דוד חזן, והרב הגדול רבי אברהם אשכנזי, והרב הגדול רבי משה פארדו, וחותמים עליו שני עדים. נמצא שכן המנהג פה ירושלים. וכן עשה מעשה רב הגאון רבי נתן אדלר, וכמו שהעיד בשו"ת חתם סופר (חושן משפט סימן קג). וראה

לט. המנהג פשוט לעשות שטר פרוזבול בסוף השנה השביעית, [סוף שנת תשפ"ב], ויש הנוהגים לעשות פרוזבול גם בערב שנת השמיטה, אולם העיקר לדינא שאין צריך לעשות פרוזבול בערב שנת השמיטה. לט)

בדין ובעניני פרוזבול, והמחום שמהחום עליהם רבים, וכמנהג רבים עליהם באותה העיר. לפי זה לא נכון לעשות כן לפני סתם שלשה תלמידי חכמים, ועדיף יותר שיעשו הפרוזבול בלשון עדים שמוסר חובותיו לבית הדין הקבוע

שהמחום עליהם רבים, וכמנהג שנהגו פה עיה"ק ירושלים ת"ו מדורי דורות. וכמבואר כל זה בשו"ת יביע אומר חלק ג' (חלק חושן משפט סימן ר'), ובשו"ת יחיה דעת חלק ד' (סוף סימן סג). ע"ש.

פרוזבול בסוף שנת תשע"ה

לט) נאמר בתורה (דברים טו, א): מקץ שבע שנים תעשה שמיטה. ופירש רבי אברהם בן עזרא, מקץ היינו בתחלת שנת השמיטה, וכמו שכתוב בירמיה (לד) מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי, שפירושו, בסוף השנה השישית, ובתחלת השנה השביעית. ולפי זה יהיה אסור לתבוע את חובו בתחלת השנה השביעית, אלא אם כן עשה פרוזבול בערב ראש השנה של שנת השמיטה. אולם חז"ל אמרו (ערכין כח:), אמר רב נחמן בר יצחק תניא נמי הכי, נמצאת אתה אומר אחד יובל ואחד שביעית משמטין כאחד, אלא שיובל

בתחילתו, והשמיטה בסופה. אדרבה משום הכי הואי אימא מפני שהיובל וכו' בשלמא שביעית בסופה דכתיב מקץ שבע שנים תעשה שמיטה, אלא יובל בתחלתא וכו'. ע"כ. ומבואר דשביעית אינה משמטת אלא בסופה. וכך פסק הרמב"ם (בפ"ט מהל' שמיטה ויובל ה"ד).

אכן עדיין יש לדון מדברי הרא"ש (גיטין פרק ד סימן יח וסימן כ), שהביא מה שאמרו בתוספתא (שביעית פרק ח), אימתי כותבים פרוזבול, בערב ראש השנה השביעית. וכתב, שהטעם לזה, שאף על פי שהשביעית אינה משמטת אלא בסופה, מכל מקום הלאו דלא

הרב הגדול רבי יעקב בי רב זצ"ל. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (שם סעיף ל'). וכן פסק בשו"ת הרדב"ז חלק ה' (סימן ב' אלפים ורל"ח). ושם הביא בשם הרשב"ץ שכתב: "אין כותבים פרוזבול אלא עד סוף שנה ששית, נכנסה שביעית אין כותבים עליו פרוזבול. וכתב, שיש לתמוה עליו, שמכיון שאין שביעית משמטת אלא בסופה, למה לא יכתבו פרוזבול בשביעית. ועוד, המלוה של שנה שביעית מה תהא עליה וכו', ועוד שכל שהפרוזבול מאוחר יותר למלוה, הוא מועיל יותר לכל ההלוואות שקדמוהו, וכמו ששנינו (שביעית פרק י' משנה ה'), פרוזבול המאוחר כשר, ולכן אדרבה אם כותב הפרוזבול בסוף שנה שביעית הוא מועיל לכל ההלוואות. וכן ראוי להורות. וכן נהגו. ע"כ. וקצת קשה שלא זכר מדברי הרא"ש והרמב"ן הנ"ל]. וראה עוד להגאון בעל שאגת אריה בספר טורי אבן (ראש השנה יב:).

והגאון רבי זלמן בשלחן ערוך שלו (הלכות הלואה סימן לו) כתב, שזמן כתיבת הפרוזבול לכתחלה בסוף השנה הששית, בערב ראש השנה השביעית, ואם לא עשה פרוזבול בסוף השנה הששית, יעשה שנה השביעית עד סופה. ע"כ. וזהו

יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה', נוהג כבר בתחלת שנת השמיטה, ורק אם הלוח מחזיר לו את החוב מעצמו אינו צריך לומר לו משמט אני. ע"כ.

אולם בשו"ת המיוחסות להרמב"ן (סימן צח) הביא דברי בעל העיטור שכתב כדברי הרא"ש, וכתב עליו, ואינו אלא מן המתמיהים בדינו, שהרי אין שביעית משמטת אלא בסופה, וגירסא משובשת נודמנה לו בתוספתא, וקבלה כהלכתא בלא טעמא, והנוסחא המדוייקת בתוספתא, אימתי כותבים פרוזבול, ערב ראש השנה של מוצאי שביעית. וכן בדקתי בפירוש המשניות של רבינו שמשון, וראיתי שגם הוא העתיק התוספתא כנוסחא שכתבתי, והיא הנוסחא הנכונה. ע"כ. וכן כתב הרמב"ן בפירושו על התורה (פרשת ראה), ודחה דברי רבינו אברהם בן עזרא בזה. וכן כתב עוד הרשב"א בת' (ח"ב סימן שיד). ומרן הבית יוסף (חושן משפט סימן סז) הביא תשובת הרמב"ן הנ"ל, וכתב על זה, וכן המנהג פשוט בארץ ישראל לכתוב הפרוזבול בערב ראש השנה של מוצאי שביעית, שאין השביעית משמטת אלא בסופה. וכן נהג מורי

העיתור בתוספתא. ע"כ. ועיין בשו"ת חתם סופר (חלק אורח חיים סימן טו). ע"ש. [אלא דלכאורה החתם סופר סותר את עצמו בחאו"ח (ס"ט טו השני). וע' בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סימן כט אות א) מ"ש ליישב דבריו. ועיין עוד בשו"ת קנין תורה ח"ג (סימן טו), ובליקוטי הערות לחת"ס (א"ח סימן טו). ודו"ק. וראה עוד בשו"ת בית יעקב גרינוואלד בסוף הספר (בקונט' חימת אש דף לב ע"א), ובשו"ת בני ציון שפירא (ח"א סימן ב אות פה)]. וראה עוד בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סימן קמג). ואם הלכה רופפת בידך צא וראה היאך העם נוהג ונהוג כן. [נסעיף זה משו"ת יביע אומר ח"ג (חלק חושן משפט סוף סימן ו), ושו"ת יחווה דעת ח"ד (סימן סב). ע"ש. ועיין בשו"ת רב פעלים חלק א' (בסוד ישרים סימן יא) שביאר ע"ד הסוד מדוע אין השביעית משמטת אלא בסופה].

כנראה כדי לחוש לדעת הרא"ש והעיתור. אולם אנו אין לנו אלא דברי מרן השלחן ערוך, וכמו שכתב גם כן בשו"ת חתם סופר (חושן משפט סימן ג) אודות תלמיד אחד שרצה להחמיר לעשות פרוזבול בסוף השנה הששית לחוש לדעת בעל העיתור והרא"ש, והשיב לו, אנא עובדא ידענא, שמו"ר החסיד הגאון רבי נתן אדלר זצ"ל מספר דבריו לפני אחד דעמי בסוף שנת תקמ"ד הנכנסת לתקמ"ה, דהיינו סוף שמיטה, וידענא שלא עשה פרוזבול בסוף שנת תקמ"ג, כי ממש לא זזה ידו מתוך ידי לידע כל דרכיו מוצאיו ומובאיו. ומכל שכן הכא שכל הפוסקים חולקים על העיתור והרא"ש. ודי לנו מה שכתב הרמב"ן שנוסחא מוטעית נזדמנה לבעל

אם צריך להחמיר לעשות פרוזבול גם בסוף השנה השישית [תשפ"א]

בשם הגר"ש אלישיב, שאף שמדינא אין צריך לעשות פרוזבול בסוף השנה השישית, מכל מקום יקירי ירושלים מהדרין בזה, וכמדומה שכן נהג הגר"ש סלאנט זצ"ל. ע"כ. אמנם נראה שזה רק בגדר חסידות לחסידים, ונכון לעורר להחמיר בפרט בעניינים

ויש שהביאו על הגאון החזון איש זצ"ל, שלא היה מדקדק לכתוב פרוזבול גם בערב ר"ה של שביעית כדי לצאת גם דעת הרא"ש. אבל הגאון הסטייפלר לפעמים היה מדקדק בזה. [דרך אמונה שמיטה פ"ט. ציון ההלכה אות מד]. ובספר אשרי האישי (יורה דעה חלק ב' עמוד רמט) כתב

מ. אין הפרוזבול מועיל אלא לחובות שנעשו לפני סידור הפרוזבול כתיבתו וחתירתו בפני הדיינים או העדים. אבל החובות שנעשו לאחר מכן צריכים פרוזבול אחר כדי שלא תשמטם השביעית. ומכל מקום אם עשה פרוזבול בחודש אלול, ואחר כך הלוח עוד הלוואות בסתם, שלא קבע זמן לפירעון, אינו צריך לעשות פרוזבול אחר. אבל אם עשה הלוואות נוספות שקבע תאריך לפרעון קודם ראש השנה, צריך לעשות פרוזבול נוסף. (מ)

דאורייתא, כמו תפילין דרבינו תם, שנעשו על ידי הרשעים הנאצים, וזמן רבינו תם במוצאי שבת, ובענין סירכות כפי דעת מרן הבית יוסף, ובענין הפאה נכרית, ובענין בישולי גויים כפי דעת הבית יוסף, וכל כיוצא בזה בדברים חשובים. והביאו בשם האדמו"ר משומר אמונים ר' אהרן ראטה זיע"א, שבבית מדרשו ביום ראש השנה בשנת תש"ו אחרי השואה, ציוה לקרב את הבימה סמוך לעזרת נשים, ונתן דברי תוכחה ומוסר בבכיות, בענין הצניעות, ואמר: "אני אומר זאת ליד ספר התורה הקדוש, שבטוח אני שאילו היתה צניעות בכללות העולם, בודאי לא היו צרות וגזירות איומות ונוראות

שנעשו על ידי הרשעים הנאצים, ימ"ש". ע"כ. ובצוואתו כתב, שהנשים החובשות פאה [אפילו פיאות קש שהיו בזמנם], הם מעכבות את הגאולה, ועל כן חלילה שאיזה אשה תקל שום קולא כל דהו בלבישת פאה, אפילו רק שערה אחת של פאה. וכל אחד ימסור נפש על זה, על כל גדרי הצניעות הן מצידו, והן מצד אשתו ובניו שלא ילכו עם פאה. ע"כ. [וראה בענין פאה נכרית בילקוט יוסף שבת כרך א' חלק שלישי מהדורת תשע"ב, בריש הלכות קידוש, שכתבנו להוכיח שגם השלטי גיבורים [שעליו הסתמכו להקל בפאה נכרית] לא היקל בזה אלא בחצר, אבל לא ברשות הרבים. ראה שם].

חובות שאחר כתיבת הפרוזבול

(מ) כי אין השביעית משמטת אלא בסופה, וממילא מה שהלוח לאחר כתיבת הפרוזבול, כשלא נמסרו לבית דין, כשעברה עליהם השביעית הושטו, ולכן אמרו, פרוזבול המוקדם כשר והמאוחר

לזמן קבוע בפירוש אין שביעית משמטתו, מה שאין כן בסתם הלואה. וכן העלה התומים (ס"ק טז) והקצות החושן שם, כדברי הב"ח, ושכן נראה מהירושלמי. וכן כתב בספר אולם המשפט (עמוד לב). ועייין עוד בספר ראש יוסף אישקאפה (סימן סז ס"ק כח), ובספר ערוך לנר (מכות ג: בד"ה ואי אמרת). ע"ש. אולם הגאון רבי אייזל חריף בספר נועם ירושלמי (פ"ק דמכות) כתב, דאדרבה מהירושלמי מבואר ההיפך. וכן כתב בשו"ת דבר אברהם (ח"א סימן לב אות ד), ומצא מפורש בחי' הר"ן (שבת קמח:): שכתב, דסתם הלואה דינה כדין קבע לו זמן לאחר שלשים. ודלא כהב"ח. ע"ש. וכן מבואר להדיא באו"ז (ח"ב במס' ע"ז סימן קכג) וז"ל: לפי מה שפירשתי שההלכה דמי שהלוה את חברו לעשר שנים אין שביעית משמטתו, יש לנו ללמוד שהמלוה את חברו בחצי חודש אלול של השנה השביעית, שאין נשלמים לו שלשים יום עד חצי תשרי של שמינית אינו משמט, דאף על גב דאתי לידי לא יגוש בשמינית, השתא מיהא ביום האחרון של שביעית ליכא משום לא יגוש. והכי איתא בירושלמי (פ"י דשביעית ה"א) וכו'. ע"ש. וכן כתב המנחת חינוך (סימן תעז). וכן כתב

פסול. (שביעית פ"י מ"ה, טור ושלחן ערוך סימן סז סעיף לב). לפיכך צריך שיכתוב פרוזבול אחר כדי שיוכל לגבות החובות האחרים. וכן פסקו בשו"ת דבר אברהם (ח"א סימן לב), ובבן איש חי (פרשת כי תבא אות כו). ופשוט.

ומה שכתבנו שאם עשה פרוזבול באלול וכו', הוא על פי מה שנתבאר לעיל, דסתם הלואה לי, יום, וכמו שדרשו חז"ל מהכתוב (במכות ג:), הוי כאילו קבע לו זמן, ולא קרינן ביה לא יגוש. וכמו שפסקו התוספות שם, בדין המלוה את חברו וקבע לו זמן עשר שנים, שאין שביעית משמטתו. ואף על פי שלבסוף כשיגיע זמן הפרעון הוא בא לידי נגישה, הרי על כל פנים עתה אינו יכול לנגשו, כיון שטרם הגיע זמן פרעון חובו. וכן פסקו הרמב"ן והריטב"א והרא"ש (מכות ג:). וכן פסק בשו"ת הרשב"א המיוחסות להרמב"ן (סימן רנו), ובשו"ת הרשב"ץ (ח"ב סימן צט). וכן פסקו הטור והשלחן ערוך (חושן משפט סימן סז סעיף י). והוא הדין לסתם הלואה שהיא שלשים יום, נחשב כאילו קבע לו זמן שיפרענו לאחר ראש השנה של מוצאי שביעית.

ואמנם הב"ח (חושן משפט סימן סז אות יג) כתב, שדוקא במלוה

הרש"ש בחידושו למכות (ג:). נ"ל
 דהא דסמך דין סתם הלואה שלשים
 יום, לכאן, משום דנפקא מינה לענין
 שאם הלוהו פחות משלשים יום
 קודם מוצאי שביעית אין שביעית
 משמטתו, כדין המלוה לעשר שנים.
 ע"כ.

גם הגאון רבי יעקב אבוחצירא
 בשו"ת יורו משפטיך ליעקב
 (סימן לט דף מ"ב) כתב, שהאמת יורה
 דרכו, ודבר ברור הוא כשמש, שגם
 בסתם הלואה שזמנה שלשים יום,
 אין השביעית משמטת, כשהוא

בתוך שלשים, ודלא כהב"ח
 והתומים. ע"ש.
 גם במשנת יעבץ (ז'ולטי, הל' שמיטה
 ויובל, עמוד רט) העלה שאף בסתם
 הלואה, אם הגיע זמן הפרעון אחר
 שביעית אין שביעית משמטתו.
 ודלא כהב"ח. ע"ש. וכן העלה
 בספר תורת זרעים (עמוד עח). והובא
 לעיל. ועיין עוד בשו"ת שבט הלוי
 (ח"ז סימן ריט אות ד) שהסביר על פי
 דברי התומים (סימן עד סק"ה), שגם
 בסתם הלואה, אינו משמט בתוך
 שלשים יום.

הערה על הרב אול"צ דאישתמיט מיניה דברי הראשונים

יפרע לו הלוה עד ר"ה, ישמט החוב
 בהכנס ראש השנה של שנה השמינית, אם
 לא יעשה פרוזבול נוסף. ועיין עוד
 בשו"ת יביע אומר ח"ט (חושן משפט
 סימן ג, ובמילואים שם). ע"ש. וכן עיקר.
 ובשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן
 מז) כתב, שיש להסתפק
 דאפשר דהא דפרוזבול המאוחר
 פסול, היינו דוקא כשכתב בסתם,
 אבל אם התנה בפירוש שמוסר
 לבית דין גם את החובות שעתידי
 אחר כך להלוות, שמא יש
 להכשיר, שיתכן שלענין פרוזבול
 אפשר דמהני אף על פי שעדיין
 לא באו לעולם, ובפרט אם נאמר

ובשו"ת מנחת שלמה להגרש"ז
 אויערבך (ח"א סימן מז אות
 א) נמשך בזה אחר דברי הב"ח. גם
 בספר קבא דקשייתא הנד"מ (עמוד
 קח) הביא שהרה"ג ר' בן ציון א.
 שאול הסתמך על דברי הב"ח הנ"ל,
 ואשתמיט מנייהו דברי האור זרוע
 והר"ן (שבת קמח:), ושאר פוסקים
 הנ"ל. (ודבריו שם בלא"ה אינם מחזוריים).
 ולפיכך אין צריך לעשות את
 הפרוזבול דוקא בערב
 ראש השנה, אלא למי שרוצה לחוש
 להב"ח ודעימיה. ודו"ק. [אלא אם כן
 הלוה עוד הלוואות אחרי הפרוזבול, וקבע
 זמן הפרעון לפני ראש השנה, שאם לא

מא. יש החוששים לדעת הב"ח ועושים פרוזבול נוסף בערב ראש השנה [תשפ"ג] אחרי שכבר עשו פרוזבול בחודש אלול או קודם לכן. והעיקר לדינא שאין צריך לחוש לזה, ואם עשה פרוזבול בחודש אלול אין צריך לעשות פרוזבול נוסף בערב ראש השנה. [אלא אם כן הלוח הלוואות נוספות, וקבעו את תאריך הפרעון קודם ראש השנה, שאז צריך לעשות פרוזבול נוסף]. (מא)

מב. פרוזבול המוקדם כשר, כיצד, כגון שהיה עומד בשעת כתיבת הפרוזבול בחודש אלול של שנה שביעית וכתב זמן הפרוזבול לחודש ניסן, הרי שאינו גובה החובות שיש לו אלא עד היום שכתוב בפרוזבול, דהיינו ניסן, והורע כח הפרוזבול, לפיכך הוא כשר, ומה שכתב זמן מוקדם איהו דאפסיד אנפשיה. ופרוזבול המאוחר פסול, כגון שהיה עומד בשעת כתיבת הפרוזבול בחודש ניסן, וכתב זמן הפרוזבול לחודש אלול, נמצא שהוא גובה חובותיו שמחודש ניסן עד אלול, שלא כדין, שהפרוזבול אינו מועיל אלא לחובות שקודם כתיבת הפרוזבול, שכן הוא אומר "כל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה", ולא "חוב שיהיה לי". (מב)

שהמסירה לבית דין אינה ממש
הקנאה אלא מעין שליחות לגבות
עבורו, והרי רבו הסוכרים דמהני
שליחות גם בדבר שלא בא לעולם,
וכ"ש להסוכרים שאם הקנה דבר
שלא בא לעולם יחד עם דבר הבא
לעולם מהני, דלפי זה יכול שפיר

למסור ביחד כל חובותיו לבית
דין שיזכו בהם שעה אחת לפני
מוצאי שביעית, וצ"ע אם יש
לסמוך ע"ז בשביעית בזמן הזה
שהיא מדרבנן.

(מא) על פי המבואר בהערה הנ"ל.

פרוזבול המאוחר פסול

(מב) משנה (שביעית פ"י מ"ה). וכתב שהטעם שהמאוחר פסול, לפי הרמב"ם (פרק ט הל' כג), שהפרוזבול משמט דוקא החובות

שהיו בשעת כתיבת הפרוזבול ומסירתם לב"ד. וכן פירש רבינו נסים, הובא בכפתור ופרח (פרק נ). ונאף על פי שבפירוש המשנה להרמב"ם פירש באופן אחר, העיקר כמ"ש בחיבורו. וכמ"ש בספר מעשה נסים להר"א בן הרמב"ם (עמוד 82) בשם הרמב"ם, בתשובת שאלה, כי כל מה שנמצא בפירוש המשנה בחילוף ממה שנאמר בחיבור, לא יסמכו אלא על החיבור, כי הוא יותר מדוקדק מזולתו. וראה עוד בשו"ת רבינו אברהם בן הרמב"ם (סימן פא). וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סעיף מ) וז"ל: מי שכתב פרוזבול תחלה, ואחר כך הלוח, אין הפרוזבול מועיל, והשביעית משמטתו, אלא אם כן יכתוב פרוזבול אחר שהלוח. נמצאת אומר שכל מלוה הקודמת לפרוזבול אינה נשמטת, אבל אם הפרוזבול קודם להלואה, השביעית משמטתה. לפיכך פרוזבול המוקדם כשר, והמאוחר פסול. כיצד, כגון שכתב הפרוזבול בניסן והקדים זמנו לאדר, כשר, שהרי בזה הורע כחו, שהשביעית אינה משמטתו עד אדר בלבד. אבל אם איחר זמנו, שבניסן כתב זמן הפרוזבול באייר, פסול, שהרי הוא מיפה כחו, שאינו משמט עד אייר שלא כדין, שאין דינו שלא

ישמט אלא עד ניסן, בשעת מסירת הדברים לב"ד. עכ"ל. וכן הסביר הסמ"ע שם, שהוא משום שאין המלוה יכול למסור לב"ד חוב שאין חייבים לו עדיין, וכשיכתוב זמן מאוחר, כגון שעמד בחודש אב, וכותב אלול, ויוציאנו לאחר זמן יפרע על ידו חובות שנתחייבו לו אחר כתיבת הפרוזבול.

וכן מבואר בשו"ת הר"ן (סימן עז), דה"ט משום ששטר הפרוזבול עצמו הוא שמפקיע הממון, ולא ישיבת בית הדין שישבו על כך, וכל שנכתב שלא כהוגן נפסל לגמרי. ע"ש. (וע' במוצל מאש ח"ב סימן כ). וכתב התוספות יום טוב (פרק י מ"ה), נראה שהוא פסול לגמרי משום קנס, כדין שטרי חוב המוקדמים שהם פסולים. ונאף על פי שבירושלמי נראה שהפרוזבול כשר משעת כתיבתו. [וכן כתב מהר"י בן מלכי צדק כדברי הירושלמי, שאין למנות אלא משעת הכתב]. מ"מ הרמב"ם והטור לא הביאו דברי הירושלמי הזה. ונראה דס"ל שהתלמוד בבלי שלא חילק בזה, חולק בזה להלכה על דברי הירושלמי. וכן כתב הר"ן בתשובה (סימן עז), שהוא פסול לגמרי, שכיון

מג. המלוה את חבריו וקבע זמן פרעונו לסוף השנה השביעית, כט אלול בחצות היום, בשעה 12, ונאנס ולא פרעו, והוצרך המלוה לכתוב פרוזבול על חובו, בשעה 2 אחר חצות היום, נראה שאין צורך לכתוב שעות בפרוזבול, ודי לו לכתוב "בכ"ט באלול". ונאמן המלוה לומר שכתב הפרוזבול אחר שהגיע שעת הפרעון, ועדיין לא פרעו, במיגו דאי בעי אמר פרוזבול היה לי ואבד. מג.)

שלא נכתב כהלכתו, אין לו דין שטר. אלמא דס"ל דלא כהירושלמי. ע"כ. וכן כתב התומים (ס"ק כז), על פי דברי הר"ן בתשובה, שהפרוזבול המאוחר פסול לגמרי. ע"ש. וכתב הרב משנה ראשונה בטעם הירושלמי, שמכיון ששביעית בזמן הזה מדרבנן, לא קנסוהו רבנן לפסול אותו לגמרי, ואילו היתה השביעית מן התורה, היו פוסלים אותו לגמרי, כדין שטרי חוב המוקדמים שפסולים לגמרי. ומכל מקום מסתימת המשנה והפוסקים משמע שפסול לגמרי. ע"ש.

המלוה את חבריו וקבע זמן פרעונו לכט אלול בחצות היום, בשעה 12

מג) וכמ"ש הרמב"ם (פ"ט הלכה כה), הוציא פרוזבול וטען הנתבע ואמר מלוה זו שהוא תובע אחר כתיבת הפרוזבול היתה, והתובע אומר קודם הפרוזבול היתה. התובע נאמן שאילו אמר פרוזבול היה לי ואבד נאמן אף על פי שאין אנו יודעים זמן הפרוזבול שאבד. וכן פסק בשלחן ערוך (סעיף לה). וכן העלה בנ"ד בשו"ת שבט הלוי חלק ט (סימן רצא אות ג).

ובשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן מז) הביא מ"ש במשנה ראשונה (פ"י דשביעית מ"ה), דכיון דנקטינן דבשטר שיש בו רבית דרבנן לא קנסו קרן אטו רבית, אפילו אם כלל הקרן עם הרבית, ה"נ גם בפרוזבול המאוחר לא קנסינן כשביעית בזמן הזה שהוא רק מדרבנן שלא יועיל על ההלוואות שקדמו לפרוזבול. ע"ש. ובמנחת שלמה שם כתב שיש לחלק, דהתם

מד. פרוזבול נכתב אפילו בלילה, שאינו נחשב כעשיית משפט שצריך להיות ביום דוקא. וכן מותר לכתוב פרוזבול בעדים קרובים. ומכל מקום לכתחלה לא יהיו העדים קרובים אליו, ובדיעבד יש להקל. (מד)

טעמא דקנסו הוא משום דחיישינן שיכלול הקרן עם הרבית כדי להרויח ממון בעבירה, וכן גם בשט"ח המוקדם, מה שאין כן הכא הרי בלא"ה יכול לכתוב פרוזבול בסוף שביעית וגם נאמן משום כך לומר פרוזבול היה לי ואבד, אלא טעמא דמאחר פסול הוא רק משום דבכהאי גוונא שנעשה בעבירה ולא נכתב כראוי לא תיקנו רבנן שיועיל, וכיון שכן, אין לחלק בין דאורייתא לדרבנן.

כתיבת פרוזבול בלילה

(מד) כן מבואר להדיא בערך לחם למהריק"ש (חושן משפט סימן 10 סעיף לא) דאינו כמו דין, ונכתב בלילה, שמדין קניית שטר נגעו בו. וכן מצינו בדבריים בלבד נדחית שמיטת כספים, ומינה, שאפילו קרובים לדיינים כשרים, כדין קניית שטר זה מזה. ע"ש. ובחשק שלמה על הטור (חושן משפט סימן 10 אות כד) הביא דבריו לענין כתיבת פרוזבול בלילה. ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק ו' סוף סימן 10) העיר שדבריים אלו נעלמו מכמה מהמחברים האחרונים. ע"ש. גם בירחון קול תורה (אלול תשי"ט) כתב רב אחד דפרוזבול אינו נכתב בלילה, ולא זכר מדברי גדול האחרונים המהריק"ש (חושן משפט סימן 10 אות כד) ונכתב בלילה, שמדין קניית שטר נגעו בו. ובשו"ת יביע אומר (ח"ב ע"ש. ובשו"ת יביע אומר ח"א) (חושן משפט סימן 10 אות ח). ובספר אשרי האיש (יורה דעה ח"ב ע"מ רנא) כתב שראוי שהחותמים על הפרוזבול יהיו בני תורה, ודעת רבני ירושלים שראוי להחמיר שלא לקחת קרובים לפרוזבול. ע"כ. ולענין הלכה ראה להלן סעיף מה.

ויש שהביאו על הגאון חזון איש, שעשה פרוזבול על ידי שליח, וחתם ג' עדים שמסר בפניהם חובותיו לבית דין שבירושלים, ושלחו על ידי שליח לירושלים. (דרך אמונה פ"ט ציון ההלכה אות רלז).

מה. רשאים לכתוב פרוזבול בפני דיינים הקרובים למלוה והלוה, שאין הפרוזבול נחשב כעשיית משפט, וכמבואר. ומכל מקום הואיל ואנו צריכים שיהיה בית דין חשוב, צריך שלא יהיו הדיינים קרובים זה לזה. (מה)

כתיבת פרוזבול בפני דיינים קרובים

מישראל, אפשר שאפילו אם אחד מן הדיינים קרוב למלוה והלוה, כשר וכו'. ע"ש. והגאון מהר"א ישראל בספר בית אברהם (סימן סז דף קמג) הביא דברי התומים וכתב עליו, ולא ידעתי במה נסתפק, דהא כתבו הרא"ש והר"ן דמקולי פרוזבול הוא שמזכין לו אפילו שהוא לחובתו. והוא הדין בדיינים קרובים שיש להקל, ותו דקרא כתיב ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידיך, ולא של אחיך בידך, ודרשינן בספרי, מכאן אמרו המוסר שטרותיו לבית דין אינו משמט. ומה לי מוסר שטרותיו לבית דין קרובים או רחוקים כיון שהבית דין הם הנוגשים. ע"כ.

ומה שכתבנו שצריך שלא יהיו הדיינים קרובים זה לזה, הנה המהריק"ש גופיה כתב בהגהותיו (סימן סז סעיף יח) כתב, שאף על פי

מה שכתבנו שרשאים לכתוב פרוזבול בפני דיינים הקרובים למלוה והלוה, וכן אם כותבים פרוזבול בפני שני עדים, וכותבים שם הדיינים בפירושו, שהם קרובים למלוה וללוה, מכל מקום יש להקל. כן כתב המהריק"ש שם. וכן הוא בבית אברהם (דף קמג:), ובספר פנים במשפט (שם אות כד). ודלא כהתומים (אות כג) שנסתפק בזה. ואין ספקו של התומים מוציא מידי ודאי של המהריק"ש. וכן כתב בשו"ת התעוררות תשובה חושן משפט (סימן יג). וכן עיקר.

גם בתשובה מאהבה (סימן עב) צידד בדין דיינים קרובים אם כשרים לפרוזבול, והביא דברי התומים. ושם כתב, שלפי מ"ש הרמב"ם (פ"ט ה"ג), דהשמטת כספים בזמן הזה אינה אלא זכר לשביעית, שלא תשתכח תורת השמטת כספים

מו. פרוזבול שנעשה בפני עדים, לכתחלה לא יכתבנו בפני עדים הקרובים למלוה. אבל בדיעבד יש להקל ולגבות החובות על סמך פרוזבול כזה. (מו)

יש להקפיד שלא יהיו הדיינים קרובים זה לזה. [ובספר אור לציון שביעית (עמוד פח) כתב, שלמעשה יש להזהר שלא יהיו המלוה והלוה קרובים לדיינים. וליתא]. מיהו נראה, שהעדים שחותמים על הפרוזבול לכתחילה יהיו עדים כשרים. (התעוררות תשובה שם). וכמבואר ד"ז בשו"ת יביע אומר ח"ג (חושן משפט סימן ו אות ו). וע"ש מ"ש ע"ד הרב בית אברהם הנז'. [וכן פסק בשו"ת מנחת יצחק (שם), שיש להקל אף אם אותו אדם שעושה את הפרוזבול הוא קרוב לאחד מהדיינים או לכולם, וכן המנהג שלא מדקדקים בזה].

שממה שכתב מרן דבעינן בית דין חשוב, יש ללמוד שלא יהיו הדיינים קרובים זה לזה, דבעינן בית דין חשוב, וליתא. עד כאן. וזאת למרות שהמהריק"ש מתיר כשהדיינים קרובים ללוה ולמלוה. אלא די"ל שאף מהריק"ש לא כתב כן אלא לדעת מרן דבעינן בית דין חשוב, אבל להרמ"א שמכשיר בכל בית דין, י"ל שאף שהדיינים קרובים זה לזה שפיר דמי. וכן דייק בשו"ת מנחת יצחק חלק י (סימן קמ) מדברי מהריק"ש. וכן העלה בשו"ת שבט הלוי חלק ט (סימן רפח). ע"ש.

ועכ"פ לדין דאזלינן בתר מרן

פרוזבול הנעשה בפני עדים קרובים

זמן שארצה, נמצא שהמלוה גובה חובותיו ואם יהיה לו דין ודברים יכול לדון בפני בית דין אחר. אבל אם חותמים בתורת עדים שמעידים עליו שעשה פרוזבול שיוכל לגבות חובותיו, אין לך דבר שבממון יותר מזה, וקרובים פסולים לעדות זו.

(מו) בשו"ת התעוררות תשובה חלק ג' (סימן כג אות ב) כתב לחלק, שאם חותמים בתורת דיינים, יכולים להיות קרובים למלוה, כי אין להם דין ודברים ומשפט כדי שנאמר בזה שקרובים פסולים, שהרי בפרוזבול נאמר שאגבנו כל

תלמידי חכמים, בדיעבד מיהא גם לשאר בני אדם שמסרו דבריהם בעל פה מוקמינן להו אדינא שלא להפקיע חובו, ויהיה רשאי לגבותו, וכל כתיבת הפרוזבול וחתימת העדים אינם אלא לכתחלה. ועיין בפרישה (סימן סז אות כג), שהקשה, שלפי דברי הטור שאין צריך לכתוב אלא די לומר כן בפני דיינים, למה לי כל הטורח שטרחו בש"ס ובפוסקים לכתוב שדיינים או עדים חותמים בו, ויש לומר ואין הכי נמי, שתקנת הלל היתה על ידי כתיבת פרוזבול, אבל רב נחמן דאמר אקיימיניה דאף על גב דלא כתוב ככתוב דמי, הוסיף בדורו דסגי באמירה גרידתא. ע"ש. ומעתה אין צורך בעדים כשרים, דלא איברו סהדי אלא לשיקרי. ונאמן לומר מסרתי חובותי לבית דין במגו דאי בעי אמר פרוזבול היה לי ואבד, כדקיימא לן בסימן סז סעיף לד. שאם אמר המלוה תנאי היה בינינו שלא תשמטני בשביעית, או הקפת חנות, ושאר דברים שאין משמטין, נאמן במגו דאי בעי אמר פרוזבול היה לי ואבד. ועוד ע"ש בסעיף לה. והכי נמי יש לומר דנאמן בלי שום

ע"ש. והובאו דבריו בשו"ת יביע אומר חלק ג' (חושן משפט סימן ר' אות ז), וכתב על דבריו, דמה שהכשיר דיינים קרובים הרי זה מבואר בדברי המהריק"ש הנ"ל, אבל סוף דבריו שפוסל עדים קרובים שחתמו בפרוזבול יש לדון בזה לפי מה שכתב הרמב"ם (פרק ט' מהלכות שמיטה ויובל הלכה כז), תלמידי חכמים שהלוו זה את זה ומסר דבריו לתלמידים, ואמר להם, מוסרני לכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, אין צריך לכתוב פרוזבול, מפני שהם יודעים ששמיטת כספים בזמן הזה מדבריהם, ובדברים בלבד היא נדחית. ע"כ. ומקורו טהור בגיטין (לז). רבנן דבי רב אשי מסרו מילייהו לאהדדי, ופירש רש"י בעל פה, בלא כתיבת פרוזבול. והיינו אפילו בלא דעת המלוה, כמו שכתב האור זרוע ע"ז (סימן קכ). ע"ש. אולם הרא"ש והטור סבירא להו דלכולי עלמא נמי סגי בהכי, ולא דוקא לתלמיד חכם, וכתב הבית יוסף (סימן סז) שכן נוהגים במצרים כדעת הרמב"ם, וכן פסק בשלחן ערוך (שם סעיף כ'). ועיין עוד בב"ח.

ומכיוון שאף להרמב"ם ומרן מותר לעשות כן לכתחלה כשהם

ברוך ד"פ (סימן תקעב) ובשו"ת מהר"ח או"ז (סימן קפ) שגם כן סוברים, לקושטא דמילתא, דסגי במסירת מילי. ומה שהק' בגידולי תרומה (שער מה ס"ק יד), ובשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן עב), ע"ד הרא"ש דה"ט דרבנן דבי רב אשי משום שסמכו על רב נחמן, ומה זו סמיכה, הא אי איישר חילי אקיימיניה קאמר, ולא סמך על עצמו לעשות מעשה. ע"ש. ע' בספר לחם יהודה (דף סח ע"ד), דאה"נ שקודם רבנן דבי רב אשי היה צריך פרוזבול ממש, ומכל מקום מאחר שנתפשטה תקנת הפרוזבול הקילו גם כן במסירת מילי. ודחה קושיות הרב גידולי תרומה בזה. ע"ש. וע' בפרישה שם בתירוץ השני. ובספר בית אברהם (דף קמב ע"ג). וי"ל ע"ד. ודו"ק.

ולענין הלכה, הואיל ואנו צריכים שיהיה בית דין חשוב, צריך שלא יהיו הדיינים קרובים זה לזה. ואם כותב הפרוזבול בפני עדים, לכתחלה לא יכתבנו בפני עדים הקרובים למלוה. ובדיעבד יש להקל ולגבות החובות על סמך פרוזבול זה.

עדים, כיון שבדברים בלבד היא נדחית. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ה ס"ס יא). ע"ש. וראה עוד ביביע אומר שם.

וכתב בחזון עובדיה: וע' בשו"ת יהודה יעלה אסאד (ח"ב סימן קעט), במי שעשה פרוזבול כדת, ונאבד ממנו קודם ערב ר"ה, באופן שבזמן שהשביעית משמטת לא היה הפרוזבול בידו, והעלה, שמכיון דבת"ח סגי לכתחלה במסירת מילי, אף באינו ת"ח דבעי כתיבה, אף על פי שבסוף שביעית נאבד ממנו, מהני. והביא ראיה לזה מגיטין (לו:). תנן הוציא שט"ח ואין עמו פרוזבול הרי אלו לא יפרעו וכו'. ואם איתא נימא דהתם מיירי שלא הי"ל הפרוזבול בסוף שביעית. ע"ש. וה"נ כשאין עדים בדיעבד מיהא מהני. ושור"ר כן בחכמת אדם (שערי צדק פכ"א סימן ו), שכ', בדדיעבד יכול למסור כל חובותיו בינו לבין עצמו בלא עדים ושלא בפני בית דין. ע"ש. ומ"ש הר"ן בתשו' (סימן עז) דהפרוזבול עצמו משמט, ומש"ה המאוחר פסול, י"ל דמיירי שלא אמר בפיו כלום, וס"ל דכתיבה לאו כדיבור ממש דמי לענין זה. ואכמ"ל. וע' בשו"ת מהר"ם בר

מז. מותר לכתוב פרוזבול בחול המועד [שבשנת השמיטה], באופן שחושש שאם לא יכתוב עכשיו לא ימצא בית דין לעשות פרוזבול, וכגון שנוסע לחו"ל במקומות שאין שם בית דין. מז.)

כתיבת פרוזבול בחול המועד

מז) מתני' מועד קטן (יה:), ואלו הדברים וענין הפרוזבול, ואם לא ידע לא יוכל לגבות חובו. ולכן שטר פרוזבול עדיף על פני מסירת חובותיו לבית דין בעל פה העשויה לבוא לידי דבר האבד, ומשום כך התירו לכתוב פרוזבול בחול המועד. ע"ש. גם בספר אשרי האיש (יורה דעה ח"ב עמ' רמט) העיר, למה התירו לכתוב פרוזבול במועד, לדעת הפוס' (הרא"ש גיטין פ"ד סימן יג. והטור בחושן משפט סימן סז) דדי במסירת מילי. וכבר עמד בזה הגר"ח ברלין, והוב"ד בשו"ת בכורי שלמה (ח"א בהשמטות לאור"ח סימן ד אות ה). ובבכורי שלמה שם כתב לחדש, שאם אין כותבין פרוזבול בחול המועד, ממילא הוי אינו ראוי לבילה, ולא מועיל מסירת מילי. וראה עוד מה שהבאנו בזה להלן באורך.

מז) מתני' מועד קטן (יה:), ואלו הדברים וענין הפרוזבול, ואם לא ידע לא יוכל לגבות חובו. ולכן שטר פרוזבול עדיף על פני מסירת חובותיו לבית דין בעל פה העשויה לבוא לידי דבר האבד, ומשום כך התירו לכתוב פרוזבול בחול המועד. ע"ש. גם בספר אשרי האיש (יורה דעה ח"ב עמ' רמט) העיר, למה התירו לכתוב פרוזבול במועד, לדעת הפוס' (הרא"ש גיטין פ"ד סימן יג. והטור בחושן משפט סימן סז) דדי במסירת מילי. וכבר עמד בזה הגר"ח ברלין, והוב"ד בשו"ת בכורי שלמה (ח"א בהשמטות לאור"ח סימן ד אות ה). ובבכורי שלמה שם כתב לחדש, שאם אין כותבין פרוזבול בחול המועד, ממילא הוי אינו ראוי לבילה, ולא מועיל מסירת מילי. וראה עוד מה שהבאנו בזה להלן באורך.

מז) מתני' מועד קטן (יה:), ואלו הדברים וענין הפרוזבול, ואם לא ידע לא יוכל לגבות חובו. ולכן שטר פרוזבול עדיף על פני מסירת חובותיו לבית דין בעל פה העשויה לבוא לידי דבר האבד, ומשום כך התירו לכתוב פרוזבול בחול המועד. ע"ש. גם בספר אשרי האיש (יורה דעה ח"ב עמ' רמט) העיר, למה התירו לכתוב פרוזבול במועד, לדעת הפוס' (הרא"ש גיטין פ"ד סימן יג. והטור בחושן משפט סימן סז) דדי במסירת מילי. וכבר עמד בזה הגר"ח ברלין, והוב"ד בשו"ת בכורי שלמה (ח"א בהשמטות לאור"ח סימן ד אות ה). ובבכורי שלמה שם כתב לחדש, שאם אין כותבין פרוזבול בחול המועד, ממילא הוי אינו ראוי לבילה, ולא מועיל מסירת מילי. וראה עוד מה שהבאנו בזה להלן באורך.

מת. אין כותבים פרוזבול אלא אם כן יש ללוה קרקע. ואם אין לו קרקע יכול המלוה לזכותו, אפילו שלא בפניו, קרקע ד' אמות, ואחר כך יכתוב הפרוזבול. ומטעם זה יש נוהגים לכתוב בפרוזבול בדברי העדים "וכך אמר לנו המלוה פלוני: קנו ממני ד' אמות קרקע בקנין גמור ושלם ללווים פלוני ופלוני וכו'", ומקבלים ממנו בקנין אגב סודר. ומכל מקום מן הדין אין צורך בזה, הואיל ואין לך אדם שאין לו קרקע בשכירות או בשאלה, ודי בזה מצד ההלכה. ובחורי ישיבות שאין להם ארבע אמות משלהם, נחשבים כיש להם ארבע אמות לגבי פרוזבול, מאחר שיש להם רשות השתמשות ללינה והנחת חפציהם במקום לימודם. (מח)

אין כותבים פרוזבול אלא אם יש ללוה קרקע

(מח) בגיטין לו. וטור ושלחן ערוך (חושן משפט סימן סז סעיף כב), שאין כותבין פרוזבול אלא על קרקע, ודי בשאלה ושכירות. שבגמרא (גיטין לו.) אמרו, שאפילו השאילו מקום לתנור ולכירים כותבים עליו פרוזבול. וכתב מרן הבית יוסף (שם אות כג), ומשמע לי שהוא הדין שכותבים פרוזבול על

קרקע שהוא בשכירות. ולא מצאתי לאחד מן הפוסקים שדיבר בזה, עד שזימן ה' לידי ומצאתי בעיטור שכתב כן. וכן כתב בעל התרומות (שער מג ח"א סימן יב). וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סעיף כג). ע"ש. והרב ראש יוסף אישקאפה (דף קלג סוף ע"ד) כתב, דכל שכן הוא, דהא קיימא לן (ב"מ נו:.) שכירות ליומא ממכר הוא.

הטעם שאין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע

והטעם שאין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, יש בזה כמה טעמים. רש"י (גיטין לו.) פירש, משום שלא תקנו אלא בזמן שהחוב כשאר רוב שטרות שהן נגבין מן הקרקע, והויא מילתא דשכיחא, אבל

במילתא דלא שכיחא לא עבוד רבנן תקנתא, "דמסתמא אין אדם סומך אלא על קרקע הלוה" (רש"י ב"ב כז.). וכתב הרשב"א שאף על פי שלא היה קרקע ללוה בשעת ההלואה, י"ל דלא פלוג רבנן בכל שיש לו

אפשר לסמוך מפני שהלוקח יכול לכלות. ור"ת פירש דה"ט שכותבים פרוזבול על הקרקע, משום שהוא ראוי לגבות חובו. ע"ש. ובפירוש רשב"ם (ב"ב טו.) כתב, שאם יש קרקע ללוה, הוי כאילו יש למלוה משכון, והמלוה על המשכון לא שייך בו "לא יגוש". וראה עוד בריטב"א (גיטין שם) שכתב, דה"ט משום דכי אית ללוה קרקע כיון דלא מיחסר גוביינא הוי כמאן דאגבוה רבנן ליהוא קרקע למלוה, מקמי שביעית. אבל אם אין לו אלא מטלטלים, כיון דמחסרי גוביינא לאו כגבוי דמי. (וכן כתב הרמ"ה גיטין לו.) והר"ש שביעית (פ"י מ"ו) כתב, שכל שיש קרקע ללוה אז חשוב החוב כגבוי בבית דין, ולא קרינן ביה לא יגוש. וע' בתוס' יו"ט שם.

קרקע מ"מ. וע' בגידולי תרומה (שער מה אות יז), ובספר מגילת ספר (דף קנ ע"ד), וסביב ליראיו (דף עג ע"ד). וקרקע כל שהוא סגי, ואף על פי שאין הקרקע שוה כנגד כל החוב, ראוי לגבותו, כמעשה דקטינא דאביי (כתובות צא:). ע"כ. ויש להעיר על זה ממסקנת הגמרא (ע"ז טו.), דשכירות לא קניא. ועיין עוד בתוספות שם. וכן כתב בפשיטות מהר"י עייאש (סימן רמו סק"ב). איברא דבהגהות מרדכי (ספ"ק דעירובין) כתב, דאף על גב דמסקינן שכירות לא קניא, זיל הכא והכא לחומרא. ע"ש. ועיין עוד במחזיק ברכה (א"ח סימן רמו.) ועכ"פ הוצרך מרן הבית יוסף להשמיענו דשכירות מהני לענין פרוזבול לקולא. ובתוספות קידושין (כו:) כתבו, שעל מטלטלין אי

אם אין ללוה קרקע המלוה מזכהו על ידי אחר

מתחייב הוא בכך, שאין השביעית משמטת חובו, ואף על פי כן מהני, אלא שיי"ל דמקולי פרוזבול הוא. ע"ש. והנה קיי"ל שכותבים פרוזבול אפילו על קרקע שהוא בשאלה או בשכירות, וכדלעיל. ונשאל החתם סופר (חושן משפט סימן ג), דאם כן היכי משכחת לה

ואם אין לו קרקע, המלוה מזכהו על ידי אחר. וכתב הר"ן, ומכאן נראה לי דמאי דקיימא לן (גיטין יא:) זכין לאדם שלא בפניו, כל שהדבר עצמו זכות אף על פי שנמשך ממנו חובה, שהיא חובה יותר מן הזכות, מ"מ זכה וקנה. דהא הכא כשמזכהו קרקע כל שהוא

מי שאין לו קרקע לענין פרוזבול, והרי כל אדם יש לו בית דירה או בשאלה או בשכירות, והשיב הגאון חתם סופר, דמשכחת לה במי שהוא סמוך על שלחן אחרים, שלא שאלו או השכירו לזמן, אלא נתן לו רשות לדור בו כל זמן שירצה בעה"ב. ע"ש. ויש מי שחשב שלפי זה בחור הסמוך על שלחן אביו עד הנישואין,

אפילו סידר פרוזבול כדין אינו מועיל כלל, ואבד חובו. וליתא, דשאני סמוך על שלחן אחר, שבכל יום יכול לסלקו מעל פניו, אבל בחור הסמוך על שלחן אביו שהמקום מושאל לו עד יום הנישואין הוא כהשאלו לזמן, ושפיר מהני ליה פרוזבול. וכן כתב בשו"ת דבר אברהם (ח"ב סימן יז). ע"ש.

אם צריך לכתוב בפרוזבול שקבלו קנין מהמלוה להקנות קרקע ללוה

בעל התרומות, והובא בבית יוסף (סימן 10 אות כד), ובדברי הבית יוסף שם]. וכן הוא נוסח הפרוזבול שנעשה בזמן החקרי לב [הובא בארץ חיים (חושן משפט סימן 10)].

אך פשוט שאין זה מעכב, וכמבואר בשו"ת המבי"ט (ח"א סימן שא), שלא נהגנו לכתוב זיכוי קרקע בפרוזבול, כי רוב העולם יש להם קרקע כל שהוא בין בשכירות בין בשאלה. ובמלאכת שלמה עדני (פרק י' דשביעית משנה ד') כתב גם כן שלא ראה מי שיקפיד לכתוב כן אפילו לכתחילה. ע"ש.

וכן כתב החכ"א בשערי צדק (פרק כא סימן ח). שבנוסח שטר פרוזבול לא כתבתי "והקנתי לו

ויש נוסחאות בפרוזבול, שכתוב בהם שקבלו ממנו קנין לזכות קרקע ללוה, וכן מנהיגנו לכתוב שקבלנו ממנו קנין לזכות קרקע ללוה, אך בנוסח פרוזבול שנדפס בחזון עובדיה לא הובא נוסח זה כלל. ואמנם בנוסח פרוזבול שכתב מרן אמו"ר בשנת השמיטה תשי"ט איתא: בפנינו עדים החתומים מטה, בא פ' ואמר לנו: קנו ממני בקנין גמור ושלם איך שאני מזכה על ידכם קרקע כל שהוא מן הקרקע שיש לי, לכל אחד מבעלי החובות שחייבים לי, שאין להם קרקע. וכו'. וכן הוא בפרוזבול שכתב רבינו גרשום (ב"ב כו. ושם סה:) וכן כתב ראבי"ה (סימן חתצב). [ועיין עוד בנוסח הפרוזבול שכתב

ובשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן מז) הקשה, דצ"ע להסוברים דבעינן שיהי' להלוה קרקע בסוף שביעית מפני שרק אז רואין את החוב כגבוי, ועיין בר"ן שכתב דאפילו אם הי' לו קרקע בשעת כתיבת הפרוזבול מ"מ אם מכרו לפני סוף שנה שביעית הרי זה משמט, ומסתבר שגם להרא"ש שסובר דהקילו בפרוזבול דמהני זיכוי קרקע אף על גב דחוב הוא לו מ"מ אם הי' שם וצווח לא מהני (ראה קרבן נתנאל פ"ד דגיטין אות י') וה"ה נמי אם מכר אחר כך את הקרקע, ועיין בחושן משפט סימן רמ"ה שנחלקו הסמ"ע והט"ז אם גובין מלוה בעל פה ממקרקעי דלוה שהפקירם ומסתבר דלדינא אם קדם אחר וזכה אי אפשר להוציא מהמוחזק ואם כן אין זה חשיב כגבוי ולא מהני פרוזבול ונמצא שיכול כל לווה להפקיר בסוף שביעית בפני ג' אוהבים כל קרקע שיש לו ולא יזכה בהם אלא לאחר ר"ה ויפטר בכך מכל חובותיו, ואף גם להט"ז עדיין יכול הוא להערים ולהקנות כל קרקעותיו במכר או יתן אותם מתנה לבנו או אוהבו ויפטר בכך מכל חובותיו שבעל פה, וכ"ש

ארבע אמות קרקע", כי מסתמא כל אדם יש לו קרקע בשכירות. ע"ש.

ובספר נחמד למראה (שביעית פרק י דף קמה ע"א) הביא מי שכתב, דלכאורה יש לחלק בשכירות, שאם נתן לו המעות בתחלה שפיר מהני לכתוב עליו פרוזבול, אך אם היה בשכירות שאינה משתלמת אלא לבסוף לא מהני, ושוב כתב שבאמת לענין פרוזבול לא מעלה ולא מוריד חילוק זה וכו'. ע"ש. וכן עיקר. ונהנה בשו"ת מהרי"ט ח"א (סימן סה בד"ה אך), כתב, שמקולי פרוזבול הוא שלא הצריכו חכמים שיזכה במקום באחד מן הקנינים, אלא אפילו השאלו לתשמיש עראי שאין בו חזקה אף על פי כן יש להקל בזה לענין פרוזבול. ע"ש. אבל בעל התרומות ח"א (שער מג אות יב) כתב, אם אין ללוה קרקע יזכה לו המלוה קרקע בתוך שדהו בקנין או באחד מן ההקנאות שקונים בהם קרקע. וכן כתב מרן הבית יוסף (אות כז), בשם בעל העיטור. וכן כתב להדיא הרמ"ה (גיטין לו.). ע"ש].

ומה שמנהגינו לכתוב שקבלו ממנו קנין לזכות קרקע ללוה, הוא רק לרווחא דמילתא. ועיין בשו"ת דבר אברהם חלק ב' (סימן יז ובהגהה ב'), ובשו"ת יביע אומר חלק ג' (חושן משפט סו"ס ו).

מט. יתומים קטנים שיש להם מלוה על אחרים אין צריכים פרוזבול כלל, מפני שבית דין אביהם של יתומים, ורואים שכל שטרות החוב של היתומים כמסורים בידי בית דין, והרי המוסר שטרותיו לבית דין אין שביעית משמטתו. אבל יורש גדול, חייב לעשות פרוזבול על חובות שחייבים למורישו. ומכל מקום אם ירש ואינו יודע אם עשה מורישו פרוזבול, וכבר עברה שנת השמיטה, רשאי לגבות חובו. מפני שאנו אומרים פרוזבול היה למורישו ואבד, או שמא התנה מורישו עם הלוה שלא ישמיטנו בשביעית. מט

דקשה טפי לפי מ"ש האו"ת בסימן יחשיב בכהאי גוונא כגבוי דלפ"ז ס"ז בדעת הר"ן הנ"ל דאף אם יכול כל לזה לעשות טצדקי להפטר אפשר לגבות ממשעבדי מ"מ לא גם מחובותיו שבשטר.

פרוזבול ליתומים קטנים

מט גיטין לז. טור ושלחן ערוך כבר דרשו בספרי, שמוט כל בעל משה ידו, ולא הירוש. ע"כ. וכתב בשו"ת מהרשד"ם (חלק חושן משפט סימן סא) שהדבר ברור שגם לדעת רש"י שיתומים קטנים אפילו חוב שהם הלוו לאחרים אינם צריכים פרוזבול. ע"ש. נמצינו למדים שיתומים שחייבים להם מעות, בין שהיו חובות שירשו מאביהם, בין מה שהלוו בעצמם אחר מיתת אביהם, אינם צריכים לעשות פרוזבול, כי בית הדין שבכל דור ודור נחשבים כאילו היו הם אביהם של יתומים, ורואים שכל שטרות החוב של היתומים כמסורים בידי

גויטין לז. טור ושלחן ערוך (חושן משפט סימן סז סעיף כח). ובגיטין (שם) איתא, יתומים אינם צריכים פרוזבול, (פירש רש"י, שאין שביעית משמטת חוב של אביהם המת), וכן תני רמי בר חמא "יתומים אינם צריכים פרוזבול, רבן גמליאל ובית דינו אביהם של יתומים הם", כלומר שבית הדין ממונים עליהם ועל ממונם, והוו שטרותיהם כמסורים לבית דין, והוא הדין בכ"ד שבכל הדורות. וכמ"ש הר"ן, וסיים הר"ן, שהרא"ה בשם רבו הרמב"ן, כתב שעל חוב שהלוו הם לאחרים קאמר, שעל חוב שירשו מאביהם

בית דין, והלכה רווחת היא שהמוסר שטרותיו לבית דין אין שביעית משמטתו, כדאיתא בספרי, ובמסכת מכות (דף ג. ט.). וכן כתב מהר"י עייאש בלחם יהודה (דף סח ע"ב), אליבא דהרמב"ם.

וכתב האורים ותומים (אורים ס"ק נא), שאפילו גדלו היתומים אחר כך, אין השביעית משמטת החוב שלהם, דהוי כאילו עשו פרוזבול מקודם. ע"ש.

וביתומים גדולים בחוב של אביהם (שלא שייך בהם הטעם דר"ג וב"ד אביהם של יתומים, הרשב"א ח"ג סימן נו), טענינן להו, שמא פרוזבול היה לו ואבד, או שמא התנה על מנת שלא תשמטני בשביעית, כמ"ש בחידושי הרשב"א (גיטין לז.), ומרן בשלחן ערוך (סעיף כח). וע' בספר דברי משפט (דף מא ע"א). וי"ל ע"ד.

ובתשובת הרמב"ם (סימן רה) נשאל, לגבי חוב ליתומים, אם שנת השמיטה פועלת על כל בני אדם, ודין היתומים כדין בעל חוב אחר, ואמר אחד מתלמידי האדון שהשנה היא שנת השמיטה, ובא לווה בדבר חובו, וזה היה שנה קודם לכן, ואם כך כבר בטל החוב

הנזכר. והשיב, לא ישמט חוב היורש בשום פנים, אפילו הוא גדול, והשנה היוצאת היתה שנת השמיטה, וכבר השמיטה כל חוב אשר ראוי להשמיטו. וכתב עוד (סימן נט) בדבר ראובן שרצה להשיא את בתו ונתן לה נדוניא, ואמרה לו תן לי במתנה חלק בחצרך, אכתבהו עם חפצי בכתובה, אמר לה, עלי שבועה, שלא אתן לאיש בה דבר, אבל אכתוב לך שטר על עשרים דינר עד שנתיים, אפרעם לך ותמכרי מן הנדוניא מקצת אחר הכנסך לביתך ותקני בזה חצר לדור בה בלא שכירות. כתבה על אביה שטר מוחזק בעשרים דינר ונכנסה לביתה, וזה זמן ארוך לא תבעה מאביה השטר. אחר כך נפטרה ונפטר אביה ובא השטר ביד היורש והוא הבעל, ותבע הבעל מן היורשים יורשי האב סך השטר הכתוב על מורישם לבתו. אמרו, זה השטר בטל בדין השמיטה, ילמדנו רבינו. והשיב, השטר מחייב היורשים, כי טוענין ליורש ואנו אומרים שהיא כתבה פרוזבול ואבד. וכך הדין. ע"כ. וראה עוד במה שכתב בכיוצא בזה בתשובה סימן עו, ובסימן שצ, ובסימן תט"ז.

וביתומים גדולים בחוב של אביהם (שלא שייך בהם הטעם דר"ג וב"ד אביהם של יתומים, הרשב"א ח"ג סימן נו), טענינן להו, שמא פרוזבול היה לו ואבד, או שמא התנה על מנת שלא תשמטני בשביעית, כמ"ש בחידושי הרשב"א (גיטין לז.), ומרן בשלחן ערוך (סעיף כח). וע' בספר דברי משפט (דף מא ע"א). וי"ל ע"ד.

ובתשובת הרמב"ם (סימן רה) נשאל, לגבי חוב ליתומים, אם שנת השמיטה פועלת על כל בני אדם, ודין היתומים כדין בעל חוב אחר, ואמר אחד מתלמידי האדון שהשנה היא שנת השמיטה, ובא לווה בדבר חובו, וזה היה שנה קודם לכן, ואם כך כבר בטל החוב

ג. מנהלי קופות גמילות חסדים מעיקר הדין אינם צריכים לעשות פרוזבול כדי שיוכלו לגבות את החובות שחייבים להם לאחר שנת השמיטה. ומכל מקום הממונה על קופת הגמ"ח נכון שיכלול קופות אלה בשטר פרוזבול של הלואותיו הפרטיות. ומנהלי קופות גמילות חסדים, אינם צריכים לכתוב עליהם פרוזבול. ג)

ו**כתב** הכתב סופר בחידושו לגיטין (לו.), הנה התומים (סימן סז סכ"ח) התעורר, דלמה הוצרכו לומר הטעם משום דר"ג וב"ד אביהן של יתומים, תיפוק ליה דיתומים קטנים לאו בני מעבד מצוה ניהו (ערכין כב סע"א). ונ"ל שאף שאינם בני מצוה, ואם בא הלוה לפרוע להם חובו אינם צריכים לומר "משמט אני", ולא שייך בהו איסור דלא יגוש, מ"מ אין חיוב על הלוה לפרוע להם חובו, דשביעית אפקעתא דמלכא היא, שהחוב עצמו מופקע בסוף שנת השמטה וכו'. ע"ש. וראה בשו"ת יחזה דעת ח"ד (סימן סד) מה שכתב בענין זה. והובא בהערה הבאה.

אם בעלי גמ"ח צריכים לעשות פרוזבול

ג) **במסכת** גיטין (לו.) אמרו, יתומים אינם צריכים פרוזבול, שבית דין אביהם של יתומים הם. כלומר, יתומים שחייבים להם מעות, בין שהיו חובות שירשו מאביהם, בין מה שהלוו בעצמם אחר מיתת אביהם, אינם צריכים לעשות פרוזבול, כי בית הדין שבכל דור ודור נחשבים כאילו היו אביהם של יתומים, ורואים כל שטרות החוב של היתומים כמסירי לבית דין, והלכה רווחת שהמוסר שטרותיו לבית דין אין שביעית

משמטתו, כמבואר בספרי, ובמסכת מכות (ג). וכתב הרשב"א (ב"ק לו:), שמכאן אנו למדים שמי שחייב לקופת הצדקה, חייב לשלם חובו גם לאחר שנת השמיטה, ואין שביעית משמטתו, שבית הדין הרי הוא כמופקד על קופות הצדקה לגבות חובותיהם, וכאילו נמסרו שטרות החוב בידי בית דין. ע"כ. וכן פסק מרן השלחן ערוך בחשן משפט (סימן סז סעיף כח), וז"ל: "יתומים קטנים שיש להם מלוה ביד אחרים אינם צריכים פרוזבול. והוא

הדין למי שחייב לקופת הצדקה, שאינו משמט". ע"כ.

ובספר משנת דרבי אליעזר מהגאון רבי אליעזר ראב"ד אה"ו (אלטונא תקצ"ה), תמה על מרן השלחן ערוך שפסק להקל כדברי הרשב"א, שהלא דעת הנימוקי יוסף (ב"ק לו:): להדיא דלא כהרשב"א וכו'. הילכך צע"ג למעשה להקל בזה כמו שסתם המחבר. ע"כ. ומרן אאמור"ר העיר שיש לתמוה על דבריו, שהרי אלו הם דברי הנמק"י: "הא דאמרינן דבית דין אביהם של יתומים היינו דוקא ביתומים קטנים דלאו בני דעה נינהו, וכל דינייהו רמו אבית דין, אבל גדולים, כאינשי דעלמא נינהו. וכן עניינים שהם בני דעה ויכולים לכתוב פרוזבול, אם לא כתבו אינהו דאפסדי אנפשייהו". ע"כ. וכוונתו לגבי עניינים, שאחר שקבלו מעות הצדקה, חזרו והלוו לאחרים, דבכהאי גוונא לא שייך לומר אנן יד עניי אנן. וחייבים לכתוב פרוזבול, כיון דבני דעה נינהו. והנימוקי יוסף לא איירי כלל בגבאי צדקה, ולכן לענין קופת הצדקה שבית דין מופקד עליה, גם הנימוקי יוסף מודה לדברי הרשב"א, שגבאי הצדקה אינם צריכים לכתוב

פרוזבול, ואין כאן מחלוקת כלל בין הנימוקי יוסף להרשב"א, וכמו שפסק מרן. גם בספר פנים במשפט (ס"ק כה) תפס על דברי משנת דרבי אליעזר הנ"ל, דהנימוקי יוסף לא חלק על הרשב"א, דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. ופסק מרן אתי לכולי עלמא. ע"ש.

הילכך נראה שהוא הדין גם לקופות המיוחדות לגמילות חסדים, שבית דין נחשב גם כן כמופקד עליהם לגבות חובותיהם, שהעולם עומד על גמילות חסדים, וכאמור: אמרתי עולם חסד יבנה, וכאילו נמסרו החובות לידי בית דין. וכן פסק הגאון הראשון לציון רבי מיוחס בכר שמואל בספר מזבח אדמה ביורה דעה (סוף סימן של"א), שקופות של גמילות חסדים אינם צריכים פרוזבול. וכן כתב הרה"ג רבי אברהם אל-אזרקי בספר תוספת שביעית. ומכל מקום נכון לממונה על קופות גמילות חסדים שיכלול גם קופות אלו בשטר פרוזבול של הלואותיו הפרטיות.

ובספר אשרי האיש (יורה דעה ח"ב עמוד רנא) כתב בשם הגרי"ש אלישיב, שמי שחייב כסף לקופת

נא. ומיהו אדם פרטי שחנן אותו הקב"ה עושר, ועשה לו קופה של גמילות חסדים, להלוות לנצרכים, והוא המוציא והמביא, עליו לעשות פרוזבול כשאר כל ההלואות. ועליו תבא ברכת טוב. (נא)

נב. מנהלי בנקים חייבים לעשות פרוזבול, כדי שיוכלו לגבות חובות שחייבים להם גם לאחר סיום שנת השמיטה. ומכל מקום די לעשות פרוזבול אחד כללי לכל חובות הבנק. או למנות שליח שיעשה פרוזבול לכל חובות סניף הבנק. (נב)

גמ"ח, אין השביעית משמטתו, (נא) על פי המבואר בהערה ומנהלי הקופות אינן חייבים לעשות פרוזבול, וכל זה מצד הדין אבל אלו בהערות לשו"ת הרמב"ם לכתחלה האחראי על הגמ"ח יעשה פרוזבול. ע"ש.

הנ"ל. ועיין בעניינים

אלו בהערות לשו"ת הרמב"ם "פאר הדור" (סימן קי, עמודים רל-רלג) ע"ש.

אם בנקים צריכים פרוזבול

נב הנה אף על פי שמניות הבנק שייכים לאנשים רבים, אין הבדל בזה בין יחיד לרבים. ומכל מקום די לעשות פרוזבול אחד כללי לכל חובות הבנק, ומה ששינוי במסכת שביעית (פרק י משנה ה) אחד שלוח מחמשה צריך פרוזבול לכל אחד ואחד, זהו כשכל אחד מלוה ממעותיו בפני עצמו, אבל אם הלוו מקופה משותפת, די שאחד מהם יעשה פרוזבול אחד לכולם, וכן מוכח מדברי הגאון מהריק"ש בשו"ת אהלי יעקב (סוף סימן כד). וכן כתב בספר הלכות שביעית (עמ' קמד).

ואף על פי שיש לדון בראיתו מת' הרשב"א (ח"א סימן אלף ופ"ב). וע' בספר משנה כסף (ח"ב עמ' קנג בשערים מצויינים אות שעד). מ"מ כן עיקר להלכה. והוא הדין בנידון שלנו, שהמנהל הכללי של הבנק די שיעשה פרוזבול אחד לבנק.

וכן יוכל למנות שליח במקומו שיעשה פרוזבול לבנק. ואף על פי שהגאון רבי יעקב קשטרו בערך לחם (סימן טז) כתב, שאין שליח מועיל לענין פרוזבול, על פי הכלל במסכת (גיטין טז:), מילי לא ממסרן לשליח. וכן דעת הגאון רבי

נג. תלמידי חכמים שהלוו זה לזה, ומסר המלוה דבריו לתלמידים, ואמר: מוסרני לכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, אינו צריך לכתוב פרוזבול, מפני שהתלמידי חכמים יודעים ששמיטת כספים בזמן הזה מדבריהם. ובדברים בלבד היא נדחית. ואף בזמן הזה יש לנו דין תלמיד חכם. (נג)

יוסף מטראני, המהרי"ט (סימן כזו), העיקר בזה להקל, שכן מוכח מרבותינו הראשונים, הרשב"א והריטב"א ותוספות רי"ד. וכן העלה מרן החיד"א בברכי יוסף (או"ח סימן תלד סק"ה). וראה עוד בתוספות רבי עקיבא איגר (ריש פרק ד' דגיטין), ובשו"ת קול אליהו ח"ב בקונטרס מחנה ישראל (סימן מה), ובספרו ארעא דישראל (מערכת מ' אות כז), ובשו"ת יהודה יעלה אסאד (תאו"ח סימן קכא), ובשו"ת קול אריה (סימן כג). ובספר אמרי בינה (דיני נדרים סימן כו). ועוד. וכמבואר כל זה בשו"ת יחווה דעת חלק ד' (סימן סד).

תלמידי חכמים שהלוו זה לזה - אף בזמן הזה יש דין תלמיד חכם

נג גיטין (לז.). רמב"ם (פרק ט' הלכה כז). טור ושלחן ערוך (סימן סז סעיף ל"ה) שפסק כן בפשיטות. ועיין עוד בתשובה מאהבה חלק א' (סימן עב). ועיין בכף החיים (סימן סז ס"ק פח). ודר"ק. [ואף שבספר שלמת יוסף כותב, שאין לנו כיום דין תלמיד חכם לגבי דין עמידה בפניו וכל כיוצא בה, שהרי אין לנו סמוכין איש מפי איש, ומה שכתב מרן בשלחן ערוך דיני כבוד תלמיד חכם, היינו רק מדרבנן. אולם המעיין בדברי הראשונים כמו הרשב"א, הריטב"א, והמאירי, בשבועות

נג גיטין (לז.). רמב"ם (פרק ט' הלכה כז). טור ושלחן ערוך (סימן סז סעיף כ').

ומה שכתבנו שאף בזמן הזה יש דין תלמיד חכם, הנה ממה שמרן ז"ל הביא דין זה בשלחן ערוך משמע, דגם בזמן הזה יש דין תלמיד חכם. ועיין בבית יוסף כאן שכתב, שכן ראה נוהגים במצרים כדברי הרמב"ם. ומכל שכן דלהרא"ש לכולי עלמא סגי בהכי. וכמו שכתב בבית יוסף שם. ועיין

בכ"ד, ואכמ"ל. ולפי זה מ"ש בחיי אדם (כלל ק"ח סימן ז), שבזמן הזה אין להספיד לת"ח בר"ח, מפני שאין לנו דין ת"ח בזמן הזה, להאמור אינו כן, אלא יש להרבות כבוד התורה ולהספיד ת"ח בפניו בחנוכה גם בזמן הזה. וגם הרב עצמו בחכמת אדם (כלל קסט סימן ה) כתב להתיר הספד על ת"ח בין בר"ח בין בחנוכה ופורים.

ו**כתב** החיד"א בברכ"י (חושן משפט סימן טו סק"ג): ולדידן דנקטינן כפסקי מרן, הנה מרן לא חש כלל למ"ש מהרי"ו שאין דין ת"ח בזמן הזה, שהרי כתב את כל הדינים שנאמרו בגמ' לענין ת"ח כמות שהן. והמהרימ"ט (חושן משפט סימן מז) דחה דברי מהרי"ו מההלכה. [ובברכ"י (אה"ע סימן ב אות ב) כתב שאף לדי' מהרי"ו דין ת"ח שאמרו ז"ל בכמה ענינים, ליתיה בזמן הזה דאחסור דרי, ולפי זה גם צורבא מרבני ליכא. מ"מ לענין זה לישא בת ת"ח גם מהרי"ו יודה דשפיר נוהג בזמן הזה, דאם עונינו ענו בנו שהת"ח לא דמו לדורות ראשונים, גם הבעלי בתים דמיה"ם במ אין דמיונם עולה לאשר היו לפנינו בישראל. וחזור הדין דהמובחר הם הת"ח, ויש לו לישא בת ת"ח. ולא המדרש הוא העיקר אלא

(ל) משמע דסבירא להו שגם תלמיד חכם שאינו סמוך איש מפי איש הוי בכלל תלמיד חכם. ולכן אין דברי הרגצ'ובי מוסכמים להלכה. וראה בזה בספר תורת חכם להגר"י ידיד הלוי. ובמ"ש בילקוט יוסף חלק ה' (מועדים עמוד קצב). ע"ש].

ו**הנה** הרמ"א ביורה דעה (סימן רמג סעיף ב') כתב, שהדין המבואר בירושלמי (ופסקו הרמב"ם בפרק ו' מהלכות תלמוד תורה הלכה יב), שהמבייש תלמיד חכם קונסים אותו לשלם לו ליטרא זהב, אינו נוהג בזמן הזה, שאין בדורינו חכם לענין זה. ומקורו מספר תרומת הדשן (סימן שמא). וכן כתב בשו"ת רבי יעקב וייל (סימן קסג) בשם רבו מהר"י מולין. ועל פי זה כתב בספר חסד לאלפים (סימן רכד אות יב) שיש לברך ברכת ברוך שחלק מחכמתו ליראיו בלי שם ומלכות.

אולם המהרי"ט בתשובה (חושן משפט סימן מז) דחה בשתי ידים סברא זו, וכתב שגם בזמנינו יש דין תלמיד חכם אף לענין הקנס של ליטרא זהב, וכן כתבו כמה אחרונים, וגם הרמ"א מודה שיש דין תלמיד חכם בזמן הזה, ולכן פטר תלמידי חכמים ממיסים. וכבר האריך בזה מרן אאמו"ר זיע"א

שכתבו המהרימ"ט והבינה לעתים שהתירו להספיד תלמיד חכם בזמן הזה בחול המועד, עוד זאת יש ללמוד ממעשה רב שהביא השלחן גבוה (סימן תקמז) שהמהר"ש אמריליו (בעל כרם שלמה) הספיד בחול המועד סוכות את הגר"י קובו וכו'. וכן כתב בזכרונות אליהו מני (יורה דעה עמוד צא) להעיר על הזכור לאברהם שפקפק אם מותר להספיד בזמן הזה על תלמיד חכם בראש חודש, וכתב שאין דבריו נראים, והביא מעשה רב שגדולי הדור הספידו על תלמיד חכם בראש חודש. ע"ש. נראה עוד בתשובה מאהבה ח"א סימן רז, וח"ב דף יד]. וכמבואר דין זה בשו"ת יחיה דעת ח"ד (סימן טז). ע"ש.

ובספר אשרי האיש (ח"ג עמ' רעד) כתב, שיש מחמירים שלא להספיד בערב חנוכה, וגם למחמירים זהו דוקא ביום כ"ד אבל בליל כ"ד מותר. ע"ש. אולם לדין לדין יש לתפוס כדעת השלחן ערוך, שחנוכה ופורים מותר בהספד ותענית לפניהם ולאחריהם.

המעשה, שהת"ח יהיה רשום ביראת חטא כחכמי דורו החשובים והכל לשם שמים].

וכן כתב באורח משפט (סימן ד אות יז) בשם מהרש"ל (פ"ב דב"ק), שאף בזמן הזה יש דין ת"ח שיפתח בדורו כשמואל בדורו. וכן כתב בספר נזירות שמשון (סימן תכ), ובערוה"ש (א"ח ר"ס תכ, ויורה דעה סימן תא). ובשער שלמה זוראפה (סימן קלה) כתב, דמ"ש המג"א (ס"ס תקמז סק"ה) בדיני חול המועד, שאין בזמננו דין ת"ח להתיר להספידו בפניו, סברא יחידאה היא, שהרי כל הפוסקים והטור ושלחן ערוך פסקו להתיר להספיד לחכם בפניו, ואין דרכם להביא הלכתא למשיחא. וכן נוהגים להספיד לת"ח בפניו. ע"ש. ועיין עוד ביביע אומר ח"ט (חלק יורה דעה סימן מו). ובחזון עובדיה חנוכה.

ובשו"ת צפיתת בדבש (דף סג) העיר על מה שכתב המג"א (שם) בדין צידוק הדין והספד בחול המועד, שאין בזמן הזה דין תלמיד חכם, שמלבד שדבריו היפך מה

בגדר תלמיד חכם

מפני משנתו. ועיין בלקט יושר (עמ' 39) בשם רבו בעל תרומת הדשן.

ועיין במדרש קהלת (פ"ז אות ז) איזהו תלמיד חכם כל שמבטל עסקיו

(סימן שכח). אולם המעיין בדברי הראשונים כהרמב"ם הרשב"א הריטב"א המאירי בגמרא שבועות (דף ל.), משמע דס"ל שגם תלמיד חכם שאינו סמוך הוי בכלל תלמיד חכם. ולכן אין דברי הרגצ'ובי מוסכמים להלכה. וראה בזה בספר תורת חכם להגר"י ידיד הלוי. ובמ"ש בילקוט יוסף חלק ה' (מועדים עמוד קצב). ע"ש.

והרמ"א (יורה דעה סימן רמג ס"ב) כתב שהוא מוחזק לתלמיד חכם בדורו שיודע לישא וליתן בתורה ומבין מדעתו ברוב מקומות התלמוד ופירושו ובפסקי הגאונים ותורתו אומנותו וכו'. ובש"ך (יורה דעה שלד ס"ק סח) כתב לענין מבזה תלמיד חכם בשם הבית יוסף שמפרש "והוא שראוי להורות ויגע בתורה". ועיין עוד בהליכות עולם (שנה ב פרשת כי תצא הלכה ו) אבל אם הוא אברך הלומד בכלל, ואינו יודע לפסוק הלכה, אין צריך לעמוד מפניו. ומכל מקום תלמיד חכם שספק אם הגיע להוראה ויש לו דין חכם, או לא, ספק דאורייתא לחומרא, וצריך לעמוד מפניו. וכן מי שהוא זקן בשנים, ואין ידוע לנו אם הגיע לגיל שבעים שנה, צריך

ובספר פרדס יוסף הביא בשם אדמו"ר מגאסטינין, כי כשם שגנוב הוא הגנוב, ולא זה שיודע לגנוב, כך למדן הוא הלומד ולא רק מי שיודע ללמוד. וכן הביאו בשם הגר"א, ש"למדן" הוא על משקל "גולן", וכשם שגולן אינו מי שיודע לגזול אלא מי שגזול בפועל, כך למדן אינו מי שיודע ללמוד אלא מי שלומד בפועל.

ובגררי תלמיד חכם, ראה עוד במה שהאריך בזה בשו"ת יביע אומר ח"ז (חושן משפט סימן א).

ועיין בחזון איש (שביעית פ"י אות ו) שאולי בזמנינו אלו שמשנתן סדורה להם, והם בקיאים, אבל אינם יודעים לעיין ולהבין, ומתגאים נגד רבותינו היודעים תורה באמת, ואינם שומעים ונכנעים להם, נקראים עמי הארץ. ע"כ.

ובספר שלמת יוסף כתב חידוש, שכיום אין מן התורה דין חכם שחייבים לעמוד מפניו וכו', שאין לנו היום סמוך איש מפי איש, שבטלה הסמיכה, ורק מדרבנן כתב השלחן ערוך דיני כבוד תלמיד חכם. עכ"ד. ועיין בשלמת חיים

נד. מי שכתב פרוזבול כדין לפני ערב ראש השנה, ואבד ממנו הפרוזבול לפני סיום השנה השביעית או נקרע, בכל זאת יכול לגבות חובו מהלוה. ואפילו מי שמסר את חובו שלא בפני עדים יכול לגבות חובו באופן שכתב פרוזבול. (נד)

לעמוד מפניו מספק, שספק תורה אליבא דהלכתא, שזה אינו נקרא תלמיד חכם, עוד צריך שאינו מבזבז זמנו, שאף על פי שיודע להורות לא מגיע לו תואר תלמיד חכם לענין זה. [ראה בתשובות והנהגות ח"א סימן תקמג]. וצ"ע בזה.

ויש שדייקו מדברי הש"ך שכוונתו שמלבד שצריך שיהא ראוי להוראה, ולא שעוסק בפלפולים ואינו משתדל לאוקמי שמעתתא

אם הפרוזבול אבד ממנו

נד הנה הרב כפתור ופרח (פרק ג) כתב, וצריך הפרוזבול להיות קיים שלא יקרע כל שנת השביעית, כי השביעית משמטת בסופה. ואם מסר וכתב הפרוזבול בערב ר"ה בסוף השנה השביעית כשר הוא ואינו צריך להיות קיים אלא רק בו ביום שהוא זמן השמטת כספים. ע"כ. והר"ש (שביעית פרק י משנה ה) הביא מ"ש בתוספתא, כתב פרוזבול בערב ר"ה של מוצאי שביעית אף על פי שחזר וקרעו לאחר מכן, גובה עליו והולך אפילו לזמן מרובה, רשב"ג אומר כל מלוה שאחר פרוזבול אינו משמט [בספר העטור דף עו ע"ג הביא תשובת רב נסים גאון שכתב, הא דתני בתוספתא מלוה

שלאחר פרוזבול אינו משמט, לאו דסמכא היא, שאין אנו סומכים אלא על משנתנו שצריך לכתוב הפרוזבול אחר המלוה, כדתנן "כל חוב שיש לי" ולא קתני שיהיה לי. ועיין עוד בשו"ת מהר"א בן הרמב"ם (סימן פא). ע"ש. וכתב, דבעי ת"ק שיהיה פרוזבול קיים לכל הפחות בסוף שביעית, ואם נקרע לאחר שביעית לא יפסיד, ורשב"ג ס"ל שכל מלוה הקיימת לאחר שנקרע הפרוזבול אף על פי שנקרע הפרוזבול קודם שביעית לא משמט, ומהר"י בן מלכי צדק, הביא התוספתא וכתב, ובפרק השולח תניא כי האי פלוגתא (בדף לז:): המוציא שטר חוב צריך שיהיה עמו פרוזבול וחכמים אומרים אינו צריך,

ע"כ. ומשמע דס"ל שהלכה כחכמים.

וכן כתב בשו"ת חתם סופר (בקובץ תשובות סימן פו) שטעם המחלוקת בתוספתא בטעם הפרוזבול כדאיתא בירושלמי דהוה ליה כגבוי ועומד מעת מסירת הפרוזבול, [וכן כתב הר"ש (שביעית פ"י מ"ו)]. אם כן נמצא שהפרוזבול אינו אלא לראיה בעלמא שכבר גבו בית דין את חובותיו, ואפילו אם נקרע קודם שתגיע סוף השנה השביעית, מ"מ מועיל. והכי קיימא לן. אלא שיש טעם אחר והוא כמ"ש רש"י (גטין לז.), שאינו כגבוי כבר, אלא כל זמן שארצה לנגוש אתם בית דין תהיו נוגשים, והפקר בית דין הוא לנגוש אותו שלא מן הדין, לפי זה אפשר לומר שהפרוזבול עושה תוקף הקנין, ואינו כראיה בעלמא, ולפי זה צריך שיהיה קיים בשעה שיכנס איסור הנגישה שהוא רגע של מוצאי שביעית וזהו דעת רבנן דרשב"ג, ולא קיימא לן הכי. ע"כ.

ועיין עוד בשו"ת יהודה יעלה אסאד (ח"ב סימן קעט) שכתב, שכיון שבתלמידי חכמים סגי לכתחלה במילי, באינו תלמיד חכם דבעינן כתיבה, מ"מ כיון שכתב מהני, אף

על פי שבסוף שביעית כבר נאבד. ע"ש. וכן כתב מהרח"ש חלק ב' (סימן ל). ע"ש. וראה בשו"ת יביע אומר חלק ג' (סימן ו אותיות ח). ע"ש. והנה בשו"ת קול אליהו ישראל (ח"א חאו"ח סימן ל) כתב, שהכתיבה כדיבור נחשבת, וכדמוכח ממ"ש מרן בשלחן ערוך א"ח (סימן מז), שאף שהמהרהר בדברי תורה אינו צריך לברך ברכת התורה, מ"מ הכותב דברי תורה צריך לברך ברכת התורה. ע"ש. וכן העלה בשו"ת מגן שאול (סימן ט). וכן כתב בשו"ת אגורה באהלך (דף יא ע"ג). ויש קצת סיוע לזה ממה שכתב בשו"ת מהרשד"ם (חלק יורה דעה סימן פ), ששבועה בכתב היא שבועה, ושכן פסק מהר"י בן מיגאש. ע"ש. (וכן הוא לפנינו בשו"ת מהר"י בן מיגאש סימן קכו). אמנם יש רבים שחולקים וסוברים שאין הכתיבה כדיבור. וע' בספר הליכות עולם חלק ח (עמוד נח) שהביא מחלוקת הפוסקים בזה. וכן בחזון עובדיה (יום טוב, בהלכות ספירת העומר עמוד רמג). ומכל מקום לדינא כיון שדין שמיטה בזמן הזה מדרבנן, אמרינן ספיקא דרבנן לקולא, וחשבינן הכתיבה כדיבור, ובמסירת מילי לב"ד סגי לן. אבל פרוזבול

נה. מי ששכח לעשות פרוזבול בשנת השמיטה, ונזכר רק בערב ראש השנה סמוך לשקיעה בזמן שכבר אינו יכול לכתוב שטר פרוזבול, יאמר בפני שני עדים נוסח הפרוזבול, כדי שיוכל לגבות חובותיו. וכן מי ששכח לעשות פרוזבול, ונזכר בערב ראש השנה לאחר השקיעה, בזמן בין השמשות של ליל ראש השנה, יאמר בפני שני עדים את נוסח הפרוזבול, וימסור את כל חובותיו לבית דין בפני שני עדים, ובכך יהיה רשאי לגבות את חובותיו לאחר מכן. [ואין אומרים שכיון שבין השמשות הוא ספק לילה אוקי ממונא בחזקת מריה, דהכא איכא ספק ספיקא, שמא בין השמשות יום הוא, ושמא הלכה כרבי יוסי שרק בסוף בין השמשות של ר' יהודה הוי בין השמשות כהרף עין, ונמצא שזמן בין השמשות שלנו הוא יום גמור לדעתו, ושמא הלכה כרבינו תם, ושמא אין זו שנת השמיטה]. [יביע אומר ח"ה חושן משפט סימן ג אות ב] נה)

שמודפס ועומד והוא רק חתם עליו ונקרע, לא מהני. כמ"ש הגר"ש קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (חלק יורה דעה סימן רמג) שאפילו למאן דאמר דשבועה בכתב מהני, היינו דווקא כשכתב בעצמו נוסח שבועה. אבל אם איש אחר כתב והוא חתם, אינו כלום, ושכן כתב הנודע ביהודה (ע' שו"ת נודע ביהודה קמא חלק יורה דעה סימן סח). וכן כתב עוד בספרו שו"ת טוב טעם ודעת קמא (סימן ט). וכן כתב בשו"ת יהודה יעלה אסאד (חלק יורה דעה סימן שכא בד"ה ובענין). וכן כתב הגאון אחיעזר ח"ג (סימן עט אות ה). ע"ש. אולם כל זה לסברת מהר"י אסאד שכתב דה"ט משום דלא גרע ממילי. ומכל מקום לדינא נקטינן להקל כמ"ש החתם סופר הנ"ל. ודו"ק. וכמבואר בחזון עובדיה.

פרוזבול בבין השמשות של ליל ראש השנה

נה) בגיטין (לו). רבנן דבי רב אשי מסרי מלייהו להדדי, (ופרש"י, בלא כתיבת פרוזבול היו אומרים לחברים הרי אתם בית דין וחובי מסור לכם לגבותו כל זמן שארצה). וכ' הרא"ש (שם סימן יג) דס"ל כרב נחמן דאמר אי

עצמו לעשות מעשה. (וכן הקשה בתשובה מאהבה סימן עב). כבר תירץ לנכון הרה"ג מהר"י עייאש בספר לחם יהודה (דס"ח ע"ד) דאין הכי נמי דקודם רבנן דבי רב אשי היו צריכים לכתובת פרוזבול ממש, ומכל מקום לאחר שנתפשטה תקנת הפרוזבול הקילו גם במסירת מילי. ע"ש. וע' בפרישה שם בתירוץ השני ובספר בית אברהם חושן משפט (דקמ"ב ע"ג) ע"ש. וי"ל ע"ד. וכן פסק בפשיטות בשלחן ערוך הגר"ז ח"ה (הלכות הלואה סעיף לה) דסגי באמירה לכל אדם. וכן כתב בספר שמיטת כספים כהלכה (עמוד קצט אות ח) בשם הגרי"ש אלישיב. ע"ש.

אולם הרמב"ם (בפ"ט הלכה כז) כתב: תלמידי חכמים שהלוו זא"ז ומסר דבריו לתלמידים ואמר מוסרני לכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, אינו צריך לכתוב פרוזבול, מפני שהם יודעים ששמיטת כספים בזמן הזה מדבריהם, ובדברים בלבד היא נדחית. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן סז סעיף כ). ומוכח דס"ל דדוקא לתלמיד חכם הותר כן, ולא לכל אדם. וכתב מהר"י עייאש בלחם

איישר חילי אקיימיניה דאף על גב שלא כתב כמי שכתב דמי. ומוכח דס"ל דלכולי עלמא סגי בהכי, ולא דוקא לתלמידי חכמים. וכן כתב בחידושי הרמ"ה (גיטין לו:), דהא דאמר רב נחמן אקיימיניה, והא מקיים וקאי, אלא דאף על גב דלא כתב כאילו כתב דמי, ודי למסור הדברים בעל פה לפני דיינים. וקיימא לן כרב נחמן בדיני. והכי עבידי עובדא רבנן דבי רב אשי, דמסרי מלייהו אהדדי. וכן כתבו בחידושי הר"ן, ובחידושי הריטב"א (גיטין לו:). ע"ש. וכן דעת רב נטרונאי גאון הובא בשו"ת תמים דעים (סוף סימן קלג) וכן כתב בספר האשכול אלביק ח"ב (עמוד כז). וכן פסק הריא"ז (גיטין פרק השולח הלכה ג אות ד, ה). וכן כתב בשו"ת הריקאנטי (סימן שנג), דהלכה כאמוראי בתראי דהווי מסרי מלתייהו להדדי, שאומר בעל פה הרי אתם בית דין וחובי מסור לכם לגבותו כל זמן שארצה. ע"ש. וכן כתב מרן הבית יוסף חושן משפט (סימן סז) אליבא דהרא"ש. ומה שהקשה בספר גידולי תרומה (שער מה ס"ק יד), על דברי הרא"ש, דמה זו סמיכה, הא אי איישר חילי אקיימיניה קאמר, ולא סמך על

יהודה (דף סח ע"ד), דמקמי דאתו רבנן דבי רב אשי, לא הוה מהני מסירת מילי בלבד, שתקנת הלל היתה בכתיבת פרוזבול דוקא, אלא שלאחר שנתפשטה התקנה, אתו רבנן דבי רב אשי והקילו דסגי במסירת מילי, וס"ל להרמב"ם שהוא דוקא לתלמידי חכמים, אבל להמון העם לא התירו חכמים מסירת מילי בלבד, מפני שאינם

יודעים שחובה היא מדרבנן, ואם יקילו להם במסירת מילי יאמרו שאין זה אלא חומרא בעלמא, שאין שמטה נוהגת בזמן הזה אפילו מדרבנן, ויבואו להלוות סתם, ולא יחשו לשמטה כלל. ע"ש. ובחי' דושי הרמ"ה (גיטין לו.) הביא דברי הרמב"ם. וכתב ע"ז, וצ"ע. אבל הטור (סימן סו) כתב דמהני בכל אדם. וכן כתב הרמ"א בהגה (סעיף כ.).

אם הותר מסירת מילי לכל אדם או רק לתלמיד חכם

ולכאורה יש להביא ראיה להרמב"ם, שלא התירו מסירת מילי אלא לתלמידי חכמים, ולא לכל אדם, ממה ששינונו במועד קטן (יח:): שמותר לכתוב פרוזבול בחול המועד, וכן פסק מרן בשלחן ערוך (או"ח סימן תקמה ס"ה). ונראה דהיינו באדם שיוצא למדינת הים מיד לאחר הפסח, ואין במקומו בית דין, ושמא ישכח לגמרי מהשמיטה ומענין הפרוזבול, ויפסיד חובו, ונזכר בחול המועד יכול לכתוב פרוזבול, דהוי דבר האבד. כמ"ש כל זה רבינו יחיאל מפאריש ח"ב (מ"ק יח: עמוד נו). ואם איתא דלכל אדם סגי במילי, למה לו לכתוב בחול המועד פרוזבול,

ימסור מילי, דסגי בהכי. ואם יטעון הלווה, טענת שמיטה, הרי נאמן המלווה לומר פרוזבול הוה לי ואבד, שחזקה דלא שביק היתרא ואכיל איסורא. אלא ודאי שלא התירו מסירת מילי לכל אדם אלא לתלמידי חכמים. וכבר עמד בזה הגאון רבי חיים ברלין בשו"ת נשמת חיים או"ח (סימן צט), ובחושן משפט (סימן עא אות ה).

אך יש לתרץ על פי מ"ש הפרישה (אות כג), שאף שהרא"ש ורבינו הטור ס"ל דכל אדם יכול למסור בעל פה את חובו. מ"מ בשעה שיבוא המלווה לגבות חובו צריך לידע ענין הפרוזבול ממה שמסר לבית דין, ומכיון דלאו כולי עלמא

(ח"ב סימן קעט). ע"ש. וכן כתב החכמת אדם (שערי צדק פרק כ"א סימן ה) שאף ע"פ שהנכון לחוש להחמיר כדעת הרמב"ם דלא מהני מסירה בע"פ אלא לתלמידי חכמים ולא לכל אדם, אלא צריכים הם לכתוב פרוזבול. מ"מ מי שהוא דר בכפר שאין שם בית דין יכול המלוה לומר בפני עדים שלא בפני בית דין, אני מוסר שטרותי לב"ד פלוני שבעיר פלוני, והעדים יכתבו ויחתמו שכן נעשה בפניהם. ומיהו בדיעבד גם זה אינו מעכב אלא די שיאמר כן בפני עדים, "ואפילו בינו לבין עצמו". ע"כ. ומיהו מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן תלד בד"ה ואפשר לי), כתב, שאף שיכול לעשות פרוזבול שלא בפני הדיינים. מכל מקום סהדי בעינן. ע"ש.

אלא שעדיין י"ל דבנ"ד שלא מסר חובותיו אלא בבין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה, ובכהאי גוונא י"ל אוקי ממונא בחזקת מריה, שאינו יכול לגבות חובו מספק, וכיו"ב כ' בשו"ת הרשב"ש (סימן שפח) לגבי מחלוקת הרשב"א והרא"ש לענין מקומות שלא נהגו לכתוב פרוזבול, שלדעת הרשב"א הרי הם טועים ואין להגבותם,

דינא גמירי, אף שבשעה שבא לב"ד למסור מילי דפרוזבול בלשון המועיל מכל מקום אחר כך ישכח הדבר מלבו, ולא יוכל לכוין כשיבא לגבות את חובו לדעת מהו, ויחקרוהו הלוה לאמר, הגד לי מהו ענינו של פרוזבול (וכיו"ב בתשובת הרא"ש סימן עז סק"ד). ויפסיד חובו מה שאין כן כשיהיה הדבר כתוב וחתום בידו שאז אינו צריך יותר. ע"ש. ולכן תיקנו חכמים שמותר לכתוב פרוזבול בחול המועד, כדי שלא תנעול דלת בפני לויין. ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק ה ס"ס יא) הביא בשם הגר"ח ברלין שהקשה קושיא זו על הרא"ש והרמ"א דאי סגי במסירת מילי לכל אדם, מדוע התירו כתיבת פרוזבול בחול המועד. ושם תירץ כנ"ל עפ"ד הפרישה. וכן כתב בשו"ת משנת יוסף (ח"ד סימן נד). ע"ש. ועי' בחשק שלמה (מ"ק יח:) ובשו"ת קנין תורה (ח"ב ס"ס יג). ודו"ק.

ועכ"פ נראה שאף להרמב"ם ומרן בדיעבד מיהא י"ל דלכולי עלמא מהני בכל אדם. וכן מוכח להדיא בשו"ת אדמת קודש ח"ב (חלק חושן משפט סימן לג דף קיג ע"א). ועיין עוד בשו"ת יהודה יעלה אסאד

דשמיטה איסורא היא, ומקילין שלא תנהוג לשמט מספק כיון שבזמן הזה אינה אלא מדרבנן, וכיון דבעיקר הדין לא אתי למבעי אי מפקינן ממונא מהאי גברא אלא לענין אסורא אי נהגא שביעית בכהאי גוונא או לא משום הכי נקטינן לקולא. ע"כ. ואם כן ה"נ להא דמיא, וכל שמסר דבריו אפילו בבין השמשות כיון דספקא דרבנן לקולא, תלינן דאכתי יממא הוי, ומהני לגבות חובותיו. כי אין השביעית משמטת אלא בכניסת ליל ר"ה של שמינית. (וכן כתב בלחם יהודה עייאש דף סח רע"א). ולא פוקי ממ"ש בשו"ת אהל משה הורוויץ (סימן לא) שראוי להחמיר בספק זה של בין השמשות שתשמט בתחלתו. ע"ש. דליתא. (ועיינן עוד שם בד"ה והנה אחר כך). וכן אם הלוח לו בבין השמשות, תלינן דלילה הוא ואינו משמט דספק דרבנן לקולא.

ומיהו נידון דידן עדיף טפי, שהרי כבר נתחייב לו בודאי, וספק אם שביעית שמטתו כשמסר מילי בביה"ש, והוה ליה ברי בחיובא וספק בפרעון, ושפיר גבי. וכבר כתב הרמב"ן בספר הזכות (גיטין לו) דהא דחייש רבי יוחנן לגבות בשטר

ולדעת הרא"ש הוה ליה כאילו התנה ע"מ שלא תשמטני בשביעית, וכתב הרשב"ש: וכיון שמחלוקת זו תליא באשלי רברבי, ומכיון שהלוח תופס בממונו, וזה רוצה להוציא מן המוחזק, אמרינן ליה זיל אייתי ראייה דלאו הכי דינא הוא ואשלם לך. ע"ש. וה"נ כיון שהלוח מוחזק יכול לומר לו מאן יימר שמסירת הדברים שעשית לא היה בליל ר"ה לאחר שהשביעית שמטתו. וכן כתב כיו"ב במנחת חינוך (ס"ס תעז), שאם הלוח לו בבין השמשות, משמט, דספיקא דאיסורא וגם ספיקא דממונא הוא. ע"ש. ולפי זה יש לומר גם כן שלא תועיל מסירת מילי בבין השמשות.

אולם הרמב"ן והריטב"א (מכות ג): בדין המלוח לעשר שנים, כתבו, שאף שיש ב' לשונות בגמרא, אם השביעית משמטתו, או לא, מכל מקום נקטינן להלכה שאינה משמטת, כיון דשביעית בזמן הזה מדרבנן. וכן כתב הרא"ש שם. (וכן פסקו להלכה הטור ושלחן ערוך סימן סז ס"י). וכ' מרן הבית יוסף (סימן סז) ע"ד הרא"ש, וא"ת והא בספקא דממונא נקטינן קולא לנתבע, והכא הוי קולא לתובע. ונ"ל דה"ט משום

הפוסקים על עיקר שנת השמטה. וכמ"ש מהר"ש דוראן בשו"ת חוט המשולש חלק א (סימן כב) שהיה מן הדין לקבוע שצריך שיעברו על החוב כל מניני שנות השמטה, כיון דספקא דרבנן לקולא, ששמטת כספים בזמן הזה אינה אלא מדבריהם. ע"ש. ועיין עוד במשנה למלך (פ"א מה' מגילה) בשם המבי"ט, דחשיב ספק לשנות השמטה. גם בשו"ת הלק"ט (ח"ב סימן קמג) כתב להתנות בכל שנה כשמפריש מעשר שני, לומר, ואם השנה מעשר עני מה שאמרתי מעשר שני הרי הוא מעשר עני, ופודה אותו בשוויו לעניים. ע"ש. וכן כתב בשו"ת הרדב"ז ח"ב (סימן תשל"א) שטוב להתנות כן מפני המחלוקת שיש בראשונים על שנת השמטה. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת אבן יקרה (ח"ג סימן כא).

איברא דבשו"ת אבקת רוכל (סימן ה) כ' מרן, מה ששאלת למה אין מברכין על פדיון מעשר שני, אפשר לפי שנהגו לפדותו בכל שנה בספק מעשר עני, אף על פי שאין דעתי נוחה במנהג ההוא, מפני שכבר עלתה הסכמת כל החכמים האחרונים זה למעלה מארבעים שנה, וקבעו שנת השמטה בשנה

שיש בו אחריות נכסים, ואמר, וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, והיינו משום דס"ל לרבי יוחנן שביעית בזמן הזה מן התורה, וסד"א לחומרא, הלא"ה אה"נ דעבדינן עובדא. ע"ש. וכן כתב מדנפשיה בשו"ת מקור ברוך קלעי (סימן נח דף פ סע"ד). ע"ש. ולפי זה לדין דנקטינן דשביעית בזמן הזה מדרבנן עבדינן עובדא לגבות בכהאי גוונא.

[ומ"ש בספר כלכלת שביעית (עמוד פח) דה"ט דרבי יוחנן הנ"ל שחשש לעשות מעשה, אף על גב דשביעית בזמן הזה מדרבנן, מ"מ חשש להחמיר משום דקשה אבקה של שביעית, וכמ"ש התוס' (גיטין מד:): שראוי להחמיר בה יותר וכו', אשתמטתיה דברי הרמב"ן והריטב"א והרא"ש הנ"ל שפסקו בדין המלוה לעשר שנים, דספק שביעית להקל].

ולפי זה צריך לומר דמה שהחמיר הרשב"ש הנ"ל מפני שהיה נ"ל עיקר יותר כסברת הרשב"א שטועים הם במנהגם. ושו"ר להערך השלחן חושן משפט (סימן סו סק"ב) שנתעורר בזה. ע"ש.

ומכ"ש שיש לצרף לזה מחלוקת

(דקצ"ד ע"ב). וכן כתב המהראנ"ח בתשו' ח"א (סימן קט). ע"ש. והמהר"ם בן חביב בקונט' עץ הדעת שבסו"ס אור צדיקים (שרש ב כלל א דקל"ד ע"ג), כ' להסביר ד"ז עפ"ד התוס' (סנהדרין ג): דהא דאין הולכין בממון אחר הרוב היינו ברוב גרוע דוקא. ע"ש. אם כן ברוב מעליא וכן בס"ס דחשיב כרוב מפקינן ממונא. וכתב להוכיח כן מדברי הרמב"ם והראב"ד (בפי"א מה' בכורים הכ"ה וה"ל), ושכן הלכה רווחת, ושאר האחרונים שפקקו על מהריב"ל ודחו ראיתו מהתוספות אילו ראו ד' הרמב"ם והראב"ד בודאי שהיו מודים לו. ע"ש. אך לעומת זאת רבו האחרונים החולקים ע"ז, וס"ל שאין להוציא ממון ע"פ ס"ס, ודברי התוס' (כתובות ט:): היינו דוקא בטענת ברי ושמא, או שדוקא בכתובה כתבו כן. וכמ"ש הפני יהושע בכתובות שם ובקונט' אחרון, ובשב שמעתתא (ש"א פרק כד). וכן כתב המהרי"ט אלגאזי בהלכות יו"ט (פ"ב אות יז) שכן הסכימו רוב האחרונים. וכן כתב מרן החיד"א בספר ברכי יוסף חושן משפט (סימן כה ס"ק טו), ובספר שער יוסף בתשובה (סימן ו, די"ד ע"ב).

ידועה, אם כן כבר ידוע לנו בביורר איזוהי שנת מעשר שני או מעשר עני, ומכל מקום לפי מנהג העולם כיון שמשופקים בכך לכן אין מברכין על הספק. עכת"ד. ועיין עוד בברכי יוסף יורה דעה (סימן שלא ס"ק כג וכו'). ע"ש. ובשו"ת מטה יוסף קרא תגר על הנוהגים לומר אם השנה מעשר שני הרי הוא בצד פלוני וכו', ואם השנה מעשר עני הרי הוא בצד פלוני, שמנהג בורות הוא וכו'. ובשלחן גבוה יורה דעה (סימן שלא ס"ק צו דקמ"א סע"ב) תפס עליו שלא ראה דברי הרדב"ז שטוב לעשות כן, וכן עיקר, דמידי ספק לא יצאנו וכו'. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת בכורי יעקב זריהן (חלק יורה דעה סוף סימן יט), ובשו"ת שמחה לאיש (חלק יורה דעה סימן כו דק"ז סע"ד). ובשו"ת שאלת יעקב (סימן קה). ע"ש. ולפי זה יש לנו ספק ספקא, שמא בין השמשות יום הוא, ושמא אין זו שנת השמטה. וידוע מ"ש המהריב"ל בתשו' דכל היכא דאיכא ס"ס מפקינן מן המוחזק, והוכיח זאת מהתוס' (כתובות ט:). וכן כתב המהרש"ך. והסכים יג. הבית שמואל אה"ע (סימן נב ס"ק יג, וסימן סח ס"ק יד). וכן כתב בספר גדולי תרומה

ועיין עוד במה שכתב בשו"ת יביע אומר ח"ג (חושן משפט סימן ה אות כד). ובשד"ח (מע' ס כלל פו). ע"ש. ומכל מקום בנ"ד כיון דשביעית בזמן הזה מדרבנן מפקינן אפילו בחד ספקא, וכ"ש בס"ס. ודו"ק כי קצרת.

וגם יש לצרף לסניף סברת הר"א ממיץ בספר יראים (סימן רעה) שכל זמן שלא אמר לו המלוה משמט אני חייב הלוח לפרוע החוב ואינו רשאי לעכבו, והלוח יזמין המלוה לדין שישמיט חובו, וב"ד יחייבו למלוה לומר משמט אני וכו'. ע"ש. אלא שמדברי כל הפוסקים מוכח דפליגי על הר"א ממיץ בזה, וכפשוט הגמרא (גיטין לו:): ומי איכא מידי דמדאורייתא לא משמט ותקיננו רבנן דתשמט, אמר אביי שב ואל תעשה הוא, רבא אמר הפקר בית דין הפקר. ובחידושי הרשב"א שם דהמקשה סבירא ליה דאמירת משמט אני חשיב עקירת ד"ת בקום ועשה, ותירץ לו שלא יגבה חובו שוא"ת הוא. ע"ש. וז"ל הרשב"ץ ח"ב (סימן צט) בשם הרשב"א: שכל שלא נהגו לכתוב פרוזבול אנו אומרים שטועים הם בדיני שמטה, וכסבורים הם שאינה נוהגת בזמן הזה, עד שכל השטרות

שאינן כתוב בהם במפורש תנאי שמטה, על מנת שלא תשמטני בשביעית, רבותי נ"ע לא היו מגבין בהן כלל. ע"כ. וכן כתב בתשו' הרשב"א ח"ב (ס"ס שיד). ע"ש. ועיין עוד בשו"ת הריטב"א (סימן קצו) ובשו"ת הרשב"ש (סימן שפח). ובתשו' מהר"ש דוראן בשו"ת חוט המשולש ח"א (סימן כב). ע"ש. ובאור זרוע במס' ע"ז (סימן קח) הביא דברי היראים הנ"ל, וכתב עליו: ולא נהירא, אלא אפילו תבעו המלוה בב"ד לפרעו לא יחוש הלוח לדבריו, מפני שהתורה השמיטתו לחובו. ע"ש. גם בפסקי מהר"ם ריקאנטי (סימן שמח) כ' לדחות לדברי היראים בזה, כי נראה דמחילה גמורה היא, וכדמוכח בפ"ק דמכות (ג:). וסיים: ובמקצת נוסחאות כתוב בספר יראים כי לבסוף חזר בו מזה, שהשמטה הרי היא מחילה גמורה. ע"ש. ומכאן תשובה למ"ש הרב שער משפט (סימן טו) ליישב קו' מרן הבית יוסף ע"ד הרא"ש (מכות ג:) במלוה לעשר שנים, שהואיל וספק דרבנן היא אזלי' לקולא, והא קיימא לן דהמוציא מחבירו עליו הראיה, וכ' ליישב עפ"ד היראים הנ"ל. וכן כתב בשו"ת תירוש ויצהר (סימן פט

שאם הלוח מסרב לשלם יש לכופו לפרוע חובו ולרדת לנכסיו, ככל חוב דעלמא, וכמ"ש הראשונים הנ"ל לגבי המלוה את חברו לעשר שנים, דלא אמרינן שיהיה קולא לנתבע מדין המוציא מחבירו עליו הראיה, כיון שאין שביעית בזמן הזה אלא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא, (וכמו שסיים בהתעוררות תשובה עצמו לענין שאין צריך לומר משמט אני), ומכ"ש שהוא ברי בחיובא וספק בפרעון. וכן כתב בשו"ת מהרח"ש ח"ב (סימן ל וסימן לז), שהואיל ושביעית בזמן הזה מדרבנן אין המוחזק יכול לטעון קים לי, ומוציאים ממנו. וכיו"ב כ' המהרשד"ם (סימן סא). והוב"ד בערך השלחן (סימן סז ס"ק לג בד"ה מיהו אפשר). ע"ש. קנצי למלין שיכול המלוה לגבות חובותיו על ידי בית דין, ואין צריך להוכיח דבריו בעדים, כיון דקיימא לן (גיטין זז:), ובטור ושלחן ערוך (ס"ס זז) שנאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד דחזקה לא שביק היתרא ואכיל איסורא. וה"נ נאמן בדבריו, ואין צריך לשום הוכחה.

ולפמש"כ דעה דחוויה היא מכל הפוסקים, והרא"מ נמי הדר תבריה לגזיזיה. ועיין עוד בשו"ת תועפות ראם (חאו"ח סימן לג דף כא ע"ד) שכ' להוכיח דלא כהיראים. ועיין עוד בשו"ת דבר אברהם ח"א (סימן לב). ובמ"ש בתשו' תירוש ויצהר (שם אות ט). ע"ש. ואכמ"ל. ומכל מקום גם בלא הצירוף הזה יש לפסוק שהמלוה זכאי לגבות חובותיו.

ובשו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סימן כג אות ב) כתב, נ"ל שאם עשה פרוזבול בערב יו"ט בין השמשות, שהוא ספק יום ספק לילה, אין צריך הלוח לשלם לו חובו, דאפקעתא דמלכא הוא, ויכול הלוח לומר אייתי ראיה שהיה עדיין יום ואפרע לך, והמוציא מחבירו עליו הראיה, אבל אם הלוח מביא את החוב מעצמו למלוה, אין צריך לומר לו משמט אני, כמו שצריך לעשות בחוב אחר בלי פרוזבול, שאולי היה עדיין יום ואיני משמט, וכיון דשמטה בזמן הזה מדרבנן הוה ליה ספק דרבנן ולקולא, וצ"ע. ע"כ. ולפמש"כ לעיל נראה עיקר

אין החוב נשמט עד צאת הכוכבים של כניסת השנה השמינית ולא בביה"ש

שנים, יכול אדם לתבוע חובו ביום האחרון של השנה השביעית ולא תשמט עד "הלילה". ע"כ.

ומזה שכתב רש"י (ערכין דף כח: בד"ה אדרבה), שבבין השמשות של ערב שנת היובל, נפקא שביעית, וההיא שעתא תרוייהו משמטין, הכוונה בסיום בין השמשות, אבל בזמן בין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה, בזמן שהשמטה נוהגת רק מדרבנן, הוה ליה ספק דרבנן ולקולא. וכדברי הרמב"ם והרמב"ן. ובודאי שאין לעשות מחלוקת בזה בין רש"י לדברי הפוסקים הנ"ל.]

ועוד, שבין השמשות שלנו, שהוא מיד אחר שקיעת השמש, שנוי במחלוקת בין רבי יהודה ורבי יוסי (בשבת לה.), ומשום חומרא דשבת אנו מחמירים גם בבין השמשות של רבי יהודה, שמתחיל מיד אחר שקיעת השמש, אולם כל בין השמשות דר' יהודה, לר' יוסי יום הוא. וכדאמרינן התם דבין השמשות דר' יהודה, לר' יוסי

ודע, שאין דין השמטת הכספים אלא מיד אחר כניסת הלילה של ראש השנה, אבל בבין השמשות של ערב ראש השנה השמינית, לא נשמט החוב. וכמ"ש הרמב"ם (הל' שמטה ויובל פ"ט ה"ד) וז"ל: אין השביעית משמטת אלא בסופה, שנאמר מקץ שבע שנים תעשה שמטה, וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו. ולהלן הוא אומר (בפרשת הקהל), מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות, מה שם אחר שבע, אף השמטת כספים "אחר שבע". ומ"ש הרמב"ם (שם הלכה ד), וכשתשקע החמה בליל ראש השנה, וכן כתב מרן בשלחן ערוך (בסעיף ל), היינו בצאת הכוכבים, כההיא דאמרינן (תענית יב.) כל תענית שלא שקעה עליו חמה אינו תענית. וכן כתב ר"ת בספר הישר (ס"ס רכא), שבכל מקום שאמרו משתשקע החמה היינו לילה שהוא בצאת הכוכבים. וע' בחזון עובדיה (הל' חנוכה עמוד סב). ע"ש. וכן כתב הרמב"ן (פרשת ראה, פרק טו, א), שמקץ שבע

נו. מותר למלוה למנות שליח שילך לבית דין לכתוב פרוזבול בשמו, ולמסור את כל חובותיו לפני הדיינים, ולכתוב פרוזבול על שמו. והשליח יאמר לדיינים: "שפלוגי מוסר להם את כל חובותיו". ואין לחייב את המלוה שילך בעצמו לבית הדין לכתוב את הפרוזבול. ולרווחא דמילתא טוב שהמלוה יעשה את השליח בקבלת קנין, דאלים ומשווייה שליח. (נו)

כהנים טובלים בו. ע"ש. ובתוס' (לה: ד"ה הקשה הרב פורת), כתבו, דבין השמשות דר' יהודה אפילו לענין שבת דחמיר, רבי יוסי מיקל, ומתיר לעשות בו מלאכה בבין השמשות דרבי יהודה. ע"ש. ומעיקר הדין יש לפסוק כרבי יוסי, כדקיימא לן בעירובין (מו:): ר' יהודה ור' יוסי הלכה כרבי יוסי. וכן כתב המשנה ברורה בביאור הלכה (סוף סימן תטו), כי מעיקר הדין ודאי שהלכה כר' יוסי, שכל זמן בין השמשות שלנו יום הוא. כדאמרינן בריש פסחים (ב:), דקיימא לן דעד צאת הכוכבים יממא הוא, אלא שלענין שבת אנו מחמירים כר' יהודה כדאמרינן (בשבת לה:). וכן כתב עוד המשנה ברורה בשער הציון (סימן רלג ס"ק כא).

ועיין עוד בביאור הלכה (סימן שמב בד"ה בין השמשות). ולפי זה אין דין בין השמשות מתחיל אלא אחר כלות זמן בין השמשות שלנו. ואם כן בודאי דלענין שמטת כספים דהוי מדרבנן, תוך י"ג דקות (שלשת רבעי מיל, כדאיתא בשבת לד:). אחר שקיעת השמש, יום הוא. ויכול לתבוע חובו, אף בלי פרוזבול. וכן כתב בשו"ת חתם סופר (חלק חושן משפט סימן ג) שסברת הרא"ש שהשמטת כספים שבסוף שנה שביעית היא ברגע צאת היום בערב ר"ה דשמינית, דהיינו ברגע צאת הכוכבים. ע"ש. לכן כל שנמסר בעל פה בשני עדים, שמוסר כל חובותיו לבית דין שבמקום פלוני, שפיר דמי.

מילי לא מימסרן לשליח - למסור את חובו לשליח שילך לבית דין

(נו) ראה בזה באורך בשו"ת יביע משפט סימן ה), ובחזון עובדיה על אומר חלק ב' (חלק חושן הלכות פרוזבול. ותורף הדברים:

הנה הגאון המהריק"ש בהגהותיו (סימן סז סעיף יט) כתב, מוסרני לכם הדיינים וכו', מהכא משמע דפרוזבול ליתיה על ידי שליח שיאמר לדיינים פלוני מוסר לכם חובותיו, שאין כאן מסירה גמורה אלא מסירת מילי, כמו שכתב הר"ן בתשובה (סימן עז). ומילי לא ממסרין לשליח. ע"כ. וכיו"ב כתב הגאון רבי בצלאל הכהן מוילנא בספר ראשית בכורים (דף נו) דעדיף טפי כשיכתוב המלוה את הפרוזבול וימסרנו לבית דין, יותר ממה שנהגו לשלוח הדברים הללו על ידי שליח המלוה ואין המלוה עמצו בא לבית דין כפי באמת קשה הדבר שכל מלוה יצטרך לבא בעצמו לבית דין, כי אין לך שום אדם שאין לו שום חוב אצל שום אדם בשטר או בעל פה, ואינו מוסר דבר ביד השליח כלל רק מילי בעלמא. ולכאורה איכא בהא עיקולי ופשוורי אליבא דהלכתא בדין מילי אי ממסרין לשליח כדאיתא בגיטין (כט:). ואכמ"ל. עכת"ד.

ובשו"ת יביע אומר הנ"ל הביא את כל הנ"ל, וכתב, ולפע"ד נראה הואיל ונהגו להקל בזה [כמו שהעיד בספר ראשית בכורים הנ"ל], יש להם ע"מ שיסמוכו.

ונקדים דברי הגאון רבי עקיבא איגר בתוס' (ריש פרק ד' דגיטין אות לה), שהקשה למאן דאמר אומר אמרו פסול משום דמילי לא ממסרין לשליח, היאך יכול לבטל הגט על ידי שליח, הא הווי מילי בעלמא ואינו נתפס שליחות בזה כלל. וכתב שבהכרח צ"ל דדוקא אמירה לסופר לכתוב חשיב מילי, כיון דהמילי לא הוי גמר מעשה, אלא שעל ידי זה יכתוב הספר. אבל היכא שנגמר הכל על ידי המילי, כמו ביטול הגט שעל ידי הביטול נגמר כל הענין, זה חשיב כמעשה. וראיה לדבר מהא דפליגי ר' יאשיה ור' יונתן אם יכול להפר נדרי אשתו על ידי שליח (בבא מציעא צו.), ותיפוק ליה דהוי מילי. אלא ודאי כיון שהפרה היא גמר הענין חשיב כמעשה. עכת"ד. וכן הדבר בנידון דידן שתיכף כשמסר הדברים בשם משלחו שהוא מוסר כל חובותיו לבית דין, נגמר כל הענין, שנמסרו כל החובות לבית דין, ויכולים לגבותם. וכתבת הפרוזבול אינו כעין כתיבת הגט, שאינו אלא לראיה על זה, וכדאמרינן בגיטין (לו:). רבנן דבי רב אשי מסרי מלייהו להדדי, ור' יונתן מסר מילי לר' חייא

בדיבור בלבד. [נומה שכתב בשו"ת הר"ו (סוף סימן עז) שהפרוזבול עצמו הוא משמט ולכן המאוחר פסול. ע"ש. היינו היכא דלא מסר בפנה]. ומעתה הואיל ונגמר הענין על ידי המילי, חשיב שפיר כמעשה, ולא שייך למימר בכהאי גוונא מילי לא מימסרן לשליח, וכמו שהוכיח במישור הגאון רבי עקיבא איגר מההיא דהפרת נדרים.

והנה בתוס' רבי עקיבא איגר שם הביא מה שכתב הר"ן (בפרק קמא דפסחים), דביטול חמץ דהוי מתורת הפקר אינו יכול לבטל על ידי שליח, שהרי אם אומר לחבירו הפקר נכסי אין בזה כלום. וכתב על זה הגאון רבי עקיבא איגר, ולא הבנתי מאי דפשיטא ליה להר"ן שאינו יכול להפקיר על ידי שליח, ורציתי לומר דהיינו טעמא משום דהוי מילי. אבל הרי ביררנו שיכול לבטל הגט על ידי שליח. אלמא דבכהאי גוונא מהני שליח ולא חשיב מילי. וכן מוכח מההיא דהפרת נדרים על ידי שליח.

אחר זמן רב מצאתי מזה בספר בית מאיר (אבן העזר סימן קכ ס"ד) שהביא דברי הר"ן הנ"ל והניחם בקושיא. וגם הביא דברי תשובת

בר אבא, אמר ליה צריכנא מידי אחרינא, א"ל לא צריכת. ופרש"י, מסרי מלייהו, בלא כתיבת פרוזבול, אלא כך אומר להם לחברים הרי אתם בית דין וחובי מסור לכם לגבות כל זמן שארצה. ע"כ. ועיין עוד בחידושי הריטב"א והר"ן שם. וכן פסק הרמב"ם (פרק ט' מהלכות שמיטה ויובל הלכה כו). וסיים, ומפני שהן [התלמידי חכמים] יודעים ששמיטת כספים בזמן הזה מדבריהם, ובדברים בלבד היא נדחית. ע"כ. וכן הוא בחושן משפט (סימן סז סעיף כ). ולדעת הטור והרמ"א שם, כל אדם יכול לומר דבריו בעל פה לפני בית דין, ואין צריך לגתוב פרוזבול. וכן פירש הרידב"ז דברי הראב"ד בהשגות שם.

אולם מרן הבית יוסף העיד שבמצרים נהגו כדעת הרמב"ם. וכן כתב המהריק"ש שם. וכתב, דהיינו טעמא דדוקא ת"ח שגם הלוח יודע שבדברים בלבד היא נדחית, הא לאו הכי הרי הוא למד שלא למסור פרוזבול על חובותיו, בראותו שלא מסר זה המלוה עליו, ומיעקרא תקנת הלל וכו'. ע"ש. [וכן הסכים הב"ח שם]. ועל כל פנים משמע דמדינא היא נעקרת

מהרי"ט (ח"א סימן קכז) שכתב, שאינו יכול להקדיש על ידי שליח משום דהוי מילי, וסתר זה מדין הפרת נדרים על ידי שליח. ע"ש.

ובאמת גם משמעתין דשלח אחריי שליח [לבטל הגט] נסתרים דברי מהרי"ט. וביותר שגוף הדין של המהרי"ט לענ"ד הוא סוגיית ערוכה בתמורה (י). דשוו שליח לאקדושי, הרי להדיא שיכול להקדיש על ידי שליח. עכ"ל הגרעק"א. והנה בההיא דביטול חמץ אף הר"ן עצמו הביא מ"ש בעל העיטור שאפשר לבטל על ידי שליח, וגבי הפרת נדרים הוא דפליגי תנאי אי שלוחו של אדם כמותו, משום דכתיב "אישה" יפירנו, הא בעלמא כולי עלמא מודו לשלוחו כמותו. [ועיין עוד בתוס' בב"מ צו סע"א]. ואחרים חולקים ואומרים כיון דביטול חמץ הוי מתורת הפקר וכו'. ע"כ. וכן הובא להלכה במגיד משנה (פרק ב מהלכות חמץ ומצה הלכה ב). וכן פסק להקל האורחות חיים (הלכות חמץ ומצה אות כב). והכלבו (שם). ושבוילי הלקט (סימן רז). וז"ל המאירי (פסחים ו:). וכן הסכימו [הגאונים] להקל לבטל על ידי שליח וכו'.

ע"ש. ומוכח התם דהיינו אף למאן דאמר דביטול חמץ הוי מדין הפקר. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן תלד סעיף ב). ולכאורה גם מדברי הר"ו [בשם אחרים] הנ"ל אין שום הכרח לומר דהוי מטעם מילי לא ממסרן לשליח, אלא היינו טעמא כמו שכתב מרן הבית יוסף (סימן תלד), דטעמא דבהפקר לא מהני שליחות משום דהפקר יש לו דין נדר כדמוכח בנדרים (ז). וכן כתב הרמב"ם (פרק ב מהלכות נדרים הלכה יד), וכיון דדין נדר יש לו, משום הכי לא מהני שליחות, שהאומר לחבירו קבל עליך נדר זה בשליחותי שאהיה אסור בו אינו כלום וכו'. ע"ש. וכן כתב להדיא הרשב"ץ בספר יבין שמועה (דף כה רע"ג). ע"ש. ונראה דסבירא ליה דלא מהני שליחות בנדרים, וכדמוכח נמי בתוס' (חלק חושן משפט סוף סימן ו'). ועיין עוד בשו"ת בשמים ראש (סימן רד). ובספר קהלת יעקב אלגזי [בתוספת דרבנן סוף אות קיד]. ע"ש. ומכל מקום עדיין קשה מההיא דתמורה (י). דמהני שליחות בהקדש, ומאי שנא מנדרים והפקר דסבירא ליה להר"ן דלא מהני שליחות. וראיתי שכבר העיר בזה בשו"ת מחנה אפרים

שפקפק כן בדברי מהרי"ט, שבאמת למאן דאמר אומר אמרו פסול, אי אפשר לומר שכל הגריעותא דמילי הוא רק שאינו יכול למנות שליח אחר תחתיו, דהא באומר אמרו במה שאומר לסופר לכתוב, אינו ממנה לסופר תחתיו, אלא שבציווי הבעל הוא אומר לו לכתוב, שזהו בעצמו השליחות הראשונה, שיעשה לסופר שליח במקומו של בעל, והסופר נתמנה לשליח הבעל על פי שליח זה, וע"כ שאינו יכול לעשות שליח כלל למילי, ולא דמי לשטר הגט ומתנה עצמם, שהוא נעשה שליח על פי הבעל, דשאני התם שמצוהו לעשות מעשה לכתוב וכו'. ע"ש.

וכן הוא בחידושי רבי עקיבא איגר (גיטין לב:). וכיוצא בזה כתב בשו"ת זכור לאברהם אביגדור (חלק חושן משפט סימן כה). ע"ש.

ועיין עוד להגאון מקאליש בשו"ת נפש חיה (חלק אבן העזר סימן כו) שכתב לקיים דברי מהרי"ט בזה. ע"ש. ודלא כהגאון מהר"ש לנדא שהגדיל המדורה בזה. ומה גם דאשכחן למהריק"ש בדין פרוזובול דנידון דידן דמוכח דסבירא ליה כמהרי"ט. ועיין עוד בחושן משפט (סימן קכג סעיף ב), דמי שהיה לו

(הלכות שלוחין סימן ז) ע"ד הר"ן הנ"ל מסוגיא דתמורה.

והנה הרב מחנה אפרים שם, הביא דברי מהרי"ט (סימן קכו) הנ"ל, ותמה עליו, דהא דאמרינן מילי לא ממסרן לשליח, היינו שאין נמסרים לשליח שיחזור וימסרם לשליח אחר, אבל כל שאומר לשלוחו להקדיש או לאסור, מה מסירה שייך כאן, הא שלוחו של אדם כמותו. ע"כ. והנה גם הגר"ש לנדא בתשובה בנודע ביהודה תנינא (חלק יורה דעה סימן קמז), האריך לתמוה כן על דברי המהרי"ט, שהם דברי שגגה וכו', דמה שאמרו מילי לא ממסרן לשליח היינו שאין השליח יכול לעשות שליח אחר במקומו, וכפירוש רש"י (גיטין כט.). אבל כשאומר לשליח צא והקדיש איזה דבר בעבורי, פשוט שהשליח יכול להקדיש דלוחו של אדם כמותו. וכן משמע מדין הפרת נדרים, דאי לא "אישה" יפירונו לכולי עלמא יכול לעשות שליח להפר. ע"כ. וכן כתב המהרי"י אלגאזי בספר שמע יעקב (דף גט), ושכן כתב הרב בתי כהונה. ע"ש.

אולם בתוס' רבי עקיבא איגר שם כתב להעיר ע"ד הבית מאיר

שבועה על חבירו, אינו יכול להרשות אחר עליו להשביעו וכו', וכן מי שיש לו תביעה על חבירו וכו'. וכתב בביאורי הגר"א (ס"ק טז) דהיינו טעמא כמ"ש בגיטין (כט). מילי לא ממסרן לשליח. ע"ש. ומבואר להדיא מדברי הגר"א דאף בשליח ראשון אמרינן מילי לא ממסרן לשליח כד' מהרי"ט. ועוד שלפ"ד הגרעק"א גם הר"ן בדין ביטול חמץ סובר כן, אלא שאין זה מוכרח, שיש לומר שטעם הר"ן הוא כמ"ש לעיל, משום שאי אפשר לנדר על ידי שליח, והכי נמי הפקר וביטול חמץ. וכן מצאתי למהר"ש לנודא עצמו בשו"ת שיבת ציון (סימן צה) שכתב, שיש מי שמפרש דהיינו טעמא דהר"ן (פ"ק דפסחים) משום דסבירא ליה דהפקר הוי מילי ומילי לא ממסרן לשליח, וזהו טעות, שאם כן היה לו לומר טעם זה באופן ישיר על ביטול חמץ עצמו. אלא ודאי דהיינו טעמא משום דהפקר הוי מדין נדר, וגבי נדר סבירא ליה להר"ן דאי אפשר לנדר על ידי שליח, וכמו שכתבו התוס' בנזיר (יא.), והרמב"ן (בבא בתרא קכו:). והכי נמי ביטול חמץ דהוי מדין הפקר. עכת"ד. וכבר הבאנו לעיל

שכן כתבו להדיא הרשב"ץ בספר יבין שמועה, ומרן הבית יוסף. והכי נמי מסתברא, שאילו היה דבר זה מטעם מילי לא ממסרן לשליח, היאך לא חשש הר"ן אף לדחות ראית בעל העיטור מהפרת נדרים על ידי שליח, דאי לאו קרא דאישה יפירנו היה יכול להפר על ידי שליח, אלמא דליכא בהכי משום מילי לא ממסרן לשליח. איברא דאכתי תקשה, שמכיון שאי אפשר חנודר על ידי שליח, למה לי קרא ד"אישה" יקימנו שאין יכול להקים על ידי שליח. ועיין בתוס' בבא מציעא (צו.). וי"ל.

ועיין בשו"ת חתם סופר (חלק יורה דעה סימן שכא) שכתב, דאפשר דהא דמילי לא ממסרן לשליח, ילפינן מהפרת נדרים שאינו יכול להפר על ידי שליח. ע"ש. וכן כתב בשו"ת זכור לאברהם אביגדור (חלק חושן משפט סימן כה) הנ"ל. ועיין עוד בספר אבי הנחל (דרוש יב דף מד) שגם כן כתב ליישב דברי מהרי"ט, דלא תקשה ליה מההיא דהפרת נדרים על ידי שליח. ע"ש. ועיין היטב בספר גרש ירחים (גיטין סז: תוד"ה והאמר שמואל, בדרך קי ע"ב מהספר). ע"ש. ודו"ק.

דמיירי שהקדיש בהמתו של השליח עצמו, שאם היתה הבהמה של השותפים מאי פריך אם כן מצינו שותפים עושים תמורה, הרי כיון שהבהמה של השותפים מהיכי תיתי שיוכל לעשות תמורה בבהמתם, אלא ודאי דהבהמה היא של השליח. וכן הוכיח במישור באמרי בינה שם. וכן פירש רש"י להדיא בתמורה (ב: ד"ה ומתכפר עושה תמורה). וכן הוא בהרמב"ם (פרק א' מהלכות תמורה הלכה ד). ע"ש.

ובשו"ת משפטי עוזיאל (תאה"ע סימן פח) כתב על קושית המחנה אפרים מההיא דתמורה (י). דלא קשיא מידי, משום דשותפים שאני, כיון שיש לו זכות לשותף להקדיש את חלקו שבשור זה, יכול להקדיש גם חלק חבירו, כמ"ש (ב"ק ע). מיגו דמשתעי דינא אפלאגא משתעי דינא אכולא. וכן אמרו (קידושין מא:): ודילמא שאני התם דאית ליה שותפות בגויה, ואם כן אין ללמוד מזה לשליח שאין לו שותפות, וקם דינא דמהרי"ט וכו'. עכת"ד. ולפע"ד אף על פי שאם אחד מהשותפין הקדיש שפיר דמי [וכיוצא בזה בב"מ ח. האומר לשלוחו צא וגנוב לי פטור, ושותפין שגנבו חייבים].

והנה הגאון אמרי בינה (דיני נדרים סימן כו), הביא קושית הגאון רבי עקיבא איגר על מהרי"ט מהסוגיא דתמורה (י). דפריך, דאם איתא [דמקדיש עושה תמורה], מצינו ציבור ושותפין עושין תמורה "כגון דשוו שליח לאקדושי". וכתב להעיר על זה, דהתם מיירי שהשותפין עשו שליח להקדיש בהמתו של השליח גופיה, ובכהאי גוונא ודאי מהני שליח להקדיש, כיון שהשליח הוא הבעלים של בהמתו, ואילו המהרי"ט לא כתב שאינו יכול להקדיש אלא בממנה שליח להקדיש בהמת המשלח. ופשוט. עכת"ד. וכיון בזה לדעת הרב המגיה בספר מחנה אפרים (הלכות שלוחים סימן ז), שגם כן כתב לתרץ ההיא דתמורה כאמור. ע"ש.

ועייין בשו"ת שמחת יהודה (סוף סימן כז) שהעיר ע"ד הרב המגיד הנ"ל, שבחינם כתב כן, שי"ל דמיירי שמסרו השור בידו של השליח להקדישו, וכל שיש מסירה בדבר לא חשיב מילי דוקא, וכדאשכחן גבי גט דשליח עושה שליח ולא הוי מילי. ומשום מסירת הגט. וה"נ הכא. ע"כ. ולכאורה הדברים מוכרחים מתוך הגמרא שם

לא משכחת ליה הקדש על תנאי, כיון שאי אפשר לקיימו על ידי שליח, ואכן תנן (נדרים כח:): שאם אמר נטיעות אלו קרבן אם אינן נקצצות יש להם פדיון וכו'. ע"ש. הנה קושיא זו הקשה השער המלך (סוף פרק ו' מהלכות אישות ד"ה ודע). ונאולי יש טעות סופר בדברי הרב שמחת יהודה. ועיין עוד בספר קהלת יעקב אלגזי, תוספת דרבנן סוף אות קיד]. והעיר מדברי השיטה מקובצת (נזיר יא.) דדוקא במעשה בעינן משפטי התנאים, מה שאין כן בדיבור אתי דיבור דתנאי ומבטל דיבור. ע"ש. ועיין עוד במלחמות (פרק ב' דביצה כ.). ובהפלאה (כתובות עד.). ובשו"ת מים חיים רפפורט (חלק יורה דעה סימן עז ד"ה עוד נראה). ובשו"ת אמרי בינה (דיני נדרים סוף סימן כו). ע"ש. ואכמ"ל.

ולכאורה יש ראייה לזה משבועות (לה.), שילח ביד עבדו או שאמר לו הנתבע משביעני עליכם שאם אתם יודעים לו עדות שתבואו ותעידוהו, יכול יהיו חייבים, ת"ל אם לוא יגיד, אם לו לא יגיד ונשא עונו, ואם לאחר לא יגיד פטור. וקשה דתיפוק ליה דמילי לא ממסרן לשליח, ול"ל קרא לשילח ביד עבדו. ושו"ר בתפארת ישראל (פ"ז

מכל מקום סוגיא דתמורה ודאי דלא איירי בכהאי גוונא, אלא במקדיש אדם אחר מיירי, שאילו הקדיש אחד מהשותפים, הרי ודאי שאינו עושה תמורה, וכאמור. ומשום הכי מאן דמותיב שפיר קא מותיב ע"ד מהרי"ט. וצ"ל כמ"ש האמרי בינה שהשליח מקדיש בהמה שלו, ומכיון שהוא עצמו הבעלים לא שייך בכהאי גוונא מילי לא ממסרן לשליח. ועיין עוד בספר אבי הנחל (דף מד). ובשו"ת יד אליהו מקאליש (סימן קו אות ב.). ודו"ק. ועיין עוד בשו"ת חת"ס (חאר"ח סימן קטז) שכתב גם כן דמיירי דאית לשליח שותפות בגויה וכו'. ע"ש. אך לכאורה דבר"ק צ"ע כמשנ"ת לעיל. וכן כתב גם כן האמרי בינה. ונעייין בשדי חמד מערכת ה' ריש כלל צג. וע"ש היטב ודו"ק].

ומה שכתב עוד בשו"ת שמחת יהודה בזה"ל: וראיתי למו"ר הרב בעל שער אפרים שכתב, דלפי הך כללא דבעינן במשפטי התנאים דאפשר לקיימו על ידי שליח, ק' ע"ד מהרי"ט (סימן קכו) שכתב שמי שעשה שליח להקדיש בשבילו אינו כלום, דהווי מילי ולא ממסרן לשליח. ודבריו תמוהים, דלפי זה

(פ"ט מהלכות שבועות ה"ז) שכתב, אין העדים חייבים בשבועת העדות עד שיכפרו וישבעו אחר תביעת בעל דין עצמו "או שלוחו". ע"כ. ותמוה, דהא תנן שלח ביד עבדו פטור. ולפי האמור יש לומר דכי איצטריך קרא למעט מושבע מפי אדם אחר לגמרי, מה שאין כן שלוחו שהוא כמותו אין לנו פסוק למעטו. ועבדו דתנן בדוקא הוא שאינו בתורת שבועת העדות, שהעבדים פסולים לעדות (ב"ק פח.). וכדאשכחן נמי בב"מ (צו.) דבעי למעוטי עבד מדין שאלה בבעלים, אפילו למאן דאמר שלוחו כמותו, משום שאין דין שאלה נוהג בו. וכדפרש"י שם. [אלא שעל כל פנים יש סתירה מדברי מרמב"ם לדברי המהרי"ט הנ"ל, שאמאי לא נימא הכא מילי לא ממסרן לשליח. וצ"ע]. והאחרונים עמדו על דברי הרמב"ם ויישבו באופן אחר. ועיין בלחם משנה (פרק ד' מה"ש ה"ז). ובתוספות יום טוב (פרק ד' משנה יב, ופרק ה' משנה ב.). ובתוס' רבי עקיבא איגר (פרק ד' אות לד.). ובתפארת ישראל שם. ובשו"ת ברית יעקב (סימן צו). ועוד. ועיין בתשובת שואל ומשיב קמא (חלק א' סוף סימן מז) שהביא דברי רב אחד שהקשה על המהרי"ט

דגיטין) שעמד בקושיא זו, ותירץ בשם בנו מהר"ר ברוך יצחק, דהיכא שכל הענין אינו אלא מילי בלבד כשבועות ונדרים שאין בהם מעשה כלל, ככהאי גוונא מילי ממסרן לשליח, וקלטו בדברי שבח. ע"ש.

והנה לא זכר מדברי המהרי"ט דס"ל דאף בהקדש דהוי מילי לחוד אמרינן מילי לא ממסרן לשליח. [ודוחק לומר כמ"ש בשמחת יהודה הנ"ל שיכול להקדיש על ידי שליח במסירת הבהמה לידי שליח]. ולפי זה הדרא קושיא לדוכתא. ויותר היה נראה לתרץ, דאיצטריך קרא משום "עבדו" דהוה אמינא יד עבד כיד רבו, וכדאמרינן בב"מ (צו.) דאפילו למאן דאמר גבי שאלה בבעלים לא אמרינן שלוחו של אדם כמותו, הני מילי שליח אבל עבד מסתברא יד עבד כיד רבו. ומיהו נראה דבלא"ה לא קשיא מידי, דאי לאו דאם לא יגיד, הוה אמינא הואיל ואמר קרא ושמעה קול אלה, יתחייב בכל שמיעת קול אפילו מאחר שאינו לא התובע ולא שלוחו. וכדתנן נמי או שא"ל הנתבע וכו'. וכן בברייתא מייתי לה אקרא, קמ"ל קרא דאם לא יגיד, דבעינן מפי התובע. ולפי זה היה מקום ליישב דברי הרמב"ם

עושה שליח, וא"ת בשלמא שליח דידיה משוי שליח, אבל שליח דידיה היכי משוי שליח והא מילי לא ממסרן לשליח. ותירץ הרב אברצלוני, דהכא בשויה איהי שליח בקנין דאלימ לשוייה שליח. ע"כ. ומינה בהרשאה דשפיר דמי. ועיין באבן העזר (סימן קמא ס"ג). ועל כל פנים אין לזה קשר עם דברי המהרי"ט, דבלאו הכי תיקשי ממתניתין דשלח ביד עבדו ושלוחו פטור, ואילו בהרשאה חייב. ועל כרחך לומר כמ"ש. ודברי השואל ומשיב צריכים לי עיון. והדריגן לתירוץ הנ"ל דאיצטריך קרא לעבדו דלא נימא בהא יד עבד כיד רבו. ועיין עוד בתוס' חדשים שם.

גם המקנה בקונטרס אחרון (סימן לה ס"ה) כתב, בהא דכתבו התוס' בכתובות ו: דבמסכת כלה ילפינן ברכת אירוסין על ידי שליח מאליעזר שקידש את רבקה ליצחק, ולא מצינו בתורה דברי יצחק אלא דברי אברהן שעשה לאליעזר שליח בפני יצחק, ומזה מוכח בד' הרמב"ן שאם הרצה האב לפני הבן ושתק הוי קידושין, ואין לדקדק מכאן דשליח עושה שליח בקידושין, היפך ממ"ש הקדוש מרדוש במרדכי

משבועות (לה). כאמור. והוסיף הגהמ"ח להקשות ממ"ש שם (לג): הא מנה לפלוני ביד פלוני חייב. ואמאי מחייב הא לא שייך שליחות ומה מועילה הרשאה. ובוה נסתר מ"ש מעכ"ת [הרב השואל] דיד עבד כיד רבו, דמה נעשה כאן במנה לפלוני דודאי מטעם שליחות אתיגן עלה. עכת"ד.

ולא ידענא מאי קשיא ליה משבועות (לג): דשאני התם שכיון שיש לו הרשאה שכתוב בה זיל דון וזכי ואפיק לנפשך, כדי שלא יאמר לו לאו בעל דברים דידי את, משום הכי חשיב כבעלים עצמם, וכן כתבו להדיא התוס' שם בד"ה בבא בהרשאה, דאף על גב דקיימא לן דשליח שוויה ותנן שילח ביד בנו או ביד עבדו פטור, הכא עדיף שיש לו כח להוציא ממון כמו לבעלים עצמם. עכ"ל. ואין לזה דמיון ממ"ש באה"ע (סימן לה ס"ה) לדעת הקדוש מרדוש לגבי קידושין שאין שליח עושה שליח, משום דהו מילי ולא ממסרן לשליח. ע"ש. דשאני הכא דאיכא הרשאה בדררא דמונא.

וגדולה מזו כתב הרשב"א (קידושין מא.). וז"ל: מלמד שהשליח

דמיירי להקדישו, ואם כן אין מזה סתירה לדברי המהרי"ט, דמהירושלמי י"ל דדוקא עבד שידו כיד רבו. ע"ש. ועיין בתשובות משפטי עוזיאל (חאה"ע סימן פח) שאחר שהביא דברי המטה אהרן כתב, ולפענ"ד נראה ראייה לסתור ד' מהרי"ט מהירושלמי (פרק ח' דפסחים) הרב מהו שיצא בהקדש העבד וכו'. וזוהי תיובתא אלימתא למהרי"ט ודעימיה. ע"כ. ולא ראה שכבר הקשב כן המטה אהרן עצמו. וי"ל ע"ד. נכל זה מבואר בשו"ת יביע אומר הנ"ל, וראה עוד מה שהאריך בזה. ע"ש. ובשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (סוף סימן לט) הסכים לדברי אאמור"ר זיע"א כיע"ש].

ומסקנא דדינא, שבהיות ורבו האחרונים החולקים על מהרי"ט ומהריק"ש ביסוד דבר זה, וס"ל דבכהאי גוונא לא שייך הכלל מילי לא ממסרן לשליח, וכן נראה מדברי הראשונים הרשב"א והריטב"א ותוס' רי"ד וסיעתם, נראה דהכי נקטינן לדינא. ולכן אף בנ"ד מותר למלוה לעשות שליח למסור חובו לפני הדיינים, ולכתוב פרוזבול על שמו. ומה גם דאנן

(ריש פר"ק דקידושין) שאין שליח עושה שליח, והיינו טעמא משום מילי לא ממסרן לשליח, ושאני גירושין דבעל כרחה מגרש, ולא חשיב מילי. די"ל לעבדו שאני דהוי כגופו. וע"כ צ"ל כן דהא אין עבד נעשה שליח לקידושין וכו'. עכת"ד.

וכהאי גוונא הביא בשדי חמד (מערכת ה' כלל צג) בשם הרב מטה אהרן (דף רכו), שיישב בזה מ"ש בפסחים (פח:): האומר לעבדו צא ושחוט עלי את הפסח וכו', שכח מה שא"ל רבו ישחוט גדי וטלה, ויאמר אם אלה אמר לי רבי, גדי שלי וכו', ופריך בגמרא, גדי שלי, מה שקנה עבד קנה רבו, אמר אביי הולך אצל רועה ומקנה לו מעל מנת שאין לרבו רשות בו. הרי שהעבד יכול להקדיש פסחו של רבו בשליחות רבו. וכן הוא בירושלמי שם, הרב מהו שיצא בהקדש העבד, ולאו מתניתין היא האומר לעבדו וכו', מתניתין מדעת רבו. וזה שלא כדברי מהרי"ט. ושוב דחה שי"ל שיד עבד כיד רבו. אלא שהמט"א כתב לפקפק מדברי מרמב"ם (פרק ג הלכה ב מהלכות קרבן פסח) דמשמע דהוא הדין לשלוחו. ודחה השדי חמד, דאין הכרח מדברי הרמב"ם

נז. אדם שכתב פרוזבול בסוף השנה השביעית על ההלוואות שהלווה קודם לכן, הפרוזבול נשאר בתוקפו על אותם הלוואות שהיו קודם כתיבת הפרוזבול, אפילו אם עברו כמה שמיטות נוספות לאחר מכן, ואינו צריך לחזור ולכתוב פרוזבול אחר בשנות השמיטות שלאחר מכן, על אותם הלוואות. [אלא שאם עשה עוד הלוואות במשך אותם שנים שעדיין לא נפרעו לו, צריך לעשות פרוזבול על אותם ההלוואות]. נז)

נקטינן דשביעית בזמן הזה מדרבנן, ולרווחא דמילתא טוב שהמלוה כדעת רובא דרבוותא. ובשל סופרים שומעים להקל. ודלא כמ"ש האדר"ת בשו"ת מענה אליהו (סימן נב), דלא מהני שליח לכתוב פרוזבול, דליתא. ואף שחכם אחד מחכמי הזמן פקפק בזה ע"פ פסקי הראש שלו, אמרתי לית דחש להא. וכן הצעת מדברינו אלה לפני אחד המיוחד מגדולי הדור שליט"א והסכים עמי להקל, ושכן המנהג. ע"כ.

ולרווחא דמילתא טוב שהמלוה יעשה את השליח בקבלת קנין, ולסמוך גם על מ"ש הרשב"א (קידושין מא.) וז"ל: וא"ת בשלמא שליח ידידי מצי לשוויי שליח, אבל שליח קבלה דידה היכי משויי שליח, הא מילי נינהו ומילי לא ממסרין לשליח, ותירץ מהר"י אלברצלוני, דהכא מיירי בשליח בקנין, דאלימ ומשווייה שליח. וכגון שנתנה לו רשות לשוויי שליח. ע"ש. [מחזון עובדיה פרוזבול].

אם בשמיטות הבאות צריך לכתוב פרוזבול חדש על החובות ההם

נז) כ"ב בשו"ת הרדב"ז (ח"א סימן קעו), שהמלוה שנכתב עליה פרוזבול בשמטה הראשונה, לא נפקעה אותה מלוה אפילו עברו עליה כמה שמטות, ואין צריך לחזור ולכתוב פרוזבול אחר בכל שמטה על אותה מלוה, שכיון שכבר מסר הלוואתו לב"ד, שוב לא קרינן ביה לא יגוש. ע"כ. וכן כתב בהגהות מהריק"ש (סימן סז סעיף לה). ע"ש. (ויש שם ט"ס). גם החתם סופר בקובץ תשובות שלו (סימן פו) כתב,

נח. קטן שהלוה מעות לאחרים, וכך חסכונות הרשומים בבנק על שם הקטנים, ועבורם, נחלקו הפוסקים אם שביעית משמטתו או לא. יש אומרים שאין שביעית משמטתו, כיון דאינם מחוייבים במצוות. ויש אומרים שחייב בשמיטת כספים, דהתורה הפקיעה הלוואתו של כל אדם מישראל. ולדעה זו צריך אביהם לעשות להם פרוזבול בבית דין חשוב, בתור אפוטרופוס. ועדיף לסדר שזמן פרעון ההלוואות של הקטן יהיה לאחר ראש השנה של שמינית. ובדיעבד אם לא עשו פרוזבול וזמן הפרעון הוא לפני ראש השנה של שמינית, יש לדון שמכל מקום יוכל לגבות את חובו. (נח)

צריך לפרוזבול אחר. אבל אם תבע אחר השביעית את הלוה בב"ד, אין הפרוזבול מועיל יותר, שמכיון שעיקר פרוזבול הוא משום דהוי כמוסר שטרותיו לב"ד, כל שתבעו אחר כך הוה ליה כאילו קיבל בחזרה את שטרותיו מידי בית דין, והשביעית האחרת משמטתו. ע"ש. והגר"ע הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ד חושן משפט סימן ה) כתב להעיר ע"ד מהר"י אסאד הנז', והעלה, שנראה שהדין דין אמת, שאין חילוק בזה בין תבעו לבין לא תבעו, כפשטות לשון הרדב"ז ומהריק"ש. ע"ש. וכך עיקר.

(נח) תומים סי' סז סק"י. מנ"ח מ' תעז. כת"ס גיטין לו. מהרשד"ם חו"מ סי' סא.

ופשוט דפרוזבול אחד מועיל אפילו למאה שנים. ורק אם היו הלוואות אחרות אחר שמטה, צריך לחזור ולכתוב פרוזבול בשבילם. ע"ש. וכן כתב הרה"ג רבי רפאל אנקאוה בשו"ת קרני ראם (ח"א סימן עד) בשם הרדב"ז. ושכן דעת מרן. ועיין עוד בספרו פעמוני זהב (סימן סז סכ"ט). ע"ש.

וע' בשו"ת יהודה יעלה ח"ב (סימן קפ) שכתב, שאם נשאר הפרוזבול בידו ולא תבע את הלווים בב"ד אחר, מהני ליה פרוזבול אחד לכמה שמיטות ולא עוד אלא שאפילו בטלו בפירוש אחר שעברה השביעית הראשונה, ואמר בפיו פרוזבול זה יהיה בטל, והגיעה השמיטה השניה ועודנו בידו, אין

נט. כל המחזיר חוב שעברה עליו שביעית רוח חכמים נוחה הימנו, וצריך המלוה לומר למחזיר משמט אני. (נט)

ס. אם המלוה לא עשה פרוזבול, אין הלוה צריך לשלם לו את חובו, אלא אם ירצה ינהג כמו שכתבנו בסעיף נח. (ס)

סא. הרוצה להתחסד ולקיים בעצמו מצות שמיטת כספים, ומלוה לאחר כתיבת הפרוזבול במטרה שיאמר לו "משמט אני", צריך שיקבע זמן לפרעון ההלוואה שיהיה לפני ערב ראש השנה. (סא)

נט על פי המבואר במשנה (פרק י' בשביעית, רוח חכמים נוחה הימנו. דשביעית משנה ט') המחזיר חוב וכן פסק הרמב"ם כאן (הלכה כח).

אם המלוה לא עשה פרוזבול

ס הנה דעת רבינו אליעזר ממיץ (סימן רעח) שאין כן דעת כל הפוסקים, ולכן אם לא עשה פרוזבול אין הלוה צריך לשלם את החוב. והאור זרוע (מס' ע"ז סימן קה) דחה דברי היראים מההלכה. ובפסקי ריקאנטי כתב שהיראים עצמו חזר בו, שהשמיטה היא כמחילה גמורה. ע"ש. והובא לעיל.

ג הביא דברי ספר היראים, וכתב, שכל שלא אמר לו המלוה "משמט אני" חייב הלוה לפרוע את החוב, ואינו רשאי לעכבו. ובשו"ת יביע אומר חלק ה' (חושן משפט סימן ג' אות ג) הביא דברי ספר היראים, וכתב,

הרוצה להתחסד ולקיים מצות שמיטת כספים

סא הגאון רבי יוסף חיים בספר בן איש חי (סוף פרשת כי תבא) כתב, יש מתחסדים, שאחר שכותבין הפרוזבול, מלוה לחבירו סך מה, עשרה גרוש או פחות או יותר, ועל זה הסך לא יחול הפרוזבול כיון שהלוהו אחר זמן הפרוזבול, ואז אחר ר"ה כשיביא לו חבירו המעות

לפרעו יאמר לו משמט אני ולא יקבלם ממנו, ויאכל הלוה ולחדי במעות אלו, והמלוה לחדי במצות שמיטת כספים שקיים אותה בפועל, ותהילות לאל ית' הנהגתי מצוה זו פה עירנו בגדאד יע"א, הדפסתי שטרות של פרוזבול וחלקתי אותם לכמה בני אדם ועשאום, וגם למדתי

ומרן אאמו"ר זיע"א כתב על זה בשו"ת יחווה דעת חלק ד' (סוף סימן סב), שצריך שיקבעו זמן הפירעון של החוב לפני ערב ראש השנה, כדי שהשביעית תשמט את ההלוואה, הואיל וקרינן ביה לא יגוש. ע"ש.

ואמנם לענין שאלת ככר לחם וכדומה, הנה אף על פי שסתם הלואה ל' יום, והלואה שבימי אלול אין שביעית משמטתה, מכל מקום השאלה סתם זמנה לאלתר, ויכול לתובעו מיד. וכדברי רש"י (שבת קמח.), ודלא כרבינו תם בתוספות שם. וכן פסק הרמב"ם (פ"א מהל' שאלה ופקדון ה"ה). והטור והשלחן ערוך (חושן משפט ריש סימן עג). אלא שהרב המגיד הסביר דהיינו טעמא משום דהשאלה הדרא בעינא, מה שאין כן הלואה שלהוצאה ניתנה. לפי זה המשאילה ככרות לחם דלא הדרא בעינא אינה יכולה לתובעה תוך ל' יום. ועיין בספר תוספת שבת (סימן שז ס"ג כו) שמחלק אם אומרת בלשון שאלה הלויני או השאיליני. שכל שאומרת לשון שאלה קבלה על עצמה שתוכל חבירתה לתבעה מיד. ע"ש. וצ"ע. ונתבאר דין זה לעיל באורך. ע"ש.

אותם שיעשו כן להלוות אחר זמן הפרוזובול סך מה ולקיים המצוה בפועל כאמור לעיל, אשריהם ישראל אוהבי מצות ה' ועושים אותם בשמחה. וגם אם לזה אדם מחבירו ככרות לחם אפילו ככר אחד נוהג בזה דין שמיטה, על כן טוב שתלוה האשה יום ערב ר"ה ככר או שתיים או שלש לחבירתה, ואחר ר"ה כשתפרע לה תאמר לה משמטת אני, והרי זו מקיימת מצות שמיטה, ועיין חיים שאל ח"ב (סימן ל"ח אות י"ג), וכן עשו קצת נשים פה עירנו יע"א כי דרשתי דבר זה בעזה"י ברבים אשריהם ישראל. עכ"ד הבן איש חי.

אולם יש להבהיר שהעושים כן בין איש בין אשה, יזהרו שלא יכוונו לקיים מצות עשה מן התורה של השמטת כספים, שהרי לדעת מרן והרבה מהראשונים, וכן רוב האחרונים סוברים דבזמן הזה השמיטה היא רק מדברי סופרים. ואם יכוין לקיים מ"ע של תורה, הרי הוא נכנס בחשש של כל תוס'ף. וכעין מ"ש הרמב"ם גבי האומר שבשר עוף בחלב אסור מן התורה. ולכן אם אשתו וב"ב עושין כעצתו של הגרי"ח זיע"א, ילמד אותם שלא יכוונו בזה לקיים מ"ע מן התורה.

טב. מי שנמנע מלהלוות את חבירו קודם השמיטה שמא יתאחר החוב שלו וישמט, עבר בלא תעשה, שנאמר, השמר לך וגו'. וחטא גדול הוא, שהרי הזהירה התורה עליו בשני לאוין, שנאמר השמר לך פן וגו', וכל מקום שנאמר השמר ופן, הרי זה מצות לא תעשה, והתורה הקפידה על מחשבה רעה זו, וקראתו בליעל, והרי הוסיף הכתוב להזהיר ולצוות שלא ימנע אלא יתן, שנאמר נתן נתן לו ולא ירע לבכך בתתך לו וגו'. והבטיח הקב"ה בשכר מצוה זו בעולם הזה, שנאמר, כי בגלל הדבר הזה יברכך וגו'. (טב)

שלא להמנע מלהלוות בשמיטה

טב על פי הנאמר בתורה (דברים טו, ט-י) וכן הוא בגמרא (גיטין לו.) תנן התם, פרוסבול אינו משמט, זה אחד מן הדברין שהתקין הלל הזקן שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה לזה ועברו על מה שכתוב בתורה, השמר לך פן וגו'. וכן הוא, וכן הוא ברמב"ם (פרק ט' מהלכות שמיטה הלכה ז'). ועייין בשו"ת יהודה יעלה חלק ב' (סימן שלז) שדן, אם במשמעות הפסוק נתון נתן הוי כמצות עשה, שאם נותן הלוואה לעני בשמיטה בעצם ההלוואה מקיים מצוה, או דילמא שאין בזה קיום מצוה אלא אוהרת לאו. ועוד למה התורה קראה להלוואה זו של סוף שנת השמיטה בלשון נתינה, נתון נתן לו. וכתב, שלדעת

הרמב"ם אין בפסוק זה של נתון נתן משום מצות עשה, והנמנע מלהלוות לעני קודם סוף שנת השמיטה, עובר בלאו בלבד. ומה שהתורה אמרה בלשון נתינה היינו משום שנאמר בתורה, והשנה השביעית תשמיטנו, והלוואה זו באמת דומה למתנה. ע"ש.

ורבינו יונה בספר שערי תשובה (ש"ג אות סז. והוב"ד בספר חרדים מל"ת פרק א. לו, לח) כתב, הנמנע מהלוות לעני, עובר בב' לאוין, שהם השמר פן. ואם לעת אשר קרבה שנת השבע הוזהרנו שלא נחדל מלהלוות מיראת דבר השמטה, אף כי בזמן שלא יפסיד חובו, כי יגדל חטאו המקשה לבו מלהלוות, וצר עין נקרא בליעל, כמו

דין החובות אחר שביעית

סג. המלוה שתבע חובו אחר השמטה, מן הלוה, וטוען פרוזבול היה לי ואבד, נאמן, שחזקה שאין אדם מניח דבר המותר ואוכל דבר האסור, ומכיון שהיה בידו לכתוב פרוזבול כדת, חזקה שעשה כן. ולא עוד אלא שהדין נותן שאם בא בעל החוב לגבות את חובו בין חוב שהיה בשטר בין שהיה בעל פה, אומרים לנתבע, שלם לו, ואם טען הנתבע ואמר איה הפרוזבול שלו, בית דין אומרים לתובע, האם היה לך פרוזבול, ואבד? ואמר התובע הן, נאמן לגבות חובו, שעל כיוצא בזה נאמר, פתח פיך לאלם, ואם הודה התובע שלא כתב פרוזבול, אבד חובו. סג)

האם יעבור על הלאו מן התורה, או לא, כתב בשו"ת חתם סופר (ח"ה חושן משפט סימן קיג) שעובר על הלאו, והוכיח כן מהא שהוצרך הלל לתקן פרוזבול כדי שהשמיטה לא תשמט, ואם היה מועיל להתנות שלא ישמטנו שביעית, למה הוצרך לתקן פרוזבול. אלא ודאי שלא מהני להתנות. ואמנם התנאי היה מועיל שלא היה משמט, אולם אכתי היה עובר על איסור השמר לך, ותקנת הפרוזבול פתרה איסור זה.

שנקרא נבל וכו'. (רבינו יונה, אחת ממניין תרי"ג, והשנית ענף מצוה). ע"כ.
ובהשגות הרמב"ן לסה"מ כתב שמצות ולא ירע לבבך בתתך לו וגו', היינו, שלא ייחר בעינינו בתתנו צדקה לעניים, ולא ניתן אותה אליהם בעין רעה ונחשוב אותה מיעוט לנו, אבל יהיה זה בעינינו שכר ותועלת ותוספת בממוננו, לפי שהוא ית' ישלם לנו הכל בכמה כפלים.
ומי שהתנה שלא ישמטנו בשביעית,

המלוה שתבע חובו אחר השמיטה, מן הלוה, וטוען פרוזבול היה לי ואבד

סג) בגיטין (לז): אמר רב יהודה אמר הגירסא בהרא"ש, ובחידושי הרמב"ן, רב נחמן [אמר רב. כן והרשב"א, והמאירי, ובספר הזכות

להרמב"ן, ובהר"ן (לו). בד"ה גרסינן], נאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד ממני, מ"ט כיון דתקיננו רבנן פרוזבול, לא שביק היתרא ואכיל איסורא. כי אתו לקמיה דרב, א"ל מידי פרוזבול היה לך ואבד, כגון זה פתח פיך לאלם הוא. תנן וכן בע"ח שמוציא שטר חוב ואין עמו פרוזבול הרי אלו לא יפרעו, תנאי היא, דתניא המוציא שטר חוב צריך שיהיה עמו פרוזבול, וחכמים אומרים אין צריך. ע"כ.

ו"ל מרן אאמ"ר זיע"א: והנה הרב שער המשפט (סימן טו), הקשה, דלמה לי האי טעמא דלא שביק היתרא ואכיל איסורא, תיפוק ליה שכיון שהלוה מסתמא אינו יודע אם כתב המלוה פרוזבול או לאו, הוה ליה כהלוייתי ואיני יודע אם פרעתיך, דקיימא לן דחייב. הניחא לשיטת הפוסקים דס"ל דאף באיני יודע אם פרעתיך, היכא דלא הוה ליה למידע פטור (כ"ה דעת הרדב"ז והמל"מ והנתיבות, הובאו בפ"ת (סימן עה סק"י). ע"ש), אתי שפיר. דה"נ לא הוה ליה למידע. אלא לדברי התומים דס"ל דחייב, מאי איכא למימר. וכן הקשו בספר מהר"ם שיק על המצות (סימן תעז), ובספר שער שמעון (גיטין לו:). ולכאורה היה נראה לומר דרב

לשטתיה, דס"ל שביעית בזמן הזה דאורייתא, וכמ"ש הגאון מצפה איתן בגיטין (סב). ליישב בזה דברי רש"י שם. ע"ש. וכדבריו כתב הגאון הנצי"ב בשו"ת משיב דבר בקונט' השמיטה (חלק יורה דעה ס"ט ג), וכן כתב הגרא"י קוק בספר שבת הארץ, והובא בכלכלת שביעית (עמוד קו). ואם כן לא דמי למאי דקיימא לן איני יודע אם פרעתיך דחייב, דהתם ברי בחיובא בלי שום ריעותא, שעליו לפרוע חובו מן התורה, אפילו למאן דאמר שעבודא לאו דאורייתא. ע' רש"י כתובות (פג), ובהמאירי שם, ובפני יהושע שם בשם הראשונים. וכן כתב בשו"ת הרדב"ז ח"ב (סימן תרי). מה שאין כן הכא דמן התורה הרי פקעה הלואתו, כיון דשביעית מן התורה. אלא שהמלוה טוען שכתב פרוזבול, והרי מחוסר מעשה הוא, ומאן לימא לן דטרח. משום הכי אי לאו טעמא דלא שביק היתרא ואכיל איסורא, לא הוה מהימן.

אמנם אחר היישוב נראה שאין צורך בכך, ואתי שפיר אף למאי דקיימא לן שביעית בזמן הזה דרבנן, דכיון דתקיננו רבנן דשביעית משמטת, יהיה מאיזה טעם שיהיה, (שו"ת הוא, או הפקר בית דין הפקר),

איכא ריעותא במאי דלא מייתי פרוזבול קמן, ובכהאי גוונא לא הוה מפקינן ממונא, אי לאו חזקה דלא שביק היתרא ואכיל איסורא. וה"נ אשכחן בחידושי הרשב"א (גיטין עה.) אהא דתנן, וכן לענין החוב, א"ל בע"ח זרוק לי חובי, וזרוקו לו וכו', מחצה על מחצה שניהם יחלוקו. ומוקמי רבה ורב יוסף למתני' בב' כתי עדים. וכתב שם וז"ל: הקשה ה"ר אלחנן דאם כן האי דתני לענין החוב מחצה על מחצה יחלוקו, היינו נמי בשתי כתי עדים, ואמאי יחלוקו, הול"ל אוקי תרי בהדי תרי ואוקי ממונא בחזקת מריה. ותירצו התוספות דהכא לתרוייהו אית להו חזקה. כי למלוה איכא למימר אוקי אחזקת שהיה מחוייב לו הלואה קודם שנפל ספק זה, וללוה איכא חזקה דאיכא למימר אוקי ממונא בחזקת מריה, הילכך יחלוקו. וא"ת אם כן הוה ליה כאומר מנה הליתני ואיני יודע אם פרעתין, דחייב. י"ל דשאני התם דליכא רגלים לדבר שפרעו, אבל הכא הרי נולד ספק זה לפניך, והילכך יחלוקו. עכ"ל. הרי דכל דאיכא ריעותא במה שנולד ספק לפנינו שמא פרעו, מתחשבים עם חזקת ממון שביד הלואה, וה"נ כיון

דעברה עליו שנת השמטה, שממילא היא משמטת, דהויה אפקעתא דמלכא. ואין אנו יודעים אם עשה מעשה של הפרוזבול, כיון שלא הובא בפנינו, נימא דלא מפקינן ממונא, מש"ה אצטריך לטעמא דחזקה לא שביק היתרא וכו'.

ויותר על כן י"ל דהכא איכא ריעותא טובא, כיון דמזדהר איניש בשטריה, והכא לא אזדהר בפרוזבול, אם כן אי לאו חזקה, אמרינן ודאי דלא עביד פרוזבול. ובהכי א"ש דברי ת"ק דברייתא וסת"מ דס"ל דאינו נאמן, כיון שאין עמו פרוזבול. אף על גב דבעלמא אמרינן חזקה דלא שביק היתרא ואכיל איסורא, מ"מ שאני הכא דאיכא ריעותא במאי דלא אזדהר בשטריה, דאם איתא דעבדיה, הוה מייתי ליה קמן. וע' בחי' הרמב"ן חולין (ד:) שכתב וז"ל: ויש מקשים דהכא אמר רבא חזקה לא שביק היתרא ואכיל איסורא, ולא אשכחן מאן דפליג עליה הכא. ובגיטין פרק השולח (לז:) אמרינן דתנאי היא. וי"ל דטעמא דמ"ד אינו נאמן משום דמי יימר דמזדקקי ליה בית דין וכו'. ע"ש. וילכאורה לפי מ"ש המרדכי

בחיובא, וספק בפרעון. ומדוע הורה דמשמט. אלא ודאי דמצות שמיטה אלימא לאפקועי ממונא אפקעתא דמלכא, והוי כרגלים לדבר שפרעו, ומש"ה אורי דמשמט, דמוקמינן ממונא בחזקת מריה, והוי כאילו אמר איני יודע אם נתחייבתי. ומשום דקיימא לן להלכה כבית הלל, דשטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי, הילכך מסתבר שאף שטר שיש בו אחריות נכסים לא מהני, ונהכי אמר ר' יוחנן לר' אסי גופיה כב"ב (קל): דאף שיאמר הלכה, לא תעבידו עובדא עד דאמינא הלכה למעשה]. והכא חשיב כעין ספיקא דדינא, שאין להוציא ממון מחזקתו. [והש"ך בחושן משפט (סימן צד סק"ח), וכן בספר פעמוני זהב (ס"ט ז), כתבו, שאפילו הלוה טוען ברי, שיודע בבירור שהמלוה לא עשה פרוזבול, מ"מ נאמן המלוה להכחישו ולומר פרוזבול היה לי ואבד. וכן כתב המרדכי (סימן שעט) בשם רבינו יחיאל. וכן כתב הרא"ש בתשובה (כלל קח סימן ט) דלפי מ"ש ר"ת. שלענין פרוזבול בעינן שיהיו הב"ד גדולי הדור או בי דינא דרב אמי ורב אסי, וכשידוע לנו שהמלוה לא עמד במקומות אלו, היכי מצי למימר פרוזבול היה לי ואבד, ובעל

(פרק השולח סימן שעט), שיכול המלוה לכתוב פרוזבול אפילו שלא בפני בית דין, רק שיאמר בפני שני עדים שהוא מוסר כל שטרי חובות שיש לו לבית דין פלוני, וכן כתבו כמה פוסקים, לפי זה הדרא קושיא לדוכתא, דהא לא בעינן שיוזקקו לו בית דין. אבל לפי האמור ניהא משום דהכא איכא ריעותא שאין עמו פרוזבול]. ולכאורה היה נראה להביא ראיה דבכהאי גוונא לא חשיב כאיני יודע אם פרעתך, אלא דינו כאיני יודע אם נתחייבתי לך, מהש"ס גיטין (לז). גבי מלוה בשטר שיש בו אחריות נכסים, דלרב ושמואל משמט ולריו"ח וריש לקיש אינו משמט. ותניא כוותיהו דריו"ח ור"ל. ואתי עובדא לקמיה דרב אסי ופסק דאינו משמט, שבקיה ואתי לקמיה דריו"ח וא"ל משמט. אתא ר' אסי לקמיה דריו"ח ופריך ליה והא מר הוא דאמר אינו משמט. א"ל וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה. א"ל והתניא כוותיה דמר, א"ל דילמא ההיא בית שמאי היא דאמרי שטר העומד לגבות כגבוי דמי. ע"כ. והשתא אם איתא דבכהאי גוונא חשיב כספק פרעון, מפני מה חשש כל כך ריו"ח לעשות מעשה, הוה ליה לאוקמי בחזקת שהוא חייב לו, דהוה ליה ודאי

איפכא. ומצאתי להגאון משנה ראשונה (פ"י דשביעית), שעמד בזה, והניח בצ"ע.

[וראיתי בספר חשק שלמה (בהגהות בית יוסף אות סז) שכתב וז"ל: ומורנו הרה"ג המופלא רבינו חיים אבולעפיא (נר"ו) בתשובתו שהשיב לי זה ימים ושנים, כתב ליישב קושית הרב בית יוסף (הנ"ל), דהכא כיון שהחוב ברור, וספק בפטור אם שביעית משמטתו, הוה ליה ברי בחיובא וספק בפטורא שהוא חייב, אך מחמת איסור שביעית הוה אמינא להחמיר, ולומר דפטור, מש"ה אמרו דהוי ספק דרבנן ולקולא. וע' מ"ש על זה בחשק שלמה שם. וגם לפי האמור יש עדיין לדון בזה. ודו"ק.]

אמנם הרמב"ן בספר הזכות (גיטין לו.) כתב באורך לדחות דברי הראב"ד דס"ל דשמיטת כספים בזמן הזה אינה אלא ממדת חסידות, והביא ראיה שאינו כן, מההיא דר' יוחנן שאמר וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, אלמא דנוהגת מן הדין. ולא עוד אלא שהדברים מראים שהוא ד"ת, דאנן בשל דבריהם מדמים ועושים מעשה. וכן בדין, דרבי (דס"ל שביעית בזמן הזה דרבנן), יחידאה הוא, ולית הלכתא

כורחך דמיירי דאמר ליה קבלת עליך שלשה רועי בקר במקום בית דין חשוב כנז', "והלה מכחישו", ואף על פי כן נאמן המלוה לומר פרוזבול היה לי ואבד. ע"כ. ולפי זה מעיקרא לא קשיא מידי.]

והנה בש"ס מכות (ג:) פליגי לישני במלוה את חבירו לזמן של עשר שנים אם שביעית משמטתו. ופסק הרא"ש כלישנא בתרא דאין שביעית משמטתו, משום דפשטא דמתני' מסייע ליה, אף על גב דרבא דחי לה. ועוד דשביעית בזמן הזה דרבנן ואזלינן לקולא. ע"כ. וכן כתב בחידושי הרמב"ן שם. ולכאורה קשה, שאיך פסקו דאזלינן לקולא, ואין שביעית משמטתו. והלא מבואר בגיטין הנ"ל דר' יוחנן פוסק ככהאי גוונא לחומרא דמשמטתו, משום דאוקי ממונא בחזקת מאריה. וה"נ כיון דהוי ספיקא דדינא, אין לעשות מעשה להוציא ממון. ומרן הבית יוסף בחושן משפט (סימן סז) עמד ע"ד הרא"ש דהרי קיימא לן בספיקא דממונא אזלינן לקולא דנתבע, והכא הוי איפכא קולא לתובע. ותירץ משום דשמיטה איסורא הוא, ומקילים שלא תנהוג, כיון דרבנן היא בזמן הזה וכו'. ע"ש. והובא בפלפולא חריפתא. אך עדיין קשה מההיא דגיטין דאמרינן

אם היא מלוה בשטר שיש בו אחריות נכסים". מוכח דאפילו בדיעבד משמט בשט"ח שיש בו אחריות נכסים, אף על פי שהם סוברים שביעית בזמן הזה מדרבנן. והמהרש"ל בספר ים של שלמה,

הובא בערך השלחן (סימן סו סק"ד) כתב, דלכאורה אם משום דאמר ר' יוחנן וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, היה מקום לומר שאם תפס המלוה ממון מן הלוה תפיסו תפיסה מעליא, ואינו משמט. אבל מדקיימא לן (ב"מ סו:), דאף במשכנתא באתרא דמסלקי משמט, מוכח שאף בשטר שיש בו אחריות נכסים, אפילו תפס המלוה מוציאים מידו. ע"ש. ונראה שגם הפוסקים סמכו גם כן אדקיימא לן שאפילו משכנתא באתרא דמסלקי שביעית משמטת, דאלת"ה אף לפי מ"ש הרמב"ן דריו"ח הדר ביה משום דס"ל שביעית בזמן הזה דאורייתא, תקשי לדעת הפוסקים שפסקו כרב ושמואל, דהוה ליה לפסוק כריו"ח קודם חזרה, דהא איהו נמי לא חזר בו אלא משום דס"ל דשביעית בזמן הזה דאורייתא, ואנן לא קיימא לן הכי. אלא ודאי דסמכי על סתם הש"ס הנ"ל, והובא גם כן בהרא"ש.

כוותיה. עכ"ד. ומעתה י"ל דההיא דריו"ח לטעמיה אזיל דחייש טובא משום דס"ל שביעית בזמן הזה דאורייתא. ודברי הרא"ש והבית יוסף הנ"ל, הם לדידן דקיימא לן שביעית בזמן הזה מדרבנן.

והגרא"י קוק ז"ל במבוא לשבת הארץ (דל"ב) כתב לדחות דברי הרמב"ן הנ"ל, שי"ל שהשאלה באה לפני יציאת השביעית, והיה אפשר עדיין לכתוב פרוזבול, וכיון שאפשר לתקן בהיתר, אין לסמוך על שום דמיון, ודמי לדשיל"מ. וכההיא דאמרי' (ע"ז לו:) הא מיא בנהרא זילו טבילו. שכן ראוי תמיד אפילו במידי דרבנן. עכת"ד. ויש להעיר ע"ז, חדא דהא כתב הרמב"ן בחידושיו לחולין (ד:) דעשיית פרוזבול טירחא רבתי היא, ומיטרח כולי האי לא טרח, דילמא לא מזדקקי ליה בי דינא. ע"ש. וכ"ש לדעת הפר"ח א"ח (סימן פג ס"ב) דספק דרבנן לקולא אף לכתחלה. ולא מתמירינן אלא היכא דאתמר להדיא בש"ס. ע"ש. ועוד שמדברי הרמב"ם (פ"ט משמטה ויובל ה"ו), והטור ושלחן ערוך (חושן משפט סימן סו ס"ב) שכתבו בזה"ל: "שביעית משמטת המלוה, ואפילו

ע"כ. אם כן גם הרמב"ן יוכל לתרץ כב' תירוצים אלו. ומה שהוכיח מפסחים (מד.) דגבי קופות קאמר דהוי מדרבנן, הרי ע"ז אמרו ביבמות (פב.) כשהקשה מזה לר' יוחנן, הא מני רבנן היא, ואנא דאמרי כר' יוסי דהוי מן התורה.

איברא שיש לשאול ע"ד הרמב"ן מתלמוד ערוך בירושלמי (פ"ח דשביעית ה"ד), מתני' פליגא על רבי יוחנן, דתני לא יאמר אדם לחבירו הא לך דינר זה והביא לי לקט וכו'. מה עבד לה רבי יוחנן, קל הקילו בשביעית שהיא מדרבנן. ע"ש. הא קמן דר' יוחנן ס"ל שביעית בזמן הזה מדרבנן. ומ"ש המראה הפנים לפרש דעיקר דינא דהתם הוי מדרבנן, לא משמע כן מלשון הירושלמי. ואפילו נימא דרבי יוחנן ס"ל כרבנן דרבי יוסי, דתרומה בזמן הזה מן התורה, כפשט הש"ס יבמות, אין שום הכרח לשוויי פלוגתא בהא בין הבבלי להירושלמי. די"ל דמ"מ שביעית מדרבנן, דדרשינן וזה דבר השמטה שמוט. וכן איתא בירושלמי (פ"י דשביעית ה"ב), דאפילו למאן דאמר מעשרות ד"ת, מודה בשמיטה שהיא מדבריהם, דתני וזה דבר

וחזי הוית בספר כלכלת שביעית (עמוד פז) שכתב, שהגאון רבי דוד מקרלין בספר שאלת דוד כתב על דברי הרמב"ן הנ"ל, שדבריו דחויים הם, במ"ש דה"ט דריו"ח שהחמיר בזה משום דס"ל דשביעית בזמן הזה מן התורה, דהא כיון דקדושת הארץ בטלה, ותרומה בזמן הזה דרבנן, גם שביעית בזמן הזה דרבנן. אם כן ר' יוחנן ס"ל דתרומה בזמן הזה דרבנן, כדמתרץ הגמרא (פסחים מד.) אליבא דרבי יוחנן, הנח לקופות דתרומה בזמן הזה דרבנן, ומ"ש רבי יוחנן ביבמות (פב.) דתרומה בזמן הזה דאורייתא, היינו אליבא דרבי יוסי, וליה לא ס"ל. וכמ"ש התוס' יבמות (פב.). ואם כן בודאי דס"ל דשביעית בזמן הזה מדרבנן. עכת"ד. ובעניתי אין זה מוכרח, שהרי התוספות עצמם ביבמות (פב.) תירצו עוד שני תירוצים שלפיהם יוצא דר' יוחנן ס"ל באמת דתרומה בזמן הזה מן התורה, ומ"ש במדרש רות דמאליהן חייבו עצמם בתרומה, היינו בפירות, וכתבו שאין נראה ששום חכם יאמר דקדושת הארץ בזמן בית שני היתה מדרבנן וכו'. א"נ וכו'. וכיון שקדשו קדשה מן התורה.

דס"ל דשביעית בזמן הזה מן התורה, וכתב על זה, וקשה לי אם אמרה הרמב"ן, דהא בירושלמי (דמאי, פ"ב דף ו"ב, ושביעית פ"ח) איתא, מה את בעי מר' יוחנן, ריו"ח כדעתיה דאמר קל הוא שהקילו בשביעית שהיא מדבריהם וכו'. והנה מה שנסתפק אם אמרה הרמב"ן, לא ראה שכן מפורש בדברי הרמב"ן בספר הזכות. ובעל כרחך לומר שהרמב"ן סובר שהתלמוד שלנו חולק על הירושלמי בזה. וצ"ע.

ולכאורה יש לומר עוד דה"ט דרבי יוחנן, משום דאעיקרא דמילתא קשה, דאי נימא דשט"ח שיש בו אחריות אינו משמט, למה לו להלל לתקן פרוזבול הרי במקום שטר זה יוכל לכתוב שט"ח שיש בו אחריות, והניחא לדברי הסוברים דגבי פרוזבול סגי באמירה לכל העולם, אלא לפמ"ש הרמב"ם (פ"ט הכ"ז), וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן סו ס"ב), דדוקא לת"ח סגי באמירה, מה שאין כן לכולי עלמא בעיני כתיבה. אם כן במקום כתיבת פרוזבול יכתוב שט"ח שיש בו אחריות, וירויח שאין צריך לטרוח לבא בבית דין, דדילמא לא מזדקקי

השמטה שמוט, רבי אומר שני שמיטין הללו שמיטה ויובל בשעה שהיובל נוהג שמיטה נוהגת ד"ת, פסקו יובלות שמיטה נוהגת מדבריהן. ע"ש. ומכאן תשובה גם כן למ"ש הגאון מצפה איתן (בחדושו לגיטין סב.) להוכיח דרב ס"ל שביעית בזמן הזה מן התורה, מדס"ל בברכות (לו.) דתרומה וערלה מן התורה, ולפ"ד הירושלמי אין מזה ראייה. וכן מ"ש הרב מצפה איתן עוד (בגיטין מד:) דר' יוסי בר חנינא ס"ל דשביעית בזמן הזה מן התורה, כדאיתא בירושלמי לגבי מעשרות, י"ל דשאני שביעית דכתיב וזה דבר השמטה שמוט. וכן כתב בכלכלת שביעית (עמוד קמז) בשם הרשב"ץ (ח"ג סימן רב) דלר' יוסי בר חנינא שביעית מדרבנן. ע"ש. לפי זה מוכרח לחלק אליביה כמש"כ. על כל פנים דברי הרמב"ן לכאורה נסתרים מדברי הירושלמי הנ"ל. שוב ראיתי בספר פאת השלחן (הל' שביעית סימן כט דף קכד סוף ע"ב) שהביא דברי התומים שכתב בשם בעל התרומות, שהרמב"ן כתב, דר' יוחנן שהחמיר אף בשטר שיש בו אחריות נכסים, ופסק שהשביעית משמטתו, היינו משום

ובשור"ת מהר"ח אור זרוע (סימן קפ). וכתב מהר"י קורקוס (פרק ט הלכה כו), שנראה דעת רבינו הרמב"ם דס"ל כדעת רבינו תם, שנאמן אפילו בלא שבועה, משום דלא שביק היתרא ואכיל איסורא. וכן כתב הרדב"ז בפירושו שם. וכן כתב עוד בתשובה ח"א (סימן קעו). אולם בשטה מקובצת כתובות (טפ) הביא דברי הרמ"ה דמסתברא דמכל מקום מחייב שבועה כעין דאורייתא, דנשבע ונוטל הוא. וכן הוא בחידושי הרמ"ה (גיטין לז:), וז"ל: ומסתברא דאפילו במקום דנהיגי למכתב פרוזבול, אם טען פרוזבול היה לי ואבד מחייב שבועה כעין דאורייתא, מ"ט נשבע ונוטל הוא. ע"כ. [ומכאן יש להעיר על הכנסת הגדולה (הגה"ט אות מז) שכתב, שמדברי הטור נראה שאף הרמ"ה שהצריך שבועה לא כתב כן אלא היכא דטען המלוה תנאי היה בינינו או הקפת חנות, שאינו נאמן אלא מטעם מגו, ולדעת הרמ"ה מגו לאפטורי משבועה לא אמרינן. אבל בטוען פרוזבול היה לי ואבד, מודה הרמ"ה שנאמן בלא שבועה. ע"כ. אולם בהגלות נגלות לפנינו דברי הרמ"ה עצמו, מבואר יוצא מדבריו, שגם בטענת פרוזבול היה לי ואבד דעת הרמ"ה שטעון שבועה כעין

ליה בית דין. אלא ודאי דשט"ח משמט. אך יש לדחות עפ"ד הריטב"א מכות (ג): שהקשה דלמה הוצרך הלל לתקן פרוזבול, כיון שיכול להתנות על מנת שלא תשמטני בשביעית. ותירץ דשמא תשתכח תורת שביעית. אבל על ידי פרוזבול יהא זכר לשביעית, דאושא מילתא כשבאים כולם לעשות פרוזבול. ע"כ. וכן כתב בחידושי הרמב"ן גיטין (לו). סוף ד"ה ומי איכא מידי וכו'. וה"נ י"ל לענין שט"ח שיש בו אחריות נכסים, שגם עי"ז לא יהא זכר לשביעית, מה שאין כן על ידי פרוזבול.

והנה הרשב"א בתשובה ח"ג (סימן לג), ובתשו' המיוחסות (סימן רנו) כתב, שהמלוה נאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד, משום דלא שביק היתרא ואכיל איסורא, ואפילו "בלא שבועה". והובא בבית יוסף (אות כח). וכן כתבו התוס' (גיטין לז: ד"ה לא שביק היתרא ואכיל איסורא). אומר ר"ת דמהאי טעמא נאמן אפילו בלי שבועה. וכן כתב הרא"ש שם. ובתשובה (כלל קח סימן ז). וכן כתבו הסמ"ג (לאוין רעא), והאור זרוע (ע"ז סימן קכא), והמרדכי (פ"ד דגיטין סימן שעח), והארחות חיים (ח"ג עמוד תעא),

יכול להחרים סתם. וכמ"ש כיו"ב הרמב"ם בדין משארסתני נאנסתי. אלא שיש לחלק דהכא כודאי משוינן ליה. ע"כ. וכן הובא בבית יוסף (אות לד), שאפשר שאף חרם סתם אינו מחרים, דכודאי משוינן ליה. ע"ש.

אולם הרשב"א עצמו בתשובה (ח"א סימן אלף כז), אחר שכתב שנאמן המלוה לומר פרוזבול היה לי ואבד, ואפילו בלא שבועה, סיים, ומכל מקום אם רצה האחד להחרים חרם סתם על מי שנוטל ממנו ממון שלא כדין, שומעים לו. עד כאן. וזה כמסקנת הרדב"ז. ומרן החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן יב אות ב) הקשה על הרדב"ז, דהכא פשיטא ליה שאין כאן חרם סתם, ואילו בראשונות ח"ד (סימן קע) פסק דנאמן בשבועה, וקשה על רבינו דוד בשנותו את טעמו. ע"ש. לכן נראה שעכ"פ יכול הלוח להחרים חרם סתם. וכן מוכח בתשובת מהר"י קולון (סימן קפב בד"ה ועל דבר השמטה). ע"ש. וראה בשו"ת ויאמר יצחק (חושן משפט סימן מג). ודו"ק.

מיהו אכתי איכא למידק דאם איתא דמאי דתנן (פ"י מ"א), השביעית משמטת המלוה בין

דאורייתא]. וכן כתב בספר העיטור (ערך פרוזבול דף עז ע"ב): "ומסתברא דנאמן בשבועה". וכן כתב הראב"ן (גיטין לז): "וז"ל: ונ"ל דאי אמר ליה הלוח אשתבע דהוה לך פרוזבול ואבד, משתבע, דהא בשטרא נמי אי אמר ליה אשתבע דלא פרעתין משתבע ליה, ה"נ לגבי פרוזבול היה לי ואבד. ע"כ.

והנה בשו"ת הרדב"ז (ח"א סימן צד) נשאל, אם הלוח אומר שיחרימו סתם על כל מי שטוען שקר, אם שומעים לו. והשיב דמהאי טעמא גופא דפטרינן ליה משבועה, משום דלא שביק היתרא ואכיל איסורא, הכי נמי לענין חרם. ולפיכך הנכון בפסק זה, דאנן לא מחרימינן. מיהו אם קם הלוח ואמר, יהא בחרם מי שטוען שקר, אין למחות בידו, דשפיר קא עביד. וכל החרם, והמלוה יחוש לעצמו. ע"כ. וכן כתב המהריק"ש בהגהותיו בשם הרדב"ז. ולפי מש"כ שכמה פוסקים ס"ל שיכול הלוח להשביעו, אף על גב דאנן נקטינן כרבינו תם וסיעתו, דלא משביעינן ליה, מ"מ אפשר שלהטיל חרם סתם יש לנו להחרים. ומיהו ראיתי בתשובת הרשב"א (ח"ג סימן לג), שכתב וז"ל: ואפשר שהלוח

הרמב"ן, שהביא ראיה מכאן דרבי יוחנן ס"ל דשביעית בזמן הזה דאורייתא, וכתב לדחותו כאמור. [ומה שהשיג עוד ע"ז דבחידושי הרמב"ן ליתא, וק"ל אם אמרו הרמב"ן וכו', דהא בירושלמי פ"ח דשביעית מבואר דס"ל לר' יוחנן דשביעית בזמן הזה מדרבנן, כנ"ל. ע"ש. נעלם מעינו הבדולח שדברי הרמב"ן הם בספר הזכות].

ונראה דאף הרמב"ן לא סמך ע"ז אליבא דאמת, שהרי בחידושי הרמב"ן מכות (ג:) כתב להדיא דאין ספק דהלכה כלישנא בתרא, דהא שביעית בזמן הזה מדרבנן, והלך אחר המיקל. ע"כ. וכן כתב הריטב"א (שם) בשמו. וכן כתב הרא"ש שם. אם כן ודאי שכן עיקר דס"ל דשביעית בזמן הזה מדרבנן וספיקא להקל. ולא כתב כן הרמב"ן אלא לדחות דברי הראב"ד שכתב שאין השביעית נוהגת בזמן הזה אלא ממדת חסידות. והרי הוא כמבואר.

ומכאן תשובה מוצאת למ"ש בכלכלת שביעית (צד פח), דחשש ריו"ח לעשות מעשה משום דקשה אבקה של שביעית. וכמ"ש התוס' גיטין (מד:): דראוי להחמיר בה יותר, ומש"ה החמיר ריו"ח ולא

בשטר בין שלא בשטר, בשטר היינו שטר חוב שאין בו אחריות, הא ע"כ מתני' מני ר"מ היא, דלית ליה "אחריות טעות סופר הוא". ואילו אנן קיימא לן כרבנן דפליגי עליה וס"ל דאחריות ט"ס הוא. וע' תוס' גיטין (יג. בד"ה והא), דאף על גב דקיימא לן כר"מ דמצוה לקיים דברי המת, לא בעי לאוקומי מתני' כוותיה, כיון דרבנן פליגי עליה. ע"ש. וכ"ש הכא דקיימא לן כרבנן, שאין ראוי להעמיד מתני' כר"מ. וכן הוא להדיא בירושלמי (רפ"י דשביעית) דר' יוחנן מוקי למתני' כר"מ, ושוב אמר וכי מפני שאנו למדין מן ההלכה אנו עושין מעשה. ופי' הפ"מ דאף דאוקמי כר"מ אין לסמוך על זה למעשה וכו'. ע"ש.

איברא דלפמ"ש התוס' (גיטין לו. ד"ה שטר), נראה דאתי שפיר אף לרבנן, דאלימ טפי כשמפורש השעבוד בשטר. ואם כן י"ל דאפילו נימא אחריות ט"ס הוא, מ"מ כשאין בו אחריות בהדיא גרע טפי. מ"מ מהירושלמי הנ"ל לא משמע כן. ואם כן י"ל דמש"ה לא ניח"ל לריו"ח למעבד עובדא. ושור"ר להרב פאת השלחן (פ"י סק"ד) שכ"כ, ודחה דברי הרב בעל התרומות בשם

ואבד, ובכתובות (פ"ט). הביא מתני'
דהתם וכן בע"ח שהוציא שט"ח
ואין עמו פרוזבול הרי אלו לא
יפרעו. וכתב הרא"ש, משמע דכיון
דסת"מ כר"מ דברייתא [דנתיא
המוציא שט"ח צריך שיהא עמו פרוזבול,
דברי ר"מ, וחכ"א אין צריך]. אלמא
הלכתא כוותיה. מיהו נהוג עלמא
כרב, דאמר נאמן אדם לומר
פרוזבול היה לי ואבד, וכן מסתברא
כיון דאמוראי עבדי עובדא כחכמים
דברייתא, יש לסמוך ע"ז. עכת"ד.

וכן כתב הראב"ד בשו"ת תמים
דעים (סימן רלט דף לט ע"ד, ונדפס
בדפוס וילנא בשולי הרי"ף גיטין לז: דף יט
סע"א מדפי הרי"ף) וז"ל: ונ"ל דהלכתא
כרב דאמר נאמן אדם לומר פרוזבול
היה לי ואבד, דהא קא עביד מעשה,
ואי לאו דקים ליה הכי לא הוה עביד
עובדא. וקיימא לן מעשה רב.
וטעמו משום חזקה דלא שביק
היתרא ואכיל איסורא, כדמפרש
בגמרא. ע"כ. וכן עיקר. וכן פסק
הרמב"ם (פ"ט משמיטה הכ"ד) וז"ל,
המוציא שטר חוב אחר שביעית
ואין עמו פרוזבול, אבד חובו, אם
אמר פרוזבול היה לי ואבד, נאמן.
שמזמן הסכנה ואילך בעל חוב גובה
שלא בפרוזבול. ולא עוד אלא

רצה לעשות מעשה. ע"כ. וכיו"ב
כתב הגאון מצפה איתן בסנהדרין
(כו). ע"פ דברי המשנה למלך לענין
תרו"מ, שאף בזמן הזה ספיקא
להחמיר. ויש לתמוה עליהם מד'
הרמב"ם והריטב"א והרא"ש הנ"ל
דפסקו לקולא, בדין המלוה לחבירו
לעשר שנים, משום דשביעית בזמן
הזה מדרבנן, ומה שאמרו קשה
אבקה של שביעית, היינו במה
ששייך לקדושת הארץ, שנושא
ונותן בפירות שביעית, כמ"ש התוס'
(קידושין כ.), וכן מ"ש התוס' (מ"ק יג.)
שראו להחמיר בה מטע"ז, מיירי
בעבודת קרקע, מה שאין כן
בשמטת כספים לא מצינו חומרא
כל כך בזה. ומ"ש המשנה למלך
לגבי תרו"מ, אף בזה דעת מרן שלא
כד' המשנה למלך. וכן דעת רוב
האחרונים, כמ"ש בשו"ת יביע
אומר ח"ו (חלק יורה דעה סימן כח). ומה
גם שיש לחלק בין תרומות
ומעשרות לשביעית, וכדאמר
בירושלמי, שאף למאן דאמר תרו"מ
בזמן הזה מן התורה, שביעית
מדרבנן. אם כן קילא טפי. ובספיקא
אזלינן לקולא כדעת הראשונים.

והנה הרי"ף השמיט הדין דנאמן
אדם לומר פרוזבול היה לי

לא דמי, משום דשביעית משמטתו מן התורה, ופקע שעבודו, ואמרינן מי יימר דטרח לעשות פרוזבול ואזדיקין ליה בית דין. אבל לדידן דקיימא לן שביעית בזמן הזה מדרבנן, ומן התורה משועבד לו, שוב הוי כאיני יודע אם פרעתין, ואם כן אפילו בלא טעם חזקה נאמן. [ואפשר דמהאי ברייתא גופא פשיטא ליה להש"ס דר"מ ס"ל שביעית בזמן הזה מן התורה, ומשום הכי פריך בפשיטות, ולא קאמר בשביעית בזמן הזה דרבנן. וע' מצפה איתן גיטין נג:]. והואיל ובע"כ מתניתין דכתובות דלא כהלכתא, דחינן לה לגמרי. ואמרינן נמי חזקה לא שביק היתרא, דנפקא מינה לכמה דברים. וכן הרמב"ם שם (הכ"ו) הביא להאי חזקה. ואף על גב דרובא וחזקה רובא עדיף, וכיון דקיימא לן שאין הולכים בממון אחר הרוב, כל שכן שאין הולכים בממון אחר חזקה לאפוקי ממונא, וכמ"ש גם כן הרמב"ן במלחמות (כתובות כג.), מכל מקום י"ל דשאני האי חזקה, דהויא חזקה דאתיא מכח סברא, כגון חזקה שאין אדם פורע בתוך זמנו (ב"ב ה:), שמוציאים ממון ע"פ חזקה זו, דאתיא מכח סברא, וכמ"ש

שאומרים לתובע האם היה לך פרוזבול ואבד, אם אמר הן, נאמן. ע"כ. והמאירי כתב לפקפק ע"ז, דהא קיימא לן סת"מ ומחלוקת בברייתא הלכה כסת"מ, וכיון דתנן וכן בע"ח וכו', אם כן הלכה כסת"מ. וכן נ"ל. ע"כ.

ונראה ליישב מלבד מ"ש הרא"ש דסמכינן על רב ורב נחמן דדחו לסת"מ, וכן כתב הר"ן, ותמה על הרי"ף בזה. י"ל עוד ע"פ התירוץ הראשון שכתבנו לעיל, דלא הוצרכנו לטעם דחזקה לא שביק היתרא, אלא למאן דאמר דשביעית בזמן הזה מן התורה, ואין כאן שעבוד מן התורה, דהא שביעית משמטתו. הא למאן דאמר דשביעית בזמן הזה מדרבנן, י"ל שנאמן בלי הטעם דחזקה לא שביק היתרא, דהוי כאיני יודע אם פרעתין. ולפי זה ע"כ סת"מ כר"מ דס"ל שביעית בזמן הזה מן התורה, וכמ"ש בגיטין (נג:) להקשות לר"מ, מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא, מאי שנא שבת ומאי שנא שביעית. ע"ש. הרי דפשיטא ליה להש"ס אליבא דר"מ דשביעית בזמן הזה מן התורה, ולהכי אינו נאמן כאן, דחזקה לית ליה. וכאיני יודע אם פרעתין נמי

בשו"ת מהר"י קולון (שרש עב).
 דדוקא בחזקה דאתיא ממילא, כגון
 חזקת הגוף אמרינן אוקי ממונא
 בחזקת מריה, אבל חזקה שיש בה
 טעם וסברא, כגון אין אדם פורע
 בתוך זמנו וכיו"ב, פשיטא שאין
 חזקת ממון עומד כנגדה. וכן כתב
 בשו"ת הרשב"א ח"ג (סימן ע),
 שאין כל החזקות שוות, ויש חזקה
 אלימתא שאף מיגו לא עומד כנגדה.
 ע"ש. וכן כתבו הריטב"א והנימוקי
 יוסף יבמות (ק"ב). שאין כל החזקות
 שוות. וכן כתבו בשו"ת מהרי"ט
 ח"ב (חאה"ע סימן כז), והגאון בית
 אפרים (חאה"ע סימן ז דף כג סוף ע"ד
 והלאה). ובספר חכמת אדם בשו"ת
 בינת אדם (שער רוב וחזקה סימן ו). ושוב
 ראיתי להגאון שואל ומשיב קמא
 (ח"ב סימן קלו, דף עו ע"ד בד"ה והנה אחר),
 שכתב כדברינו בחזקה זו דלא שביק
 היתרא ואכיל איסורא. ודו"ק.
 ויש להוסיף עוד, שהרי במתני'
 דכתובות (ט"ט). מסיים, רשב"ג
 אומר מן הסכנה ואילך בע"ח גובה
 שלא בפרוזבול, וכבר הובא בכסף
 משנה שם. וכתב, דנראה מדברי
 רבינו כאן ובפי' המשנה שמפרש
 דהיינו שגזרו על המצות, והיו
 יראים לשמור פרוזבוליהם, ולכן
 התקינו שיהא המלוה נאמן לומר

פרוזבול היה לי ואבד. ואף על פי
 שעברה הגזרה נאמן, שלא לחלק
 בין זמן לזמן, ונהכי דייק לישנא, דמן
 הסכנה "ואילך". וכן כתב הרש"ש (כתובות
 פ"ט). ורשב"ג מפרש הוא והלכה
 כמותו. ואף את"ל שהוא חולק, הא
 קיימא לן כל מקום ששנה רשב"ג
 במשנתינו הלכה כמותו. עכ"ד מרן
 הכ"מ. ולכאורה היאך אפשר לומר
 דרשב"ג מפרש הוא בזה, דאם כן
 מאי פריך הכא לרב נחמן ממתני'
 דכתובות, אטו לא סיימוה קמיה
 דמן הסכנה ואילך נאמן. וע"כ
 דרשב"ג פליג ופריך ליה מדרבנן,
 דהיאך שבק רבנן ועבד כרשב"ג.
 ורב נחמן לית ליה האי כללא דכ"מ
 ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה
 כמותו, כההיא דכתובות (ע"ז), וב"מ
 (לח:). ומשום הכי משני רב דקאמר
 כרבנן דברייתא. ולכאורה קשה על
 מרן הכ"מ שכתב דרשב"ג מפרש
 הוא. ונראה דמרן כיוון לסוגיא
 דכתובות (ט"ט), דקאמר אליבא דרב,
 דכולה רשב"ג היא. ע"ש. וסיים ואף
 את"ל שהוא חולק, וכדמשמע
 בגיטין, הא קיימא לן כל מקום
 ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה
 כמותו. וק"ק מזה להגירסא "אמר
 רב". אם כן מאי פריך ממתני'
 דכתובות, הא איהו דקאמר דכולה

דאיתא בתוספתא (פ"ח דשביעית), רשב"ג אומר כל מלוה שלאחר הפרוזבול אינו משמט, ופירש הר"ש (פ"י מ"ה) דלאו כשנעשית המלוה אחר הפרוזבול מיירי, אלא כדאמרינן בגיטין (לז:): דנאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד, ואשמועינן רשב"ג גדולה מזו, דלא מבעיא היכא דליכא פרוזבול כלל דנאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד, אלא אפילו הוציא שט"ח ופרוזבול, וזמן המלוה אחר זמן הפרוזבול, אפילו הכי אינו משמט, דיכול לומר פרוזבול אחר היה לי ואבד, ולא אמרינן מדהאי לא אבד, אחר נמי לא אבד. עכ"ד הר"ש. וכן כתב בפ"י מהר"י בן מלכי צדק (שם). הרי להדיא דרשב"ג נמי ס"ל כהאי חזקה דלא שביק היתרא. אלא דבפ"י הרמב"ם (שביעית שם) כתב אחרת בדברי רשב"ג. ע"ש. ומכל מקום לפ"ד הר"ש ומהר"י, רשב"ג נמי ס"ל להאי חזקה, וכדברי הפוסקים כרב. וע' בספר כלכלת שביעית (עמוד צב) מה שהניח בצ"ע. ולפי האמור נתיישב שפיר. אך ק"ק על מרן הכ"מ שכתב דאף את"ל דרשב"ג חולק הלכה כמותו, דכל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו

רשב"ג היא. ואין לומר דהכי פריך דהיאך קאמר חזקה לא שביק היתרא ואכיל איסורא, הא רשב"ג נמי לא הימניה אלא משעת הסכנה ואילך. ואם איתא, קודם הסכנה נמי נימא לא שביק היתרא, א"ו דליתא להאי חזקה. זה אינו, דקודם הסכנה הואיל ומזדהר איניש בשטריה ריעא טענתיה, ולא סמכינן אהאי חזקה, מה שאין כן אחר הסכנה שהורגלו לקרוע הפרוזבול מחמת הסכנה, להכי תקינו שיהא נאמן לעולם מטעם חזקה זו.

ואפשר דמשום דאיכא למימר דרשב"ג נמי דוקא בשעת הסכנה קאמר דנאמן, ולא אחר כך, משום הכי מייתי לברייתא דחכמים אומרים אין צריך שיהא עמו פרוזבול, ומשמע לעולם. ואחר הגילוי מן הברייתא, שוב י"ל דרשב"ג הימניה לעולם. וכן ראיתי להגאון מפלאצק בספר גרש ירחים על גיטין (לז:): שכ"כ. וכן כתב הרש"ש כתובות שם. ומצאתי שכן דרך בשיטה זו מהר"י קורקוס. ואפשר להוסיף דהא דמשמע ליה להרמב"ם בפ"י המשנה דלרשב"ג נמי אמרינן חזקה לא שביק היתרא ואכיל איסורא, ונאמן לעולם, משום

בקידושין (סב). גבי גר, וי"ל דכל שאתה בא לומר במה שלא נעשה שהוא כאילו נעשה משום שבידו לתקנו, (כההיא דקידושין דנימא שיועילו הקידושין שקידש בגיורתו בתנאי שיחולו לאחר שיתגייר, משום שבידו להתגייר), איכא למיחש דילמא לא מזדקקי ליה, דפעמים שאין נזקקים. אבל במה שאינו ידוע אם נזקקו לו כבר, אם לא, כיון שרוכס של בנ"א נזקקים לכך ברוב הפעמים, וזה מעיד שזקקו לו, נאמן. עכ"ד. וה"ג הכא שאנו דנים על שעבר, ואמרינן שזקקו לו, כיון שתיקן הלל פרוזבול מחשש פן יעבור על השמר לך וכו', נטפלים לדבר מצוה. (ב) עפ"ד הפתחי תשובה בסדר הגט (סימן קנד סק"ח) בשם הראשונים שהובאו בחתם סופר (חאה"ע סימן קטז), דדוקא גבי גר אמרינן הכי, דמי יימר דמזדקקו ליה בית דין, משום שקשים גרים לישראל כספחת. ע"ש. וכן כתב בשו"ת עין יצחק ח"א (חאו"ח סימן כח אות ז), ובשו"ת מחנה חיים ח"ג (ס"ס מח). וכן כתב בספר דברי אהרן להגר"ש פולנסקי זצ"ל בשם מר אביו, ול"ז מהנ"ל. [ולא משמע כן בתוס' סוטה כה:]. ועיין עוד בשו"ת חלקת יעקב (סוף סימן יג).

הלכה כמותו, דהא הרמב"ם לא ס"ל להאי כללא, וכמו שהרבה להוכיח בתוי"ט (פ"ח דעירובין מ"ז). וכמ"ש גם כן הרי"ף (סוף פרק גט פשוט) וז"ל: והדין כללא דהלכה כרשב"ג בכל מקום, לאו דוקא הוא, דלא אמרינן דהלכה כרשב"ג אלא עד דאיכא טעמא וכו'. ע"ש. וכן כתב בשו"ת ר' יוסף בן מיגאש (סימן פא). וכן כתב מהרש"ל, הובא בדרישה וב"ח א"ח (סימן תלג), דהרי"ף והרמב"ם לא ס"ל האי כללא דהלכה כרשב"ג בכ"מ ששנה במשנתינו. ע"ש. וע' בהרא"ש ב"ב (פ"ד סימן יב), ובמ"ש ביד מלאכי (כלל שז).

ובאמת שכל הפוסקים שפסקו כרב, שנאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד, ס"ל דלא חיישינן דילמא לא אזדקיקו ליה בי דינא, אלא אמרינן דמטרח נמי טרח, ואזדקיקו ליה. ומש"ה נאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד. ואין להביא ראיה להיפך מדאמרינן בקידושין (סב): גבי גר, דמי יימר דאזדקיקו ליה בי תלתא, שיש לדחות בכמה פנים. (א) עפ"ד הרשב"א בחי' (יבמות פח). שהקשה במ"ש שם משום דבידו לאתשולי עליה. וקשה דמי יימר דמזדקקי ליה בית דין כדאמרינן

פירש הגר"א בשנות אליהו (פ"י דשביעית), ובביאוריו לחושן משפט (סימן סז ס"ק לה). ואם כן למה יש לנו לחוש לדילמא לא אשכחינהו או לא אזדקיין, שהרי כותב הפרוזבול אפילו שלא בפניהם. וכן כתב מרן הבית יוסף, וז"ל: כתב בספר התרומות בשם הר"י אלברצלוני, שהולך המלוה אצל ג' עדים, ויש אומרים אפילו לשנים, ואומר הווי עלי סהדי, וחזו, דמסרנא פרוזבול קמי ג' דיינים, דאינון פלוני ופלוני ופלוני, שבמקום פלוני. ודי לו אם יחתמו אותם עדים וכו'. והוסיף בבדק הבית: כתב המרדכי בפ' השולח שמדברי רבי יחיאל משמע שאינו מועיל פרוזבול אלא אם כן יאמר לדיינים עצמם מוסרני לכם. וחלק עליו, מדגרסינן בירושלמי אפילו נתונים ברומי, פי' הדיינים. עכ"ד. ובע"כ צ"ל שהרמב"ן חולק על זה, וס"ל כר' יחיאל. וכן משמע בהר"ן (גיטין לו:). שפירש אפילו הם נתונים ברומי, פירוש השטרות. ולפי זה ק"ק על מרן שלא זכר מדברי הרמב"ן שנראה שחולק ע"ז, וסובר כר' יחיאל, שצריך שיאמר כן לדיינים עצמם. וכן מתבאר בדברי הרשב"א בחי' (לו: ד"ה ולענין כתיבת

לפי מ"ש המקנה קידושין (סב:). שאותם ת"ח שקיבל המצות בפניהם הם עצמם צריכים להיות בשעת הטבילה, ומש"ה קאמר מי יימר דמזדקי ליה "הני" בי תלתא. ע"ש. וכן כתב בשו"ת תפארת יוסף (חאה"ע סימן כג). ע"ש. נולא משמע כן בתוס' סוטה כה:]. ומוכח דבעלמא שיכול ליקח איזה שלשה שירצה שיזדקקו לו, חשיב בידו. וכל שכן דאתי שפיר לפי מה שכתב המרדכי (פרק השולח), שיכול לכתוב פרוזבול אפילו שלא בפני בית דין על שם דיינים הנמצאים במרחקים. וכן פסק הרמ"א בהגה (סעיף כ). ע"ש.

והנה במה שכתב הרמב"ן (חולין ד:), דבפרוזבול אמרינן מי יימר דאזדקיין ליה בי דינא, הוה קשיא לי מהירושלמי (פ"י דשביעית ה"ב), אמתני' דזהו גופו של פרוזבול, מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים וכו', "אפילו הם נתונים ברומי". ופירש הפני משה (בגמ', ריש ה"ד), שאין צריך שיהיה לפני בית דין אלא אפילו הם במקום רחוק. ע"כ. וכן דעת בעל התרומות בשם הרב הנשיא אלברצלוני שהובא בבית יוסף. וכן כתב מהר"י קורקוס. וכן

והחשק שלמה (ס"ק מג), והרב שושנים לדוד (פ"י דשביעית מ"ד), והתפארת ישראל (אות יח). וכן כתב הרב משנה ראשונה (פ"י דשביעית מ"ד). וכן כתב הגר"א בספר שנות אליהו שם. והכי עביד עובדא הגאון רבי נתן אדלר, כמ"ש בשמו הגאון חת"ס (חלק חושן משפט סימן ג). וכן העלה בשו"ת שערי עזרה (חלק יורה דעה סימן כב). וכן העיד הגאון המבי"ט (ח"ב סימן פא), שכן המנהג. וכן הורו גאוני ירושלים החקרי לב והנדיב לב וסיעתם. והכי עבדי עובדא. וכן כתב הגאון רבי מיוחס בכר שמואל בעל פרי האדמה, בספרו מזבח אדמה, שכן המנהג. ולכן נתחזקה מאד החזקה דלא שביק היתרא ואכיל איסורא. וכן כתב הגאון ר' יצחק אלחנן בשו"ת עין יצחק ח"א (חאו"ח סימן כח סוף אות ז). ובספר נחל יצחק (סימן לד ענף ו בהגהה). ע"ש.

[וע' בשו"ת מהרח"ש (ח"ב סימן ל דף קט): שכתב, שאין לומר קים לי כדברי הרי"ף והעיטור, כיון דחזינא שכל הפוסקים קמאי ובתראי פסקו כרב נחמן, דנאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד. הלא המה ר"ת

פרוזבול). ע"ש]. וכן מוכח בהר"ן (גיטין לו:).

ונראה דה"ט דמפרשים דברי הירושלמי "אפילו נתונים ברומי", היינו שטרות החוב, שאין צורך להביא השט"ח לפני הדיינים, ולמסרם להם. וכן כתב להדיא הרמב"ן בחי' (לו. ד"ה מי איכא מדי), דמוסרני לכם היינו שבכל מקום, שהם יהיו כמסורות לירכסם. ואמרו בירושלמי (פרק י דשביעית) ואפילו נתונות ברומי. ע"כ. וכן כתב הר"ן שם (ד"ה פיסקא). ע"ש. וע"פ זה ניחא שפיר דברי הרמב"ן והר"ן, דס"ל שצריכים לבא לפני בית דין. וכן פירש מהר"ש סיריליאו כוונת הירושלמי. וכן פסק מהר"א לבית הלוי בשו"ת עין משפט (חלק חושן משפט סימן יח דף לב:). ע"ש. וע' בפתחי תשובה (סימן סו סק"ג) בשם החת"ס דבעינן אמירה לפני בית דין בדוקא. ותליא באשלי רברבי. כנ"ל. ומיהו עמש"כ לעיל, וכן בשו"ת יביע אומר ח"ג (חושן משפט סימן ו), דנקטינן שיכול למסור בפני עדים, כל חוב שיש לו לידי בית דין פלוני ופלוני ופלוני. שכן דעת מרן הבית יוסף בבדק הבית (סימן סז). וכן כתבו הכנסת הגדולה (בס"ק מג), והב"ח,

טו. התובע את חבירו אחר שביעית, ואמר שהוא תובעו על הקפת החנות שהקיפו, שאינה נשמטת, והנתבע טוען לא כי אלא מלזה היתה לי ממנו, או שהיה התובע טוען תנאי היה בינינו על מנת שלא תשמטני בשביעית, והלוה מכחישו, התובע נאמן במיגו שאם ירצה יאמר פרוזבול עשיתי ונאבד, שכיון שתקנו חכמים פרוזבול, חזקה היא, שאין אדם מניח דבר המותר ואוכל דבר האסור. [הרמב"ם פ"ט הל' כו. ושלחן ערוך חושן משפט סימן סז סעיף לד.]. (סד)

הני רבוותא. ע"ש. ויש להוסיף לדידן דנקטינן כד' מרן שפסק כן, ואין אנו יכולים לטעון קים לי נגד מרן, כמש"כ בכמה מקומות. וכן כתב הברכי יוסף (חושן משפט סימן כה אות כז) וסיעתו, שאין לומר קים לי נגד מרן. וכן הלכה רווחת].

והרמב"ם והסמ"ג והסמ"ק והרא"ש והרמב"ן והרשב"א והרמ"ה ובעל התרומות והר"ן והריב"ש ורבינו ירוחם והמרדכי וראבי"ה ורבינו יחיאל ושאר רבוותא, דכולהו ס"ל דנאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד, ולא מצי הלוה לומר קים לי נגד כל

התובע את חבירו אחר שביעית על הקפת החנות שהקיפו

כרחך דמיירי אף במכחישו, דהא סתמא קאמר תלמודא. (ושלא כמ"ש שם בשם רבינו חזקיה דס"ל דהא דנאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד מיירי שאין הוה מכחישו. ע"ש). וכן כתב בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (ד"פ, סימן תקצ), הובא בהערה שם. וכן מוכח מדברי הרמב"ן (גיטין לז:), והרשב"א בתשובה (ח"ג סימן לג), אשר יובאו בסמוך. וכן מבואר בספר פעמוני זהב (סוף סימן טז) ע"פ דברי הש"ך (חושן משפט סימן צד סק"ח), שאפילו

(סד) והא דבעינן מגו ולא אמרינן שנאמן מטעם החזקה דלא שביק היתרא ואכיל איסורא, י"ל שמכיון שהלוה מכחישו בבירור לא סמכינן על החזקה בלחוד. התומים (אורים אות ט). אבל הרא"ש בתשובה (כלל קח סימן ט) כתב דנאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד, אפילו במכחישו. ע"ש. וכן כתב המרדכי (סימן שטע) בשם רבינו יחיאל מפאריש דהא דאמרינן נאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד, על

שביק היתרא ואכיל איסורא. ע"ש.
 וכן כתב הרשב"א בתשובות
 המיוחסות (סימן רנז), ובשו"ת
 הרשב"א ח"ג (סימן לג), שאף במקום
 שאינם מורגלים בעשיית פרוזבול,
 ואינם יודעים אותו, נאמן המלוה
 לומר תנאי היה בינינו על מנת שלא
 תשמטני בשביעית, שכן נהגו עכשיו
 להיות הכל מתנים, מההוא טעמא
 גופא דרב דחזקה לא שביק היתרא
 ואכיל איסורא, ואף בכגון זה
 פותחים לו למלוה, ואומרים לו
 כלום היה תנאי ביניכם שההלואה
 היתה על מנת שלא תשמטני
 בשביעית, שכגון זה פתח פיך לאלם
 הוא. וכדאמרינן בגמרא (גיטין לז:),
 לגבי עשיית פרוזבול. הילכך נאמן
 שלא בשבועה. ע"כ. [וע' בשו"ת
 מהריט"ף החדשות ח"ב עמוד רנד:].

וכן כתב המאירי גיטין (לז:) בשם
 חכמי הדורות, שיש לפסוק
 כרב שנאמן המלוה לומר פרוזבול
 היה לי ואבד. והוסיפו, שאם אמר
 על מנת שלא תשמטני בשביעית
 הליתי, נאמן, שהרי זה כאומר
 פרוזבול היה לי ואבד. ע"ש. ובספר
 חשק שלמה (בהגה"ט ס"ק כט) הביא
 דברי המהרח"ש (ח"ב סימן ל), שכתב,

היה הלוח טוען ברי שיודע בבירור
 שהמלוה לא עשה פרוזבול, מ"מ
 נאמן המלוה להכחישו ולומר
 פרוזבול היה לי ואבד. ע"ש. וזה
 שלא כדברי התומים. ודו"ק.

ובתפארת יעקב (גיטין לז:) העיר
 דלמה הוצרך ר"ת
 לומר דהא דנאמן לומר פרוזבול
 היה לי ואבד, היינו בלא שבועה,
 הא כיון שהלוח טוען שמא, קיימא
 לן אין נשבעים על טענת שמא,
 ונראה שכוונת ר"ת לומר שמכיון
 דהך חזקה דלא שביק היתרא ואכיל
 איסורא אלימא להוציא ממון, כמו
 כן פוטר משבועה אף כשהלוח
 טוען ברי, כגון שאומר תנאי היה
 בינינו שלא תשמט, והלוח מכחישו,
 ומכח סברא דלא שביק היתרא,
 נאמן בלא שבועה. ע"ש.

וכתב הרמב"ן בחידושיו לגיטין
 (לז:), שנראים הדברים שאם
 טען שהליתי אותו על מנת שלא
 ישמטני בשביעית, נאמן, מיגו דאי
 בעי אמר פרוזבול היה לי ונאבד.
 ואפילו כשתמצא לומר שאין
 כותבים פרוזבול, כשמואל, נאמן
 לומר כן, שהטענה עצמה כדאי
 להאמינה, משום דאיכא חזקה דלא

ישמטני בשביעית, נאמן במיגו דפרוזבול היה לי ואבד, ולא היה הרב צריך למיגו כלל, דהך סברא גופא דלא שביק היתרא מהניא לטענת תנאי היה בינינו, שאילו לא התנה היה עושה פרוזבול. ע"כ. ותמיהני, דלא סיימוה קמיה שהרמב"ן עצמו בחידושו כתב כן.

וכנ"ל. אבל הלכה כדברי הטור ושלחן ערוך. גם מה שסיים התפארת יעקב שם, ואני חוכך במלוה על פה שאין עליה עדים, דלא מבעיא לד' הרמב"ן הנ"ל, דהכא לא מהני מיגו, כיון שגם הלוח יש לו מיגו שלא לוח כלל, אלא אף לפמש"כ דנאמן בלא מיגו, י"ל דלא מהניא סברא דלא שביק היתרא, כיון דאיכא מיגו כנגדה. ע"כ. הנה מבואר הדבר בתשובת הרשב"א ח"ד (סימן לב), שאף במלוה על פה נאמן לומר שהלוייתי לו בתנאי שלא ישמטני בשביעית. ע"ש. וכבר כתב בשו"ת הרשב"א ח"ג (סימן שצ), דחזקה אלימתא אין מיגו עומד כנגדה. ע"ש.

שדוקא בטענת הקפת החנות או שכר שכיר דלא משמטי, בעינן מגו דפרוזבול היה לי ואבד, אבל האומר תנאי היה בינינו שלא ישמטני בשביעית, נאמן אף בלא מיגו, ונפקא מינה למקום שאין כותבים פרוזבול, שאף על פי כן נאמן לומר תנאי היה בינינו. ע"ש.

ומיהו המהרי"ק (סימן לג) חולק על זה וס"ל שגם בטענת תנאי נאמן רק מטעם מיגו וכו'. וכתב בשו"ת מקור ברוך (סימן נח דף פא רע"א), שאף על פי שדעת הרמב"ן והרשב"א, שאם טען המלוה תנאי היה בינינו על מנת שלא תשמטני בשביעית, נאמן, הרי חלקו עליהם ואמרו שאינו נאמן אלא במיגו דפרוזבול היה לי ואבד. ובאתרא דלא נהיגי בפרוזבול בזמן הזה אינו נאמן להוציא ממון וכו'. ע"ש. ואמנם כן כתבו הטור ומרן השלחן ערוך (בסעיף לד). ע"ש.

והרב תפארת יעקב (גיטין לד): כתב וז"ל: וכתב הרמב"ן שאם אמר המלוה תנאי היה בינינו שלא

סה. המוציא בבית דין פרוזבול אחר שעברה שנת השמטה, וטען הנתבע, שהמלוה שאני חייב לו היתה אחר כתיבת הפרוזבול הזה, והתובע אומר שהפרוזבול נכתב לאחר ההלואה, התובע נאמן, במיגו שאילו אמר פרוזבול היה לי ואבד, שנאמן, אף על פי שאין אנו יודעים זמן הפרוזבול שאבד. [הרמב"ם פ"ט הל' כה, ושלחן ערוך סימן סז סעיף לה]. (סה)

המוציא פרוזבול אחר שעברה שנת השמטה, וטען, שהמלוה היתה אחר כתיבת הפרוזבול

(סה) והנה מבואר בסמ"ק (סימן רמא), בזה"ל: שאם אמר לו "אף על פי כן, יקבל ממנו". ע"כ. ומוכח שאינו צריך דוקא להוסיף שהוא נותנו במתנה. וכן מפורש בהר"ש (שביעית פ"י משנה ט). וכן כתב הרע"ב שם, שאם אמר לו הלוה אף על פי כן אני רוצה לפרוע לך, יקבל ממנו. וכן כתבו הגאונים בשו"ת חמדה גנוזה (סימן פז). וכן כתב המאירי (גיטין לז:). וכן מוכח מדברי הרמ"ה (גיטין לז:), ומדברי רבינו בחיי (דברים טו, א). וכן כתב הרב מעשה רוקח (פ"ט ס"ק כח).
וכן הגאון מהרא"ל מפלאצק בספר מקצוע בתורה (בסעיף יז), כתב, שאין צריך לומר בפירוש אני נותן לך במתנה, אלא סגי שיאמר אף על פי כן. וכן מוכח בגמרא בעובדא דאבא בר מניומי. ומה שסיימו

הרמב"ם (בפרק ט הל' כח), והשלחן ערוך (סימן סז סעיף לו), ולא יאמר לו בחובי אני נותן לך, אלא יאמר לו במתנה אני נותן לך, באו רק להזהיר שלא יאמר לו בחובי אני נותן לך, אלא במתנה. וסיים, על כל פנים נראה לדינא שאין צריך לומר יותר מאף על פי כן. ע"ש. ומה שתמה התוספות יו"ט (פרק י מ"ט), ע"ד הרע"ב הנ"ל, שהוא דבר תימה, שאם יקבל ממנו אחר שאמר לו "אף על פי כן אני רוצה לפרוע לך", אם כן הרי אינו משמט, ומאי מהני מה שאמר "משמט אני", ואינו עושה כן. ע"ש. נראה דלא קשיא מידי, וכמ"ש הרב משנה ראשונה שם, והרי גם הר"ש כתב כדברי הרע"ב. וכן כתב רבינו בחיי הנ"ל.
והרה"ג ר' מאיר סירוביץ בספר דבר השמטה (דף צ ע"ג)

טו. המחזיר חוב לחבירו אחר שעברה עליו שביעית, ולא כתב המלוה פרוזבול, יאמר לו המלוה "משמט אני". שנאמר וזה "דבר" השמטה, על ידי דיבור, ואם אמר לו הלוה אף על פי כן (רצוני שתקבל ממני), יקבל ממנו, ואל יאמר למלוה בחובי אני נותן לך, אלא יאמר לו שלי הם, ובמתנה אני נותן לך. ואם החזיר הלוה את חובו, ולא אמר כן, מסבב המלוה עמו בדברים עד שיאמר לו שלי הם ובמתנה אני נותנם לך. ואם בכל זאת לא אמר כן הלוה, אינו רשאי המלוה ליטלם אלא יחזיר המעות ללוה שיטלם וילך לו. (סו)

טז. בעלי תשובה שהודו שבזמן שהיו חילוניים גבו את חובותיהם אחר עבור שנת השמטה, ופרוזבול לא עשו מחוסר ידיעה, יש צדדים להקל על בעלי תשובה שלא יצטרכו להחזיר את החובות שגבו. אך אם הם זוכרים את הלווים ששילמו את חובם, טוב שיגשו אליהם ויבקשו אותם שימחלו להם כל מה שגבו בחובותיהם. (סו)

פשוטה לקבל. וכן כתבו הפוסקים. (סו) גיטין (לז): שלחן ערוך (חושן משפט סימן סז סעיף לו). ועיין עוד בשו"ת יביע אומר חלק ה (חלק חשן משפט סימן ג אות ג). ויש שהביאו על הגאון חזון איש זצ"ל, שהחזיר לאדם אחד חוב אחרי השביעית, ואמר משמט אני, ונטל החזון איש את המעות בחזרה, ולא אמר לו אעפ"כ, כי הכיר בו שרצונו לקיים מצות שמיטת כספים. (דרך אמונה שביעית פ"ט בציון ההלכה אות שטו).

כתב, הא דקתני שהלוה אומר אף על פי כן ואז יקבל ממנו, לא דסגי באמירת "אף על פי כן" בלבד, אלא צריך שיאמר לו אף על פי כן במתנה אני נותן לך, וכדתניא בפרק השולח (לז):, וכשהוא נותן לו לא יאמר בחובי אני נותן לך, אלא יאמר במתנה אני נותן לך, וכל שלא אמר לו כן לא יקבל ממנו. ע"כ. ולא ראה דברי הראשונים הנ"ל, דסגי ב"אף על פי כן". ואיתא בירושלמי, אומר משמט אני בשפה רפה, ויד המלוה

בעלי תשובה שגבו חובות אחרי השמיטה מבלי עשיית פרוזבול

(סו) ז"ל מרן אאמו"ר זיע"א: שעוד בהיותם חילוניים, ולא שמרו תורה ומצות, לא נהגו לעשות שאלתי מבעלי תשובה

רבי יהודה בן יוחנן [אולי צ"ל ר' יהודה בר יקר, וכמ"ש כן בשמו בשו"ת הרשב"ש סימן רנח]. וכן כתב בספר חקת הדיינים (עמוד רו), בשם בעל העיטור, שאין שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה. ושכן דעת בעל הלכות גדולות. ועוד. ע"ש. וכן כתב הרמ"א בהגה (ר"ס טז), בשם יש אומרים, ושעליהם סמכו כל המדינות האלה. ע"ש.

ויש להסביר עוד הטעם לזה, על פי מ"ש המנחת חינוך (סימן תעז) ע"פ דברי הטורי אבן (ר"ה ט:): "דקיימא לן שלשה דברים מעכבים את היובל, שילוח עבדים, והחזרת השדות לבעליהן, ותקיעת שופר ביוהכ"פ של יובל, ואם לא נעשו דברים אלו לא חל היובל כלל". לפי זה אם לא היו עבדים בישראל או שלא תקעו בשופר ביוהכ"פ של יובל, כשם שלא חל היובל כך גם שמיטת כספים אינה נוהגת, וכדילפינן וזה דבר השמיטה שמוט, שכל שלא נהגה שמיטת יובל אין שמיטת כספים נוהגת כלל. ע"ש.

והנה גם כמה מגדולי הרבנים הספרדים במקומותם נהגו להקל בזה. וכמ"ש בשו"ת הרשב"ץ ח"ג (סימן סד), שאמת הוא שיש

פרוזבול, ואחר השמיטות שעברו גבו חובותיהם מחוסר ידיעה. ועכשיו שחזרו בתשובה וזכו ללמוד תורה נסתפקו אם חייבים להחזיר החובות לכל אלה שהלוו מהם.

לכאורה היה נראה לפי דעת מהרש"ל בספר ים של שלמה (סימן מב), דהיכא שהשביעית משמטתו אפילו תפס המלוה מפקינן מניה. וכן הובא בספר ערך השלחן (חושן משפט סימן סז סק"ד). וכן העלה בספר פנים במשפט (סימן סז סק"א וסק"ה). לפי זה יצטרכו כל אלו שכבר גבו מעותיהם אחר השמיטה, להחזיר מה שגבו אחר השמיטה.

אולם הנה מצאנו לכמה גאוני עולם שסוברים שאין השמיטה נוהגת בזמן הזה כלל, וכמ"ש המאירי (גיטין לו). וז"ל: שלדעתינו מה שאמרו (בגיטין לז). רבנן דבי רב אשי מסרי מלייהו אהדדי, אינו אלא ממדת חסידות ולזכר בעלמא, שאילו היתה נוהגת בחיוב מן הדין, לא היה מספיק להם במסירת מילי לחבריה, אלא דוקא לדיינים הקבועים, אלא ודאי שלזכר בעלמא היו עושים. ע"כ. וכן כתב עוד המאירי בספר מגן אבות (סימן טו עמוד סז), ושכן מצא בתשובה להרב

חוט המשולש שבסוף ספר שו"ת
התשב"ץ (סימן כב). ע"ש.

גם בשו"ת מהרימ"ט חלק ב (סימן
קיג) כתב, הנה שאלה זו
חקרנוה, ושאלנו לנתיבות עולם
מקדושים אשר בארץ החיים, ונודע
לנו שהיו מורים ובאים לגבות
חובותיהם, בין מלוה בשטר ובין
מלוה על פה, אחר שנה שביעית.
ואם היה שום חכם רוצה לשמט
החוב שעברה עליו שביעית, רבני
הדור היו משתקים אותו בנזיפה.

ואף על פי שמסורת ההלכה היא
שהשמטת כספים נוהגת מדבריהם
בכל זמן ובכל מקום, מ"מ ראינו
בכל המקומות הרחוקים אשר
שמענו שמעם שאינם משמיטים
חובותיהם וגם אינם כותבים
פרוזבול. ע"ש.

וכן כתב הגאון מהרח"ש בשו"ת
תורת חיים ח"ב (ס"ו ל), שהנה
הרב הגדול הדיין המצויין שבעירנו
[מהרשד"ם], אחר שראה את עדותו
של רבו מהרלנ"ח, נהג שלא לדון
דין שמטה, וכמדומה לי שהרב
מהרש"ך שלא כתב כן, הוא משום
שלא ראה תשובת מהרלנ"ח, ולכן
לא הזכירו בתשובתו, אולם אילו

הרבה מקומות שאין נוהגים
בהשמטת כספים, ואינם יודעים
ממנה כלל. ובמקום הזה הורה
הריב"ש לגבות חוב אחר שעברה
עליו שמטה. וגם הוא בעצמו גבה
חוב שהיו חייבים לו וכו'. ע"ש.

וכן כתב גם בשו"ת מהרלנ"ח (ריש
סימן קמג), והובא בשו"ת
מהרשד"ם (חלק חושן משפט סימן קפו),
שכבר נהגו במקומות מושבותינו
לגבות שטר חוב שעברה עליו
שביעית.

וכן כתב עוד בשו"ת מהרשד"ם
(תאה"ע סימן רכז), וז"ל: שאף
שהיה בדעתי לנהוג דין שמטת
כספים בזמן הזה, מ"מ אחר שראיתי
דברי מורי מהרלנ"ח בתשובה
שכתב, שנתפשט המנהג שלא
תועיל טענת שמיטה, חזרתי בי,
הואיל ושמיטה בזמן הזה מדרבנן,
ויש מי שאומר שאין שמיטה נוהגת
בזמן הזה, ואף על פי שהיא סברא
יחידאה, מ"מ בצירוף שאנו רואים
שהמנהג שלא לנהוג בשמטה הוא
מזמן רב, כמ"ש הרא"ש בתשובה,
וכ"ש עתה שמעיד לנו גברא רבה
שלא תועיל טענת שמטה, אין ספק
שיש לעשות עיקר מדברים אלו.
ע"ש. וכן כתב מהר"ש דורן בשו"ת

ראהו היה כותב בפשיטות שאין שמטת כספים נוהגת. ע"ש.

הני רבוותא, שאין השמטת כספים נוהגת בזמן הזה. ע"ש.

וכן כתב בשו"ת שני מאורות הגדולים להגאון ר' יהושע חנדאלי (סימן טל), דכולי עלמא יודו בנ"ד שנהגו העולם שאין משמיטים החובות, והוה ליה כמו שהתנו בשעת הלואתם. וכן גזר אומר הגאון מהר"ל בן חביב בתשו' (הנ"ל), ואף תלמידו מהרשד"ם כשראה דברי מהרלנ"ח חזר בו ממה שכתב בתחלה שהשמטה נוהגת בזמן הזה, וכמו שהעיד בעצמו (סימן קפ"ו).

וכן עלו בהסכמה רבני סלוניקי מהר"י קובו ומהר"ש אמריליו שלא ינהגו בדין שמטה בזמן הזה. ונדפסה הסכמתם הנ"ל בסוף שו"ת עדות ביעקב.

וכן כתב בספר פנים במשפט (סימן סז סק"ג), שבעיר איזמיר המנהג ברור מימי עולם ושנים קדמוניות שאין נוהגים כלל בהשמטת כספים, ולא שמענו מעולם מי שטען טענת השמטת כספים. ויש הסכמה בעירנו מאת הגאון מהר"י הכהן והגאון מהר"א בן עזרא, ששום חוב לא ישמט, ונדפסה הסכמתם בספר עבודת משא (סימן סה אות ה), ומעתה הדבר ברור שבגלילותינו הטוען טענת השמטת כספים הבל יפצה פיהו. ע"ש.

וכן כתב בשו"ת דברי ריבות (סימן ק), שאם יש מנהג קבוע בעיר שאינם נוהגים בהשמטת כספים, חייב הלוח לפרוע למלוה את חובו, כי מנהג קבוע מבטל הלכה. ע"ש. [ועיין עוד בנוסח השאלה אשר בשו"ת הריטב"א סימן קצ"ו].

וכן כתב הגר"ח פלאגי' בספר רווח חיים (חושן משפט ר"ס סז) שהסכמת עירנו איזמיר מקדם, שאין השביעית משמטת. כמ"ש בספר עבודת משא (סימן סה). ע"ש. ועיין עוד בשו"ת מהריב"ל חלק א (סימן זז), ובשו"ת לחם רב (סימן צה), ובשו"ת תורת חסד פרחיה (סוף סימן רס"ו), ובספר מטה שמעון ח"ג

וכן כתב בשו"ת פרח מטה אהרן ח"א (ס"ס קטו), שמכוון שרבו הפוסקים האחרונים שכו' להדיא שאין השמטת כספים נוהגת בזמן הזה, הרב מהרלנ"ח ומהרשד"ם ומהרימ"ט וסיעתם, ואין מי מרבותינו האחרונים שיאמר שנוהגת, אם כן פסקינן הלכה ככל

לדעת הרמב"ם, ולדברי רש"י היא שנת הששית לשמיטה, ולדברי ר"ת היא שנה ראשונה לשמיטה. ובשו"ת התשב"ץ ח"ב (סימן צט) כתב, שנת השמיטה לדעת ר"ת היתה בשנת קע"ב, וכן דעת ר"י, ולרש"י היתה זאת בשנת קע"א. וכן תופס עיקר הרא"ש ז"ל, אבל כדעת ר"ת תופסים עיקר האחרונים ז"ל, ולכן כל שלא עברו על החוב כל אותן שמשות לכל הסברות יש להקל, ולדונו כספק דרבנן ולקולא. ע"ש.

גם בשו"ת המבי"ט חלק א (סימן כא) כתב, כי הראשונים לא יכלו להכריע בודאי איזו היא שנת השמיטה שנולדה ממחלוקת זו, ועל ידי זה רפו ידיהם מלנהוג איסור בפירות של גוי בשביעית וכו'. ועיין עוד בשו"ת אבקת רוכל (ס"ס ד). וראה עוד להגר"י ענגיל בספר אוצרות יוסף שביעית (עמוד צו) שכתב בשם הדרישה יורה דעה (סימן שלא), שהספק במחלוקת זו נמשך לשלש שנים,

ובשו"ת בית יצחק ח"ב מיוורה דעה (סימן קכא), צירף בנידונו ספק בחשבון שנת השמיטה. וכן כתבו בשו"ת שער המים (ס"ס ד), ובשו"ת שאילת יעקב (סימן קה).

(בקונטרס שו"ת מירא דכיא סימן א), ובספר נוה שלום (חידושי פוסקים ס"ס יד).

וכתב בשו"ת כתב סופר (חושן משפט ס"ס ט בדה"ח ואחר הצעה זו), דכיון דהוי פלוגתא דרבנותא אם השמיטה נוהגת בזמן הזה לפחות מדרבנן, או אינה נוהגת כלל, אזלינן לקולא למלוה, ככל ספקא דרבנן לקולא. ע"ש.

ואף על פי שמנהגינו כדעת מרן וסיעתו, ששמיטה נוהגת בזמן הזה, וכמ"ש החקרי לב חלק חושן משפט מהדורא בתרא (ח"ב סימן ח). וכן מנהגינו בארץ ישראל, להקפיד לעשות פרוזבול בסוף השנה השביעית. וכן כתב מרן הבית יוסף (סוף סעיף לב) וז"ל: וכן המנהג פשוט בארץ ישראל וסביבותיה לכתוב פרוזבול בערב ראש השנה של מוצאי שביעית. וכן נהג מורי הרב הגדול מהר"י בי רב. עכ"ל.

מ"מ כדי להקל על בעלי תשובה, י"ל שאם עברה רק שמיטה אחת, ובשנה שאחר השביעית בא המלוה לגבות חובו, יש לצרף לסניף המחלוקת שנפלה על זמן שנת השמיטה, וכמ"ש בפסקי רבי אליהו מלונדריש (עמוד ח), ששנת חמשת אלפים יא, היא שנת השמיטה

(בקונטרס מעט צרי הלכות תשובה פ"א).
ועיין עוד בשו"ת קרן לדוד (סוף סימן
צד).

ולפי זה בנ"ד שכבר נגבה החוב
בשביעית "בשוגג", ושביעית
בזמן הזה מדרבנן, והלוה שילם
למלוה מרצונו הטוב, לית לן בה.
וגם לפי מ"ש השער משפט (סק"ד)
הנ"ל, דליכא בהא איסור גזל, דהכא
מרצונו הטוב שילם את חובו
למלוה, בודאי שכבר נתייאש ממנו.
וכתב הקצות החושן (סימן קסג סק"א),
ע"פ דברי הרמ"א שם, שלענין חוב
פשיטא שהוא נקנה ביאוש, קל
וחומר מדין אבדה שנטלה על מנת
לגזולה, לפני היאוש, שהוא חייב
בהשבה, אף על פי כן לאחר יאוש
קני לה, כיון דלאו באיסורא אתא
לידיה, דכי מטי לידיה בהיתרא אתי
לידיה, כמ"ש הרמב"ן במלחמות
(פרק אלו מציאות), והובא בש"ך (חושן
משפט סימן רנט סק"א). אלא שהיה צריך
ליטלה על מנת להשיבה, ומכל
מקום אחר יאוש קנאה, מכל שכן
חוב. ע"ש.

ויש לצרף לסניף מ"ש רבינו אליעזר
ממיץ בספר היראים (סימן רעח),
שכל זמן שלא אמר לו המלוה

ועיין עוד בברכי יוסף יורה דעה
(סימן שלא ס"ק ג), ובשו"ת יביע אומר
חלק י (סימן מב אות ח).

ולפי זה כיון שבכל שנה
מהמחלוקת אחר שגבה
המלוה את חובו (אף שלא מגיע לו על
פי הדין), מכל מקום נעשה מוחזק
בממון, ואין להוציא ממון מן
המוחזק בצירוף הספקות הנ"ל.
ולפי מ"ש הרב שער משפט (סימן סז
סק"ד), דלגבי המלוה אף אם שביעית
משמטתו, ליכא איסור גזל, אלא
איסור דרבנן, דשביעית בזמן הזה
דרבנן. ע"ש.

והנה לפי מ"ש הנתיבות (בחושן
משפט סימן רלד), שהשוגג
באיסור דרבנן אין צריך כפרה. וכן
כתבו בשו"ת תורת חסד מלובלין
(חאו"ח סימן לא אות ה), ובשו"ת מאיר
נתיבים (סימן עג), ובשו"ת בית
שערים (חאו"ח סימן קיב), ובשו"ת
אבני צדק (חאו"ח ס"ס מה), ובשו"ת
שערי צדק (חאו"ח בסוגיא דבריהה דף לט
ע"ג), ובשו"ת מנחת אלעזר ח"א
(סימן ה), ובשו"ת אפרקסתא דעניא
ח"ד (סימן שנא ב"ה ובאמת), ובספר
משפט שלום למהרש"ם (חושן משפט
סימן רלד סעיף ג). וכן צידד הגאון
מקוטנא בספר ישועות מלכו

משמט אני, חייב הלואה לפרוע את חובו, ואינו רשאי לעכבו וכו'. ע"ש. גם יש לצרף לסניף מה שכתב הרב בעל העיטור (ערך פרוזבול דף עו סע"ב), דהא דהמחזיר חוב בשביעית צ"ל משמט אני, היינו דוקא בשביעית עצמה, נוס"ל כהרא"ש פ"ד דגיטין סימן כ, שכל שנת השביעית משמטת. אבל המחזיר חוב אחר שביעית, אין צריך. וכן פירש הר"ש. ע"כ.

"המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה הימנו" (שביעית פ"י מ"ט). ואין האיסור אלא רק לדרוש את החוב, אבל לא לקבלו, ומה גם להחזירו. ומטרתו של הפרוזבול היתה כדי להגן בעד המלוה בשעה שיחפוץ הלואה להשתמש בדין השמטה לרעה ולא יחזיר את החוב ברצונו הטוב, אבל בשעה שהוא מחזיר בעצמו את חובו, אז מיותר הפרוזבול לגמרי. וצ"ע.

וע' לרבינו בחיי (דברים טו, א) שכתב, בשמטה לא הזהיר הכתוב אלא למלוה שלא יגוש את רעהו, אבל אם הביא לו הלואה את חובו מדעתו מותר לו לקבלו מידו. וכן אמרו חז"ל המחזיר את חובו למלוה אחר שעברה עליו שביעית, רוח חכמים נוחה הימנו. ע"ש. ומשמע מדבריו דמה שאמרו שצריך המלוה לומר משמט אני, אינו לעיכובא.

ובשו"ת חתם סופר (חלק חושן משפט ר"ס קיג) כתב, הא דבעינן בית דין של גדולי הדור, דאלימי לאפקועי ממונא, נראה שזה היה בזמניהם שהכל היו נוהרים בדין שמטת כספים, ובית הדין היה מפקיע ממונו של הלואה שלא מרצונו, ולזה צריך בית דין חשוב. אבל השתא שאין העולם נוהרים ואינם יודעים מזה כלל, ולא עלה על דעתו של הלואה כלל שהשביעית משמטתו, אפילו אם נאמר לו הדין, הוה ליה ממש אומדנא דמוכח כאילו התנה ואמר על מנת שלא תשמטני בשביעית. והצנועים שעושים פרוזבול לא באו אלא לאפקועי איסורא. ע"ש. וזה סמך חשוב להקל לבעלי תשובה.

וכן כתב הגאון רבי חיים ברלין בשו"ת נשמת חיים ח"ד הנד"מ (בסוף הספר עמוד עד) וז"ל: הנה עיקר דין השמטה מונח אך ורק באיסור לתבוע ולגבות חוב, אך לא בקבלת החוב, הילכך מותר לקבל מיד הלואה חוב, אם הוא מחזירו ברצונו הטוב. וכבר אמרו חז"ל:

סח. שטר חוב שעברה עליו שביעית, ולא נכתב עליו פרוזבול, מוציאים אותו מיד המלוה להחזירו ללוה, הואיל וכבר נמחל שיעבודו של שטר החוב. סח.

קים לי כד' היראים, שאין זה דין של אפקעתא דמלכא, והלוה חייב לפרוע את חובו, ודחה, שמכיון שכל הפוסקים חולקים על זה וסוברים שממילא נפקע החוב, אם כן אפשר שאין המלוה יכול לטעון קים לי. ומכל מקום כיון שאם התנה על מנת שלא תשמטני בשביעית, תנאו קיים, ומסתמא אנן סהדי שאף הלוה היה מסכים ללוות אפילו על דעת שהוא חייב לפרוע לו את חובו וכו'. ע"ש.

סח מרן השלחן ערוך (סעיף לו), ומקורו מדברי בעל התרומות (שער מה אית ה), שכתב, שמכיון שהשמטת כספים נוהגת בזמן הזה, ושטר חוב שביד המלוה פקע שיעבודו אחר השמטה, מוציאים השטר שביד המלוה ונותנים ללוה. וכן השיב לי הרמב"ן, והסכים עמי. ע"כ. וכן כתב הרא"ש בתשובה (כלל עז אות ד), בשם הרמב"ן. ואסור למלוה להשהותו בתוך ביתו, מאחר שנמחל שיעבודו, וכדאיתא בשלחן

ובשו"ת שבט הלוי חלק ט (סימן רצא), כתב גם כן טעם להקל לבעלי תשובה בנ"ד, על פי מה ששנינו (שביעית פ"י מ"ט), המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה הימנו, אולם נראה דהתם מיירי שנעשה כדת, שאמר לו המלוה משמט אני, ואמר לו הלוה אף על פי כן, וכמו שמבואר במשנה שלפני משנה זו. וכן מפורש בהר"ש שם. ועיין עוד בספר לחם יהודה עייאש (דף סח ע"ד), ובספר מעשה רוקח ח"ג (דף סז ע"ג). מה שאין כן באופן שנתן לו לשם החזרת חובו, ולא נזכר שם שמטה כלל, והחוב שקיבל המלוה בחזרה לא נעשה כדת. והוי כהחזרתו בטעות, מחמת חוסר ידיעה, ולא נאמר ע"ז שרוח חכמים נוחה הימנו.

וראה עוד להגרש"ז אוירבך, בספר מנחת שלמה שביעית (פ"י מ"א עמוד רנח), שדן גם כן בענין בעלי תשובה, שגבו מכבר חובותיהם אחר שנת השמטה מבלי פרוזבול, ומתחלה חשב שיכול המלוה לומר

טט. ישראל שקנה מן הגוי שטר חוב שהיה חייב לו ישראל אחר, אין שביעית משמטתו. (ט)

ע. המוכר שטר חוב לחבירו, והלוקח לא עשה פרוזבול, ועברה עליו שנת השמיטה, אין הלוקח יכול לחזור ולתבוע את המוכר, כי איהו דאפסיד אנפשיה, שפשע ולא עשה פרוזבול. ואם כשמכרו כבר עברה עליו שמטה, טוענים ללוקח, שהמוכר היה לו פרוזבול ואבד, שחזקה לא שביק היתרא ואכיל איסורא. (ע)

תושב, וכיון שכן כל שלא זקף, הרי הוא כפקדון והקפת חנות וגזלה שכולם אין משמטים אלא אם כן זקף, ומלוה של הנכרי היא ואינה משמטת. כן נראה לי ברור. והובא בבית יוסף (סעיף יז). וכן פסק הרמ"א (סעיף יז).

(ע) חזון עובדיה על הלכות פרוזבול עמוד קי.

ערוך (ר"ס נז). וכן הוא בתשובות הרמב"ן (מוסד הרב קוק, סימן מב).

(ט) בן פסק הרשב"א בתשובה (ח"א סימן תשס"ט, וח"ב סימן רפב), שהדבר פשוט שאין שביעית משמטתו, כי ההלואה לנכרי אין בה השמטה לא מהם לנו, ולא ממנו להם, כמו ששנינו בספרי, לא יגוש את רעהו ואת אחיו, פרט לגר

מילואים

הערות בהלכה ובהשקפה

פרוזבול בהקפת החנות

א. הראוני לאורך אחד שהדפיס ספר בהלכות שביעית, וכתב לגבי הקפת החנות, שיש לחלק בין הקונה בחנות וכדו' בהקפה דרך קבע, שאף על פי שמשלם בסוף חודש, בזה אין שביעית משמטתו, משום שאין דרך לתבוע מיד, ולפעמים מקיפים שנה או יותר, והוי כקבע לו זמן לאחר שביעית, ואינה משמטת, לבין אם קנה בהקפה באופן חד פעמי שהחוב נשמט, משום שאין דרך להמתין שנה או יותר. וחלק בזה על היסוד שיסד מרן אאמו"ר זצ"ל.

אולם לא הבין את יסוד הדין, כי עיקר המחלו' אם דין שמיטת כספים הוא רק בענין הלואה, או גם בשאר חובות, והמעייץ היטב במקורות בחזון עובדיה פרוזבול (בעמוד ל"ה) מתבאר שהעיקר לדינא שרק בהלואה שביעית משמטתו. ושם האריך לבסס פסק זה. ואם כן כאן שאינה הלואה אינה משמטת. ותמוה היאך העלים מעיני הקורא דברים נפלאים אלו.

ובמה שכתב בהערה שם, שנראה כאילו ח"ו מרן חולק על הבית יוסף, הנה בחזון עובדיה הוכיח להדיא את דבריו גם מהשלחן ערוך, והיאך עשה את מרן זיע"א שכביכול לא ידע את יוסף וחולק על הבית יוסף, בעוד שכפי הנראה לא קרא ולא שנה את דבריו כלל.

פרוזבול בסתם הלואה שלושים יום

ב. עוד הביא מחלוקת באדם שהלוה לחבירו באמצע אלול תשפ"ב, ולא קבע לו זמן פרעון, האם אמרינן בזה דכיון דסתם הלואה שלושים יום הוי כקבע לו זמן לאחר שביעית, וממילא אין שביעית משמטתו, או דמאחר שלא קבע לו זמן פרעון, שביעית משמטתו. והביא שדעת הב"ח והתומים דשביעית משמטת. וכתב, דאף דלדינא מסתבר דברי המחייבים, נדלא משמט,

דסתם הלואה שלשים יום], מכל מקום יכול הלואה לטעון קים לי כדעת הפוטרים, ופטרור.

והנה מלבד שהעלים מעיני הלומד את דעתו של מרן זצוק"ל (בחזון עובדיה פרוזבול עמ' כ"ז) שכתב שאין שביעית משמטת, גם סילף את ההלכה, מכיון שבספר חזון עובדיה הוכיח מראשונים מפורשים שהוכיחו מהירושלמי (וכן דעת האור זרוע) דלא כהב"ח והתומים שפטרור, וגם רוב ככל האחרונים חיזקו פסק זה בצורה ברורה מאד, שאין שביעית משמטתו, והכתב סופר בחידושו לגיטין (לו.) הביא ר"ן מפורש דסבירא ליה שאינו משמט, וכמעט שסברת הב"ח והתומים דחוויה היא מכח כל הראיות שהביא בטוב טעם, ואם כן היאך העלים עיניו מכל זה, וכתב שעל כל פנים יכול הלואה לומר קים לי.

פרוזבול לתשלום משכורת לשכיר

ג. עוד כתב בכיוצא בזה לגבי פועל ושכיר, שאם לא שולם לו משכורת של סוף השנה, אינה משמטת משום שאין הדרך לתבוע מיד, מה שאין כן במשכורת ישנה שעברו כמה חודשים, שבזה הדרך לתבועו, שביעית משמטתו. אולם להנ"ל או' א' זה אינו, משום שגם זה אינה דרך הלואה, ולפי היסוד הנ"ל אין שביעית משמטת אלא בענין הלואה בלבד. ולפי סברא זו מה לי במשכו' שהדרך לתבועה לבין משכו' שאין הדרך לתבועה. ואין שום סברא בזה. ותמוה היאך כתב בפשיטות כאילו אין מחלוקת בדבר זה.

ירושת חוב

ד. עוד כתב בפשטות, שגם יתומים גדולים שירשו חוב אביהם, לא נשמט החוב, ולא הזכיר אפילו ברמז את כל מה שכתב מרן זיע"א בחזון עובדיה פרוזבול (עמוד מ"ב) שלכתחילה יתומים גדולים חייבים לעשות פרוזבול על חוב שחייבים למורישם, ורק אם לא עשו ועברה כבר שנת השמיטה טענינן להו שמורישם עשה פרוזבול ואבד. והיאך לא חשש להקל בפשיטות בדין זה, ולא הצריך אפילו לחומרא לכתחילה שיכתבו פרוזבול.

פרוזבול בבית דין חשוב

ה. עוד כתב, שכיון שלדעת מרן הבית יוסף בעינין לעשות פרוזבול דוקא אצל בית דין חשוב, לכן ספרדי שעשה פרוזבול עם דיינים רגילים, ולא בבית דין חשוב, לא מהני הפרוזבול אפילו בדיעבד. וחלק על מה שכתב מרן אאמ"ר זיע"א בחזון עובדיה להכשיר את הפרוזבול בדיעבד, וכתב ע"ד מרן זיע"א: "נוראות נפלאתי היאך חלק החזון עובדיה על השלחן ערוך, שפסל פרוזבול שנעשה בבית דין רגיל, והיאך נעשה מעשה להוציא נגד פסק מרן השלחן ערוך". ועשה את מרן זיע"א כאילו חולק על שלחן ערוך מפורש.

והנה לא עיין היטב בחזון עובדיה (פרוזבול בהערה עמ' מ"ט), ששם ביאר ענין זה בטוב טעם, דאף על פי דלכתחלה לדעת מרן השלחן ערוך בעינין בית דין חשוב, מכל מקום כיון ששביעית בזמן הזה מדרבנן, הוה ליה ספק דרבנן ולקולא, וגם מרן לא כתב כן אלא לכתחלה לחוש לכל הדעות, אבל גם מרן השלחן ערוך יודה שבדיעבד בזמן הזה ששביעית מדרבנן, יש להכשיר פרוזבול גם כשנעשה בבית דין רגיל. ולא דיבר אלא לכתחלה שצריך לכתוב הפרוזבול בפני בית דין חשוב, ולא להעמיד שלשה חכמים ולהקים בית דין עראי. אבל בדיעבד בודאי שיודה שהפרוזבול מהני בכל בית דין. ודו"ק.

פרוזבול בדיינים קרובים

1. עוד כתב, שצריך להקפיד שלא יהיו הדיינים או העדים קרובים למלוה, מפני שמעידים על דבר שבממון, וקרובים פסולים לעדות. וחלק על מה שכתב בחזון עובדיה שרשאים לכתוב פרוזבול בפני דיינים קרובים למלוה. אולם גם בזה לא הבין דברי מרן זיע"א, וכנראה קרא בקופיא כל מה שהאריך מרן בהערה שם, ושם (הערה יג) כתב דלכולי עלמא נמי סגי בהכי, ולא דוקא לתלמיד חכם, וכתב הבית יוסף (חושן משפט סימן טז) שכן נוהגים במצרים כדעת הרמב"ם שמותר לעשות כן לכתחלה כשהם תלמידי חכמים, וכן פסק בשלחן ערוך (שם סעיף כ). ועיין עוד בב"ח. ולדעת הרא"ש אף לכל אדם מהני במסירת דברים בעל פה. ומכיון שלהרמב"ם ומרן בת"ח

מהני לכתחלה, בדיעבד מיהא גם לשאר בני אדם שמסרו דבריהם בעל פה מוקמינן להו אדינא שלא להפקיע חובו, ויהיה רשאי לגבותו, וכל כתיבת הפרוזבול וחתימת העדים אינם אלא לכתחלה. נמצא דאפילו למרן השלחן ערוך בדיעבד מהני לכל אדם בלא עדים. ונמצא שמרן זיע"א כן התייחס לדעת מרן השלחן ערוך, והשיב כדרכו לבאר את הדברים היטב, והמחבר הנז' עשה את מרן כאילו חולק על השלחן ערוך, וזה דבר חמור להעלים מהקורא את האמת.

הפרוזבול אבד

ז. עוד כתב, בדין אדם שנקרע הפרוזבול שלו לפני ראש השנה של שנה שמינית, שבחזון עובדיה (עמוד ע"ט) פסק שאף על פי כן אין חובותיו נשמטים. ועל זה חלק וכתב, דלפי דעת מרן שצריך בית דין חשוב, משום שהפרוזבול הוא הפקרת ממון הלווה עבור המלווה. לפי זה חייב הפרוזבול להיות קיים במוצאי שביעית. אולם ביאר בחזון עובדיה שהעיקר כהחתם סופר שהפרוזבול אינו אלא לראיה בעלמא, שכבר גבו בית דין את חובותיו, ואם כן אפילו אם נקרע קודם שהגיע סוף השביעית, מהני. וכך כתבו בשו"ת יהודה יעלה אסאד (חלק ב' סימן קעט), והמהרש"ש בשו"ת תורת חיים חלק ב' (סימן ל). ע"ש.

מלבין פני חבירו בדבר הלכה

ח. ומחבר אחד כתב בהקדמתו, כי החולקים עליו בהלכה ברבים, יש בזה שפיכות דמים. והוא ככלל מלבין פני חבירו ברבים, אולם הנה הרמב"ם בפרק ז' מהלכות דעות כתב, שכל מה שאמרו שהמלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא היינו רק בדברים שבין אדם לחבירו, אבל בדברים שבין אדם למקום מכלימין אותו ומבזין אותו ברבים, ואין לחוש כמה שמלבין פניו. ואף מקללין אותו. כך כותב הרמב"ם. ומה עשו הראב"ד וכל גדולי הדורות שחלקו זה על זה בלשונות תקיפים, אטו אין להם חלק לעולם הבא. וצריך לדעת שכך היא דרכה של תורה, להעמיד את ההלכה בדרך של מלחמת קודש, כאשר הדבר הכרחי בשביל להעמיד את האמת. והחכם איננו נלחם ח"ו על כבודו, אלא על אמיתתה של תורה, וריתחא דאורייתא בוערת

בעצמותיו של הלומד תורה לשמה, למסור נפשו להעמיד את האמת של ההלכה. ונדמה בעיניו כי יש כאן חורבן בעולם אם חלילה יהיה איזה שקר בתורה הקדושה, דבר הלכה שאיננו מדוייק.

המיקל ברובו יבש יצאו לו בנים בעלי עבירה?

ט. עוד כתב בהקדמה לספרו: רואים אנו במשפחות רבות המקפידות בדקדוק ההלכה ולא מחפשים קולות להקל בכל דבר וענין, כל בניהם ובנותיהם ממשיכים בדרך ישראל סבא ביראת שמים טהורה, ובחפץ רב לישב באהלה של תורה, מאידך משפחות אשר אינם מקפידים בקיום ובדקדוק ההלכה, מהם אשר ילדיהם עזבו לצערנו את דרך התורה, והסיבה לכך היא פשוטה וכמו שכתבנו שמדקדוק קיום ההלכה זוכה האדם לקבל יראת שמים. ובדבר זה כמו בכל ענין חינוך הילדים הדוגמא האישית של ההורים היא הקובעת, ילד שרואה את אביו מקפיד בהלכות שבת קלה כבחמורה, גם בדברים שיש צדדים להקל בהם כמו פתיחת בקבוקים בשבת, הכנת תה בשבת עם שקיות תה בעירוי מכלי שני, חימום תבשיל שרובו יבש וכדו', הרי שיש לילד דוגמא אישית חיה וזה עדיף מאלף שיחות והערות שמדברים ומעירים ההורים לילדיהם. אמר לי יהודי חשוב שמתעסק שנים רבות עם נוער נושר, שאחת הסיבות העיקריות של נשירת בחורים מדרך התורה, לפי שלא יודעים להקפיד בקיום ההלכות כפי שצריך. ע"כ תורף דבריו.

והיוצא מדבריו שכל העושה כמו הקולות שמרן פסק ביביע אומר, בעשיית תה וקפה בשבת, להחזיר תבשיל שרובו יבש על הפלאטה בשבת, ולא שומע למה שהוא כתב להחמיר, יוצאים לו בנים שבבניקים. וכמה סבלן הנייר לסבול שטויות אלה, ודברים שמטילים דופי במרן מלכא זצוק"ל, אוי לדור שכך עלתה בימי לרמז ולכתוב דברים נגד מרן גאון ישראל זצוק"ל. איך אפשר להעלות על הדעת דברי שטות אלו, ועוד לחוקקם עלי ספר, ולתפוס דוקא דוגמאות של פסקי מרן זיע"א, והכל נובע מתוך חוסר הערכה כדבעי.

דברי הגר"ש שקופ בהערכה לרבו

י. וכבר כתב הגר"ש שקופ בהקדמתו לספר שערי יושר שכתב: ולא כל אדם רוצה לתלות החסרון בעצמו מחמת עומק המושג וחסרון המשיג,

וע' בגמרא ב"ק (כ.) בסוגיא דזה נהנה וזה לא חסר, דרב חסדא בעי מרמי בר חמא וכתב, שהענין הוא שבדבר שצ"ע ויגיעה תלוי עיקר הדבר "אם המתלמד מאמין במעלת המלמד" או אם לא יבין בראשונה, יתלה החסרון בעצמו, ויוסיף אומץ ליגע ואז יבין באחרונה, אבל אם דברי המלמדו קלים בעיניו, ולא שוה לו להתאמץ לעמול בהם, אז לא יקבל הדברים במשקל ראשון, יניחם או יבטלם בלבו ודיו. ולכן כאשר ידע רמי בר חמא את עומק הענין שרצה ללמדו, לא רצה ללמדו עד שיתאמת לו שרב חסדא משתוקק להתלמד ממנו. עכ"ל.

יא. ויש הטועים לחשוב שפסקי מרן זצוק"ל הם לבעלי בתים, ובני תורה חייבים להחמיר. ולכן יש מי שכתב שבני תורה צריכים להחמיר להמתין שש שעות אחר אכילת מאכלי חלב כדי לאכול בשר. כי כל הקולא היא לבעלי בתים. וכן בדין פסיק רישיה דלא ניחא ליה בדרבנן, גם אם מרן מביא בתשובתו גאוני עולם שהקילו בזה, כמו הרשב"א, מהר"ם מרוטנבורג, בית יוסף, רבי יצחק אלחנן, שואל ומשיב, רב פעלים, ועוד ועוד, אפילו הכי כל הקולא שלהם היא לבעלי בתים, ולא לבני תורה. וזו טעות, כי בכל פסקיו של מרן זיע"א הוא מסתמך על גדולי הדורות, ראשונים או גדולי האחרונים, ואטו הללו פסקו פסקיהם לבעלי בתים גרידא? ואם בן תורה ירצה לחוש להחולקים ניחא, אבל לומר שהפסק של גדולי הדורות הוא רק לבעלי בתים, אלו דברים שאינם נכונים.

המיקל יש לו נשמה פגומה?

יב. ויש שמצטטים בהקדמותיהם את דברי הכף החיים (סימן קנ"ח אות כ"ה) בעניין דקדוק ההלכה והחומרות והבריחה מהקולות. וז"ל: ועיין בשער הגלגולים (הקדמה כ"ב) שכתב דכשמעלין את האדם במעלות, כפי ערך המעלה שמעלין אותו צריך שיזדכך יותר, אפילו בדקדוקי מצוות כחוט השערה, ובכל מדרגה ומדרגה שעולה צריך מירוק מחדש. ע"ש. ואם כן כל שכן בדבר הזה צריך ליהזר, דקודם כל עושים חשבון עם האדם אם קיים הדינים הכתובים בשלחן ערוך, ועל כן חסידים נזהרין לילך אחר דברי המחמיר,

אף על גב דלפום דינא הוא מותר, והוא מפני שבעת העליות מדקדקים עמהם כחוט השערה כזכור.

גם בספריו של הרה"ג יעקב חיים סופר, בכמה מקומות הביא את מה שכתב מו"ז הרב כף החיים, שמי שמרבה להקל, יש בו נשמה פגומה. וכל איש כפי גבורתו, וכל אשר נשמתו זכה ביותר תאווה נפשו לעשות חומרות וחסידות ביותר. וכל אשר אין נשמתו מתוקנת כל כך תאווה נפשו לילך אחר הקולות, וסימנין בתר עניא אזלא עניותא, ובזה יוכל האדם להבחין את עצמו, כמו שכתבו בעלי המוסר. ע"כ.

אולם הדברים אינם כפשוטם, דאטו בית הלל שמקילין בד"כ נגד דעת בית שמאי, אטו ח"ו נשמתם פגומה, ואטו מרן הבית יוסף שבדרך כלל מיקל יותר מהרמ"א, בפרט בהלכות פסח, אטו ח"ו נשמתו פגומה, דבר זה אי אפשר לשומעו ולא להולמו כלל. ומה שנתלה בדברי הרב כף החיים הנ"ל, הנה אין כוונתו במה שנפסק בראשונים ובשלחן ערוך להקל באיזה דין, שהרי בזה שמורה לרבים כד' השלחן ערוך הרי הוא עושה כדין, ולמה ייתבע על כך, וכן במה שאמרו בגמ' הוריות ובכמה דוכתי דבית שמאי ובית הלל הלכה כבית הלל, אף שדרכם להקל יותר מבית שמאי, הנה העושה כבית הלל אמאי יתבע על כך, אחר שעושה כדין, ואטו בית הלל, או מרן השלחן ערוך, שמקילין בכמה דינים נשמתם פגומה ח"ו. ואדרבה אם יורה לרבים להחמיר נגד מרן, הרי זה מזלזל בכבודו של מרן שכביכול לא היה ירא הוראה, והוא ירא הוראה יותר ממרן. וכפי הנראה כוונת הרב כף החיים לאותם שנשאלים בדבר הלכה, ומיד מזדרזים להשיב בכל דבר להקל, גם כאשר לא עיינו עדיין בדבר, ואלו המקילין בלא עיון תחלה, נשמתם פגומה, שמיד מקילין בלא להתבונן ולדעת את הפוסקים. אבל המקילין כפי דעת בית הלל, או דעת השלחן ערוך, או אחר שעיינו ולמדו את הסוגיא, בודאי שאין נשמתם פגומה חלילה. וכן אותם שנשאלים בדבר הלכה ואינם יודעים את ההלכה ובינתיים עד לבירור הלכה יש בהם יראת ההוראה, ומורים להחמיר מחשש להכנס בספק איסור, בודאי שעצם חששם זה להחמיר מורה על נשמה גבוהה, אבל אחר שעיינו בדבר והגיעו למסקנא שהדבר מותר, אין בזה שום פגם כאשר יורו להקל. ודו"ק היטב.

ונתבונן שבהרבה דברים שיש שנהגו להחמיר בהם, המעיין במקור הדין יראה שכנראה שנהגו כן מפני חוסר ידיעת כללי ההלכה, או חוסר ידיעת ספרי השות"ם, או מפני שנרתעו מלהכריע באותו הדין, ולכן החמירו כולם בדבר. וכמו שפירש רש"י (ביצה ב: ד"ה כה) שכח האוסרין אינה ראייה, שהכל יכולים להחמיר ואפילו בדבר המותר. ע"כ. אבל טוב לו להשמיענו כח דברי המתיר, שהוא סומך על שמועתו ואינו ירא להתיר. והיינו שהמתיר חותר וחוקר להביא ראיות ואסמכתאות לדבריו, ועל פי זה מתיר הדבר על פי כללי ההלכה. ונמצא שמי שמחמיר בכל דבר מחמת הספק אין זו הנהגה נכונה.

דברי מרן החיד"א אודות הספרדים

יג. ונודע מה שכתבו המקובלים (חסד לאברהם מעין ה, נהר כה) ששורשם של בית הלל הוא במידת הרחמים, ולכן היו מקילים, ואילו בית שמאי היו במידת הדין, ולכן החמירו, ולעתיד תהא הלכה כמותם. וכן כתב רבי אברהם בן הגר"א (בפירוש התפילה ברכת יוצר בשם אביו).

ו**כתב** מרן החיד"א (פתח עיניים אבות ה, כ) שלפי זה יש לבאר את המשנה באבות (ה, כ) כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים זו מחלוקת שמאי והלל, כלומר שלעתיד לבוא תהא ההלכה כבית שמאי, וזו כוונת המשנה סופה להתקיים.

ומה היתה שורש המחלוקת בין בית הלל לבית שמאי? מבואר בזוהר הקדוש (רעיא מהימנא לפרשת פנחס, דף רמה ע"א), שהלל הוא מצד הרחמים, שזה "ספירת חסד", ואילו שמאי מצד הדין, שזה "ספירת הגבורה".

וכן כתב ה"בן איש חי" בספרו "בן יהודע" (שבת כא: ד"ה "בש"א"). זו הסיבה שבית הלל הקילו בפסקיהם ונהגו בדרך של קירוב, מאחר והם "חסד". לעומת זאת, בית שמאי החמירו בפסקיהם ונהגו בהקפדה, מאחר והם מ"צד הדין".

וזו לשון החיד"א: הספרדים בחסד, ומשום הכי הם משוררים מעט, ולא עלו לבית שני (לספירה השנייה בעשרת הספירות) שהיא מסוד הגבורה, ומשום הכי בוכים בתשעה באב יותר מכל הקהילות הקדושות. אבל אשכנזים גבורה, ומשום הכי משוררים הרבה, ומפסיקים במידת הגבורות, דיש הפסק ביניהם. ומחמירים בדינים כמידת גבורה, והספרדים מקילים כי הם חסד. ויש קטרוג בין ספרדים לאשכנזים שהם הפכיים.... (קונטרס מסעות, כתב יד, ניו-יורק, סימן קלא 5, דף 133ב, מובא בספרו של מאיר בניהו "רבי חיים יוסף דוד אזולאי" חלק א' עמוד קסה). וכן כתב מרן זצוק"ל בספרו "מאור ישראל" (דרושים, עמוד רלב).

אוסוף ואבאר כי על פי הקבלה "מידת החסד" משולה למים, ואילו "מידת הדין" משולה לאש. והנה, דרכם של המים לחלחל באדמה למקום הנמוך ביותר, רמז לענווה. דבר נוסף, המים גורמים לאיחוד בין הנפרדים, כגון: המים מגבלים ומחברים את גרגירי העפר לגוש אחד [לעומת האש אשר פונה לכיוון מעלה, וגורמת להפריד בין הדבקים].

גדר "כוחא דהיתרא"

יד. והנה יש כאלה שטועים בכוונת מרן אאמו"ר זיע"א במה שהיה מרבה לדבר אודות כוחא דהיתרא, וסבורים בדעתם שכמעט על כל דבר יש להקל, וכמעט אין דבר האסור לדעתם. וזו טעות בהבנת המושג כוחא דהיתרא עדיף, וצריך לדעת שעולם ההלכה אינו בידינו כחומר ביד היוצר לעשות בה ככל שאנו חפצים, דהנה חז"ל (ברכות ס. עירובין עב: ביצה ב: ועוד) אמרו, "כוחא דהיתרא עדיף", וכתב רש"י (ביצה שם ד"ה דיהתרא): טוב לו להשמיענו כח דברי המתיר, שהוא סומך על שמועתו ואינו ירא להתיר, אבל כח האוסרין אינה ראייה, שהכל יכולין להחמיר, ואפילו בדבר המותר. עכ"ל. וראה בזה בשו"ת יביע אומר חלק ד' (חלק אורח חיים סימן נ אות ג). וחלק ו' (חלק אורח חיים סימן מב אות ג). וביאור הדברים שהאוסר אינו מראה את כוחו, משום שכל בר בי רב דחד יומא יכול לעמוד ולאסור את המותר, מתוך חשש יראת שמים ויראת ההוראה, ברם, תלמיד חכם העמל ושוקד על לימודו כוחו להתיר דבר מסויים, ומראה בכך את כוחו שאינו ירא להתיר לאחר שעמל בסברות הפוסקים, ואמנם כל זה במקום צורך וכדו', אבל אם אינו

מקום צורך ורוצה לחוש לכל הדעות, אין הכי נמי רשאי להחמיר לעצמו ותבוא עליו ברכה. וראה עוד בארוכה בספר אגרת לבן תורה (פרק ט). וכך לימדנו רבן של ישראל מרן אאמו"ר רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל.

היתר עגונות

טו. וניחזי אנן שלמרות שמרן זיע"א היה לו כוחא דהיתרא, והתיר קרוב ל-950 עגונות של מלחמת יום הכפורים, לאחר שישב על כל תיק ותיק בעיון, ובמשך חודשים רבים, עד שעלה בידו להתיר את כל העגונות של המלחמה על פי בסיס הלכתי נרחב, כמו שהאר"ך לבאר ביביע אומר חלק ו' (אבן העזר סימנים ג-ד). עם כל זה היו הרבה הלכות שמרן זיע"א החמיר מאד בהם, כמו פאה נכרית, ועוד, דמה שאסור אין לנו כח להתיר. ושאני ענין העגונות, שכבר כתב רבי יואל סירקיש, הב"ח (נולד לפני 460 שנה, שנת שכא, והיה בתקופתו של מרן) בספרו שו"ת הב"ח (ס"ס סד), בפס"ד להיתר עגונה, שעל העגונה אמר שלמה המלך: ראיתי דמעת העשוקים ואין להם מנחם, וכל מי שמתיר עגונה אחת בזמן הזה כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים העליונה, ע"כ. ובשו"ת שבות יעקב חלק א' (היה לפני 350 שנה סימן יד) התיר לקבל עדות בשבת על ידי בית דין מאיש מסוכן כדי להתיר עגונה, ולא להמתין עד מוצ"ש, שאין לך שעת הדחק גדולה מתקנת עגונות, ושאין להתעצל בדבר כמו שאין להתעצל בפקוח נפש. ע"ש. גם מרן הבית יוסף בספרו שו"ת בית יוסף (אה"ע דיני גוי מסל"ת ס"ס י) משוה דין היתר עגונה לדיני נפשות. גם הראשון לציון הנדיב לב (בנו של הראשון לציון החקרי לב) מביא בספרו שו"ת נדיב לב (אבן העזר סימן ו') מ"ש החיד"א בשם הגאון המקובל מהר"א חיון, שיש צער לשכינה כשיש עגונה, ועל זה נאמר, בתולותיה נוגות והיא מר לה, ומי שמתיר עגונה עושה נחת רוח לשכינה. והרבה אחרונים האריכו בשבח ההיתר לעגונה.

סיפור שקר בענין עגונות מלחמת יוהכ"פ

וכאן המקום לציין, כי הראוני את מאמרו של הרב שרמן נרב צבאי לשעבר, ודיין בביה"ד הגדול, שכתב בעלון מעלין בקודש (53) שהרב אלישיב ביקש ממנו לעבור על פסקיו של מרן בעגונות מלחמת יוהכ"פ, ובדק תיק

מסויים באופן אקראי, שלפי דעתו היה נראה שאין להתיר את העגונה, ועלה אל הרב אלישיב, שגם אמר לו כך, ומרן זיע"א ביטל את דעתו, ובסופו של דבר בא הרוג ברגליו. ע"כ. וסיפור זה אינו נכון, וביודעי את הדבר בבירור אומר, שהאמת היא שמרן לא רצה להתיר, והאשה התחננה להתיר, ואמר לה מרן שתמתין עד שיחזרו כל השבויים ממצרים, ואחר כך מסוריה, ויבדוק ויראה מה ניתן לעשות, אבל לא התיר אותה. ולאחר שבעלה חזר יחד עם שאר שבויי סוריה, ראה מרן שמן השמים עיכבו בעדו מלהתירה. ונמצא שהיתה למרן זיע"א סייעתא דשמיא שהתיר 934 עוגנות, ואף אחד מהם לא חזר, רק אותן אחד שלא התיר אותה, חזר. ומה שמספר הרב שרמן שהרב אלישיב ביקש ממנו לעבור על כל התיקים, הנה לא יתכן הדבר שהרב אלישיב יתן לרב צבאי צעיר, שכל ימיו בקרב חיילים וחיילות חילוניים, ושומע דברי ליצנות ניבול פה וכפירה, האם איש כזה ראוי לעבור על פסקיו של גדול הדור. ובפרט שבתקופה ההיא, שנת תשל"ד, היתה למרן זיע"א ידידות גדולה עם הרב אלישיב, והיה מגיע כל שבועיים שלוש לביתו של מרן להתייעצות, עד שנת תשמ"א, שאז גבה טורא בנייהו [על רקע מינויו של הרב אברהם דב אויעבראך מטבריה, לאב"ד בטבריה, בניגוד לדעתו של הרב אלישיב, בשל כך שהיה צורך לאשר באותו דיון את מינויו של הרב רוזנטל מחיפה. ולזה הרב אלישיב התנגד. ומאז נפרדה דרכם של מרן זיע"א והרב אלישיב צ"ל]. וברור לנו שהסיפור שסיפר הרב שרמן נובע מכך שלעת זיקנה איננו שולט בזכרון היטב, כידוע.

לא לאסור את המותר

טז. ובירושלמי (פרק ט' דנדרים) אמרו, לא דייך במה שאסרה תורה אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים, והגאון הרב אפשטיין בספרו ערוך השלחן כותב, שבכל תשובה צריך לחתור להתיר, ורק אם א"א יש לאסור. ובגמרא חולין (מד:) אמרו, איזהו ת"ח זה הרואה טריפה לעצמו, ופירש רש"י שכשנולד ספק טריפה בבהמתו ורואה בה טעם לאסור ולהתיר, אינו חס עליה ואוסרה. אך הרשב"ץ בספר יבין שמועה פירש: וקבלתי מאבא מארי שהפירוש איזהו תלמיד חכם הרואה טריפה לעצמו, כלומר שמתירה מתוך פלפולו העמוק, וזהו דבר של חשיבות דמסיק בכוחא דהיתרא.

ובזה פירשו מה שאמרו בגמרא ברכות ח. גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים. יש מפרשים, שהחכמים היו משתבחים כשהיו רואים טעם להתיר בטרפות, כדאמרין בפרק חלק (ק.), רבא כי הוה אתי טרפתא דבי בנימין אסיא לקמיה והוה חזי בה טעמא להיתרא, אמר להו חזו דקא שרינא לכו עורבא, כלומר אלמלא הוראתי להיתר היתה נאסרת לכם כעורב, כי לא כל אדם יש בו חכמה למצוא טעם נכון להתיר בספק טרפות. ובזה היו בודקים התלמידים אם הגיעו להוראה אם לא. וזהו שאמר רב חסדא איזהו תלמיד חכם זהו הרואה טרפה לעצמו, שאינו צריך להראותה לאחרים, אלא מתוך חכמתו הוא כדאי להורות להתירה לעצמו. ואילו כוונת רב חסדא היתה לאיסור, היה אומר איזהו חסיד זה המוציא טריפה לעצמו, או איזהו ירא שמים, ואילו תלמיד חכם ענינו הוא להראות כוחא דהיתרא, אבל האוסר אינו מראה כח חכמה, וזהו שסיים על זה גיע כפיך כי תאכל, כי מתוך היגיעה שיגע בתורה ומצא טעם להתיר הוא אוכל.

וכיוצא בזה כתב הט"ז (אבן העזר סימן כה), שיש ת"ח המסגף עצמו בנידודי שינה ועוסק בתורה, ויש שישן כראוי למען יחזק כחו שיוכל להבין בדברי תורה, בבחינת בכל דרכיך דעהו. וזה האחרון יכול להבין בשעה אחת מה שהראשון זקוק לשעתיים, ובודאי שיש לשניהם שכר גדול, וזה שאמרו שוא לכם משכמי קום, ומאחרי שבת בלילה, וכו'. ע"ש. וכמבואר כל זה במאור ישראל ברכות שם.

יז. כמו כן היה לו כוחא דהיתרא עצום במה שהכיר ביוצאי אתיפיה כיהודים, לאחר ששלח תלמידי חכמים לאתיפיה וחקר אחר דרכיהם, ובדק שאינם נישאים אלא לאחר בדיקת שבעה דורות לפניהם, ושמרו בכל הדורות על מצוות עיקריות שבתורה, ולכן סמך על הרדב"ז והמהריק"ש שקבעו שהם יהודים, [מלבד כמובן בני הפלאשמורה שיש מהם שהתנצרו ונתערבו בגויים], וכן היקל בכמה דברים ביביע אומר, כמו בדוד שמש, משחת שינים בשבת, עשיית קפה בשבת, היקל בכמה דברים בעניני טהרה, היקל בעניני יוחסין כפי המבואר ביביע אומר, ועוד ועוד.

החומרות שמרן זיע"א החמיר בהם

יח. וכבר כתבנו שעם כל הכוחא דהיתרא שהיה לו למרן זיע"א, בדברים שסבר שיש לאסור או להחמיר בהם, אזר כוח ואסר איסר בכל תוקף, והחמיר בהם. והוא זה שבזכותו הספרדים כיום מקפידים על בשר חלק, ואינם מסתמכים על בשר כשר, והחמיר בזה מאד. והוא זה שהחמיר לענין יין שיהיה הרוב יין, וגם לענין זמן רבינו תם הוא זה שהחדיר את הדבר שיש לחוש לדעת ר"ת במוצאי שבת ומוצאי יום הכפורים, ובזכותו רבים מחמירים ומניחין גם תפילין של ר"ת, וכן הוא זה שהחמיר מאד לענין פאה נכרית לנשים נשואות, והוא זה שהחמיר לענין רכישת כרטיס מפעל הפיס [אם כי לאחר שנים סבר שהמיקל יש לו על מה לסמוך], הוא זה שיצא נגד אותם המקילין בהדלקת חשמל ביו"ט, וגם הורה לאסור להשתמש במטרייה בשבת אפילו אם היתה פתוחה מע"ש. כמו כן החמיר בכיסוי ראש לרווקות בעת התפלה וברכות. וכן החמיר באמירה לגוי באיסורי תורה שלא כדעת העיטור והרמ"א. וכן הקפיד על חזרת הש"ץ במנחה, וכן החמיר לכתחלה כשיטת הבית יוסף לגבי בישולי גויים. וכן החמיר בערבה הצפונית לגבי השביעית. וכן החמיר שלא לומר סליחות בתחלת הלילה. כמו כן החמיר בענין תבואה חדשה כדעת מרן, ולא סמך על דעת הב"ח להקל בדין זה. וכן החמיר בצומות לבנות רווקות, שלא כדעת אחרים שהקילו בזה לנשים.

כן החמיר בעשיית סוכה על ידי סדינים, שהחזון איש היקל ומרן זיע"א החמיר בזה על פי הראשונים. וכן החמיר מאד בענין טבילה במים חמים או פושרים בשבת, ודחה דעת המקילין. וכן החמיר שלא להבדיל על קפה ומיץ תפוזים וחלב. וכן החמיר בענין אריות שנרקמו על הפרוכת, והורה לפרום את ציור האריות שעל הפרוכת. וכן החדיר בקרב המון העם לבדוק היטב ולרכוש אתרוג שאינו מורכב בודאות, ולפני ששים שנה היו הרבה אתרוגים מורכבים, וכיום התמעטו. וכן החמיר שלא לערוך ברית שלא בזמנה בימים חמישי ושישי. וגם החמיר בחולה שיש בו סכנה שיאכל בשיעורים, ודלא כהרב מבריסק שהיקל בזה. וכן החמיר במשחקים בשבת שלדידן הוּו מוקצה מחמת גופו. וכן החמיר שלא לכתוב פטום הקטורת על קלף וכדומה.

הא קמן שלמרות דכוחא דהיתרא עדיף, כשההלכה נוטה לצד החומרא, לא שייך לומר בזה כוחא דהיתרא עדיף.

ריבוי החומרות

י"ט. ואמנם מרן אאמו"ר זיע"א התמרמר רבות על מה שיש מורי הוראות שאינם בקיאים בפוסקים, ומורים לרבים שלא כדת, ותהי הארץ עדרים עדרים, ובפרט שיש המשתדלים מאד איך להמציא עוד חומרא ועוד חומרא על ישראל בפרט בעניני טהרה, והרי בדורות שלנו אין צריך להכביד על ישראל, כי מה שאסור זה אסור, אבל לא תוסף עליו פן תגרע ממנו. ומי שמוסיף גורע, ובפרט שמוסיפים חומרות בלי יסודות, דברים שלא מוכרח להיות דווקא כך, וכל שכן שמחמירים ביסודות שאין להם בסיס ויסוד. סתם מחוסר ידיעת ההלכה. וראה בכיוצא בזה בכרתי ופלתי על אחד בדורו, וסיים שם, אל תוסיף פן תגרע ממנו. וע' בשו"ת יביע אומר חלק י' (אורח חיים סימן נה) שכ', וכבר אמרו חכמים כשם שאסור להתיר את האסור כן אסור לאסור את המותר, כמ"ש התוס' (עבודה זרה מ.) בשם הירושלמי. וכן כתב הש"ך (יורה דעה סימן רמב, בקיצור הנהגת הוראות איסור והיתר סעיף ט') שאסור לאסור את המותר אפילו בשם עכו"ם, ואפילו במקום שאין הפסד, כי על הרוב מחמת שנאסר יש בו צד לקולא במקום אחר, והוי חומרא הבאה לידי קולא. ע"כ.

והנסיון הוכיח שמי שלא למד הלכה, אף שהתמיד בלימוד הש"ס וספרי הלמדנות, אבל לא עסק כלל בספרי השות"ים, כשהוא שומע איזה היתר חושב שזה יצא מבית מדרשם של חלק מאותם רבני צוה"ר המקילין בכל דבר, ומזלזל בכל היתר ששומע. אבל מי שלומד עניני הלכה בספרי האחרונים, ומרבה לעיין בספריו הכבירים של מרן אאמו"ר זיע"א, מתוודע לכל הפוסקים שהובאו שם, ומבין היטב מתי להקל ומתי להחמיר. ואמנם בודאי שלא הכל מותר, ושלא כמו אותם הסוברים שהכל בגדר מותרים לכם מותרים לכם, וכמעט אין דבר האסור אצלם, וזה ברור שאין זו הדרך ולא העיר, אלא מה שמותר מותר, ומה שאסור אסור, ואין אנו בעלים על התורה

לשחק בה כמו פלסטלינה, להקל בכל דבר. וצריך לזה יראת שמים ויראת ההוראה, ובקיאות גדולה בספרי הפוסקים, ובעיקר בכללי הפסיקה.

להקל על פי ספק ספיקא מפני השלום

כ. דוגמא לדבר שיש להקל מפני השלום, בספרדי המתארח אצל הוריו שעדיין לא חזרו בתשובה לגמרי, או שהגיע לחנוכת בית וכיוצא בזה בחוג מצומצם, והגישו לפניו בשר בקר בכשרות, אך הוא לא יודע מה רמת הכשרות, וחושש לשאול אותם איזה השגחה יש לבשר, מפני שעלולים להיפגע מכך, או שאם ימנע מלאכול עלולה להיגרם מחלוקת, רשאי לאכול מהבשר שהוגש לפניו בלי לשאול אותם מהי ההשגחה, משום שלהלכה יש כאן ספק ספיקא, שמא הבשר חלק, ושמא גם בכשר הלכה כהמתירים. וכמבואר כן בשו"ת יביע אומר ח"ה (חלק יורה דעה סימן ג). ובילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' בדיני טריפות. ונודע שלשי' הרמב"ם והשלחן ערוך דספק דאורייתא לחומרא הוא רק מדרבנן, אנו סומכים שפיר על כל ספק ספיקא, דבספק הראשון יורד דרגה לדין דרבנן, ועוד ספק הוה ליה ספק דרבנן לקולא. ולכן במקום צורך של שלום בית וכדו' יסמוך על הספק ספיקא.

עניני בישול בשבת

כא. וכיו"ב אנו מקילין במקום צורך במרק לח שרוצים לחממו בשבת שיהיה פושר, ועומד ליד הפלאטה עם ספר ומעיין בו, ובודק כל כמה רגעים אם נעשה פושר ואז מוציאו מהפלאטה, דסמכינן בזה על ספק ספיקא ומקילין. והארננו בזה בילקוט יוסף שבת כרך ג' סימן שיח. ראה שם.

וכן הרוצה להניח בשבת תבשיל שרובו לח, מרק, על פלאטה כבויה, כשיודע ששעון שבת ידליק את הפלאטה ויחמם את המרק עד כדי יד סולדת בו, אפילו הכי כשצריך לדבר הרבה מותר, כמבואר בילקוט יוסף שבת כרך ג', ולאחר שנים פסק כן גם בחזון עובדיה שבת ח"ד (עמ' שמח) והוא על פי ספק ספיקא, שמא כהפוסקים האומרים שאין בישול אחר בישול בלח, ושמא כהפוסקים שבגרמא שרי. ואף דהכא איירי להתיר איסור תורה, אפלו הכי

מקילין על פי ספק ספיקא. וכן הדין לגבי בשר בהכשר מוכר. אך אינו יודע אם חלק או כשר.

טבילת כלים ולחם בהכשר רבנות

כב. וכן לענין טבילת כלים במי שמתארח אצל הוריו שעדיין לא חזרו בתשובה שלימה, והגישו לפניו דבר מאכל או משקה בכלי שמסתמא לא הטבילוהו, ואם לא ישתה יגרום לאי נעימות וכו', במקום צורך גדול כזה יכול לסמוך על ספק ספיקא ולהקל לשתות בכוס זה או לאכול בצלחת זו שלא הטבילוהו. דשמה כהדעות שאין חיוב טבילת כלים אלא כאשר נודמן מקוה לפניו, ושמה כהדעות שהחיוב הוא על בעל הכלי בלבד, ושמה כהדעות שמותר להשתמש בכלי שאינו טבול תשמיש ארעי. ועיין ביביע אומר חלק ז' (חלק יורה דעה סימן ט').

וכיוצא בזה במי שהזמינוהו לסעודת מצוה, כגון בליל ברית יצחק, או חנוכת בית וכדו', והגישו לפניו לחם או לחמניות רבנות, מותר לו לכתחילה לאוכלם, ואין לחשוש אם לא ניפו את הקמח. וכמבואר בהליכות עולם ח"ז (עמ' צד). שיש כאן כמה ספיקות, שמא ניפו את הקמח כדין, שמא בלישה ועריכה נחתכו התולעים ובטלו מדין בריה, ושמה נימוחו באפיה, ועוד. ולכן יכול לסמוך על הכשר הרבנות מהטעם הנז'.

בדין יין נסך בחילוניים, והזמנת חילוניים לשבת

כג. וכן במי שהזמין אליו לשבת את אביו שעדיין לא חזר בתשובה, ובעוונות הרבים הוא מחלל שבת, ואביו שהוא מסורתי מבקש לעשות קידוש בעצמו על יין, ואין לו יין מבושל או מפוסטר, אלא יין בייתי שאינו מבושל, וכבר מזג לפניו את היין, אף שבעת שהאבא המחלל שבת מקדש ואוחז את היין בידו ואף טועם ממנו ולכאורה עושה את היין ליין נסך, אפילו הכי מפני השלום אנו מקילין בזה כשאין ברירה, כשיש אפשרות הנראית שיתקרב ליהדות על ידי מניעת המחלוקת, ובזה אנו סומכים בשעת הדחק על הפוסקים האומרים שכיון שאביו מתפלל כמה פעמים בשנה, ומאמין במעשה בראשית, או שהוא עושה קידוש מידי פעם, אינו עושה את היין ליין נסך. וכמו שכתבו בשו"ת בנין ציון, ועוד אחרונים. וראה בהליכות עולם (ח"ז עמ' נח) ובמה

שכתבנו בשו"ת הראשון לציון (ח"א עמ' פה). ואמנם לכתחלה חכם עיניו בראשו ויקנה יין מפוסטר או מבושל, אולם כשלא עשה כן יסמוך על הפוסקים המתירים ויתן לאביו לקדש לכתחילה. ובכך ימנע מחלוקות, וגם יקרב את אביו או חמיו לתורה ולמצוות.

וכן במי שב"ה זכה לחזור בתשובה, אך הוריו או הורי אשתו או שאר קרובי משפחתו עדיין לא זכו לחזור בתשובה, ורוצה להזמינם לשבת אליו, כדי לקרנם, והם אינם מוכנים בשום אופן לבוא לשבת שלימה, אלא יבואו עם הרכב בשבת ויחזרו בשבת, אם מותר להזמינם שיבואו אליו בשבת, ראה בשו"ת הראשון לציון חלק א' (סימן לט ד"ה אומנם), ובשו"ת תשובות והנהגות חלק א' (סימן שנח), ובספר בין ישראל לעמים (עמ' קצ) מה שצידדו בזה. אולם כל זה בתנאי שכאשר יבואו יישבו עמו מעט בסעודה, וישמעו מעט חיזוקים באמונה, ודברי תורה או סיפורים וכן שירי שבת, באופן שיודע שהם מאזינים לדבריו ומכבדים את דבריו, ויש סיכוי שעל ידי זה יתקרבו לה' יתברך. ובוזה יהפוך את השבת למעין סמינר לקירוב.

ענין כשרויות שונות

כד. וכיוצא בזה לגבי מאכלים שיש בהם ג'לטין תוצרת חוץ, שיש שעושים אותה מעצמות נבלות וטרפות ובהמות טמאות. וביביע אומר ח"ח (עמוד רפד) התיר זאת באכילה מאחר שהוא פגום והוא כעץ בעלמא, ושכן פסק הגאון בעל אחיעזר, ועוד כמה גדולים מהאחרונים. וגם הבדצי"ם הנוהגים להחמיר בזה, וכדעת החולקים שהובאו ביביע אומר שם, בודאי אי אפשר לפסול אם אותם גדולי עולם המכשירים. וכן לגבי קפה נמס המיוצר בחו"ל, שמערבין בו חומר מסויים שנעשה מאבקת נבלה וטרפה, שמרן זצ"ל ביביע אומר חלק ז' (עמוד ריא) התיר לשתות קפה זה. ע"ש. אף מי שמחמיר על עצמו אינו רשאי לפסול את המתירים.

ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ז' (עמוד ריא) שהתיר עופות של קיבוצים ומושבים הנוהגים להזריק חיסון לעופות סמוך לצואר, מטעם משרד הבריאות, וכתב שהסכימו להתיר זה חבריו גדולי ישראל, הגר"צ אבא שאול, הגר"ש ישראלי, הגר"ב ז'ולטי, הגר"א גולדשמיט, הגר"ש אלישיב,

ועוד. ואף שיש כמה מהבדצי"ם שהם מהדרין יותר, אבל בודאי אי אפשר לפסול בגלל שהשגחה זו שייכת לחוג אחר. ועיין תוספות (עבודה זרה לו). שמואל קיבל עליו לאכול שמן של גויים, ואמר לחבירו רב שהיה גדול הדור כמוהו, תאכל מהשמן ואם לא אכתוב עליך זקן ממרא. צא ולמד עד כמה נזהרו שלא להטיל ח"ו פגם אחד בשני. וידוע שבענין בשר עוף אפשר להקל לאכול גם בשר עוף רבנות, וביקרנו כמה פעמים בבית המטבחים מקום שחיטת והכשרת העופות, וראינו בעינינו כי את הכל עושים בטוב טעם על פי ההלכה, ואף מחמירים בכמה דברים שהיה אפשר להקל, ולכן עוף רבנות רגילה שכתוב עליו כשר רבנות מותר לאוכלו. וראה בשו"ת יביע אומר חלק ז' (עמוד כא). ובודאי שאי אפשר לומר שעופות בהשגחה הרבנות הם נבלות וטרפות. הס מלהזכיר. וכמובן שהמחמיר לעצמו בלבד להדר ליקח מכשרויות שמחמירים יותר, תבוא עליו ברכה, אבל אין להרהר אחר המקילין בדבר. ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ח' (עמוד רפה) שכתב באורך להתיר לתת תעודות כשרות של הרבנות לבתי מלון, כדי להשגיח על כשרות האכילה אף שיש כאלה שדורשים גלידה חלבית אחר בשר, כי ללא תעודה של הרבנות יכניסו בעלי המלון נבלות וטרפות ובשר בחלב ממש, וכל מרעין בישין, ועל ידי תעודת הכשרות של הרבנות והצמדת משגיח ירא שמים, אפשר להציל רבים מעון. עכת"ד. וידוע מה שכתב הרמב"ם בתשובה, שבדורנו שאין לנו כוח להעמיד הדת על תילה מוטב שיאכלו רוטב ולא יאכלו בשר טרף. והובא בשו"ת יביע אומר בכמה דוכתי. וכמובן כל זה כשהנהלת בית המלון והמסעדה מוכנים להחזיק משגיח צמוד ונותנים לו את כל הגיבוי.

ספרדי שלומד אצל האשכנזים לא ישנה ממנהגו

כה. עוד רגע אדבר אודות מ"ש בספר 'דעת יהודה' (להרה"ג יהודה שפירא ז"ל ראש כולל חזון איש בב"ב, תלמידו של החזון איש זיע"א, עמו' כו) שנשאל, האם ספרדים הלומדים בשיבות אשכנזיות יכולים לנהוג כפי פסקי האשכנזים. והשיב להם, שהם צריכים להתנהג כדרך רבותיהם האשכנזים בכל הדינים. ונכונה השמועה בכני ברק שדעת הגאון החזון איש שאלו שאין מקפידים על קדושת שביעית בפירות נכרים, אין להם על מה לסמוך, ואין להם רשות לנהוג כן. אף על פי שכך היה המנהג שנהגו בארץ ישראל מאות שנים להקל

בזה, וכדעת מרן הבית יוסף. אפילו הכי בני ישיבות ספרדים ישנו את המנהג ויעשו בכל כמו האשכנזים. הן בהלכות והן בנוסח התפלה. ומה שתמהו על זה כיצד אפשר לחכם בדורות הללו להכריע נגד המנהג על פי הפוסקים מאות שנים, יעיינו בחזון איש שהאריך בזה. ולכן החזון איש הורה שבחורי ישיבה ספרדים הלומדים בישיבה אשכנזית, עליהם להתנהג בהלכות וגם בנוסח התפלה כפי האשכנזים. ע"ש.

והמדפיסים שם הביאו שם מכתב, שכן כתב גם כן הרב לפקוביץ', שכן קיבלו מהחזון איש, שאף בן ישיבה שמחצבתו מהעדה הספרדית, כיון שהוא לומד בישיבה אשכנזית, וראשי הישיבה ורבותיו הם אשכנזים, ומהם הוא מקבל תורה ויראה, יש לו דין אשכנזי. ונוסח תפלתו יכול להיות כנוסח ליטא. ואין בזה משום לא תטוש. ע"כ.

ובריש הספר הובאה תשובה נוספת בהלכה, שהספרדים רשאים להניח תפילין כשיטת הט"ז והגר"א בענין פתוחה וסתומה, נגד דעת הבית יוסף. ורק ברוח הזמן החדש חושבים כאילו הספרדים נוהגים הכל כהבית יוסף, ואינו נכון כלל, וכל שכן לדייק ממשמעות, ובדרך כלל "הלכה כבתראי". ולא נאמר דהספרדים נוהגים כהבית יוסף אלא בענין הכרעה בפוסקים אם יש לנקוט כב' מבין הרי"ף ורמב"ם והרא"ש. ע"כ.

וגם כתב שם להורות לספרדים להעדיף 'פאות נכריות' לנשים נשואות, הגם שהוא נגד מנהג אבותיהם מאות בשנים [ונגד רוב ככל הפוסקים שאסרו זאת בהחלט]. מאחר ואם יחבשו מטפחת יגלו מעט משערות ראשן, שהוא איסור דאורייתא.

ובמחכ"ת כל זה תמוה מאד, ואין כן דעת כל גדולי הדורות, וכנראה המחבר ז"ל לא ידע מי הם רבותינו הספרדים מדורי דורות, ולא ידע מה כתבו על מרן הבית יוסף, ומי הם רבותינו הספרדים, וכפי הנראה מעולם לא למדו תשובה בחקרי לב, או בפתח הדביר, פרי האדמה ואחיו שדה הארץ, וגם לא ראו את ספריהם הכבירים של מהר"ח פלאגי, מחנה אפרים, בית דוד, יד אהרן, מאמר מרדכי, יפה ללב, רב פעלים, וכל גדולי הספרדים. וזה דבר תמוה להורות לספרדי שלומד גמ' ומפרשיה אצל ר"מ אשכנזי, שמעתה הוא נחשב בעיני הלכה כאשכנזי, ויעזוב מנהג אבותיו ורבותיו,

ויהיה עליו לנהוג בכל מכל כל כמנהגי הרמ"א. והיכן הלך האי כללא דאל תטוש תורת אמך. ובזה הוא מוציא לעז על הקדמונים, ומזלזל ברבותינו הספרדים שהיו גדולי עולם כנודע, ומה כוחו של הרב הנ"ל לחלוק על כל האחרונים גדולי הדורות מזה קרוב ל- 500 שנה והלאה, דור אחר דור, שכולם כתבו שכל הספרדים צריכים לנהוג כמרן הבית יוסף. ומ"ש שחובה לספרדים להחמיר בענין השיעורים כשיטת הצל"ח, גם זה הוא נגד מנהג רבותינו הספרדים. וחזק את שיטתם מהר"ח נאה בטוב טעם. וברור שאין להורות לכלל ישראל אך ורק כדעת פאר הדור החזון איש זיע"א, כאשר זה נגד מרן הבית יוסף.

ומה שכתב שמעולם לא קיבלו הספרדים הוראות מרן, אלא הלכה תמיד כבתראי, ורק במקום שאין הכרעה יש הולכים כדעת מרן השלחן ערוך. ואם כן כל שכן לגבי החזון איש שיש לומר הלכה כבתראי, הנה נעלמו ממנו כל דברי גדולי האחרונים שהובאו בעין יצחק ח"ג (עמ' לא) שכולם כאחד ענו ואמרו שהספרדים קיבלו עליהם הוראות מרן הבית יוסף. ומהם מהר"י מינץ, מהראנ"ח, השל"ה, הפרי מגדים, היעב"ץ, רבי יהונתן אייבשיץ, מהר"ח אבולעפיא, החיד"א, הגרי"ח, ועוד רבים מגדולי הדורות. ואף שהיה בקי בש"ס ובספרי הלמדנות, אבל בודאי לא הכיר את ספרי גדולי האחרונים, ולכן כתב עליהם בביטול.

מתי הלכה כבתראי

כו. ובמ"ש דהלכה כבתראי הוא תמוה ביותר, ונעלם ממנו מה שכתבו כמה מגדולי הקדמונים, דלא אמרינן הכי כנגד דעת המרא דאתרא. וכן לא אמרינן הלכה כבתראי אלא גבי התנאים והאמוראים, אבל לא כלפי האחרונים. וכמו שכתב הרדב"ז בחלק ג' (סימן תקסד, דף מד) וז"ל: ואל תטעה לומר שכיון שהריב"ש היה אחרון אמרינן הלכה כבתראי, חדא שלא אמרו כן אלא באמוראים, ואפילו אם תמצא לומר שאף בפוסקים אמרינן הכי, הני מילי בזמן שהאחרון הביא דברי הראשון והשיב עליהן ודחאם, וסמך ראיותיו מהתלמוד, וכיון שלא נראו בעיניו דברי הראשון אפשר לסמוך על האחרון,

אבל אם לא הביא דברי הראשון נראה שלא ראה את דבריו, ואמרינן אילו היה רואה את דבריו היה חוזר בו, ובכה"ג הלכתא כקמאי. ע"כ.

ובתשובת מהר"ם אלאשקר (סימן נג) כתב, וידוע הוא דלא באו הגאונים לומר דהלכה כבתראי אלא על הדורות שקדמו להם מחכמי התלמוד. ע"ש.

והמהר"ם אלשיך בתשו' (סימן ט"ל) כתב, דע"כ לא אמרינן הלכה כבתראי לגבי קמאי, אלא כשאין בין בתראי לקמאי אלא כדרגת אמוראי קמאי לאמוראי בתראי, אבל היכא דאיכא בינייהו כהדרגת שבין אמוראי לתנא, לא אמרינן הלכה כבתראי. וע' בש"ך (חושן משפט סימן כה ס"ק כא) ובמ"ש בס"ד בשלחן המערכת (מערכת ה' הלכה כבתראי). ע"ש.

ואי נימא דהלכה כבתראי אם כן הרי מור"ם כנגד מרן בתרא הוא, שיש ביניהם חמש שנים שחי הרמ"א אחרי מרן. [שמרן נפטר בשנת של"ה, והרמ"א נפטר בשנת שמן]. וע"כ שבמקום קבלת הוראות מרן לא חיישי' לבתראי.

ועוד, דלא אמרינן הלכה כבתראי אלא בתנאים ואמוראים. וגם להחולקים הסוברים דאמרינן הלכה כבתראי גם באחרונים, וראה בעין יצחק חלק א' (כללי התלמוד הערה קלא), הנה לא דיברו במקום שהיתה קבלת הוראות חכם מסויים, כמו הוראות מרן עליהם ועל זרעם. ועיין בשו"ת חידושי הרי"מ (חאה"ע סימן לו ד"ה והנה בשהה) שכתב, דהלכה כבתראי, וכ"ש מרן הבית יוסף שכל ישראל נשענים על הוראותיו, ובפרט שדבריו ברורים בעיני כל מעיין. ע"כ. וכ"כ הגאון בעל מגיני שלמה בשו"ת פני יהושע ח"ב (סימן נא) שכל מה שנפסק בשלחן ערוך אין לשנות ממנו שום דבר, והוא כתורת משה רבינו. וכל הפורש מהם כפורש מן החיים, וכמ"ש בשו"ת עבודת הגרשוני (סימן מח) וכו'. ע"ש.

וכן משמע מכל האחרונים שכתבו שקיבלנו הוראות מרן בין להקל בין להחמיר, 200 מגדולי האחרונים שהובאו בעין יצחק חלק ג', ובספר מעתיקי השמועה, וכולהו בודאי סבירא להו דבכהאי גוונא לא שייך לילך אחר הוראות הט"ז הגר"א והמשנה ברורה משום שהיו בתראי, והלכה כבתראי. צא ולמד מה שעשו חכמי מצרים הגדולים לפני קרוב ל- 300 שנה,

שגזרו חרם על ספר פרי חדש מכמה סיבות, וביניהם משום שהירבה לחלוק על המרא דאתרא מרן הבית יוסף. וראה בגנת ורדים כלל ג'.

ואף אם נהגו דלא כמרן על פי כמה חכמים שלא ידעו את יוסף ואת גדלו, הנה עמדו חכמי הדורות שאחריהם וביטלו מנהגם והחזירו קבלת הוראות מרן. ולכן ממה שהמבי"ט הנהיג נגד מרן, אין להוכיח לדידן, דהלא המבי"ט חלק על מרן עוד בחיים חיותו, והיה בן דורו, אבל לדידן הרי קיבלנו הוראות מרן, ובעל כרחך דאנן נקטינן כדעת רובא דרובא מגדולי הדורות, שמרן היה גדול הדורות וקיבלו אותו לרב עליהם ועל זרעם. והחזון איש עצמו כתב, "מי שבידו לחלוק על ה"בית יוסף", צריך שיהיה בידו כח לחלוק על המלאך המגיד ועל השלחן ערוך, משום שהבית יוסף והמלאך המגיד שלו הם יצירה רוחנית אחת". (הו"ד בפתח השער לשלחן ערוך הוצאת מכון י-ם).

דברי החזון איש בשבח הבית יוסף

כז. וראה בשבט הלוי (בח"ב סימן נו) שהחזון איש למד בית יוסף. וכתב, ופעם אמר לי גאון ישראל החזון איש זי"ע באחד משיחותיו אתי, כי בנעוריו למד הרבה טור ובית יוסף, והיו חבריו מלעיגים עליו ואמרו שיהי' מלמד תינוקות, וסיים ואמר ב"ה כי נעשיתי מה שנעשיתי.

וראה בספר הספרו של חכם (עמ' רסט) שהביא בשם החזון איש שאמר, שאם ספר בית יוסף היה יוצא היום מה היו אומרים על זה, עוד איזה מלקט. אבל צריכים לדעת שהבית יוסף זה לא מלקט, אלא זהו הרב'ה הגדול שלנו, הוא למד כל סוגיא בעיון עמוק ואמיתי, וידע להבין היטב את הראשונים. וכל מה שכתב שם זה היה לאחר שלמד הסוגיא כמו ראשון, וצריך הרבה להתעמק בבית יוסף. ע"כ דברי החזון איש.

ועוד כתב הרב וואזנר זצ"ל: ומעיד אני עלי שמים וארץ, שזכיתי להכיר רוב גדולי ישראל ממדינות שהיו מקום תורה, וכן הרבה מאד בחורים מופלגים בתורה ביותר, וכל אלה הגדולים והמופלגים נודע לי שזכו לכך על ידי שהרבו לקנות רוב או כל מסכתות הש"ס בבחורתם, ולא פסיק פומייהו מגירסא כולי' יומי, הכרתי מאד את הבח' יוסף שטיינהוז הי"ד

מקרא שלא נעלם מזכרונו כל הש"ס ו-ד' חלקי השלחן ערוך, ואחד מידידי נוחי הנפש ז"ל, סיפרו לי שהגאון האדיר מהר"ם אריק זלה"ה מאד נתאונן על אלה שמזניחין כ"כ חלק ידיעות התורה, ומסתפקים בקושיות והויות, ואין במציאות שיהיה אדם גדול בתורה אמיתי עם דעת תורה שלימה, רק אם מקננים בלבו וקרבו כל שרשי התורה. ואמר פעם: מי הוא תלמיד חכם, זה שיכול ללמוד ארבעים דפים ביום אחד, ודף אחד בארבעים יום.

ובספר שיעורי הגרמ"ד הלוי על התורה (עמ' מט) כתב הג"ר משולם סלאוויצ'יק זיע"א שדרך הלימוד שלומדים כיום בישיבות, שעל כמה שורות בגמ' מאריכים בפלפולים וחקירות וסברות, אין זו הדרך הנכונה, ולא זו דרכו של הגר"ח, פעם נסע הגר"ח לקאוונא ברכבת, ולידו ישבו בחורים ודיברו בלימוד, זה אומר בה, וזה אומר בכה, אמר להם הגר"ח, למה אי אפשר לפרש הגמרא כפשוטה, וענו לו הבחורים שניכר שאתה מן הדור הישן שלמדו פשוט, אבל לנו יש דרך הלימוד של הגר"ח, להגיד בכל דבר הסברא בזה, וכשהגיעה הרכבה לקאוונא, ראו הרבה אנשים שבאו לקבל פנים, ושאלו למי קבלת הפנים, ואז נודע להם שהגר"ח בא ברכבת הזו, והוא האיש שדיברו עמו... והפשט במה שקורה בדורינו לדעתי הוא שלאור ריבוי הלומדים והישיבות, יצר הרע אינו יכול לסבול זאת, וכמו שכתב מהר"ח מואלוז'ין בנפש החיים (שער ד' פ"א) שהיצר הרע התחכם להטותם מדרך הלימוד הנכונה וכו'. וכן מה שיש מקומות שלומדים רק הלכה, גם זה אינו דרך הישר, בודאי שצריך ללמוד הלכה, אבל פעם ידעו שלפני שלומדים הלכה צריך ללמוד לכל הפחות עשר שנים גפ"ת ורמב"ם ולעמול ולדקדק בהן ביגיעה, ורק לאחר מכן יכולים ללמוד הלכה.... ובישיבתינו בעיר בריסק היו לומדים בכל זמן בין שבעים לשמונים דף. והגר"ח ז"ל בצעירותו היה לומד שני סדרים ביום כל אחד של שש שעות, ובכל סדר היה לומד שנים עשר דפים גמ', ודרך הלימוד שלו היה גמרא רש"י תוס' רמב"ם רא"ש טור ובית יוסף. וכשהיה כבן תשע עשרה שנה היתה לו ידיעה ברורה בכל הש"ס, גמרא רש"י תוס' והרא"ש ובכל הרמב"ם טור והבית יוסף. ע"ש עוד.

ומובא שהגאון ר' יואל קלופט העיר לחזון איש בענין זה, דאיך יתכן לחלוק על מרן הבית יוסף, ולפסוק כדברי המבי"ט בענין קדושת שביעית בפירות נכרים, והלא המלאך המגיד אמר למרן הבית יוסף שבשמים מכריזים שההלכה כמותו. והשיב לו החזון איש, שהמגיד של הבית יוסף הוא גם כן בית יוסף. דהיינו שזה מלאך משורש נשמתו ובדרגה שלו. (מעשה איש א. קיח. ז קפז). פי', דכמו שחלקו על מרן, כך יכלו לחלוק על זה. אולם בילקוט יוסף על הימים נוראים (עמו' רמד), כתבנו באורך שהשכינה דיברה מתוך גרונו של מרן הבית יוסף. וע' בתשובת הרמ"א (סימן מח), שכל החולק על מרן הבית יוסף כחולק על השכינה. ומרן מאתים רבנים נסמך. ומזה יש לנו לדעת את ערכו של מרן הבית יוסף, גדול הדורות. ואין זה דומה לכל גדול הדור, שקם חכם אחר אחריו, וחלק על דבריו, ואמרינן שאין לך אלא שופט שבימיך.

פאה נכרית לספרדיות

כת. ומ"ש שהספרדים צריכים להעדיף לנשותיהם פאה נכרית, דאל"כ יגלו מעט מהשערות, הנה נעלם ממנו דברי ראשונים מפורשים והאחרונים בענין זה, שמד' הרשב"א (ברכות כד.) משמע להדיא שמותר לגלות כמה שערות מלפנים, וכן מפורש בתשו' מהר"ם אלאשקר דעד שתי אצבעות מותר לגלות מלפנים. וכן מבואר בפר"ח [לפני כ-300 שנה], בתשורת שי, שו"ת מהר"י הלוי, רב פעלים, אג"מ, ועוד פוסקים כמבואר בילקוט יוסף שבת כרך א' חלק שלישי (מהדורת תשע"ב, ביני קידוש עמוד קכז). והיאך כתב שלא יגלו מעט משערות ראשן נגד כל אותם הגדולים. וע"כ שפשוט לא ידע את דבריהם, כי עיקר לימודם היה בש"ס וספרי הלמדנות, וממעטים לעיין בספרי הפוסקים, וכך באים לידי טעות ומכשול. והיאך אפשר להעדיף פאה נכרית, הרי למעלה מ-100 מגדולי הדורות כתבו לאסור איסור בזה בכל תוקף, וגם אותם שהתירו חשבו שהשלטי גיבורים התיר לצאת בפאה נכרית לרשות הרבים, ולא היא, השלטי גיבורים התיר רק לצאת לחצר, ולא לרשות הרבים, כמו שהארכנו בזה בקובץ שיצא לאור על הפאה נכרית. ומה שטענו שאשה ההולכת במטפחה משייכת עצמה לצבור המזרחיסטים, אין לזה כל

אחיזה במציאות, שרבבות נשים חרדיות ספרדיות הולכות במטפחת, ואינן שייכות למחנה הציוני לאומי.

לכת אחר החזון איש נגד מרן השלחן ערוך

כט. וכ"ז גם דלא כמ"ש הרה"ג ר' חיים קנייבסקי, בהקדמת ספרו דרך אמונה: במקומות שמרן החזון איש הכריע ופסק להלכה, כתבתי שם כמעט בכל המקומות כדעתו ז"ל, כי הוא בתראה ומרא דארעא דישראל ועמוד ההוראה. ע"כ. וכ"כ בספר משמרת השביעית להרב קארפ בהקדמתו, שההכרעה הסופית בהלכה, היא על פי דברי החזון איש, שהיה מרא דארעא דישראל, שפסקו התקבלו אצל הכלל. ובקונט' זורח השמש (עמ' קעט) הביא מכתב מהגרא"מ שך, שרק הגאון החזון איש הוא המרא דאתרא עכשיו, ולכן יש למחות באלו שרוצים לעשות מקוה נגד דעת החזון איש. ע"כ.

אולם הא קמז שגדולי הדור לא נמנעו לחלוק בהרבה הלכות על הגאון החזון איש מסברא או מכח דברי הפוסקים הקדמונים, או מכח המנהג הפשוט, והורו שלא כדברי החזון איש. והרי לענין טוחן דעת החזון איש שאסור לעשות סלאט דק דק בשבת, אפילו לאלתר. ואילו דעת הבית יוסף בהבנת דברי הרשב"א שאם הוא לאלתר מותר אפילו דק דק.

ומה שכתב בדרך אמונה הנ"ל, שהגאון החזון איש הוא מרא דאתרא של ארץ ישראל, במחכ"ת תמוה לומר שמרן הבית יוסף כבר איננו מרא דאתרא אחר פטירתו, ואילו החזון איש הוא מרא דאתרא של כל בני ארץ ישראל, גם אחר פטירתו, ולכן יש להורות לכלל עם ישראל אך ורק כפי פסקי החזון איש. וראה בתשו' הרשב"א ח"א (סימן רנג) שיש דין מרא דאתרא גם אחרי שנים רבות מפטירת החכם, אם קיבלוהו עליהם. וכן ראה בשו"ת אבקת רוכל (סימן לה) שג"כ מבואר בדבריו שיש דין מרא דאתרא גם אחר פטירת החכם. וכך מבואר בשלטי גיבורים (עבודה זרה ז).

סוף דבר שתמוה מאד מה שיש שמורים לספרדים הלומדים בישיבות אשכנזיות, שעליהם לנהוג בכל עניני ההלכה כפי פסקי הרמ"א ומנהגי האשכנזים. והרבה יש להשיב על דבריהם, וכל המעיין בעיני יצחק ח"ג יראה שכל האחרונים גדולי הדורות שאין לנו מושג על גדלותם, גם לא אחד מהם

יכתוב כדברים האלה, וכולם כאחד החזיקו בדעת מרן השלחן ערוך לדידן שקיבלנו הוראותיו. וראה בילקוט יוסף ימים נוראים (מהדו' תשע"ה עמו' קעד).

פירות שביעית של גויים

ל. ובאמת איך יתכן לומר שמנהג ארץ ישראל מאות שנים על פי דעת גאוני הדורות, הוא טעות, ומי שסומך עליהם אין לו על מה שיסמוך, ובכלל אין לו רשות לנהוג כן. ובאמת שראינו שגדולי ישראל לא הלכו בדרך זו, והגם אם באמת נכונה אותה שמועה שפאר הדור החזון איש זיע"א סבר כך, שמי שפוסק בזה כדעת מרן [כמו שהוכיחו האח' שמרן הבית יוסף לא חזר בו בזה] וגדולי הדורות "אין לו רשות לנהוג כן ואין לו על מה לסמוך". [ושו"ר שכ"כ בדרך אמונה (שמיטה פרק ד' הלכה כ"ט בביאור ההלכה), שגיסו הגר"ש ברום שאל את החזון איש האם מותר לקנות פירות גויים בשביעית מישאל הסוחר בהן על סמך המקילין, והשיב שאסור, ושאל דהרי אין איסור לפ"ע כאשר יש לאותו אדם על מי לסמוך. והשיב החזון איש שאין להן על מה לסמוך. ולאחד השיב שאין להם רשות לנהוג כן. ומעשה שאחד סמך על המקילין ולא ביער יין של שביעית, והורה לו החזון איש לשפוך את היין לפי שנאסר]. מכל מקום הרי הגרצ"פ פראנק, והגר"ע עטייה, והגר"ש ואזנר, והגרי"ש אלישיב, והגרש"ז אויערבך, ומרן, זצ"ל, ועוד רבים מהגדולים, בהלכות רבות חלקו על פאר הדור הגאון החזון איש, והורו לפי דעת רוב הגדולים או לפי המנהג.

צא ולמד ממ"ש בס' אשרי האיש (יורה דעה ח"ב עמ' שעה) בשם הגרי"ש אלישיב, שאיננו מביין כלל את דברי החזון איש במעמיד דמעמיד. וע"ש שלכן לא התחשב בדעתו כלל להלכה. וכל שכן שכן הוא גם כן דעת מרן השלחן ערוך. ואין צריך להורות להחמיר נגד מרן ונגד כל הפוסקים, ומנהג ישראל בכל הדורות, גם בשבט הלוי (חלק ד' סימן ס) חלק ע"ד החזון איש במעמיד דמעמיד. וגם בשו"ת חלקת יעקב (בדפו"י ח"ג סימן קנז) כתב, שאין להחמיר בזה נגד רוב ככל הראשונים והאחרונים. גם בשו"ת מנחת שלמה (תנינא סימן נה), האריך לחזק דעת מרן והגר"א וכל האח' בענין מעמיד דמעמיד שלא כדעת החזון איש, ושכן עמא דבר. עש"ב. וכן בשו"ת אור לציון (ח"א אור"ח סימן מא) השיב על דברי החזון איש, ושכן המנהג פשוט. וכן פסק

בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סימן מג אות ב) דשרי אפילו לכתחילה. וכן כתב במנחת יצחק (ח"ד סימן מה).

עוד כתב בס' אשרי האיש שם (יורה דעה ח"ב עמ' שעב) בשם הגרי"ש אלישיב, שבחשמל של כח ולא אור וכדו', וכמו מאוורר שאין בו נורה, אין איסור בשבת רק מדרבנן, ונפ"מ בקטן שהדליק את הרדיו בשבת, שיכול להניח לו אם מכבה את הרדיו בחזרה, ואין צריך להפריש אותו. ומה שאמר החזון איש שיש בחשמל משום בונה וסותר, זה תורת הנסתר ואינני מביין את כוונת דבריו. ע"כ.

וכן בהרבה הלכות חכמי הדור האחרון לא קיבלו את דברי החזון איש, ובפרט בדברים שהם נגד רוב הפוסקים, ונגד מה שהיה מקובל עד כה לפסוק כמו רוב הפוסקים, וכן באכילת חסה למרור, ובענין השיעורים, ועוד רבים.

להנהיג כיום מנהג נגד הבית יוסף

לא. ומה מאד תמהתי בראותי בירחון אחד שאברך אחד כתב, שגם כיום אפשר להנהיג מנהגים נגד מרן, שהרי ראינו כמה מנהגים קדומים נגד מרן. כמו מנהג הכפרות בערב יום הכיפורים, תקיעת שופר בתפלת הלחש בר"ה, ברכת הנותן ליעף כח, וכדומה. וזה אינו, שהרי מרן בהקדמת הבית יוסף כתב, שלא בא לבטל מנהגים קדומים בארץ ישראל שקדמו לחיבור השלחן ערוך, ורק בזה יכולים להמשיך במנהג הקדום נגד מרן, שזו גם דעתו של מרן. אבל כיום להנהיג מנהגים חדשים נגד מרן, מהיכי תיתי. וחבל שהירחון הנז' גורם לבלבול בעולם ההלכתי. ועייין בעין יצחק ח"ג (עמו' שעא) שהבאנו כ-50 מגדולי האחרונים שכתבו להדיא דרך מנהג קדום, שנהגו בו בארץ ישראל קודם זמנו של מרן הבית יוסף, רק בזה אזלינן בתר המנהג נגד מרן. הא לאו הכי שומעים למרן.

תשובה על דברי עורכי הספר אור לציון בענין מנהג נגד מרן

לב. והנה עורכי הספר אור לציון (במבוא לח"ב ענף ג) כתבו בשמו דבר תמוה, שגם מנהג שהחל לאחר זמן מרן השלחן ערוך יכול לבטל את קבלת

הוראות מרן, וחשיב כמנהג נגד מרן. וציינו להרב שלחן גבוה, שגם כן כתב שיש תוקף למנהג גם כשהונהג אחר קבלת הוראות מרן, וע"ש ביורה דעה (סימן ס"ג אות ח') שהמנהג בשאלוניקי להקל בבשר שנתעלם מן העין, וכסברת הרמ"א שם. וכ"כ בספר שמחת כהן חלק ה' (או"ח סימן תקנ"ג) על כמה מנהגים שנהגו במקומם שלא כדעת מרן, שאין זה מנהג בטעות שטעו בדעת מרן ד"ל, אלא שידעו דעת מרן אך נראה להם לתקן כך. ע"ש.

ומכח זה ייסדו יסוד להוציא כמה דינים להלכה ולמעשה בכח המנהג נגד מרן, וכמעט עקרו הוראות מרן הבית יוסף. אולם ספק גדול אם הרב אור לציון כתב והסכים לדברים אלו, והרי הם כתבו זאת בימי מחלתו וספק אם אכן יצאו הדברים מהרב זצ"ל. ובאמת שהמעיין היטב בדברי מרן הבית יוסף, וכן בדברי הפוסקים הקדמונים, יראה שדוקא במנהג קדום לפני שפשטו הוראותיו של מרן, בזה עבדינן כפי המנהג נגד מרן, אבל אין לנו לחדש מנהג אחר זמן מרן, כמו שהארכנו לבאר זאת בעין יצחק ח"ג (כללי המנהגים). וכן מוכח מדברי מרן בהקדמתו, שכתב, אם בקצת ארצות נהגו איסור בקצת דברים אף על פי שאנו נכריע בהיפך וכו', ומלשון שכתב נכריע, משמע דקאי ע"מ שיכתוב בספרו, והיינו שהמנהג היה קודם מ"ש בספרו. אבל אין ללכת אחר מנהג שהונהג אחר התפשטות הוראותיו. ומפורש בדברי הפוסקים שדוקא מנהג קדמון עבדינן כהמנהג נגד מרן.

ובאמת אחר שקבלנו עלינו הוראות מרן, מי שם פה להנהיג חדשה בארץ שלא כדבריו להקל. ואין כח לגדול אחר לחלוק ולהנהיג שלא כדברי מרן. וכ"כ בספר מאורי אור (בן נון, דף קמו סע"א), שכל המנהגים הנוספים על פסקי ומנהגי השלחן ערוך, אינם כלום, והמקפיד עליהם קרוב הוא לאיסור בל תוסיף. ע"ש. [וממ"ש 'כל מנהגים' מביאר גם מנהגים שבאו מכח גדולים שראו לחלוק על דברי מרן].

ומה שתלו עצמם בדברי הרב שלחן גבוה, הנה כוונת הרב שלחן גבוה ברורה, שכן היה המנהג הקדום בשאלוניקי קודם שפשטו שם הוראות מרן, שהרי הסתמך שם על המנהג שהעיד עליו הרמ"א, שהיה בדורו של מרן, ובזה אמר שסמכו על המנהג, [ובפרט שמרן שם כתב הדין בסתם ויש]. והדברים מפורשים באר היטב בהקדמת השלחן גבוה בכללי השלחן ערוך

(כלל י וכלל טו), וא"א להכחיש את החי במה שברור בדבריו. וז"ל בהקדמתו (חלק א כללים סימן טו): "בדבר שהוא מנהג קדמון לאסור או להתיר, אף על פי שנתפשטו אחר כך הוראות מרן, המנהג לא זו ממקומו". וע"ש שפירש הטעם משום שמתחילה כך קבלנו.

נמצא דמפורש להדיא בשלחן גבוה כל בתר איפכא. וע"ש שעמד על כך באורך איך יתכן שיש בעירם שאלוניקי כמה מנהגים נגד מרן, והרי א"א לזוז מהוראות מרן "ואפילו נגד אלף פוסקים", וכונתו שאפילו יבואו אלף פוסקים לחלוק על מרן ולהנהיג אחרת ממרן, אין בידם כח, שכבר קבלו הוראות מרן עליהם ועל זרעם. וכתב ששאל על כך לרבו הבית דוד וכו', ותירץ לבסוף שכל אלו המנהגים נתפשטו קודם שנתפשטה קבלת הוראת מרן במקומם, ונמצא שלא קיבלו הוראות מרן באותם הדינים. ומתחילה כשקבלו, לא נתקבלו הוראות מרן באותם פרטי דינים. וזה לשון השלחן גבוה שם (בכלל י): "אותו מנהג שנהגו להחמיר הוא מנהג קדמון, קודם שיצא טבעו של מרן בעולם, הילכך אף על פי שאחר כך נתפשטו הוראות מרן וקבלנו אותם, המנהג לא זו ממקומו". ע"ש באורך.

ועוד האריך בזה הרב שלחן גבוה בספרו שו"ת אהל יוסף (יורה דעה סימן ל) בזה הלשון: וכבר זכיתי לדון לפני מורי הרב בית דוד, איך אנו נוהגים בהרבה מקומות כהרב בעל המפה ונגד מרן, וכבר כתבתי בשלחן גבוה (כלל טו) על האי שאילתא דנהגינן אנן מנהג "קדמון" קודם שיצא לאויר העולם אור הגנוז של מרן, ובכה"ג כבר הורשינו מפי קדוש מרן לעשות כל מקום ומקום כפי מנהגו, וכמו מנהג הנפיחה, שמנהג קדום הוא ביום הוסדה הארץ ועד כאן, ולכן אף על פי שאחרי כן יצאו לאויר העולם הוראות מרן, וקבלנו עלינו ועל זרעינו, המנהג הקדמון לא זו ממקומו בין לקולא בין לחומרא, וקבלת תורתו לא היתה אלא בדברים שלא היה בהם מנהג ידוע, וכן בכמה דיני הריאה אנו חלוקים ממרן, כיון שהמנהג לאסור "קדמון" הוא. עכ"ל.

וכן כתבו כמה וכמה אחרונים בשם הרב שלחן גבוה, שיש לסמוך רק על מנהג קדום קודם שפשטו הוראות מרן, ומהם: א. בשו"ת מעט מים לר' אברהם מסלוניקי (סימן כב דף נג ע"ב). ב. וכן הרב יפה ללב (ח"ב סימן לז). ג. וכן הרב פני יצחק (בשו"ת). השמטות לאורח חיים סימן ה ח"ה דף קצג. ועוד שם ח"ה

חאה"ע סימן ה' דס"ז ע"ב). ד. וכן מהר"א בן שמעון בשו"ת ומצור דבש (חלק יורה דעה סימן ב.). ועוד שם (סימן ג.). ה. וכן מוהרמ"ך בשו"ת שואל ונשאל (ח"ג יורה דעה סימן רו. ועוד בחלק ב אורח חיים סימן כט. ועוד).

נמצא שעורכי הספר אור לציון בילבלו את העם לומר שאפשר להנהיג כעת בכמה ענינים נגד מרן הבית יוסף, וזו טעות חמורה וכל ישר המודה על האמת, יודה שאין זה נכון. ותלמיד טועה ברבו תולה. היתכן שכל רב קהלה יעקור את הוראות מרן וינהיג קהלות בישראל נגד דעת הבית יוסף, [והיאך אותם העורכים רוצים להנהיג מנהגים נגד הבית יוסף, ולעקור את הוראות מרן]. ובדברי הרב שלחן גבוה אדרבה מפורש להדיא, שדווקא מנהג קדמון אזלי בתריה, אבל אין להתחשב במנהג שהונהג אחר קבלת הוראות מרן.

וכ"כ מוהר"ח אבולעפיא בתשובתו בשו"ת אהל יוסף (יורה דעה סימן כט) "דהיכא שכבר הוקבע המנהג "הקדום" מזמן הראשונים אזלינן בתר מנהגא לקולא ולחומרא".

לג. ומה שכתבו עורכי הספר אור לציון שם להוכיח כדבריהם, ממה שכתב מרן בהקדמתו לבית יוסף, שאם בקצת ארצות נהגו איסור בקצת דברים, אף על פי שאנו נכריע להיפך, יחזיקו במנהגם. ע"כ. ולכאורה יש לתמוה אמאי לא רצה מרן לפסוק נגד המנהג, כשהמנהג בא להקל אם אין דעתו כן, הרי לו יהי אלא ספק, היה לו למרן לחוש בספיקא דאורייתא לחומרא כמו בכל מקום, ואמאי לא חשש לזה במקום מנהג. אלא מוכח שיש לנו לראות כוחו של מנהג שיכולים להקל כמותו אפילו במקום ספק דאורייתא, ומעתה אין לחלק בין מנהג שהונהג קודם זמן מרן, לבין מנהג שהונהג לאחר מכן. עכת"ד.

אולם אדרבה אפשר לדקדק מדברי מרן להיפך, דלא איירי רק לענין מנהג של חומרא, אך לא לקולא, וכמו שכתבו רבני ירושלים בתשובה בספר בני בנימין ח"א (סימן טו), וכן כתבו השדי חמד (כללים, מערכת מ' כלל לח), והרב שואל ונשאל ח"ה (אורח חיים סימן לב).

ועוד, דמרן קאי על מנהגים שהיו בזמנו, ועל זה כתב שמעיקרא לא בא לעקור מה שנהגו, ולכן גם בספק דאורייתא וכדו', השאירם במנהגם,

אבל במה שפסק בשלחנו הטהור, ולא היה מנהג קדום, בזה דעתו של מרן היתה שהכל יעשו כדבריו, וכמו שהדגיש בהקדמתו, שלא יהיו אגודות אגודות, ותורה אחת תהיה לכולם. ולשון הבית יוסף דייקא, במה שכתב שיחזיקו במנהגם, והיינו שכבר יש להם מנהג, ולכן כתב שכבר קיבלו עליהם דברי החכם האוסר, ואסור להם לנהוג היתר כדאיתא בפרק מקום שנהגו (פסחים נא:). ע"כ. ומבואר דהיינו במנהג שכבר קיבלו אותו עליהם, אבל היאך ינהיגו מנהג חדש נגד מה שנהגו עד כה כדעת מרן, זאת לא עלתה על לבו לומר שגדול כח המנהג שיכולים להתחיל להנהיג נגד מה שנהגו עד כה כדעת אותו חכם. ובאמת שמרן הבית יוסף שינה הרבה ממנהגי ספרד שנהגו בזמנו, וכגון במה שנהגו כדעת הרמב"ם בכמה דברים, ומרן הכריע שלא כדעת הרמב"ם אף לקולא, ושינה מנהגם.

וראה בספר עין משפט (נדפס לפני 251 שנה סימן יא) שהביא מהמטה יוסף, שאם מתחלה לא רצו לקבל את דברי המרא דאתרא אינם מחוייבים לנהוג כמותו, אחר שהיה להם מנהג מחכמים קודמים. ע"ש.

ומבואר בתשו' הרשב"א (ח"א סימן רנג) ובתשובת מהר"ם אלאשקר, דמה שהולכים אחר המרא דאתרא, הוא משום כבודו. אבל אם מראש לא עשו כמותו, אלא על פי חכמים קודמים לו, אין בכך פגיעה בכבודו, אחר שמתחלה נהגו כחכמים אחרים.

להסתמך על אחרון מתונים

לד. ומ"ש באור לציון שם, שכ"כ בשו"ת שמחת כהן ח"ה (אורח חיים סימן תקנ) על כמה מנהגים שנהגו בתונים שלא כדעת מרן, שאין זה מנהג בטעות שטעו בדעת מרן ז"ל, אלא שידעו דעת מרן אך נראה להם לתקן כך. ע"ש. הדבר תמוה שהרב אור לציון מסתמך כאן על אחד מרבני דורינו כנגד על הפוסקים הנ"ל, ועוד, שהרי הרב עמיתו בש"כ שם פליג עליו, וכבר כתב בשו"ת דבר משפט (סימן מז) דהלא ידוע שהרב המובהק הוא הקדוש כמוהר"ר אברהם אדארי, הוא היה ממונה אגיטי, ומודעת זאת בכל שער עירנו דמעולם לא היה הולך אחר המנהג כלל ועיקר נגד מרן, ומרגלא

בפומיה דרב, איני יודע שום מנהג. ע"ש. ואם כן למה נתפס לדברי חכ"א כאשר ניצבים כנגדו רבים אחרים המחזקים את דברי הבית יוסף.

להתעלם מסברות האחרונים

לה. עוד רגע אדבר, במה שיש צעירים שמעירים, דמה בכך שאחרונים רבים כתבו שהוא דוקא במנהג קדום, ושכן משמע מדברי מרן הבית יוסף בהקדמתו, הרי הרב אור לציון רב חיליה וגובריה לחלוק על כל האחרונים הנ"ל, ואטו אין רשות לבני דורינו לחלוק על כל האחרונים מלפני מאתים ושלוש מאות שנה? [ותמוה, שטענה זו שמעתי לא רק מצעירים שלא הורגלו בדברי הפוסקים, אלא אפילו מאברכים תלמידי חכמים, אותם שאינם בקיאים בספרי הפוסקים לראות הכללים בזה]. אך תמוה מאד, דענין זה שיש להמשיך במנהג נגד מרן, אינו נושא הלכתי שאפשר להביא ראייה מגמ' או מדברי איזה ראשון לכאן או לכאן, אלא הוא כלל גדול בקבלת הוראות מרן, ובודאי שבכללים כגון אלה המסורת בדברי רבותינו האחרונים היא המכרעת. ולא סברות לכאן או לכאן. ובפרט שבין האחרונים הנ"ל יש גדולי עולם אדירי ארץ, שלא בכדי חולקים על דבריהם בלא הכרח גמור.

צא וראה מה שאמר הגרי"ז מבריסק, להרב בעל קהלות יעקב הסטייפלר זיע"א, שאין להשוות החכמים שבדור שלנו לדור הקודם, ואין דמיון בזה. והביא לשון הירושלמי (סוף פרק ו' דגיטין) כשם שבין קדשי הקדשים לבין חולי חולין, כך בין דורינו לדורו של רבי יוסי, וכשם שבין זהב לעפר, כך בין דורינו לדורו של אבא. ע"ש. והובא בספר דרך שיחה (להגר"ח קנייבסקי, עמוד ר"ז), וסיפר שם, שפעם שלח רב מת"א את ספרו לחזון איש, וכתב שם שדברי המגן אברהם מגומגמין, וכתב החזון איש בגליון, דברי המגן אברהם ברורים, ואף במקום שניתן רשות לחלוק צריך לחלוק כתלמיד בפני רבו וכו'. ע"ש.

ופעם אחת השאגת אריה פסק איזה פסק, ושוב מצא שבבאר היטב כתב לא כן, והיה לו צער גדול מזה, ואמרו לו, הרי רבינו גדול מהבאר היטב, והשיב, אבל הוא מכמה דורות קודם, שאז היה העולם יותר זך ונקי.

ור"מ אחד מפורת יוסף (גאולה) הפריז על המדה, ואמר שהרב אור לציון כוחו גדול לחלוק אפילו על המאירי, ואין בכך כלום. אך הוא טעות גמורה לחנך כך התלמידים, וראה בעין יצחק ח"א (ריש כללי האחרונים) אריכות מפי סופרים ומפי ספרים שחלילה לאחרון לחלוק על דברי איזה ראשון, בלא שימצא ראשון אחר ועל פי כללי הפסיקה. ובודאי הגמור דלא ניחא ליה להרב אור לציון שיתלו בו דבר זה, שאפשר לחלוק מסברא בעלמא בלא ראייה ברורה על גדולי עולם מלפני ארבע מאות וחמש מאות שנה, וכל שכן על הראשונים. ובפרט בכללי מרן הבית יוסף, וחבל שיש כמה שתולים דברים כאלו בראש הישיבה זצ"ל.

הטעם שהולכים אחר מנהג קדום גם כשהוא נגד מרן

לו. ומ"ש עוד באור לציון שם, שכ"כ הגאון רבי רפאל אהרון בן שמעון בספר שער המפקד (הלכות פסח אות ד). הנה במחכ"ת אדרבה להדיא מפורש שם, שאין הטעם אלא מכח מה שקודם שפשטו הוראות מרן במקומם, עמדו והחליטו חכמי הדור ההוא שלא לקבל הוראת מרן בכמה פרטים. ואז הרשות בידם, וכמ"ש הריב"ש והרשב"ץ שבעירם אלג'יר קודם שקיבלו עליהם הוראות הרמב"ם עמדו ופירשו, שבג' דינים אינם מקבלים עליהם הוראות הרמב"ם. ולכן כתב בשער המפקד כאן, "ובכגון דא המנהג עיקר", והיינו כיון שהמנהג נקבע קודם קביעת ההלכה בידי מרן. וכמו שביארו בזה האחרונים, ראה בשו"ת עין משפט (סימן א), ובשו"ת שבות יעקב ח"ב (סימן ו), שלא שייך מנהג עוקר הלכה אלא אם כן נקבע המנהג קודם קביעת ההלכה, שאז כבר המנהג נקבע להלכה במה שנתקבלה דעת החכם האחר שהורה כן, ופשטה הוראתו במה שנהגו כמותו, אבל לעולם אין כח במנהג זולת פשיטת ההוראה. וכ"כ בסמיכה לחיים (סימן א) בשם הרב שורש יוסף (כללי מיגו שורש ג ענף ד די"א).

שינוי בהעתקת דברי ישיב משה

לו. ומ"ש עוד באור לציון (שם עמוד יג) בשם שו"ת ישיב משה (ח"א סימן ה) דאזלי בכל אופן בתור המנהג. הנה אחז"מ מכ"ג זצוק"ל תמוה מנ"ל להוסיף בדברי הרב ישיב משה "בכל אופן" דברים שלא כתב שם, וז"ל

שם: וכן היכא שיש מנהג להקל או להחמיר על דברי מרן או מור"ם, אזלי' בתר המנהג, אבל היכא דפליגי עליהם מכח סברא או מכח איזה פוסקים בתראי, אף על גב שהם רוב נגד הפוסקים דאזלי בתרייהו מרן או מור"ם, אז אזלי' בתר מרן או מור"ם היכא דלא פליג עליה, דלכי תדוק ותשכח רבים מן הראשונים קיימי כוותייהו אף על גב שלא הביאו וכו'. ע"כ. הנה אין מבואר בדבריו דהיכא שנהגו כדעת מרן השלחן ערוך ובאים חכמים לשנות המנהג לעשות נגד דעתו של המרא דאתרא, דרשאים להנהיג כן, זה אינו מבואר בדבריו, שלא כתב שהולכים אחר המנהג "בכל אופן" ומסתמא דעתו כמ"ש מרן הבית יוסף בהקדמתו, שלא בא לעקור מנהגים קדומים שפשטו קודם שפשטו הוראותיו. אבל לא קאי על מנהג שהתחילו להנהיג אחר שפשטו הוראות מרן. וע"ש בסוף התשובה שחזר וחיזק את הוראות מרן השלחן ערוך.

ומה שדייק באור לציון מזה שהרב ישיב משה לא חילק בין מנהג קדמון למנהג חדש, דמשמע מיניה דאפשר להנהיג מנהג חדש נגד מרן, י"ל שהרב ע"ה לא הוצרך לחלק בזה, דהתם אינו מקומו, וכתבו אגב אורחא, ולא נחית להאי כללא, וסמך על שבמקום אחר גילה דעתו להדיא שזה רק במנהג קדמון, כמ"ש בח"ב (סימן רכד דף לה ע"ב) "שגם על מקומות בארץ המערב שנהגו להקל בענין סירכא וכו', שזה היפך דעת רוב הפוסקים ומרן ז"ל, אנו מצטערים אלא שאין בידינו לבטל המנהג, כיון שנהגו כן "מקודם". ולשונו של הרב מורה כמ"ש הרב המו"ל שם בהגה, דמבואר מזה דלולי שהיו נוהגים כן מקודם, והמנהג ההוא מימות הקדמונים אין מקום להתיר כיון שהוא נגד רוב הפוסקים ומרן. ע"כ.

ועוד מבואר בישיב משה (ח"א סימן רפא דף פא) בתשובת רבי משה כלפון הכהן, "כתבו כל הפוסקים שבדבר שמרן אסר אין מי שיכול לזוז מדבריו כמלוא נימא, אבל אם כבר יש בעיר מנהג "קדום" וקבוע להתיר וסמכו על אותו צד וכו'". ע"ש. והיינו, באופן שנהגו כן על פי הוראת חכם מחכמי הדורות, ויש לו על מה לסמוך. ונהרב ישיב משה היה משכנו בחו"ל, ואם כן כל שכן בבני ארץ ישראל שקבלת הוראות מרן אצלינו הוא חמור יותר, שארץ ישראל חשובה כאתריה דמרן].

תשובה לדברי תלמיד המחזק את דברי רבו - בכח המנהגים

לח. ועתה ראיתי למחבר אחד שכתב לחזק את כח המנהגים גם כשהם נוגדים לרוב הפוסקים ולמרן השלחן ערוך. [ספר עטרת שלמה] ותוכן דבריו: א. כתב הטור (חושן משפט ס"ט שסח) "חייב כל אדם לבלי לשנות המנהג, דאמרינן מנלן דמנהגא מילתא היא, שנאמר לא תשיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים". ב. ובכח המנהג להכריע הספק, כדאיתא בש"ס בכמה מקומות (ברכות מה. ועוד) פוק חזי מאי עמא דבר. ג. ודין מנהג כדין ודאי, ושכינה ורוח הקודש מסכמת עמהם, וכאשר כתב מהר"ש לנייאדו בספר בית דינו של שלמה (סימן יז), וביד אליהו (סימן כה). ד. ולכן אף דקיימא לן דאמרינן ספק ברכות להקל נגד מרן, לא אמרינן ספק ברכות להקל נגד המנהג. ה. וממילא הא בהא תליא שאין פסק מרן השלחן ערוך מחייבים במקום מנהג. וגם במנהג שהונהג לאחר זמנו של מרן השלחן ערוך ס"ל לרבינו האור לציון שיש לקיים מנהגם. ו. וכבר כתב מהרי"ק שאין בכח גדול הדור לשנות את המנהג. והובאו דבריו בספר משא חיים (אות כב) להגר"ח פלאגי. ז. וכיו"ב כתבו מהר"ח אבולעפיא ועוד, שהובאו דבריהם בספר מנהגי החיד"א (במבוא סימן ח). ע"כ.

ואשר יש להשיב על ראשון ראשון:

1. הנה דברי הטור בחושן משפט הם בעיקרם על מנהגים בענייני חושן משפט. ובזה ודאי שייך כח המנהג, שעל דבר זה נשתתפו ונעשו העסקים, כמנהג המדינה. ומה שכתב לבלתי לשנות מנהג מקומו, היינו בעיקר בענייני מנהג המדינה בחושן משפט, או מנהגים מסודרים אצל הכל, כמו ענייני התפלות, (ואולי גם מנהגים קבועים מימות עולם). אבל לא קאי בפרטי הלכות ברורות בפוסקים, ובמנהג בענייני הלכה שהוא נגד רוב הפוסקים. ראה להלן.
2. הדבר פשוט ומפורש בפוסקים דלא אזלי בתר המנהג אלא בהלכה רופפת, אבל כל שההלכה ברורה ביד השופט שבימך, אינו חושש למנהגים. ואדרבה מדברי הירושלמי (פ"ז דפאה דף כ') שאמרו: לא סוף דבר הלכה זו אלא כל הלכה שהיא "רופפת" בידיך, ואין אתה יודע מה טיבה, צא וראה מה הציבור נוהג, ונהוג, דייקו הראשונים שרק בהלכה רופפת אזלי בתר

המנהג, ואמרינן פוק חזי מאי עמא דבר. וזה דבר פשוט. וכ"כ להדיא הפר"ח סימן תצ"ו בכללים כלל י'.

3. ומה שהביא מדברי מהר"ש לנייאדו והיד אליהו, הנה הם קאי על מנהגים שנתפשטו בכל ישראל על פי הסכמת חכמי הדורות, כפי שפירשו להדיא בלשונם שם. ולא דיברו במנהגים שיש מחלוקת וחילוקי מנהגים, דבזה לא שייך לומר שרוח הקודש תכריע שכך האמת ולא כשיטת החולקים, שהרי לפנינו יש שתי מנהגים. ודברי המהר"ש לנייאדו העתיק אותם בס' מנהגי החיד"א בזה"ל: "וראוי להעמיד הדבר ולבקש טעם למנהג, שכל מה שנהגו ישראל שכינה מסכמת עמהם, ואין ראוי לשום אדם לעשות חיפוש מחיפוש לסתור המנהג. ע"כ. אולם כבר הארכנו בזה בס"ד בעין יצחק (ח"ג עמוד תרכו) והזכרנו שבס' מנהגי החיד"א [ונמשך אחריו מבלי משים בעטרת שלמה ועפרני הנ"ל] העתיק במכוון חצאי דברים, כי המעיין שם יראה דקאי על מנהג כל ישראל מדורי דורות לחזור על הקריאה בס"ת, כגון "ולאשר אמר" בשמחת תורה, ועל זה כתב בזה"ל: שזה מנהג מימי עולם ושנים קדמוניות, ואיתא להאי מנהגא בקהל עם ובמושב זקנים וגדולי ישראל, ואין שום אחד מהם פוצה פה לבטל המנהג.

צא וראה מה שהביא בשו"ת בית דינו של שלמה בחלק יורה דעה (סימן יט) דמנהג שיש בו איסור תורה לא אזלינן בתריה כלל, ומנהגון דרבנן אמרי, אף באיסור דרבנן, זולת מהריק"ו, אבל דחו דבריו, וגם הוא לא אמר אלא היכא שיש לו ראייה מן התורה, ומי הוא זה אשר ערב אל לבו להחזיק במנהג שיש בו עבירה, אפילו מדרבנן, וכל שכן באיסור תורה. ע"כ. ובפרט שכבר כתב הריב"ש דבכל גלילות ישראל שבארץ ישמעאל נהגו במנהג זה, אם כן כיון דמזמן הריב"ש קבוע מנהג זה, ודאי כי לא דבר ריק הוא וכו'. ע"ש באורך.

4. ומה שטען שהעיקר להלכה כדברי המהרי"ק, הנה העלים עינו ממה שהארכנו בזה בעין יצחק חלק ג', והוכחנו מדברי רוב ככל הפוסקים, ראשונים ואחרונים, שהעיקר לדינא שלא כד' המהרי"ק, וגם בדברי המהרי"ק ראה להלן מה שנתבאר בדבריו. ואף שציינן כן בשם הגרי"ש אלישיב, שאמר שהעיקר כדברי המהרי"ק, הנה אילו היה רואה דברי כל הפוסקים שהובאו

בשדי חמד, וכן בעין יצחק הנ"ל, לא היה אומר כן. אלא העיקר כדברי רוב הפוסקים הקדמונים, שכל שיש שמץ של איסור במנהג, רשאים גדולי התורה לשנות המנהג על פי ההלכה.

אין מנהג עוקר הלכה כשיש שמץ איסור

לט. ויש להוסיף, דמה שכתב המהרי"ק שאין בכח גדול הדור לשנות את המנהג. [והו"ד בספר משא חיים (אות כב) להגר"ח פלאג'י], והמחבר הנ"ל הסתמך על דבריו לעקור דברי השלחן ערוך במקום מנהג חדש, הנה פשוט שכוונת המהרי"ק על מנהג שהנהיגו כל גדולי הדור הקדמונים, דבזה שייך לומר שאין כח ביד חכם מאוחר לחלוק על כל הגדולים הללו. אבל לא באחד מכל המנהגים שעליהם אנו דנים. [וגם יש להעיר מדעת החזון איש, ועוד כמה מגדולי אשכנז, שגם מנהגים כאלו יכול גדול הדור לחלוק עליהם ולבטלם, וכמו מעמיד דמעמיד, וחסא למרור, ובענין השיעורים, ועוד, שהחזון איש חלק על הגדולים הקדמונים, ואף לא חשש כלל למנהג שנהגו רוב ישראל]. והגר"ח פלאג'י גופיה בשו"ת סמיכה לחיים (סימן א) האריך באורך וברוחב עצום ורב, להביא מדברי עשרות מרבתינו ראשונים ואחרונים, שאין כח ביד שום מנהג לעמוד נגד שורת ההלכה, ולדחות דברי מהרי"ק מנהג מבטל הלכה. ולחזק את שיטת הפרי חדש בשם הריטב"א, נמקו"י, הריב"ש, ועוד רבים, שכל שהחכם שבדור רואה שנהגו איזה מנהג שיש בו "שמץ" של איסור, אף שהנהיגוהו כבר "גדולים שבעולם", יש לו לבטל את המנהג אפילו על ידי מחלוקת. וכל שכן כשדבריו נאמרים בלשון רכה. ואמרו בירושלמי, אם ההלכה רופפת בידך פוק חזי מאי עמא דבר. ומשמע דרק אם ההלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג, אבל אם ההלכה אצלינו ברורה, אין ללכת אחר המנהג נגד מסקנת ההלכה.

אמאי יש שאין מתחשבים במנהגינו - בענין יחוד מיד אחר החופה
מ. גם יש לתמוה על המחבר הנ"ל, שאם כל כך הוא מחזיק בכח המנהג, ואפילו במנהג שהוא נגד מרן השלחן ערוך ואינו מנהג קדום, א"כ היאך כתב בספרו הנ"ל (עמוד תרנה) שיש לבטל את מנהג הספרדים שלא לעשות חדר יחוד, ויותר נכון שהחתן והכלה יתייחדו בסמוך לאחר החופה, בעיקר

מצד שיטת הרמב"ם ומרן. ע"ש. ותמוה שהרי מנהג זה מיוסד עפ"ד הקדמונים, ומהם המשאת בנימין (סימן צ'), ולדעתו יחוד בלא ביאה אינו כלום, כיעו"ש. והוא קדמון שחי לפני כ-400 שנה. גם בשירי כנה"ג (אורח חיים סימן שלט), כתב שרק בער"ש מתייחדים סמוך לחופה כדי שלא יתייחד בליל שבת ויראה כקונה בשבת. אבל בשאר הימים אין מתייחדים סמוך לחופה. [הכנסת הגדולה חי ופעל לפני קרוב ל-300 שנה, והוא קדמון שמעיד על מנהגינו]. גם בשער המלך (קונטרס חופת חתנים ס"ט) מעיד על מנהגינו שלא לעשות יחוד אחר החופה. וכן העיד על המנהג הרה"ג רבי אהרן בן שמעון בספר נהר פקוד (אבן העזר דף טז). ואם רוצים לחלוק על קדמונים אלה, אדרבה מאיזו ראייה חולקים על גדולי עולם אלה, כאשר דבריהם מוסברים הדק היטב, שיש שכתבו הטעם מפני שאנו תופסים עיקר כשיטה הסוכרת שחופה אינה ייחוד. וזה דלא כדעת מרן השלחן ערוך. ולדבריהם הוא אחד מהמנהגים הקדומים שלא קיבלנו הוראות מרן, על פי דברי מרן בהקדמתו לגבי מנהג קדמון. וכן הוא בנהר מצרים ובישכיל עבדי ח"ו. אך בשו"ת יביע אומר חלק ה' (חלק אבן העזר סימן ח') כתב שאף לשיטת מרן שהחופה היא הייחוד, מאן יימר לן שמצריך שיהיה יחוד סמוך לחופה מיד, ודי בזה שמתייחדים בביתם של החתן והכלה אחר סעודת הנישואין. וכתב שם שמנהגינו נכון וישר, והמערער על זה משתקין אותו בניזיפה שאינו חס על כבוד גדולי הדורות. ובפרט שהוא מנהג מכווער לעשות הייחוד בפרהסיא מיד אחר החופה, וכמ"ש כעין זה בערוך השלחן (סימן נה אות טו). וכך הנהיגו אצלינו ראשי ישיבת פורת יוסף, הגר"ע עטייה, הגר"י צדקה, הגר"ב"צ אבא שאול, והגאון רבי יעקב עדס, זכר צדיקים לברכה, שלא לעשות יחוד אחר החופה. וכך נהגו הספרדים תמיד. והפלא שהמחבר הנ"ל ידוע כדבק בפסקי הרב אור לציון כשהם נגד היביע אומר, ומדוע כאן המחבר מצא לנכון לחלוק גם על רבו.

אין צריך ייחוד עובר לעשייתו

מא. ואי משום הברכות דלכאורה בעינן שיהיו סמוך לחופה עובר לעשייתו, הנה ברכות הנישואין הם ברכות השבח, ובהם כיון שאי אפשר קודם העשייה, לכן מברכים רק אחר הקידושין, ואין צריך לסמוך לזה מיד חדר

יחוד, דכיון שהדבר ניכר על מה בירכו ברכות השבח, אין צריך בזה עובר לעשייתן. וכמו שכתב בשו"ת ברכת אברהם ח"ד (להג"ר אברהם טריויש צרפתי, בן דורו של מרן הבית יוסף, סימן קצא). וע"כ לפרש כן, שהרי מרן בשלחן ערוך (סימן רכז ס"ג) הביא להלכה דברי הירושלמי שאין לברך ברכת הרעם לאחר כדי דיבור, ואילו בטור אבן העזר (ריש סימן סב) כתב, מברכין ברכת חתנים קודם כניסה לחופה, וכתב הבית יוסף וז"ל: ומה שכתב רבינו קודם כניסה לחופה, כן כתב הרמב"ם (בהלכות אישות פרק י' ה"ג), והטעם מבואר משום דכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן. והר"ן כתב (בפ"ק דפסחים ד. ד"ה ולענין) אבל הרמב"ם כתב, שצריך לברך אותם קודם נישואין. וכן דעת הרמב"ן ז"ל, ולא מפני שהיא בכלל מה שאמרו כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן, שהרי אלו ברכות השבח הם, אלא מפני שחופה יחוד הוא ובעינין ראויה לביאה, וכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה. ע"כ. וממה שהביא דברי הר"ן באחרונה משמע דהכי ס"ל. [ונכמ"ש איהו גופיה בבית יוסף אורח חיים (סימן תקטו ס"ב) וז"ל: ומדכתב סברת רבינו יהודה לבסוף משמע דהכי ס"ל. ע"כ. וכמ"כ כמה אחרונים כמובא בשו"ת יביע אומר ח"ב (חאו"ח סימן יט אות א). ע"ש]. וכן כתב בשו"ת יביע אומר חלק ה' (חלק אבן העזרע סימן ח אות ב) וז"ל: ונראה דמרן סבר וקיבל דעת הר"ן שברכות השבח הן. ואין צריך עובר לעשייתן. ע"ש. וכן הוא גם בח"ד (חאה"ע סימן ז אות ג). ע"ש. ואי נימא שאין זמן מוגבל לברכות השבח, היאך פסק מרן מה שאמרו בירושלמי, אלא ודאי שגם לדעת הירושלמי אם ניכר על מה מברך מצוי לברך. ובנידון דידן חשיב כניכר על מה היו הברכות, [ואפילו בחופת נדה חשיב כניכר על מה בירכו, וכ"ש בחופה רגילה].

ובאמת שמוהר"ר עזרא עטייה הביא ראיה ברורה למנהגינו, מחופת נדה כנז', שהרי אי אפשר לעשות יחוד, ואפילו הכי מברכים את כל הברכות גם בז' ימי המשתה, ואין חוששין שאין כאן חדר יחוד. ואף שיש אומרים שגם בברכות השבח צריך שיהיה מיד או סמוך, כמו בברכת אשר יצר, אבל המנהג כאן בחופת נדה מוכיח שלא חששו לפוסקים אלה, וכבר כתב בתרומת הדשן (סימן לד) שבמקום מנהג ברור לא חיישינן לספק ברכות להקל. וכאן היה המנהג ברור אצלינו שלא עושים חדר יחוד. ועוד דשאני

הכא שכל הריקודים וענייני החופה הם המשך אחד, וניכר הדבר היטב גם אחר כמה שעות. וראה בילקוט יוסף חופה וקידושין (עמוד רמט), ובעין יצחק חלק ג' (עמוד שנו והלאה). ולדברי המחבר הנ"ל שיש חשיבות למנהג אפילו נגד מרן, אם כן אמאי ביטל את מנהגינו בחדר יחוד.

ומה שמברכים שבע ברכות בסיום הסעודה אף שהחתן והכלה עדיין לא התייחדו, היינו מפני שהמנהג היה כדעת הסוברים שאין היחוד מעכב בברכות אלה, ודמי לחופת נדה. וכן מבואר בתשו' הרא"ש שהיו מברכים שבע ברכות בצהרים קודם החופה. ואף שבזה בודאי שאין לנהוג כן, מכל מקום לענין שבע ברכות בסעודה הוא מנהג קדום שהוזכר כבר ברדב"ז, ובמקום מנהג שהסכימו עליו הפוסקים אין חוששין לסברות החלוקות כנודע.

ובפרט שאם יעשו חדר יחוד, הכלה תתחייב בכיסוי ראשה, ואין די בפאה נכרית, אלא בכיסוי כדרך הנשואות. [ובמקום אחר נתבאר שאצלינו הספרדים בשנים קודמות מעולם לא נהגו לחבוש פאה נכרית]. [דהנה בכתובות (עב). אמרו, יוצאה וראשה פרוע דאורייתא הוא, דכתיב ופרע את ראש האשה. וכל זה אינו אלא לנשים נשואות, אבל נערות רווקות שלא נישאו, כבר נתבאר בשו"ת יביע אומר ח"ו (אורח חיים סימן טו אות יא) שאינן צריכות לכסות את ראשן, שבעת החופה לאחר הקידושין דינה כארוסה, ונחלקו האחרונים בדין הארוסה, האם חייבת לכסות את ראשה או לא, כי בשו"ת מהר"י הלוי (אחי הט"ז סימן ט) כתב לאסור בזה, והגאון רבי משה ישראל בחלק ב' (סימן ז) חולק עליו, והוכיח כן ממ"ש השיטמ"ק (כתובות טו:). וכן העלה השבות יעקב חלק א' (סימן קג). ואף על פי שהגאון רבי עקיבא איגר (מהדו"ת סימן עט), החמיר בזה, וכן החמיר בשו"ת מים רבים, ועוד. מכל מקום העיקר לדינא להקל בזה, וכמ"ש בישועות יעקב, ובשו"ת די השב, ובשו"ת שערי רחמים, ובשו"ת יד אליהו ורגלר, ועוד. וכתב השד"ח (מערכת דת יהודית אות א) שיתכן שאילו היו רואים המהר"י הלוי וסיעתו דברי השיטה מקובצת בשם הגאונים, היו חוזרים בהם ומבטלים את דעתם כנגד הגאונים. ע"ש. וכן כתב הגר"י ידיד בשו"ת ימי יוסף בתרא (סימן ב'). ולכן גם אחר הקידושין אין צריך לכסות את ראשה. וכלה אחר שבע הברכות שתחת החופה, עדיין אינה צריכה כיסוי ראש, שהחופה אינה הטלית שפורשים בעת הברכות, אלא

החופה היא היחוד, ורק אז היא נחשבת כנשואה לכל דבר, וחייבת לכסות את ראשה במטפחת או בכובע כדת. וכן פסקו הרמב"ם ומרן השלחן ערוך (אבן העזר סימן נה סעיף א').

מב. וניהדר אנפין לדבריו של המחבר הנ"ל בשבח המנהגים, דהנה מה שהמציא שדין מנהג כדין ודאי, ושכינה ורוה"ק מסכמת עמהם, ואילו השלחן ערוך מדין ספק, תמיהני, היאך כח המנהג יהיה יותר חזק מכוחו של מרן הבית יוסף, שכתב עליו הרמ"א שכל החולק עליו כחולק על השכינה, וגם מאתים רבנים בני דורו של מרן הסכימו על כל פסקיו, ואם כן איך יהיה כח המנהג גדול יותר מכח קבלת הוראות מרן. וע"ש עוד בעין יצחק ג' שנתבאר, דמה שאמרו דשכינה מסכמת עם ישראל לגבי המנהגים, הוא דוקא במנהג כזה מימי עולם, ופשט אצל הכל בכל מכל, בהסכמת כל חכמי הדורות, בזה יש להמשיך במנהג, אבל בכל שאר המנהגים ששינה מרן אאמו"ר על פי דברי מרן השלחן ערוך מרא דאתרין, בזה לא איירי כלל. וזו גם כוונת הגאון רבי אליהו רגולר בספרו יד אליהו (חלק הפסקים סימן כה) שהאריך לחזק את תוקף מנהגי ישראל בכל מידי דתלי במנהגא, וכתב: דכל מנהג המוסכם אצל כל כלל ישראל, הוא על פי רוה"ק, שהשי"ת הופיע ביניהם וממש כעל פי נביא הנהיגו, כי על ידי רצון והמעשה לשם שמים, מאיר השי"ת בכלל כנסת ישראל רוח הקודש איך לנהוג. ע"ש.

סייעתא דשמיא להפצת הלכותיו של מרן זיע"א

מג. ומזקנים נתבונן, המה גדולי הדורות ועד מרן אאמו"ר זיע"א, שמתוך מסירות נפשם על התורה והיו המה משכן לתורה הקדושה, עשו מלחמות ה' יומם ולילה, שלא יהיה סטיה בהלכה, אלא דבר אמת לאמיתה.

והנה, מרן אאמו"ר בהיותו צעיר לימים כבן שבע עשרה שנה, ויצא יוסף אל אחיו, והתחיל לומר דבר ה' זו הלכה מבלי חת, ואף במקומות שהיה הכרח לחלוק באיזהו מקומן על דברי החיד"א והבן איש חי ועוד מגדולי הדורות, ורוב הרבנים אז תמהו על כך, וכמה חכמים פגעו בכבודו יחד עם עמא דארעא, והדברים ידועים. אך כיום כולם בשמים רואים את

צדקת דרכו, ובודאי באו לבקש ממנו מחילה על כך, על אף שהיה צעיר לימים והמה ישישים.

ומי עיור ולא יראה כיצד מימות מרן הבית יוסף לא היה חכם נוסף שנתקבלו הוראותיו בכל העולם כולו, כמו רשכבה"ג מרן אאמו"ר זיע"א, וזה ודאי לעדות ברורה על יישרת דרכו ואמיתות דבריו בהלכה, שזכה לכיין אמת לאמיתה של תורה. וגם אחר סילוקו של צדיק לגנזי מרומים, מיום ליום מתרבים הלומדים בספריו, ורואים את האור הגדול, אור השמש, שהאיר בהלכה מעל כולם, מה שלא האיר אדם לפניו, וגם מאחינו בני אשכנז רבים זכו להכיר את האמת לאחר סילוקו.

וכל מי שעוסק בהלכה מבלי נגיעות, רואה בעליל את יושר דברי אמת בתורת מרן אאמו"ר, ובכל המקומות שחלק עם חכמי הדור, על ידי שפרש את הדברים כשמלה מכל סוגיות הש"ס וכל דברי הראשונים והאחרונים, ניכרים דברי אמת, והאמת מדברת בעד עצמה. ומה שישבו כמה צעירים לסתור הוראותיו במטרה מכוונת, כמו מבוא לאור לציון ח"ב, שנתחבר על ידי אברכים במטרה תחילה להעמיד את רבינו האור לציון כבר פלוגתא של היביע אומר, ולקחו כמה מאמרים מתוך שיעוריו של הרב ע"ה שמסרם לצעירים, ונתנו ביד אברכים צעירים שלא נפתחו עיניהם בהלכה כדי לערוך מאמר מחודד שיהוו סתירה לכל כללי ההוראה של יביע אומר, מה שבודאי לא ניחא ליה לאותו גאון וצדיק זיע"א.

וכל זה עיוות המוחין, במקום לראות את האור הגדול שנתן לנו ה' יתברך, המאור הגדול להאיר דרכי ההלכה, מה שקודם לכן היתה התורה אלף תורות, וכל חכם עשה שביל לעצמו כפי כללי הוראה שקיבל מאיזה חכם בחו"ל, ועל פי זה יושב להורות לכל, והתורה חוגרת שק, שבכל הלכה יש אלף דעות, עד שבא מרן אאמו"ר ומסר נפשו על התורה באהבת התורה שלא היה למעלה ממנה, וזכה להקיף את כל התורה כולה, ועל ידי שימוש חכמים של כל רבותינו הקדמונים, בלימוד תורה לשמה ובענווה, העמיד את כללי ההוראה ודרכי היושר, כפי רוב בנין ורוב מנין, בדרך של הרמב"ם ומרן הבית יוסף. ורוב ככל בני ספרד נתאגדו תחתיו להיות תורה אחת ומשפט אחד.

ובודאי שזהו רצונו יתברך, שכולנו נהיה תורה אחת ומשפט אחד תחת הוראותיו של מי שגדול, כי קיימא לן הלך אחר הגדול בחכמה, ומי שהקיף את התורה כולה הוא הגדול בחכמה, וזאת מלבד שהיה בתראי לכל החכמים החולקים עליו, וגם הוא גדול במנין התלמידים העושים כמותו. וגם היה מבעית ביושר ההבנה, צח השכל וזך הרעיון ביותר, כנראה בעליל בספריו הבהירים.

וכבר כתב הגאון רבי אלחנן וסרמן הי"ד בספרו קובץ שעורים (קונטרס דברי סופרים סימן ד אות ו), שבמחלוקת חכמים אין לנו ספק על הדין מצד עצמו, איך הוא באמת, דזה אינו נוגע לנו כלל למעשה, ואין הספק אלא על איזה מהחכמים צריך לסמוך יותר, ועל מי מהם כיוונה התורה במאמרה אל השופט אשר יהיה בימים, ועל זה כתוב בתורה "ימין ושמאל" אפילו אומרים לך על ימין שהוא שמאל ועשית ככל אשר יורוך. ובמחלוקת ב"ש ובית הלל היה הספק אצלנו רק על איזו מהן כיוונה התורה במצות ועשית ככל אשר יורוך לזה, ואין שום נ"מ למעשה מי מהם כיון על האמת לאמתו". ומעתה אני תמה על אותם שעדיין מנסים להחזיר את כל העולם להוראות על פי הקבלה ועל פי הבן איש חי, או למנהגים מסויימים בארצות הגויים, או לפסקי האור לציון וכדומה, שהרי גם מבלי לדון לגופו של ענין בביאור הסוגיות בכל דין ודין, להיכן נעלם מצות ועשית ככל אשר יורוך. והאם יש צד אחר למי נתכוונה התורה בדורינו זה, שנחשב השופט אשר יהיה בימים ההם, שיש לעשות כדבריו גם על ימין שהוא שמאל.

וזה תימה גדולה על מיעוט חכמים, שבמקום לחפש את רצונו יתברך בתורתו הקדושה, ממשיכים לומר בכל דבר איפכא מסתברא, ועושים היפך רצון ה' שנהיה כולנו תורה אחת ומשפט אחד. ואין צורך לבאר יותר כי הדברים ברורים לכל מבקש אמת שאיננו מלא בנגיעות.

הנה בחסדי שמים בדורינו מתרבים תלמידי חכמים, וראוי לעודד את הצעירים שבהם לשקוד בתורה, ולחבר חיבורים לדון ולהורות לאמיתה של תורה, כאשר הולכים בדרך ישרה. וכן עשה מרן אמו"ר רשכבה"ג זיע"א, שהיה מעודד את המחברים הצעירים, הן בנתינת הסכמות לאלפים ורבבות, והן בציון לשבח ולהביא מדבריהם בחיבוריו המאירים, את אותם

ההולכים בדרך ישרה, וכמה תלמידי חכמים צעירים זכו שיזכיר מדבריהם בחיבוריו האחרונים, אחרי ששמח בדבריהם, ורצה גם לעודד אותם.

ומכל מקום צריך כל אדם שידע את מקומו, וגם אם אין נראה לו כדברי גדול הדור, יכתוב לעצמו כפי חפצו לפלפל, אבל לא שיורה לאחרים כפי דעתו נגד דעת גדול הדור, דאמאי אחרים צריכים לשמוע לו ולא לשמוע לגדול הדור, וכי מחמת קושיות שהקשה לפי דעתו, כבר נעשה ברור לו שגדול הדור טועה, ולכן יש להורות לכלל הציבור כפי דעתו שדעתו היא האמת ולא דעתו של גדול הדור. אתמהה. וזה דבר שצריך חיזוק אצלינו הספרדים. במיוחד.

מד. וראיתי לאברך חשוב שמרן אמו"ר זיע"א שמח בדבריו והזכיר אותו הרבה בספרו חזון עובדיה על הלכות תרומות ומעשרות, אף על פי שבכמה מקומות בספרו ראה לחלוק על דבריו. ואף על פי כן הביא דבריו בכבוד והדר. אולם יש לנו להעמיד את האמת של ההלכה, שהגם שזה תלמיד חכם חשוב, והולך בדרך ישרה, מכל מקום יש להעיר במה שאמרנו, שלא להורות הלכות לאחרים נגד דעת גדול הדור. כמו מה שכתב שם (באר בשדה ח"א עמ' שמב) לענין ברכה על הפרשת תרומות ומעשרות מפירות של גוי שנתמרחו ביד ישראל, שהראיות שהביא ביביע אומר מדברי האח' לכלל זה שבכל מקום שהמחלוקת במצוה ודעת מרן לברך, לא אמרינן ספק ברכות להקל, יש לדון בהם וכו'. ולכן בנדון דידן שב ואל תעשה עדיף שלא לברך. עכ"ד. ויש להאריך בזה. ואכמ"ל. אבל בעצם הדבר, הנה לא הבחין שבלאו הכי מרן אמו"ר בכמה מקומות נסתמך על מה שעיקר הכלל של ספק ברכות להקל נגד מרן אינו מוסכם, ומצד הסברא הרי קבלנו הוראות מרן לגמרי, וכן דעת רבים מהאחרונים הקדמונים, רק שפשטה ההוראה להחמיר בזה כדעת רבותיו של החיד"א, שהם אלה שחידשו לנו שאומרים ספק ברכות להקל נגד מרן.

ספק ברכות להקל נגד גדול הדור

מה. והנה גם בעניני ברכות, אנן נקטינן כסברת גדול הדור שבימינו, ולא אמרינן כלפיו ספק ברכות להקל, דהא הוא יודע היטב מהאי כללא

דספק ברכות להקל, ועם כל זה פסק לברך, על כרחך שלדעתו אין כאן חשש ברכה לבטלה. וכיון שפשטו הוראותיו בכל ההלכות, והוראותיו אינם בנויים על סברות גרידא ודיוקים, אלא על יסודות דברי כל הפוסקים, נקטינן כוותיה גם בעניני ברכות. ודו"ק.

ולפעמים צריכים ללמוד תבונה מאחינו בני אשכנז, כמה הולכים אחרי רבותיהם מבלי להרהר אחר דבריהם. ואף אם דבריהם נגד ראשונים שלא ראו, או נגד דברי רוב גדולי האחרונים שנעלמו מעיניהם. וחבל שיש מאיתנו שלא יודעים להעריך נכונה את גדלותם של גדולי ישראל שלנו.

וראיתי בספר היכל הברכה (ח"א בריש הספר) שכתב בשם אביו הגאון ר' מאיר בראנדסופר זצ"ל, שהיה אומר שאין אחרי דברי המשנה ברורה ולא כלום, כי מן שמיא קא זכו ליה. ובכל מקום שהמשנה ברורה מחמיר אין לזוז מדבריו, וכן אם המשנ"ב מיקל בודאי יש לסמוך עליו, ורק אם הוא רוצה להחמיר יחמיר על עצמו אבל לא על אחרים.

והביא דוגמא לזה, ששאלוהו כיצד יש להורות לגרים המתגיירים, לגבי ברכת שלא עשני גוי, האם יברכו שעשני גר, שיש בזה מח' באחרונים, ודעת השל"ה ופרי חדש ומטה יוסף ועוד שהגר לא יברך כלל. ויש חולקים. ולכאורה יש לומר ספק ברכות להקל, דהא לא נפקא מפלוגתא, אך אף על פי כן הורה להם אביו בעל הקנה בשם, שהגר יברך שעשני גר, לפי שכך פסק המשנה ברורה, דמן השמים קא זכו ליה, שדבריו מתבדרין בי מדרשא. ולכן כתב בסדר הגיור המיועד לרבנים, שהגר יברך שעשני גר. עכ"ד.

וזו דוגמא כמה יש להעריך את רבותיו. אך מכל מקום לעיקר הדברים, אחר המחילה יש להשיב הן על הכלל והן על הפרט, שהכלל שחידש שיש ללכת לעולם אחרי המשנה ברורה, הנה הא מנא לן, ואין לזה שום מקור, ובודאי שהרוצה לסמוך על פוסקים אחרים בין להקל ובין להחמיר רשאי. גם לענין הוראה לאחרים, שאין כאן דבר ברור לומר שרוב ככל בני אשכנז קבלו עליהם את דברי המשנה ברורה.

ועוד שכיון שרוב ככל גדולי הדור לא נמנעו לחלוק על המשנה ברורה מסברא או מראיות, אם כן הא קמן שאין כאן קבלה. לא כן בקבלת הוראות מרן לדידן דנקטינן שאין כח ביד שום חכם לחלוק על מרן גדול הדורות, צא ולמד ממה שכתב בשו"ת גנת ורדים (יורה דעה סימן ג), שכאשר הגיע הספר פרי חדש למצרים, עברו על דבריו ומצאו וכו', ולא ישא פנים לזקן וכו', רבינו הגדול בית יוסף, אשר הוא לכל הוראותינו יסוד ועמוד בכל התלמוד וכו', וגזרו והחרימו בכל תוקף ובכל אלות הברית על דעת המקום ברוך הוא וכו'. ע"ש. ומרן היה גדול הדורות ומופלג בחכמה וידיעת התורה, והיתה קבלה מפורשת של מאתים רבנים עם הסכמת בני הדורות, שקבלו את דבריו עליהם ועל זרעם עד סוף כל הדורות.

וגם תמוה אחזה"מ, מי יכול לחייב את הגר שעתה נכנס לכלל ישראל לעשות דוקא כפסקי המשנה ברורה, כדי שנאמר שנחשב שהמשנה ברורה הוא רבו, עד שאין לו לחוש אפילו לספק ברכות להקל, ולכן יש לסדר בסדר הגיור לכל הגרים שיש להם לברך בכל יום ברכת שעשני גר [בלי שם ומלכות].

ולענין הלכה, כיון שרבים חולקים בזה, אין לנו כח להורות לאחרים לברך. וכן כתב בכף החיים (סימן מו, ס"ק לו) דכיון דלא נפקא מכלל פלוגתא והוי ספק ברכות להקל. וראה בבית יוסף (סימן מו) מהארחות חיים, ומהאבודרהם בשם הרמ"ה. וכל שכן שכן נראה דעת מרן הבית יוסף מארי דאתרין, וכמו שכתב מרן החיד"א בברכי יוסף, דכיון שמצינו גדול מרבנותא קמאי שכתב שלא יברך ברכה זו, האורחות חיים והרד"א, וגם אשור נלוה עמם מרן ז"ל דנראה דמסכים עמהם, וכן דעת המהריק"ש בהגהותיו, לפיכך הכי נקטינן. וכתב בכף החיים, שיברך שלא עשני גוי בלא שם ומלכות.

ובלאו הכי הגר שנתגייר [על כל פנים] בארץ ישראל, יש עליו לנהוג בכל מכל כל כפי דברי מרן ופסקי הספרדים, כיון שמרן הוא מארי דאתרין, וגם לגבי בני אשכנז דעת כמה וכמה גדולים שהיה עליהם לנהוג הכל כפי פסקי מרן ומנהגי הספרדים, והבו דלא להוסיף עלה להורות לאחרים, ולתקן תקנות בסדרי הגיירות ללמדם לעשות הכל כפסקי רבני אשכנז בדוקא. ואפילו לא לחוש לספק ברכות להקל. וקבל האמת ממי שאמרה.

להורות כדעת הפשטנים ולא כדברי המקובלים

מז. והנה עד לפני כששים שבעים שנה רבים מבני עדות המזרח נמשכו להורות תמיד כדעת המקובלים, גם כאשר הדבר היה נגד מרן השלחן ערוך, ובחלק מהדברים נמשכו אחר הוראות הבן איש חי שפסק תמיד כדעת המקובלים נגד מרן השלחן ערוך. ולכן בירכו ברכה מעין שבע בבית חתנים ואבלים, בעוד שלדעת מרן השלחן ערוך הוא ברכה לבטלה. וכדומה בעוד דברים. וב"ה מרן זיע"א החזיר עטרה ליושנה, וחזר להנהיג כמו שנהגו לפני כן, לעשות בכל מכל כל כדעת מרן השלחן ערוך, וכפי הכלל הגדול שיש בידינו, דכאשר המחלוקת בין הפשטנים למקובלים, נקטינן למעשה כדעת הפשטנים, ורק שרידים אשר בעם שכל מעשיהם על פי המקובלים, הם רשאים לעשות כדעתם. אבל רוב העם, וכן החכמים ותלמידיהם, צריכים לנהוג למעשה כדעת הפשטנים. וכך תפסו תמיד גדולי הדורות, ובפרט חכמי הספרדים [לבד מהבא"ח וכה"ח], וכן דעת הרא"ם והרדב"ז, וכך כתבו: הכנה"ג, פרי חדש, שער המלך, דברי יוסף אירגאס, מאמר מרדכי, החקרי לב, שלמי צבור, שמש צדקה, מעדני יו"ט, שו"ת מעט מים, טהרת המים, קול אליהו, בית דינו של שלמה, יורו משפטיך ליעקב, שלחן לחם הפנים, ברית כהונה, שואל ונשאל, לקט הקציר בשם מרן החיד"א, שו"ת כנסת ישראל למוהר"ר ישראל ששון, שו"ת ירך יעקב, ספר פקודת אלעזר, ספר פרי צדיק למהר"ש קצין, הראשונים לציון לדורותיהם, הרב יש"א ברכה, ספר ברכת יוסף למהר"י ידיד, הסמ"ע, הש"ך, הט"ז, הנו"ב, השאג"א, הגר"א, רעק"א החתם סופר, ועוד רבים רבים מגדולי האחרונים.

וכבר העידו גדולי הדורות על קבלת הוראות מרן השלחן ערוך, ומהם המהראנ"ח, מהר"י מינץ, מהר"ם גלנטי, מהר"ם בן חביב, רבי שמואל אבן דנאן, הכנה"ג, גנת ורדים, חוות יאיר, בית דוד, הפרי חדש, מהר"ח אבולעפייא, מהר"י פראג"י, הלק"ט, רביד הזהב, צדקה ומשפט ביעקב, בקש שלמה, היעב"ץ, פרי מגדים, רבי יהונתן אייבשיץ, דברי חיים מצאנז, רבי שלמה לניאדו, ועוד ועוד.

אודות הרפורמה בכשרות ובגיוור

מז. הנה באחרונה השלטונות כאן בארץ ישראל עשו רפורמה בכשרות, והכניסו עלי חסא מגידול רגיל, והכשילו את הרבים באיסור החמור של אכילת תולעים, וכן עשו רפורמה שיוכלו איזה רבנים שהשלטון חפץ ביקרם, ליתן הכשר לחנויות הפותחות בשבת, ולהביא בנות מהאולפנא להיות משגיחות כשרות, ופעמים שנותנים הכשר למסעדה בלי ביקורת מתמדת, והרסו כל חלקה טובה בענין הכשרות. עד היום כל משגיחי הכשרות חייבים לעבור מבחנים בהלכות הקשורות לכשרות, והרבנות הראשית היא המסמיכה את המשגיחים מי ראוי להיות משגיח ומי לא. וכיום אחרי שרפורמת הכשרות נכנסה לתוקף, נפרצה הדרך, ואיש הישר בעיניו יעשה למנות כל אחד למשגיח כשרות, כולל נערות צעירות בנות אולפנא וכדו'.

ולדוגמא, חנות שפתוחה בשבת, אין הרבנות מאפשרת בשום צורה שהיא ליתן לה תעודת כשרות, ולמרות שיש בג"ץ תלוי ועומד בנושא, הרבנות עומדת על המשמר שלא לפרוץ גדר בזה. כי מי שמחלל שבת בפרהסיא ופותח חנותו בשבת, אין בו שום נאמנות שלא יכשיל את הרבים במאכלות אסורות, ולחנויות כאלה יש המבקשים ליתן הכשר, ומנופפים בידם בטענה של כוחא דהיתרא עדיף.

צא וראה כמה הקפידו הקדמונים בענין המשגיח על הכשרות, ובשו"ת זקן אהרן חלק ב' (סימן קלב) כתב: ובחבורי (במהדו"ק סימן ל"ב) הראיתי עד היכן הגיע מדרגות הזהירות בדורות הראשונים ממשגיח על הכשרות כזה שנתמנה לא מקרב העם, כ"א בכח הממשלה, הן ידוע לנו מאמרם ז"ל כי גזרת השמד והכליה שנגזר על אבותינו בימי מרדכי ואסתר, היה בשביל שנהנו מסעודתו של אחשוורוש, אשר לכאורה יפלא והלא מעולם לא יכולנו לצייר בנפשנו לאכול מאכלים כשרים ומהודרים יותר מאלו המאכלים שהיה על סעודה זאת, דהא על אותה סעודה יצאה פקודת המלך לעשותה "כרצון איש ואיש" ודרשו חז"ל איש זה מרדכי, ואיש זה המן, כלומר המושל לא נתכוון להעביר את ישראל מדתם, וביודעו כי כל בשר שנתעלם מן העין, וכן יין שתחת ידי נכרי פגול הוא לא ירצה לישראל, לכן העמיד ממונה ומשגיח מיוחד על המאכלים ומשקאות המיוחדות לישראל, ואת מי הפקיד

למשגיח ראשיי ע"ז, את מרדכי היהודי, וא"כ יש להפליא מה עוול מצאו היהודים הכשרים שבאותו דור שפירשו מלאכול, ובמה חטאו היהודים שנהנו מסעודה זאת העומדת תחת השגחת של מרדכי ראש הסנהדרין, אבל לדעתי החסרון היה רק בשביל שמרדכי לא נבחר מתוך העם למשגיח על הכשרות, רק נתמנה מטעם המושל, ולכן כחכמים הרואים את הנולד ראו הצדיקים שבדור כי בשום אופן לא ירצו לסמוך על משגיח הממונה מטעם המושל, לו יהיה גם ראש הסנהדרין. באשר היום ממנים למרדכי ומחר יעמידו גם להמן שיעמוד בראש הכשרות, בהיות שהכרה עצמית אין להם בדת היהודים, ולכן מסרו נפשם ולא נהנו מסעודה זאת, ואותן האנשים שלא חשבו כן ודנו באשר הוא שם, ובראותם כי בעת ההוא עמד בראש מרדכי היהודי נהנו ואכלו, ראו מה עלתה בידם, המיטו שואה עליהם ועל כל ישראל ע"ש באורך, וכזה י"ל נמי על בחירות ראשי הקהלה בזמנינו. עכ"ד.

וע' בשו"ת מאזנים למשפט (סימן יז) שדן אודות מקום שהשלטון גזר הגבלה על שחיטת עופות ובהמות, והוקמה אגודת שוחטים שקיבלה זכיון לשני איטלזים, אחת טריפה ואחת כשרה. ובאיטליז הטרף מכרו גם בשבת. ונשאל אם בעלי הזכיון איבדו את הנאמנות שלהם גם על החנות הכשרה. וכתב, ע"ד השערוריה שנעשית בעירו, שבשעת הגזירה על השחיטה, עשו כל הטבחים שבעירו לאגודה, ופתחו בזכיון הממשלה אטליז לממכר בשר כשר, ואיטליז אחד לממכר בשר טריפה, ובעוונות הרבים אין שואל על מה שאחב"י עושים מסחר בנבילות וטריפות ובדברים האסורים שלא בדרך מקרה, שהוא אסור, כמבואר ביורה דעה (סימן קי"ז). ואולי נעשה הדבר על ידי שטר מכירה. ועל כל פנים כב' עמד בפרץ וסגר להם את החנות של הטריפה בשבת, והכריז שאיבדו את חזקת הכשרות והנאמנות שלהם, וצריך להעביר אותם על זמן מה, לפחות ירח ימים, למיגדר מילתא, ולא יוסיפו בני עוולה לעשות כדבר הרע הזה. ע"ש.

מינוי משגיחי כשרות יראי ה' באמת

מזה. והנה בשלחן ערוך (יורה דעה סימן ב סעיף ה וסימן קיט ס"ב) מבואר, המחלל שבת בפרהסיא, הרי הוא כמומר לכל התורה כולה. ודינו כעכו"ם,

ואין לו כל נאמנות בעניני כשרות. ועיין בשו"ת חתם סופר (חושן משפט סימן קצה, וחלק אבן העזר סימן כב). ובשו"ת דברי מלכיאל חלק ב' (סימן ט) שהביא סתירה בין ב' התשובות של החתם סופר, כי בחלק חושן משפט איירי במוכר מוצרי מזון כשרים, ופותח חנותו גם בשבת, וכתב שאינו בדין בן ברית ואינו בר עדות כלל. ובשו"ת חתם סופר (אבן העזר סימן כב) דן אודות אשה שחמד אותה הכומר, והיתה מוכנה להמיר דתה, ולקחה בשבת לבישוף בעגלה, וברגע האחרון התחרטה ושבה לבית אביה, ועתה ביקשה להנשא לכהן, ומעידה שלא נבעלה לכומר, ובינתים הוברר שהיא הרה, אך לטענתה אין זה מהכומר. ונשאל החתם סופר אם איבדה את הנאמנות שלה, ויש כאן ג חששות: א. שחיללה שבת בפרהסיא אפילו באיסור דרבנן, הרי היא מומרת וחשודה לכל התורה. ב. שהרי נפיק עלי' קול רינון שהרתה לזנונים וילדה. ג. שהרי נתייחדה כמה ימים עם הנכרים ותיאסר לכהן. וע"ש. ובשו"ת דברי מלכיאל העיר בזה מכח שהיא מחללת שבת ודינה כמומר לכל התורה כולה שאין לו נאמנות. וע"ש שכתב לדון אם יש חילוק בין חילול שבת במידי דרבנן, למילי דאורייתא.

וע' בחתם סופר בליקוטים (סימן פג) שכתב, דמחלל שבת בפרהסיא דפסול לעדות, אין מאמינים לעדותו שהבשר כשר, ואין לקנות ממנו מוצרים שיש בהם חשש איסור. אבל אין לחשוד בו שאוכל איסור. שהרי לא ראינו אותו מומר לאכילת נבילות וטריפות. ולכן אם אותה נערה אומרת שלא זינתה, נאמנת, שמחלל שבת שדינו כמומר אין מחשיבים אותו כמי שעובר בפועל על כל איסורי תורה. [וע' בשו"ת יביע אומר ח"א (יורה דעה סימן יא) לענין מחלל שבת בפרהסיא בזמן הזה].

מט. רפורמת הכשרות החדשה מאפשרת לגופים עסקיים פרטיים לבחור לעצמם את משגיחי הכשרות ואת שעות הביקור של המשגיח במסעדה. ויכולים גם למנות בנות צעירות, שתהיינה משגיחות כשרות, והוא פריצות ומדרכי הרפורמה, כי איך נערה צעירה תוכל להעיר לבעל המסעדה. ומה זה קשור לסוגיא אם אשה נאמנת בכשרות, וראה בילקוט יוסף איסור והיתר כרך א' (ריש סימן א'), דאף שלפי גדרי ההלכה פעמים שיש לאשה נאמנות, אבל לא בכגון זה במסעדות ובתי מלון ומקומות ציבוריים, ומלבד

לבעיות בפריצות שהדבר יכול לגרום, הנה צעירות אלו יחששו מלהעיר בכל דבר. ונמצאת מכשיל את הרבים.

אם אפשר להעמיד אשה כמשגיח כשרות

ג. ואם אפשר להעמיד אשה כמשגיח כשרות, הנה יש לרדן בזה מצד ב' דברים, האחד, מצד נאמנות האשה על כשרות המזון, הן בדברים שיש בהם חשש משום איסורי תורה, בין בדברים שיש בהם חשש לאיסורי דרבנן. ועוד, משום מינוי אשה למשרה צבורית. ולכאורה אם מצד נאמנות האשה, הרי קיימא לן דעד אחד נאמן באיסורין, ולדעת התוס' (גיטין ב:) ילפינן דין זה ממה שנאמר גבי נדה, וספרה לה, לעצמה. ומבואר דגם אשה נאמנת בעד אחד. ואמנם בגמרא פסחים (ד.) אמרינן, תניתוה, הכל נאמנים על ביעור חמץ, אפילו נשים אפילו קטנים. ואוקמינן שם בגמרא, דמוחזק לן דלא בדיק, וקאמרי הני בדקיניה, מהו דתימא לא להימניהו רבנן, קמ"ל כיון דבדיקת חמץ מדרבנן, דהא מדאורייתא בביטול בעלמא סגי, הימנוהו רבנן בדרבנן. ומשמע דבמילי דאורייתא אין לנשים נאמנות. וכן משמע מהמשנה בעירובין (נט.), אפילו עבד אפילו אשה נאמנין לומר עד כאן תחום שבת, שלא אמרו חכמים בדבר להחמיר אלא להקל. ובגמרא שם ביארו, דהיינו משום דתחומין דרבנן. ומשמע, דאי הוי דאורייתא אין הנשים נאמנות. אלא דיש לעיין, שהרי מצינו שהתורה האמינה את הנדה בספירת שבעה נקיים, וגם מעשים בכל יום שאנו סומכים על הנשים בהפרשת חלה, ובהפרשת תרומות ומעשרות, וניקור הגיד והחלב, כמבואר בפרק המדיר (כתובות עב.) גבי מאכילתו שאינו מעושר, משמע שסומך עליה לענין חלה ומעשר, והיאך אנו סומכים עליהם במידי דאורייתא, אחר שבגמרא אמרו האמינוהו רבנן בדרבנן, דמשמע דבמילי דאורייתא אין נאמנות. ולכן כתבו התוס' שם, דכל שהדבר בידה לעשותו אשה נאמנת גם במילי דאורייתא. ומשום הכי נאמנות לומר שהפרישו חלה, או ספרה שבעה נקיים. ובאופן שבידה לתקן האשה נאמנת גם היכא דאיתחזק איסורא. כמו בנדה שבידה לטבול. [אלא שבלאו הכי נדה לא חשיב איתחזק איסורא, שאינה בחזקת שתהא רואה כל שעה]. ע"כ. ונמצא, דכל שבידה נאמנת גם באיתחזק איסורא. וכל שאין בידה אפילו לא איתחזק איסורא אינה נאמנת. ולא שנא לן בין היכא דאיתחזק איסורא ללא

איתחזק איסורא, וכל החילוק הוא אם הדבר בידה או לא. שכל שביד האשה לעשותו נאמנת גם במילי דאורייתא, ולכן אמרו בעירובין שאין האשה נאמנת על תחומין אילו היה מן התורה, דחשיב אין בידה לעשותו. וגבי בדיקת חמץ אף דבידה לבדוק, מכל מקום מאחר וזו טירחא רבה חשיב כאינו בידה. וצריך דקדוק גדול, כדמוכח בירושלמי שמפרש, מפני שנשים עצלניות הן. ולכן הוצרכו בגמרא לומר דבדיקת חמץ הוי מדרבנן והאמינוה רבנן בדרבנן. ולפי זה כל שהדבר בידה אף במילי דאורייתא האשה נאמנת. ועיין בתוס' עירובין שם.

אולם מדברי הר"ן בסוכה (מב.) משמע דכל היכא דאיתחזק איסורא, וכגון בחמץ שהוחזק בבית, אין האשה נאמנת במילי דאורייתא, אפילו שבידה לבדוק, שהרי איתחזק חמץ בבית. ורק כשלא איתחזק איסורא, אף במילי דאורייתא הנשים נאמנות. שכתב בזה"ל: אף על גב דקטן לא מהימן באיסורי דאורייתא, כדאמרינן בפ"ק דפסחים וכו', ואמרינן נמי לקמן והוא שגדול עומד על גביו, אלמא אי לאו הכי לא סמכינן עליה לומר ששחט כראוי, הני מילי במילתא דקיימא בחזקת איסור, שאין סומכין על התינוק להעמידה בחזקת היתר, אבל להעמיד דבר על חזקתו נאמן. ע"כ. ודין האשה בזה כדין הקטן כמבואר בפסחים (ד:). שוב הראוני שכן כתב הר"ן להדיא בחולין (י: וז"ל: אבל קושטא דמילתא דעד אחד נאמן באיסורין אף על גב דאיתחזק איסורא, ואין בידו לתקן, ואפילו אשה ועבד נמי, וכדכתיבנא וכו'. ע"כ. ועיין עוד בריטב"א שם, ובש"ך יורה דעה (סוף סימן קכו בשם הריב"ש). ואמנם במידי דרבנן האמינו אשה וקטן גם היכא דאיתחזק איסורא.

והרשב"א בתורת הבית (דף ד' ע"ב) כתב ליישב בדרך אחרת מהתוס', וז"ל: והא דתנן בפסחים הכל נאמנים בבדיקת חמץ ואפילו נשים ועבדים, ומסיק התם כגון דאמרי בדיקניה ומשום דבדיקת חמץ מדרבנן האמינוהו רבנן בדרבנן, דמשמע בדאורייתא לא מהימני, לא היא, דהתם היינו טעמא דבדיקת חמץ הוי טירחא יתירה, שהרי צריכה בדיקה בחורים ובסדקים, ונשים ועבדים עצלנים הם, ומימר אמרי חמץ בחורים ובסדקין ליכא וכו', שהנשים נאמנות הן באיסורין בעד אחד ואפילו בשל תורה. וא"ת עוד, והא תנן אפילו עבד ואפילו שפחה נאמנין לומר עד כאן תחום שבת,

שלא אמרו חכמים להחמיר אלא להקל, כלומר, לפי שהתחומין הן דרבנן, אלמא אי הוי דאורייתא לא מהימני, לא היא, דהתם נמי היינו טעמא שמדידת תחומין נעשה על ידי בקיאים לדקדק בקידור ושיפוע והבלעה, ולכן אילו הוו תחומין דאורייתא לא הוו מהימני, הא בעלמא אפילו בדאורייתא מהימני. ומעשים בכל יום שאנו סומכים עליהן בניקור גיד וחלבים ומליחה, ואף על פי שהם דאורייתא, וניקור בשר צריך טירחא יתירה, שהן יודעות שיש חלבים וגידים שיש לחטט אחריהם ובודקים יפה יפה. ע"כ. ומבואר, דאף במידי דאורייתא האשה נאמנת, ורק בדבר שצריך לו בקיאות רבה כתחומין, אין האשה נאמנת בדאורייתא, ולכן הוצרכו לומר דתחומין הוי דרבנן. וכן כתב הרא"ה בשם הרמב"ן, דההיא בהכחשה איירי וארישא סמך, דקתני עד א' מרבה ועד א' ממעט שומעין למרבה ואף על גב דעד אחד בהכחשה. ועלה קתני אפילו עבד ואפילו וכו', פירוש ואפילו שמרבין בתחומין בהכחשה עד כשר שממעט, שלא אמרו חכמים להחמיר אלא להקל, דבתחומין הקילו, מה שאין כן בשאר איסורים, ואפילו של דבריהם. ע"כ. ומבואר דסבירא להו להרשב"א והרמב"ן והרא"ה, דאף בדאורייתא הנשים נאמנות, דהשוה הכתוב אשה לאיש, ולא מטעמא דבידו. ודלא כהתוס' הנ"ל. [שהתוס' הזכירו דנאמנות בניקור וכו' משום דבידן, והרשב"א כתב, דגם בדאורייתא נאמנות, ופירש מה שאמרו בפסחים האמינוהו רבנן בדרבנן, דהוא דוקא גבי בדיקה]. וכן דקדק בספר דברי אמת (סימן א'). אלא שיש להעיר דאף שהרשב"א בתורת הבית הנ"ל לא הזכיר ענין של בידה, הרי הזכיר זאת בחידושו לגיטין (ב): שכתב בזה"ל: איכא למימר התם בידו לתקן, וא"ת התם מנא לן נפקא לן מוספרה לה וכו', וא"ת אם כן אפילו איתחזק איסורא ואין בידו לתקן נמי, כי התם, י"ל כיון דדמיה פוסקין ממילא, וימי ספירה באים מאליהן, כחתיכה ספק חלב ספק שומן דלא איתחזק איסורא הוא, ואם משום טבילה, הוה ליה כשחיטה דבידה לתקן. ע"כ. ומבואר כדברי התוס' שהכל תלוי אם הדבר בידה, שאז גם במידי דאורייתא ובאיתחזק איסורא נאמנת. וצריך לעיין בזה.

ובספר דברי אמת הנ"ל דקדק מדברי הרמב"ם (פרק א' מהלכות סוטה הלכה טו) דסבירא ליה כהרשב"א והרמב"ן, שכתב: אפילו אשה ועבד ושפחה ופסול לעדות בעבירה מדברי סופרים, ואפילו קרוב, נאמן לעדות סוטה

להעיד עליה שזינתה ותיאסר על בעלה לעולם, ואינה שותה ותצא בלא כתובה, הואיל וקדם הקינוי והסתירה בעדים כשרים, ו"התורה האמינה עד אחד בטומאה", הרי כולן כשרים לעדות טומאה וכו'. ע"כ. הרי תלה הרמב"ם טעמא דכל מקום שהתורה האמינה עד אחד, אשה ועבד ושפחה גם כן נאמנין. ונמצא שגם בעד אחד הנאמן באיסורין, אחר שהתורה האמינתו גם אשה נאמנת. והוא כדברי הרשב"א דאשה נאמנת באיסורין אף בדאורייתא.

אלא שהעירו מדברי הרמב"ם (בהלכות איסורי ביאה פרק יח הלכה יז) שכתב: השבויה שנפדית והיא בת ג' שנים ויום אחד ויותר, אסורה לכהן וכו'. ואם יש לה עד שלא נתייחד הכותי עמה הרי זו כשרה לכהונה, ואפילו עבד או שפחה או קרוב נאמן לעדות זו, הואיל וכל הספיקות כולן מדברי סופרים לפיכך הקילו בשבויה. ע"כ. ומשמע דרק מפני שכל הספיקות מדברי סופרים, הקילו בעד אחד ובאשה, אבל בדבר דאורייתא אין אנו מאמינים את האשה, ואילו בהלכות סוטה הנ"ל מבואר דגם במידי דאורייתא האשה נאמנת. וכתבו במחנה אפרים ועוד אחרונים דיש לחלק, דמה שהיקל הרמב"ם בסוטה הוא מפני דיש רגלים לדבר שהדבר כן, וכגון שבעלה קינא לה, וכדומה, הא לאו הכי אין אשה נאמנת בדאורייתא. ולכן כתב גבי שבויה, דרק מפני שהוא ספק והוא מדברי סופרים הקילו בזה. וכן כתב במחנה אפרים שם, דדוקא בשבויה הקילו, אבל בשאר איסורין אין עבד ושפחה נאמנין כלל. אבל הרשב"א כתב דנאמנין, ונראה דהיינו טעמא דאיכא רגלים לדבר. ע"כ. ובדברי אמת שם דחה דברי המחנה אפרים, כיעו"ש.

וניהדר לנידון דידן לענין ההשגחה על הכשרות, לסוברים דאשה נאמנת אפילו במילי דאורייתא, וגם בדבר שאינו בידה, פשוט דגם הכא האשה נאמנת מדין עד אחד נאמן באיסורין, וגם לדעת התוס' דאין האשה נאמנת בדאורייתא אלא היכא דבידה, הנה כאן הרי הדבר הוא בידה שלא להניח להאכיל דברים האסורים. וגם הכא לא איתחזק איסורא, דאף אם ההשגחה היא אצל אחד שאינו נאמן לכשרות, אכתי אין זה נחשב איתחזק איסורא, ולכן אף אי נימא שאין זה נחשב כבידה, באופן שבעל החנות או בעל המפעל הוא אלים ואינם נאמנים על הכשרות ולא ישמעו לה, מכל מקום כיון שלא איתחזק איסורא, מאחר דהמסחר שלהם הוא רק בדברים

כשרים מצד מירתתי, והחשש הוא שמא קונים גם דברים אסורים וזה ודאי חשיב לא איתחזק, יש להאמין לה אף אם נחשב שאינו בידה. ואמנם דעת המגן אברהם (סימן תלו סק"ח), דרך בבית שלהן נאמנים, אבל השולח אותן לעשות דבר אין נאמנים, והוכיח כן מהתוס' מעירובין (לא). ופליגי אתוס' בפסחים הנ"ל. ע"ש.

אולם מדברי האחרונים מבואר, דנקטינן לדינא דאשה נאמנת בכל גוונא, דהנה האחרונים דנים באיש שאכל ושבע ונסתפק אם בירך ברכת המזון, ובאו אשה או קטן ומעידים עליו שבירך ברכת המזון, האם נאמנים בזה, ולכאורה אף שיש לאיש חזקת חיוב, מכל מקום בעצם הדבר שבא לידי ספק אם בירך או לא בירך כבר איתרע חזקה במקצת, וכמו שכתב בכיוצא בזה בפני יהושע (קידושין סב:) וז"ל: ואמנם נראה לי דהא דלא מהימן עד אחד נגד חזקה, היינו דוקא היכא שבלא דברי העד הוי חזקה גמורה, ולא איתרע כלל, ובכהאי גוונא הוא דמספקא לן בפרק האשה רבה בטבל וקונמות, וכך בעד אחד שהעיד שמת בעלה, או בשליח הגט, דלולי דברי העד הוי בחזקת אשת איש גמורה, דחזקה כי האי דלא איתרע כלל עדיף מרובא, כמו שהוכחתי בכמה דוכתי, מה שאין כן היכא שיש מקום ספק גם בלא דברי העד, דאיתרע חזקה, שפיר סמכינן אעד אחד. ע"ש. ועל פי דבריו כתב בשו"ת מהרש"ם חלק ד' (סימן כט) דכיון שבא לידי ספק אם בירך ברכת המזון או לא, ויש עדות מסייעת של האשה שאכן בירך ברכת המזון, ממילא שפיר סמכינן אעד אחד, וכמו שכתבו בפני יהושע [הנ"ל], ובתשובת הגודע ביהודה (מהדורא קמא חלק אבן העזר סימן לא). ובמה שחידש הל"ש דאשה אינה נאמנת באיסורין, כבר דחיתי את דבריו בתשובה א', והבאתי ראיות ברורות להיפך, והבאתי מדברי הבית שמואל (סימן ד' ס"ק ס'), ודברי הפני יהושע שדחה דברי הב"ש. והבאתי מתשובת הרשב"א בחלק א' (סימן תל) דמפורש כהפני יהושע. ע"כ. ומבואר בדבריו דאשה נאמנת באיסורין כדין האיש. וראה מה שכתב בזה בשו"ת אגרות משה (חלק יורה דעה חלק ב', סימן מד). ושם דן אם מותר למנות אשה לאיזו משרה, שהרי הרמב"ם (פרק א' מהלכות מלכים הלכה ה') כתב, וכך כל משימות שבישראל אין ממנין בהם אלא איש. והביא דברי החולקים בזה, והעלה שם, דרך במקום שהאשה היא אלמנה ובניה

יתומים, וזו היא פרנסתה, יש לסמוך על החולקים על הרמב"ם ולמנותה תחת בעלה להשגחה. ע"ש.

בעיא נוספת ניצבת בפנינו, כאשר אשה צעירה ימנו אותה למשגיחת כשרות. וכשהיא תראה שבעלי המסעדה או בית המלון עשו שלא כהוגן באיזה ענין מעניני הכשרות, והבעלים יצעקו עליה, או שיביטו בה במבט חודר, היא תחשוש ולא תוכל לעמוד בפניהם, ונמצא שאין השגחתה כדבעי.

ומלבד זאת בלי כל ספק שיש בדבר פריצת גדרי הצניעות, שאשה תשגיח ואולי גם בלילות, וגם הוא חיקוי מעשה הרפורמים שגרמו להתבוללות איומה בארה"ב, וכל שיש חשש לפריצת גדרי הצניעות, או לחשש רפורמה וכדו', יש לעמוד בכל תוקף שלא ליתן לאשה להיות משגיח כשרות. כפי שהדבר היה מאז ומתמיד בעם ישראל, וכך היה בישראל מאז קום המדינה. שהרבנות הראשית והרבנות הצבאית לא איפשרו לנשים להיות משגיחות כשרות, במשך עשרות שנים, ואין צריך לשנות ממה שהיה מקובל, בדברים חשובים אלה של שמירת גדרי הצניעות.

נא. וכבר פורסם, שבבדיקה מקיפה שערכה מחלקת ההונאה בכשרות ברבנות הראשית, אודות כשרויות פרטיות של אותם גופים, נמצאו שורה ארוכה של ליקויים חמורים - כמו שעולה מהדוחו"ת שצורפו לתשובת הרבנות הראשית לישראל בעתירה נגד הרבנות הראשית בין היתר נחשף כי גוף עסקי פרטי ליברלי העניק פיקוח כשרות של שבע שנים רטרואקטיבית ליקב, כשלמעשה לא היה משגיח של 'צהר' באותו יקב. בנוסף נחשף בתשובת הרבנות הראשית כי באירוע אחר, מאפיייה שהיתה תחת פיקוח גוף כזה פעלה בכלל בתוך מסעדה טריפה עם מטבח משותף, שם עבדה משגיחה מטעם 'צהר' במשך זמן קצר בשבוע.

בעוד מקרה, מלון שהיה בהשגחת הרבנות, נמצא שבישלו בשבת, ונדצפו גם כשלים של בשר וחלב. וביקשו לקחת מהם את תעודת הכשרות, ולאחר שסירבו במלון לפטר את המשגיח או להוסיף משגיח, הם עברו לכשרות 'צהר' עם המשגיח שתחתיו נמצאו כל הכשלים בכשרות הרבנות. תשובת הרבנות הראשית לישראל היא מסמך מדאיג מאוד לנוכח הכשרות

הרפורמית של השר לשירותי דת, מתן כהנא, כשברור כי כוונת הרפורמה היא להכשיר גם את כשרות 'צהר' בכל הארץ.

עוד דוחו"ת הציגו ברבנות הראשית בהם מקרים חמורים. כך למשל תואר כיצד פורסמו עדויות של אנשים שהתארחו במלונות בשבת תחת פיקוח פרטי, וכאשר היה מחסור באוכל בשבת - טיגנו להם שניצלים בשבת.

לקחת סמכות מרב עיר

נב. ומלבד הפגיעה באיכות הכשרות, הנה עצם זה שלוקחים מרב עיר את סמכותו המרא דאתרא להחליט על הכשרות בעירו, יש בזה משום הורדה ממעמדו, כי מעתה רבנים אחרים יפסקו בכשרות בניגוד לדעת המרא דאתרא, וכמ"ש הגר"י לוי שליט"א, [רב העיר נשר, וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל]. והנה בשנת תרס"ט כאשר הגרא"ה קוק כיהן כרב העיר יפו, והיה רב אחד שבא לשם והתחיל גם הוא לעסוק בכשרות ולחתום על תעודות כשרות שלו, גדולי ירושלים דאז וביניהם הגאון רבי צבי פסח פראנק ועוד, יצאו כנגד אותו רב בקצף גדול על הנבלה הגדולה הזאת, וכתבו שבכח בית הדין הם גוזרים לאסור איסור על הוראות האיש הזה, שאסור לכל בר ישראל לסמוך על הוראתו, והוראתו שיורה פגול יחשב וכו'. והגאון רבי שמואל סאלנט, והגר"ר חיים ברלין, והגאון הרידב"ז גם הסכימו לדבריהם, והוסיפו עוד כהנה וכהנה באזהרות חמורות. והדברים נדפסו בספר אגרות לרא"ה (אגרת נ).

ודברי בית הדין דירושלים הנ"ל מיוסדים על אדני פז, על פי דברי הש"ס והפוסקים, כי כן כתב בשו"ת הריב"ש (סימן רעא) ללמוד מדברי הירושלמי (סוף הוריות, ובמסכת שבת פי"ב הי"ג), שמי שהיה נוהג ברבנות והחזיק בה אפילו מעצמו זכה בה, וכל שהחזיק בה ת"ח אין מסלקין אותה ממנו, אף על פי שהבא לנוטלה גדול ממנו. וכתב עוד, והחכמים אף על פי שראוי להם לברוח מן השררה, אבל כשנתמנו בה היו מקפידין שלא להסתלק ממנה, כדאמרינן במנחות (קט): בתחילה כל האומר לי עלה לה אני כופתו ונותנו לפני ארי, עתה כל האומר לי לירד ממנה אני מטיל עליו קומקום של חמין.

ובשו"ת המבי"ט ח"ג (סימן ר) כתב, שאין לשום אדם מן הקהל אפילו מאותם שלא חתמו על הראשון להעביר את הראשון ולא לשתף ת"ח אחר עמו, דכיון שהסכימו ראשי הקהל למנותו על הקהל אינם רשאים להעבירו או למנות אחר עמו שלא מדעתו, שדין הוא שמי שעלה למעלה אחת לא ירד וכו', שגדולה חזקה מן התורה וכו', וכמו שאינם יכולים להעבירו כן אינם יכולים לשתף אחר עמו כמו מלך דכתיב שום תשים עליך מלך, מלך ולא שנים, וממנו אנו לומדים לשאר שררות, שדבר אחד לדור ולא שנים (סנהדרין ח.י), ואפילו יש אחר ראוי יותר ממנו וכו'. ע"כ.

ובספר מערכי לב (סימן נב) העיד, שכבר נתפשטה הוראה זו של המבי"ט שאין שום כח ביד הקהל לשתף תלמיד חכם אחר עם הקודם המוחזק, ושזו היא השגת גבול שאין להם שום היתר בעולם אפילו בהימצא לה עוזרים בתור צד מן הצדדים. ע"ש.

וכתב בשו"ת ציץ אליעזר ח"ג (סימן כט פ"ה אות א), שגם מאותו הירושלמי שלמד ממנו הריב"ש הנ"ל, לפי דברי הקרבן העדה (בשבת סו) שם יש ללמוד, שלא רק שאין מסלקין אותו ממנה, אלא גם שאין משתפין אותו שני, וכדברי המבי"ט. ע"ש.

ואל תשיבני מדברי מהרי"ו בתשובה (סימן קנא) וכן מדברי מהרא"י בתרומת הדשן (סימן קכח), אשר לכאורה היה נראה מדבריהם, שאין בזה השגת גבול, והרמ"א הביאם להלכה בדרכי משה יורה דעה (סימן רמה סק"ז) ובהגה (סעיף כב). ע"ש. ולכאורה נראה דפליגו אריב"ש הנ"ל. וכ"כ בשו"ת מים עמוקים (סימן ע) שהם חולקים בזה ע"ד הריב"ש. וכ"כ הכנה"ג בשו"ת בעי חיי (חיו"ד סי' ריח) דפליגו בהא, והכנסת הגדולה ז"ל פסק כהריב"ש שאין להעביר הראשון. ומיהו כל זה מדינא, אבל לפי המנהג אפשר למחות, וכמ"ש הש"ך (סס"ק טו). ע"ש. וכבר הבאנו מה שכתבו האחרונים, שכן המנהג פשוט כדברי המבי"ט, שאין כח ביד הקהל לשתף רב אחר עם הרב הראשון. וכן כתב הרב ערוה"ש יו"ד (ס"ו רמה), שכן המנהג פשוט בכל תפוצות ישראל, וכתב דפשיטא ופשיטא שכל הבא להשיג גבולו הוא גזלן גמור. ע"ש.

ובנ"ד אין לך מנהג גדול מזה, שעד היום היה המנהג פשוט שרב שנבחר לכהן בעירו ובשער מקומו, הוא האחראי הבלעדי לכל עניני הכשרות במקום, ומעולם לא העיז רב אחר להיכנס בגבולו ללא אישור הרבנות.

ועיין עוד בשו"ת צ"ץ אליעזר (שם), שעד כאן לא כתבו מהרי"ו והתה"ד שיכול רב אחד להיכנס גם במקום שיש רב, אלא לענין ללמד תורה לרבים, אבל לא לפגוע בענינים השייכים לרבנות הראשון. ועוד, שכל דבריהם דוקא כאשר הרב הראשון לא נתמנה על ידי בני העיר, אלא שהיה שם ולאט לאט נתפשטו הוראותיו וקיבלוהו עליהם, אבל אם מתחילה הביאו אותו לשם שיהיה רב עליהם, וקיבלו אותו עליהם, אסור לשום רב להיכנס בגבולו. והוכיח כן מהחתם סופר (חיו"ד סימן רל). ודון מינה ואוקי באתרין.

ועיין בשו"ת אגרות משה חו"מ ח"ב (סימן לט, מ) בדבר בית מטבחים שהיה לו כשרות מרב אחד, וכעת הגיע גוף כשרות אחר ומנסה לשדלו לקבל כשרות ממנו, שהדבר אסור בהחלט, והרי זה בכלל יורד לאומנות חברו, ואפילו שאין בזה שום קיפוח פרנסה כלל. ע"ש. ודון מינה ואוקי באתרין.

וכן האריך בזה בשו"ת אמרי אליהו ח"ב (סימן פח), ומסקנתו, שאפילו אם היו שני רבנים מכהנים בעיר אחת, אלא שבמשך כמה שנים אחד מהם היה אחראי על נושא הכשרות, והשני היה אחראי על נושאים אחרים ולא עסק בכשרות, אין לשני לשנות מהנהוג שם ולעסוק בכשרות, וגם זה בכלל יורד לאומנות חברו. ע"ש.

ועל אחת כמה וכמה בנ"ד, שמדובר ברב עיר שנבחר ונתמנה על דעת לעסוק בכשרות בעירו בבלעדיות, שאסור לשום רב אחר לפגוע במעמדו ולעסוק בכשרות בעירו. ועד כאן לא נחלקו הפוסקים אם מותר להתמודד בבחירות כנגד רב מכהן, אלא דוקא כאשר הרב המכהן נבחר לתקופה קצובה, וגם בזה יש שלא התירו כלל, ויש שהתירו דוקא אם הרב השני יותר גדול מן הראשון, וכמבואר כל זה בשו"ת יביע אומר ח"ט (חחו"מ סימן ט). ע"ש. אבל אם הרב המכהן נבחר ללא קצבת זמן, לכולי עלמא אסור לרב אחר להתמודד מולו ולהורידו ממשרתו, או אף לכרסם בסמכותו. ובשלמא אילו היו מחוקקים כן על הרבנים שיבחרו מכאן ולהבא ניחא,

שעל דעת כן נבחרו, אבל בנידוננו שהחליטו ביום בהיר להוריד את כל רבני ישראל ממעמדם, היש לך איסור גדול מזה?!

אשר על כן, מרגע שהרפורמה תכנס לתוקף, לא יוכל איש ישראלי אשר חפץ בכשרות אמיתית, לסמוך על תעודת כשרות במקום שאין משגיח צמוד, אם בעל הבית אינו ירא שמים, כי יותר אין שום מירתת, ובנפול היסוד נפל הבנין. ולמותר לציין כמה הכשרות תתייקר בעקבות זה. והאמת צריכה להיאמר שב"ה רוב ככל הרבנים שומרי משמרת הקודש, רק הכשרות עומדת בראש מעייניהם ללא שום אינטרסים זרים ח"ו, שהרי אין להם שום רווח כלכלי בכשרות, אלא עול כבוד שהם מחוייבים בו מתוקף תפקידם, וכל מה שהרבנים דואגים ל"מונופול הכשרות" על ידי הרבנות, הוא משום שאך ורק בזכות המונופול הזה יש כשרות אמיתית, כי בנפול המונופול תפול הכשרות עמו, וכמבאר.

ולכן יצא גילוי דעת ופסק הלכה שחתמו עליו למעלה ממאה רבני ערים אלה המכהנים ובגמלאות, והצטרפו אליהם דיינים בארץ, וקבעו: שאין לשתף פעולה עם רפורמת הכשרות באשר היא מנוגדת לחלוטין להלכה. וכל רב עיר שיתן כשרות בעיר אחרת, עובר על איסור על פי ההלכה, והוא בגדר פורץ גדר. כי אף שלפי החוק החדש רשאי רב עיר לתת כשרות בעיר אחרת, אבל לא חייב להכנס לזה. ולכן רב עיר שנכנס לזה ונותן כשרות בעיר אחרת, צריכים רב העיר ורבני השכונות לפרסם שאין לסמוך עליו, שאיבד את חזקת הכשרות שלו, בכך שהפר את החלטת גדולי הדור, ומועצת הרבנות הראשית. וכהיום יצאה מודעת מחאה, ממרנן ורבנן גדול הדור חכם שלום כהן, ראש מועצת גדולי התורה, הגר"ג אידלשטיין, שר התורה הגר"ח קנייבסקי, והגר"ש בעדני, בו יצאו בקריאה חד משמעית שאסור לאף רב עיר ליתן כשרות בכל עיר אחרת, ופורץ גדר ישכנו נח"ש. והטעם הוא כאמור, כי כשם שהמרא דאתרא הוא הסמכות הבלעדית בעניני העירוב, והמקואות, והנישואין, כך גם בענין הכשרות, וגם כדי לא לערער את מהות ה"מירתת" בכשרות. ומי שמערער על זה הוא פועל בניגוד להלכה.

וגם אם תהיה איזו מחלוקת בין רבני ישראל, מכל מקום על פי ההלכה אין אדם רשאי לנהוג כדעת רב שאוחז בעמדת מיעוט בניגוד לעמדת רוב

מנין ורוב בנין של חכמי הדור האמתיים, ובפרט בדבר הנוגע לכלל ישראל. וכמבואר בחושן משפט (סימן כה סעיף ג): שלא יאמר אדם אפסוק כמי שארצה בדבר שיש בו מחלוקת, ואם עושה כן הרי זה דין שקר וכו', אלא יש ללכת הגדול בחכמה ובמנין, וכן אחרי דעת הרבים בניגוד לדעת המיעוט, וכן ללכת אחר המנהג. ע"ש. וכאן יש את שלושת הדברים, כי המתנגדים לרפורמה הם גדולי הדור האמתיים, ובלי ספק הם גדולים בחכמה ובמנין וגם הם רוב ככל חכמי ישראל, וגם כן הוא המנהג הפשוט.

כמובן, שיש עוד הרבה מה להאריך בענין, ובפרט בשלב השני של הרפורמה שהוא הרסני יותר, כי מה שהיה נקרא "משגיח מושגח" הוא כאין וכאפס לעומת זה, וכן הורדת מעמד הרבנות וכו'.

רבנים שמגלים פנים בתורה שלא כהלכה

נג. ואל תתמה היאך יש בזמנינו מי שנקראים רבנים ומגלים פנים בתורה שלא כהלכה, לתת כשרות לבתי מלון ומסעדות שמאכילים את הלקוחות בעלי חסא בגידול רגיל, ולא הסלט וגידול מיוחד, וכן מגלים פנים שלא כהלכה בעניני גיור, שכבר היו דברים מעולם עוד בדורו של הגאון הנודע ביהודה, וכמו שכתב בשו"ת נודע ביהודה (מהדורא תניינא - יורה דעה סימן קיט) וז"ל: וכתבת שדברת מזה עם איזה למדן שם, ואמר ששמע גדולי זמננו מקילים בזה. הנה שאלתך היא שאלת חכם שהיא חצי התשובה, אבל זה הלמדן שכתבת שאמר ששמע מגדולי זמנינו בזה, יפה קרא אותם גדולי זמננו, אשר בעו"ה נגדע לעפר קרן התורה, וכל הגדולה בזמננו אינה מצד חכמת התורה, אבל מתגדלים בנימוסיות ובטבעיות, ובידיעות ספרים חיצוניים, ואלה מתגדלים בריקוד, ואלה בזמר, ואינם יגעים בתורה כלל, ומספחת הזה פשתה בדור. ולכן לא תשים לב למה שאומרים בשמם איזה הוראה. ע"כ.

נד. וכמו שמצינו בזמנינו שיש איזה אחד מנתניה, המפרסם כל שני וחמישי גילוי דעת, ומבזה תלמידי חכמים, ובזמנו הוציא גילוי דעת להתיר הדלקת חשמל ביום טוב, וסמך על אביו שטעה בזה, וכן התיר את ה"זום" כליל הסדר, וחבירו כמותו אף התיר טבילה לנשים באמטביא בתקופת

הקרונה, ופירסמו איזה דברים נוראים בעניני הגיור, והביאו חורבן גדול בקרב צבור שומרי המסורת. שאינם מבחינים בין רב אמיתי לבין מי שנגוע בנגיעות אישיות של קנאה וכו'. והללו יאהבו את הקצינים מחללי השבת ואוכלי טריפות, אף אותם שהם שונאי תורה וחכמיה, ואילו את החרדים ישנאו שנאה גדולה. וכאן אין אהבת ישראל.

סילוף וגילוי פנים בתורה שלא כהלכה בענין הגיור

נה. וכן בענין הגיור, ראיתי לאחד שכתב מכתב תמיכה בריש הספר זרע ישראל של ח. אמסלם, וכתב שיש לקבל את הגוי לגיור אם ישמור שבת באיזה מדה שהיא. ואלו דברים העומדים בניגוד מוחלט להלכה המסורה בידינו, מהגמ' וכל הראשונים, הרמב"ם, מרן השלחן ערוך, וכל האחרונים, ולית מאן דפליג דקבלת מצוות מעכבת בגירות, והיאך אפשר לכתוב שדי בזה שישמור שבת באיזה מדה שהיא, האם אין זה גילוי פנים בתורה שלא כהלכה, שאין גיור בלא קבלת מצוות. וזה לשון הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פרק יב הלכה יז), כל הגויים כולם כשיתגיירו ויקבלו עליהן כל המצוות שבתורה והעבדים כשישתחררו הרי הן כישראל לכל דבר, שנאמר הקהל חוקה אחת יהיה לכם וכו'. ועיין עוד להלן בפרק יד (הלכה ח) שכתב הרמב"ם: "אפילו קיבל עליו כל התורה כולה חוץ מדקדוק אחד אין מקבלין אותו". ומבואר בשלחן ערוך (יורה דעה סימן רסח ס"ג), שקבלת מצוות מעכבת ושתהיה ביום ולא בלילה, ושתהיה בפני שלושה, וביאר הט"ז שם (סק"ט) שקבלת מצוות צריכה להיות ביום בשלושה ומעכב אף בדיעבד, משום שזהו גוף הדבר והתחלתו, אבל מילה וטבילה הוי כגמר דין, דמן התורה היה אף בלילה. ע"ש.

וכן מבואר בכמה וכמה פוסקים, וכמו בביאור הלכה (סימן שד ס"ג) שאפילו בדיעבד אם לא קיבל עליו כל המצוות אינו בכלל ישראל, כיון ששייר דבר אחד. וכן כתב בשו"ת צור יעקב (סימן כ"ד, וסימן כ"ז). [ואל נחשוב שהבעיא בספר הנז' זרע ישראל היא רק בהסכמה לספר של אחד מרבני צוהר, שכתב שיש לגייר גם אם הגר יהיה רק מסורתי, יעשה קידוש ואחר כך יסע בשבת, אלא הבעיא שכל הספר בנוי על שקרים זיופים וסילוף אחד גדול. וכל מי שטורה לעיין בתוך

הדברים שהעתיק, יראה שהכל בנוי על סילופים וחוסר הבנה, והכל נכתב בבטחון כל כך גדול שהקורא טועה בו לחשוב שזו מחלוקת בפוסקים, ולא היא, אין כאן מחלוקת, לכל הדעות פשוט וברור שמהות הגיור היא על ידי שהגר אומר בפה מלא שמקבל עליו את כל המצוות ללא שיור כלל, ואם יש אומדנא דמוכח שלא יקיים המצוות, ואומר כן רק משפה ולחץ, אין לגיירו. וזה פשוט].

וכך היא דעתם של כל ראשי הרבנות הראשית, ובהם הרבנים הראשיים לדורותיהם, ומהם: הרב הראשי הראשון הגראי"ה קוק בשו"ת דעת כהן (יורה דעה סימן קמז, קנב), שכתב: "ולא עוד אלא שהמקבלים גרים שאחר כך יחללו שבת, הרי הם עוברים על לפני עור ממה נפשך, דאם נאמר שאין גירותם גירות גם בדיעבד הרי הם מכשילים את הרבים במה שמחזיקים נכרים בחזקת ישראל, וכמה תקלות וחורבות נפקי מזה בדיני קדושין וגיטין ויבמין שנחזיק את בנו ממנה כבן, ואם תהיה לו אחר כך אשה ישראלית וימות בלא בנים אחרים נתיר אותה לעלמא בלא חליצה, גם כשיהיו לו אחים מן האב שלא כדין, וכיו"ב טובא. ואם באמת הם גרים ובדיעבד מתחייבים בכל התורה כולה, הרי הם מכשילין אותם בזה שמחייבין אותם בעונשין של איסורי תורה שעוברים עליהם, וקודם שבאו לידי מדה זו הלא לא נתחייבו בהם ואין נענשין עליהם, וכדאמרינן ביבמות (מז ע"א), כשמודיעין אותו ענשן של מצות אומרים לו הוי יודע שעד שלא באת למדה זו אכלת חלב אי עתה ענוש כרת, חללת שבת אי אתה ענוש סקילה, ועכשיו אכלת חלב אתה ענוש כרת, חללת שבת אתה ענוש סקילה, והרי אנו מצווים על לפני עור אפילו בגוים וכדאמרינן בעבודה זרה (ו ע"ב), מנין שלא יושיט אבר מה"ח לבן נח ת"ל ולפני עור לא תתן מכשול. וק"ו בנד"ש שמכשיל אותו בהיותו אחר כך נכנס במדה ידועה בכלל ישראל לחיובא והוא נענש על ידו על כך מה שהוא עובר מדברי תורה". ע"כ.

עוד כתב בשו"ת דעת כהן (ובהל' מילה וגירות סימן קנב-קנד יורה דעה) בזה"ל: ומה שרוצים לחדש דבעינן בגר דוקא שמירת שבתות בין מילה לטבילה, ישתקע הדבר ול"נ, ואף על פי שיש מקום לחוש לחומרא על פי דברי הגהות מרדכי בגר שנתגייר לשם אשה, שצריך גם כן שמירת המצוות, חלילה להקל בזה, ולמנקט עוד כללא דין בכל הגרים. ופשיטא דבסתם מחזקינן ליה לגר

תיכף כשמל וטבל וקיבל המצות בפיו, ואין אנו אחראים לדברים שבלב, וגם באבותינו קרא כתיב ויפתוהו בלבם, ואמרו במדרשים שהיה לבם פונה לעבודה זרה, ופסל מיכה היה עמם, ומכל מקום כיון שקיבלו בפה נגמרה הגירות. ע"כ.

ראוי לציין שסיבה זו היתה בין שאר דברי הראי"ה קוק זצ"ל להצטרף ולחזק את רבני ק"ק דארגנטינה שקבלו בחרם שלא לקבל גרים כלל.

וכן דעת הרב הראשי הגרי"א הרצוג בשו"ת היכל יצחק (ח"א סימן כא), וזה תוכנם: דע שאף על פי שהדין נפסק בגמרא הלכה כולם גרים הם, אף אלה שנתגיירו לשום אישות, מכל מקום יש לי חשש רציני בזמן הזה, כי לפנים בישראל העובר על מצוות התורה היה בזוי וחדל אישים, ונרדף בעמו, ולכן כשקיבל עליו הגוי להתגייר, אף שהסיבה הראשונה שהניעתו לכך היתה לשום אישות, הרי ידע מראש שאם לא יקיים מצוות התורה יהיה מצבו גרוע מאד, מצד החברה היהודית, וגם מהחברה הנכרית, אשר מלפנים כבר נעקר ונתלש ממנה, ונמצא קרח מכאן ומכאן. מה שאין כן בזמנינו שישנם הרבה חפשיים מהדת, שלא רק שאינם מתקשים כלל בפריקת עול המצוות מעליהם, אלא הינם גם עומדים בראש קהילות ישראל, ולכן יש לחוש שמא אינו מקבל ברצינות את עול המצוות, אלא משום סיבת האישות אומר מה שאומר, ולבו בל עמו, אחריות רבה מוטלת על בתי הדין הבאים לגייר גרים כאלה. ע"כ.

גם הרב הראשי לישראל הגרא"י אונטרמן במאמרו בקובץ תורה שבעל פה (יג, עמ' יז) כתב, שאין לגייר אלא אם כן הגיורת תשמור את כל המצוות, אף שבעלה לא יוכל לקיים את כל המצוות. ע"ש.

גם חבר מועצת הרבנות הראשית הגר"ש ישראלי כתב במשפטי שאול (סוף סימן לה) שיש לברר את מדת הכינות של הזוג המאמץ, כי זהו שצריך בעיקר לקבוע את הגירות היא זכות לתינוקת, שאם תתחנך לעבריינות אין זו זכות, כמו שכתבו גאוני הדור הקודם, הגר"י ספקטור והגר"י מפונביז'.

דעת הראש"ל הגרב"צ עוזיאל - שקבלת מצוות מעכבת

נ. וסילוף נוסף יש בספריו של אמסלם וחבריו, שכביכול הראשון לציון הגרב"צ מאיר חי עוזיאל זצ"ל סובר שאין צריך לקבל מצוות בעת

הגיוור, ודי שיהיה מסורתי, וזה סילוף גמור, כי כל המעיין בתשובתו של הרב עוזיאל יראה שמדגיש כמה וכמה פעמים ענין קבלת המצוות, וגם בגיור קטינים הוא כותב שצריך שיחנכו אותו בתורה, כפי שנביא להלן. וע' בספרו משפטי עוזיאל (ח"ב יורה דעה עמוד רה). וכל מה שהרב עוזיאל היקל בגיור אינו אלא כשחיים יחדיו ויש להם כבר ילדים, והגר מוכן לקבל עליו עול מצוות, בזה היקל למען חינוך הילדים שלהם, ואין זה בכלל גיור לשם נישואין, כמפורש בדבריו בכמה דוכתי. והוא לא הראשון שהיקל בכגון דא, וכבר קדמוהו גדולים כמו שביארנו בקובץ על כללי הגיור.

ומה שנתלו בדבריו במשפטי עוזיאל [חלק ב' יורה דעה עמוד רה] שהביא דברי הרמב"ם שסוף הגרים לחזור לסורם. ולכן אמרו קשים גרים לישראל כספחת. ועל זה הוא כותב שאם בא לפנינו ומקבל עליו מצוות, ומתגייר כדת, אף שרוב הגרים חוזרים לסורם, יש לקבלו לגיור. והיינו שבשעה שהוא מתגייר אין לנו אומדנא דמוכח שיחלל שבת וכדו', ובא להתגייר סתם, ואומר בפנינו שהוא מקבל מצוות, אף שאני יודע שרוב הגרים בסופו של דבר אינם עומדים בזה, עם כל זה יש לגיירם. אבל לא כתוב במשפטי עוזיאל שיש לגייר גר כזה גם כשאני בטוח ויש לי אומדנא דמוכח שיחלל שבת, ורק אומר שמקבל מצוות מהשפה ולחוץ. ואדרבה ע"ש במשפטי עוזיאל שחזר כמה פעמים על כך שצריך לקבל מצוות, ואם אומר על מצוה אחת מדרבנן שאינו רוצה לקבל, אסור לקבלו. כמבואר בש"ס.

עוד כתב במשפטי עוזיאל (חלק א' סימן טו), התנאים המעשיים הקודמים לגרות הם מילה וטבילה בפני בית דין של שלשה רבנים, אבל למעשים אלה קודמים שני תנאים יסודיים שהם עיקר הגרות, והם:

(א) גישתו של המתגייר לשם קבלת עול תורה ומצוות ולא לשם כוונה או נטיה אחרת, או במלים אחרות: לשם גרות נקיה וטהורה. ולשם כך צריך שבית דין הנזקקים לקבלת הגר יבדקו עד כמה שאפשר לדעת כוונתו הטהורה של המתגייר.

(ב) צריכים להודיעו לפני המילה ולפני הטבילה קצת מצוות יסודיות, ענשן ושכרן, להודיעו על מצבה ומלחמת קיומה של היהדות, ועל חובתו של כל הנספחים אליה להיות מוכן להקריב נפשו על אהבתה. ולקדש שם שמיים

ושם ישראל בכל הליכות חייו. ורק אחרי הודעה זאת וקבלתה מצד המתגייר, נגשים בית דין אל מעשה המילה והטבילה, שהן צריכות להיות לשם גירות. וגירות שנעשית בצורה זאת, עושה את האיש המתגייר כיהודי גמור לכל דבריו, ומחייבת את כל איש מישראל ואת הציבור הישראלי בכל מקום לכבדו לאהבו ולעזרו. והגרות הפורמאלית שאין בה אלא שינוי השם גרידא, אינה רצויה כלל, ואינה קיימת לעשות את המתגייר לאיש מישראל לשום דבר. כי תורת ישראל היא תורת הלב והמחשבה והמעשה ולא תורה צירימוניאלית (טקסית) שאין בה לבביות ומחשבות. עכ"ד.

עוד כתב במשפטי עזיאל חלק ז' (אבן העזר סימן ט), בעניין תינוק הנולד לאב יהודי ולאמא גויה שרוצים למולו, דראשית דברי הנני להודיע, שדברי מוסבים על מקרה שאין האב נשמע להוראת בית דין לשלח את אשתו הנכריה לגיור, ולו היתה יד בית דין תקיפה - לית דינא ולית דיינא דיאמר דיש מקום למול ולגייר את בנה, אפילו אם תרצה האם בכך, ואף תסכים היא עצמה להתגייר, בין אם היא אשת כהן, או אפילו אשת ישראל. ומזקנים אתבונן מהנעשה בימי עזרא: ועתה נכרת ברית לאלוקינו להוציא כל הנשים והנולד מהם... וכתורה יעשה... וכשאני לעצמי נראה לי ודאי, שכל זמן שיד בית דין תקיפה, מצוה וחובה עלינו למנוע בכל תוקף נישואי תערובת אלו, ולא לקבל את האשה או את האיש לגרים אחרי שנישאו ולא אפילו קודם נשואיהם אם ידוע, או נכרים הדברים, שלשם כך הם מתגיירים. נודבר זה מסור לעיני הדיינים, כמו שכתב הבית יוסף, ובלבד שיכוין לבו לשמים]. עכ"ד.

ולכן הנני מפרש דברי שלא עלה על דעתי לומר שמילה זאת תעשה בחגיגות וברכות המילה ככל בן ישראל, שהרי ילד זה כל זמן שלא התגייר כדין וכהלכה, הוא גוי גמור, ואין מצוה במילתו, ולכן אסור למולו בשמיני שחל בשבת, וכיון שכן אין כאן גם שמחה, אלא להיפך, צר ויגון שבאנו לידי מדה זו. ואביו שיגירו יתאמץ לחנכו בתורה, ולהצילו מעבודה זרה ואביזרייהו, ולא חיישינן שימחה בילדותו, אלא אדרבא כיון שנתחנך בתורה והחזיק בגרותו, שוב לא לא ימחה, וכדכתבו הריטב"א והרשב"א. ע"כ.

הא קמן שאין אצלו שום ספק בענין גיור קטין, שהאב יחנכו בתורה. והיינו שישמור המצוות. שאין גירות בלי קבלת מצוות, וזו מהות הגיור.

נז. וכן כתב בשו"ת יביע אומר חלק ה' (יורה דעה סימן יג), וכן כתב עוד (במאמר שפורסם בקובץ תורה שבעל פה כרך יג עמוד לא) שאם הדבר ידוע ומינכר לכל, ואנן סהדי שאין בכוננת הגר לקבל עליו עול המצוה באמת, אין ממש בגירות זו, ולא מועיל גם בדיעבד. והביא שכן הורו גדולי הפוסקים שאין גיור בלא קבלת מצוות, וכמבואר ברמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק י"ג הלכה ד') בזה"ל: וכן לדורות כשירצה העכו"ם להכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה, "ויקבל עליו עול תורה", צריך מילה וכו'. עכ"ל. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך (יורה דעה סימן רסח ס"ג וסעיף י"ב).

ומבואר שמהות הגירות הוא כניסה לברית שבין ה' לישראל, וכניסה לקדושת ישראל שנקראת "תחת כנפי השכינה", ודבר זה נעשה על ידי קבלת "עול תורה" דהיינו מה שנאמר בתורה, וזהו קבלת מצוות. והדרך להכנס לכל זה על ידי ברית מילה, טהרת טבילה, וכפרת קרבן. וכן כתב בפירושו מה"ר דוד עראמה (שם) דלשון "גירות" היינו "קבלת מצוות".

וכן כתב רש"י ביבמות (זז:): וז"ל: ומודיעין אותו מקצת מצוות, דהשתא על ידי טבילה הוא נכנס לכלל גירות, הילכך בשעת טבילת מצוה "צריך לקבל עליו עול מצוות". ע"כ. וזהו הטעם שצריך בית דין לגירות, כדי לקיים את הקבלת עול מצוות, וכמו שכתבו התוס' ביבמות (מה:): וז"ל: הא דבעינן שלשה היינו לקבלת המצוות, אבל לא לטבילה. ע"כ. וכן כתב הרא"ש (שם פרק ד' סימן לא). וכן כתב המרדכי ביבמות (סימן לו) דלא בעינן ג לעיכובא אלא לקבלת המצוות. ע"כ. וכן כתב הרמב"ן (שם): ואפשר דגבי קבלת מצוות צריך שלשה אפילו בדיעבד, דמשפט כתיב ביה. ע"כ.

ומבואר שעיקר הגיור הוא קבלת מצוות, והמילה והטבילה הם רק הכשר והיכי תימצי להחיל את היהדות על ידי טהרת וקדושת המקוה, ועל ידי הסרת הערלה שמאפשר לקיים ברית עם ה', אך עיקר הגירות הוא שיהיה תחת עול תורה ומצוות.

הגרי"י וינברג זצ"ל בספרו שרידי אש (ח"ב סימן צו), רמז גם כן ביחס לגיור גר קטן שיתגדל בבית הורים שאינם מקיימים תורה ומצוות, והילד ג"כ לא יקיים המצוות שנתחייב מעת הגירות, וכלשונו שם: "... ואם כן לא זה בלבד שאין הגרות זכות לו אלא היא חוב גמור ואסור לגרום חוב לאדם

אף על פי שאינו יהודי... ולא עוד אלא שהגירות שהיא חובה לו היא בטלה ומבוטלה ואינו גר כלל ויבוא לידי מכשול שיחשבוהו וגם הוא יחשוב א"ע לישראל ואין לשער ולתאר את ריבוי המכשולים שיצאו מזה", עכ"ל.

דעת האגרות משה שקבלת מצוות מעכבת

נח. גם גדול רבני אמריקא, הפוסק הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בכל תשובותיו כותב בפשיטות שקבלת מצות היא מעיקר הגירות, ומעכבת אף בדיעבד, ואינו גר כלל בין לקולא ובין לחומרא. וכ"כ ביורה דעה ח"א (סימן קנ"ו) בשם אביו, ובח"א (סימן קנ"ט), דאף אם מקבל מצוות בפיו, כשאנן סהדי שלא מקבל מצוות, אינו כלום. וכ"כ בח"א (סימן ק"ס), ובח"ב (סימן קכ"ה). ובח"ג (סימן צ' וסימן ק"ו וסימן ק"ז). ובאה"ע ח"ג (סימן ד'), ובח"ד (סימן מ"ז).

ולדבריו גר שנתגייר באופן דאנן סהדי שלא יקיים מצוות, דינו כגוי לכל דבר, אין חוששין לקידושיו, ועושה יין נסך במגעו, וכשר להיות "גוי של שבת".

וז"ל בתשובה יורה דעה ח"א הנ"ל: אך בכלל עיקר הגירות לא נוחה דעת מזה, ואני נמנע מזה לא רק מצד הדין שאין מקבלין לכתחלה בשביל אישות, אלא גם מטעם שהוא כמעט ברור כאנן סהדי שלא מקבלת המצוות, ורק בפיה אומרת שמקבלת, ובלא קבלת מצוות אף רק פרט אחד הא מפורש בבכורות דף ל' שאין מקבלין אותו. ול"ד להא דשבת (ס"ח) דגר שנתגייר לבין העכו"ם ולא ידע משבת, ואף לא מעבודה זרה, דמכל מקום הוי גר, משום דהתם קיבל כל מה שחייבין בני ישראל, והויא קבלה טובה על כל התורה, אף שלא ידע הדינים כלל, וכמו שבכל גר אין צריך שיודיעהו כל המצוות לפרטיהן ודקדוקיהן, ובדיעבד סגי בלא הודעה כלל, כמפורש ברמב"ם ובשלחן ערוך (יורה דעה רס"ח סעי' י"ב), אבל כשלא קיבל מצוות אין מקבלין אותו לגיור, דזהו עיקר הגירות. וברוב הגירות שבמדינה זו שבשביל אישות אין מקבלין המצוות, אף כשאומרים בפיהן שמקבלים, דהוא כנודע שמרמים. דהא לא תהיה עדיפא מבעלה שהוא מופקר ועובר על כל דיני

התורה. וכו', וגם דעת אבא מארי הגאון זצ"ל לא היתה דעתו נוחה מזה. ע"כ עיקרי דבריו.

וביורה דעה (ח"א סימן ק"ס) כתב: בדבר הגירות שהיה אצל ראב"י קאנסעוואטיוור, שלא היה בקבלת מצות כראוי, והטבילה לא היתה לפני הבית דין אלא לפני נשיהם. הנה פשוט שהגרות אינה כלום, דהא קבלת מצות מעכב הגרות, ואפילו קיבל כל דיני התורה חוץ מדבר אחד מעכב, כדאייתא בבכורות דף ל'. וגם צריך שתהיה קבלת המצות בפני ג', ומעכב אפילו בדיעבד, כדאייתא בש"ך (יורה דעה סימן רס"ח סק"ט). ולכן בעצם יש לפקפק על הגירות שיש רבנים שמקבלין, הא אנן סהדי ברובן שאין מקבלות המצות, כדהוכיח סופן על תחלתן. וגם שלא תהא עדיפא מבעלה היהודי שנתגיירה בשבילו, שהיא רואה שגם הוא מחלל שבת ומופקר להרבה איסורין. אך יש לדון לענין דיעבד וכו', אם אמרה לפני הבית דין שמקבלת מצות התורה כולם וכו'.

סילוף דברי הרשב"ש בענין קבלת מצוות

נט. ועל פי זה יש להעיר על מה שבספר זרע ישראל של אמסלם סילף את דברי הרשב"ש שכביכול כתב שלא להכביד על הבאים להתגייר, ויש לגיירם גם כשידוע בבירור שלא יקיימו מצוות כלל, כאשר הם מזרע ישראל. ולדבריו אם האבא או הסבא יהודי, אף שהאמא גויה והבן נצרך לגיור גמור, עם כל זה יש להקל עליו את התהליך, ומסתייע מהרשב"ש, ולכן די בכך שיהיה מסורת, ואין צריך שנדע שיקיים את כל המצוות. אולם הנה הרשב"ש מדבר על אנוסי ספרד שרק "אחד מאלף" התבולל ונשא גויה, אבל רובם ככולם שמרו על עצמם לבלתי להנשא לגויה, והם יהודים גמורים, ובזה אמר שיש לקרבם. כי סוף סוף רוב מוחלט שלהם הם יהודים גמורים. ולא רק האבא יהודי, אלא גם האמא יהודיה. אבל לא כתוב ברשב"ש שיש להקל בגיור של מי שידוע בבירור שאמא שלו אינה יהודיה בלא שיקבל עליו עול כל המצוות. וידוע שיחלל שבתות וימים טובים ויעבור על איסורי תורה. ואין שום רמז לזה ברשב"ש. ודיבר רק על אנוסים שהיו יהודים בבירור.

ואף דנראה כי אפשר לגייר גם שוטה או סומא, היינו כמו שמגירים אשה אף על פי שאינה שייכת בכל המצוות, כי מהות הגירות הוא קבלת קדושת ישראל, וחלק מקדושת ישראל הוא לקיים כל אחד את כל המצוות במה שהוא שייך בהם, ומי שאינו מקבל על עצמו את עול כל המצוות "מה שהוא חייב", אינו בכלל קבלת קדושת ישראל.

ס. אמסלם הנ"ל כתב חיבור שלם ובו המציא המצאות חמורות ומסוכנות, גילה פנים בתורה שלא כהלכה, [כלשונו של מרן זיע"א] וככל שהתוכחו עמו להוכיח לו שסילף, התעקש להוציא את חיבורו, וכנראה חונך לבטחון עצמי גדול ורב, ולשנאת החרדים האשכנזים, כולל גדולי פוסקי הדורות. מסקנותיו מהווים בסיס לכמה רבנים מהציונות הדתית מהזרם הפושר ביותר, וראש מערך הגיור בזמנו חילק לכל דייני הגיור את הספר זרע ישראל חינם אין כסף. מתוך כוונה לקבלת גרים בלא קבלת מצוות. בספר הנז' כתב בשם הרשב"ש, כאילו היה מדובר בגויים גמורים, שיש לקבלם בלא קבלת מצוות, והתעלם מדבריו שדיבר להדיא באנוסי ספרד שאחד מאלף היה גוי וכולם יהודים גמורים, שעקב האינקוויזיציה עזבו את הדת היהודית, וכעת מחזירים אותם לשורשם היהודי. וכאן בא אמסלם ומשקר לעיני כל בשיבוש דברי הרשב"ש.

זו"ל שו"ת הרשב"ש (סימן שסח): הבא להתגייר וידענו באמת שלא בא אלא לאהבת אשה בת ישראל, שנתן עיניו בה, מהו מקבלין אותו או לא. ואני ראיתי בספרי המפרשים זו"ל שצריך לבדוק אחריו, ואם ידוע שלא בא אלא לאהבת אשה או כיוצא בו שאין מקבלין אותו, האם אנוסי זמן בכלל זה, כיון שידוע שלא באו אלא לדרך זאת, תשובה. אין מקבלין אותו לכתחילה, דאמרינן בפ"ב דיבמות אחד איש שנתגייר לשם אשה, ואחד אשה שנתגיירה לשם איש וכו' אינם גרים. ואעפ"י שנפסקה ההלכה שם דהכל גרים, היינו בדיעבד, אבל לכתחילה לא, משום הסר ממך עקשות פה ולזות שפתים הרחק ממך. וכן אמרו בפרק איזהו נשך, כדי שלא יאמרו לא נתגייר זה אלא מפני מעותיו של זה. וכן כתב הרמב"ם זו"ל (בפרק י"ג מהלכות איסורי ביאה): כשיבא הגר והגירות להתגייר בודקין אחריו שמא בגלל ממון שיטול, או בשביל שררה שיזכה לה, או מפני הפחד בא להכנס לדת, ואם איש הוא

בודקין אותו שמא נתן עיניו באשה יהודית, ואם אשה היא שמא נתנה עיניה בבחור מישראל וכו'. ע"כ. מיהו זהו בגוי הבא להתגייר, אבל מהאנוסים אלו או מזרעם אין דוחין אותם מפני זה, אבל המקרבן ומכניסן תחת כנפי השכינה עליו נאמר אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה, ור' יוחנן אמר לריש לקיש אי הדרת בכ' יהיבנא לך אחתי דשפירא מנאי, שריש לקיש היה לסטים ור' יוחנן אמר לו אם תחזור בתשובה אתן לך אחותי, וחזר בתשובה ויצא ממנו חכם גדול כדאיתא בפרק הפועל. עכ"ד. אתה הראת לדעת שדבריו ברור מללו דאיירי על האנוסים ולא על גויים גמורים.

ואילו בספר זרע ישראל (פ"ה עמ' רפא) כותב שדעת הרשב"ש שכל מי שהוא מזרע ישראל, שהסבא יהודי, אבל הוא גוי גמור, שאמו נכריה, יש לגיירו בלי קבלת מצוות, ואין קבלת מצוות מעכבת בו כלל. ע"כ. וזה סילוף גמור, אין דבר כזה ברשב"ש, ופלא היכן חונך לכתוב ככזה בטחון דברי זיוף ושקר. הרשב"ש מדבר באופן שהאם יהודיה, והאב גוי, רק התרחקו מהיהדות, ובזה כתב לקרבם אף שהאב גוי. אבל לא דיבר כלל על גוי גמור שיש לקבלו בלי קבלת מצוות. ולכן דימה זאת לריש לקיש שהיה יהודי גמור כמובן.

סא. עוד סילף בספר הנז', דברי רבנו תם בתוס' (יומא פב:), דר"ת מתוך כך התיר לבת ישראל שהמירה דתה ונשאת לעכו"ם, וחזרה בתשובה, והעכו"ם נתגייר, לקיימה עמו, דאף על גב דאמר כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבעול, הני מילי בביאת ישראל אבל עכו"ם לא. ולא נהירא לר"י בר מאיר וכו'. ע"כ. ובא בספר זרע ישראל (עמוד שנה) וכותב, דהיינו שהעכו"ם לא קיבל מצוות. ופלא גדול איפוא מצא דבר זה בתוס', זה שקר וסילוף. והשאלה זועקת מאליה: היכן היראת שמים. וע"ש שתלה זאת בדברי המהרש"ם, מהרש"ק, ומהרי"ק, וגם זה סילוף גמור, שהם דיברו מצד הבא על השפחה, ולא דיברו כלל על הגיור שאותו גוי נתגייר, ומהיכן להמציא שגוי זה התגייר בלא קבלת מצוות, היכן זה רמוז.

צא וראה בספר "גרים גרורים" להרה"ג שלמה בניזרי, שעשה עבודה נפלאה בענין קבלת גרים, ושם בפ"ג-יד האריך להוכיח את סילופיו ושקריו של מר אמסלם, ולא בכדי יצאו נגדו כל גדולי הדור, כולל מורו ורבו ראש

ישיבת כסא רחמים, שגם הוא נאלץ לצאת כנגד תלמידו. ראה שם באורך. וכאשר רואים שמשקרים ומסלפים דברים, יש לנו לקרוע קריעה על עקירת התורה, ועל כך שיש איזה רבנים מהזרם הפושר בציונות הדתית, שהולכים אחריו, למרות שהראו להם את זיופיו וסילופיו, ממשיכים ללכת בדרכו לגייר בלי קבלת מצוות. אוי לנו שכך עלתה בימינו.

והנה בזמנו כאשר ח. אמסלם הגיש את חיבורו למרן זיע"א לשם קבלת הסכמה, מרן העביר את ספרו אלינו, בעת היותי ראש ישיבת חזון עובדיה, ובליל שבת ישבנו עם כמה מבחירי הקיבוץ בישיבתינו, ועברנו על דבריו, ובדקנו כל מה שציטט, וראינו שפשוט מסלף דברים, אין בו הבנה כלל, ומערב בין קבלת מצוות להודעת מצוות, ויש בספרו סילופים והבנה עקומה באופן מחריד. דעות כפרניות ומשובשות, וגילוי פנים בתורה שלא כהלכה, וכותב הכל בבטחון רב שזה מטעה את הקורא התמים. ובזמנו מסרנו את הדברים למרן זיע"א, ובשל כך מרן סירב לכתוב לו הסכמה. ומאז הנ"ל מחרף ומגדף אותנו, גם ברדיו הממלכתי, ואינו מקבל האמת ממי שאמרו. וזה מבהיל היכן חינכו אותו לכזה בטחון וגאווה גדולה, לכתוב דברי שקר ודברים עקומים. והאמת צריכה להיאמר.

סילוף מוחלט של דברי הריטב"א בענין קבלת מצוות

סב. והנה באנציקלופדיה תלמודית (ערך גרות חלק ו' טור ת"מ) כתבו העורכים: ויש טוברים שלקבלת המצוות אף על פי שצריך שלשה לכתחילה, מכל מקום בדיעבד אינו מעכב אם לא קיבל המצוות כלל, ומציין שם בהערה זו"ל: שיטה מקובצת כתובות יא. בשם ריטב"א, ושיטה ישנה, וראיתם מגר קטן שאין שם קבלת מצוות כלל, אלא שכיון שאי אפשר אינו מעכב. ע"כ. ומי שקורא באנציקלופדיה מתרשם שכאילו יש ראשונים שסוברים שאפשר להתגייר בלי קבלת מצוות כלל, ואפילו אם מתכוין להמשיך ולהתנהג כמו גוי, עם כל זה על ידי הטקס של מילה וטבילה נעשה יהודי, ע"ש. וניסוח הדברים הוא בגדר טעות חמורה שיצאה מתחת יד מחבר מאמר זה, ולא עיין מספיק בנקודה זו כאשר כתב זאת, ועל כגון דא נאמר במשנה אבות (פרק א' משנה י"א) חכמים הזהירו בדבריכם וישתו התלמידים הבאים אחריכם

וימותו, ונמצא שם שמים מתחלל. דהריטב"א מדבר על הודעת מצוות, ולא על קבלת מצוות, כפי שנבאר: דהנה זה לשון השטה מקובצת כתובות (י"א). הנ"ל: עוד מקשה הריטב"א האיך מטבילין והא גר בעלמא בעינן שיודיעוהו מצוות קלות וחמורות, ותירץ דההוא למצוה ואינו לעכב, והכא דלאו בר הודעה הוא אינו מעכב. שיטה ישנה גר קטן וכו' ואף על גב דצריך קבלה, הני מילי היכא דאפשר אבל קטן לא אפשר. עכ"ל. ותמוה שכורך את הודעת המצות לגר בעת הגיור, שא"א להודיע לקטן את עיקרי המצוות כולן, אבל אין לזה קשר לקבלת מצוות, דהודעת מצוות וקבלת מצוות ב' ענינים הם. ומביא שם מ"ש הרמב"ם בהלכה י"ז, שכתב: גר שלא הוריעוהו המצות ומל וטבל, יצא מכלל העכו"ם, וחוששין לו עד שיתבאר צדקתו. וחשב לחזק בזה את הדעה שכביכול אין צורך בקבלת מצות כדי להתגייר, ותימה תימה אקרא, שהרי הרמב"ם בתוך כדי דיבור מבאר דבריו כדי שלא יטעה תלמיד שאינו הגון לומר שללא קבלת המצות מהני, וכתב, וחוששין לו עד שיתבאר צדקתו, דהיינו שמבאר בבהירות שאם לא מתבאר צדקתו, שמקיים מצות, ושבדעתו היתה להתגייר על מנת לנהוג בדיני היהדות, הגם שעדיין לא הודיעוהו את חוקי האלקים, אינו גר. וכן בהלכה ט"ז הקודם להלכה זו מסביר הרמב"ם מדוע היו נשי שמשון ושלמה נכריות הגם שנתגיירו, וזה מכיון שנתברר שהגיור היה מן השפה ולחוץ, והמשיכו לעבוד עבודה זרה, והכתוב מעיד עליהם זאת. וכן בהלכה ד' כותב הרמב"ם וז"ל: וכן לדורות כשירצה העכו"ם להכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה, ויקבל עליו עול תורה ומצות, הרי שהרמב"ם מגדיר מהי גרות "ויקבל עליו עול תורה ומצות" ופשוט הפשט ברמב"ם שזה לעיכובא, כי אלו התנאים באים כהקדמה למה שכותב אחר כך, צריך מילה וטבילה והרצאת קרבן. ויש לחלק בין קבלת עול תורה ומצות, הגם שעוד לא הודיעוהו מה הם המצות. [מגדל צופים סימן לח].

דברי מרן גדול הדורות זיע"א דקבלת מצוות מעכבת

סג. וכן העלה מרן זצוק"ל (במאמר שפורסם בקובץ תורה שבעל פה כרך יג עמוד לא) שאם הדבר ידוע ומינכר לכל, ואנן סהדי שאין בכוונת הגר לקבל עליו עול מצוות, אין ממש בגירות זו, ולא מועיל גם בדיעבד. והביא שכן

הורו גדולי הפוסקים. וכן כתב בשו"ת אגרות משה (יורה דעה סימן קנז) דהיכא דאנן סהדי שלא ישמור מצוות, ושאינו מקבלם בלבד, לא מהני אף בדיעבד. ועיין עוד שם בסימן קח קט, וחלק אבן העזר סימן כז, ושם בחלק חושן משפט דף שיג סע"ב, מה שכתב להשיג על בעל מלמד להועיל, בדבר גירות לכהן.

וכתב עוד, והנה בזמנינו זה יש להגביר ביתר שאת את ההסברה לגרים לפני ביצוע הגירות, שעליהם לשמור לעשות ולקיים כל דברי התורה הקדושה, ושלא יחשבו שגם מי שאינו שומר תורה ומצוות נחשב ליהודי טוב, ולישראל כשר, והמקיימים את התורה והמצוות הם רק האדוקים המתחסדים עם קונם.

והנה הב"ח (יורה דעה סימן רסח) כתב בזה"ל: וכשהיו שלשה בטבילה אף על פי שכתב הרמב"ם (פרק י"ג הלכה י"ז) דכשר "אף על פי שלא היתה לשם קבלת מצוות כל עיקר", מיהו התוס' והרא"ש חולקין על זה, דקבלת המצות ודאי מעכבת, והכי נקטינן דאין משיאין אותו אשה עד שיקבל עליו המצות בפני שלשה. ע"כ. ולכאורה משמע שיש אומרים דאין קבלת המצוות מעכבת, אך יתכן לבאר דלעולם כולי עלמא מודו שקבלת מצוות היא לעיכובא, וכמו שנתבאר להדיא מלשון הרמב"ם, אלא דכוונת הב"ח שיש אומרים שאין צריך לעיכובא שבשעת הטבילה יקבל עליו את המצוות "בפיו" לפני הדיינים, דצריך את השלשה רק לצורך "הטבילה", אבל לדעת התוס' והרא"ש צריך בית דין "לקבלת עול המצוות". אבל כולי עלמא מודו דבעינן שיקבל בלבד את המצוות, שזה מהות הגירות.

ועוד יש לחלק בדבר, דהנה הרמב"ם (שם) כתב בזה הלשון: גר שלא בדקו אחריו "או שלא הודיעוהו המצות ועונשן" ומל וטבל בפני ג' הדיוטות הרי זה גר. ע"כ. וכתב הרב המגיד, זה פשוט שאין "הודעת המצוות" מעכב דיעבד. ע"כ. וכן כתב בחמדת שלמה (יורה דעה סימנים כט, ל) ובשו"ת אגרות משה (יורה דעה סימן קנז) ובשו"ת יגל יעקב (יורה דעה סימן צד).

וכן נראה מסברא שהרי אין אנו מודיעים לגרים את כל המצוות, אלא את חלקם, ומבואר כי אין כאן קבלה של המצוות בפועל מתוך ידיעת כל המצוות, אלא קבלה כללית של כללות המצוות, ולצורך זה אומרים לו מקצת

המצוות בדרך דוגמא, אך אף על פי שידיעה זו חשובה, ומסמיכים את הידיעה לטבילה, מכל מקום אין ידיעת המצוות מעכבת, כי העיקר הוא בשעת הטבילה שתהיה קבלת מצוות כללית, ומתוך ידיעה שיש מצוות רבות ודינים רבים בתוה"ק, ואין צריך בדוקא קבלת כל פרט מהמצוות. ובמשך הזמן ילמד את כל ההלכות כמו כל יהודי הלומד והולך.

ומכאן יש לעורר ולזעוק מרה על מה שכתב רב אחד בענין הגיור, והובאו דבריו בספר גרים גרורים וזת"ד: אני זכיתי לשמש כדיין, אני ישבתי בדיונים, אבל לא בהכרח תמיד אני חתמתי ... הכניסה בגיור לעם ישראל מורכבת משני רכיבים. היא מורכבת מהכניסה לעם, ומהכניסה לדת. הזהות הדתית והלאומית לעם ישראל, הזהות הזאת במשך אלפי שנים הייתה זהות מחוברת. לא הייתה הפרדה כזו. אבל אנו חיים מאתיים שנה, שבתקופה הזאת הזהות הדתית והזהות הלאומית היא לא בהכרח אותה זהות, ... אם בן אדם יגיד "אני מוכן להיות מסורתי", אבל הוא באמת מוכן להיות מסורתי, אני מקבל כמו החבר. החבר מסורתי, בא לבית הכנסת, עושה קידוש בשבת... בדיעבד גם אם לא קיבל עול מצוות בכלל, זה בסדר". (תימלול חלקי מדברי ה"ה דוד סתיו מהיישוב שוהם, במכון הישראלי לדמוקרטיה כ"ב סיון התשס"ח). ואלו דברים נגד הראשונים השלחן ערוך וכל האחרונים שקבלת מצוות בגר מעכבת.

דבריו של מרן זצוק"ל בכ"ג חשון תשל"ו, בועדת הפנים של הכנסת:

סד. ואצטט בזה את דבריו של מרן זצ"ל בישיבת ועדת הפנים של הכנסת בארץ הקודש (מיום כ"ג חשון תשל"ו, כפי המופיע בפרוטוקול של ועדת הפנים ואיכות הסביבה) וזו לשונו: ח"כ ב. אמר, שהרב בעצמו ציין שהיו מקרים ששנים לא טיפלו בהם, סימן שיש משהו לא בסדר [במעורר הגיור]. כבר אמרתי שבית הדין אינו מגייר אלא כשהוא משוכנע בכוונת הגר לקיים את המצוות בעתיד, וכאשר איננו משוכנע בזה, אסור לו לגייר. המקרה של שש שנים בחלקו הוזנח על ידי המבקש עצמו, שלא שמע לבית הדין שביקש ממנו ללכת וללמוד את הדינים וכו', ומדובר בערבי שנשא יהודיה. ובהודעה שהוציא מרן זיע"א לעיתונות (נדפס בקונטרס גר צדק ברוקלין תשע"ג עמוד מח)

מבאר דעתו בצורה ברורה בענין, וזה הלשון: נוכח הנסיגות החוזרים ונשנים על ידי גורמים מסוימים לשנות מהמקובל מאז ייסודה של הרבנות הראשית בארצנו הקדושה, שגירות מבוצעת אך ורק על ידי בתי הדין הרבניים המוסמכים אחר קבלת כל המצוות. אין לי אלא לשוב ולהביע את התנגדותי הנמרצת נגד מגמה זו, הטומנת בחובה סכנה של השלטת אנדרלמוסיא בקבלת גרים, ועלולה להביא לסיפוח בלתי ראויים לכלל ישראל. בתי הדין הרבניים בארץ המורכבים משלשה דיינים מומחים בכל בית דין, אשר כישורם ועיסוקם התדיר בקבלת עדים וחקירתם, בבחינה מדוקדקת של מסמכים ועובדות, בדיון שקול בכל האחריות וכובד ראש ובקביעת ההלכה, וכן מעמדם העצמאי והבלתי תלוי בגורמים מקומיים וכיו"ב, מה שמשחרר אותם מאפשרות של הפעלת לחץ עליהם, בתי דין אלה הוכיחו את עצמם כהמתאימים ביותר גם למילוי תפקיד אחראי זה, בדומה לשאר הענינים המסוריים לטיפולם, על ידי כך מובטח שלא יצא מתחת ידם דבר שאינו מתוקן. טעות תהיה לחשוב שעל ידי הוצאת הענין מסמכותם הבלעדית של בתי הדין, יזרוזו כביכול את התהליך של הגיור, אין בתי הדין חשודים ח"ו על סחבת מכוונת בקיום מצות קבלת גרי צדק לחיק היהדות, ואם אכן אין הגירות מתבצעת על רגל אחת, אין זה אלא בגלל נאמנות בתי הדין לדרישות ההלכה. וזו תהלתם ותפארתם. ע"כ.

מבין השורות ניתן ללמוד את התנגדותו הנחרצת של מרן זצ"ל לנתינת הסמכות לרבני ערים "הנתונים ללחצים מגורמים מקומיים". והיינו גבאי בתי הכנסת והמתפללים. ונשים לב לדברי מרן זיע"א לפני קרוב לחמישים שנה, כאשר הגיורים בארץ היו בודדים, עוד לא היתה העלייה הגדולה מרוסיה ומצרפת, עוד לא היתה העלייה מאתיופיה, והיו מקרים בודדים של כמה זוגות בודדים שעלו לארץ מחוץ לארץ ושם נישאו נישואי תערובת ובאו עם ילדים, ועל זה הוא כותב להקל כשהם כבר דרים ביחד ויש להם ילדים, ומתנה תנאי ברור, וחוזר ואומר זאת כל אורך שיחתו, בתנאי שישמרו מצוות. הוא לא דיבר על גיור המוני של מאות אלפים, הוא לא דיבר על הבאת גויים גמורים מרוסיה ואתיופיה, 20 גרים בשנה בכל

הארץ, על זה היה מדובר. וגם בזה הוא קרא להקל רק כשהם מקבלים מצוות.

סה. קראתי בפרוטוקול שנשמעו כל מיני האשמות כלפי בתי-הדין האזוריים, ואני מבקש ראשית כל להסביר במה מדובר. עקרונית ענין הגיור לפי תורת ישראל הוא מעשה חיובי בהחלט. רבותינו ראו אותו בעין יפה. במסכת סנהדרין כתוב על תמנע שבאה אצל אבותינו להתגייר וסירבו לקבלה. גייר אותה אלפז בן גרא, והיא נעשתה אצלו כפילגש, אעפ"י שהיתה בת מלכים. כי אמרה: מוטב אהיה פילגש בביתם של אלה, ולא אהיה נסיכה בבית מלכים. כלומר, רצתה בכנות להתגייר, ואלה שסירבו לגיירה נענשו עי"כ שמזרעה יצא עמלק. נאמר: לא גלו בני ישראל בין האומות אלא כדי שיתווספו אליהם כמה גרים. גם במסכת ב"ק נאמר שהקב"ה ציווה את משה רבנו שלא להרוג בבני עמון ומואב, משום שמהם עתידות לצאת שתי גיורות בישראל, רות המואביה ונעמה העמונית.

מכל אלה מתברר שהתורה רואה את הגיור בעין יפה. גם התורה עצמה הוסיפה מצות אהבת הגר, נוסף על המצוה הכללית של "ואהבת לרעך כמוך".

איך ליישב זאת עם האמירה ש"קשים גרים לישראל כספחת"? אלא שגר בא להתגייר לשם שמים, משום שאהב את התורה ועם ישראל - זהו מעשה חיובי. אבל אותם גרים שבאים אך ורק כדי לנצל את המעמד של ישראל כשהיה רם, או בשל סיבה אישית - איש בשל אשה או אשה בשל איש - זה קשה כספחת. כשבא אפוא אדם להתגייר, מנסים בתחילה להרחיקו. אומרים לו: אתה רואה את עם ישראל שהוא דווי בין האומות: למה לך? אבל אם הוא מתעקש - מקבלים אותו. כך היה אצל רות המואביה. בתחילה אמרה לה נעמי: שובי אל עמך. ותרא כי מתאמצת היא - חדלה לדבר אליה: סימן שזה לשם שמים.

הירושלמי מרחיק לכת יותר מהתלמוד הבבלי (ולא כפי שנאמר כאן שהירושלמי מיקל יותר מהבבלי) בבבלי כתוב במסכת יבמות כד: איש שבא להתגייר לשם אשה או להיפך - הדין הוא שמלכתחילה לא מקבלים אותו. ובדיעבד, אם קיבלו אותו - הוא גר לכל דבר. בירושלמי מסכת קידושין

פרק ד' נאמר שאחרי שהתגייר לשם אישות, לשם אהבה - לא דוחים אותו כשם שדוחים את הגרים תחילה, אלא מקבלים אותו לאחר שמקבל מצוות, אבל חוששים ממנו עד שתתגלה צדקתו. כלומר לא נותנים לו מראש את מלא הנאמנות, בבחינת "כבדהו וחדדהו", עד שתתגלה צדקתו. כלומר, הירושלמי מחמיר עוד יותר מן התלמוד שלנו. לפי התלמוד שלנו, כאמור, גר שנתגייר - בדיעבד גר הוא. למרות כל ההסתייגות הזאת, איש שבא להתגייר לשם אישות, חל לגביו שינוי בדורות שלנו, והחכמים ערים להתפתחות החדשה. בעבר היתה כל אומה דבוקה באומתה: לא יכול היה גוי להתחתן עם בת ישראל ולהיפך: כולם היו שומרי מצוות. רק בדורות האחרונים, לאור התפתחות הדמוקרטיה וחופש הפרט, יכולים אנשים לעשות מעשה, ואם לא יגיירו אותם על פי התורה - הם ממשיכים לחיות יחד כבעל ואשה ויש להם ילדים. כשאישי חי כך עם גויה והיא באה אחר כך להתגייר, רואים אותה כך: אם לשם האישות בלבד - הרי הוא כבר ממילא חי עמה. אבל אם מוכנה להתגייר באמת, ולשם שמים, מקבלים אותה להתגייר כשהיא שומרת מצוות. יש כאן התפתחות לטובה.

גדולי התורה בדורות האחרונים חלקו בשאלה זו. כמה מרבני אשכנז מחמירים יותר בעניין זה, לגייר כשחיים בלאו הכי ביחד, כמו הגאון רבי שמעון גרינפלד מהונגריה, הרב וייס מצ'רנוביץ ועוד. אפילו אם תשמור מצוות, כי הגיור בא לשם אישות. לעומתם יש רבים שהם מתירים, בראשם רבי שלמה קלוגר מגליציה, הכותב שאפשר להתחשב בנקודה הזאת שהם כבר חיים יחדיו, ובתנאי שישמרו מצוות. כך כותב גם הגאון רבי יעקב שאול אלישר בספרו "ישא איש", וכך כתבו גם רבני מצרים, רבי אליהו חזן, ועוד. גם הרב עזיאל בספרו "משפטי עזיאל" התייר, מפני ההתפתחות הזאת שהזכרתי. בתנאי שיהיה גיור עם קבלת מצוות.

למעשה, רוב דייני ישראל היום מקבלים את השינוי הזה, ולכן גם כשיודעים שהאשה שבאה להתגייר באה לשם הענין של אישות - מקבלים אותה בתנאי שתשמור מצוות. אבל יש עוד כאלה שנוקטים כמו אותם רבנים האוסרים ומסרבים לקבל שזה נחשב כגיור לשם אישות. כשאשה גויה באה לקבל גושפנקא כדת משה וישראל כשהיא כבר חיה חיי אישות איתו - הם

רואים בכך בכל זאת רצון גיור מסיבת אישות, ולא מסיבת אהבת תורה, כיוון שבלי הגיור היו לה בכל זאת בעיות וקשיים לחיות כדת משה וישראל, והיא רוצה לדאוג לילדים וכו' ולכן חושבת על הגיור לא לשמו אלא על האישות. אבל המתירים כאמור אינם חוקרים כיום יותר מדאי במניעים, ונוטים להקל. למעשה, כפי שאמרתי, רוב דייני ישראל מתחשבים בנסיבות המקילות, ופוסקים להתיר. רק חלק קטן מסרב, ואיננו יכולים לכפות על דיין לכאן או לכאן. זו קולא גדולה לקבל לגיור אשה שכבר חיה עם יהודי, אבל כמובן כל זה בתנאי שתהיה קבלת כל המצוות, ושישמרו מצוות.

דבר נוסף: גם אלה שמקילין וחושבים שענין האישות לא צריך להפריע כיום - צריך שיהיה ברור: אדם שבא להתגייר, הגירות צריכה להיות באמת: הוא צריך לקבל עליו בכנות עול תורה ומצוות. גר שבא ואומר: אני מאמין בתורה כולה פרט למצווה אחת ויחידה שאותה אינני מקבל - אסור לגייר אותו, אלא אם כן הוא מקבל עליו בפה מלא את התורה כולה, שבכתב ובעל פה. אלא שגם כאן אומרים: יתכן שעכשיו עוד לא טעם טעם תורה ואיננו יודע הכל בכל מכל, אבל בהמשך הזמן ילמד יותר ויחזור בתשובה. ולכן בתחלה מודיעים לו מקצת מצוות קלות וחמורות, אבל אי אפשר בבת אחת ללמדו את כל המצוות כולם. הודעת מצוות מספיק קלות וחמורות, אבל קבלת מצוות צריך לקבל הכל.

במסכת שבת (ל:) נאמר: לעולם יהא אדם ותין כהלל ולא יהא קפדן כשמאי. מעשה בגוי אחד שעבר בפתח תלמוד תורה של ישראל ושמע את הרב מסביר לילדים את הבגדים של הכהן הגדול, החושן והאפוד ונזר הזהב וכו', אמר הגוי זה דבר יפה: אני רוצה להתגייר על מנת שתעשה אותי כהן גדול: גירשו מעל פניו. הלך אצל הלל, והלל אמר לו: בבקשה, אעשה אותך כהן גדול, אבל קודם כל תתגייר. כשהתגייר אמר לו: עכשיו אתה יהודי, תלמד את התורה ואת החוקים, עד שתדע הכל. התחיל ללמוד, עד שהגיע לפסוק " והזר הקרב יומת". אמר: דוד מלך ישראל עצמו לא יכול היה להיות כהן גדול, ואני יכול? כהן גדול לא אהיה, אבל אני ממשיך ללמוד. כך היתה ותרנותו של הלל לתועלת יותר מקפדנותו של שמאי. כך גם כאן, שבא אדם להתגייר, מלכתחילה אולי איננו חושב לשם שמים. אלא לשם

אישות או כבוד, אבל מתוך שלא לשמה בא לשמה, ולכן מקבלים אותו אם מוכן לקבל מצוות. אמנם, הרב זאב וולף לייטר, בעל הספר "ציון לנפש חיה", כותב: הלל ראה זאת ברוח הקודש, ואין ללמוד מכך בכל מקרה. מכל מקום, אין ספק שקבלת עול תורה ומצוות היא חיונית בהחלט לעניין הגרות, בלעדיה אין גירות כלל. כך סבור גם הרב הראשי לישראל הגאון רבי יצחק אייזיק הרצוג, שהיה חרד מאוד שמא אדם אומר מהשפה ולחוץ שהוא מקבל תורה ומצוות ולמעשה איננו מקבל. מכאן שצריך להתנהג כלפי הגרים בחשדנות יתירה, וצריך לדעת מתי לקבל ומתי לרחק.

הדבר הזה מביא אותנו למסקנה: כשבא אדם לבית דין להתגייר, ככל שבית הדין מפוכח יותר ובעל ניסיון יותר, הוא יכול יותר לרדת לסוף דעתו של אותו אדם, האם אמנם בסוף ישמור מצוות או לא. ולא יתכן שכל אחד יוכל לבוא ולפסוק הלכה כזאת. מכאן הדעות לגבי אותם גרים שלפי דעתו של בית הדין אינם בשלים עדיין לגיור, והוא אומר: ילך ויבוא כעבור זמן, אולי יהיה מוכן יותר. כלומר, הכלל הוא: יד שמאל דוחה וימין מקרבת. אין זה איפוא שהדחיה נעשית רק מתוך קשיחות. האמת היא שהיו מוכנים לקבל את הגר בזרועות פתוחות.

יותר מ-25 שנה אני מכהן בבתי דין שונים. בתחילה כיהנתי בפ"ת, אחר כך כשבע שנים בירושלים, אחר כך בת"א, עד שנבחרתי כרב ראשי לישראל וכנשיא בית הדין הגדול. בכל מהלכי עם כל חברי בתי הדין ראיתי שזאת גישתם. כשראינו שיש אפשרות לקבל אדם לגיורו, כשמקבל מצוות, וידוע שהתחיל ללכת לביהכ"נ ולחנך בניו בבתי ספר דתיים, ובדעתו לשמור מצוות, קיבלנו אותו בזרועות פתוחות. והאמת: ביום שקיבלתי גר שראיתי שאפשר באמת לקבל אותו בזרועות פתוחות היה לי סיפוק רוחני גדול ושמחה גדולה. כשאנחנו יודעים שאנחנו עושים מלאכה נקיה, לא רק שלא דוחים, אלא יש לנו שמחה גדולה. רק כשיש ספק גדול, שמא האיש הזה יהיה לרועץ או לספחת, ולא מקבל עליו באמת את כל המצוות, רק אז אנו דוחים.

כשהייתי לפני שלושים שנה סגן הרב הראשי ואב"ד במצרים, בא לפנינו זוג להתדיין, אחר כך התברר שהאיש התגייר ונשא את האשה,

בת ישראל. האיש הזה חזר בסופו של דבר לדתו, ונעשה כומר. כשהתחננו לפניו שיתן לאשתו גט על מנת שלא תישאר עגונה - אמר: זה לא לפי כבודו, שהוא לובש בגדי כומר, לתת לאשה גט. רק אחרי מאמצים גדולים הסכים לבוא אלי ולתת לה את הגט. הרבה תקלות כאלה יכולות לקרות, שאחרי שהאיש ממלא את זממו עם האשה שהוא רוצה בה - הוא חוזר לסורו ויכול להשאיר אותה לאנחות. כי הגמרא אומרת: אפילו חזר לסורו - דינו כדין ישראל מומר. לא שמבטלים את הגרות שלו, אלא בשעה שהתגייר עשה זאת מתוך כוונה טובה, בשעה שהתגייר קיבל לשמור מצוות, ואחר כך פרק עול, והאשה נשארת מסכנה ועגונה. וזאת באמת ספחת.

חכמים עיניהם בראשם, ובתי הדין צריכים לשקול מראש מה יצא מהדבר הזה. זאת הסיבה של הדחיות, של ה"כבדהו וחשדהו". כי אם הגר משחק בבית הדין ואומר בפיו ובשפתיו שהוא מקבל מצוות, ואנו יודעים שאין בדעתו לקיים מצוות, אסור לגיירו גם כשבא נשוי עם ילדים.

אברהם אבינו היה ידוע כמקרב גרים. הוא היה מגייר אנשים, ושרה אמנו מגיירת נשים, פעם בא אליו זקן בן תשעים שנה, עובד אלילים. אחרי שהאכיל אותו אברהם והשקה אותו כמנהג הכנסת אורחים, והסביר לו מי זה אלוקים, הוציא הזקן את האלילים שלו מכיסו, נישק אותו ואמר: זהו האלוהים שבנה את העולם, שש שעות דיבר איתו אברהם, והוא התעקש, עד שכעס אברהם אבינו ואמר לו, אם כך - צא מביתי. אמר לו אלוקים: אני חייתי בסבלנות לזקן הזה תשעים שנה, לך אין זמן לחכות עוד שעתיים? הלך אברהם אחריו, חיפש אותו והחזירו לביתו, האכיל אותו שוב, ואחרי שעתיים נוספות הוציא את הזקן את האלילים שלו ושבר אותם לרסיסים, ואמר: ה' אחד ושמו אחד. דרושה כאן אפוא סבלנות רבה מאד, גם מצד בתי הדין. עד שיקבלו מצוות באמת. ובלי קבלת מצוות אין לגייר בשום אופן.

לא מזמן בא אלי יהודי אחד מסאן פאולו, שם יש מחלוקת עצומה אם לקבל או לא לקבל גרים, כשהייתי שם לפני כשנה, פתרו את הבעיה. אמרתי: אם אתם רואים שכונתם כשרה תשלחו לישראל. אתם תלמדו את

האיש את הלכות היהדות, ואחר כך תציידו אותו באישור שהוא למד את ההלכות, מתפלל ושומר שבת, ויגיירו אותו.

משום כך אני חוזר ואומר שבית דין ארצי לגיור הוא דבר מיותר לחלוטין, אם אתם רוצים בכל זאת להקים אותו - הדיינים צריכים להיות ותיקים ובעלי רמה גבוהה, ולא כאלו שלא למדו היטב ונכנסים בדבר שאינם בקיאים בו. אם רוצים בית דין שיש לו כושר - זה צריך להיות בית דין של ותיקים, שיכול לשאת בעול, ויודעים שהגר מקבל מצוות בכיורו. [ע"כ דברי מרן צוק"ל בועדת הכנסת].

הודעת המצוות

סו. ונודע, כי גם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, היה סבור שיש רבני ערים שאינם ראויים לגייר, כי מלבד שאין להם מומחיות בנושא זה, הנה היו דברים מעולם, שהיו רבני עיר שהיו נתונים ללחצים מצד בני קהילתם וגם זה אינו תחום עיסוקם ומי שאינו יודע בטיב גרות לא יהא לא עסק עימה.

וגם הפירוש שפירש בדעת הרמב"ם, שדי להודיעו על מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות, וחשב דקאי על קבלת מצוות, גם זה פשוט לא נכון, שדבר פשוט הוא שיש לחלק בין הודעת מצוות, לבין קבלת מצוות. כי אי אפשר להודיע את כל המצוות כולם לפני הגיור, וסומכים על כך שהגר למד וילמד, אבל לענין קבלת מצוות ברור שצריך לקבל באמת את כל המצוות, ואפילו אם מצוה אחת מדרבנן אינו מקבל, אין לקבלו לגיור. ואם אומר שמקבל עליו מצוות, כפי מה שלימדו אותו באולפנות למיניהן, ואומר כן משפה ולחוץ, איך נוכל לטמון את ראשינו בחול ולקבלו, באופן שיש לנו אומדנא דמוכח שהגר לא ישמור תורה ומצוות.

ומעתה מה שטענו איזה רבנים מחוג מסויים, שאין קבלת המצוות מעכבת, וקבלת המצוות אינה חלק מהגירות כמילה וטבילה, אלא היא עצם הסיבה הראשונית שיש לבית דין להיטפל בכל הבא להתגייר, וכשאינן רצון לקיים המצוות, אין לבית דין להיזדקק ולגייר, אכן בזמנינו שיש לנו סיבות חשובות כבדות משקל, הנובעות משלימות העם בכללותו, ולכן יש לבתי הדין לקבל את אותם גרים אפילו שאנחנו יודעים שלא יקיימו את כל המצוות

קלה כבחמורה, וכדברי רש"י (יבמות קט:): קשים גרים לישראל כספחת, שאין בקיאים בדקדוקי מצוות. ולמדנו שאף שאנו יודעים בביורו שאינם יכולים לקיים את כל המצוות ודקדוקיהם, בכל אופן אנו מקבלים אותם. עכ"ד.

הנה דבריו הם נגד דעת כל גדולי הדורות שכולם כאחד ענו ואמרו שקבלת מצוות מעכבת בגירות, שהיא עיקר הגירות. ויש לחלק בין הודעת המצוות, לבין קבלת מצוות. שבתחלה הגר לומד את ההלכות העיקריות של שבת נדה מאכלות אסורות וכו', ואחר כך ילמד את שאר המצוות כמו כל איש מישראל שלומד הלכות במשך חייו. אבל ברור שבעת הגיור חייב לקבל עליו עול תורה וכל המצוות, ובלי זה אין גיור. שהרי בגמרא בכורות (ל:) אמרו, עכו"ם שבא לקבל דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו, ר' יוסי בר' יהודה אומר אפילו דקדוק אחד מדברי סופרים, ואיפסק להלכתא ברמב"ם (פרק י"ד מאיסורי ביאה הלכה ח).

ומה שכתב עוד שם, "שהגר צריך להתחייב כי הוא נכנס בהגדרת יהודי מסורתי לפחות, דהיינו עזיבת הדת הקודמת לגמרי, כפירה בעבודה זרה, יום כפור, חמץ בפסח, כשרות, הדלקת נרות וקידוש בשבת, הנחת תפילין וכדו'." ע"כ. ועוד כתב (עמוד 27), שאין בהכרח שנבין בזמן הגיור שמתכוין לקיים הכל, ואין צריך שיתחייב בפירושו לכך, ורק אם ניכר שאינו מתכוין לקיים מצוות כלל ועיקר, כגון שהוא גר בקיבוץ חילוני ימשיך לחלל שבת ולאכול מאכלות אסורות וכו' אין לגייר אותו." ע"כ. הנה כל זה אינו נכון והוא בגדר מגלה פנים בתורה שלא כהלכה, ואין כן דעת גדולי הדור, ולדעתם אין די בזה שיקבל חלק מהמצוות, ויהפוך ליהודי "מסורתי" אלא חייב לקבל את כל המצוות.

גיורי צה"ל

סז. ובזמנו כאשר התעוררה השאלה הקשה אודות גיורי צה"ל, והיו איזה יחידים שחשבו שדעת מרן זיע"א שחלילה אין צריך לקבל את כל המצוות, והלכנו למרן זיע"א וביקשנו ממנו להבהיר את עמדתו ההלכתית הברורה שצריך קבלת מצוות, והעברנו בקשה למורינו חכם שלום כהן שליט"א, ראש ישיבת פורת יוסף, שיגיע לביתו של מרן זיע"א, והכנו נוסח

הבהרה ברורה שמהות הגיור זו היא קבלת מצוות. וכל שיש אומדנא דמוכח שהגר לא יקיים תורה ומצוות, ואומר כן בפיו בלבד, אין לקבלו לגיור. ומרן מיד חתם על הבהרה זו, ואמר, כי זה פשוט וברור ואין הוה אמינא אחרת. ומורינו חכם שלום כהן העביר את הגילוי דעת לידיו של הגר"ש אלשיב זיע"א, ולידי הבר"ץ. ותשקוט הארץ.

וכה היו דבריו בכנס תורה שבעל פה (כרך י"ג שנת תשל"א) בזה"ל: "שאם באמת היה הדבר תלוי וידוע מראש שאינם מקבלים עליהם עול תורה ומצוות רק על דרך האמור "בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחוק ממני" (ישעיהו כ"ט י'), ואנן סהדי שלא נתכוונו מעולם לקיים מצוות בפועל, אז גם בדיעבד אינם גרים".

ומרן השלחן ערוך הנ"ל (סימן רסח סעיף ג) כתב דקבלת מצוות מעכבת. וזו הסכמת כל האחרונים. עיין בשו"ת חמדת שלמה (יורה דעה סימן כד כט), ובשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן כו), ובשו"ת היכל יצחק (ח"א סימן יט). ובשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק א סימן קנו, וחלק ג' סימן קו). ובשו"ת מנחת יצחק (חלק א' סימן קכא), ושם התייחס גם לדברי הנימוקי יוסף והריטב"א ביבמות שם.

ובשו"ת יביע אומר חלק ה' (יורה דעה סימן יג) גבי איזבל אמו של יורם, כתב בפשטות דמה שכתב הרמב"ם שאם חזר לסורו הרי הוא כישראל מומר, היינו דווקא כשנהג כישראל תקופה מסוימת, ואחר כך חזר לסורו, דבלאו הכי לא הוי גר כלל.

דעת הגר"ש? אויערבאך - שהדיינים עוברים באיסור לפני עור

סח. והגר"ש ז' אוירבך בספרו מנחת שלמה (סימן ל"ה אות ג'), כתב בזה"ל: "בהך ענינא דלפני עור הנני רושם את אשר אמרתי מכבר להיושבים על מדין, בנוגע לחלק גדול מהגירות שנעשה לצערינו הגדול בזמנינו, דאף אם היינו אומרים דברים שבלב אינם דברים וכיון שבפיהם הם מקבלים עליהם עול מצוות, אין מתחשבים עם מחשבת פגול שבלבו, ונעשה על כורחו גר גמור, מכל מקום לאותו סוג גרים אשר קבלתם עול מצוות קרובה להחשב דברים שבלבו ובלב כל אחד, שלכם בל עמם, והננו כמעט בטוחים שאינם

נחשבים כלל לקיים ולשמור מצות ה', בכגון דא נלע"ד שכל המסייעים לגרות כזו, אם הם טועים לחשוב שהם גרים גמורים, אפי"ה גם לשיטתם המגיירים אותם עוברים בלאו של לפני עור, שהרי כל דבר הנעשה נגד רצון ה' קרוי מכשול, וכידוע שאסור להושיט אבר מן החי אפילו לבן נח והוא מפני שעבירה קרויה מכשול. ונוהג לאו זה בין בישראל ובין בנכרי, וגם דבר זה סברא היא דאין לחלק כלל בין מקרב יין לנזיר או הנזיר ליין ונמצא דמה שגר כזה חלל שבת ואכל נבלה לפני שהתגייר לא היה בכך שום עבירה ולא נעשה כלל שום מכשול ואילו עכשיו כשהוא ממשיך ללכת בדרך זו גם להבא הרי כל מעשיו נהפכים לפוקה ומכשול וכיון שכל זה נעשה רק מפני הגרות נמצא שכל המגיירים והמסייעים לכך הוה ליה כגדול המחטיאו ועוברים בלאו של לפני עוור". ע"כ דבריו.

ובשו"ת בית יצחק (להגר"י שמעלקיש, ח"ב יורה דעה סימן ק' סעיף י"א) הזהיר גם כן את אותם דיינים שמגיירים כאלו שהם מוחזקין שאחר כך לא ישמרו את מצות התורה, ויעברו על מצות התורה והם יהיו בועלי נדה ואוכלי טריפות ומחללי שבת, ונמצא שהוא מכשילם בעבירות ואיסורים. וכן כתב שם: "ולפי מה שביארנו יש להיזהר מאד שלא לגייר אותם שמוחזקים שאחר כך יעברו דנהי דיש לומר דלא הוי מכשול לידי מי שמגיירו, דממה נפשך אם מקבל עליו לקיים כל המצות חזקה שלא יעבור, ואם בדעתו גם עתה שלא לקיים אך לעבור על קצתן לא הוי גר כלל ולא יענש אם יעבור. ועוד מכל מקום עדיף ליה ליכנס לכלל ישראל אף שיענש דכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, וזכות גדול לפניו אף שעבר על קצת עבירות, וישראל אין ערבים בעדו דלא נתערבו בעד גרים, כמ"ש תוס' בקדושין ע. מכל מקום הרי מכשיל לאחרים שחושבין שהוא ישראל, ומשיאין לו בתו והוא באמת אינו גר ודיני כנכרי לכל דבר".

ומדברי הראי"ה קוק זצ"ל ודברי הגר"י וינברג זצ"ל בספרו שרידי אש הנ"ל עולה, שמעשה בית דין לגיור שעשו בתי הדין אלו בהפיכת נכרים לישראל, ובקביעה שהם הפכו לישראל כתוצאה מהליך הגיור שעשו, וזאת בניגוד לדעת כל הפוסקים, שבנסיבות אלו שלא היתה קבלת מצות אמיתית, שגם בדיעבד נשארים נכרים, נגרמים תקלות וחורבות חמורות לכלל ישראל

להכניס מזרע פסול של נכרים, לתוך כלל ישראל, ובמיוחד רבים מאוד המקרים שבהם הנכרים ובעיקר הנכריות שהם אחוזו גבוה מאוד שאותם בתי דין "גיירו". באו לבקש את הגיור במצב של נשואים מעורבים, כאשר יש להם בן זוג יהודי, ובקשתם נובעת מהרצון לאחר הגיור להנשא לאותו בן זוג יהודי, כך שבזה שקבעו שהמתגייר הוא ישראל שיכול לבוא בקהל ה' ולהנשא לאותו בן זוג יהודי, בפועל הם מכשילים את אותו בן זוג, והם שותפים באופן מלא במצב לחיי איסור רצופים בהם יחיה אותו בן זוג עם המתגייר, שעל פי כל הפוסקים נשאר נכרי גמור, ובמידה והמתגיירת היא האשה שעל פי ההלכה והפסיקה כל ילידה הם נכרים, שיתבוללו בתוך קהל ישראל, ויכשילו רבים בישראל לדורות, וכפי שכתב הראי"ה קוק זצ"ל, "הרי הם מכשילים הרבים במה שמחזיקים נכרים בחזקת ישראל וכמה תקלות וחורבות נפקי מזה בדיני קדושין וגיטין ויבמין..."

טו. ובשו"ת תשובות והנהגות חלק א' (סימן תר"ח להראב"ד הגר"מ שטרנבוך שליט"א) כתב בזה"ל: "רבו היום גרים שאומדנא דמוכח דאף שמקבלים מצות בפיהם, ברור הדבר שלא ישמרו המצוות, וכל כוונתם בגירות הוא לשם נשואין ולא לשמור דת כלל, וכהאי גוונא לא מועילה הגירות כלל. וזהו דעת כל גדולי הפוסקים ללא יוצא מהכלל, עיין בשו"ת בית יצחק (הנ"ל), דבר אברהם (ח"ג סימן כ"ו), צור יעקב (כ"ז), ערוגת הבושם (יורה דעה רכ"ג). וכן פסק בשו"ת אגרות משה (יורה דעה סימן קנ"ז) שגם בדיעבד לא מועיל הגיור. ובית דין המקבלים גרים כאלו מכשילים את הרבים וגדול עוונם מנשוא... ונראה שדברי האחרונים שהעלו שאם יש אומדנא שאין מתכוונים לקיים המצוות לא חל הגירות, אף שملו וטבלו, היינו שמלבד שחסר "בזה קבלת המצוות" (שהוא עיקר גירות) שמעכב לכולי עלמא, עוד חסר בזה בדין בית דין הנצרך לקבלת הגר, דכיון שמורים שלא כדין חסר בשם בית דין, ובגירות בעינן בית דין, דמשפט כתיב ביה, ונפקא מינה שאם קיבל המצוות בפני בית דין, אבל לא בדקו אחריו לידע שהחלטתו לקיים מצוות תהא תמידית לעולם ולא יחזור לסורו, שהדבר תלוי דאם הבית דין יודעים שלא יעמדו בקבלת מצוות, ולאחר מכן יחזרו לסורם, ואם כן על פי דין תורה אין מקבלים לכך, אף שקיבלום לא חל דלא חשיבו כבית דין

שהמשפט מעוות... ומדברינו נראה שאפילו הגירות שלפנינו כדין, שמתכוונים באמת לשם שמים, הלוא בבית דין שמגיירים הפוסקים תמיד שלא כדין, והם בזה רשעים, ולכן גירותם לא חל גם באופן המועיל, שאין עליהם שם בית דין כלל". עוד כתב בסימן תרי"א בזה"ל: "ונראה שלא נאמר הך ענין של שליחותיהו אלא כשהם בית דין הגון, שאז עשאו כשלוחין של קמאי, אבל בית דין לגירות שמקבלים לגרים אותם דאומדנא דמוכח שלבסוף לא ישמרו מצוות, אינם ראויים לדיינים ולהעשות שלוחין דקמאי, ואין להם תורת בית דין שיוכלו לקבל גרים, והגירות אצלם פסולה, עיין היטב באור שמח (פרק י"ד באסורי ביאה הלכה י"ג) דברים נפלאים כעין דברינו. ומיהו דעת הרשב"א ביבמות מו: שאין דנין מדין שליחות אלא דילפינן מדורותיכם, דלא צריך מומחין על כל פנים בזמן הזה, ואם יודעים ענין גירות אולי בדיעבד מועיל. ומיהו גם לשיטה זו לכאורה בית דין שמגיירים גרים שלא כדין בזדון, פסולים לדיינים לגרות כרשעים שעוברים על דין תורה".

ובתשובות והנהגות חלק ד' (סימן ר"ל) דן בענין גר צדק שנתגייר בבית דין שמגיירים שלא כדין. ובא לפניו חתן מגודל זקן ופיאות, והעידו עליו על חסידותו, וכשנשאל על ידי הגאב"ד היאך התגייר, סיפר לרב שנתגייר כאן בארץ בבית דין שמפורסם עליו שמגיירים שם שלא כדין בלי קבלת מצוות, ופסק לו הרב שלמרות שקיבל מצוות באופן מלא, והמשיך להתנהג כך לאחר הגיור, בכל זאת כיון שבית הדין הזה שמגיירים בו שלא כדין אף שאצלו הוא כדין, אבל מכל מקום חוששני שלא מועיל. "וטעם הדבר הוא שגירות צריך בית דין שמשפט כתיב בו, ואלו הדיינים הם רשעים ר"ל, מהרסין ומחריבים קדושת עם ישראל ומביאים עלינו חרון אף ה' ח"ו. והיאך יהיו הם הדיינים שיורו במשפט והם רשעים ופסולים. ובפרט שלכמה פוסקים, גירות מועיל בזמן הזה רק מכח שליחותיהו דקמאי עבדינן, וקמאי בודאי לא עבדי רשעים כאלו לשלוחם לגירות. וע"כ נמנעתי לקרוא אותו אצלינו בשבת לתורה, כיון שמעיקר הדין הוא עדיין נכרי ולדברי הגר יש עוד כמה וכמה במצב כמוהו".

והוסיף "גם יש לומר שאולי רשעים אלו שקיבלוהו סברי דמצוה קעבדי, וכהאי גוונא לא פסלינן להו אף שעוברים עבירה, וכמבואר בפרק ג' דסנהדרין. "וצריך ליזהר מאד בגרים שבארץ ישראל שמצוי הרבה שנתגיירו כדין, והם שומרי מצוות כראוי, אלא שנתגיירו על ידי בתי דין כאלו שמגיירים בסיטונות ופסולין הן, וצריך תמיד לברר היכן נתגיירו".

רבים המקרים בהם בני זוג חשוכי בנים מאמצים ילדי נכריות ומבקשים מביה"ד לגיירם כאשר המאמצים עצמם אינם שומרי מצות, כך שכאשר יגדל הקטן ולא יתחנך על ברכי התורה והמצות ונמצא שהגיור עבורו אינו זכות כלל, שהרי לא ישמור על התורה ויפר את מצותיה ומאחר וכל כח בית דין בגיור הקטן הוא בזה שהם שלוחים לזכותו ואם אין במעשה הגיור זכות, במה כח בית דין יפה, והגיור אינו תופס.

ברור שלכתחילה אסור לבית דין לגייר קטן שלאחר הגיור לא יקבל חנוך למצות וכן פסק ביה"ד בירושלים בהרכב הרבנים י. עדס וצ"ל י. ש. אלישיב וב. זולטי וצ"ל, בהסתמכו על תשובת הגר"י אלחנן גאב"ד דקובנא שהובאה בשו"ת מטה לוי חלק ב' (סימן נה). וכן כתב בשו"ת זרע יצחק (סימן ב') להגאון מפוניבז'. דבריהם הובאו בפסק דין בכרך א' לפסקי הדין הרבניים (עמודים 381 - 375).

כיום יש מכוני גיור שונים במקומות רבים ברחבי הארץ, המכניסים את הגרים קודם הגירות, ומלמדים אותם יהדות, כאשר הכל פתוח לכל הזרמים, לצערנו הבאים להתגייר המעוניינים להצטרף לעם ישראל באופן רציני וקפדני, באים בארגון "נתיב" שם יש אורדותודקסים לייטים, הרצאות מרפורמים, מחילונים וקונסרבטיבים, שם מחדירים מרצים אלה מתווה רוחני לגיור, כאשר הם עצמם צריכים גיור רוחני... הרב הצבאי הרב רפי פרץ הודה שבגיורי צה"ל יש הרצאות של רפורמים, המביעים דעות של כפירה.

בכ"ח טבת תשנ"ח הוציאו הרבנים הראשיים לשעבר, הרב הראשי הרב מרדכי אליהו, והרב הראשי לישראל הרב אברהם שפירא, וצ"ל, גילוי דעת חריף, בו הם מתנגדים למסקנות שהתקבלו של שיתוף פעולה עם הרפורמים.

ראיית סרט בהכשר הרב

ע. ומילתא אגב אורחא, הנה פירסמו שאחר מרבני צוהר התיר ללכת לקולנוע גם בסרט שיש בו דברים אסורים בצפיה, ורק להוריד את הראש באותו רגע, ואחר כך לחזור לצפות, דכיון שרוצה לראות סרט זה חשיב כליכא דרכא אחרינא. ודבריו מהבל ימעטו, והיאך אפשר להתיר קריאת ספרים שיש בהם קצת דברי חשק, ולהתנות שיקרא אותם במהירות. וכל זה נובע שאותם רבנים עם כיפות קטנות מושפעים הרבה מקריאת עיתונות חילונית, ומקריאת ספרים חיצוניים, ואיך לא יושפעו מהשקפות כפרניות של אותם שהם מחללי שבת וכופרים, ממשיכי דרכם של המשכילים, שהרסו כל חלקה טובה בעם ישראל.

להתנזר מספרים חיצוניים לגמרי

עא. וענין יסודי במסורת מסירת התורה, הוא ענין ההתרחקות מקריאה בספרים חיצוניים, וכבר אמרו בגמ' (חגיגה טו:): שאלישע אחר יצא לתרבות רעה בגלל שנשרו מחיקו ספרים חיצוניים. ופרש"י, ספרי מינין, קודם שהפקיר עצמו לתרבות רעה, אלמא, טינא הוות בלבו. ע"כ. ובגמ' סנהדרין (ז). שנינו, ואלו הן שאין להם חלק לעולם הבא, האומר אין תחיית המתים מה"ת, ואין התורה מן השמים, ואפיקורוס, רבי עקיבא אומר, אף הקורא בספרים חיצוניים. ע"כ.

לך נא וראה ממה שליקטו בהקדמה לספר חובת הלבבות עם פירוש לב טוב, לפני שער הייחוד, מדברי גדולי הדורות על חומר ענין הקריאה בספרים חיצוניים, שמשפיע על הקורא לזלזל בחכמים ולבזותם. והחתם סופר (חו"מ סימן קצ"ז) כתב: רע ומר בעוונות הרבים הפירצה הגדולה בקריאת ספרים חיצוניים המולידים קלות דעת וזלזול בחכמים וכו', והתקבצו והאספו אל עמק הברכה וכו' לקבל עליכם רב רק שלא יהי' ח"ו מקוראי ספרים חיצוניים, כי אסור לקבל תורה מפיהו, וכמעמיד אשירה בהיכל ה'. והרמב"ם (בסוף הלכות קידוש החודש פרק י"ט ה' ט"ז) כתב, שצריכים שלא יחסרו דרך מדרכי התורה, ולא ישוטטו לבקש אחריהם בספרים אחרים, עכ"ל.

וכבר אמרו חז"ל בגמרא (מ"ק יז.), אם הרב דומה למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו, ואם אין הרב דומה למלאך ה' צבאות אל יבקשו תורה מפיהו. ע"כ. וכתב החזון איש (אגרות ח"ב קלג) בזה"ל: "ראוי להמחזיקים בתורת ה' לדעת את גדוליה באופיים האמתי, ואם הותר לדבר לשון הרע על אומן באומנותו להאיש הדורש עליו לצורך, על מי שתורתו אומנותו לא כל שכן שמותר להודיע להמחזיקים בתורה וצריכים לדעת. כי הידיעה של חכמי הדור לבם ומדתם, הן הן גופי תורה....." ונמצא שאין בזה לשון הרע. וזו היא מצוה וגופי תורה להכיר דעות החכמים.

ואם מותר לקרוא בספרי טבע של מחברים חילוניים, המאמינים בתאוריה הכפרנית שמוצא האדם מהקוף, וכן בתאוריית השקר המפץ הגדול, וכיוצא בשטויות אלה, הנה ברור הדבר שאסור לקרוא בספרים שמחברם הוא חילוני מחלל שבת, כמו ספרי ביאליק ודומיו, ולא רק בשבת, אלא גם בימי החול אסור לקרוא בספרים כאלה.

ובגמ' שבת (טז). אמרו, ספרי מינין אין מצילין אותן מפני הדליקה, אלא נשרפין במקומן. רבי יוסי אומר, בחול קודר את האזכרות שבהן וגונזן, והשאר שורפן. אמר רבי טרפון, אקפח את בני, שאם יבאו לידי שאני אשרוף אותם ואת האזכרות שבהן, שאפילו אדם רודף אחריו להורגו, ונחש רץ להכישו, נכנס לבית ע"ז, ואין נכנס לבתיהן של אלו. שהללו מכירין וכופרין, והללו אין מכירין וכופרין. ועליהן הכתוב אומר (אחר) [ואחר] הדלת והמזוזה שמת זכרוןך. אמר רבי ישמעאל, קל וחומר, ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה, שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים. הללו שמטילין קנאה ואיבה ותחרות בין ישראל לאביהן שבשמים, על אחת כמה וכמה, ועליהם אמר דוד הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט, תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי. ע"כ. וכן הוא בתוספתא שבת (פרק יג).

ובפי' המשנה לרמב"ם (סנהדרין פרק ט) כתב, אמרו ספרי מינין. וכן ספרי בן סירה שהיה איש חבר ספרים בהזיות מעניני "אלפראסה", שאין בהם חכמה ולא תועלת, אלא אבוד הזמן בדברים בטלים, כגון אלו הספרים המצויים אצל הערבים מספרי הדורות ומנהגי המלכים, ויחוסי שבטי הערבים,

וספרי השירים, וכיו"ב מן הספרים שאין חכמה בהם ולא תועלת גשמית, אלא איבוד הזמן בלבד.

ו**כתב** הריב"ש (סימן מ"ה), לענין לימוד בספרי הטבע המפורסמים, דלא מן השם הוא זה, וראוי לימנע מהם, אם הם מתאמצים לעקור עיקרי תורה"ק וכו', ואנחנו מקבלי האמת, דעתנו, שהתורה שלנו שלימה, שבאה אלינו במעמד הר סיני מפי הגבורה ובאמצעות אדון הנביאים ע"ה, היא למעלה מהכל, וכל חקירתם אפס ותהו לערכה וכו'. היש ספרי מינין יותר מאלו, שמביאין מופתים וראיות להכחיש עיקרי התורה? ולא אמר רבי עקיבא, המאמינים בספרים החיצונים, אלא, אפילו הקורא אותם, פן יטו את לבבו להאמין בדבריהם, כמו שקרה לאלישע אחר.

וכבר שאל הנגיד רב שמואל הלוי ז"ל, מרבינו האי גאון, אם מותר להתעסק באותן החכמות. והשיב לו: תיקון הגוף, ומישור הנהגת האדם, הוא עסק המשנה והתלמוד [רמ"א יו"ד סימן רמ"ו ס"ב] ואשר טוב לישראל. כי לימוד התורה יועיל לעצמו ולאחרים שכמותו, ויועיל לעמי הארץ, כי ימשכם לדרכי התורה והמצוה. ואשר יסיר לבו מזה, ויתעסק בדברים ההם, יסיר מעליו תורה ויר"ש, ויפסיד באותן הענינים, כי יסלק מעליו ד"ת לגמרי. ומזאת ההסרה, יארע לאדם שישבש דעתו, עד שלא יחוש לעזיבת התפלה. אבל אשר ימסרו עצמם לתורה ויר"ש, יצא להם מזה, כי ינהגו כל ההמון לאחרית טובה בלא פקפוק, ולא ישימו שום ספק בהקב"ה. ואם תראה, שאותן בני אדם המתעסקים באותן חכמות, יאמרו לך כי הוא דרך סלולה, ובזה ישיגו ידיעת הבורא, לא תאבה להם וכו'.

וב**ספר** דובר צדק (פג): כתב: כל אלו שעוסקים בחכמות חיצוניות כופרים גמורים הם, כי חכמות אלו לא יתכן אלא כשיכפור בחכמת האמת ובאמונת ה'. להאמין, כי העולם נוהג רק ע"פ הטבע. לשני האמונות האלו אין מקום בלב להכיל יחד, ולכן אין לו חלק לעולם הבא.

וע' ברד"ק (שמואל א' ס"פ כח), שהביא מחלוקת הגאונים בענין בעלת אוב שהעלתה את שמואל, כי רב שמואל בן חפני הגאון ז"ל אמר, שאע"פ

שנראה מדברי חז"ל בגמ' (חגיגה ד:) כי אמת היה שהחיתה האשה את שמואל, לא יקובלו הדברים במקום שיש מכחישים להם מן השכל. אבל רב סעדיה ורב האי הגאונים ז"ל אמרו שאמת ויציב הוא וכו'. ע"ש.

וע' בתשו' הגאונים ליק (ס"ס צט) שכ' רב האי גאון [חתנו של רבי שמואל בן חפני], וז"ל: ומר רב שמואל (בן חפני) גאון ז"ל וכיוצא בו, שהרבו לקרות בספרי נכרים, אומרים, שלא יעשה נס אלא לנביא, ומכחישיך בכל מעשה שנאמר שנעשה נס לצדיקים, ואומרים כי אין זה הלכה. ואף במעשה של רבי עקיבא שצפה בהיכלות וכו"ב, אומרים שאינם הלכה. ואנו סוברים כי הקדוש ברוך הוא עושה נסים לצדיקים, ומראה אותן פנימיות מראות היכליו. וכו'. וע' בתשו' הרשב"א (סימן תיג). [שו"ת יביע אומר ח"א יו"ד סימן ט, ג].

והגראמ"מ שך זצ"ל (מכתבים ומאמרים החדש, ח"א עמ' פה) כ' "ומלבד זאת לדעתי כל אלו אנשי התנועות למיניהם, ויתר האנשים המדברים ומסיתים השכם והערב בכל הזדמנות שאין לותר ואסור לותר על שטחים מארץ ישראל - לא ממקור קדוש באו דברים אלו, אלא ממה שקלטו מחכמות חיצוניות בהשקפה זו, שאנחנו עם ככל יתר העמים, וגם לנו הזכות על מדינה ריבונית ונחזיק בה ואל נרפה אותה".

ובשו"ת יביע אומר ח"ח (חלק אבן העזר סימן יא אות ג). כתב, שאין להסתמך על ספר "אוצר ישראל" מאחר שנמצאו שם כמה דברי מינות. וע' בעין יצחק כללי הפוסקים האחרונים (ח"א, בהערה י) דמצינו בכמה מקומות שמביא את דברי חז"ל כאילו ח"ו אינם ודאי אמת, וכן קורא לרבותינו הראשונים והאחרונים בשמם בלא תואר רב, וגם כותב על רבותינו הראשונים בחוצפה. ועיין באו"ת (אב תשס"ט) שציינו כמה מקומות שמביא את דברי חז"ל כאילו ח"ו אינם ודאי אמת.

וכן הזהיר מרן זיע"א בספרו הליכו"ע ח"ח (עמ' שמט) וז"ל "אין ראוי לאדם ללמוד אלא במקרא, תנ"ך, ובמשנה, ובתלמוד, ובפוסקים, ולא בשאר חכמות, כגון פילוסופיא, וכו"ב. ולא תמצא יראת שמים חרמות וטהרה

וקדושה וענוה אמתית אלא במתעסקים במשנה ובתלמוד והפוסקים, ולא בלימוד שאר חכמות, ורק באקראי יש מתירים לקרוא בספרי חכמות הטבע ובשאר חכמות. ובלבד שלא יהיה בהם דברי מינות". ושכ"כ רב האי גאון בתשובה לר' שמואל הנגיד, הובא בשו"ת הריב"ש סימן מה. וכן הוא ברשב"א. וכ"פ הרמ"א (יו"ד רמו ס"ד). ומי שאינו מאמין בתורה שבעל פה שהיא המשנה והתלמוד הרי הוא אפיקורוס, והוציא עצמו מכלל ישראל. (הרמב"ם רפ"ג מה' ממרים. וע"ע בשו"ת הרשב"ש ס"ס תקד.) וע' בחגיגה טו: ובכרכי יוסף (סימן רמו סק"ט). ובס' לשון ערומים (דף מג). [וע' בחזו"ע שבת ח"ו (עמ' ע). ובקובץ משנ"י (שבט אדר תשע"ה)].

ועוד ציין לשו"ת יכין ובעזו (לרבנו צמח דוראן בן הרשב"ץ, ח"א סימן קלד) ששם האריך וכתב קונטרס שלם בגנות חכמת הפילוסופיא ולימודה. והוסיף ביביע אומר שאין להוכיח מהרמב"ם שלמד חכמות "כי הוא למד קודם לכן כל התורה כולה בשלימות". וציין לברכי יוסף יו"ד (סימן רמו סק"ט) ששם כתב שאף הרמב"ם מודה לדין זה דאין ללמוד חכמות חיצוניות, אלא שאיהו גופיה כיון דגדול בתורה היה שרי וכנ"ל. ע"ש.

וע"ע ביביע אומר ובהליכו"ע (שם עמ' שנג) ובשו"ת יחו"ד (ח"ג סימן עה) שכתב שאף הרמב"ם באגרותיו (תשובות הרמב"ם מקיצי נרדמים ח"ג עמ' 57) התאונן על שהמעייט מעונתה של התורה בכדי לעסוק בחכמות אחרות כפילוסופיא רפואה וכד', אף שעשה זאת בכדי להראות השרים והעמים את יפיה של התורה.

ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סימן קה) כתב, "הנה ודאי דברים אשר נכתבו שמות המחברים שמפורסמים לרשעים וכופרים בהשי"ת ובתוה"ק, אף שאין בהם דברי כפירה אסור ללמד אותם לילדי ישראל, וכו' אסור ללמד דבריהם, שהילדים חושבים שגם זה בכלל לימודי קודש, ויחשבו שמחברים אלו הם חשובים בעיני שומרי תורה, ויבואו ח"ו להמשך אחריהם, והרחק מעליה דרכך זו מינות".

ועיין בשו"ת ישכיל עבדי ח"ח (סימן יז) שהעיר בדין הקורא בספרים חיצוניים שמובא בפרק חלק, וכן מה שהובא במסכת כלה, הקורא פסוק של

שיר השירים ועשאו כמין שיר, מביא רעה לעולם, דצ"ע למה השמיטוהו הפוסקים הרמב"ם והש"ע ביו"ד, האם לא סבירא להו כרבי עקיבא. ואמנם בענין ספרים חיצוניים מבואר מכלל מה שפסק מרן ביו"ד (סימן רמו) שחיוב לימוד התורה הוא יומם ולילה, וממילא מובן שאסור לו לעסוק בדברים אחרים, ושם הרמ"א בסעיף ד' כתב בפירושו, אבל לא בשאר חכמות וכו', ומותר ללמוד באקראי בשאר חכמות, ובלבד שלא יהיו ספרי מינים. ע"ש. וגם הרמב"ם (בפ"א מהלכות ת"ת ה"א) כתב, כל איש מישראל חייב בת"ת וכו', שנאמר והגית בו יומם ולילה, ובהלכה י' שם, עד מתי חייב ללמוד תורה, עד יום מותו, שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך. ע"ש. ומכלל זה יש ללמוד שחזן מלימוד תורה אסור לו ללמוד לימודים אחרים, רק כל ימי חייו חייב לעסוק בתורה ולא בלימודים אחרים. ע"ש.

ואחר המחילה נעלם ממנו לרגע מ"ש מרן בש"ע (או"ח סימן שו סעיף טז): מליצות ומשלים של שיחת חולין, ודברי חשק כגון ספר עמנואל וכן ספרי מלחמות אסור לקרות בהם בשבת, ואף בחול אסור משום מושב ליצים ועובר משום אל תפנו אל האלילים, לא תפנו אל מדעתיכם וכו'. ע"ש. ושם במשנ"ב כתב, וכך מוכרי ספרים הממציאים ספרים חיצוניים לידי הקונים הם בכלל מחטיאים את הרבים. ועיין בספר מחנה חיים בתשובה א' שהאריך בענין זה מאד, ואמרו חז"ל גדול המחטיאו יותר מן ההורגו, שההורגו הורגו בעוה"ז, והמחטיאו הוא גם בעולם הבא.

ובקובץ בית יוסף (שבט תשע"ז) הובא מכתב ממרן זיע"א שכתב בזה"ל: טו"ב טבת תשל"ד. לר' אברהם שרביט. בדבר שאלתו אם מותר לו לקבל תפקיד "ספרן" בספריה כללית שיש בה הרבה ספרים חילוניים, ושיהיה נאלץ לתת לכל דורש מהספרים האלה, וגם בעתיד לרכוש ספרים כאלה לספריה, בתוקף תפקידו כספרן. לזאת אשיבו, הרי נודע מה שאמרו רז"ל (סנהד' ז.) כל הקורא בספרים חיצוניים אין לו חלק לעולם הבא. וכ"ש ספרים חיצוניים של הדורות הללו אשר כל לבלר חילוני פוער פיו לבלתי חוק על ה' ועל משיחו, ונגד רבותינו הקדושים אשר רוח ה' דיבר במ ומלתו על לשונם

ובאורם נראה אור, ובעקבותא דמשיחא חופצא ישגא ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד. וכדרשתם ז"ל בתגיגה יד. והרי כב' ירא ה' מרבים, ואיך יוכל להושיט בידיו לקורא אשר איננו יודע כי מות בסיר, ספרים כאלה, והרי הוא עובר על לפני עור לת"מ. וגם אם הקורא יודע רבונו ומורד בו יש בו משום לפני עור, שתאוותו מעוותת עיניו, כמ"ש רמב"ם בפירושו המשניות (שביעית פ"ה מ"ו). לכן עצתי אמונה שלא יקבל תפקיד כזה זולת ספרן בספרייה תורנית. והשי"ת יתן לו פרנסתו בהיתר ולא באיסור.

בכבוד רב, עובדיה יוסף.

ועוד בגדר אפיקורוס, ראה מ"ש בספר "מעשה איש" ח"א (עמ' קעב) שמופת הדור החזון איש היה אומר: "מי הוא אפיקורס שומר מצוות" ("אפרומער אפיקורס") בדורינו? כל מי שטוען כי באשמת גדולי ישראל נרצחו ששה מליון יהודים באירופה, וכן כל מי שחוגג את יום העצמאות". עכ"ל.

וזו היתה המלחמה הגדולה שגדולי ישראל ניהלו כנגד המשכילים, כאשר ראו שהם מסיתים ומדיחים. ולכן הגר"א הורה לשרוף את ביאורו של מנדלסון.

וכן בעל ה"תורת יקותיאל", וגדולי ישראל לחמו נגד ביאורו של מנדלסון. ובמהלך השנים תק"מ-תקמ"א פעלו הנודע ביהודה ורבי רפאל הכהן לגדוע את מפעל הביאור באיבו, וגילו את פרצופו האמיתי של מנדלסון. ראשון הלוחמים נגדו היה אב"ד אלטונא, המבורג, וואנדסביק (אה"ו), ובעל "ושב הכהן" ו"תורת יקותיאל" וש"א"ס, והגאון רבי פינחס הלוי הורביץ בעל ההפלאה בדרשה שנשא אמר שיש בדבריו דבר מינות, והשליך כל דברי חז"ל גמ' ומדרשים ודברי חז"ל וכו'. בעל הנודע ביהודה כתב שכל מחשבתו "לעקור משורש את התורה שבעל פה". בעל תשובה מאהבה בספרו "עולת החודש" כותב כי כל כוונתו של מנדלסון - להכריז שאינו מאמין בקבלת דרשות חז"ל.

וכמה כואב הלב שיש הבקיאים בשירי ביאליק, ומשמיעים שירים שלמים של ביאליק בעל פה, ודנים אם אחד העם היה רבו של ביאליק או

ההיפך, ודבר זה מחדיר בלב הנערים השקפות מוזרות. ומביא חורבן השקפתי חמור מאד.

בחומר האיסור לקרוא עיתונים חילוניים

עב. וכאן המקום לבאר את חומר האיסור בקריאת עיתונים חילוניים, כי הנה נודע מה שכתב הגאון הרגצ'ובי בשו"ת צפנת פענח (סימן רעו) שהמוכר עיתונים חפשיים לקרות בהם עובר משום לפני עור לא תתן מכשול. [ועיין בתוס' שבת (ד.) ובגיטין (מא:) דחשיבי כה"ג כאנוסים]. וז"ל החפץ חיים זצ"ל בספר מכתבי החפץ חיים (סימן מב): הנה רבים שאלוני הרי אנו מאמינים בה' ובהשגחתו בפרטית וכו', והנה בעוונותינו הרבים המציא היצר הרע, שהוא השטן, תחבולה חדשה להחטיא את אחינו בני ישראל בעון של ליצנות, ולגרום הסתלקות ההשפעה מהעולם, והוא ע"י קריאת העתונים שנתרבו מאד בזמנינו, שנמצא בהם דברי ליצנות ולשון הרע ורכילות ומחלוקת ודברי כפירה ומינות. ואם לא היו נמצאים קוראים מקבלים כל כך לזה, כי אז לא היו מדפיסים מהם כל כך, ודבר זה נעלם מכל, שכולם יהיו נתבעים ע"ז לדין בבואם ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים. הן המדפיסים והן המוכרים, והן הקוראים אותם. וענין זה נעשה להרבה מאחינו בני ישראל דבר הכרחי למאד, עד שאי אפשר להם להיות יום אחד בלא עיתון, וכמה שעות ביום מבלה האדם על קריאתם. ועוד שמעתי שערויה נוראה, שימי השבתות והמועדים שנקבעו להיות ימי מקרא קודש להרבות בדברי תורה ויראה, נהפך בעוונותינו הרבים שגבר השטן והנהיג שבכל ער"ש וערב יו"ט מדפיסים אותם כפלים מאשר בימות החול, והעורכים משתדלים אחר כל מיני ליצנות ושחוק וניבול פה, ומדפיסים אותם בגליונות של ערב שבת וערב יום טוב, והרבה מאחינו בני ישראל מבליים את כל יום השבת הקדוש בקריאת ענינים כאלו. אוי לאזנים שכך שומעות, ואוי לעינים שכך רואות, שמזלזלים כל כך בקדושת השבת, שאפילו בחול אסורים לקרוא בהם משום מושב ליצים, ועונש הליצנות גדול למאד, ועונש זה נאמר גם למדפיסים והעורכים וכו'. ע"ש עוד באורך.

ובמכתב מהגה"צ רבי יהודה צדקה זצ"ל, והגה"צ רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל בטבת תשל"ה כתבו: היות ובזמן האחרון פשטה המספחת בקצה מחנה החרדים לדבר ה', בקריאת עיתונים חילוניים באין משים על לב, כי יש בזה כמה עבירות חמורות, עוון מינות ועריות, ולשון הרע, פריצות נוראה, מראות אסורות, וחופף על כולם ביטול תורה ומושב ליצים. ומאחר שהרגילו בזה נחשב להם כהיתר, לכך הננו להודיע כי דבר זה הוא עון פלילי וחמור, ואיסור זה נוהג בין לאנשים ובין לנשים, וזה בכלל קריאת ספרי חיצוניים, אשר איסורם ועונשם ידוע בדברי רבותינו וחמור מאד. ויתברכו חל הפורשים והנמנעים וכו'.

גם הגאון הרב קהלות יעקב זצוק"ל כותב במכתב (קריינא דאגרתא עמוד קלא): לא טובה השמועה כי באה, אשר עיתונים ושבועונים טמאים ומנוולים המלאים זוהמה נוראה, אשר כל ג' עבירות החמורות כלולים בהם, ר"ל, מכל מיני גרויים ותועבות כמקולקלים שבהם, מציגים שם ר"ל, ועל שמועה כי באה, שבעונות הרבים העתונים ושבועונים הטמאים הללו נמצאים גם באיזו בתים מהיראים והחרדים, שמתוך חסרון ידיעה חושבים שאין כל זה פגום, אלא לאנשים ולא לנשים ובנות, ח"ו, ומניחים אותם לקרוא ולהתגאל בהם, והתברכו בלבם שלא יאונה להם כן עון. ובאמת איסור חמור הוא להכניסם בבית יהודי, וכ"ש וקל וחומר שאיסור נורא ואיום הוא לקרוא בהם ולהביט בתמונות זוועה שבהם, אחד האנשים ואחד הנשים והילדים, כלל בכלל האיסור, שנאמר: ולא תתורו אחרי לבבכם ואחר עיניכם, ואמרו חז"ל (סוף פ"ק דברכות) אחרי לבבכם, זו מינות, ואחרי עיניכם, זה הרהורי עבירה ר"ל. וכל הקורא בהם מאבד כל זיק של יראת שמים ואמונה, ומתחייב כנפשו ונפש בניו ובני ביתו, והתוצאות הרעות מי יראנה, ובודאי אחד האיש ואחד האשה הקוראים בהם, גורמים לעצמם רעות רבות וצרות נוראות, גם בעוה"ז, ואוי לו מיום הדין ויום התוכחה. וביותר תלוי הדבר בעקרת הבית להשמר ולשמור, שכל מיני זוהמות הנ"ל, שבל יראה ובל ימצא בבית, ובזכות זה תזכה לברכות טוב גם בעוה"ז, והקין קיימת לעולם הבא, לעולם שכולו טוב. ע"כ.

והאדמו"ר מגור בעל השפת אמת זצ"ל כתב במכתב: חטאת הכתבנים הכופרים אשר מלעיגים בכל קודש, ומעליבים במלאכי ה', הלא היא כתובה בתורה הקדושה, שגיהנם כלה והם אינם כלים. אבל אין אנו באים על הזדים החוטאים בנפשותם, רק על היוצא מן הטמא טמא, על ספרי המינים שכל הנוגע בהם לא ינקה, ויורידם שאולה. על כן הנני קורא לכם, אחינו בשרינו בני ישראל, זרע אברהם יצחק ויעקב, שבאו באש ובמים בעד תורתנו הקדושה, חידלו לכם מקרוא בספריהם המלאים דברי מינות וכפירה, ואל יטעה אתכם יצרכם שנחוץ לכם לדעת חדשות או עניני מסחר, כי מעצת היצר והבאים עליכם במחותרת וכו'. ע"כ.

ודע, שאיסור זה לקנות עיתונים חילוניים הוא גם כאשר כוונתו לזכות באיזו הגרלה, או בכסף שנותנים במבצע, שהרי הרמ"א (י"ד סימן קנו) כתב, שאדם מחוייב למסור כל ממונו כדי שלא לעבור על לאו אחד. ואם כן כ"ש במניעת ריוח.

ויש להזהיר בזה את ההמון שלא ליקח עיתון חילוני המחולק חנם אין כסף בתחנות דלק שונים, ובעל תחנת דלק הירא וחרד לדבר ה', עליו להמנע מחלוקה זו, ונודע מה שאמרו במדרש תנחומא (פרשת פנחס אות ג') וידבר ה' וגו' צרור את המדינים וגו', למה, כי צוררים הם לכם. מכאן אמרו רבותינו ז"ל אם בא להורגך השכם להורגו. רבי שמעון אומר, מנין אתה אומר, שכל המחטיא את חבירו קשה מן ההורגו, שההורגו בעוה"ז יש לו חלק לעולם הבא. ואילו המחטיאו הורגו בעולם הזה ולעולם הבא. שתי אומות קידמו את ישראל בחרב, ושתים בעבירה, מצרים ואדומים קידמו בחרב, המצרים שנאמר, אמר אויב ארדוף אשיג וגו'. ואדום, שנאמר, ויאמר אליו אדום לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך. ושתים בעבירה, מואבים ועמונים. על אלו שקידמו אותן בעבירה להחטיא את ישראל נאמר, לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי וגו'. ובעוה"ז לא יצאו ידיהם, שנאמר, צרור את המדינים. ע"כ. ומבואר מכאן חומר הענין של המחטיא את הרבים. ובמשנה סנהדרין (ז). שנינו, רבי עקיבא אומר אף הקורא ספרים חיצוניים אין לו חלק לעולם הבא.

ומה מאד תמהתי כאשר הזדמנתי לביתו של אחד מראשי ישיבות ההסדר המפורסם מאד, וראיתי על שולחנו עתון ידיעות מעריב וישראל היום, ונאמר לי שהוא קורא בזה בכל יום ויום. ולהאמור הדבר חמור מאד ומשפיע על ההשקפה שלו ושל תלמידיו בעוונות הרבים. וזכורני, כאשר מרן אאמו"ר זיע"א נבחר לרב ראשי, בחשון תשל"ג, התחיל לקבל לביתו שני עיתונים חילוניים, ולא הבין היאך הגיעו לביתו, והיה קורע את העתון לחתיכות קטנות ומשליך לאסלה. ומיד ביקש מהשלטונות בזמנו להפסיק לשלוח לו עיתונים אלה.

מפתחות

מהלכות שמיטת כספים

- יג..... שביעית משמטת ממילא בלא לומר משמט אני
- טו..... טעם לשמיטת כספים
- טז..... מצות השמור לך מלהלוות לעני מחשש שיושמט חובו
- טז..... מה שנאמר בגלל הדבר הזה יברכך ה' וגו' אם שייך בזמן בזה
- יח..... כמה חקירות בדיני השמטת כספים
- יט..... הטעם שאין מברכים על מצות השמטת כספים
- כא..... שמיטת כספים בזמן הזה
- כב..... הסוברים שאין שמיטת כספים נוהגת כלל בזמן הזה
- כד..... הסוברים דשמיטת כספים נוהגת בזמן הזה מדאורייתא
- כו..... שמיטת כספים בחוץ לארץ
- לד..... אין שביעית משמטת אלא לסוף השנה השביעית
- לה..... שביעית משמטת מלוה בעל פה ומלוה בשטר
- לו..... אם שביעית בזמן הזה מנהג שנהגו מאליהם או מתקנת חכמים
- לח..... אם הלוח נתן למלוה לפרעון חובו צ"ק על החשבון, הרי זה משמט
- מ..... המלוה את חבירו על המשכון אינו משמט
- מא..... אם אף שלא כנגד המשכון אינו נשמט בשביעית
- מג..... אם המלוה יכול לטעון קים לי כדעת היש שהביא מרן
- מה..... המלוה את חבירו על משכון קרקע משמט
- מה..... משכנו שלא בשעת הלואתו אם משמט
- מח..... תפס המלוה מעצמו מטלטלין אם משמט
- נא..... הקפת החנות אינה משמטת
- נב..... אם השביעית משמטת מה שאינו מלוה אלא דרך מכר

- נד אם השביעית משמטת שכר פועל אצל בעל הבית וכן שכירות בתים
- נה המשאיל לחבירו בקבוקי שמן ויין אם שביעית משמטתו
- נח אם סתם שאלה ל' יום
- ס שמיטת כספים בנכרי
- ס אם השביעית משמטת עיסקא דפלגא מלוה ופלגא פקדון
- סג כפר ונשבע ואחרי השמיטה הודה או באו עדים
- סד התנה עמו על מנת שלא תשמטני שביעית
- סה אם גם בזמן הזה ע"מ שלא תשמטני שביעית נחשב מתנה עמ"ש בתורה
- סו אין איסור בתנאי דעל מנת שלא תשמטני בשביעית
- ע במדינה שלא נהגו לשמט וכתב ע"מ שלא תשמטני שביעית
- ע התנה ע"מ שלא תשמטני בשביעית, האם בבוא שמיטה התנאי בתוקפו
- עא אם התנה עמו המלוה שלא יתבע את חובו - שביעית משמטת
- עג ערב שפרע את החוב עבור הלווה, ולא תבעו קודם השביעית
- עד החייב ממוון לחבירו ונשבע לשלם לו אם משמט
- עה השביעית משמטת את השבועה
- עז פרוזבול אם מועיל שלא להשמיט השבועה
- עט המוסר כל שטרותיו לבית הדין אינם משמטים
- פד אם שביעית משמטת חוב כתובה
- פה אם שביעית משמטת תוספת כתובה
- פו אם שביעית משמטת חיוב נדוניה
- פז אף תנאי כתובה אין השביעית משמטת
- פח ספק בדיני שמיטה בזמן הזה לקולא - גם בשמיטת כספים
- צ נשים חייבות במצות שמיטת כספים
- צה להעלות לתורה בפרשת לא יגוש - למי שמבטל מצות שמיטת כספים
- צז אין שמיטת כספים בנכרי
- צח המלוה את חבירו לעשר שנים אם שביעית משמטתו

- צט..... המלוה את חבירו לעשר שנים, ונסתיימו עשרת השנים
- קלג..... הרחיב לו את זמן הפרעון אם השביעית משמטת
- קלה..... תקנת פרוזבול - אם פרוזבול מועיל בשמיטה של תורה
- קלט..... כתיבת פרוזבול בבית דין חשוב
- קמב..... פרוזבול שנעשה על ידי בית דין רגיל
- קמב..... גופו של פרוזבול
- קמז..... לומר בפני עדים מסירת החוב לדיינים
- קסב..... על רבני ישראל להזכיר לכל קהל ישראל לעשות הפרוזבול
- קסג..... זכין לאדם שלא בפניו בעשיית פרוזבול
- קסו..... זמן ההשמטה במלוה תושב ארה"ב והלווה תושב אר"י
- קסח..... נוסח שטר הפרוזבול
- קסט..... פרוזבול בסוף שנת תשפ"ב
- קעא..... אם צריך להחמיר לעשות פרוזבול גם בסוף השנשה השישית [תשע"ד]
- קעב..... חובות שאחר כתיבת הפרוזבול
- קעד..... הערה על הרב אול"צ דאישתמיט מיניה דברי הראשונים
- קעה..... פרוזבול המאוחר פסול
- קעז..... המלוה את חבירו וקבע זמן פרעונו לכט אלול בתצות היום, בשעה 12
- קעה..... כתיבת פרוזבול בלילה
- קעט..... כתיבת פרוזבול בפני דיינים קרובים
- קפ..... פרוזבול הנעשה בפני עדים קרובים
- קפג..... כתיבת פרוזבול בחול המועד
- קפד..... אין כותבים פרוזבול אלא אם יש ללוה קרקע
- קפד..... הטעם שאין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע
- קפה..... אם אין ללוה קרקע המלוה מזכהו על ידי אחר
- קפו..... אם צריך לכתוב בפרוזבול שקבלו קנין מהמלוה להקנות קרקע ללוה
- קפח..... פרוזבול ליתומים קטנים

- קצ אם בעלי גמ"ח צריכים לעשות פרוזבול
- קצב אם בנקים צריכים פרוזבול
- קצג תלמידי חכמים שהללו זה לזה - אף בזמן הזה יש דין תלמיד חכם
- קצה בגדר תלמיד חכם
- קצז אם הפרוזבול אבד ממנו
- קצט פרוזבול בין השמשות של ליל ראש השנה
- רא אם הותר מסירת מילי לכל אדם או רק לתלמיד חכם
- רח אין החוב נשמט עד צאת הכוכבים של כניסת השנה השמינית ולא בביה"ש
- רט מילי לא מימסרן לשליח - למסור את חובו לשליח שילך לבית דין
- רכ אם בשמיטות הבאות צריך לכתוב פרוזבול חדש על החובות ההם
- רכב אם המלוה לא עשה פרוזבול
- רכב הרוצה להתחסד ולקיים מצות שמיטת כספים
- רכד שלא להמנע מלהלוות בשמיטה
- רכה המלוה שתבע חובו אחר השמיטה, מן הלוה, וטוען פרוזבול היה לי ואבד
- רמג התובע את חבירו אחר שביעית על הקפת החנות שהקיפו
- המוציא פרוזבול אחר שעברה שנת השמטה, וטען, שהמלוה היתה אחר כתיבת הפרוזבול
- רמו בעלי תשובה שגבו חובות אחרי השמיטה מבלי עשיית פרוזבול
- רמז

מילואים - הערות בהלכה ובהשקפה

- רנו פרוזבול בהקפת החנות
- רנו פרוזבול בסתם הלואה שלושים יום
- רנז פרוזבול לתשלום משכורת לשכיר
- רנז ירושת חוב
- רנח פרוזבול בבית דין חשוב
- רנח פרוזבול בדיינים קרובים

- רנט הפרוזבול אבד
- רנט מלבין פני חבירו בדבר הלכה
- רס המיקל ברובו יבש יצאו לו בנים בעלי עבירה?
- רס דברי הגר"ש שקופ בהערכה לרבו
- רסא המיקל יש לו נשמה פגומה?
- רסג דברי מרן החיד"א אודות הספרדים
- רסד גדר "כוחא דהיתרא"
- רסה היתר עגונות
- רסה סיפור שקר בענין עגונות מלחמת יוהכ"פ
- רסו לא לאסור את המותר
- רסח החומרות שמרן זיע"א החמיר בהם
- רסט ריבוי החומרות
- ער להקל על פי ספק ספיקא מפני השלום
- ער עניני בישול בשבת
- רעא טבילת כלים ולחם בהכשר רבנות
- רעא בדין יין נסך בחילוניים, והזמנת חילוניים לשבת
- ערב ענין כשרויות שונות
- רעג ספרדי שלומד אצל האשכנזים לא ישנה ממנהגו
- ערה מתי הלכה כבתראי
- רעז דברי החזון איש בשבח הבית יוסף
- רעט פאה נכרית לספרדיות
- רפ ללכת אחר החזון איש נגד מרן השלחן ערוך
- רפא פירות שביעית של גויים
- רפב להנהיג כיום מנהג נגד הבית יוסף
- רפב תשובה על דברי עורכי הספר אור לציון בענין מנהג נגד מרן
- רפו להסתמך על אחרון מתונים
- רפז להתעלם מסברות האחרונים

- הטעם שהולכים אחר מנהג קדום גם כשהוא נגד מרן רפח
- שינוי בהעתקת דברי ישיב משה רפח
- תשובה לדברי תלמיד המחזק את דברי רבו - בכח המנהגים רצ
- אין מנהג עוקר הלכה כשיש שמץ איסור רצב
- אמאי יש שאין מתחשבים במנהגינו - בענין יחוד מיד אחר החופה רצב
- אין צריך ייחוד עובר לעשייתן רצג
- סייעתא דשמיא להפצת הלכותיו של מרן זיע"א רצו
- ספק ברכות להקל נגד גדול הדור רצט
- להורות כדעת הפשטנים ולא כדברי המקובלים שב
- אודות הרפורמה בכשרות ובגיוור שג
- מינוי משגיחי כשרות יראי ה' באמת דש
- אם אפשר להעמיד אשה כמשגיח כשרות שו
- לקחת סמכות מרב עיר שיב
- רבנים שמגלים פנים בתורה שלא כהלכה שטז
- סילוף וגילוי פנים בתורה שלא כהלכה בענין הגיוור שיז
- דעת הראש"ל הגרב"צ עוזיאל - שקבלת מצוות מעכבת שיט
- דעת האגרות משה שקבלת מצוות מעכבת שכג
- סילוף דברי הרשב"ש בענין קבלת מצוות שכד
- סילוף מוחלט של דברי הריטב"א בענין קבלת מצוות שכז
- דברי מרן גדול הדורות זיע"א דקבלת מצוות מעכבת שכח
- דבריו של מרן זצוק"ל בכ"ג חשון תשל"ו, בועדת הפנים של הכנסת: של
- הודעת המצוות שלז
- גיורי צה"ל שלח
- דעת הגרש"ז אויערבאך - שהדיינים עוברים באיסור לפני עור שלט
- ראיית סרט בהכשר הרב שדמ
- להתנזר מספרים חיצוניים לגמרי שדמ
- בחומר האיסור לקרוא עיתונים חילוניים שנא

לכבוד מר אלי אדרי הי"ו

מפקד תחנת הכיבוי בירושלים - תחנה אזורית ירושלים

בשאלתו אודות שטח של תחנת הכיבוי הנבנה בימים אלו, ובשטח ישנו עץ זית אשר צריכים להעתיק אותו למקום אחר, והעץ אמור לעבור למרחק של מאה מטר בערך בתוך שטח התחנה. ובשל העובדה שאנו בשנת שמיטה כב' מבקש לדעת מה עושים, בהיות והעץ חייב לעבור, כדי לא לפגוע בהמשך הבניה?

תשובה: ראשית, עקירת העץ צריכה להיות עם גוש העפר שלו, כדי שיוכל להמשיך לחיות, ובוה יש מקום להקל בשעת הדחק וצורך גדול, וראה בילקוט יוסף שביעית (פ"ז הל' טו), ושם נתבאר שמותר לעקור את העץ בשביעית בשביל בנייה, עפמ"ש הרמב"ם (בהלכות שמיטה ויובל פ"א הי"ז) שחכמים התירו הסיקול כשהמעשה מוכיח שאין כל כוונה להכשר הקרקע-לזריעה או לנטיעה, ועפ"ז כ' הרידב"ז (בפ"ב ה"ח) דכשיש לו צורך להתקין שביל או דרך או מקום למחסן, וכ"ש לבנות בית, שמותר לכרות עצים, שמעשה זה מוכיח את המטרה, וא"כ גם במקרה שלפנינו שהורסים את המקום ובונים בניין, הנה מוכח שאין הכוונה בעקירת האילן לזרוע בשטח, אלא לבנות בניין מותר לעקור את האילן.

אך מה שיש לדון הוא בנטיעת האילן במקום אחר, כי הנה ידוע שנחלקו הראשונים אם נטיעה בשביעית אסורה מה"ת או רק מד"ר, הר"ש (בפ"ב מ"ו) כ' דאסורה מה"ת מדאמרי' בריש מו"ק דזמירה בכלל זריעה, וכ"ש נטיעה דמיא טפי לזריעה, והיא עיקר מלאכה טפי מזריעה, ושוב הביא את דברי ר"ת דס"ל דהוי מדרבנן, וחלק עליו. אבל החזו"א (ס"י י"ז אות כ) כ' דלהרמב"ם נטיעה אסורה מה"ת, ומ"ש שאינו לוקה הוא מפני שאין מזהירים מק"ו, אבל ודאי נטיעה דאורייתא. ושם באות כ"ד כ' דגם ר"ת סובר דהיא מה"ת ודלא כהר"ש בדעת ר"ת. אמנם הרב פאת השלחן, וכן המנ"ח (מצוה שצ"ז) דחו את הראיה של החזו"א ונקטו שנטיעה בשביעית מדרבנן.

אמנם גם החזו"א נקט (ס"י י"ז אות כ"ה) דמה שאסרה תורה לזרוע ושאר המלאכות בשביעית דוקא ע"י ישראל, אבל לעשות המלאכה ע"י גוי אין בו רק איסור שבות, ולפ"ז אף לד' החזו"א דנטיעה אסורה מה"ת, ע"י גוי אינה אסורה אלא מדרבנן. וכ"ש לד' הפאה"ש דס"ל שנטיעה הוי מדרבנן והוי שבות דשבות, דקי"ל בהל' שבת (ס"י ש"ז ס"ה) כסתם מרן דשרי במקום מצוה, או לצורך גדול, וכ"ש בזה"ז דשביעית דרבנן, ואפשר דגם להחזו"א מקרי שבות דשבות.

ועוד יש לצרף כי בשתילה גושית שמעבירים את העץ יחד עם גושו שיוכל לחיות בו, כתב בספר השמיטה להגרי"מ טוקוצינסקי (עמ' י"ח אות י) שאם

העתיקו השתיל עם עפרו בשיעור שיכול לחיות בו, שאין זו נטיעה לענין ערלה, מסתבר שגם בשביעית אין זו זריעה, אע"פ שבשביעית יש גם עשה ושבתה הארץ ואין זה נחשב לעבודת הארץ. ע"כ. והן אמת שחלקו עליו בחידוש זה, וראה בס' תורת השמיטה (להגר"ח גרוסברג עמ' ט), וכ' לאסור דבדאי נחשבת כנטיעה חדשה. וה"ד הגר"א הלל גולדברג בספרו הארץ ומצוותיה (עמ' קצ"ה) והסכים עמו לאסור, והתיר רק עד ערב ר"ה של שביעית. ע"ש.

אך גם החולקים על הגרי"מ טוקוצינסקי, מודים שכל האיסור בנטיעה של אילן עם גוש האדמה שיכול לחיות בפני עצמו, אין איסורו אלא מד"ר לכ"ע, וכמ"ש בחוברת מדריך שמיטה לחקלאי (משנת תשמ"ז עמ' 92) שאף שכתבו לאסור נטיעת אילן עם גוש האדמה שלו, מ"מ כתבו (בעמ' 21) שנטיעה בגוש אסורה מדרבנן.

והיוצא מכל הנ"ל, שיש כמה צירופים לנטוע אילן עם גושו בשמיטה ע"י גוי, ספק אם איסור נטיעה הוא מה"ת או מדרבנן, ואת"ל מה"ת, בנטיעה גושת מיהת זהו איסורא מדרבנן לכ"ע יש להתיר ע"י גוי במקום הפסד גדול, דהוי שבות דשבות, וכ"ש שדעת הגרי"מ טוקוצינסקי שאיסור נטיעת עץ עם גושו מותר לגמרי בשנת השמיטה, וכ"ש בזה"ז ששביעית מדרבנן, והו"ל ג' או ד' ספיקות באיסורי דרבנן דודאי שרי.

ואף שחלילה להקל במלאכות שביעית במקום שאין צורך, שהרי כתב הרמב"ם (פ"א ה"ב והוא ממשנה דתרומות פ"ב מ"ג וגמרא דגיטין נ"ג:) שהנטוע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור, מ"מ כפי שכתבנו בהיות ויש כאן הפסד גדול ובמיוחד של פרי עץ שאסור מהתורה להשחית אותו, יש לסמוך על הצירופים הנ"ל ולעקור את האילן עם גושו, ולנטוע אותו במקום אחר, וכל זאת ע"י גוי.

אך יתירה מזאת נתבאר בילקוט יוסף להקל כבמקרה שלפנינו בעוד צירוף, על פי מה שהעלה בשו"ת יביע אומר ח"ט (חיד"ו סי' לא) להקל לזרוע בשביעית בתוך חממות, והטעם הוא מפני שחממות נחשבות כמו בית, וידוע דזריעה בתוך בית אם מותרת בשביעית זוהי בעיא דלא איפשיטא בירושלמי (פ"א דערלה ה"ב), ובפאת השולחן (ס"ו ט"ז) כתב כיון שהרמב"ם והאחרונים הכריעו דשביעית בזה"ז מדרבנן, ולפ"ז יש להקל בספקו של הירושלמי, ומותר לזרוע בבית בשמיטה, וכן נקטו כמה אחרונים, וכן פסק מרן אמו"ר זצ"ל שם. ואף שהחזו"א (ס"ב כ"ב אות א) חלק על הרב פאת השולחן ואסר לזרוע בבית, וטעמו כיון דעיקר הספק בדאורייתא אזלי' לחומרא. אך גם החזו"א (שם ובס"י כ"ז אות ד), כ' דהמיקל לזרוע בעציץ שאינו נקוב דאיסורו מדרבנן, בתוך בית, יש לו על מה לסמוך. ואף דבעציץ שאינו נקוב בבית הדעת נוטה להחמיר, אבל מי שסומך על הרב פאת השולחן בעציץ שאינו נקוב בבית, יש לו על מי שיסמוך. ולפ"ז יוצא שאם נוטעים את האילן תחת סככה, שמשוככת על האילן כל שנת השמיטה, ומסביב לסככה יש מחיצות בגובה עשרה טפחים, דין בית יש לסככה, והוי נטיעת אילן

בתוך הבית. וכפי שכתב הגרצ"פ פראנק בספרו הר צבי זרעים ח"ב (ס"ו לד) ד"ה וכן, שמד' הירושלמי מוכח שהכל תלוי בתקרה שלמעלה, שהיא בלבד פוטרתו ממעשרות ושביעית. ובחממות יש גם גג למעלה, ומחיצות של י' טפחים ויותר.

בסיכום: בהיות וכפי שציינתם במכתבכם שהנכם חייבים לעקור את עץ הזית ולשתלו במקום אחר, כדי לאפשר את הבנייה במקום השטח של עץ הזית, מותר לעוקרו בשביעית עם גוש שמחובר אליו, שיכול לינן ממנו. (וכפי שכתבו אחרוני זמנינו שכל אילן עם גוש אדמה יכול להיות במשך זמן רב ולכל הפחות שבועיים ולכן צריך שיהיו מומחים שידעו לעקור את האילן עם גוש גדול ומגובש), **"וכל זה יעשה ע"י גוי"** (ובפרט שראוי לחוש לסכנה אם עוקרו ע"י יהודי וכפי שהרחבנו בכך בספרנו ילקו"י שביעית ע' שלז). ונכון לבנות סככה (מפלסטיק) עם מחיצות בגובה עשרה טפחים, ולאחר מכן לנטוע שם את עץ הזית ע"י גוי, ולאחר שנת השמיטה ניתן לפרק את הסככה. וכפי שכתבנו בילקוט יוסף (שביעית) ושם ציינו שכ"כ בשו"ת משנת יוסף (ליברמן ח"א ס"ו יז), וכ"כ בשו"ת מדאני אסא חלק א"ב (ס"ו כה).

בברכת התורה

יצחק יוסף

הראשון לציון, הרב הראשי לישראל

בס"ד, י' אדר ב תשפ"ב, 4/1148/פ"ב

ביעור פירות שביעית

לכבוד הרב החשוב והנעלה, מר דיינא דנחית לעומקא דדינא, בקי בחדרי הלכה, הגאון רבי אורן נורית שליט"א

בענין קדושת שביעית בפירות שבאו מקרקע שנמכרה לגוי, אם יש לנהוג בהם קדושה שביעית. הנה פירות הגדלים בקרקעות ישראל שנמכרו לגוי א"צ לנהוג בהם קדושת שביעית, בין לסחורה בין לביעור, בין להוציאם לחו"ל, שהרי הופקעו מקדושת שביעית כדין פירות של גויים ממש.

ונודעים דברי מרן בשו"ת אבקת רוכל (ס"ו כה) שהעלה שאין שביעית נוהגת בפירות של גויים. ע"ש. וכ"פ הרדב"ז ח"ה (ס"ו ב' פסקים רכא) שאין דין שביעית נוהג בפירות של גויים, בין להקל בין להחמיר [לענין תרו"מ]. ע"ש. והנה מרן שם סיים בזה"ל: אמר יוסף קארו, אחר שכתב ה"ר משה מטראני [המב"ט] אגרת זאת השנית, רצה לעשות מעשה כדבריו בשמיטה שעברה ומיחו בידו. ובשמיטה זו הקשה את רוחו ואימץ את לבבו לתקוע עצמו לעשות מעשה כדבריו ביד רמה, וקמו כל חכמי צפת ועיינו בדבריו הראשונים והאחרונים וראו שאין בהם ממש, והכריזו בבתי כנסיות בגזירת נידוי, שכולם יפרישו תרומות ומעשרות מפירות גוי שנתמרחו ביד ישראל בשביעית, כמו בשאר שנים. ע"ש. וקיים כתב ידו של מרן ז"ל, תלמידו המוסמך המהר"ם גלאנטי ז"ל. ובשו"ת

מהרשד"ם (סי' קצב) מברואר, שחכמי צפת נידו והחרימו לשומרי שביעית. ע"ש. נמצא שלא רק על תרו"מ גזרו בגזרת נידוי, אלא גם על שומרי שביעית בפירות של גויים. ובברכ"י (סי' שלא סק"י) האריך לדחות דברי האומרים שמרן ז"ל חזר בו בסוף ימיו, וכתב, שלכן הוצרך מהר"ם גלאנטי להעיד על כת"י של מרן בשנת של"ד, שהיתה השמיטה האחרונה לימי חייו, וללמדנו דעד זיבולא בתרייתא עמד מרן בסברתו. ולכל הדברות ידענו נאמנה כי דעת מרן מתחלה ועד סוף כרבני ירושלים ת"ו לעשר. ואחר שהביא דברי הרדב"ז סיים מרן החיד"א: ומעתה תנוח דעתינו לסמוך על ב' המאורות הגדולים, מרן והרדב"ז. ועוד שכתב מרן בתשו' שמעולם לא נשמע שום אדם בשום עיר מאר"י שנהג דין ביעור בפירות שביעית של גוים. ונמצא דהכי נהוג בעיה"ק ציון קרית מועדינו מאז ומקדם שנות דור ודור, מזמן מהרלנ"ח וקודם לו פשט המנהג כן. ויותר על כן הרי מצינו להרמ"א בהגה והלבוש והפרישה ומהריק"ש רוח אחת לארבעתם כסברת מרן. גם המהר"ם בן חביב בתשו' כת"י, כתב, שאנו סומכים על סברת מרן בין לענין ביעור בין לענין סחורה בפירות שביעית. עכת"ד.

גם בשו"ת שדה הארץ ח"ג (חיו"ד סי' כט) כתב, שהמנהג כסברת מרן. וכ"כ בשו"ת דברי מרדכי גלאנטי (סי' ט), ושגם בימי המבי"ט לא נהגו כדבריו, וכמבואר כל זה באורך וברוחב בשו"ת יבי"א ח"ג (חיו"ד סי' יט אות ר). ושם כתב עוד, דחדשים מקרוב באו לנהוג להחמיר כד' המבי"ט על פי הוראת פאה"ד החזו"א זצ"ל שהכריע כן. ומסופקני אם לא יצא שכרם בהפסדם, כי מי לא יחוש לגזרת חרם ונידוי שהחרימו מרן ז"ל וכל הקדושים שעמו להנהיגים דיני שביעית בפירות של גוים. ומכל שכן באתריה דמרן ז"ל שבודאי היא חומרא המביאה לידי קולא, וכנראה שנעלם מעיני המחמירים דברי המהרשד"ם הנ"ל, וסברו שלא החרימו חכמי צפת אלא להנהיגים לפטרם מדיני תרו"מ. ע"ש.

ומה שטען מרן החזו"א לקיים דעת ספר החרדים, דמרן חזר בו בסוף ימיו, וסבר דיש קדושת שביעית בפירות נכרים, ועפ"ז כתב החזו"א דטעות סופר נפל בתשובת אבקת רוכל וצ"ל שנת שכ"ז, במקום שנת של"ד נהיינו דבשנת השמיטה האחרונה לחיי מרן והיא שנת של"ד הדר הוא לכל חסידיו וסבר כהמבי"ט]. והעירו על זה, מלבד שכל הבקי בכתב ספרדי יודע שרחוק לטעות בין כ"ף ללמ"ד ובין דל"ת לזי"ן, ומרן החיד"א ראה עצם הדברים בכת"י, וחזי מאן גברא רבה דקמסהיד עליה. ואם באנו לתלות בטעויות, יותר יש לתלות שנפלו ט"ס בתשובת פאר הדור להרמב"ם אשר הורקה מכלי אל כלי ותורגמה אחרי מאות שנים מערבית לעברית, לא כן בתשובת מרן באבקת רוכל שנסארו בכת"י בעצם שחרתן ולא חלו במ ידיו, כי פיו המדבר אלינו בלשון הקודש, אבל בר מן דין הנה הרב בעל ספר החרדים אזיל ומסתמך ע"ד מרן בש"ע (סי' שלא סעיף ט) שכתב, שנת השמיטה כולה הפקר ואין בה תרומות ומעשרות כלל,

ולא חילק בין פירות עכו"ם לפירות ישראל, והרי שם באותו סעיף כתב מרן, ששנת השמיטה האמיתית היתה בשנת שי"ג, ומבואר שכתב דברים אלו בין שמיטת השי"ג, לשמיטת הש"ך, וידוע כי מרן סיים לחבר את אורח חיים בחודש אלול בשנת חשב"ה לטובה [שט"ו], ואחריו חיבר ש"ע יו"ד, וסיימו בתמוז שט"ז, כמ"ש בקובץ רבי יוסף קארו (עמוד צ'). והגר"ש אלפאסי במשחא דרבנותא ח"ב (אורח"ס תקנו ס"ז) נתן סי' אורח חיים למעלה למשכיל. ונדפסו ד' חלקי ש"ע לראשונה בויניציא שכ"ה. וא"כ לדברי החזו"א נצטרך לומר שחזר בו מרן מסברתו כמה פעמים, לפני שחיבר ש"ע סבר שאין קדושת שביעית בפירות נכרים, ובש"ע שחיברו אחר שנת השי"ג חזר בו להחמיר, ושוב בשמיטת שכ"ז חזר בו וחלק על המבי"ט כמ"ש באבק"ר. ובשנת של"ד האחרונה לחייו שוב חזר בו. אתמהה. והעיקר כדברי הברכ"י שלא חזר בו מרן הש"ע כלל. ע"ש.

והנה לפני מספר שנים הופיעה מודעה באחד העיתונים, וז"ל המודעה: אודות מה שפירסמו על ירקות מהיתר המכירה, אם יש בהם קדושת שביעית, וכתבו [באחד העיתונים] בזה"ל: "ועוד בספר ילקו"י להרב יצחק יוסף קבע במסמרות כביכול ע"פ שו"ת מהרשד"ם, שבית דינו של מרן הב"י עשו חרם למי שמחמיר ושומר קדושת שביעית בפירות נכרים, ועפ"ז הוליד שם כמה וכמה הלכות במוחלט, כ"ז הוא סילוף, שהמהרשד"ם לא דיבר מזה, והיא טעות ישנה שעליה כתב החזו"א (סי' כ), וכל זה פשוט ומפורש בס' ארץ חיים למהר"ח סתהון (יו"ד סי' שלא). והנה נוכחנו לדעת שטעויות חמורות הנו' הולכות ונקבעות בצבור ונתחייבנו לשרש אחריהן". ע"כ לשון המכתב. [וחתומים על מכתב זה כמה רבנים מבי"ב].

והנה ז"ל המהרשד"ם (סי' קצב): "מה שראיתי לכתוב בענין הדין כפי מה שהשיג' ידי, אמנם לענין מה שעשו חכמי צפת תוב"ב, שנידו והחרימו לשומרי שביעית, כבר כתבתי בפסק הא' מה שנלע"ד. ואע"פ שהיה אפשר להבי' קצת ראייה שיש לרבים להכריח ליחידי, אפי' להקל, ממה שאמרו בגמ' פ' ערבי פסחים, עשה כר"ג ור' יוסי ורבי יהודה שהיו מסובין בעכו, וכו'". וע"ש שמפלפל בדעת חכמי צפת על מה סמכו להכריח ולנדות מי שלא יעשה כדבריהם, וכתב שם, כי אין ספק כי דבר תימא הוא, מה איכפת ליה לר' יוסי אם היו מחמירין כר' יהודה, ולא עוד אלא שנראה אותם בדברים או באיזה אופן וכו'.

וסיים שם המהרשד"ם: וא"כ איך אפשר לילך לקצה האחר "לנדות ולהחרים" למי שרוצה לנהוג מדת חסידות, הא אמרינן בגמ' פ' במה טומנין, אמר ליה רב נחמן לדרו עבדו הטמין לי צונן וכו', שמע ר' אמי איקפד, ומסיק, דאיקפד

משום דאדם חשוב שאני. ע"ש. הרי שאדם חשוב יש לו להחמיר לפנים מן הדין. ה' יכפר בעדו. עכ"ל.

ומבואר מדבריו שאכן חכמי צפת נידו והחרימו על מי ששומר קדושת שביעית בפירות נכרים, אלא שהוא ז"ל תמה עליהם איך נידו והחרימו, אבל מודה ואזיל שהיה חרם כזה.

ואף שיש שפירשו בדברי המהרשד"ם דמיירי בפירות שנה שמינית, וכן פירש פאר הדור החזו"א (שביעית סוף סי' כ) ולדעתו לא הוזכר כלל דין פירות נכרי בשביעית, רק הוא דן לענין להחמיר לנהוג ב' שנים שביעית, והעלה דא"צ להחמיר, וע"ז סיים, דזהו לענין דינא, אמנם לענין מה שנידו חכמי צפת את שומרי שביעית ר"ל בשנה השמינית. ע"כ. וגם מהר"ח סתהון בארץ חיים (סי' שלא דף ק"ו רע"א) הביין כד' החזו"א בדברי מהרשד"ם.

והן אמת שהמהרשד"ם התחיל בדבריו אודות המחלוקת בקביעת מועד שנת השמיטה, אבל כל דבריו שם הם פסקי פסקי, וכאשר כתב אמנם לענין מה שעשו וכו', לא קאי על שנה שמינית, אלא על החרם שעשו חכמי צפת גבי קדושת שביעית בפירות עכו"ם. שחכמי צפת נידו והחרימו על מי ששומר קדושת שביעית בפירות נכרים, אלא שהוא ז"ל תמה עליהם איך נידו והחרימו, אבל מודה ואזיל שהיה חרם כזה.

ובעיקר הבנת החזו"א שנידו למי שמחמיר בשנה השמינית, לכאורה צ"ב דלא שמענו זאת משום פוסק שנידו למי שמחמיר לנהוג שביעית בשמינית. (ועי' בשליה שער האותיות דנ"ב סע"א). ופשוט הלשון מורה כד' הציץ הקודש, שהוא דיבור חדש, ואינו המשך למ"ש מקודם בענין הספק של שנת השמיטה. וכמו שהעיר בשו"ת יבי"א ח"י (חידו"ד סי' מב). וכן האריך בזה בספר אז נדברו ח"ד (עמוד קג).

ועוד, שהרי המהרשד"ם כתב להדיא: "ולענין מה שעשו חכמי צפת וכו' כבר כתבתי בפסק הא' וכו'". ובפסק הקודם דיבר להדיא על פירות שביעית. וכן האריך בזה בספר אז נדברו ח"ד (עמוד קג).

וכן ראיתי בשו"ת ציץ הקודש ח"א (סי' טו) שהבין כן בד' מהרשד"ם שהנידו וחרם על שומרי שביעית, היינו על הנוהגים קדושת שביעית בפירות עכו"ם. וכתב במסקנת דבריו שלדורות עולם גזרו כן, ולכן שום חסיד לא נהג קדושת שביעית בביעור וכיוצא בפירות עכו"ם. כמו שהעיד בברכ"י (סי' שלא).

וע"ש שכתב, ומצאתי בספר שלום ירושלים כתב יד לא' מחכמי הדור שלפנינו ז"ל, שכתב דסברת מרן היה לעשר, ואח"כ קודם שכתב הש"ע נתעוררו המבי"ט וסיעתו, ועשה מרן משום חסידותו, שלא להרבות מחלוקת בישראל, וע"ד שאמרו יודע אני בעצמי שאיני כהן וכו', ומשם גמרו שלא לעשר בצפת תוכבי"א, אבל כל זה היה בשנת שי"ג, ומה"ט סתם בש"ע, וע"ז הוא עדות

החרדים ומהרי"ט, ואח"כ בשנת של"ד ישבו הרבנים הגדולים לברר הלכה כדי לברר האמת בדין זה ולקבוע הלכה, ואחרי עיונם קבעו הלכה כמרן לעשר, וגזרו בחרם ע"ז. וזה היה בשנת של"ד שנה אחת לפני הסתלקותו, כי עלה לשמים י"ג לחודש ניסן של"ה, כמ"ש בסוף הרמב"ם ח"ד דפוס וויניציא. והוא דבר פשוט ונכון מאד ומיישב הדעת בדברי החרדים ומהרי"ט, ודברי מרן בכל המקומות. ע"כ.

גם בשו"ת גדולת מרדכי גלאנטי (ס"י יט), כתב, דרבנן קמאי דקמאי התיירו להוציא אתרוגים בשביעית מעה"ק צפת לחו"ל, מפני שסמכו על הוראת מרן הקדוש, שפירות שביעית של נכרים אין בהם קדושת שביעית. ע"כ.

וכן הורה הגר"ש סלאנט בת' למהר"ם גימפל, שהובאה בשו"ת בכורי שלמה (חאו"ח ס"י לו אות ב), שבאתרוגים של גוים אין קדושת שביעית נוהגת כלל, כדעת מרן הבית יוסף שהכריעו כמוהו להקל רוב הפוסקים רובם ככולם, וכמו שפסק גם הגר"א ע"פ דברי ספר התרומה, שיש קנין לגוי בא"י להפקיע מן המצות בזה"ז. וכן הסכים בתשובת בכורי שלמה שם (ס"י לו). ע"ש.

גם הגאון רבי יום טוב ישראל בתורה מציון (ס"י כו) הביין כך, וז"ל: והאמת היא כי בא לכלל זה בחושבו שדברי המהרשד"ם שכתב שחכמי צפת נידו והחרימו לשומרי שביעית, הוא לישראל הזורעים בשדות שלהם, והם שומרים שביעית, שלפי דעתם אין שביעית בזה"ז כלל, ולזה כתב מה שכתב. האמנם נכון הוא שדברי מהרשד"ם הם נובעים ממ"ש בתשו' מרן באבקת רוכל במחלוקתו עם המבי"ט, בפירות שביעית הגדלים בשדה של גוים, שבשנת של"ד קמו כל חכמי ורבני העיר והכריזו בנידוי שיפרישו תרומות ומעשרות בשביעית מפירות גוים שנתמרחו ביד ישראל בשביעית, והיינו טעמא שאין שביעית נוהגת בפירות גוים, וזה פשוט. ע"כ.

הרי שהבין בפשיטות דחכמי צפת נידו על פירות שביעית, ולא בשנה השמינית. [כהבנת פוסקים אחרים]. ועיין להרב פאת השלחן (רבי ישראל משקלוב, מתלמידי הגר"א שעלה לאר"י לפני כמאתים שנה, בשנת תק"ע) שכתב, דעכו"ם שקנה קרקע באר"י וזרעה בשביעית, פירותיה מותרין, שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עבירה, והעכו"ם אינם מצווים על השביעית כדי שנגזור עליהם, ומותרים לאכלם בלא קדושת שביעית. וע"ש שהזכיר את דעת המבי"ט והמהרי"ט, דאין מותרים רק בקדושת שביעית, וכתב, דסברא ראשונה עיקר. ובהמשך דבריו האריך לברור השיטות בזה, ובעקבות דברי החיד"א כתב, ודאי ברור כשמש דמותר לקנות תבואה פירות נכרים באר"י ולאכלם בלא קדושת שביעית. כי כן הוא המנהג עתה בכל אר"י, וכמו המנהג הקדום שבזמן מרן. ע"כ.

ועיין מה שהאריך הגר"י פישר בספר אבן ישראל (פרק י"ג מהלכות מאכלות אסורות, ח"ב), על דברי החזו"א לדחותם ולהשיג עליהם בכל מה שכתב בזה. וראה עוד בהערותיו על ספר חזו"א (שביעית, נדפס בישורון יג, אלול תשס"ג, עמוד תלה), וע"ש שסתר הדברים להדיא, כי החזו"א לא ראה אלא תשובה קצ"ב, וחשב דזה קאי על מה שדן בסי' קצ"ב, אבל התשובה בסי' קצ"ג נכתבה לפני סי' קצ"ב, כמבואר בתוך התשובה של סי' קצ"ב, שכתב כדכתבתי בפרק הא', ושם כ' מפורש שנידו את אלו שהלכו לחקור מה הם הירקות. ע"ש. וע"כ זה לא קאי על שנת השמיטה כמבואר, דכל השאלה של שנת השמיטה נתעוררה, בסי' קצ"ב. עי' בדבריו היטב.

וכן הוכיח במחקרו הרב בצלאל לנדוי ז"ל בקובץ אורייתא ח"א (עמוד קעד).

וראה עוד בשו"ת משנת יוסף חלק ג', שהעתיק מכמה וכמה מחברים שכולם כתבו דלא כהגאון החזו"א. וכן הוכיח הרב שלמה הבלין (בקובץ ישורון יד עמ' תתרנ).
 וכן הוכיח הג"ר משה זאב זורגר בקונט' אל תראי אדמה (פ"ה) והעלה שאין להחמיר בזה בפרהסיא, להיות מנהג רבנן קדישי שלא חששו לזה כלל, ולדעת רבינו בצלאל אשכנזי קרוב שחייב נידוי כמבזה ת"ח, וקרוב למבזה דעת רבותינו חכמי צפת שממיהם אנו שותים, ויש לחוש אם עובר על לא תתגודדו וכו'. ע"ש.

ועוד כתב שם (כפ"ז) שגדולים וטובים סבירא להו שהיה חרם על זה, ובשו"ת משנת יוסף העתיק מכמה מחברים בזה, מ"מ אני בעניי דעתי שלא היה חרם ע"ז וכו'. ע"ש.

נמצא שהביאור בדברי המהרשד"ם היא בגדר מערכה לקראת מערכה, והרי שלך לפניך בדברים מפורשים שכמה מגדולי האחרונים הבינו בדעת המהרשד"ם שהיה חרם ונידוי על פירות שביעית. [אף שלדעת המהרשד"ם לא היו צריכים לנדות למי שרוצה לנהוג "חסידות" וגם זה כתב בגדר חסידות].

בברכת התורה,

יצחק יוסף

הראשון לציון

הרב הראשי לישראל